

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

મુત-સારિતા

અથવા

અચોગ્ય દીક્ષા ઉપર દષ્ટિપાત.

પ્રથમ તરંગ

લેખક

મહાત્મા ગાંધી જીવન - વિનયગર.

અમૃત-સરિતા

અથવા

અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર દૃષ્ટિપાત.

(બોધદાયક સામાજિક નવલકથા)

પ્રથમ તરંગ

લેખક

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ

કાવ્યસરિતા, અનવરકાવ્ય, કમનસીબ કુમારિકા,
વિસનગર અને વડોદરા રાજ્યની ટૂંક હકીકતના કર્તા.

વિસનગર.

પ્રથમ આવૃત્તિ. પ્રત ૨૦૦૦

સંવત્ ૧૯૮૬. સન ૧૯૩૦

અમદાવાદ—ધી ડાયમંડ ન્યુબીક્ષી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

આ પુસ્તક મળવા સંબંધી સૂચના.

આ પુસ્તક નીચેને ડેક્કેથી રોકડી કીમતે અગર ટપાલ મોકલિત વેલ્યુ-
પેએબલથી મળશે. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે વિશેષ લેવામાં આવશે. આ
પુસ્તકનું વજન આશરે ચાલીસ તોલા છે તેથી ટપાલખર્ચ મનીઓરડરના
કમીશન સાથે એક પુસ્તકમાં સાત આંખ થાય છે. માટે જે સામઠાં પુસ્તકો
રેલ્વે પારસલદારાએ મંગાવવામાં આવે તેા ધોળાજ ફાયદો થાય. પારસલની
રસીદ વી.પી.થી મોકલવામાં આવશે. સરનામું સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા કૃપા કરવી.

મહાસુખલાઈ ચુનીલાલ.

મુકામ-વિસનગર. જીલ્લો-ગુજરાત.

ગ્રંથ સ્વામિત્વના તેમજ તેને લગતા તમામ હક લેખકે પોતાને
સ્વાધીન રાખ્યા છે.

Printed by Devidas Chhaganlal Parikh at the
Diamond Jubilee Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad
and

Published by Mahasukhbhai Chunilal Sheth
Late member of the Legislative Council
Baroda State. VISNAGAR (GUJARAT).

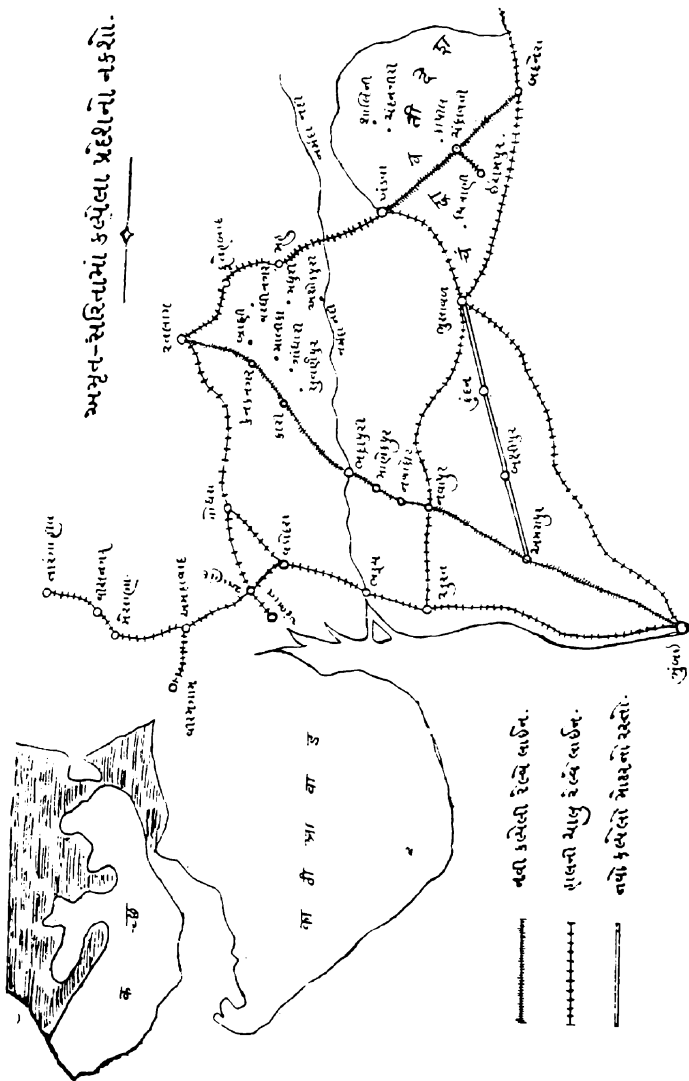

અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી મુનિમહારાજોના ચરણકમળમાં.

પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષાકુમારિકાને વિકરાળ રાક્ષસી બનાવી, શિષ્યપરિવાર વિસ્તારવાની તીવ્ર તૃષ્ણાને નવદીક્ષિતોનાં સ્નેહી જનોની અશ્રુધારાના પાનથી તૃપ્ત કરી, તે નિશાસા ભરેલા અશ્રુપાનના ગુમાનમાં પવિત્ર પંચ મહાવ્રતનો ખુશી રીતે ભંગ કરી પચીસમા તીર્થકર રૂપ મનાતા પરમ પુણ્ય સંધને અપમાન ભરેલા શબ્દોથી સંબોધી, “ સાક્ષરા વિપરીતા રાક્ષસા ભવન્તિ ” એ ન્યાયાનુસાર જૈનસમાજના તારક મટી ધાતક બની, અયોગ્ય દીક્ષાને ભાગવતી મનાવી, ધર્મના નામે અધર્મ પ્રવર્તાવી, જે મુનિમહારાજો ભારતવર્ષની જૈનજનતામાં ઝેરી રસનો પ્રવાહ રેડી સંઘમાં ઝેર વેર કુસંપ ને કલેશ ફેલાવી રહ્યા છે તે ઝેરી રસને ઘોષ નાખી શુદ્ધ કરવા તે મુનિમહારાજોના ચરણકમળમાં આ ભારી અમૃતસરિતા અર્પણ કરું છું. તે એવી આશાથી કે તેઓ આ અમૃતસરિતામાં પરિપૂર્ણ રીતે નિમજ્જન કરી પોતાના હૃદયને અમૃતમય બનાવી, વિચાર વાણી અને વર્તન દ્વારાએ અમૃતનો પ્રવાહ વહેવડાવી ભારતવર્ષના સંઘમાં સંપ સુલેહ અને શાંતિ પ્રસારે. અધિષ્ઠાતા દેવો તેમને સદ્બુદ્ધિ આપી આ ભારી અંતરની આશાને સફળ કરી મને કૃતાર્થ કરે.

હી. સંઘનો સદાનો સેવક
મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

અમરન-સરિતામાં કલ્પેલા પ્રદેશનો નકશો.

પ્રસ્તાવના.

કેટલાંક વર્ષોથી કેટલાક જૈનઆચાર્યો અને મુનિ મહારાજોએ શિષ્યપરિવાર વધારવાની લાલસાને તૃપ્ત કરવા પરમ પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષાને એવી ખેદજનક દશાએ પહોંચાડી દીધી છે કે તે સંબંધી સાધુસંસ્થા અને જૈનસમાજમાં ભારે ઉઠાપોહ થઈ રહ્યો છે એટલુંજ નહીં પરંતુ જૈનઆત્મમનું વાતાવરણ કવેશમય બની રહ્યું છે અને દિન પ્રતિ દિન તેમાં વધારો થતો જાય છે.

શિષ્યપરિવાર વધારવાની લાલસાથી થતા અનર્થો કેટલાક વિચાર-શીલ આચાર્યો અને મુનિ મહારાજોના ધ્યાન ઉપર આવવાથી તેમને સાધુસંસ્થા સુધારવા દીક્ષા પર અંકુશ મુકવા પ્રેરણા થઈ હતી ને તે પ્રેરણાનુસાર સંવત ૧૯૬૮ ના જેદ વદ ૧૩ ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૧૯૬૨ ના રોજ સવારે વડોદરા મુકામે સાધુસંમેલન મળ્યું હતું, જેમાં સર્વાનુમતે ચોવીસ ઠરાવો થયા હતા, તે પૈકી ખાસ દીક્ષા સંબંધી નીચેના બે ઠરાવો* થયેલા તે વાચકોના ધ્યાન ઉપર લાવું છું—

“ જેને દીક્ષા આપવી હોય તેની ઓછામાં ઓછી એક મહીનાની મુદત સુધી યથાશક્તિ પરીક્ષા કરી તેના સંબંધી માતાપિતા ભાઈ સ્ત્રી વીગેરેને રજીસ્ટર્ડ કાગળથી ખબર આપવાનો રીવાજ આપણા સાધુઓએ રાખવો, તેમજ દીક્ષા નિમિત્તે આપણી પાસે જે વખતે આવે તેજ વખતે તેના સંબંધીઓને રજીસ્ટર્ડ કાગળથી તેની પાસે ખબર અપાવવાનો ઉપયોગ રાખવો. ” (ઠરાવ ૨૦ મો)

“ આજકાલ કેટલાક સાધુઓ શિષ્ય કરવા દેશકાળ વિરૂદ્ધ વર્તન ચલાવે છે જેથી શાસનની હેલના થવાના અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ મુનિઓને કોઈ કોઈ વખત અનેક મુશ્કેલીઓમાં ઉતરવું પડે છે, જેથી આ સંમેલન આવી રીતે દીક્ષા આપી શિષ્યો કરવાની પદ્ધતિને તેમજ તેવી રીતે દીક્ષા લેનાર તથા આપનાર અપા-

* જુઓ આત્માનંદપ્રકાશ પુસ્તક ૯ અંક ૧૨ પાન ૩૬૮ તથા ૩૭૧

વનાર માટે અત્યંત નાપસંદગી જાહેર કરે છે અને ઠરાવ કરે છે કે આપણા સમુદાયના સાધુઓ પૈકી કોઈએ પણ આવી ખટપટમાં ઉતરવું નહીં અને જે મુનિ આવી ખટપટમાં પડશે તેને માટે આચાર્યજી મહારાજ સખ્ત વિચાર કરશે.” (ઠરાવ ૨૩ મો).

એ સંમેલનના અધ્યક્ષસ્થાનેથી બોલતાં સદ્ગત આચાર્યશ્રી વિજયકમળમૂરિએ જણાવ્યું હતું કે “દેશકાળનો વિચાર કર્યા વગર શિષ્યો વધારવા તરફના મોહમાં તણાઈ કેટલાક સાધુઓમાં ન સહન થાય તેવી વર્તણૂક ચાલે છે અને તેના પરિણામે તે જૈનધર્મની નિંદાનું કારણ થઈ પડે છે. તો તેને માટે પણ આપણે એવી કોઈ ગોઠવણ કરવી જોઈએ કે જેથી આ પ્રસરેલી બીજોતો ચેપ આપણા સાધુઓને લાગે નહીં.”† વળી તેમણે ઉપસંહાર કરતાં ભાર દઈ જાહેર કર્યું હતું કે “દીક્ષા સંબંધી જે કોઈ ઠરાવો આપણે પસાર કર્યા છે તે તરફ તમારે ખાસ ધ્યાન આપવાનું છે. આજકાલ સાધુઓને માટે ન્યાં જોશો ત્યાં એજ નિંદાનું કારણ થઈ પડ્યું છે તો તમારે તેમાંથી બચવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આપણા મહાન પૂર્વાચાર્યોએ આપણા માટે જે નિયમો બાંધ્યા છે તે તરફ નજર કરશો તો સહેજે જણાશે કે શિષ્યો વધારવા માટે દેશકાળ વિરૂદ્ધનું હાલ કેટલેક પ્રસંગે જે વર્તન ચાલે છે તે અયોગ્ય છે.” §

આ ઉપરથી વાચકોને ખ્યાલ આવશે કે અયોગ્ય દીક્ષાએજ સાધુસંસ્થાની ગંભીર સ્થિતિ બનાવી મુકી છે. અયોગ્ય દીક્ષાથી સાધુત્વની પાત્રતા નહીં ધરાવનાર ઘણા પુરૂષો સાધુસંસ્થામાં જોડાય છે અને પરિણામે તેમાંથી કેટલાક આચારબ્રષ્ટ થાય છે, બીજાઓને બગાડે છે અને સમગ્ર સાધુસંસ્થાને કલંક લગાડે છે.

ઉપર પ્રમાણે સાધુસંમેલનમાં ઠરાવ થયા છે અને તેના ઉપર સહીઓ પણ થઈ છે છતાં કેટલાક આચાર્યો અને સાધુઓ તે ઠરાવને ઠોકરે મારી અયોગ્ય દીક્ષાઓ આપી ઠામ ઠામ ઝેરનાં બી વાવી

† જુઓ સદર પુસ્તકનું પાન ૩૫૭. § જુઓ સદર પુસ્તકનું પાન ૩૭૬.

રહ્યા છે. આવી અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા ઘણા શહેરોમાં અને ગામોમાં યુવકસંઘ અને સમાજ સ્થપાયા છે અને તેના કાર્યવાહકો, અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓનાં વર્તન સુધારવા દીક્ષા સંબંધી ઠરાવ કરી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. સંવત્ ૧૯૮૬ ના માહ સુદ ૧૦ ના રોજ જીનર મુકામે મળેલી તેરમી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ પછી દીક્ષા સંબંધી ઠરાવ કર્યો. જૈન કોન્ફરન્સની વિરૂદ્ધ પડનાર ઑલ ઈન્ડિયા યંગમેન્સ જૈન સોસાયટીની સંવત્ ૧૯૮૬ ના ચૈત્ર વદ ૧ ને સોમવારે સુરતમાં મળેલી પહેલી પરિષદના પ્રમુખે પછી પોતાના બાપજીમાં મુક્તકંઠે જાહેર કર્યું છે કે “પૂજ્ય સાધુસંસ્થામાં કુસંપે ઘર ધાલ્યું છે, એકલ વિહારી સ્વચ્છંદી સાધુઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. કેટલાક પતિત સાધુઓ ધર્મના નામે અધર્મ ઉપદેશી રહ્યા છે”*

આ ઉપરથી વાચકો સમજી શકશે કે જાને પક્ષવાળા કબુલ કરીને ચાલે છે કે કેટલાક સાધુઓમાં પતિતતા દાખલ થયેલી છે તે વાત નિર્વિવાદ છે. સાધુસંસ્થા તો સંવત ૧૯૬૮ થી ચેતવણી આપી રહી છે. એટલે હવે પ્રશ્ન એટલોજ રહે છે કે એ સડો કેમ દૂર કરવો ? તે દાખી રાખીને કે ઉઘાડો બહાર પાડીને ?

સાધુઓ ધર્મના નેતા, ઉપદેશક અને માર્ગદર્શક હોવાથી અને જ્યારે તેમનામાંજ પતિતતાએ પ્રવેશ કર્યો છે ત્યારે તેમના ચેપથી આખી સાધુસંસ્થાને અને જૈનસમાજને હાની પહોંચે એમાં શું આશ્ચર્ય ?

આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે “સાચું તે માંડ” એ સિદ્ધાંતની અવગણના કરી “માંડ તે સાચું” એવા પોતાના હઠવાદને વળગી રહી, સાધુસંમેલનના ઠરાવને પછી કોરાણે મુકી, કેટલાક આચાર્યો અને સાધુઓ કેવળ દ્વેષની દષ્ટિથી જોઈ ધર્મના બહાન! નીચે ચેલાની લાલસા તૃપ્ત કરવા જેન કેન પ્રકારેજ અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે અને તેને કેટલાક અંધશ્રદ્ધાળુ અને કેટલાક ધર્મનો આડંબર કરનાર દામ્નિત ભક્તો નિભાવી લઈ એટલુંજ નહીં

પરંતુ ઉત્તેજન આપી સડાને દૂર નહીં કરતાં તેને છુપો રાખી પોપણ કરે છે. આથી તે સડો હાલમાં ભયંકર ઝેરી રોગમાં ફાટી નીકળ્યો છે, જેના પરિણામે જૈનસમાજમાં ઘેરે ઘેર ઝેરવેર ક્લેશ અને કુસંપનો પવન પુકાઇ રહ્યો છે.

અમદાવાદની કોર્ટમાં ચાલેલો બાઇ રતનનો કેસ, કુતરાપ્રકરણનો કેસ, ખંભાતમાં બાઇ લીલાવતીનો કેસ, વાસદમાં બાઇ મેનાનો કેસ, જામનગરનો જૈનઝગડો, જયવિજયે જાહેર રીતે એક વિધવા સાથે કરેલું પુનર્લગ્ન અને તેમની આત્મકથા, કેટલાક સાધુઓએ છોડેલી દીક્ષા તેમની પતિતતા અને એકરાર, વડોદરાની કોર્ટમાં નવદીક્ષિત સગીરનો કેસ, મુંબઈમાં સાધુ ઉપર ચાલેલા કેસો, પાટણના ઝગડા અને કોરટે ચડેલા કેસ, સુરતના અને જાણીના ઝગડા એમ ઘણા ઘણા પ્રકારના અનેલા બનાવો કેવળ અયોગ્ય દીક્ષામાંથીજ જન્મ પામેલા છે એ જગજાહેર છે. વળી કોરટે ચડેલા કેટલાક કેસોમાં મેન્જસ્ટ્રેટોએ ઠરાવમાં દીક્ષા સંબંધી અને અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓ સંબંધી પોતાના વિચારો જણાવી સખ્ત ટીકા કરેલી છે.

અયોગ્ય દીક્ષાથી આવા પ્રકારનું નિંદાપાત્ર ક્લેશમય વાતાવરણ 'હિલુ' થયેલું હોવાથી તેની આખેહુબ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આપવા અને તે સ્થિતિ છે તેમ ને તેમ ચાલશે તો ભવિષ્યમાં કેવું ગંભીર પરિણામ આવશે તેનો ભાવી ચિંતાર ખડો કરવા આ એક નવલકથા લખવાનો વિચાર મને સ્ફુરી આવ્યો. અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર લગભગ ચાર વરસથી હું જાહેર વર્તમાનપત્રોમાં અને ખાસ કરી મુંબઈના સાંજવર્તમાન પત્રમાં છુટક લેખો લખ્યા કંઈ છું પરંતુ તેવા છુટક લેખો સાથે કાયમને માટે વાચકોના હાથમાં તે સંબંધી વાંચન પૂરું પાડવા, જે જે બનાવો બન્યા છે અને જાહેર વર્તમાનપત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા છે, જે જે જાહેરમાં આવ્યા નથી અને છુટા છવાયા ગુપ્ત રીતે કોઇ કોઇ સ્થળે બન્યા જ કરે છે તથા જેના ભવિષ્યના ભણકારા વાગી રહ્યા છે તે તથા મન નિરંકુશ બની કેવી પ્રપંચ જાળો પાથરે છે, અનીતિ અને દુરા-

મારો કેવી કેવી ગુપ્ત યુક્તિ પ્રયુક્તિ રચી ધર્મના ઓહા નીચે પગ-પેસારો કરે છે તે તમામ ઉપરથી ઉદ્ભવેલી કલ્પનાએ, તેમજ હાલમાં જનતામાં નવલકથા વાંચવાનો શોખ ધણોજ વધી ગયો છે તેથી વાચકવર્ગની અભિરૂચિનો સત્કાર કરી તે દ્વારાએ ઉદ્દેશ સફળ કરવાની મારા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલી પ્રેરણાએ આ મારી અમૃતસરિતાની નવલકથાને જન્મ આપ્યો છે. અમૃત અને સરિતા પતિપત્ની તરીકે છે અને તે પાત્રો આ નવલકથાનાં નાયકનાયિકા છે. ભાવસૂચક નામ “અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર દષ્ટિપાત છે.”

હું હૃદયપૂર્વક જણાવવાની રગ્ન લઉં છું કે સાધુસંસ્થાની અને જૈનસમાજની આંખો ઉઘાડી તેમાં જે જે ભયંકર ખદીઓ દાખલ થઈ છે અને વધુ દાખલ થવાનો સંભવ છે તેનું દૃશ્ય જનતા આગળ ખડું કરી દુરાચારની પરિસ્થિતિ સમજાવી તે દૂર કરી સુધારો કરવો અને સાધુસંસ્થાને વધુ કલંકિત થતી અટકાવી શુદ્ધ કરવી એજ આ નવલકથા લખવાનો મારો ઉદ્દેશ છે.

વાચકો કમુલ કરશે કે કોઈ પણ ધાતુના કે માટીના પાત્રમાં પાણી હોય અને તેમાંથી પાણી જતું હોય તો આપણે પ્રથમ તે પાત્રમાંનું છિદ્ર શોધી કાઢવું પડશે અને તે શોધી કાઢ્યા પછીજ તેને પૂરવાનો પ્રયત્ન થાય છે. ડૉક્ટર વૈદ્ય કે હકીમ પણ રોગીના રોગનું પ્રથમ નિદાન કરી તેનું કારણ શોધી કાઢી પછી દવા અને ચિકિત્સા કરે છે. તેજ પ્રમાણે આ નવલકથામાં વસ્તુની સંકલના વાચકોની દષ્ટિગોચર થાય એ સ્વાભાવિક છે. દ્વેષ કે નિંદાની ખાતર નહીં પણ અંધ શ્રદ્ધાના પાટા છોડાવી ધર્મના ખોટા દંભને પ્રકાશમાં લાવી માત્ર સુધારવાની ખાતરજ મારા શુદ્ધ હૃદયથી ભૂત વર્તમાન અને ભવિષ્યના સંભવનું સત્ય સ્વરૂપ વાચકો આગળ સુકી હાલની પરિસ્થિતિ સુધારવા શું શું પ્રયત્નો કરવા જોઈએ તેનો વિચાર કરી જૈન જનતામાં ખરી ધગશ જાગૃત કરવા આ નવલકથા દ્વારાએ કાર્યનું ક્ષેત્ર નજર આગળ ધરવા મેં યથાશક્તિ પ્રયાસ કર્યો છે.

હું પવિત્ર સાધુસંસ્થાને તેમજ ભાગવતી દીક્ષાને ચહાવાવાળો છું. સમયને અનુસરી, આચાર વિચારથી ચાલવાવાળા પવિત્ર વિચાર-શીલ ચારિત્રવાન સાધુઓથી સાધુસંસ્થા અને જૈનસમાજને ફાયદો છે એવી માન્યતાવાળો છું. પરંતુ તે સંસ્થામાં જે જે એખ, સગ કે બદી હોય તે તે નિભાવી લઇ તેમાં વધારો કરી રોગ ફેલાય એવી ભયંકર સ્થિતિ ઊભી કરવી તેનાથી હું વિરુદ્ધ છું. તેવી બદીને ઊગતીજ છેલ્લી જોઇએ. કોઇપણ ઉપાયે તે નાબુદ થવીજ જોઇએ. પંચ મહા-વ્રતધારી સાધુનું વર્તન એવું હોવું જોઇએ કે તેમાંથી ઉસ્કેરણીનો, કલેશ કે નિંદાનો એક પણ અંકુર કદી સ્ફુરાયમાન થવો ન જોઇએ, તેમનાં પગલાંની સાથે સર્વત્ર સંઘમાં ઉત્સાહ આનંદ અને સંપ ફેલાઈ રહેવો જોઇએ, તેમનાં દર્શન થતાંજ સુલેદ અને શાંતિ વ્યાપી રહેવી જોઇએ, અને તેમનાં વચન સાંભળતાંજ ક્રોધ, દ્રેષ અને કુસંપ બળી ભસ્મ-ભૂત થઇ જવો જોઇએ. એનું નામ સાધુ. એનું નામ ગુરૂ અને એનું નામ ધર્મ. અંગ્રેજ કવિ કાઉપર કહે છે કે

Religion should extinguish strife,

And make a calm of human life.

અર્થાત્ “ધર્મે” કલેશ અને ઝગડાને હારી નાખવા જોઇએ અને મનુષ્ય-જીવનને શાંતિરૂપ બનાવવું જોઇએ. ” અધિષ્ઠાતા દેવોને પ્રાર્થના છે કે તેઓ એવો મંગળકારી અને શાંતિદાયક દિવસ જલ્દી પ્રાપ્ત કરાવે.

વાચકોને વાંચવામાં અને સમજવામાં સરળતા થઇ પડે તે ઉદ્દેશથી નવલકથામાં આવેલા કેટલાક જૈન પારિભાષિક શબ્દોની સમજુતી છેવટે આપી છે, શરૂઆતમાં મુખ્ય મુખ્ય પાત્રોની ઓળખાણની યાદી મુકી છે અને નવલકથામાં કલ્પેલા પ્રદેશનો નકશો પણ આપવામાં આવ્યો છે. આશા છે કે વાચકો અમૃતસરિતાનો સત્કાર કરી તેનો ઉદ્દેશ ખર લાવી આભારી કરશે.

વિસનગર.

સંવત ૧૯૮૬ જેષ્ઠપૂર્ણિમા.

} મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

આ નવલકથાના મુખ્ય પાત્રોની ઓળખાણ.

રસિકલાલ	ભદ્રાપુરીનો શ્રીમંત યુવાન ગ્રેજ્યુએટ. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનો સેક્રેટરી.
માલતી	રસિકલાલની સ્ત્રી. ભગિનીસમાજની કાર્યવાહિકા. મેટ્રીક.
ચંદ્રકુમાર	રસિકલાલનો સ્નેહી મિત્ર. અંગ્રેજ વેપારી કંપનીમાં ક્લાર્ક.
સરલા	ચંદ્રકુમારની સ્ત્રી.
નવનીતરાય	ભદ્રાપુરીનો વકીલ. રસિકલાલનો નાગરમિત્ર.
સાગરિકા	નવનીતરાયની સ્ત્રી.
અશ્વિનીકુમાર	ભદ્રાપુરીનો વકીલ અને શ્રીમંત ગૃહસ્થ. રસિકલાલનો મિત્ર.
મહાશ્વેતા	અશ્વિનીકુમારની સ્ત્રી. ગ્રેજ્યુએટ. ભગિનીસમાજનાં પ્રમુખ.
મનસુખલાલ	ભદ્રાપુરીમાં ન્યાતના શેઠ.
ધરમચંદ	ભદ્રાપુરીમાં અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુનો ભક્ત.
ઉદયચંદ	સાધુનો ખટપટી ભક્ત.
ચીમનલાલ	ભદ્રાપુરીમાં છુપી દીક્ષાઓ અપાવનાર નામાંકિત શેઠ.
કુમારપાળ	ચીમનલાલનો છોકરો. છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
ચંદ્રિકા	કુમારપાળની સ્ત્રી.
કસ્તુરચંદ	ભદ્રાપુરીમાં અંધશ્રદ્ધાળુ વૃદ્ધ ગૃહસ્થ.
તારા	કસ્તુરચંદ ડોસાની સ્વચ્છંદી સ્ત્રી.
ચંપકલાલ	ભદ્રાપુરીનો ગુમ થયેલો વિધવાનો છોકરો. કમળશ્રી સાધ્વીનો સંસારીપણાનો માસીઆઈ ભાઈ.
રાજખિહારીલાલ	મુંબઈનો એકસ્પોર્ટ અને ઇમ્પોર્ટનો મોટો વેપારી.
જમજીવનદાસ	રાજખિહારીલાલનો ભાગીદાર. ઉત્તમશ્રી સાધ્વીનો સંસારી-પણાનો છોકરો. ઉર્ફે લોટરીવાળા.
રતિલાલ	રાજખિહારીલાલની મુંબઈની ઓફીસનો ક્લાર્ક અને જગ-જીવનદાસનો તથા રમણિકલાલનો મિત્ર.
હર્મિલા	રતિલાલની સ્ત્રી.
રમણિકલાલ	કનકનગરનો યુવાન ગ્રેજ્યુએટ. રતિલાલનો મિત્ર.
ચતુરા	રમણિકલાલની સ્ત્રી.
દશરથલાલ	રમણિકલાલનો મિત્ર.

સરિતા	અમરાપુરમાં રહેતાં મૈયત થયેલાં ગરીબ માઆપની નિરાધાર છોકરી. અમૃતકુમારની સ્ત્રી. નવલકથાની નાયિકા.
કલ્યાણ	સરિતાનો ભાઈ. દીક્ષા માટે વેચાણ થયેલો છોકરો.
લલિતા	દીક્ષાનો ભોગ થઈ પડેલી સાધારણ પૈસાદાર છોકરી.
અમૃતકુમાર	માણેકપુરના એક ગૃહસ્થ કેશવલાલનો ભત્રિજો. સરિતાનો પતિ. નવલકથાનો નાયક. છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
લાલભાઈ	કનકનગરનો ધનાઢ્ય ગૃહસ્થ. દીક્ષારક્ષક સમાજનો પ્રમુખ. આચાર્ય સૂર્યવિજયનો શ્રીમંત ભક્ત.
હરકેરખાઈ	લાલભાઈની સ્ત્રી.
ખાલાભાઈ	લાલભાઈનો મોટો છોકરો.
વિદ્યાલક્ષ્મી	ખાલાભાઈની સ્ત્રી.
નવીનચંદ્ર	લાલભાઈનો નાનો છોકરો.
સુશીલા	નવીનચંદ્રની સ્ત્રી.
કલાવતી	લાલભાઈની પુત્રી.
ચંદ્રકાંત	કલાવતીનો પતિ. લાલભાઈનો જમાઈ. છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
જયંતીલાલ	ભદ્રાપુરીનો સાધુનો દાંભિક દુરાચારી ભક્ત અને લાલભાઈનો આશ્રિત. બસંતીલાલનો શિકાર.
વીરબાળા	જયંતીલાલની સ્ત્રી.
મેનકા	જયંતીલાલે અનીતિ માટે નોકર તરીકે રાખેલી સ્ત્રી. માલણ.
બસંતીલાલ	જયંતીલાલનો પાડોશી મિત્ર. ખાનગી કુટુંબાતું ચલાવનાર.
બકુલ	બસંતીલાલની સ્ત્રી. ઉર્ફે ખુલખુલ.
પ્રાણુલાલ	રૌંર અને ઝવેરાતનો વેપાર કરનાર અભિચારી યુવક. ઉર્ફે ખાણુસાહેબ. જયંતીલાલનો ગ્રાહક મિત્ર.
ભારતીકુમાર	કનકનગરનો વપ્રીલ, અશ્વિનીકુમારનો પિતરાઈ, વર્ધમાન વિદ્યા- લયનો પેટ્રન અને રસિકલાલનો મિત્ર.
કાદંબરી	ભારતીકુમારની સ્ત્રી.
રાશીકાંત	ગાંધારીનો યુવક. અભિચારી છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
પ્રભાવતી	રાશીકાંતની સ્ત્રી.
કપુરચંદ	ચિત્રાણી ગામનો પ્રભાવસાગરનો ભક્ત.
પુરોહિતમદાસ	ઈસમપુરનો ખટપટી તાલમખાજ દાંભિક ગૃહસ્થ.

સૂર્યવિજય અયોગ્ય દીક્ષાના ચુસ્ત હીમાયતી આચાર્ય.
 શુદ્ધિવિજય સૂર્યવિજયનો ખાસ ચેલો.
 ચક્રોરવિજય સૂર્યવિજયનો પતિત પણ મનીતો ચેલો.
 ગુપ્તવિજય } સૂર્યવિજયના મનીતા થઈ પડેલા ચાલાક ભેદી ચેલો.
 રહસ્યવિજય }
 મર્મવિજય }

પ્રભાવસાગર સૂર્યવિજયના સહાયક આચાર્ય.
 કંચનશ્રી સૂર્યવિજયના સંઘાડાની ત્રાસદાયક સાધ્વી.
 ઉત્તમશ્રી કંચનશ્રીની ચેલી (સંસારીપણામાં જમજીવનદાસની મા.)
 ચંદનશ્રી ઉત્તમશ્રીની ચેલી. કુમાર અવસ્થામાં છુપી દીક્ષાનો ભોગ.
 ચતુરશ્રી કંચનશ્રીની ચેલી (સંસારીપણામાં રમણિકલાલની સ્ત્રી.)
 કમળશ્રી પરણ્યા પછી દીક્ષાનો ભોગ થઈ પડી દુઃખથી પશ્ચાતાપમાં દિવસ
 ગુભરતી સાધ્વી. સંસારીપણામાં ચંપકલાલની માસીઆઈ બેન.
 કુમુદશ્રી કમળશ્રીની સાથે રહી ચંપકવિજય(ચંપકલાલ)ની સંભાળ લેનાર
 ચિંતાગ્રસ્ત સાધ્વી.
 કાંતિશ્રી } કુમારઅવસ્થામાં દીક્ષામાં સપડાઈ ગુરુસાધ્વીના અતિ ત્રાસથી
 કેસરશ્રી } દુઃખમાં રીખાતી તરણુ સાધ્વીઓ.
 પદ્મવિજય દેશકાળ ઉપર ધ્યાન આપી આચારવિચાર પાળી જૈનસમાજને
 ઉદ્ધારનાર અને અયોગ્ય દીક્ષા પ્રવૃત્તિને દૂર કરી સાધુસંસ્થાને
 સુધારનાર આચાર્ય.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	વસંતપંચમી અને ઉદ્યાનમાં વાર્તાલાપ	૧
૨	પ્રેમાળ પરોપકારી દમ્પતી.	૮
૩	વોટસન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑફીસ.	૧૫
૪	મહાજન સંઘ, અઠ્ઠાઈ ઉત્સવનો પહેલો દિવસ. રાત્રે ભાવના અને ગરબો... ..	૨૨
૫	નદીકિનારો, મોટરમાં સુંદર દૃશ્ય અને દીક્ષામાં ધ્યાના બલિદાનના સમાચાર... ..	૨૮
૬	ગરબો અને ભક્તિશૃંગારરસ	૩૬
૭	વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો ક્રોધાગ્નિ અને ખાનગીમાં ચક્રોરવિજયની ચાલાકી.	૪૩
૮	અઠ્ઠાઈ ઉત્સવમાં દીક્ષાપ્રવૃત્તિ. સંમતિપત્ર કે હૃદયનો બળાપો ?	૫૦
૯	ધણીધણીઆણીનું ધીંગાણું. તારાનું વાફ્યાતુર્ય. ...	૫૭
૧૦	દીક્ષાર્થીઓની ઓળખાણ અને દીક્ષાની આમંત્રણ- પત્રિકાનું વાંચન.	૬૫
૧૧	દીક્ષાસમારંભ અને વાતાવરણના પડઘાની પત્રિકાઓ. ...	૭૨
૧૨	છુપી દીક્ષાની અફવા અને તપાસ.	૭૯
૧૩	પનાઇની સહેલગાહ, ધારાસભાનો હેવાલ. હૃદયદ્રાવક અને હાસ્યજનક દ્રષ્ટાંતો.	૮૮
૧૪	વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો બાધાનો ઉપદેશ અને બપોરે ધર્મશાળામાં પોલીસની ધમાલ... ..	૯૫
૧૫	શેઠ ચીમનલાલના ઘર ઉપર પોલીસનો દરોડો. પકડાયેલી છુપી દીક્ષા... ..	૧૦૧

૧૬ છુપી દીક્ષાનો તાંત્રિક તપાસ, કચેરીમાં આચાર્યશ્રીની પધરામણી, લાલાલાલના વિચારમાં અસત્ય જીવાની, કલેક્ટરની ઉદારતા. કલ્યાણ અને સરિતાનો મેળાપ.	૧૧૦
૧૭ રસિકલાલ અને લાલભાઈ. નર્મદાકિનારે યુવકમંડળ. જાગૃતિ અને પ્રેરણા...	૧૩૦
૧૮ જૈનમહાજન અને આચાર્યની ઉસ્કેરણી...	૧૪૦
૧૯ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ. રચનાત્મક કાર્યક્રમ. ભગિનીસમાજની સ્થાપના ...	૧૪૯
૨૦ સુવર્ણપુરમાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને દીક્ષા મહોત્સવ.	૧૬૬
૨૧ ચતુરશ્રી સાધ્વીનો વિહારપરિશ્રમ.	૧૭૩
૨૨ સરિતાનાં મામા માસી.	૧૮૧
૨૩ કનકનગરમાં જયંતીલાલ અને વીરબાળાનો નવો ગૃહ-સંસાર. બસંતીલાલની દોસ્તી. બસંતીલાલનું જીવન.	૧૮૭
૨૪ કનકનગરમાં બે આચાર્યોની પધરામણી, દીક્ષાનો બોધ, લાલભાઈ શેઠની અંધશ્રદ્ધા. મહાવીર જયંતી.	૨૦૧
૨૫ વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીક્રર જ્યુબીલી ...	૨૧૪
૨૬ લાલભાઈને ત્યાં ઉજમણું અને સપ્ત પુરોનો દીક્ષા મહોત્સવનો વરદોડો...	૨૨૩
૨૭ કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓની સભા, લાલભાઈને અપાયેલું માનપત્ર. એક બાળાનો ખુદ્દો પત્ર ...	૨૩૩
૨૮ લાલભાઈને ત્યાં લગ્નોત્સવ, લગ્નમાં વિદ્વ.	૨૪૬
૨૯ જયંતીલાલ અને વીરબાળા. સરિતાના મંકટની શર-આત. સ્વચ્છંદી મેનકા.	૨૬૦
૩૦ કનકનગરમાં જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક. રા. બ. ભારતીકુમારનું ભાષણ અને ઠરાવો.	૨૭૮
૩૧ વીરબાળાને સપડાવવા મેનકાની કપટજાળ.	૨૯૨
૩૨ બાળ પ્રાણુલાલના પંજમાંથી છટકી વીરબાળાએ કરેલો આપઘાત. તેની મરતી વખતની જીવાની...	૩૧૧

૩૩ કનકનગરની હોરપીટલ. દરદી પતિપત્નીનો મેળાપ.	૩૨૧.
૩૪ રસિકલાલ ઉપર ચોરીનો આરોપ. સરિતા ગુમ થયાનો ભેદ.	૩૩૮
૩૫ મુંબઈમાં રમણિકલાલ અને ચતુરા. જર્મનીથી જગજગ- વનદાસનું આવવું. તેમને થયેલું સાધ્વી માતાનું સ્મરણ.	૩૫૧.
૩૬ સાધ્વી માતાનું તીવ્ર સ્મરણ. તપાસ અને મેળાપ...	૩૬૫.
૩૭ મેનકાની દુર્દશા	૩૭૮.

ઉપરના પ્રકરણોમાં આવેલાં કાવ્યો તથા ભાષણો.

કાવ્ય.	પૃષ્ઠ.
સ્ત્રીની હૃદયવીણા	૩૪
માતી હૃદયવીણા	૩૪
લક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓ	૩૮-૩૯
ભવિષ્યવાણી	૭૫
લક્તિ કે કાયરતા	૭૭
દીક્ષાના હીમાયતી આચાર્યને શીખામણ ...	૨૦૬
વર્ધમાન વિદ્યાવ્રયની સીધર જ્યુબીલી પ્રસંગે કટાવ.	૨૧૫
દીક્ષાનો વરઘોડો (વ્યાજ સ્તુતિ અલંકાર) ...	૨૨૬
અરે જૈનો હવે જાગો!	૨૮૦
દગા નહીં કીસીકા સગા.	૩૯૦

ભાષણો.

અશ્વિનીકુમારનું ભાષણ	૧૪૯.
(અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનું કાર્ય.)	
માલતીનું ભાષણ (ભગિનીસમાજની સ્થાપના) ...	૧૫૬
ભારતીકુમારનું ભાષણ (જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક.)	૨૮૧.

અમૃત-સરિતા

અથવા

અયોગ્ય દીક્ષા પર દષ્ટિપાત.

(પ્રથમ તરંગ.)

॥ ૐ ॥

ૐકાર વિન્દુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ૐકારાય નમો નમઃ ॥

પ્રકરણ ૧ લું.

વસંતપંચમી અને ઉદ્યાનમાં વાર્તાલાપ.

(હરિગીત)

વિચાર મનમાં ઉદ્ભવેલા વાતમાં ઉભરાય છે,
ઉદ્ગાર તેના ને કદી વર્તન મહીં મુકાય છે,
પછી ખંતથી ને જીગરથી ને કાર્ય આરંભાય છે,
તો જાણજો પરિણામ સારું, એજ કુદરત ન્યાય છે.—લેખક

સંધ્યાસમયે સુંદર બગીચાની અંદર રમ્ય સ્થળે એક બેંચ ઉપર
ચંદ્રકુમાર બેઠો બેઠો વિચાર કરતો હતો તેવામાં પાછળથી તેના મિત્ર
રસિકલાલે આવીને પુછ્યું—

“ અરે ચંદ્રકુમાર ! આજ તો તું તર્ક વિતર્કના અર્કમાં ગર્ક
થયેલો જાણાય છે. શું સંધ્યાસુંદરીએ કે આજે વસંતપંચમીના દિવસે
વસંતકુમારિકાએ તને મોહપાશમાં ફસાવી સ્તબ્ધ બનાવી દીધો છે ?”

“ભાઈ રસિકલાલ ! ખાતાં પીતાં, ખેસતાં ઉઠતાં, હરતાં ફરતાં દરેક આખતમાં તમે તો તમારી કાવ્યકલાનું પ્રદર્શન કરી રહ્યા છો, રહેજ વાતમાં પણ ઝડઝમક ભરેલા શબ્દોનો છુટથી ઉપયોગ કરો છો. પણ તમને આજે સજોડે આવવાનું મન ક્યાંથી થયું ? ઘણા દિવસે સજોડે બહાર નીકળ્યા જણાઓ છો. ”

“ના ના, હમણાંથી તો સાથેજ ફરવા જવાનો મ્હાવરો રાખેલો છે ” એમ કહી બંને ખેંચ ઉપર ખેંચાં.

“હું તમારા જેવી મંડળીનીજ રાહ જોઈને ખેડો હતો; આજે તો માફ મન એવું વિચ્છળ બની ગયું છે કે તે શીવાય બીજા વિચારોજ આવતા નથી. ”

રસિકલાલની સ્ત્રી માલતીએ વચ્ચે ધીમે રહી પુછ્યું “સરલા ભાભી તો ખુશીમાં છે ને ? ”

“તે તો ખુશીમાં છે, પણ આજે મારા ઉપર મારા પિતાશ્રીનો અમરાપુરથી પત્ર છે ” એમ કહી ખીસામાંથી કાગળ કાઢી મુદ્દાની લીટીઓ ચંદ્રકુમાર વાંચવા લાગ્યો—

“બિચારી સરિતાની મા મરી ગઈ, ચાર દિવસ માંદગી ભોગવી ઇન્દુએંઝાથી અચાનક ઉપડી ગઈ. સરિતા તદ્દન નિરાધાર થઈ પડવાથી તેને આપણે ત્યાં રાખી છે, તેની સંભાળ લે તેવું કોઈ રહ્યું નથી. ગરીબની કાણ સંભાળ લે ? ”

રસિકલાલે દિલગીર થઇ પુછ્યું “સરિતા કાણ ? કેટલી ઉંમર છે ? ”

“તેની ઉંમર આશરે પંદર વર્ષની હશે. તેના માબાપ અમરાપુરમાં અમારી પાસે ભાડાના ઘરમાં રહેતાં હતાં. બાપ દર માસે પંદર રૂપિયા ગુમાસ્તીના મેળવી કુટુંબનું પોષણ કરતો હતો. ગરીબનું નસીબ ગરીબજ હોય છે. ગઇ સાલ તે ક્ષયના રોગથી મરણ પામ્યો, તેથી મા દીકરી નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યાં. અમે તેમને અવારનવાર મદદ કરતાં, આવી રીતે દુઃખમાં તેઓ દિવસ કાઢતાં હતાં,

તેવામાં મા મરી ગઇ. હવે સરિતાની શી દશા થશે તેના વિચાર આવ્યા કરે છે. આપના મરી ગયા પછી સરિતાએ નિશાળ છોડી દીધી છે. ગુજરાતી સાત ચોપડીનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો છે, સંસ્કારી છે, બુદ્ધિશાળી અને ચાલાક છે, પણ દુઃખી અવસ્થાને લીધે તેના મુખ ઉપર લાચારી છવાઇ રહેલી છે.”

માલતી દયા લાવી બોલી “ ત્યારે તો તમારા પિતાશ્રીએ ધણુંજ સાઈં કર્યું કે તેને તમારે ત્યાં રાખી છે. તેવાઓને તો પૂરતી મદદ કરવી જોઈએ. ઉમર લાયક થયેલી છે તેથી સાઈં ઠેકાણું શોધી તેને પરણાવી સાસરે મોકલશો એટલે લાંબી ચિંતા કરવા જેવું રહેશે નહીં. સારો પતિ મેળવી આપવો જોઈએ, જો બને તો અત્રે લાવો. સરલા ભાભી એકલાં છે તેથી તેમને પણ ગમશે. ”

“ માલતી બેન ! હું પણ સરિતાને અત્રે લાવવા માગું છું. એટલું ફીક છે કે તેનું સગપણ તેના આપે કરેલું છે, તેનો વર આશરે વીસ વર્ષનો છે, એક મોટા વેપારીની કંપનીમાં નોકરી કરે છે, તેનું નામ બુલતો ન હોઈ તો અમૃતકુમાર છે, તેના કાકાના ભેગો રહે છે, અણુ! ભાગે તેનાં માઆપ મરી ગયેલાં છે. ”

“ તમે તેને જોયો છે ? ”

“ ના, મેં તેને જોયો નથી. મારા પિતાશ્રીએ જોયેલો છે, તેમની સલાહથીજ સગપણ થયેલું છે. માણેકપુર રહે છે, દેખાવમાં પણ ફીક છે, સ્વભાવે પણ સારો છે એમ તે કહેતા હતા. આથી તે તરફની ચિંતા કરવા જેવું નથી. ”

“ ત્યારે તો કદાચ આ સાલ લગ્ન પણ થાય. ”

“ હું તેજ બધા વિચારમાં ગુંથાયેલો છું. હું એકવાર ત્યાં જઈ આવું અને પિતાશ્રીની સલાહ મેળવી સરિતાને અહીં લઈ આવું. તે વિચારી ધણુંજ કલ્પાંત કરતી હશે. કોઈ નીકટનું સગું નથી. ઉપર ચાલ અને નીચે જમીન એવી નિરાધાર અવસ્થા થઈ પડી છે. ”

રસિકલાલે કહ્યું “ ચંદ્રકુમાર ! ત્યાં જવાનો વિચાર નહીં રાખ, તેને હિંમત અને આશ્વાસન આપ, ઓછું આવવા દઈશ નહીં, અહીં તેને લેતો આવ, લગ્ન કરવા ઇચ્છા હોય તો તેમ કર, હું પણ યથા-શક્તિ મદદ આપીશ. ”

એટલામાં તેમના નાગરમિત્ર વકીલ નવનીતરાય મજમુન્દાર પોતાની પત્ની સાગરિકા સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને ખીસામાંથી એકદમ “ પ્રજ્ઞપોકાર ” નામનું દર સાંજે પ્રકટ થતું છાપું કાઢી મોટા અવાજે તે કહેવા લાગ્યો—

“ લો, વાંચો, તમારી જૈનોની પવિત્ર દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ કેવી પલ-ટાઈ ગઈ છે તે જરા વાંચી પેટમાં ટાકું કરો. ગરીબ કુટુંબોનાં છોકરાં અદ્ધર ઉપાડી જવાં, માઆપ તેનો તપાસ કરવા જાય તો તેને કોઈ મદદ કરે નહીં, ઉલટા તેનો તિરસ્કાર કરે, છોકરાં સંતાડવામાં સાધુ-ઓને જૈનયંત્રુઓ મદદ કરે, આ તે તમારો અહિંસાનો ધર્મ ? ”

રસિકલાલે છાપું હાથમાં લીધું. પહેલા પાના ઉપરજ એક સુંદર છોકરાનો ફોટો જોવામાં આવ્યો. આમ છાપાની વાત નીકળતાં અને વકીલને ઉંચા સાદે બોલતાં સાંભળી બીજા કેટલાક ફરવા આવેલા તે પણ બાજુના બાંકડાઓ ઉપર ગોઠવાઈ ગયા, અને “પ્રજ્ઞપોકાર”ની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. રસિકલાલ મનમાં વાંચતો હતો તેથી છાપું તેના હાથમાંથી પડાવી નવનીતરાય મોટેથી વાંચવા લાગ્યો—

જાહેર વિનંતી.

ગુમ થયેલો છોકરો.

શોધી આપનારને પચાસ રૂપીઆનું ધનામ.

મારો છોકરો નામે ચંપકલાલ જીમર વરસ તેરનો, રજે ઘડ વરણો, કારતક વદ ૫ ના દિવસે જૈન પાઠશાળામાં ભણવા ગયેલો ત્યાંથી પાછો આવ્યો નથી, તેની શોધખોળ કરાવતાં અઘાપિ સુધી તેનો પત્તો લાગ્યો નથી, જાણવામાં આવ્યું છે કે તેને કોઈ જૈનસાધુએ સંતાડેલો છે. માટે માસ

છોકરાનો જે કોઈ પત્તો મેળવી આપશે તેને હું રૂપિયા પચાસનું ઈનામ આપીશ. છોકરાની આકૃતિનો ફોટો ઉપર પ્રમાણે છે.

ભદ્રાપુરી

માહ સુદ ૫

લી. આઘ સંતોઠ

તે ગોપાળદાસ વ્રજલાલની વિધવાની સહી.
મારફત વકીલ નવનીતરાય બળવંતરાય મજમુન્દાર
બી. એ. એલએલ. બી.

આ સાંભળી ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ત્યારે કહેાને કે તમારી મારફતજ આ નોટીસ બહાર પડી છે. અમને ચીડવવાની ખાતરજ આવી વધામણી ખાતા હશે.”

“અરે ! આવાં તો કેટલાં બધાં પોકળો છે. ધીમે ધીમે “વ્રજ પોકાર” પત્રમાં વાંચશો. આ તો એકજ બનાવ બહાર પડ્યો છે પણ બીજા બનાવો વાંચી અજબ થશો. મીસ્ટર ચંદ્રકુમાર ! હું તમને ચીડવવા નથી કહેતો, પણ તમારી આંખો ઉઘાડું છું. છોકરો ગુમ થયો છે ત્યારથી તેની મા કલ્પાંત કરી રહી છે. મારી પાડોશમાંજ રહે છે. એકનો એક છોકરો છે, સગાં વહાલાં પણ રોકકળ કરી રહ્યાં છે, તેનો પત્તો નહીં લાગે તો સાત ઘેર ખંભાતી તાળું વસાય તેવી સ્થિતિ છે, ગરીબ હોવાથી તે બિચારાં પોલીસને પણ બબર આપી શક્યાં નહીં. મા અને સગાં ખુબ શોધખોળ કરી થાકી નિરાશ થઈ પોક મુકી રડતાં હતાં. તે જોઈ અમને તેમના રૂદનથી ખુબ દયા આવી, તેમની પાસે જઈ હકીકતથી વાકેફગાર થઈ નોટીસ લખી આપી સહી કરાવી મેં મારા ખરચે પત્રમાં છપાવી પ્રકટ કરી છે.”

સાગરિકા બોલી “તમે જૈનો જીવદયાના ઉપાસકો, બદ્ધે જીવદયાનો ઇજારો રાખનાર ઇજારદારો કહેવાઓ અને આવા ગુમ થયેલા છોકરાની ઘરડી ડોશીને મદદ કરો નહીં તે તમારો કેવા પ્રકારનો જીવદયાનો સિદ્ધાંત કહેવાય તે અમે બીલકુલ સમજી શકતા નથી. મને છોકરાની મા કહે છે ‘બેન ! તમને અમારા દુઃખની શી વાત કહું ? મદદ માટે કોઈને પુછું છું તો તે કહે છે કે જે

કોઈ સાધુ મહારાજ લઇ ગયા હશે તો તે તેને દીક્ષા આપશે, તેથી તેના આત્માનો ઉદ્ધાર થશે. સંસારમાં રહીને શું કરવાનો છે ?' આ પ્રમાણે કહી મદદને બદલે બિચારી માને દાઝ્યા ઉપર ડામ દે છે. મને તો એટલી બધી રીસ ચડી છે કે માફ ચાલે તો તેમને કાર-ટમાં ધસાડું. શ્રીમંતોજ પાસે રહી છોકરાને નસાડે, સંતાડે અને સાધુઓને આડકતરી રીતે બધી મદદ આપે. શું આ તમને જૈનોને શોભે છે ? મેં તો તેમને (નવનીતરાયને) કહ્યું છે કે ધરના પૈસા ખરચી ચંપકલાલને શોધી કાઢી રદ્દ કરતી તેની માને મેળવી આપવો જોઈએ. જડે તો ધનામના પૈસા પણ અમારેજ આપવાના છે.”

નવનીતરાય અને સાગરિકા ઉભાં રહીનેજ બોલતાં હતાં. તેમના મુખ ઉપર ગુસ્સાના અને દયાના આવેશનું મિશ્રણ થયેલું જણાતું હતું. આજીબાજીના બાંકડા ઉપર બેઠેલા લોકોનું ધ્યાન તેમની તરફ ખેંચાયેલું હતું તેથી તેમનામાં પણ જૈનોની આવી દીક્ષા તરફ તિરસ્કારની લાગણીઓ ઉત્પન્ન થવા લાગી, અને સાધુવિષય ઉપર ચર્ચા થવા માંડી.

માલતીએ “પ્રજ્ઞપોકાર” હાથમાં લીધું અને ફરી વાંચી જઈ સાગરિકાને કહેવા લાગી “આ પ્રત હું મારી પાસે રાખી લઉં છું. આજની ચર્ચાથી અમને જરા પણ ખોટું લાગેલું નથી, તમે ખરે-ખર ઉપકારનું કામ કરેલું છે. અમે ઘણા વખતથી આવા બનાવો સાંભળીએ છીએ; અમે પણ તમારા જેવાજ વિચાર ધરાવીએ છીએ; પણ શું કરીએ ? અંધશ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો સાધુઓનું જરા પણ પડવા દેતા નથી. જરા કોઇ સાધુનાં ગેરવર્તનની વાત કહેવા જાય તો તેના ઉપર આખો સંઘ તુટી પડે અને તેને સંઘ બહાર મુકવા તૈયાર થાય. જરાપણ વિચાર નહીં કરે કે એમાં સાધુનો દોષ છે કે કહેનારનો દોષ છે. અમે તો ઘણી વખત મનમાં બળીને રહીએ છીએ. પુછો આ ચંદ્રકુમારલાલને, તે સાક્ષી છે, એક વખત સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીને હું જરા શીખામણ દેવા ગઇ, એટલામાં તો તે તેમના

ગુરૂ પાસે જઈ આડું અવળું સમજાવી આવી. સાધુએ કોપાયમાન થઈ મહાજન એકઠું કર્યું અને તેમને (રસિકલાલને) બોલાવવા માણસ મોકલ્યો. ”

તે વાતનું સ્મરણ થતાં ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ અરે ! એ વાત તો એવી વધી પડી કે રસિકલાલ મહાજનમાં ન ગયા તેથી તેમને સવા રૂપીઓ દંડ કરવામાં આવ્યો. આવી અમારી ધર્મની ઘેલછા અને અંધશ્રદ્ધા છે ? ”

નવનીતરાયે કહ્યું “ ભારે તમારા જેવા ભણેલા ગૃહસ્થો આવી દીક્ષા અટકાવવા પ્રયત્ન ન કરી શકે ? ”

રસિકલાલે કહ્યું “ અમે તે અટકાવવાને “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિ-અંધક સમાજ” પણ સ્થાપ્યો છે પણ હજી સુધી કેટલાક લોકો તેમાં જોડાવાને આંચકો ખાય છે. જો કે હૃદય અમારી તરફ છે છતાં જાહેર રીતે બહાર પડતા નથી. ”

આ સાંભળી નવનીતરાયે જુસ્સાભેર બાર દબ જવાખ આપ્યો. “ ના, તે ન ચાલે, ભાષણો અને લેખો દ્વારાએ લોકમત કેળવો, સમાજમાં જગૃતિ લાવો, ખંતથી અને જીગરથી તેની પાછળ મંડ્યા રહો એટલે તમારા ઉપર બીજાઓનો પાકો વિશ્વાસ પડશે અને તમારી સાથે જોડાશે. આવાં અઘટિત કામો તો અંધજ થવાં જોઈએ. જીવદયાનો ધનરો લઈ બેઠેલા જૈનો માટે આવી અયોગ્ય દીક્ષા તો ભારે કલંક રૂપ છે એવી મારી માન્યતા ડોશીના દાખલા ઉપરથી થઈ ચુકી છે. તમારા જેવા સંસ્કારી ગ્રેન્યુએટ અને તમારાં ધર્મપત્ની અ. સૌ. માલતી બેન જેવાં મૅટ્રીક થયેલાં સ્ત્રી આલું ગરીબોને મદદ કરવાનું કામ નહીં ઉપાડે તો પછી બીજા કોની પાસેથી તે કામની આશા રાખી શકાશે ? તમે મંડળ સ્થાપ્યું છે તે જાણી અમને સંતોષ થયો છે. તે મંડળને એવું બનાવો કે તે ઠામ ઠામ થતા આવા ત્રાસદાયક અયોગ્ય દીક્ષાના બનાવો કોઈ પણ પ્રકારે અટકાવવા શક્તિમાન થઈ શકે. ”

આ વખતનો દેખાવ જાણે વકીલ નવનીતરાય જાહેર મેદાનમાં ઉભા રહી બાણી આપતા હોય તેવો ઘડીભર બની રહ્યો. તેમના મુલંદ અવાજથી ફરવા આવેલા લોકો આકર્ષાઈ આસપાસ ઉભા રહી એક ચિત્તથી સાંભળતા હતા. આવા બાણી રૂપ વાર્તાલાપમાં અંધારું થવા લાગ્યું કે તેઓ ત્યાંથી ઉડી સાથે સાથે વાતો કરતાં આગમાંથી ધર તરફ ગયાં.

પ્રકરણ ૨ જી.

પ્રેમાળ પરોપકારી દમ્પતી.

* આત્માર્થ જીવલોકેડસ્મિન્કો ન જીવતિ માનવઃ ।

પરંપરોપકારાર્થ યો જીવતિ સ જીવતિ ॥

† Sum up at night what thou hast done by day,
And in the morning what thou hast to do.

—George Herbert.

રાત્રે શયનગૃહમાં રસિકલાલ અને માલતી ગૃહસંસારની વાતો કરતાં હતાં એટલામાં માલતીને “પ્રજ્ઞપોકાર” વર્તમાનપત્ર સાંભરી આવ્યું કે તરતજ આગલા દીવાનખાનામાં જઈ જાયું લઈ આવી અને ચંપકલાલનો ફેટો જોઈ ઉંડા વિચારમાં પડી. થોડીવારમાં તેની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં.

રસિકલાલ માલતીના સાદવાના છેડાનો રમાલ તરીકે ઉપયોગ

* આ દુનિયામાં પોતાના સ્વાર્થને માટે ક્યો માણસ જીવતો નથી ?
પણ જે પરોપકારને અર્થે જીવે છે તેજ ખરેખર જીવે છે.

† દિવસમાં જે જે કાર્યો કર્યા હોય તેનો રાત્રે સૂતી વખતે અને બીજા દિવસે જે જે કાર્યો કરવાનાં હોય તેનો સવારે ઉઠતાં એકીકરણ કરી વિચાર કરો.

કરી આંસુથી ભીંજતા ગાલને સાફ કરવા લાગ્યો. માલતી જરા વિવેકની ખાતર રસિકલાલને તસ્દી નહીં આપતાં તે કામ પોતે ઉપાડી લઇ આંખો સાફ કરી ધીમા સાહે બોલી “આવા કુમળા ખુબસુરત છોકરાને ઉપાડી જતાં સાધુને દયા નહીં આવતી હોય ? માને આ છોકરો શી રીતે વિસારે પડે ? આપણો ચાર વરસનો કીકો જો કે લાંબી માંદગી ભોગવીને મરણને શરણ થયો હતો છતાં જ્યારે જ્યારે સાંભરી આવે છે ત્યારે ત્યારે માફ હૃદય ભરાઈ આવે છે ! તો આવા ઉછરેલા સુંદર છોકરાને એકદમ સાધુ ઉપાડી જાય તે તેની માને કેમ પાલવે ? ઉપાડી જનાર ખરેખર કસાઈ કરતાં પણ વધારે નિર્દય હોવા જોઈએ. બિચારી સરિતાની દયા ખાતા હતા એટલામાં આ છાપામાં છોકરાની માની દયા ખાવાનો પ્રસંગ ઉભો થયો, દૈવની ગતિ ગહન છે ! શું તમારાથી ચંપકલાલને શોધવાનું કામ ન બની શકે ? સરકારમાં તમારી લાગવગ સારી છે તેનો ઉપયોગ ન થાય ? ખરચ થાય તો કરવું પણ આ છોકરાને તો જરૂર શોધી આપવો જોઈએ. મને તો આ ફોટો જોઇ અને હકીકત સાંભળી ઘણીજ અસર થઇ છે.”

“ખરેખર દયા આવે તેવોજ બનાવ બન્યો છે. વકીલ નવનીતરાયને ધન્યવાદ ઘટે છે. હું તેમને મળી તેમની મારફત બધી તજવીજ કરીશ. મુનિમહારાજોને મદદ કરનાર બે ચાર શ્રીમંતો છે તે આટલું બધું તોફાન મચાવે છે. હવે તો સાધુ કહે સાધુ નથી અને આચાર્ય કહે આચાર્ય નથી. સાધુસમુદાયમાં કેટલાક સાધુઓ એલા મુંડવાની તીવ્ર લાલસાવાળા છે તે આટલી બધી ધમાલ કરે છે, અને ગરીબોના છોકરા ઉપાડી વંશનું નિકંદન કાઢે છે, હવે તેમની ખબર લીધા વિના છુટકો નથી. તેમની સામે બેડો બળવો જગાડવોજ પડશે.

પણ માલતી ! પેલી સરિતાની કેવી દયાજનક સ્થિતિ થઈ પડી ! ચંદ્રકુમાર ઘણોજ દયાળુ અને પરોપકાર વૃત્તિવાળો છે એટલે

તે બિચારીને ઠેકાણે પાડશે. તેનું સગપણ થઇ ગયું છે તેથી એક જો વરસમાં ઠેકાણે પડી જશે. માલતી! બેકારી ખુરામાં ખુરી ચીજ છે. ગમે તેવાનું માન ઉતારે છે, ગમે તેવાને બ્રષ્ટ કરે છે; તેમાં સ્ત્રીઓની તો વાતજ કરતાં હૃદય કંપે છે. પૈસાની ખાતર ઘણી પાસે રહી શીલનો ભંગ કરાવે છે. ઘરને જાના કુટણખાના જેવું બનાવે છે. સાધુઓ આવી મહત્વની વાત તરફ જરા પણ લક્ષ આપતા નથી અને મોટી મોટી મોક્ષની વાતો કરી ભોળાં સ્ત્રી પુરૂષોને ભરમાવે છે.

તમારું-સ્ત્રી જાતિનું-હૃદય ઘણુંજ કોમળ હોય છે તેથી આવી આવી વાતોથી તમારી આંખમાંથી એકદમ આંસુ ખરવા માંડે છે, પણ આ આંસુ અરણ્યરૂઢનવત્ નીવડવાથી તેની કાંઈ અસર સમાજ ઉપર થતી નથી, માટે તમારા જેવાં દસ પંદર ભેગાં થઇ એક સ્ત્રી સમાજ જેવું બંધારણ બાંધી પોકાર ઉઠાવો તો સમાજ ઉપર ભારે અસર થાય. અમે તમને મદદ આપીશું. તમારી એકજ સભા જે અસર કરશે તે અસર અમારી દસ સભાઓ કરી શકશે નહીં. દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓને મદદ કરવા તેમના અંધશ્રદ્ધાળુ જૈનોએ એક “દીક્ષારક્ષક” મંડળ ઉભું કરેલું છે તેની સામે અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા અમેએ “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ” સ્થાપ્યો છે તે તું જાણે છે. આ સાથે તમારું સ્ત્રીમંડળ સ્થપાય તો અમને ઘણુંજ બળ મળી શકે તેમ છે.”

એ રીતે રસિકલાલે માલતી આગળ સામાજિક સુધારાના પ્રશ્ન મુકી સ્ત્રીમંડળ સ્થાપવાના વિચારને જન્મ આપ્યો. આ વાત માલતીને રૂચી અને તે દિશા તરફ સ્ત્રીઓનું ધ્યાન ખેંચવા તેની પ્રેરણા થઇ.

માલતી મેટ્રીક સુધી ભણેલી હતી, રસિકલાલ ગ્રેજ્યુએટ હતો. કાવ્ય સારી રીતે લખતો હતો, વ્યવહારકુશળ, શાંત, ડાહ્યા અને સંસ્કારી હતો; સારો પૈસાદાર હતો અને સામાજિક સુધારાનો હિમાયતી હતો. અંતતિમાં એક છોકરો થઇને મરી ગયો હતો. પતિપત્નીના સ્વભાવ સમાન હોવાથી તેમનો ગૃહસ્થાશ્રમ કોઇને ધર્ષા પમાડે તેવો હતો.

શયનગૃહમાં આ પ્રમાણે સામાજિક વાત ચાલી રહી છે એટલામાં વીજળીના ધંટે ગણુણુણુ અવાજ કર્યો કે માલતી ઉઠી, ચોકની આરી ઉઘાડી ચાકરને કહેવા લાગી “રામા ! કેમ બોલાવે છે ?”

રામાએ જવાબ આપ્યો “કોઇ બાઈ મળવાને આવ્યાં છે.”

આ સાંભળી માલતી નીચે ગઇ. માલતીને દેખી તે બાઇએ ધીમા સાદે કહ્યું “તમારું કામ પડ્યું છે, બાઇની સાથે વાત કરવી છે, દુઃખની મારી બાઇની પાસે આવી છું” એમ કહી તે ગગળી થઇ.

આ શબ્દો સાંભળી માલતી તેને ઉપર લઇ ગઇ અને આગલા દીવાનખાનામાં બેસાડી રસિકલાલને સુવાના ઓરડામાંથી બોલાવી લાવી.

જરા શાંત રહી તે બાઈ બોલી “હું તમારી બંનેની ખ્યાતિ સાંભળું છું, આપણી જ્ઞાતિમાં તમારા જેવા પરોપકારી માણસો ઘણાજ ઓછા હશે. માંડ દુઃખ તમારા શીવાય કોઇ ટાળી શકશે નહીં એમ સમજી તમારી પાસે આવવાની મેં હીંમત કરી છે. મારા માથે દુઃખનો પાર નથી.

દયા આવવાથી માલતી તેને આશ્વાસન આપી કહેવા લાગી “તમે ધીરજ રાખો, તમારે જે મદદ જોઈતી હોય તે કહો, અમારાથી બનતું અમે જરૂર કરીશું, દુઃખના વખતે હીંમત નહીં હારવી જોઇએ. હીંમત હારવાથી બમણું દુઃખ થાય છે. જે દુઃખ હોય તે સુખેથી કહો. આમ લાજ રાખવાનું કારણ નથી. ખુલ્લા દિલથી સંકાય વિના વાત કરો.”

માલતીના આવા શબ્દો સાંભળી બાઇને ધીરજ આવી. વાતનો વિસામો મળવાથી અરધું દુઃખ કમી થાય છે તેમ તેને જરા શાંતિ મળી. પછી ધીમે રહી, સાથે લાવેલી એક દાબડી સાલ્વાના છેડામાંથી બહાર કાઢી રસિકલાલ આગળ મુકી તે કહેવા લાગી. “બાઇ લો, આટલું મંભાજો, ન્યારે હું લેવા આવું ત્યારે મને આપજો.”

“બેન ! તેમાં શું છે ? જોયા શીવાય શી રીતે રાખી શકાય ? મારે જાણવું તો જોઇએ.”

“હું તમને દેખાડયા શીવાય મુકવા નથી માગતી. તેમાં શું છે તે મારે ખતાવવું નોંધએ અને તે સાથે મારે બધી હકીકત પણ તમારી આગળ ખુલ્લા દિલથી કહેવી નોંધએ.” એમ કહી તેણે દાબડી ઉપરનું કપડું છોડી દાબડી ઉઘાડી દાગીના બહાર કાઢ્યા.

આઠ બંગડીઓ, એક ગળાનો નેકલેસ, બે નક્કર કડાં, ચાર દોરા અને એક લોકેટ એ રીતે સોનાના સોળ મુદ્દા રસિકલાલને ગળી આપી વજન અને વીગત સાથેની યાદી રજુ કરી તે બાંધએ કહ્યું “ભાઈ! આ યાદી પ્રમાણે મેળવી જુઓ!”

રસિકલાલ યાદી હાથમાં લઈ ઉંડા વિચારમાં પડી ગયો. હંમેશના પહેરવાના આ દાગીના છે. બાંધ યુવાન છે, સંધવા છે. શા માટે મુકવા આવી હશે? આવા વિચારની સાથે રસિકલાલે પુછ્યું “બેન! આવી રીતે આ દાગીના મારે ત્યાં રાખવાનું શું પ્રયોજન?”

બાંધએ જવાબ આપ્યો. “હું તમારાથી કશું પણ છાનું રાખવાની નથી. મને પરણે પાંચ વર્ષ થયાં, મારા બાપે કુળવાન ધારી મોટા ઘેરે પરણાવી. જ્યારથી સાસરે આવી છું ત્યારથી સુખનું સ્વપ્ન પણ આવ્યું નથી. તેમને શદ્દાનો એવો છંદ લાગ્યો છે કે તે તેમાં પાયમાલ થયા અને થાય છે. છતાં તે ધંધો મુકતા નથી. જુદા રહે છે. કોઈપણ સાથે સંબંધ રાખતા નથી, લાગમાં સારા પૈસા આવેલા પણ બધા શદ્દામાં ગુમાવ્યા. નબળો પુરૂષ રાંડ ઉપર શરો એ પ્રમાણે પૈસા ગુમાવે ત્યારે ઘરમાં કલેશ કરી સંતાપી મને તાવી નાખે, ન સહન થાય તેરી મારાં માબાપને ગાળો દે અને મને મારે. મારા દુઃખની વાત હું તમને કહી શકતી નથી. મારા પીયરના દાગીના મારી પાસે હતા તે તેમણે મને ઘરમાં અસહ્ય ત્રાસ આપી કુંચી પડાવી લઈ મારી પેટીમાંથી કાઢી લીધા. એટલું વળી ઠીક છે કે છોકરાં નથી તેથી એકલી મારી જાતની પીડા વેઠવાની છે. મારા દાગીના પાછા મેળવવા મેં ઘણી વખત કહેલું ત્યારે કહેતા કે દાવ પાંસરો પડશે ત્યારે નવા કરાવી આપીશું. આ પ્રમાણે મારી રોજ

ઉધરાણી ચાલતી હતી, તેવામાં શદ્દામાં તેમને કાંઈ નફે થવાથી મારા દાગીનાને બદલે તેમણે મને આ દાગીના બનાવી આપ્યા છે અને ખાસ ધમકી આપી કહ્યું છે કે ‘રાંડ! હવે આ દાગીના મારા ધરમાં રાખીશ નહીં. તારા પીયરમાં કે તને ફાવે ત્યાં રાખજે. જો ધરમાં રાખીશ તો મને જરૂર પડશે ત્યારે પડાવી લઈશ અને ફરી બનાવી આપીશ નહીં.’ આ પ્રમાણે ધમકી આપી. મારા પીયરમાં નથી માળાપ કે નથી લાઇ. બધાં મરી પરવાર્યાં. દુરના પીતરાઇ છે, મને તેમનો વિશ્વાસ નથી, આ કારણથી હું તમારી પાસે મુકવા આવી છું માટે તપાસી લો અને આ યાદી તમારી પાસે રાખો.

આ હકીકત સાંભળી માલતીને દયા આવી. તે રસિકલાલને કહેવા લાગી “એમાં આપણને શી હરકત છે? યાદી પ્રમાણે દાગીના મેળવી દાબડીમાં ભરી તીજેરીમાં મુકી દો. પૈસા વગરના ખાલી શેટોરીઆને જ્યારે નુકસાન આવે છે ત્યારે તેઓ તેમનાં ઘેરાં ઉપર ખરેખર ધણેજ ત્રાસ વર્તાવે છે. બઝારની દાઝ ઘેરાં ઉપર કાઢે છે, આવા દાબલાઓ ધણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. બિચારી બૈરીઓને ભીખ માગતી કરી નાખે છે. સ્ત્રીનો બાપ જો શ્રીમંત હોય છે તો તેના બાપ પાસેથી પૈસા કઢાવવા બિચારી બૈરી ઉપર જીલમ ગુજારે છે અને રોજ સતાવે છે.

રસિકલાલ યાદી પ્રમાણે દાગીના મેળવી જોવા લાગ્યો. આ વખતે તે બાઈની આંખોમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. આ જોઈ ધીરજ આપી માલતીએ કહ્યું “બેન! હવે એ વાત સંભારી રડશો નહીં. તમને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે સુખેથી લઇ જાજો.”

રસિકલાલે જણાવ્યું “પણ મારી ઇચ્છા એવી છે કે આ જો યાદી લખી છે તેમાં નીચે એટલો શેરો મારો કે ‘આ દાગીના મારા છે અને તે તમને સાચવવા આપી ગઇ છું.’ તે પ્રમાણે લખી નીચે તમારી સહી અને આજની તારીખ નાખો.”

બાઈએ કહ્યું “તમે કહો તે પ્રમાણે લખી આપવા તૈયાર છું”

આ શબ્દોની સાથે માલતીએ ટેબલ ઉપરથી ખડીઓ અને હોલર તે બાઈના આગળ ધર્યાં, બાઈએ તે યાદીની નીચે

“આ દાગીના મારા છે અને તે તમને સાચવવા આપી ગઈ છું.

લી. વીરબાળા તે જ્યંતીલાલ છોટાલાલની સંધવાની સહી.

દા. પોતાના. માહ સુદ પ. ભદ્રાપુરી.”

એ પ્રમાણે લખી યાદી રસિકલાલના હાથમાં મુકી. રસિકલાલે યાદીમાં તેનું નામ અને તેના અક્ષરો જોઈ કહ્યું “વીરબાળા બેન! તમારા અક્ષર તો ઘણા સારા આવે છે.”

વીરબાળા ગદગદ સ્વરે બોલી “પણ તે બધું નકામું છે.”

રસિકલાલે દ્યાર્દ્ર મુખે કહ્યું “તમે ગભરાશો નહીં, જો બની શકે તો તમારા પતિ જ્યંતીલાલને સમજાવી સુધારો, શદ્દો છોડાવો, તેમને જેમ અને તેમ ખુશી રાખવા પ્રયત્ન કરો, પ્રેમથી વશ કરો.”

વીરબાળાએ કહ્યું “હું તેમ કરવા પ્રયત્ન કરું છું પણ મારા પ્રયાસમાં નિષ્ફળ નીવડું છું. શંકેરીઆના ચિત્તની દશા વિચિત્ર હોય છે. હું કાંઈ કહી શકતી નથી. અઠવાડીઆથી ધંધાની શોધમાં કનક-નગર ગયેલા છે. તેડાવશે ત્યારે હું ત્યાં જઈશ. ભાઈ! હું હવે જાઉં છું.”

“રાત ગઈ છે માટે તમારી સાથે રામાને ફાનસ લઈને મોકલું છું, ઉભાં રહો” એમ કહી માલતીએ રામાને વીરબાળાની સાથે ફાનસ લઈને જવા સૂચના કરી. વીરબાળા અનેનો ઉપકાર માની રામાની સાથે પોતાના ઘેર ગઈ.

તેના ગયા પછી રસિકલાલે તે યાદી કબાટમાં મુકી દીધી અને દાગીનાની દાખડી તીજેરી ઉઘાડી તેમાં મુકી દીધી. આ કામથી પર-વારી અને સુધ ગયાં.

દીક્ષાની અને સરિતાની વાતોનો પ્રવાહ ચાલતો હતો તેમાં આ ત્રીજી વીરબાળાની વાતનો વધારો થયો અને તે વિચારમાં ને વિચારમાં આ પ્રેમાળ પરોપકારી દંપતી નિદ્રાવશ થયું.

પ્રકરણ ૩ જી.

વૉટસન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑફીસ.

* He, that wrestles with us, strengthens our nerves and sharpens our skill. —Burke.

એક અઠવાડીયા પછી રસિકલાલ અપોરના વખતે ચંદ્રકુમારની ઑફીસમાં ગયો. ચંદ્રકુમાર એક અંગ્રેજી વૉટસન ટ્રેડીંગ કંપનીની ઑફીસમાં મેનેજરના હાથ નીચે ચીફ કલાર્ક તરીકે હતો. મેટ્રીક પાસ થયેલો હતો. કામ કરવામાં ચાલાક અને પ્રમાણિક હોવાથી મેનેજરનું લગભગ તમામ કામ પોતે જ કરતો હતો. એકસ-પોર્ટ અને ઇમ્પોર્ટ એમ બંને ધંધા હોવાથી તે ઘણા ઘણા નાના મોટા વેપારીઓના સંબંધમાં આવતો, તેથી ચંદ્રકુમાર વેપારીમંડળમાં મોટી લાગવગ ધરાવતો હતો.

રસિકલાલને ખારણામાં આવતો દેખી ચંદ્રકુમાર હસીને બોલ્યો “ભાઈ રસિકલાલ ! તમારું આયુષ ઘણું લાંબું છે. તમને બોલાવવાની હમણાં જ મને ઇચ્છા થઈ હતી, તમારું નામ મનમાં રમ્યા કરતું હતું એટલામાં તમારા મુખારવિંદનાં દર્શન થયાં. બે દિવસની રજા લઈ માણેકપુર જઈ પિતાશ્રીને મળી આવ્યો.”

“પણ પેલી સરિતાને સાથે તેડી લાવ્યો છે ને ?”

“ના ના, હમણાં તેણે ના પાડી, મારી બાની પાસે રહે છે. બિચારી ઘણુંજ કંદ્યાંત કરે છે, સહેજે આવતમાં મા યાદ આવતાં રડી પડે છે ? આંખમાંથી આંસુ સુકાતાં નથી.”

“હમણાં તાજે ધા પડ્યો છે, માનું દુઃખ એકદમ વિસારે

* જે માણસ આપણી સાથે વિશેષ કરે છે તે આપણા જ્ઞાનતંતુઓને મજબૂત કરે છે, અને આપણી બુદ્ધિને તીક્ષ્ણ બનાવે છે.

નહીં પડે; વખત જતાં શાંતિ વળશે, એકલી નિરાધાર જેવી થઈ પડી એટલે તેને વધારે લાગી આવે તેમાં નવાઈ નથી.”

“મેં પણ એજ વિચાર રાખ્યો છે કે જરા તેને શાંતિ વળે તે પછી અત્રે લાવું તો ઠીક. ધરતો માલીક એવો નિર્દય છે કે તેની માના મરણ પછી ખીજ જ દિવસે ભાડાની ઉધરાણી કરવા કાંઈ ઉદ્ધત માણસને મોકલ્યો. છ માસનું ભાડું ચડેલું હતું, તે સરિતાને ગમે તેમ બોલવા લાગ્યો. આ ખીના મારા પિતાશ્રીના જાણવામાં આવી કે તરતજ તેમણે ચડેલું તમામ ભાડું પેલા માણસને ચુકાવી આપ્યું અને ધર પણ ખાલી કરીને સોંપી દીધું. મારી બાનો સ્વભાવ એવો પ્રેમાળ છે કે સરિતાને જરા પણ ઓછું આવવા દેશે નહીં. મેં પણ ઘણો દિવાસો આપ્યો છે, અને થોડા દિવસ પછી અત્રે આવવા તેને આગ્રહ કર્યો છે, તે સરલા સાથે અત્રે રહેશે, અને ધીમે ધીમે દુઃખ વિસારે પડશે. આ પ્રમાણે તજવીજ કરી છે. આ તો વચ્ચે વાત કરી.

ખાસ તમને મળવાનું કારણ તો એ છે કે અત્રે થોડા દિવસથી પેલા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી મહારાજ પધારેલા છે, તેમની સાથે ખીજ આઠ દસ સાધુઓ છે અને કેટલીક સાધ્વીઓ પણ આવેલી છે. તે આચાર્ય કલેશોત્પાદક એ ઉપનામથી જગજાહેર છે તે તમને ખબર તો હશે.”

“માલતી મારફત એવું જાણવામાં આવ્યું છે, સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીઓ તો જણાય છે, પણ આપણા ઉપાશ્રયમાં તો કાંઈ સાધુ જણાતા નથી તેનું શું કારણ?”

“લાઇ રસિકલાલ ! તેમાં ઉંડો ભેદ સમાયેલો છે ? તમે જાણો છો કે આપણો ઉપાશ્રય ખુલ્લો છે. તેમાં કાંઈ ઓરડીઓ કે બંધ બારણાં કરી બેસાય એવાં સ્થાન નથી. ઠંડાની પણ જેવી જોઈએ તેવી ઉમદા સવડ નથી, તેથી સાધુઓએ આપણી મોટી જૈન ધર્મશાળામાં પડાવ નાખ્યો છે. આગળ મોટો મેડો છે તેમાં જેવી

જોઈએ તેવી સવડ છે. નીચે મોટો ખુલ્લો ચોક છે. મોટી ઓસ-
રીઓ અને ઓરડીઓ છે.”

“ ચંદ્રકુમાર ! તેં ઠીક બારીક અવલોકન કર્યું છે. આપણા
ઉપાશ્રયમાં તો છાની યુક્તિ પ્રયુક્તિઓનો પ્રયંધ કરવો હોય તો બની
શકે તેવું નથી. સાધુઓએ ધર્મશાળા ઠીક શોધી કાઢી. ”

“ તેમના સંબંધી ઘણી ઘણી વાતો મારા પિતાશ્રીએ મને કરી
છે. તેમના ટોળામાં એક એ સાધુ તો તદ્દન પતિત થયેલા છે. એક
ચક્રોદ્ધવિજય કરીને યુવાન સાધુ છે, તે તેમનો શિષ્ય છે, તેમણે તો
હદ છોડી છે છતાં આચાર્ય તેને નિભાવી રહ્યા છે. આચાર્ય જો કે
એવા જણાતા નથી પણ ચેલાઓને લીધે તે પણ વગોવાય છે. મેં
સાંભળ્યું છે કે આજે રાત્રે આપણું જૈનમહાજન જૈનધર્મશાળામાં
એકઠું થવાનું છે. ”

ઈતેજરીથી રસિકલાલે પુછ્યું “ શા માટે ? ”

“ આવા મોટા કલેશોત્પાદક આચાર્ય પધાર્યા છે તેમના માનાર્થે
કાંઈક ધામધુમ કરી તેમનું બહુમાન કરવા માટે. ”

“ મને લાગે છે કે તેમના ભક્તોએ આ વાત ઉપાડી હશે. ”

“ તે વિના બીજું કોણ ઉપાડે ? સિદ્ધ અને સાધકની યુક્તિ
છે. હું ખાસ કરીને સભામાં જવાનો છું અને તમે પણ જરૂર આવજો,
કારણકે આપણી મંડળીના ગૃહસ્થો હોય તો ઠીક ફાવે. આ આચાર્ય
અયોગ્ય દીક્ષાના ચુસ્ત હીમાયતી છે. બાવા બેઠા જપે જે આવે તે
ખપે એવી પ્રવૃત્તિવાળા છે. પાત્રતા કે અપાત્રતા જોતા જ નથી. ”

“ ચંદ્રકુમાર ! તને આ જાણી દિવગીરી થતી નથી ? આપણા
જૈનોના સાધુ જે કંચન અને કામિનીના ત્યાગી કહેવાય તેમાં કેટ-
લાક બદમાસ નીકળવાથી આખો સાધુસમાજ વગોવાય છે. તેવા સાધુ-
ઓને તેમના ગુરુઓએ કાઢી મુકવા જોઈએ. શરમ છે ગુરુને કે તેવા
ચેલાઓને તે નિભાવે છે અને સાથે રાખે છે. ”

“ રસિકલાલ ! તમારું કહેવું બરાબર છે. મને પણ લાગી આવે

છે. આપણા માટે જૈનેતર પ્રજા શું બોલે છે અને જાપામાં શું લખે છે તેનો જ્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે એટલો બધો ક્રોધનો આવેશ આવી જાય છે કે જે સાધુ દુરાચારી હોય તેમને અને તેમને મદદ કરનાર શ્રાવક શ્રાવિકાઓને સંઘ બહાર કરવાં જોઈએ. પણ એ દિન ક્યાંથી ? ઉલટા આવા વિચાર જણાવનારને સંઘ બહાર મુકવા સાધુઓ અને તેમના ભક્તો તૈયાર થાય છે.”

“ત્યારે શું આપણે આપણા સમાજને આ પ્રમાણે ચાલવા દેવો ? અને એવા અનાચારીઓને નિભાવી લેવા ? એથી તો એ પરિણામ આવશે કે જે સાધુઓ ઘણા સારા છે અને સમાજ ઉપર ઉપકાર કરી રહ્યા છે તેમના ઉપરથી પણ શ્રદ્ધા ઉડી જશે. સુકા લાકડાની સાથે લીલું પણ બળી જશે. આપણે તેમની સામે આપણા મંડળદ્વારાએ બેઠો બળવો જગાડવો જોઈએ એવો મારો દૃઢ નિશ્ચય થઈ ગયો છે.”

આ પ્રમાણે બેઠાં બળવાની વાત સાંભળી પાસેના ઝોરડામાં મેનેજર બેઠો હતો તે ત્યાં આવ્યો. બંને ઉભા થયા. મેનેજર અંગ્રેજ ગૃહસ્થ હતો પણ ગુજરાતી વેપારીઓના સહવાસથી ગુજરાતી બોલી શકતો હતો. “તમે બેઠો બળવો ક્યાં જગાડવા માગો છો ?” એમ કહી ટેબલ આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. પછી રસિકલાલે અંગ્રેજીમાં કેટલાક સાધુઓની દીક્ષાની અયોગ્ય પ્રવૃત્તિની વાત ઉપાડી. પેલા સાહેબને રસ પડ્યો તેથી તે બંનેને પોતાની ઑફીસમાં લઈ ગયો. રસિકલાલે દીક્ષાપ્રકરણ ચલાવ્યું. ચંદ્રક્રમાર વચ્ચે વચ્ચે ટેકા આપતો ગયો, એટલામાં તો સાહેબનાં મૈમસાહેબ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં અને તે પણ તેમની વાતમાં ભળ્યાં. રસિકલાલ ચાલાક અને સમયગ્રહી હોવાથી સ્ત્રીઓનું હૃદય ભેદાય તેવી નવપરણિત સ્ત્રીઓના પતિની દીક્ષાના હૃદયદ્રાવક હેવાલો એક પછી એક આપતો ગયો. મૈમસાહેબ તો સાંભળીને વિસ્મય થઈ ગયાં અને બધું સાંભળી છેવટે અભિપ્રાય આપી દીધો કે “જો તમારાથી આવી દીક્ષાઓ ન અટકાવી શકાય

તો સરકાર પાસે કાયદો કરાવી આવી દીક્ષા અટકાવવી જોઈએ. આવા બનાવથી સરકારને વાકેફગાર કરવી જોઈએ.”

આ પ્રમાણે દીક્ષાની વાત ચર્ચી ત્યાંથી રસિકલાલ અને ચંદ્ર-કુમાર પોતાની ઑફીસમાં આવ્યા અને રાત્રે મહાજનની સભામાં જવાનું નક્કી રાખ્યું.

એટલામાં સૂર્યવિજય આચાર્યના ખાસ શ્રાવક - ચુસ્ત ભક્તરાજ-શેઠ ધરમચંદ ત્યાં આવ્યા કે તેમને જોઈ ચંદ્રકુમારે આવકાર આપ્યો. “પધારો શેઠજી ! ઘણા દિવસથી તમે કાંઈ કામ બતાવતા નથી ? ઑફીસ ઉપર મહેરબાની ઑછી કરી જણાવ છે.”

“શું કામ બતાવીએ ? માલ મોકલવો પાલવતો નથી, હુંડીનો ભાવ ઘટવાથી અમારા વેપાર ઉપર છીણી મુકાઈ છે. એક પાર્લકના રૂપિયા પંદરને બદલે સવાતેર હાથમાં આવે છે. શી રીતે માલ મોકલી શકીએ ?”

“તમારી વાત સાચી છે. હુંડી ધ્યાનમાં રાખી હમણાં ખરી-દીના ભાવની લીમીટમાં વધારો કર્યો છે, માટે મરજી હોય તો સરસવ કે અળશી મોકલો. જરૂર પોપાણુ થશે.” એમ કહી ચંદ્રકુમારે જર્મનીના હૈમ્બર્ગના ભાવ બતાવ્યા. ધરમચંદ શેઠે ભાવ જોઈ ઉંડો વિચાર કરી કેટલોક માલ આપવો કબુલ કર્યો.

એટલામાં નોકર ચા લઈને આવ્યો અને ત્રણે જણ પીવા લાગ્યા. વેપારની વાત પરી જવાથી ચંદ્રકુમારે કહ્યું “શું આજે આપણું મહાજન મળવાનું છે ?”

“હા, ખરી વાત છે, મહાજન મેળવવા માટે મેંજ આપણા ન્યાતના શેઠને સૂચના કરી છે. ન્યાતના નોંતરીઆને સૌ ભાઈઓને ખબર આપવા જણાવ્યું છે, જરૂર રાત્રે આવજો.”

“શા માટે એકઠું થાય છે ?”

“વાહ મારા સાહેબ ! આવા મોટા આચાર્ય આપણા શહેરમાં પધારી આપણી ભૂમિને પાવન કરે અને આપણે કાંઈ અઘૂઈ ઉત્સવ

જેવું ન કરીએ તો આપણે શ્રાવક શાના ? માટે મારો વિચાર એવો છે કે આઠ દિવસ સુધી ખૂબ ધામધૂમ કરીએ. વખતે એક બે જણને દીક્ષા આપવાનો પણ લાભ મળી જાય. આવો અવસર ફરી ફરીને ક્યાંથી આવે ? આ સૂર્યવિજય આચાર્યથીજ આપણો જૈનધર્મ ટકી રહ્યો છે. હાલમાં પદ્મવિજય, શાંતિસાગર, પુષ્પવિજય જેવા કેટલાક સુધરેલા આચાર્યો નીકળ્યા છે તેમને આવા ઉત્સવ, ઉજમણાં, દીક્ષામહોત્સવ વીગેરે ધર્મકાર્યો ગમતાં નથી. પણ તે બધા આ સૂર્યવિજય આચાર્યના તેજ આગળ ઝાંખા પડી જાય છે. કેટલાક તમારા જેવા સુધરેલા તેમને મદદ કરે છે તેથી તેમનું જરા જરા ટકી રહ્યું છે. નહીં તો ક્યારના ભેખ છોડીને ઘેર બેસી ગયા હોત.”

કટાક્ષ ભરેલા શખ્દો સાંભળી ચંદ્રકુમારે જવાબ આપ્યો, “ શેઠ સાહેબ ! તમારી વાત સાચી છે. એવા સાધુઓને અમે ટેકો આપીએ છીએ અને આવા સાધુઓને તમે ટેકો આપો છો. આ આચાર્યના ચેલા ચક્રોરવિજયનું ચરિત્ર કેવું છે તેનો ખાનગી રીતે તપાસ કરો. એટલે તમને સમજશે કે અમે ખરા કે તમે ખરા. ગયા ચોમાસામાંજ ભવાડો થયો હતો. એવા દુરાચારી ચેલાને આચાર્ય સાથે લઈને ફરે તે શું આચાર્ય માટે સાઈ કહેવાય ? અને તમે બધા તેવા ચેલાને ઉપાશ્રયમાં કે જૈનધર્મશાળામાં ઉતરવા દો તે તમારા માટે પણ સાઈ કહેવાય ? ચક્રોરવિજયને લઈને તો આચાર્ય પણ બહાર વગોવાય છે. વધારે દિવસ રાખશો તો અહીંયાં પણ કાંઈ નવાળુની થશે. જો તમારા જેવા ગૃહસ્થો આવા ચક્રોરવિજય જેવા સાધુને ટેકો ન આપો તો તેમનું શું ચાલવાનું છે ? એટલું ખરું છે કે તમે બધા પૈસાવાળા રહ્યા તેથી ગમે તેને પૈસાથી દાખી શકો. મારે અત્યારે કહેવું પડે છે કે સાધુઓને તમારા જેવાની મદદ ન હોય તો હાલમાં અપાતી અયોગ્ય દીક્ષાઓ તરતજ અંધ કરી શકાય, અને છાપામાં દીક્ષાના ભવાડા સાંભળીએ છીએ તે સાંભળવાનો પ્રસંગ આવે નહીં. ”

દીક્ષાનું નામ સાંભળી અનાચારની વાત પડતી મુકી ધરમચંદ શેઠ બોલી ઊઠ્યા “ ચંદ્રકુમાર ! ભુલો છો, દીક્ષા એજ ખરી ચીજ છે, એજ મોક્ષમાં લઈ જનાર છે, આકી બધાં ફાંડાં છે. ”

“ દીક્ષા મોક્ષમાં લઈ જનાર છે તે વાત ખરી, તે માટે એ મત છેજ નહીં, પણ ગમે તેવી દીક્ષા મોક્ષમાં લઈ જશે ? સાધુનાં કપડાં પહેર્યા એટલે દીક્ષા ? ”

“ હા હા, કપડાં પહેર્યા એટલે દીક્ષા, તેથીજ આત્માનો ઉદ્ધાર છે. ”

વાત જરા પલટાવી વચ્ચે રસિકલાલે જણાવ્યું “ સાધુ આચાર વિરુદ્ધ વર્તતા હોય તો શું આપણે તેમને તેમનું વર્તન સુધારવા સૂચના ન કરી શકીએ ? ”

“ રસિકલાલ ! તમે ભુલો છો. આચાર્ય જે કરતા હશે તે સમજીનેજ કરતા હશે. આપણું શું ગળું કે મોટા ગીતાર્થની આપણે ભુલો કાઢી શકીએ ? આપણે તો શ્રદ્ધા રાખવી, જરા પણ શંકાથી જોવું નહીં, આવી શ્રદ્ધા હોય તોજ આપણે ઉદ્ધાર થાય. તમે બધા અંગ્રેજી ભણી સુધરી ગયા તેથી તમને આવી ધર્મની વાતો ન ગમે. ” એમ કહી ધરમચંદ ઉભા થયા અને જતાં જતાં આગ્રહ કરી કહેવા લાગ્યા “ જરૂર તમે બંને રાત્રે મહાજનમાં આવજો. જૈનધર્મશાળાના ચોકમાં મહાજન મળવાનું છે, તમને લાંબો વખત નહીં રોકીએ. જરૂર આવજો. સાહેબજી, ” એમ કહી ધરમચંદ શેઠ લાંથી ચાલ્યા.

તેમના ગયા પછી ચંદ્રકુમાર રસિકલાલને કહેવા લાગ્યો “ કેમ રસિકલાલ ! દીક્ષાની વાત કરતાં શેઠનો મિત્રજ કેવો ખસી ગયો ? ”

“ તેં પણ હીક ઠંડા કાળજે દીક્ષાના જવાબ આપી ટુંકામાં પટાવી દીધું; ચક્રોરવિજયની વાત કરી આંખો ઉઘાડી તે પણ સાઈ કર્યું. જો આપણે કડક જવાબ આપ્યા હોત તો વધારે બોલાચાલી થાત. હવે રાત્રે ધર્મશાળામાં ભેગા થઈશું ” એમ કહી રસિકલાલ પણ ત્યાંથી વિદાય થયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મહાજનસભા, અઠ્યાઈ ઉત્સવનો પહેલો દિવસ,
રાત્રે ભાવના અને ગરબો.

(હરિગીત).

ઉદ્દેશ જ્યાં પ્રભુભક્તિનો ત્યાં કાર્ય કેવું સધાય છે ?
જોનારની સંખ્યા થકી તેની પરીક્ષા થાય છે.
પૂજા અને વર્ણો ભાવનામાં ભાવ ક્યાં ઉડો જાય છે ?
ગરબાનો રચના નિરખવાને ભાવ શો ઉભરાય છે!!—લેખક.

જાણે મોટી પરિષદ મળવાની હોય તે પ્રમાણે ધર્મશાળાના મોટા ખુલ્લા ચોકમાં જાજમો પથરાઈ ગઈ હતી, એક બાજુએ ગાદી ટકીઆ ગોઠવી દેવામાં આવ્યા હતા. ચાર છેડે ચાર કીટસન લાઈટ પ્રકાશ મારી રહી હતી. આ બધી ગોઠવણ શેઠ ધરમચંદ તરફથી કરવામાં આવી હતી. આઠનો શુભાર થયો કે મહાજનના ગૃહસ્થો એકે એકે આવવા લાગ્યા. ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલની સાથે રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર વીગેરેની મંડળી પણ આવી.

જાણે પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાં બિરાજમાન થયા હોય તે પ્રમાણે મેડા ઉપર મુનિ મહારાજે બારીઓમાંથી અવલોકન કરી રહ્યા હતા, અને આચાર્યશ્રી મનમાં મલકાતા હતા કે મારે લીધે કેવો ઉત્સાહ ઉભરાઈ જાય છે અને ધામધુમ થાય છે ! સાડા આઠે તો બધી જાજમ ભરાઈ ગઈ અને ઘણાખરા આગેવાનો આવી ગયેલા જોઈ ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલે વારસામાં મળેલી પ્રમુખસ્થાનની ગાદી ઉપર બેઠે બેઠે સભા ભરવાનો ઉદ્દેશ સમજાવતાં જણાવ્યું કે “મારી જોડે બિરાજમાન થયેલા શેઠ ધરમચંદ તે આપણા શહેરમાં શ્રીમંત ગૃહસ્થ છે, આપણા ન્યાતમાં તે આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે, ધર્મના

સ્તંભરૂપ છે એમ કહીએ તો તે ખોટું નથી. તેમની ઇચ્છા એવી છે કે આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી મહારાજ અત્રે પધારેલા છે તેમના માનાર્થે આપણે કાંઈ ધર્મકાર્ય કર્યું હોય તો જૈનશાસનની શાભામાં વધારો થાય એમ ધારી મોટા ઠાઠથી આજ ધર્મશાળામાં અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ ભણાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે. તે માહ વદ ૧ થી શરૂ કરવાનો છે અને તે નિમિત્તે માહ વદ ૯ ના રોજ નવકારશ્રી જમાડવાની છે. આઠે દિવસ બપોરે પૂજા ભણાશે અને પ્રભાવના થશે, રાત્રે ભાવના બેસશે અને પછી આજ ચોકમાં સ્ત્રીઓને ગરબા ગાવાની ગોઠવણ કરવામાં આવશે. રાત્રે પણ પ્રભાવના થશે અને ગાવા આવનાર સ્ત્રીઓને યથાશક્તિ લ્હાણી આપવામાં આવશે.

કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો “ પણ આ રથજે તો મુનિમહારાજે રહે છે એટલે રાત્રે ગરબાની ગોઠવણ શી રીતે થશે તે સમજાતું નથી. ચોકમાં તો કીટસન લાઈટનો પ્રકાશ ચારે બાજુ ઝગઝગી રહેવાનો.”

શેઠે જવાબ આપ્યો “ તેમાં કાંઈ હરકત નહીં, મુનિમહારાજે તો ઉપર રહે છે, અજવાળું આવશે એટલી ધડી બારીઓ બંધ રહેશે.” આ પ્રમાણે ખુલાસો કરી આગળ લાપણ કરતાં શેઠે જણાવ્યું “ ભાઈઓ ! એ પ્રમાણે શેઠ ધરમચંદ તરફથી અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ ભણાશે અને રાત્રે ગરબા ગવાશે માટે તેમાં દરેક ભાઈએ ન પધારી શેઠને આભારી કરશે એવી આશા છે.”

આ પછી શેઠ ધરમચંદ ઉભા થઈ બે હાથ જોડી નમ્રતા ધારણ કરી કહેવા લાગ્યા “ હું તો બધા ભાઈઓનો દાસ છું. આપણાં અહોભાગ્ય કે આચાર્યશ્રીનાં આ શહેરમાં પગલાં થયાં. આપણે આવી સોનેરી તકનો લાભ ન લઈએ તો આપણે આપણી ફરજમાંથી પાછા હટયા ગણાઈએ. ન્યાતના શેઠ સાહેબે કહ્યું છે તે પ્રમાણે મારા તરફથી અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ વદ ૧ થી શરૂ થશે માટે તમામ ભાઈઓ અને બેનો આમાં ભાગ લેશો. આવો અવસર ફરી ફરી આવતો નથી, નાણું મળે છે પણ ટાણું મળતું નથી, માટે આવાં ધર્મકાર્યો

કરી આચાર્યશ્રીનું મન પ્રસન્ન થાય એવી રીતે આપણે આપણું કર્તવ્ય કર્મ બજાવવું જોઈએ. આ બધું આપ ભાઈઓનું કામ છે એમ સમજી પૂરેપૂરી મદદ કરશો. આચાર્યશ્રી માહ વદ ૧૦ ના રોજ અત્રેથી વિહાર કરવાના છે; કાલાવાલા કરી પાઘડી ઉતારી પગે લાગી મહા મહેનતે એઓશ્રીને રોક્યા છે માટે જરૂર લાભ લેશો. જો ધારેલી ધારણા બર આવશે તો મોટો વરઘોડો પણ ચડાવવામાં આવશે, પણ તે વાત હજી નક્કી નથી.”

વચ્ચેથી કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો “ શી ધારણા છે તે જણાવોને ? ” ધરમચંદે જવાબ આપ્યો “ જ્યાં સુધી તે વાત નક્કી ન હોય ત્યાં સુધી તે વાત બહાર પાડવી તે ફિક નહીં. ”

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ કરેવામાં શી હરકત છે ? બધા જાણે તો ખરા. ધરમચંદે જરા ખચકાયા. એટલે ન્યાતના શેઠ બોલી ઉઠ્યા “ ધરમચંદે ! શા માટે બોલતાં ખચકાઓ છો ? જેને વિરૂદ્ધ આવવું હશે તે આવશે. પાછળથી કહ્યા કરતાં હમણાંજ વાત કરવી સારી છે માટે ગભરાયા શીવાય સુખેથી કહો. જોઈએ છીએ કોણ વિરૂદ્ધ આવે છે ? ”

આ પ્રમાણે હીંમત મળવાથી ધરમચંદે કહેવા લાગ્યા “ જુઓ ભાઈઓ સાંભળો ! અત્રે એક ચતુરા નામે સધવા બાઈ આવેલી છે તેને આચાર્યશ્રી પાસે દીક્ષા લેવાનો વિચાર થયો છે. બાઈએ ધર્મનું જ્ઞાન સારી રીતે સંપાદન કરેલું છે. માબાપની સંમતિ છે. જોકે ઉંમર આશરે પચીસ વર્ષની છે છતાં દુનિયા ઉપરથી રાગ ઉતરી ગયો છે. તેનાં માબાપને તેડાવ્યાં છે તે જો આવશે તો સારો દિવસ જોઈ વરઘોડો ચડાવી દીક્ષા આપવામાં આવશે. જો માબાપ નહીં આવે તો દીક્ષા આપવાનો વિચાર નથી. હું ધારતો નથી કે આમાં કોઈનો વાંધો હોય. ”

વચ્ચે કોઈએ શંકા ઉઠાવી “ બાઈ પચીસ વરસની સધવા છે તો તેના ધણીની સંમતિ છે કે નહીં ? ”

આ શંકાના જવાબમાં, “ન્યારે માઆપ રજા આપતાં હશે ત્યારે ધણીની રજા તેમણે આગળથી મેળવીજ હશે” એમ જરા સર્વને સંભળાય તેવી રીતે બોલી જોડે એક જણના કાનમાં કહેવા લાગ્યા “ધણીએ તો કાઠી મુકી છે કાઠી, આ વાત કાંઈ જાહેરમાં કહેવાય ? સમજે નહીં અને આવી શંકાઓ આવી મોટી ભર સભામાં લાવે, ધર્મના કામમાં આમ વિધન નાખે,” આમ ધીમે ધીમે પણ પાસેના માણસો સાંભળી શકે તેવી રીતે ધરમચંદ શેઠ બબડવા લાગ્યા.

રસિકલાલે હસીને પુછ્યું “શેઠ ! એ શું ધીમું ધીમું બબડયા ? અરધા શબ્દો તો કાને પડયા છે.”

ધરમચંદે જવાબ આપ્યો “કાંઈ ખાનગી વાત અત્રે ચોળીને ચીકણી કરાય ? થઈ પડશે વખત આવે.”

વચ્ચે કોઈએ ધીમા અવાજે કહ્યું “રાખજો બધું ખાનગી, ચકોરવિજય આવ્યા છે એટલે ખાનગી બધું બહાર પડવાનું છે.”

“આવી વાતો અને શંકાઓ ઉપર શી રીતે ધ્યાન અપાય ?” એમ કહી “બોલો જનશાસનની જય” એમ જય બોલાવી ન્યાતના શેઠ ઉભા થયા અને સભાની પૂર્ણાહુતિ જાહેર કરી.

રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર તથા તેમની મંડળી સાથે સાથે ધર તરફ ઉપડી. તે ચતુરાબાઈ કોણ છે, ક્યાંની છે, તેના ધણીનું નામ શું વીગેરે વીગેરે તમામ હકીકત મેળવવા બધાની ઇચ્છા થઈ. કાગળ લખી હકીકત મંગાવી કાંઈ ભેદ જેવું હોય તો ભવાડો બહાર પાડવો એવા નિશ્ચય ઉપર આવી સૌ પોત પોતાને ઘેર ગયા. ચતુરાબાઈ દીક્ષા લેવાની છે તે વાત વીજળીની માફક આખા ગામમાં ફેલાઈ ગઈ. આ વાત આગળ અઠ્ઠાઈ ઉત્સવની વાત દબાઈ ગઈ.

બીજા દિવસે, ચતુરાબાઈ કોણ છે, કેવી છે, તેની માહિતી લેવા ઇચ્છા ધરાવનાર સ્ત્રીપુરૂષો ખાસ કરીને વ્યાખ્યાનમાં આવ્યાં. ચતુરાબાઈ સ્ત્રીઓની સાથે સૌથી અગાડી બેઠી હતી. કપડાં પણ હાલની ફેશન પ્રમાણે પહેરેલાં હતાં, યુવાન અને દેખાવડી હતી, તેથી

સ્વાભાવિક રીતે દરેકનું ધ્યાન તેની તરફ ખેંચાતું હતું; શરીર ઉપર અલંકારો પણ સારાં ધારણ કર્યા હતાં. દીક્ષા લેવાની છે એટલે જેટલું પહેરી લીધું તેટલું ખરૂં એમ ધારી આજનો ઠાઠ વધારે કર્યો હોય એમ સહેજે કદપના થતી હતી. વ્યાખ્યાનમાં શું વંચાય છે તેનું ભાન ઘણા થોડાનેજ જણાતું હતું. આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાનમાં દીક્ષા-ભિલાષી ચતુરાખાઈનાં દર્શન થવાથી સર્વેના મનમાં તેનો ખ્યાલ આવી ગયો.

માહવદ ૧ થી ધર્મશાળામાં અઢાઇ ઉત્સવ શરૂ થયો. બપોરે પૂજનમાં પુરૂષોની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી જણાતી હતી. જે લોકો તેમાં રસ લેતા હતા તેજ વખતસર આવેલા હતા. છેલ્લી પૂજન વખતે સ્ત્રીઓની સંખ્યા એકદમ વધી ગઇ. તે બધાનું લક્ષ કર્યારે પૂજન પૂરી થાય કે પ્રભાવનાનાં પતાસાં લઇ ઘેર જઇએ એજ જોવામાં આવતું. સ્ત્રીઓના સત્કાર કરવા ધરમચંદનાં પત્ની પરિશ્રમ ઉઠાવી રહ્યાં હતાં. પૂજન પૂરી થઇ કે પ્રભાવનાનાં પતાસાં લઇ સૌ વિદાય થયાં.

રાત્રે આરતી અને ભાવના પૂરી થયા પછી ચોકમાં સ્ત્રીઓના ગરબાની રચના તૈયાર થતાં સ્ત્રીઓ ગોળ આકારમાં ગોઠવાઇ ગઇ. કીટસન લાઇટના પ્રકાશથી ગાવા આવેલી સ્ત્રીઓના દેખાવ સ્પષ્ટ જણાઇ આવતા હતા. તેમાં ગાવા આવેલી ભલી સાદી બાઇઓ તો ચાળા ચટકા કર્યા શીવાય સીધી રીતે તાળી પાડી ગાતી હતી પરંતુ કેટલીક છકેલ યુવતીઓ પોતાના હાવભાવ ભગવાનને કોરાણે મુકી જોનાર પુરૂષોને ખુશ કરવા મનસ્વીપણે બતાવી રહી હતી. લોકો તો બપોરનો પૂજનો રસ ભુલી ગયા, ભગવાનને પણ ભુલી ગયા અને સ્ત્રીઓના મુખ અને શરીરના અવયવો તરફ જોઇ આનંદ માનવા લાગ્યા. રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર જોવા બેઠા હતા અને તે સ્ત્રીઓની તથા જોનારાઓની ચિકિત્સાનું અવલોકન કરી રહ્યા હતા.

આ ગરબામાં જોકે પેલી ચતુરાબાઈ ગાવા ઉતરી હતી પણ તેનો કંઈ મધુર નહીં હોવાથી લોકો તે તરફ વધુ આકર્ષાયા નહોતા. પરંતુ એક ગુલાબી સાડી પહેરીને યુવાન સ્ત્રી તીણા મધુર સાદે ગાતી હતી તેની તરફ લોકોની દષ્ટિ અને કાન ખેંચાયાં. તેના શરીરનો ખાંધો, આકૃતિ અને સ્વરૂપ જોનારને મોહ પમાડે તેવાં હતાં. કંઈ પણ તેવોજ કેમળ હતો.

ગરબી પૂરી થઈ કે ધરમચંદ શેઠની સ્ત્રીએ કહ્યું “ તારાબેન ! હવે એક ગરબો ગાઓ, તે પછી આપણે દહાણી વહેંચવી શરૂ કરીએ. આજે તમને વધારે તસ્દી પડી છે. પણ તમારે લીધેજ આપણે આટલી બધી પ્રભુલક્ષિત કરી શક્યાં છીએ. તમે ન આવ્યાં હોત તો આટલો તાલ ન આવત.

તારાએ હસીને જવાબ આપ્યો “ પ્રભુલક્ષિતમાં તસ્દી શાની ? આ પ્રમાણે તમે રોજ ગરબા ગાઈ પ્રભુલક્ષિત કરવાનું રાખો તો હું રોજ ગાવાને આવું. આવું તો મને વધારે પસંદ પડે છે ” એમ કહી તારાએ ખીજી ગરબી ઉપાડી. લોકોને રસ પડેલો હોવાથી લોકો વેરાયા નહીં. પરંતુ જોનારની સંખ્યામાં વધારો થવા લાગ્યો. ગરબી બરાબર તાલ સાથે ગવાતી હતી તેવામાં રસિકલાલની નજર પડ્યો આરી તરફ ગઈ. જરા આરીક તપાસ કરતાં આરીના કઠેડાની અંદરના ભાગમાં એક યુવાન સાધુ જોવામાં આવ્યો. તેમની નજર પેલી તારા તરફ ખેંચાયેલી જોવામાં આવી. જ્યારે જ્યારે તે ગાતી ગાતી સામેથી આવતી જણાતી ત્યારે ત્યારે તે સાધુ જરા આગળ આવી નીહાળીને જોતા હતા. રસિકલાલે આ બાબતનો ચંદ્રકુમારને ઇસારો કર્યો. ચંદ્રકુમાર હસીને બોલ્યો. “ તેમને ન ઓળખ્યા ? તેજ ખુદ ચકોરવિજય. હું આ તારાને નામથી ઓળખતો હતો તેનાં આજે ખાસ દર્શન થયાં. તે તો વીંટીમાં જડવા જેવું નંગ છે. સરલા તેને સારી રીતે ઓળખે છે. બધો ઇતિહાસ તે તમને કહેશે. ન્યાં આ ચકોરવિજય ત્યાં આ તારા તૈયાર. મહારાજને વાંદવાના બહાને ઘણીની

રમ્મ લઇ મહારાજને મળી આવે ત્યારે તેને એન પડે છે. એવો તેમનો પરસ્પર સંબંધ છે. ”

ગરબો બંધ થયો કે શેઠાણીએ લ્હાણી વહેંચવી શરૂ કરી. બીજા આરણેથી પુરૂષો જવા લાગ્યા, પણ કોઈ કોઈ તો પાછા ફરી ધારી ધારીને પેલી ગુલાબી સાડીવાળી તારા તરફ નજર કરી જોતા હતા.

પ્રકરણ ૫ મું.

નદીકિનારો, મોટરમાં સુંદર દશ્ય,
અને દીક્ષામાં દયાના બળીદાનના સમાચાર.

(દોહરો).

દયા ધર્મકો મૂલ હે, પાપ મૂલ અભિમાન,
તુલસી દયા ન છોડીએ જળલગ ઘટમે પ્રાન.

અઢાઈ મહોત્સવના બીજા દિવસે સંધ્યાસમયે રસિકલાલ અને માલતી મોટરમાં બેસી ચંદ્રકુમારને ત્યાં જઈ પતિપત્નીને સાથે લઈ નદીકિનારે ફરવા ગયાં. રસ્તાની બંને બાજુએ સુંદર ઝાડો આવેલાં હતાં. મોટર ધીમે ધીમે ચાલતી હતી. વસંતરત્નની મંદમંદ લહરીઓ હૃદયને આલ્હાદ પમાડતી હતી. સરલા અને માલતી જોડે બેઠાં હતાં. તેમની સાડીના છેડાને આ પવન લહરીઓ વારંવાર ખસેડી નાખતી, તેથી મર્યાદા જાળવવા છેડાને અંકુશમાં રાખવા હાથને વારંવાર તરફી આપવી પડતી હતી, જાણે લહરીરૂપ તેમની સખીઓ વારંવાર હૃદયવસ્ત્ર ખસેડી મશ્કરી કરતી હોય એવો ઘડીબર આભાસ થતો હતો. આવી લહરીઓની મીઠી મશ્કરી ચાલી રહી છે તેટલામાં સામેથી ધરમચંદશેઠની મોટર દૂરથી આવતી દષ્ટિગોચર થઈ. તે પણ ધીમી ધીમી ચલાવી સૃષ્ટિસૌંદર્યનું અવલોકન કરતા હોય એવી

કદ્દપના થતી હતી, થોડીવારમાં શેઠની મોટર આવી પહોંચી અને ચંદ્રકુમારને દેખી મોટર ઉભી રાખી. આ મોટર પણ થોભી.

જાણે ગાઠ પરિચય હોય અને અંતરની લાગણી દુઃખાધ હોય તેમ તેમની તરફ દષ્ટિપાત કરી ઠપકો આપી માલતી અને સરલા તરફ આંગળી કરી ઉંચા સાદે ધરમચંદ શેઠ કહેવા લાગ્યા “કાલે રાત્રે ન્યાતની બધી બાધઓ આવી હતી પણ આ બંનેએ પધારવાની તસ્દી લીધી નહોતી, આ ઠીક કહેવાય નહીં.”

આ શબ્દોની સાથે જોડે બેઠેલાં શેઠાણી જરા વધુ ઠપકાના સ્વરૂપમાં કહેવા લાગ્યાં “મારા ઘેરે અવસર અને તમે ન આવો તેથી મને ખોટું ન લાગે? તેમની સાથે તમે આવ્યાં હોત તો મને કેટલો બધો હરખ થાત? સરલા બેનને તો ગાતાં પણ સાંઝ આવડે છે. તેમનો લાલ આ વખતે નહીં મળે તો ક્યારે મળશે? જરૂર આવજો” એમ કહી મોટર ચલાવી.

રસિકલાલની મોટર પણ ચાલી. જરા દુર ગયાં કે સરલા હસી પડી અને બોલી “જેયું પેલું સામે બેઠેલું જોડું? પેલા ધરડા ડોસા બેઠા હતા તેમનું નામ કરતુરચંદ શેઠ અને તેમની જોડે જરા આધુ ઓઠી બેઠેલી પેલી સુંદર યુવતી તે તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈ! કેવી જોવા જેવી જોડી બની રહી છે? પેલો ડોસો ઉપાશ્રય છોડી ઘેર આવતો નથી અને આ બાઈને નાટક અને સીનેમા જોયા વિના ઉંઘ આવતી નથી.”

રસિકલાલ આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો “અરે એ તો રાત્રે ગરબા ગાતી હતી તે ગુલાબી સાડીવાળી તારા! અત્યારે તો શાણી સીતા જેવાં બની જરા લાજ કાઢી મર્યાદામાં બેઠેલાં છે. મેં તો ન ઓળખી,”

ચંદ્રકુમારે વિસ્મય પામી કહ્યું “હું પણ ખરેખર ભુલમાં પડ્યો.”

સરલાએ હસીને જણાવ્યું “તમે ભુલો એમાં જરા પણ નવાઈ નથી. દિવસમાં ચાર ચાર રંગ કરે છે, સવારે દેરાસરે જતાં જુદો, પૂજામાં જુદો, બહાર જતાં જુદો, રાત્રે જુદો, એમ નવા નવા પોશાક બદલી.

દુનિયાનો લ્હાવો લે છે. એ તો અજબ સ્ત્રી છે. ખડી પહોંચેલી છે. ન્યારથી એ ડોસાને પરણી છે ત્યારથી તેનાં પરાક્રમો એક પછી એક અહાર પડતાંજ જાય છે. ડોસાને તો ક્યારની ચોથા વ્રતની ખાધા છે ” એમ કહી માલતીના સામું જોઈ સરલા હસવા લાગી અને શરમ દબાવી રાખવા મોં આગળ રૂમાલ આડે ધર્યો.

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ જાઈને જોઈએ નાટક સીનેમા અને ગરબા અને ડોસાને જોઈએ ઉપાશ્રય, એ બંનેને ક્યાં મેળ ખાય ! વળી સાંભળ્યું છે કે ડોસાનો દીક્ષા લેવા વિચાર છે.

માલતી બોલી. “ દીક્ષા લે કે ન લે, પણ તારાખાઈ ધરડા ડોસાને ન્યારથી પરણી છે ત્યારથીજ દીક્ષા જેવુંજ છે ને ? માયાપે કાંઈજ વિચાર કરેલો જણાતો નથી. વગર વિચારનું આ પરિણામ.

રસિકલાલે કહ્યું “ ગઈકાલના ગરબામાં તેની ઍક્ટીંગ તો ખરે-ખર જોવા જેવીજ હતી. આજે તમારે પણ ગરબામાં ભાગ લેવાનો છે. એવી ઍક્ટીંગ પુરૂષોને ફંદામાં ફસાવવા માટે તમારે શીખવી જોઈએ. એ પણ વશીકરણની મહાન વિદ્યા છે.”

સરલા બોલી “ વાત તો ખરી છે. એવી ઍક્ટીંગમાં ઘણા લોકો ફંદામાં ફસાયા છે, મોટા મોટા મુનિવર જેવા પણ ફસાય છે તો સામાન્ય માણસની શી વાત કરવી ? ”

એ શબ્દો સાંભળી રસિકલાલ ચંદ્રકુમારની સામું જોઈ મંદ-હાસ્ય કરવા લાગ્યો. સરલા તેમનું સ્મિત જોઈ માથું હલાવી બોલી “ કેમ હસવું આવ્યું ? કાંઈ તેવો બનાવ બન્યો છે ”

ચંદ્રકુમાર કહે “ વધારે તો નહીં પણ થોડુંઘણું જોવામાં આવ્યું.” માલતી કટાક્ષમાં બોલી “ શું જોવામાં આવ્યું ? કાંઈ સાધુની નજર તો બગડી નથીને ? ”

ચંદ્રકુમારે કહ્યું “ તેમ પણ કદાચ હોય, નજર ગુન્હેગાર છે.”

વચ્ચે સરલા બોલી “ એ તો પેલા ચકોરવિજયજી હશે. રૂપુષ્ટ

પચીસ વરસનો યુવાન સાધુ છે, તેની ઘણી ઘણી વાતો થાય છે, સાંભળવા પ્રમાણે તે પેલી તારા સાથે વધારે પરિચયમાં છે. તેમને ત્યાં દિવસમાં ત્રણ વખત વહોરવા જાય છે. ડોસા પોતે તે સાધુને પોતાને ત્યાં વહોરવા લઈ જાય છે, માણેકપુર ગામે ચોમાસું રહ્યા હતા, ત્યાંનાં તેમનાં પોકળ મેં ઘણાં સાંભળ્યાં છે. જેમને જાત અનુભવ થયો છે એવી કેટલીક સ્ત્રીઓએ એવી બાધા લીધી છે કે તે સાધુ જ્યારે એકલા વહોરવા આવે અને ઘરમાં પોતે એકલી હોય ત્યારે તેમને વહોરાવવું નહીં. એવી હલકી પ્રતિષ્ઠાવાળા એ ચક્રોરવિજયજી છે. એવો અવગુણ સૂર્યવિજય આચાર્યમાં નથી પણ આવા ચેલાને પોતાની સાથે રાખે છે અને ખાસ માનીતા ચેલા તરીકે માને છે તેથી લોકો આચાર્યની પણ વાતો કરે છે. ”

રસિકલાલે કહ્યું “ અનુમાન બરાબર છે, ગરબામાં તેજ સાધુ ઉપરની બારીથી તારાને ધારી ધારીને જોતા હતા, તે લીલા અમારા બંનેના જોવામાં આવી હતી, આજે આપણે ફરી આવી, ઘેર જઈ વખત થાય એટલે ત્યાં જવું. એક પંથ ચોર દો કાળ. પ્રભુદર્શન થશે અને તમાસો જોવાશે. ”

માલતી બોલી “ એમ બોલી આત્માને છેતરશે નહીં. મેમાંથી એક કામ કરો. ભગવાનનાં દર્શન કરવાં હોય તો દર્શનની શુદ્ધ ભાવનાથી જાઓ અને દર્શન કરી પાછા વળો. અને જો લીલા જેવી હોય તો વચ્ચે ભગવાનનાં દર્શનને ફજેત કરશે નહીં. ”

રસિકલાલે જવાબ આપ્યો “ એજ ખુબી છે. ધર્મના ચોક્કા નીચે ગમે તેવાં પાપ સેવીએ તે પણ પુણ્યમાંજ ગણવામાં આવે છે. ખુલાસો લેવો હોય તો આચાર્યશ્રીને પુછી જુઓ. આજે રાત્રે તારા બાઈ જેવી સ્ત્રીઓ કેવી ભક્તિ કરે છે તે તમે જુઓ, બિચારી સારી ઘણીએ બૈરીઓ હશે તે શુદ્ધ ભાવથી ભાગ લેતી હશે તેમનો ભાવ ત્યાં પુછાશે નહીં, પણ કેટલીક તો માત્ર ચાળાજ બતાવવા આવે છે તેમનો ભાવ પુછાય છે. આનો લાભ કેટલાક અંધશ્રદ્ધાળુ ભકતો લે

છે. તો તે લાલ લેવાને શું અમારો અધિકાર નથી? એ બ્રહ્માને ભક્તિ તો છે ને?

એમ વાતવિનોદમાં નદીકિનારે ઉતરી તેઓ ફરવા લાગ્યાં. નર્મદા નદી મંદ મંદ તરંગો ઉછાળી ચાલી રહી હતી. આ બંને દંપતી પ્રેમાળ સંતોષી અને સુખી હોવાથી ખરેખરે સૃષ્ટિસૌંદર્યનું રસપાન કરી રહ્યાં હતાં.

“પ્રજ્ઞપોકાર એક આનો, પ્રજ્ઞપોકાર” એમ બોલતો બોલતો એક ફેરીઓ ત્યાં આગળ આવ્યો કે રસિકલાલે એક આનો આપી એક પ્રત લીધી. પાનું ઉથલાવતાંજ “જૈનો ધ્યાન આપશે?” એવું મથાળું મોટા અક્ષરે વાંચવામાં આવ્યું કે ફેરીઆને પાછો બોલાવી બીજા ત્રણ આના આપી ત્રણ પ્રતો લીધી.

“ભાઈ ચંદ્રકુમાર! વકીલ નવનીતરાયની વાત ખરી પડી. તે પેલા બાગમાં કહેતા હતા કે પ્રજ્ઞપોકારમાં દીક્ષાના બીજા કીસ્સા વાંચશો. તેનીજ આ શરૂઆત જણાય છે” એમ કહી એક બેંચ ઉપર બેસી રસિકલાલે તે લેખ વાંચવો શરૂ કર્યો—

જૈનો ધ્યાન આપશે ?

દીક્ષામાં દયાનું બળીદાન.

મા અને સ્ત્રીના દુઃખની હૃદયવીણા.

મારા દયાળુ જૈનબંધુઓ ! આપને બે હાથ જોડી નમ્ર વિનંતી કરું છું કે ગાંધારીના રહીશ શા. શશીકાંત સુખલાલ પોતાની વીસ વરસની યુવાન પત્ની બાઈ પ્રભાવતીને તરછોડી તેને નિરાધાર જેવી સ્થિતિમાં મુકી, પચાસ વર્ષની વિધવા માતાની આંતરડી કકળાવી, તેમની આજીજીને ડોકર મારી, તેમને મોટીસો આપી દીક્ષા લેવાને બહાર પડેલો છે તે આપ સારી રીતે જાણો છો. તે કુટુંબનું પાલન કરનાર ઘરનો મોભી છે, આવા એક યુવકને અયોગ્ય દીક્ષાના ઍડવોકેટ આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજીના શિષ્ય શ્રી શુદ્ધિવિજયજીએ ત્રણ ચાર માસથી ઉપાશ્રયમાં પોતાની દીક્ષાની જગમાં સપડાવી દીધો છે. તેના મગજમાં દીક્ષાનું ભુસું ભરી દહ ચિત્ત ભરમાવી દીધું છે. ઘેરે ખાવા માટે

આવે છે, ઉપાશ્રયમાં મુર્છિત રહે છે, મા અને સ્ત્રીની આંતરડી કકળાવી રહ્યો છે. તેમના રૂદનથી કોઠાર હૃદય પણ પીંગળી બન્યું. આ પ્રમાણે મુનિ મહારાજ દીક્ષાનો ઉપદેશ અને પોતાની મુશ્કેલી કોઈપણ ઉપાયે બર લાવવા સાધકોની મદદથી પૂરજોશથી વર્તન ચલાવી રહ્યા છે. આપણી જ્ઞાતિનું આ કુટુંબ ટળવળે અને આપ સર્વ જોઈ રહી મદદ ન કરો તે ખરેખર ખેદ ઉપજાવનારી વાત છે. શું તેની સ્ત્રી અને માની હૃદયભેદક દશા જોઈ આપના કોમળ હૃદયમાં દયા નથી આવતી ?

જીવંદયાના ઉપાસકો મારા મુજબ જૈનબંધુઓ અને ન્યાતાના અગ્રેસરો ! આપનો દયાનો ઉભરો બહાર પાડો ! સ્ત્રી અને માની આંતરડી ઠારો ! સ્ત્રીના ધણી મથો એટલે બાકી તેને શું રહ્યું ? તે બિચારીનાં માબાપ પણ મરી ગયાં છે તેથી કોઈ આંસુ લોઈ આશ્વાસન આપનાર પણ નથી. દીકરો દીક્ષા લેવાનો છે એવા વિચારની સાથે મા ખેલાન થઈ ભોંય પટકાય છે. આવા દુઃખી કુટુંબ તરફ દયાની લાગણી બતાવો અને મુનિ મહારાજને વિનંતી કરી દીક્ષા આપતાં અટકાવો, તેવા અયોગ્ય કામમાં ભાગ ન લો, તેવા કૃત્ય તરફ તિરસ્કારની નજરથી જુઓ, મુનિ મહારાજની શરમમાં રહી આપની દયાનું બળીદાન ન આપો, સત્ય વસ્તુ જાહેર કરી બળતાને ઠારવામાં આપનો જીવંદયાનો ધર્મ સમાયેલો છે, નહીં કે આંખ આડાં કાન કરી તેમનો જીવ સંતાપવામાં. આવા કુટુંબની મદદમાં રહી અયોગ્ય કામમાં મદદ આપનાર બંધુઓને શીખામણ આપો. જો તેમ કરવામાં પાછા હઠશો તો સ્ત્રી અને માની શી દુર્દશા થશે તેનો ખ્યાલ કરો, પોતાના છોકરાને કે પોતાની માને કે પોતાની સ્ત્રીને છાની રીતે દીક્ષા આપવામાં આવે છે તો તે વખતે તેમને શોધી કાઢી ઘેરે લાવી સંસારી કપડાં પહેરાવવા કઠીબદ્ધ થાઓ છો તો આ બિચારા નિરાધાર કુટુંબની બહારે કેમ ધાતા નથી ? જ્ઞાતિબંધુના કુટુંબને પોતાના જેવાંજ અણવાં જોઈએ. “આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ યઃ પश्यति સ પश्यति । જે સર્વને પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે તેજ ખરું જુએ છે.” આવી સમદષ્ટિ રાખવી જોઈએ.

શા. રાશીકાંતના કુટુંબની કેવી દયાજનક સ્થિતિ હશે થયેલી છે તેનો શુદ્ધ દિલથી વિચાર કરો. તેમના દુઃખી હૃદયનો ચિતાર જાણવો હોય તો તેમની હૃદયવીણના તારને જરા છડી જોશો તો વીણના તારમાંથી નીચેના વિલાપના સૂરો આપની આંખોને આંસુથી ભરી દેશે. શુદ્ધ ચિત્તથી સૂરોના ધ્વનિનું શ્રવણ કરો —

સ્ત્રીની હૃદયવીણા - (લલિત વૃત્ત).

અરર હાય રે ! શું હવે કરું ? પતિ મુકી જશે ! ક્યાં હવે ઠરું ?
જીવ મુંઝાય છે ! શાંતિ ના વળે ! ટળવળું અરે ! દેહ આ બળે ! ૧
પ્રિય પતિ ! તમે કેં દયા ધરો, ગરોબ દાસોનો ત્યાગ શું કરો ?
વચન લગ્નનું કેમ વિસરો ? હૃદયમાં અરે ! યાદ તો કરો. ૨
પરણી લાવોને, પ્રેમ પાઈને, કરો તમારો છે સ્નેહ સાંધીને,
અળગો તે હવે કેમ રે થશે ? પતિ વિના પ્રિયા પ્રાણ ત્યાગશે. ૩
વડોલ બંધુઓ ! શાંતિ મ્હાજનો ! અરર શું તમે બેલો ના બનો ?
ગરોબ આપની પુત્રી માનજો, મદદ આપોને દુઃખ ટાળજો. ૪
નવ તમે મને સહાય જો કરો, ઉડો જશે અરે સ્વામી માહરો,
અધિક શું કહું ? અર્જ એટલી, વિરહો જેવો હું ખીલતી કળા. ૫
શિખ દઈ કંઈ સ્વામીને તમે હઠ મુકાવો દો દુઃખના સમે,
મતિ સોંધી કરો માગું એ મુખે, પતિ કને રહું હું મહા સુખે. ૬

મારા સુજ દયાળુ સજ્જનો ! ઉપર પ્રમાણે ટળવળતી - અરે ઝુરી મરતી-
રંક સ્ત્રીના દુઃખી હૃદય રૂપી વીણાના તારમાંથી દુઃખના રણકારનો ધ્વનિ
ગાજી રહેશે. તે સાથે જ આપ તેની માના - અરે પુત્રના ભાવી વિયોગના
આઘાતથી પીડિત બનેલી નિરાશા નાખતી તેની જનેતાના - હૃદય રૂપી વીણાના
તારને આપની દયાભરી આંગળીથી જરા છેડશો તો તેમાંથી નીચેના કંઈ
રસથી ભીંજતા સૂરો આપના અંતઃકરણને કંઈલાથી ભીંજવી નાખશે, સાંભળો-

માની હૃદયવીણા.

(ભેખરે ઉતારે રાત્ર ભરથરી—એ રાહ)

આ શું સુઝયું મારા દીકરા ? એ ટેક.
ભાઈ ! ઉછેરી મોટો કર્યો, વેડી સુખ દુઃખ ભારજી,
પરણાબ્યો વણી હોંશથી આણી ગુણવંતી નારજી. આ શું ૧
અમને તજવાનું ચ્હાય છે, છોડીને ધરખારજી,
બુદ્ધિ સુઝી તને ક્યાંથી આ ? તજવા માત ને નારજી. આ શું ૨
ખોળા હું પાથરું દીકરા ! કંઈ કરને વિચારજી,

આંતરડી કકળે છે માહરી, ધૂળ બન્યો અવતારજી. આ શું ૦ ૩
કોણે તને આ શીખવ્યું ? કોણ તને દે સહાયજી ?

જેવી કકળે મુજ આંતરડી, તેવી તેમની થાયજી. આ શું ૦ ૪
જે જે તને દે સહાયતા, તેને લાગે મુજ શાપજી,

પ્રભુ તું અરે અરજી સાંભળી, પુત્ર સુધારી આપજી. આ શું ૦ ૫
નારી બિચારી ટળવળે, દેખ્યું મુજથી નવ બયજી,

આધણ મુકાયાં છે લોહીનાં, ઘર સૌ ખાવાને ધાયજી. આ શું ૦ ૬
દુઃખનો ડુંગર આવી પડ્યો, જીવડો મારો મુંઝાયજી,

પુત્ર મનાવો તો હે પ્રભુ ! દિલમાં મહા સુખ થાયજી. આ શું ૦ ૭

મારા પ્રિય દયાળુ બંધુઓ ! ઉપર પ્રમાણે તેની માની હૃદયવીણા
આજ રહેશે, અને આપને શોકસાગરમાં ડુબાવી દેશે.

આશા છે કે દયાના ઉપાસકો મારા નૈન બંધુઓ આ મારી વિનંતી
ધ્યાનમાં લઈ શા. શશીકાંતના કુટુંબને મદદ કરશે અને શશીકાંતને દીક્ષા
લેતો અટકાવી તેની માની અને સ્ત્રીની આંતરડી ઠારી આશીર્વાદ મેળવી
પુણ્યના ભાગીદાર થશે. કહેવત છે કે “ઠારે તે ઠારે.” ગાંધારી, માહ સુદ ૧૦

લી. નૈનબંધુ.

આ લેખથી ચારે જણની આંખો અશ્રુમય બની ગઈ. દયાની
સાથે ક્રોધ પણ વ્યાપી રહ્યો. છાપું એંચ ઉપર પછાડી ક્રોધના આવેશમાં
આવી રસિકલાલે કહ્યું “હવે તો સાધુઓ હદ છોડવા લાગ્યા. ડોશી
અને સ્ત્રી ઉપર ગુજરતો આવો ત્રાસ કેમ સહન થાય ? અયોગ્ય
દીક્ષાના હીમાયતી ત્રણ ચાર સાધુઓને લીધે બધા સારા સાધુઓ
વગોવાય છે અને જૈનોના જીવદયાના સિદ્ધાંતો ઉપર છીછી મુકાય છે.”

માલતી બોલી “હવે તો તમારે લોકમત કેળવવા કર્તવ્યપરાયણ
થવું પડશે અને લોકોની આંખો ઉઘાડી ગરીબ કુટુંબોને અને સ્ત્રી-
ઓને મદદ કરવી પડશે. આવા જે જે સાધુઓ હોય તેમને ઉધાગ
પાડી બહિષ્કૃત કરવા જોઈએ. નહીં તો આવા શુદ્ધિવિજય અને
ચક્રોરવિજય જેવા પાકશે તો આખી સાધુસંસ્થા કલંકિત થશે.

આંગળી સડે ત્યાંથી કાપી નાખવી જોઈએ. નહીં તો તે સડો હાથમાં દાખલ થશે અને ત્યાંથી શરીરમાં દાખલ થઈ પ્રાણ લેશે. સડાને એકઠો થવા દેવો જોઈએ નહીં. બરાબર જાગ્રતિ લાવ્યા વિના છુટકોજ નથી ” આમ તે વિષય ઉપર ચર્ચા ચલાવતાં ત્યાંથી ઉઠ્યાં અને મોટરમાં બેસી વાતો કરતાં કરતાં ઘર તરફ ઉપડ્યાં. રસ્તામાં ચંદ્રકુમાર અને સરલાને ઉતારી રસિકલાલ અને માલતી પોતાને ત્યાં ગયાં.

પ્રકરણ ૬ કું.

ગરબો અને ભક્તિશૃંગારરસ.

(હરિગીત)

શૃંગારરસ ને ભક્તિરસ બે સાથ જ્યાં જોડાય છે,

જનતા ભલી ભોળી બિચારી ફંદમાં સપડાય છે;

દઈ નામ ભક્તિનું લહું પછોં કામ છુટથી થાય છે,

શૃંગારરસ ત્યાં ધર્મના ખ્હાના નીચે પોષાય છે. —લેખક

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર બંને જણ સન્નેડે બરાબર આઠ વાગે ધર્મશાળામાં ગયા. દર્શન કરી રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર ભાવનામાં બેઠા. માલતી અને સરલા સ્ત્રીવર્ગ તરફ વળ્યાં કે ધરમચંદનાં પત્નીએ આવકાર આપી તેમની પાસે બેસાડ્યાં. આરતી મંગળદીવો અને ભાવનાની પૂર્ણાહૂતિ થયા બાદ ગરબાની રચના એકદમ ગોઠવાઈ ગઈ, લોકો પણ તેની રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર મેડાની સામેની ઓસરીમાં એક બેંચ ઉપર જઈ બેઠા. શેઠાણીએ સરલા અને માલતીને ગરબામાં ગાવા ઉતરવા આગ્રહ કર્યો, પણ તેમણે શરમને લઈને ના પાડી. અને એક બાજુએ કેટલીક સ્ત્રીઓની સાથે જોવાને બેસી ગયાં. આજનો ઠાઠ

ગર્ભ કાલ કરતાં વધારે જણાતો હતો. ખાનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા તેમજ જોનાર પુરૂષની સંખ્યા વધારે હતી.

થોડી વાર થઈ કે પેલાં તારાબાઈ આજે ગુલામી ઝીણી સાડીમાં સજ થઈ બાબુના ઓરડામાંથી પધાર્યા. સાડીનું પોત એવું ખારીક હતું કે અંદરનું આખું શરીર પૂરેપૂરું સાડીના છિદ્રોમાંથી પ્રકાશ મારતું હતું. મોટરમાં જે સભ્યતા દેખાતી હતી તેનાથી ઉલ્ટોજ દેખાવ આ સ્થળે જોવામાં આવતો હતો. પીન ભરાવવાની ખુખી એવી હતી કે જે અવયવો ઢાંકી રાખવા જોઈએ તેને બદલે ખુલ્લા રાખવામાં આવ્યા હતા અને રખેને તે સાડીના છેડાથી ઢંકાઈ જશે એવા ડરથી સાડીને પીનના અંકુશમાં રાખવામાં આવી હતી. જાણે કે આખા શરીરની શોભા તેમાંજ સમાયેલી હોય તે પ્રમાણે તેની નજર તે તરફ વધારે દોરાયેલી રહેતી હતી. વૃદ્ધ કાકાની ધર્મપત્ની એટલે નાની છતાં બધાંથી મોટી ગણાતી. મોટાં આધેડ વયનાં જૈરાં પણ તેને કાકી કહી માનથી બોલાવતાં. આ વડીલપણના કારણથી તેને લાજ કાઢવાની કે જરા આધું ઓઢી વિવેક રાખવાની ચિંતા ક્યાંથી હોય ? શેઠ કસ્તુરચંદને તો આવું તેવું જોવાનું ગમતું નહોતું, તે તો પડિચ્છમણું કરી આચાર્યની પાસે બેઠા હતા. ધર્મના નામે જે કાંઈ કરવું હોય તે તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈને કરવાની છુટ હતી. આ કાંઈ શરદ્દપૂર્ણિમાના ગરબા જેવો ગરબો નહોતો પરંતુ પુરૂષો જેમ ભગવાન આગળ નગારાં સાથે કાંસીજોડા વગાડી લકિત કરે છે તેમ સ્ત્રીઓ માટે ગરબા ગાઈ તાળી પાડી લકિત કરવાની એક આ ધર્મની ક્રિયા હતી એટલે આવા ધર્મના કામમાં દરેક પ્રકારે ભાગ લેવા માટે તારાબાઈને તેના સ્વામીજીની પૂરેપૂરી છુટ હતી અને તે છુટનો તે ઉપયોગ કરતી હતી. ગમે તેવાં આછાં કપડાં પહેરે, ગમે તે પ્રમાણે છેડો છુટો મુકે, ગમે તેવા હાવભાવ કરે, તે બધું ધર્મના કામમાં સ્વામીનાથને રચતું હતું. પોતાની સ્ત્રીના આવા વર્તનથી ડોસા પોતાની જાતને ભાગ્યશાળી માનતા કે ઘરમાં બેઠું ધર્મી મળ્યું છે;

આખો દિવસ ધર્મના કામમાં ગાજે છે. બૈરી પણ પોતાની જાતને જાગ્યશાળી માનતી હતી કે ધણી તરફથી ધર્મના જ્ઞાને સ્વચ્છંદપણે વર્તવાની છુટ મળી છે.

ગરબો શરૂ થયો. સ્ત્રીઓ ગોળ આકારમાં ગોઠવાઈ ગરબી ઉપાડી તાળા પાડી ફરવા લાગી કે રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમારને મોટરની વાતોનું સ્મરણ થયું અને મેડાની બારીઓ તરફ નજર કરવા લાગ્યા.

માલતી અને સરલાને પણ તેજ વિચાર ઉદ્ભવ્યા. સરલા તો ચક્રોવિજયને સારી રીતે ઓળખતી હતી. તેણે ધારીને જોયું તો તેજ ચક્રોવિજય સાધુ બારીથી જરાક દુર બેઠેલા જણાતા હતા. એક ગરબી પૂરી થઈ કે બીજી ગરબી તારાએ મધુર સાદે ઉપાડી. શ્રેષ્ઠકવર્ગની દષ્ટિ તે તરફ દોરાઈ. આજનો પોશાક એવો ધારણ કર્યો હતો કે તેની ભાતભાતની ટીકાઓ થવા લાગી. બૈરીઓ પણ તારાની ટાપટીપની વાતો કરી “ મુઠ્ઠા એ તો વાંકી ગયા જેવી છે ” એવા તિરસ્કારના ઉદ્ગાર કાઢતી. કામાંધ પુરુષોના બકવાટની તો વાતજ કરશે નહીં. તારાની સાડી પણ એવી હડીલી થઈ હતી કે તે વારં-વાર માથા ઉપરથી ખસી જતી હતી, જેથી માથું ઉઘાડું થઈ જતું, આથી ફરી ફરી ઢાંકવાને હાથને તસ્દી આપવી પડતી હતી. અને કોઈ કોઈવાર એકાદ તાળીનો તાલ પડતો મુકી નિભાવી લેતી હતી. લોકોનું ચિત્ત ગરબી સાંભળવા કરતાં તેના હાથના ચાળા અને હાવ-લાવ જોવામાં વધારે રોકાયેલું રહેતું. એ ગરબી પૂરી થઈ કે નીચેની ગરબી શરૂ કરી—

ઓ રંગરસિયા ક્યાં રમી આવ્યા રાત જો ?

આંખડી રાતી ને ભર ઉજગરા રે લોલ. એ ટેક.

અમે ગયાંતાં સોનીડાના હાટજો,

મુગટ ઘડાવતાં જ્ઞાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓ ૦ ૧

ઘેરે મારો સસરો દેશે ગાળજો,

સાસુડીના તોડ તરફેડા નહોં ખમું રે લોલ. ઓ ૦ ૨

અમે ગયાં'તાં ગાંધીડાના હાટજો,
 શ્રીફળ વસાવતાં વહાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓ. ૩
 અમે ગયાં'તાં ડોશીડાના હાટજો,
 ધન્યો વસાવતાં વહાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓ. ૪
 અમે ગયાં'તાં કંદોષની હાટજો,
 નિવેદ કરાવતાં વહાણું વહી ગયાં રે લોલ. ઓ. ૫

આ પ્રમાણે ભક્તિરસથી નીતરતી ગરબી સાંભળી શેઠાણીએ ખુશીના ખુબ ઉદ્ગાર કાઢ્યા અને તારાને ધન્યવાદ આપી કહેવા લાગ્યાં “આવી એક ખીજી ગરબી ગાઈ ખુબ ભક્તિ લાવો. ગઈ કાલ કરતાં આજે ઠીક તાલ જામેલો જણાય છે.” શેઠાણીના આવા ભારે ઉત્સાહજનક શબ્દો સાંભળી તારાએ વિશ્રાંતિ નહીં લેતાં ખીજી નીચેની ગરબી ઉપાડી—

રાતું રાતું ગુલાબનું ફૂલ, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. ટેક.
 સસરોજી આણે આવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 સાડી ને પોલકું લાવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૧
 સસરાજી સાથે નહીં જાઉં, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ગુરજી આણે આવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૨
 ઓઘો ને મુમતી લાવ્યા, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ઓઘો કામણુગારો, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૩
 મુમતીએ મન મોહ્યું, ગુલાબમાં રમતી'તી રે,
 ગુરજી સાથે જઈશું, ગુલાબમાં રમતી'તી રે. રાતું ૪

આ ગરબીઓ સાંભળી રસિકલાલ કહેવા લાગ્યો “જોયું ચંદ્રકુમાર ! આપણી ભક્તિની ધર્મના નામે કેવી અધોગતિ થવા લાગી છે ? જે ગરબી તદ્દન શૃંગારરસથી ભીંજાયેલી હતી તેને ભક્તિ-રસની ખનાવવા વચ્ચે વચ્ચે સ્ત્રીના અલંકારોના શબ્દો કાઢી નાખી તેને બદલે ભગવાનની આંગીના મુકુટ જેવા અલંકારો મુકી, મિથાન

ભોજનના પદાર્થોને નિવેદ્યસામગ્રીમાં બદલી, પહેરવાનાં વસ્ત્રોને ધન્ય પતાકાનું સ્વરૂપ આપી કેવા પ્રકારની શબ્દરચના કરી છે ! બીજી ગરબીમાં સાડી અને પોલકાને બદલે ઓઘો અને મુમતી (મુહુપત્તી) શબ્દગોઠવી સસરાને બદલે સાધુની સાથે જવાની વાત કરવી યું તેમાં ભક્તિ આવી ગઈ? આ તે ભક્તિરસ કે ચોખ્ખો શૃંગારરસ ? ધર્મના નામે ગરબીમાં પણ કેવી રચનાઓ! રચાય છે ? કેવી શબ્દ ગુંથણી થાય છે ? તે દિવસે મહાજનમાં એક ગૃહસ્થે સાફ કહ્યું હતું કે ‘ધર્મશાળામાં તો મુનિમહારાજો રહે છે ત્યાં ગરબાની ગોઠવણ શી રીતે થશે ?’ ત્યારે તેને જવાબ મળ્યો કે ‘એ તો ચાલે, બારીઓ બંધ રહેશે’ છે એકે બારી બંધ ? શો જમાનો આવ્યો છે ? સાધુને ચિત્રમાં પણ સ્ત્રીની મૂર્તિ જોવાની મનાઈત્યાં આવા ગરબા જોવાની છુટ હોઈ શકે ? આમાં અને નાટકમાં શો ફેર છે ? વળી તારા જેવી ગાનારી અને હાવભાવ કરનારી છકેલ સ્ત્રી ગાય અને સાધુ સાંભળે અને દુરથી જુએ ! શું આ સાધુનો આચાર છે ? ખરેખર મને તો આજનો દેખાવ જોઈ ઘણુંજ લાગી આવ્યું છે. અઢાઈ ઉત્સવમાં આવો ગરબો નીકળતો હશે ? આ કરતાં તો બપોરે પૂજામાં સારો ગવૈયો લાવી વાઘ સાથે ઠાઠથી પૂજા ભણાતી હોય તો હૃદય ઉપર સારી અસર થાય અને પૂજા પણ સારી રીતે ભણાય. તેમાં તો વેઠ, અને આ ભક્તિના જ્વાલને ગરબાની રચના કરવામાં છુટા હાથે પૈસા ખર્ચ કરવામાં આવે એ કેટલો બધો અન્યાય ? દેખાદેખી કરવામાં કેટલો બધો અનર્થ થાય છે તેનો આ એક દાખલો છે.

ભક્તિનું એક પણ કાર્ય એવું ન હોવું જોઈએ કે જેમાં શૃંગાર-રસને પુષ્ટિ મળે અને કામવિકારને ઉત્તેજન મળે. તેમાં તો શાંતિ અને વૈરાગ્યની ભાવના છવાયેલી હોવી જોઈએ ? આમાં પ્રભુની ભક્તિ ક્યાં થાય છે તે સમજાતું નથી, માત્ર પ્રભુનો મુકુટ કે સાધુનો ઓઘો કે મુમતી એટલા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા એટલે બસ ભક્તિ થઈ જતી હોય તો તે સિદ્ધાંત વિચારવંત મનુષ્ય કદી પણ સ્વીકારશે

નહીં. ધર્મના નામે કોઈ કોઈ કોમમાં આવા ગરબાઓ નીકળે છે તેનું આ અનુકરણ શીવાય બીજું કંઈ નથી. તેવા ગરબાઓથી રાત્રે કેવાં કેવાં માડાં પરિણામ આવે છે તે આપણી આંખે જોઈએ છીએ, છતાં તે તરફ લક્ષ નહીં આપતાં ભક્તિના નામે આ પ્રમાણે આદરવામાં આવે તો આખરે તેમાંથી અનિષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત થાય એમાં શું આશ્ચર્ય? આવા દેખાવથી ઉછરતી પ્રજાના મન ઉપર કેવી માડી અસર થાય તે વાત વિચારવા જેવી છે, અને ઘણી અફસોસની વાત તો એ છે કે આવાં કૃત્યો અટકાવવાનો જેમનો ખાસ અધિકાર છે તે તો આવાં કૃત્યોને ઉત્તેજન આપે છે અને તેજ છુપી રીતે તેમાં ભાગ લે છે.

ચંદ્રકુમાર બોલ્યો “આવી સવડ માટે તો આવા કેટલાક સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં રહેતા નથી પરંતુ આવી અનુકૂળતા ભરેલી ધર્મશાળામાં કે ખાનગી ભવ્ય મકાનોમાં રહે છે. ઉપાશ્રયમાં ગરબો! જોવાની – અરે સ્ત્રીઓના હાવભાવ અને ચાળા અટકા જોવાની – શી રીતે તક મળે? કદાચ ત્યાં એવું કરવામાં આવે તો લોકોમાં ટીકા પણ થાય. ચાલો ઉઠો આપણે, એ તો હજુ ગાશે.” એમ કહી ચંદ્રકુમાર ઉભો થયો, પણ રસિકલાલ હાથ પકડી ખેસાડી કહેવા લાગ્યો “હવે ઉઠવાની તૈયારી છે, આમ વચ્ચેથી આપણે ઉડીને જઈશું તો તે ફીક નહીં લાગે.”

ધારવા પ્રમાણે થોડી વાર થઈ કે તારાબાઈની ગરબી પૂરી થઈ અને લહાણી શરૂ થઈ. ધર્મપસાચે સાંઠે હાંતું કે તે ધર્મશાળાને જે આરણ્ય હોવાથી એક બારણે પુરૂષો ધક્કા મુક્કી કરી નીકળવા લાગ્યા અને બીજા બારણે સ્ત્રીઓ જવા લાગી. ધર્મશાળા બહાર જાણે કાયદાથી છુટ મળી હોય તે પ્રમાણે તારા સંબંધી લોકો વિચિત્ર પ્રકારના ઉદ્દગાર કાઢવા લાગ્યા. તેવામાં અચાનક બહાર ઓટલા આગળ ભરાવેલી અત્તી એકદમ ભપકીને ગુલ થઈ ગઈ કે અંધારું વ્યાપી રહ્યું. અંધારામાં કેટલાંક સ્ત્રીપુરૂષો જાણતાં અજાણતાં એક બીજા સાથે

અથડાવવા લાગ્યાં. તેવામાં કોઈ પુરૂષ સારા ચા નખળા બાવથી હાલમાં નીકળેલી ખીસાબતીઓનું બટન દબાવી છુટા છવાયા પ્રકાશ નાખવા લાગ્યો, એક બત્તીનો પ્રકાશ તો સર્યલાઇટની માફક ધર્મશાળાના મેડા તરફ ચમકવા લાગ્યો. આ વખતનો દેખાવ નહીં પસંદ કરવા જોગ બની રહ્યો. નિરંકુશી માણસોનું રાજ હોય તેવો ઘડી ભર દેખાવ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યો.

રસિકલાલ, ચંદ્રકુમાર, માલતી અને સરલા માટે તો તેમના માણસો જ્ઞાનસ લઈને આવેલા હતા તેથી તેઓ તો મુંઝવણ વગર ટોળામાંથી નીકળી સામી બાજુએ નિર્ભયપણે ઉભાં હતાં. તેમના જ્ઞાનસની મદદથી તો ઘણાં સ્ત્રીપુરૂષોએ પોતાનો રસ્તો સહેલાઈથી કરી લીધો હતો.

આ દેખાવ જોઈ રસિકલાલે કહ્યું “જોયો આ ફારસ ? ધર્મશાળામાં નાટક લજવાયું ને ધર્મશાળાની બહાર આ ફારસ લજવાય છે.”

ચંદ્રકુમાર કહે “ભાઈ રસિકલાલ ! સીનેમામાં જેમ અંધારૂં થયા પછી અચાનક વીજળીની બત્તીથી અજવાળું થાય છે ત્યારે સહેલાણી પ્રેક્ષકોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે કોઈ કોઈ પ્રસંગે રમુજ દસ્યો જોવામાં આવે છે અને પ્રકાશની સાથેજ તે સાવધ થતાં જણાય છે તે પ્રમાણે અંધારામાં આવી બત્તીઓના પ્રકાશ પડવાથી એવાં દસ્યો દેખાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? કેમ માલતી બેન ?”

માલતીએ જવાબ આપ્યો “આ તો વીસમી સદીના વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓની અદ્ભુત કળાનું દિગ્દર્શન કરાવે છે. અંધારાના ભેદી બનાવો વીજળીપ્રકાશ એકદમ અન્યથી વચ્ચે બહાર લાવે છે અને મનુષ્યજાતિને તેનું રહસ્ય સમજાવે છે.”

આ પ્રમાણે થોડીવાર પછી બત્તી ત્યાં મુકવામાં આવી કે ફારસના આ દેખાવ ઉપર પડે પડ્યો અને રસિકલાલ વીગેરે પોતા-પોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૭ મું.

વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો ક્રોધાગ્નિ અને
ખાનગીમાં ચકોરવિજયની ચાલાકી.

* નજારજાતસ્ય લલાટશ્રંગમ્ । કુલપ્રસૂતસ્ય ન પાણિપદ્મમ્ ।
યદા યદા મુંચતિ વાક્યવાણમ્ । તદા તદા જાતિ કુલપ્રમાણમ્ ॥

ખીજ દિવસે સવારના આઠ વાગે હંમેશના નિયમ પ્રમાણે આચાર્ય શ્રી સૂર્યવિજયજીએ પાટે બિરાજમાન થઈ વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. રોજ જે વ્યાખ્યાન ચાલતું હતું તેનાથી જુદાજ પ્રકારનું આજના વ્યાખ્યાનની શરૂઆત થઈ. આજ તો આચાર્યશ્રીની આંખો ક્રોધથી લાલચોળ બની ગઈ હતી. શાંતિનો છાંટો પણ મુખમુદ્રા ઉપર જોવામાં આવતો નહોતો. બસ આજે તો સૂર્ય, ગધેડા, બેવકુફ, જંગલી, અજ્ઞાની એવા એવા શબ્દોનો છુટથીજ ઉપયોગ થવા લાગ્યો. આથી ન્યાતના શેઠ મનમુખલાલ ઉભા થઈ ધીમે રહી હાથ જોડી મહારાજને વિનવવા લાગ્યા “મહારાજ સાહેબ ! અમારો શો અપરાધ થયો છે ? આપને કોઈ એ કડવો શબ્દ કહ્યો હોય તો અમે તેને શિક્ષા કરીએ, માફ કરો, અમે તો કોઈ જાણતા નથી, કોઈનો ગુન્હો થયો હોય તો તેની વતી હું ન્યાતનો શેઠ આપની માફી માગું છું.”

આ પ્રમાણે શેઠે નમ્રતાપૂર્વક આજીજી કરી કે આચાર્યશ્રી બમણા ક્રોધાયમાન થયા, અને મોટો ઘાંટો કાઢી બોલવા લાગ્યા “અરે દુષ્ટ, ચંડાળ, પાપી શ્રાવકો ! તમે સાધુઓનાં જિહ્વો શોષવા લાગ્યા છો, કંચન અને કામિનીના ત્યાગીઓને કલંક લગાડવા બેઠા છો, બધી

* જર પુરૂષના માથે શીંગડાં હોતાં નથી અને કુળવાન પુરૂષના હાથમાં પદ્મ હોતું નથી. ન્યારે ન્યારે તે વાક્ય બોલે છે ત્યારે ત્યારે તેની ભતિ અને તેનું કુળ જણાઈ આવે છે.

હકીકત મારા ધ્યાનમાં છે. આવી ખજર હોત તો તમારા ભદ્રાપુરી શહેરમાં પગ મુકત નહીં. તમે લોકો બધા નરકમાં જવાના છો. તમારો સંઘ હંમેશાં દુઃખમાં રીઆઈ રીઆઈને મરવાનો છે.”

આવા શાપ ભરેલા શબ્દો સાંભળી શેઠે કહ્યું “ મહારાજ ક્ષમા કરો, કોધ ન કરો, હાથ જોડી મારી માગું છું, સંઘને આવો શાપ ન દો, સંઘ તો પચીસમા તીર્થંકર રૂપ છે, તેમાં તો સાધુ સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા એમ ચારેનો સમાવેશ થાય છે. શાંતિ ધારણ કરો. અમારો અપરાધ થયો હોય તે કહો. તે માટે અમો દંડ આપીએ અને કહો તે પ્રાયશ્ચિત કરીએ.”

આચાર્ય આ પ્રમાણે સંઘની વ્યાખ્યા સાંભળી સિંહની માફક ગર્જના કરી કહેવા લાગ્યા “ શેઠ ! જાણ્યું તારું ડહાપણ, તારા કરતાં હું વધારે ભણ્યો છું, સંઘ કેને કહેવો તે હું સારી રીતે સમજું છું, તું મને શું સમજાવતો હતો ? ભાત ભાતની ટીકાઓ થાય અને તું બંદોખસ્ત રાખી શકે નહીં. તું શાની શેઠાઈ કરે છે ! કાલ રાત્રે તું આવ્યો હતો ? ”

શેઠે કહ્યું “ હું આવ્યો હતો પણ ભાવના ઉઠ્યા પછી હું ઘેરે ગયો હતો, ગરમો જોવા એકો નહોતો.”

આચાર્યે કહ્યું “ રાત્રે અહીંયાં તું ટળ્યો હોત તો તને ખતાવત. જૈરાં બિચારાં અહીંયાં ચોકમાં ગાઈને પ્રભુભક્તિ કરતાં હતાં. ત્યારે કેટલાક જોનારાઓ કોઈ બાઈની ટીકા કરતા હતા, વળી કોઈ આવીને મને એવું કહી ગયો કે “ ચક્રોરવિજયજી બારીમાંથી ચક્રતા હતા ” આવી આવી આ ધર્મશાળામાં રાત્રે ટીકાઓ થાય તે મારાથી કેમ સહન થાય ? ચક્રોરવિજય કેવો શાંત અને ડહો સાધુ છે ! ચાલતાં જરા આંખ પણ ઉંચી કરતો નથી, નીચી નજરે જવું અને નીચી નજરે આવવું, એવા ચક્રોરવિજયની ટીકા કરી તમે દુષ્ટ લોકો તેમને નિંદવા માગો છો ? જાઓ તમારું કાળું કરો. શેઠ ! શોધી કાઢો તે બોલનારને – બાઈની ટીકા કરનારને ? તે શીવાય અમે ગોચરી નીકળવાના નથી, અને અમે તમને અહીંથી જવા દેવાના પણ નથી, સમજ્યા ?

શેઠ બિચારા ગભરાયા પણ સમયસૂચકતા વાપરી હીંમત લાવી બોલ્યા “ મહારાજ ! હું ગરબા વખતે હાજર નહોતો પરંતુ તપાસ કરતાં અને ભાઈએને પુછી જેતાં આપ કહ્યો છો તે પ્રમાણે કોઈએ ચકોરવિન્યયનું નામ દીધેલું નથી. આપને કોઈએ ખોટું સમજાવેલું છે. છતાં ઘડીભર માનો કે કોઈ હલકા મનના માણસે એવો ઉદ્ગાર કાઢ્યો હોય તો આપે તે વાત ગળી જવી જોઈએ. આમ છાણે વીંછી ચડાવી દેલ પીટાવે જોઈએ નહીં. કોઈ ચકોરવિન્યયની વાત જાણતું નથી તે આપ ચોળાને ચીકણી કરો છો. તે મને તો વ્યાજખી લાગતું નથી.

આચાર્ય કહેવા લાગ્યા “ ત્યારે શું અમારા આગળ વાત આવી તે ખોટી ? કહેતા હો તો હાથ પકડી તે માણસને ઉભો કરું ” એમ કહી દમથી કામ લેવા લાગ્યા.

આ સાંભળી એક માણસથી કહ્યા વિના રહેવાયું નહીં તેથી તે વચમાં બોલી ઉઠ્યો “ સાહેબ ! જાણતા હો તો સુખેથી હાથ પકડી ઉભો કરો, ઉભો કર્યામાં કાંઈ પણ સાર કાઢશે નહીં. દુનિયા તો જેવું દેખશે તેવું કહેશે, પાદશાહની પણ પૂંઠ છે. જ્યાં આવા ગરબા ગવાય ત્યાં સાધુથી રહેવાતું હશે ? અને બારીઓ ઉઘાડી મુકાતી હશે ? અટ્ટાઈ ઉત્સવની રજા આપતી વખતે જ કોઈએ તે વખતે મહાજનમાં ધસારો પણ કર્યો હતો કે મેડા ઉપર સાધુ રહે છે તો શી રીતે ચોકમાં ગરબાની વ્યવસ્થા રખાશે ? તે વાત ઉપર કોઈએ ધ્યાન આપ્યું નહીં તેનું આ પરિણામ આવ્યું.” એમ કહી તે માણસ ત્યાંથી ચાલતો જ થયો. આચાર્ય ક્રોધ અને રીસના આવેશમાં બોલ્યા “ શેઠ ! આ શું ? છે કાંઈ બંદોબસ્ત ? શા માટે આવા ભામટા લોકોને વ્યાખ્યાનમાં પેસવા દો છો ? ગરબો ખલાસ થયા પછી પણ ઘણીજ ગેરવ્યવસ્થા જેવામાં આવી હતી. લોકો પેલી ખીસાબતીના પ્રકાશ અમારી બારીઓ તરફ ફેંકતા હતા. આવી રીતે અમારાં છિદ્રો જેવા માંજો છો ? માટે શોધી કાઢો ગુન્હેગારોને અને તેમનો દંડ કરી મારી મગાવો. તે શીવાય અમે ગોચરી નીકળવાના નથી. ”

શેઠે વિચાર કરી કહ્યું “ સાહેબ ! આવી હઠ ન લેવાય, અમે ઘેર જઈ બારીક તપાસ કરી બોલનારને આપની પાસે લાવી માફી મગાવીશું ! ” આ પ્રમાણે સામસામી સ્વાલ જવાબમાં લોકો ધીમે ધીમે ખસવા લાગ્યા, તે દેખી આચાર્ય ગુસ્સે થઈ ઉતાવળા અવાજે બોલ્યા “ કેમ જવા માંડ્યું ? શું તમારા મનને સમજે છે ? અમારું અપમાન કરે છે ? ” આ પ્રમાણે આચાર્ય બોલતા રહ્યા અને લોકો તો તેમનું નહીં ગણકારતાં નીચું જોઈ ઘેર જવા લાગ્યા. મુદાના પંદર વીસ માણસો રહ્યા. પછી ધરમચંદની સામું જોઈ આચાર્યશ્રીનો ક્રોધ હાથમાં નહીં રહેવાથી બધી રીસ તેમના ઉપર ઉતારી તે આંખ ચડાવી બોલ્યા. “ ધરમચંદ ! આ બધું તારા લીધેજ થયું છે. તારા અઠ્ઠાઈ ઉત્સવમાં મારા પવિત્ર ચેલા ચક્રોરવિજયને કલંક ! તું એવા લોકોને કેમ ધર્મશાળામાં પેસવા દે છે ? ”

આ પ્રમાણે કલેશનો ટોપલો ધરમચંદને માથે પડવાથી કેટલાક લાગ સાધી ત્યાંથી ખસી ગયા અને ખસતાં ખસતાં ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદ એમ બે ગૃહસ્થો આચાર્યની નજર આગળ ઉભા રહેલા જણાયા. આ સ્થિતિ બનેલી જોઈ ધરમચંદે કહ્યું “ સાહેબ ! બધા ગયા, હવે અમે બે જણ શું કરીએ ? બપોરે બાતમી મેળવી શોધી કાઢી આપનું મન મનાવીશું ” એમ આચાર્યને સમજાવી ત્યાંથી ઉઠાડી મેડા ઉપર લઈ ગયા. તેઓ મેડા ઉપર ગયા કે એક અટક-બોલો છોકરો નીચેનું કાવ્ય ઉતાવળે બોલવા લાગ્યો—

(મનહર છંદ)

ઉંટ કહે આ સમામાં વાંકા અંગવાળા ભુડાં
ભૂતલમાં પક્ષીઓ ને પશુઓ અપાર છે,
બગલાની ડોક વાંકી, પોપટની ચાંચ વાંકી,
કુતરાની યુંછડીનો વાંકોજ વિસ્તાર છે,
વારણની સુંઠ વાંકી, વાઘના છે નખ વાંકા,
ભેંસના માથે તો વાંકાં શીંગડાનો ભાર છે,

સાંભળી શીયાળ બોલ્યો દાખે દલપતરામ
અન્યનું તો એક વાંકુ આપનાં અદાર છે.

આ કાબ્યોના શબ્દોએ આચાર્યના શ્રવણમાં પ્રવેશ કર્યો કે ક્રોધાયમાન થઇ તે બોલ્યા “ જોયું શેક ? છે કાંઈ મર્યાદા ? મને ઉંટની ઉપમા આપવામાં આવી.”

“ એ તો નાદાન છોકરાં પાછળ ભસે, આપણાથી કાંઈ તેમના જોવું થવાય ? ” એમ કહી બંને જણ મહારાજને વંદના કરી ત્યાંથી વિદાય થયા. જાણે જેલમાંથી છુટયા હોય તેવો તેમને ધડીભર આભાસ થયો.

રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં શેક કહેવા લાગ્યા “ ધરમચંદ ! તમે આ વધારે ધામધુમ કરી તેનું આ પરિણામ આવ્યું. રાત્રે ગરબાની ગોઠવણ ન રાખી હોત તો આવો બનાવ બનવા પામત નહીં. તમે પેલી વંડી ગયેલી રાંડ તારાડીને હજી ઓળખતા નથી. તમે ધણી વખત તેના ધણીને અને તેને સાથે લઇ મોટરમાં ફરવા જાઓ છો, તેથી લોકો તમારી પણ ટીકા કરે છે. મારા ઉપર ખોટું લગાડશે નહીં, આજે આટલી વાત નીકળે છે ત્યારે તમારા હિતસ્વી તરીકે તમને કહેવાની ફરજ પડી. આવી સ્ત્રીને તમે મોટા માને ચડાવી ગરબામાં ગાવા ઉભી રાખો ત્યારે લોકો આંગળીઓ કરે એમાં શી નવાઇ ? વાંકજ તમારો છે ને ? જેટલું વ્યવહારથી આગળ ચાલીએ તેટલું પસ્તાવું પડે. ધણીએ અકાંઈ ઉત્સવો થાય છે પણ આવું તો આજજ જાણ્યું માટે મારી સલાહ એવી છે કે મહારાજને કોઇપણ પ્રકારે શાંત કરો, નહીં તો તેમના ભવાડા બહાર આવશે અને મહારાજ ફજેત થઇને નીકળશે. બધી બાજુ તમારા હાથમાં છે. માટે જોઈ તમે ઉપાડ્યું છે તેવું તમે નિર્વિધ્ને પાર પાડો. મને ખાત્રી છે કે પેલા ચક્રોવિજયે આચાર્યના જ્ઞાન ભંભેર્યા હશે માટે તેને સમજાવવાથી સંકળું પાર પડશે.”

“ પણ શેઠ ! મારે તેમને શી રીતે સમજવવા ? ”

“ ધરમચંદ ! તમે કસ્તુરચંદને ત્યાં જાઓ, આ વાત તેમને સમજવો અને તેમને કહો કે ચકોરવિજયને વહોરવા તેડી આવો, તે જરૂર આવશે અને કસ્તુરચંદ સમજવશે એટલે સઘળું શાંત પડી જશે. આ તમને કુંચી ખતાવી.

ધરમચંદ ત્યાંથી સીધા કસ્તુરચંદ ડોસાને ત્યાં ગયા. આજે શેઠ કસ્તુરચંદ તથા તેમનાં ધર્મપત્ની તારાબાઈ વ્યાખ્યાનમાં નહીં આવેલાં હોવાથી વ્યાખ્યાનમાં બનેલી હકીકતથી બીનવાકેફગાર હતાં તેથી ધરમચંદે કેટલીક વાત સમજાવી અને ડોસા ચકોરવિજયજીને વહોરવા બોલાવવા ગયા. ધરમચંદને તારા સાથે બોલવાની છુટ હોવાથી તેમણે બધી બીના અથથી ઇતિ સુધી તારાને કહી. તારા તો ગરબા વખતેજ બધું સમજી ગઈ હતી, પણ તે ભેદ નહીં ફેડતાં તેણે કહ્યું “ એમાં શું ? હું તેમને સમજાવીશ. માઈ કહેવું માને તેમ છે, કારણ કે ડોસા આ આચાર્ય પાસે દીક્ષા લેવાના છે એટલે અમારા ઉપર ક્રોધ નહીં કરતાં ચેલાની લાલચમાં અમાઈ કહેવું માનશે, માટે તમે જરા પણ ચિંતા કરશો નહીં, મહારાજને નહીં જવા દઈએ. તમારો અઢાઈ ઉત્સવ ખરાખર નિર્વિઘ્ને પાર પાડીશું. ”

આમ વાત ચાલે છે એટલામાં “ ધર્મલાલ ” શખ્દો કાને પડ્યા. “ પધારો મહારાજ ” એમ કહી ધરમચંદ શેઠ ખાણા આગળ આવ્યા. તારા રસોડામાં ગઈ. ચકોરવિજય તથા ડોસા અંદર આવ્યા. ધરમચંદ મહારાજને કહેવા લાગ્યા “ આચાર્ય રીસાધને જય તે ઠીક નહીં. મારા અઢાઈ ઉત્સવમાં આવું વિઘ્ન હોય ! એ માટે તમને ખાસ બોલાવ્યા છે. વહોરવાનું તો માત્ર નિમિત્ત છે. ”

વચ્ચે તારા બોલી “ જુઓ મહારાજ ! આચાર્ય પાસે તે દીક્ષા લઈ તમારા ચેલા તરીકે થવાના છે હવે થોડા દિવસ ખુટે છે અને તમે આમ રીસાધને જાઓ તો પછી તમારી પાસે દીક્ષા લેવી તે

તેમને કેમ શોભે? માટે જો અમારો હેતુ ખર લાવવો હોય તો બધી વાત મનમાંથી કાઢી નાખો અને મહારાજને સમજવી દો. જે કુંચીથી તાળું ઉઘાડ્યું હોય તે કુંચીથી બંધ કરી દો.”

ચક્રોરવિજયજી તારાની ભાષા સમજી ગયા; વાત ચોળવાથી ધારેલો હેતુ ખર આવશે નહીં એમ સમજી તેમણે જવાબ આપ્યો “ધરમચંદ શેઠ! હવે તમે સુખેથી જાઓ, આચાર્યને જરૂર સમજવીશ, બધી બાજી મારા હાથમાં છે, જાઓ સુખેથી, પણ વાત મનમાં રાખજો.”

ધરમચંદ ગયા, હવે રહ્યા ધરડા ડોસા, તારા હતી ચાલાક, તેને કાંઈ શીખવવા જેવું નહોતું. તેણે સમયનો લાભ લેવા ડોસાને કહ્યું “ઉપર કાતરેલી સોપારી છે તે લઈ આવો, મહારાજને વહોરાવવી છે.”

ડોસા બિચારા ભોળા, તે તો મહારાજને વહોરાવવાની વાત આવી કે હર્ષદેલા બની આગળ પાછળ જોવાનાજ નહીં. ડોસા ઉપર ગયા કે તારાએ મહારાજને ધસારો કરી સમજાવ્યા અને ધીમે રહી જણાવી દીધું કે “આ પ્રમાણે આચાર્યની હઠથી આપણા ધારેલા હેતુમાં ઘણાં વિઘ્નો આવશે, અને બાજી બગડશે. માટે વાત પલટાવી નાખો. આપણા સંકેત પ્રમાણે બધી તૈયારીઓ મેં કરી રાખી છે. આજના બનાવથી ઘણું નુકસાન થયું છે પણ તે હું ચાલાકીથી સુધારી લઈશ. વાતને વધારે છેડવાથી ડોસા વહેમાઈ જશે તો તે હડીલા હોવાથી દીક્ષા લેતા અટકશે અને મને છોડશે નહીં. છુટી ફરવા પણ દેશે નહીં. માટે આચાર્યને ખરાખર સમજવી લેજો.”

એટલામાં નીસરણી ખખડી, ડોસા નીચે આવ્યા “લો મહારાજ! કાતરેલી સોપારી તૈયાર છે.” એમ કહી સોપારી વહોરાવી, અને મહારાજ ધર્મલાલ દઈ વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૮ મું.

અઠાઇ ઉત્સવમાં દીક્ષાપ્રવૃત્તિ.
સંમતિપત્ર કે હૃદયનો બળાપો ?

(હરિગીત)

ન્યાં સ્વાર્થને કોઇ ઉપાયે સાધવાનો સ્વાલ છે,
ત્યાં ન્યાયો કે અન્યાયો કૃત્યોનો નહીં કેં ખ્યાલ છે,
લખનારની છે સંમતિ કે હૃદયનો ઉકળાટ છે ?
સુખો કે દુઃખી છે તે અરે તેનો નહીં ઉચાટ છે. —લેખક.

ચક્રોરવિજયજીએ જેવી રીતે આચાર્ય સૂર્યવિજયના કાનમાં મંત્ર લાણી ક્રોધાગ્નિ પ્રકટાવ્યો હતો તેવી રીતે પાછો બીજો મંત્ર લાણી અગ્નિ ઉપર પાણી છાંટી અગ્નિ શાંત પાડી દીધો. વ્યાખ્યાનમાં તે વાત ઉપર બીલકુલ પડદો પડી ગયો.

અઠાઇ ઉત્સવના પાંચમા દિવસે એટલે કે માહ વદ પાંચમે પેલી દીક્ષાલિલાષી ચતુરાબાઈનાં માબાપ બપોરના ૧૧ વાગે આવી પહોંચ્યાં અને તેજ ધર્મશાળામાં ચતુરાની ઓરડીમાં ઉતારો કર્યો. આચાર્ય મહારાજને વાંદી સુખશાતા પુછી તેમના હાથમાં ચતુરાના બાપે કાગળ મુક્યો.

કાગળ બહુ લાંબો હતો પણ ઉપર ઉપરથી સારાંશ વાંચી લઈ મહારાજ મલકાયા અને “ શાઆશ છે મગનલાઇ ! ” એમ કહી ધર્મશાળામાં કામ કરનાર નોકરને બોલાવી તેને ન્યાતના શેઠને તેડવા મોકલ્યો.

આચાર્યશ્રી ન્યારથી પધાર્યા હતા ત્યારથી ન્યાતના શેઠને આચાર્યની સેવામાં હાજર ને હાજર રહેવું પડતું હતું. જમીને હાથ ધોઇ પાટ ઉપર બેસી બીડી ડુંકી મંદ મંદ ધુમાડા કાઢતા વિચારમાં બેઠા હતા તેવામાં ધર્મશાળાનો નોકર આવી કહેવા લાગ્યો “ મહારાજ સાહેબ એકદમ બોલાવે છે. ”

“ કેમ કાંઈ નવાળુની છે ? ”

“ ના, તેવું કાંઈ નથી, પણ કોઈ બે જાણું પરગામથી આવેલાં છે. ”

શેઠે તરતજ બીડી ફેંકી દીધી અને પાઘડી અંગરખું ચડાવી ધર્મશાળામાં ચાલ્યા. તેમને દાદરમાં ચડતા દેખી મહારાજ કહેવા લાગ્યા “ જુઓ ! ચતુરાના આપ મગનભાઈ આવ્યા. અમે કાંઈ એવી છુપી દીક્ષાઓ આપતા નથી. બધા લોકો શંકા ઉઠાવી વાતો કરતા હતા તેનો બધો ખુલાસો તેમના જમાઇના કાગળથી થઇ જાય છે. ચતુરાની મા પણ આવી છે, તે નીચે ઓરડીમાં છે. ”

શેઠે કાગળ હાથમાં લઈ ઉપર ઉપરથી વાંચી ભાવાર્થ જાણી લીધો અને “ આજે બપોરે પૂજામાંથી ઉઠી દીક્ષાની વાત હાથમાં લઇએ ” એમ કહી શેઠ, મગનભાઈ તથા તેમની વહુને જમવા માટે તેડી જવા નીચે ચતુરાની ઓરડીમાં ગયા. થોડાક આગ્રહ પછી તે બંને શેઠને ત્યાં જમવા ગયાં.

ઘર આગળ જમતાં જમતાં દીક્ષા સંબંધી બંધી વાત શેઠે મગનભાઈ પાસેથી જાણી લીધી. જમ્યા પછી શેઠે ધરમચંદને પોતાને ત્યાં બોલાવી ખાનગીમાં બધું નક્કી કરી નાખ્યું.

બપોરે પૂજા ભણાઇ રહ્યા પછી તેઓ મેડા ઉપર આચાર્ય-શ્રીની સમક્ષ ભેગા થયા. રવિવાર હોવાથી ચંદ્રકુમાર પણ આવ્યો હતો. આચાર્યે ચતુરાને દીક્ષા આપવાની વાત છેડી.

આચાર્યના હાથમાં ચતુરાના ધણીના કાગળનું સમગળ હથીઆર આવવાથી જાણે મહાન વિજયડંકો મેળવ્યો હોય એમ આચાર્ય તાડુકીને બોલ્યા “ કેટલાક ભામટાઓ ખોટી ખોટી શંકાઓ લાવી કહેતા હતા કે “ બાઈ સધવા છે માટે તેના ધણીની સંમતિ હોવી જોઈએ ” ક્યાં ગયા તે શંકા ઉઠાવનારા ? તેમને બોલાવીને બતાવો આ કાગળ, અને કહો કે તમારી આંખો ફોડો. અમે કાંઈ લૂટારા કે ચોર નથી કે બીજાની સ્ત્રીઓ ઉપાડી જઈ સાધ્વીઓ બનાવીએ, કે છાંતી રીતે છોકરા ઉપાડી માથું મુંડી ચેલા બનાવી દઇએ. જેવા

સમય; અમે તો સમય અને વાતાવરણને ઓળખીને ચાલવાવાળા છીએ. આપણો ધર્મ સ્વાદ્વાદથી ભરેલો છે તે તમે નથી જાણતા? લો ધરમચંદ શેઠ! કાગળ વાંચો. ” મહારાજનો હુકમ થતાં ધરમચંદ શેઠે કાગળ હાથમાં લીધો અને ચશ્મા ચડાવી વાંચવા લાગ્યા—

મુરખી શ્રી મગનભાઈ ઉમેદચંદ.

કનકનગરથી લી. રમણિકલાલ કરસનલાલના જયજીનેન્દ્ર વાંચશો. આપનો પત્ર મળ્યો. આપની દીકરી ચતુરાની ઇચ્છા દીક્ષા લેવાની થઈ છે તો તેમાં મારી પૂરેપૂરી સંમતિ છે. હું લગભગ ન્યારથી માંદગીના બીજાને પડ્યો છું, ત્યારથી તેમની મનોવૃત્તિ ધર્મ તરફ વધારે દોરાયેલી છે તે મારી જાણ બહાર નથી. આજ કાલ કરતાં છ માસ થવા આવ્યા. દિન પ્રતિ દિન રોગ ઘટવાને બદલે વધતો જાય છે. જે ભાવીમાં હશે તે બનશે. નોકરીમાં જોડાયે ચાર વરસ થયાં. હાલ તો હું બીનપગારે રજા ઉપર છું. મારા શેઠ મને પાછા નોકરી ઉપર રાખશે કે કેમ તેની મને શંકા છે. પગારમાંથી જે કાંઈ બચત કરી હતી તેમાંથી અત્યાર સુધી મેં માફ નિભાવ્યું. હાલમાં એક માસ મિત્ર છે તે મારી સારવાર કરે છે. તમારી દીકરીનું મન ધર્મ તરફ વધારે હોવાથી હું જાતે તસ્દી ઉઠાવતો પણ તેમને તકલીફ પડવા દેતો નહીં. સાંજે સવારે બપોરે મને ઘણી ઘણી વખત જરૂર પડતી છતાં હું તેમના પ્રતિક્રમણ અને સામાયિકનો ભંગ પડવા દેતો નહોતો; કોઈ કોઈ વખત પોસહ કરતી ત્યારે પણ મારા મિત્રને ત્યાંથી ખાવાનું મંગાવી ચલાવી લેતો. મને એમ લાગ્યું કે આ રોગમાંથી હું હવે બેઠો થવાનો નથી તેથી મારા મનમાં એવો વિચાર થયો કે માફ તો બગડવાનું છે પણ તેમનું શા માટે બગડવા દેવું? એક માસથી મિત્રોની સલાહથી હૉસ્પિટલમાં આવ્યો છું. બીજાનાવશ જોવી સ્થિતિમાં છું. તમારી દીકરીએ એકાદ દિવસ મારા મિત્રોની સ્ત્રીઓ સાથે મને સુખશાતા પુછવા માટે તસ્દી લીધી હતી. મને તેમની કામળતા જોઈ દયા આવતી. કારણ કે તમારે ત્યાં આરામમાં ઉછરેલી પુત્રીને મારા જેવા લાંબી માંદગીના ભોગ થઈ પડેલા કમનસીબ દરદીની સારવારની તસ્દી ઉઠાવવી મુશ્કેલ થઈ પડે. વળી સાધુ કે સાધ્વીનું મન દુખાય તેવું કાંઈ પણ કરવા હું તેમને ના પાડતો. ન્યારથી તમે તેમને દીક્ષા આપવાની વાત મને કાગળથી જાણાવી છે ત્યારથી મને ઘણુંજ આનંદ થયો

છે. મારી જાતને લાચરશાળી માનું છું કે મારી આવી માંદગીમાં તે આવા પ્રકારનો મને આનંદ આપવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે. તેમના મનોબળને તેમની દૃઢતાને ધન્યવાદ ઘટે છે. સાધુ અને સાધ્વી પ્રત્યેના તેમના પ્રેમને જોઈ મને હર્ષ થાય છે. આવા ધર્મી આત્માના પવિત્ર કામમાં હું વચ્ચે આવું તો મોટામાં મોટો પાપી ગણાઉં. હું તો હવે થોડા દિવસનો કે થોડા માસનો આ દુનિયાનો પરેણો છું, મારી સાથે તેમનું બગાડવું મને દુરસ્ત લાગતું નથી બલકે તેમાં પાપ સમજી છું, માટે તમે સુખેથી તમારી દીકરી ચતુરાને દીક્ષા અપાવજો. જો ધર્મપસાયે આ અસાધ્ય રોગ માંથી બેઠો થઈશ તો જરૂર તેમને વાંદી મારી જાતને કૃતાર્થ કરીશ.

વળી તમે આચાર્ય શ્રી સૂર્યવિજયજી પાસે દીક્ષા અપાવો છો અને તેમના સમુદાયનાં સાધ્વી કંચનશ્રીનાં ચેલી બનાવવા માગો છો તે જાણીને હું ઘણોજ ખુશી થયો છું. કાગળ આથી પણ વધારે લાંબો લખી હૃદયનો ઉલ્લેખ બહાર કાઢવા વિચાર હતો પણ હવે થાક લાગવાથી અને ડોક્ટરની સલાહ પ્રમાણે વધુ તરફી લેવાની મનાઈ હોવાથી આટલું લખી બંધ કરું છું. થોડું લખ્યું ઘણું કરી માનજો. જેવો ભાવ રાખો છો તેવો ભાવ રાખજો. અને તમારી દીકરીને કહેજો કે જાણતાં અજાણતાં મન વચન અને કાયાથી કોઈ પણ પ્રકારનો મારો અપરાધ થયો હોય તો મિચ્છામિ દુઃક્રાંત. પત્ર લખો તો નીચેને સરનામે લખશો.

કનકનગર.

લી. આપનો

સરકારી હૉસ્પિટલ.

} રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી. ખી. એ.

આ પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર પત્ર વંચાઈ રહ્યા પછી તે પત્ર ચંદ્રકુમારના હાથમાં મુકી ધરમચંદ શેઠ કટાક્ષમાં બોલવા લાગ્યા “જુઓ આ અંગ્રેજી લખેલા છે. ખી. એ. થયેલા છે, પણ કેવા વિચારના છે ? ધર્મ ઉપર કેવો પ્રેમ છે ? ભલે પોતે નહીં પાળતા હોય પણ જે પાળે છે તેને માટે કેવી લાગણી ધરાવે છે ! આવાં રત્નો ન્યારે સમાજમાં પાકશે ત્યારે આપણો ઉદ્ધાર થવાનો છે. પોતે જાતે દુઃખ ભોગવ્યું અને મિત્રની મદદ માગી પણ તેમની ધર્મપ્રેમી સ્ત્રીની ધર્મક્રિયા અટકાવી નહીં. ધન્ય છે તે બે જણને.”

ચંદ્રકુમારે ધીમે રહી કટાક્ષમાં જવાબ આપ્યો “ તમે એક વાર ધન્યવાદ આપો છો તો હું બે વાર ધન્યવાદ આપું છું. કેવો ઉમદા સંમતિપત્ર લખ્યો છે ? રમણિકલાલ જેવા જ્યારે પાકશે ત્યારેજ ઉદ્ધાર થવાનો છે તે તમારી વાતને હું સંપૂર્ણ રીતે ટેકો આપું છું.”

આવી રીતે શરૂ થતા સંવાદને અટકાવવા વચ્ચે ન્યાતના શેઠ બોલ્યા “ હવે આપણે મુદ્દાની વાત ઉપર આવીએ.”

આચાર્ય—“ ચતુરાબાઈ જે અત્રે આવેલી છે તે દીક્ષા લે તો છે હવે કોઈનો વાંધો? જુઓ આ મગનભાઈ બેઠા છે તે ચતુરાના બાપ, મા નીચે ઓરડીમાં બેઠી છે, અને આ હમણાં જે પત્ર વાંચ્યો તે તેના પતિ રમણિકલાલની સંમતિનો પત્ર. કહો હવે કોઈની શંકા છે ? ”

ન્યાતના શેઠ—“ મહારાજ ! હવે બીજા કોનો વાંધો હોય ? સારું મુદ્દર્ત શોધી કાઢો. ધરમચંદ દીક્ષાનું બધું ખરચ ઉપાડી લેવા તૈયાર છે. તે દિવસે નવકારશ્રી પણ જમાડવાના છે. મારે તે સંબંધી તેમની સાથે વાત થઈ ગઈ છે.”

આચાર્ય—“ મેં તો દીક્ષાનો દિવસ ક્યારનો શોધી કાઢ્યો છે, માહ વદ ૭ નો દિવસ ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે. આજે પાંચમ થઈ વચ્ચે આપો એક દિવસ છે. આ સાતમનો દિવસ એવો શ્રેષ્ઠ છે કે જે કોઈ આ દિવસે દીક્ષા લે તે પોતાનું કામ જલ્દી સફળ કરી શકે. આવો યોગ પચીસ વરસમાં આવ્યો નથી અને ભવિષ્યનું દીપાણું જોતાં પણ જણાય છે કે પચીસ વરસમાં આવનાર નથી. ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ જેવું મુદ્દર્ત છે. જેને લાભ લેવો હોય તે લે. ગયો વખત ફરી આવવાનો નથી.”

આ શબ્દો સાંભળી જરા મસ્કરીમાં શેઠ ધરમચંદ કહેવા લાગ્યા “ કસ્તુરચંદભાઈ ! આચાર્યશ્રીએ કહ્યું તે સાંભળ્યું ? આવો દિવસ ફરીને આવશે નહીં. સોનેરી તક છે. તમે ધણા દિવસથી “દીક્ષા લઉં, દીક્ષા લઉં” એમ વાતો કરી રહ્યા છો. બે વરસથી તો ચોથા વ્રતની બાધા પણ લીધેલી છે. ખારવ્રતધારી આવક છો. માટે

ફરી ફરી આવું મુહૂર્ત મળશે નહીં, હવે કેની રાહ જુઓ છો ? ધરમાં ઘરાં પણ જાણે છે કે તમે દીક્ષા લેવાના છો, એટલે તમારી દીક્ષાથી તે નારાજ થવાનાં નથી. વળી આવા આચાર્ય મહારાજનો યોગ્ય પણ પુણ્યના ઉદયે અચાનક મળી આવ્યો છે તેનો લાભ લો. સુગંધ અને સોનાનો યોગ થયો છે. જાઓ તમારી દીક્ષાનું ખરચ પણ હું આપીશ અને ખુશાલીમાં નવકારશ્રી પણ હું જમાડીશ. થાઓ તૈયાર.”

આ સાંભળી કસ્તુરચંદ શેઠ બોલ્યા “દેવગુરૂની કૃપાથી ખરચ કરવાની શક્તિ છે, દીક્ષા લેવાનો વિચાર ગઈ સાલથી ચાલે છે પણ પાપનો ઉદય એવો જાગે છે કે વિચાર ખર આવતો નથી.”

આચાર્ય—“ જુઓ તમે સાંધુ જેવાજ છો, ચોથા વ્રતની બાધા છે, ઉકાળેલું પાણી રોજ પીઓ છો, પાંચ તિથિએ ઉપાવસ કરો છો, બંને વખતે પડિસ્કમણું કરો છો, રાત્રે નિયમ ધારો છો, બાકી હવે ફક્ત ધર છોડવાનું છે, તે છોડી દો, તેના ઉપરથી મોહ ઉતારી દો, વિના કારણ છ કાયના કુટામાં શું કરવા સડી મરો છો ? ચારિત્ર વગરનો એક દિવસ ગુમાવો છો તે દરરોજનું લાખ રૂપીઆનું નુકસાન છે એમ હું સમજું છું, માટે છોડી દો તમારું ધરખાર અને સફળ કરો અવતાર. બેરાં તો સમજી છે, ધર્મી જીવ છે, ધર્મની ખાતર પ્રાણ પાથરે છે, એટલે તે વચ્ચે આવશે નહીં એટલુંજ નહીં પરંતુ પાસે રહી દીક્ષા અપાવશે, ઉપકરણની છાબ પણ તેજ ઉપાડશે. તે પણ સમજે છે કે સંસારમાં કાંઈ નથી, એક દિવસે મરી જવાનું છે, તે પણ ધીમે ધીમે તમારા પંથે ચાલશે. હાલ પણ સાધ્વીઓ પાસે આવે છે અને બનતી સેવા કરે છે. તેમની તરફથી જરા પણ વાંધો કે ના મરજી હોય એમ માનવાને કારણ નથી. માટે હવે રાખો વિચાર નક્કી.”

મહારાજનો આવો ઉપદેશ સાંભળી કસ્તુરચંદ શેઠ પીંગળ્યા, અને વિચાર કરી કહેવા લાગ્યા “ હું જરા ધર આગળ જઈ નક્કી કરું.”

ધરમચંદ—“હવે ઘેર જઈ કેને પુછવાનું છે ? બોલાવું છુંજય ?”

કસ્તુરચંદ શેઠ જાણે ઉંડા વિચારમાં પડી ગયા હોય તેમ કેટલીક વાર શાંત રહી છેવટે પક્કા નિર્ણય ઉપર આવી આચાર્યને જણાવ્યું “જેવી ગુરૂની આજ્ઞા”.

આ શબ્દો શેઠના મુખમાંથી નીકળતાંની સાથેજ “બોલો જનશાસનકી જય” એમ ધરમચંદ શેઠે જય બોલાવી કસ્તુરચંદનો નિશ્ચય જાહેરમાં મુકી દીધો.

કસ્તુરચંદ—“મારી દીક્ષાનું બધું ખરચ મારી પાસેથી કરવાનું છે. વચ્ચે દિવસ એકજ રહ્યો એટલે મારા સગાં સંબંધીઓને બોલાવવાને અવકાશ મળશે નહીં એટલી મને દિલગીરી થાય છે.”

વચ્ચે ધરમચંદે સલાહ આપી “મુકી દો બધાને અર્જન્ટ તાર એટલે કાલે બધા આવી પહોંચશે, છેવટે પરમ દિવસે બપોર સુધી આવશે તો પણ હરકત નથી.”

કસ્તુરચંદ—“ત્યારે તમારી સલાહ પ્રમાણે એમ કરીશું.”

એ રીતે માહ વદ ૭ ના રોજ ચતુરાને અને કસ્તુરચંદને દીક્ષા આપવાનું નક્કી થયું અને કસ્તુરચંદની નવકારશ્રી વદ ૧૦ના દિવસે જમાડવાનું ઠરાવ્યું. આવી રીતે ત્રણ નવકારશ્રીઓ શેઠની નોંધપોથીમાં નોંધાઈ. વદ ૭ ચતુરાની દીક્ષા નિમિત્તે, વદ ૯ અઠ્ઠાઇ ઉત્સવની અને વદ ૧૦ કસ્તુરચંદની દીક્ષાની.

ઉઠતાં ઉઠતાં આચાર્યશ્રીની જોડે બેઠેલા એક મુનિ મહારાજે ન્યાતના શેઠને સૂચના કરી “શેઠ! દીક્ષાનો દિવસ નક્કી થયો પણ આ બાબતની તમારા નામની કંકુનીઓ છપાવવી જોઈએ, અમે તેનો મુસદ્દો કરી આપીએ તે પ્રમાણે પ્રેસમાં છપાવી ગામમાં અને પરદેશમાં ખીડી આપો. સાંજે વાળુ કરીને જરૂર આવો. લુલ્લશા નહીં. મુદ્દાની વાત છે. તે રીવાજ મહોત્સવ શોભાશેજ નહીં. મુસદ્દો અમો લખીને તૈયાર રાખીશું.”

આ પ્રમાણે નક્કી કરી મહાજન ધર્મશાળામાંથી વેરાઇ ગયું. કસ્તુરચંદ અને ચતુરા દીક્ષા લે છે એવી વાતો શહેરમાં ઠામઠામ થવા લાગી અને લોકો ભાતભાતના ઉદ્દગાર કાઢી ટીકાઓ કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધણી ધણીઆણીનું ધીંગાણું.
તારાનું વાક્યાતુર્ય.

(દોહરો).

બોજ ઉપાડે બળદીઓ, અબુધ લે જો રાજ,
બુદો પરણે બાળકી, એ સૌ પરને કાજ,

—કવિ દલપતરામ.

મહાજનમાંથી કસ્તુરચંદ શેઠ ઘેર આવ્યા. વાણુ કરવાનો વખત થયો હતો, તારાએ તેમને જમવા બેસવા કહ્યું. કસ્તુરચંદ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા “ દીક્ષાની વાત હમણાં કંઈ કે પછી કંઈ ? ” આમ વિચારમાં ને વિચારમાં તે જમવા બેઠા. પણ વાત કરવા જીલ ઉપડી નહીં, જમી રહી હાથ ધોઈ ઉભા થયા, તારાએ પણ જમી લીધું ત્યાં સુધી દીક્ષાની વાત નીકળી નહીં. થોડા વખત પછી તેઓ બંને બેઠેલાં હતાં અને સોનાના દાગીનાની વાત કરતાં હતાં એટલામાં ધરમચંદ શેઠ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. શેઠે દીક્ષાની વધામણી તારાને ખાધી હશે એમ ધારી હસતા મુખે ધરમચંદ કહેવા લાગ્યા “ કેમ તારા શેઠાણી ! ઉપકરણની છાજ પરમ દિવસે સવારે તમે ઉપાડશોને ? ”

તારા બોલી “ ઉપકરણની છાજ મારે ક્યાંથી ઉપાડવાની હોય ? ”

“ કેમ, તમે નથી જાણતાં ? ”

“ ખરેખર હું કાંઈ જાણતી નથી. મારા સોગંદ ખાધને કહું છું. ”

“ કસ્તુરચંદ શેઠ તો પરમ દિવસે દીક્ષા લેવાના છે. ”

“ મને તો તે કાંઈ વાત જ કરતા નથી. હા હવે મને સમજાયું, તે જમીને ઉઠ્યા પછી મને દાગીનાની વાતો કરતા હતા તે આ મુદ્દા ઉપર જ હશે. ”

આ વાતનો પડદો ઉઘડતાંજ ધર્મશાળાનો નોકર આવીને કહેવા લાગ્યો “ શેઠ ધરમચંદ ! તમને મહારાજ સાહેબ બોલાવે છે. હું તમારે ત્યાં જઈ આવ્યો, ત્યાંથી સમાચાર મળ્યા કે કસ્તુરચંદ શેઠને ત્યાં ગયા છે તેથી અહીં તેડવા આવ્યો છું; ઉતાવળનું કામ છે માટે આવો. ”

આ પ્રમાણે મહારાજનું તેડું આવવાથી ધરમચંદ ઉઠીને ચાલતા થયા કે તારાએ ધરના બારણાની જાળી બંધ કરી દીધી અને જરા ઉપરથી ક્રોધ કરી બોલવા લાગી “ દીક્ષા લેવી હતી તો જખ મારવા મને પરણ્યા ? હું તો તમારે ત્યાં મોજશોખ મારવા આવી હતી. પણ તમે તો ચોથા વ્રતની બાધા લઈ મારા સંસારસુખને એ વરસથી ખંભાતી તાણું મારી દીધું છે. હવે બાકી હતું તે દીક્ષા લો એટલે હું કેના આધારે ? ”

કસ્તુરચંદ શેઠ સમજી ગયા કે હવે ક્રોધ કરીશ તો તે વધારે ઉપડશે અને વિદ્ધ લાવી દીક્ષા અટકાવશે માટે ધીમે રહી શાસ્ત્રનો બોધ દેતા હોય તે પ્રમાણે સમજાવી કહેવા લાગ્યા “ તું ભોળા છે, આમ ક્રોધ ન કરીએ, તું જાણે છે કે હું વૃદ્ધ થયો છું. ચોથા વ્રતની બાધા છે, એટલે હું ઘરમાં છું તે નહીં જેવો છું. ”

“ પણ તમે ભુલો છો, મીણનો માંટી પણ ક્યાંથી ? તમે તમારા મનથી ઘરમાં નહીં જેવો છો પણ મારે તો તમારી હયાતીને લીધે બધા આનંદ પામવા મળી શકે છે તે તમે નથી જાણતા ? દિવસમાં ભાતભાતના સાલ્લા પહેરું છું, પોલકાં પણ નવાં નવાં પહેરું છું, ચોળીનો પણ ઠાઠ માંડું છું, પ્રસંગ મળે તમારી સાથે મોટરમાં પણ ફરવા આવું છું. આ બધા વૈભવ તમારા લીધે જ છે. ઘરેણાં પણ રોજ જુદી જુદી જાતનાં શરીર ઉપર ધારણ કરું છું તે બધો રોક્ષ કેના ઉપર ? તમારા ઉપર જ, સમન્યા ? તમે દીક્ષા લેશો એટલે એ બધો શણગાર સજી આ તમારી તારા સુંદરી જેવી રીતે ગરબામાં મન માનતા શોખ મારી શકે છે તેવો શોખ પછી મારી શકશે ? ‘ સોજે શૃંગાર સજી સુંદરી સાસરીએ સંચર્યા ’ એવું સુખ પછીથી મારાથી ભોગવી

શકાશે ? વિચાર કરો વિચાર, મારા સ્વામીનાથ ! મારા કરતાં તમે ત્રણગણા મોટા છો, માટે તમારામાં ત્રણગણી અક્ષય હોવી જોઈએ.”

“આ બધું તું બોલતી નથી પણ તારી યુવાની બોલાવે છે.”

“હાજ તો ! યુવાની કેમ ન બોલાવે ? વીસ વરસની યુવાન સ્ત્રી છું તે કાંઈ તમે દીક્ષા લેશે એટલે તમારા જેવી સાઠ વરસની ડોશી થઈ જવાની છું ?”

“પણ તું સાંભળ ! એમ ફટ ફટ જવાબ ન દે, વિચાર કર, આ યુવાની ચાર દિવસનું ચાંદરાણું છે, પછી અંધારું ને અંધારું. યુવાનીનો જીવસો ગયા પછી માણસને પોતાની સત્ત્વ વસ્તુનું ભાન થાય છે માટે યુવાનીનો મદ મુકી દધ મારી વાત ધ્યાનમાં લે. હું તને ખરું કહું છું. આ દુનિયામાં કાંઈ સાર નથી. જેમણે સાર માન્યો તે સર્વ પસ્તાયા. આચાર્ય કહે છે કે દીક્ષા વિના મુક્તિજ નથી એ વાત મને ખરેખરી ગમી છે. તું જાણે છે કે તારી સાથે જ્યારથી હું પરણ્યો છું ત્યારથી હું સાધુ જેવું જીવન ગુજારું છું.”

તારા કટાક્ષમાં બોલી “મારાથી ક્યાં અજાણ્યું છે ? અને તેથી જ હું મારાં માખાપને ચોરીમાંથી ગાજો દેતી હતી તે તમે કેમ જીલી ગયા ? માખાપ મને કુવામાં નાખી મરી ગયાં. ક્યાં હવે તેમને છોકરીનું દુઃખ જોવાનું છે ?” એમ કહી સાદ્જાના છેડાવતી આંખો ચોળી ધીમું ધીમું રડવા લાગી.

“તું તો એક વાતમાં બીજી આડી અવળી વાતો કાઢી આમ રડે તે દીક નહીં, તારે તો મને આવા ધર્મના કામમાં મદદ કરવી જોઈએ. પાસે રહી દીક્ષા અપાવે તો કેવું સાઈં દેખાય ? લોકો તને અને મને ધન્યવાદ આપે.”

“ત્યારે શું તમે પરમ દિવસે નક્કી દીક્ષા લેવાના છો ? અને મને વિધવા જેવી બનાવવા માગો છો ?”

“એમાં વિધવા બનવાનું ક્યાં છે ? ક્યાં હાથેથી શણગાર ઉતારવાનો છે ? માટે આવી ગાંડી ગાંડી વાતો કરવી માંડી વાળ

અને બધી તૈયારી કર, પાસે રહી મને દીક્ષા અપાવ. ”

“તમે દીક્ષા લેા એટલે મારે બંગડીઓ પછી કેને દેખાડવી છે? પહેરી તે ન પહેર્યા બરાબર છે. ”

“હું દીક્ષા લઉં તો પણ તારાથી સૌભાગ્યનો તમામ શલુગાર રાખી શકાય છે. જ્યારે હું સાધુવ્યવસ્થામાં કાળ કઈ ત્યારે તે શલુગાર તારાથી કેરે મુકાય. ”

“ત્યારે તો દીક્ષા લીધા પછી મરતા સુધી તમારી હયાતીની નિશાની તરીકે બંગડી રાખવાનો સંબંધ ખરો! એ શાસ્ત્ર પણ તમે મને ફીક શીખવ્યું. કહેવામાં સંબંધ નહીં પણ મૂળ સગપણના સંબંધની બંગડી રાખી શકાય? એ પણ ફીક ન્યાય છે. ”

આ પ્રમાણે બાહ્ય ડોળમાં વાતચીત કરી ખરા સ્વરૂપમાં આવી તારા કહેવા લાગી “જુઓ તમારી વાત ઉપરથી લાગે છે કે તમે દીક્ષા લીધા વિના રહેવાના નથી, ત્યારે હવે ધરની તમામ મીલકત મને બતાવો અને મારા કબજે સોંપી દો, કોઈ તમારા પિતરાઈ ભાઈઓ આવી મને સતાવે તે મને નહીં પાલવે. હું તમને આગળથી સાફ જણાવું છું. ”

“તે તારી વાત ખરી છે પણ દીક્ષાની ક્રિયા પાછળ મારે ખરચ કરવું પડશે તે ક્યાં વિના ચાલશે? ”

“તેમાં તો શું ભારે ખરચ થવાનું છે? તે ખરચ કરવાની હું ક્યાં ના પાડું છું? ”

“તું પાસે રહી દીક્ષાની ક્રિયાઓ કરાવે તો કેવું સાઈ દેખાય? સઘળી વ્યવસ્થા તારે હાથે ન થાય તો મારે તે વ્યવસ્થા ન્યાતના શહેને કે ધરમચંદને સોંપવી પડશે. હવે તને ગમે તે કર. તારી મુન-સરી ઉપર છે. મારી દીક્ષા દીપાવવી હોય તો દીપાવજે અને બગાડવી હોય તો બગાડજે. લે આજથી ધરની કુંચીઓ. આજથી આ ધર તાઈ છે. તને યોગ લાગે તેમ કર, હું તો હવે કાલનો દિવસ પેરોણા તરીકે ધરમાં છું. ”

તારા વિચારમાં પડી અને ચોકસ ખુલાસો નહીં આપતાં જણાવ્યું “કાલે તમને જવાબ આપીશ, હવે તો ધર્મશાળામાં જવાનો વખત થયો છે. ધરમચંદ શેઠનાં વહુ મારી રાહ જોતાં હશે.” એમ કહી ગરબાનો પોશાક ધારણ કરવા લાગી. થોડી વાર પછી બંને જણ ધરમાંથી ધર્મશાળામાં ગયાં.

કસ્તુરચંદ શેઠ મેડા ઉપર સાધુ પાસે ગયા. પડિસ્ત્રમણું કરી આચાર્યની પાસે એકાંતમાં વાતો કરવા લાગ્યા. શેઠે સાંજે બનેલી વાત મહારાજને કહી. આ વખતે મહારાજના માનીતા ચેલા પેલા ચકોરવિજયજી પાસે બેઠેલા હતા તે સમજી ગયા. તેમના મનને આવ્યું કે જો તારા, પાસે રહી દીક્ષા નહીં અપાવે તો બાજી બગડશે, કિનારે આવેલું નાવ કુબી જશે માટે તેને ચેતાવવાની જરૂર છે.

નવનો સુમાર થયો કે ભાવના પૂરી થઈ અને ગરબાની શરૂઆત થઈ. તારાબાઈ તો તૈયાર જ હતાં. તેનો સ્વર કાને પડતાં જ ચકોરવિજયજી દુર ઉભા રહી બારીમાંથી નજર નાખવા લાગ્યા. આજે પ્રેક્ષકવર્ગમાં દીક્ષાની જ વાતો ચાલવા માંડી. કેટલાક તો આંગળી કરી બતાવતા હતા કે “જુઓ પેલી ભરજીવાન ગાનારી તારા! તેમના ધણી કસ્તુરચંદ પરમ દિવસે દીક્ષા લેવાના છે. તેની જોડે પેલી ચતુરા ચાલે છે તે પોતે દીક્ષા લેવાની છે.”

એક બાઈએ ઉદ્ગાર કાઢ્યા “હાય હાય! તારા તો બાપડી નાની બાળક છે, ધણી દીક્ષા લેશે એટલે તેનો આખો ભવ બગડશે.”

સામો જવાબ મળ્યો કે “પરણી ત્યારથીજ ભવ બગડેલો છે. ડાસો તો નામનો છે. તેને તો ચોથા વ્રતની બાધા છે.”

“વૃદ્ધાવસ્થા એટલે ચોથાવ્રતની બાધા જેવુંજ સમજવું” એમ કાઈએ મસ્કરીમાં ઉદ્ગાર કાઢ્યા.

“હાય હાય! માબાપ, પાસે રહી પેલી યુવાન ચતુરાને દીક્ષા અપાવે છે અને જમાઈનું ઘર ભગવે છે.” એવો એક બાજુથી બીજો ધ્વનિ નીકળ્યો.

“અરે જમાઈએ તો રજા આપી છે. હોસ્પિટલમાં તે માંદો છે, મરે તેવો છે, એવું કાંઈક હશે ત્યારેજ માખાપ દીક્ષા અપાવતાં હશે. રંડાપો ભોગવ્યા કરતાં દીક્ષા શી ખોટી ? ધુમાડે ધુમાડે “ધર્મલાલ” દેશે, ઉપાશ્રયમાં રહેશે અને લહેર મારશે.” એવો ખીજ ખાજુથી જવાબ મળ્યો.

“અરે ધણીની ચાકરી કરવી ચાકરી લાગી, ધણીને સંગ્રહણી જેવું દરદ થવાથી ખાઈથી કંટાળી દવાખાનામાં રહ્યો છે.”

આમ ભાતભાતની ટીકાઓ સ્ત્રીમંડળમાં ચાલી રહી. સમય પૂરો થયો કે ગરબાની પૂર્ણાહુતિ થઈ.

ખીજ દિવસે સવારના સાત વાગ્યા કે પાણી વહોરવાના ખ્હાને “ધર્મલાલ” કહી ચક્રોવિજયે કસ્તુરચંદના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. તારા રસોડામાં ચા બનાવતી હતી, ચા ચુલા પરથી નીચે ઉતારી બહાર આવી બોલી “પધારો મહારાજ ! શાનો ખપ છે ? દુધ ચા તૈયાર છે.”

મહારાજે આડી અવળી નજર કરી પુછ્યું “શેઠ ક્યાં છે ?”

તારા હસીને બોલી “ગભરાશો નહીં, શેઠ દિશાજંગલ ગયા છે, હમણાં આવતા હશે, તમે જો અત્યારે ન આવ્યા હોત તો હું તમને તેડવા આવવાની હતી.”

મહારાજે ધીમે રહી કહ્યું “મારે તો તમારી સાથે મુદ્દાની વાત કરવાની છે, કાલે સાંજે તમારા બંને વચ્ચે બનેલી હકીકત શેઠે આચાર્યને કરી છે તે વખતે હું જોડે બેઠો હતો, તે વાત મેં જાણી લીધી છે, હવે તમે શો વિચાર રાખ્યો છે ?”

“મારે તો તમારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવાનું છે. જો કહો તો પાસે રહી તેમને દીક્ષા અપાવું અને તેમાં ભાગ લઉં; અગર કહો તો રીસાઈને બહાર ગામ ચાલી જાઉં.”

“હું એવા નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું કે જો તમે રીસાઈને જશો તો બધો તાલ ખગડશે. પૈસા અને ધરને કબજો જતો રહેશે, માટે તમે પાસે રહી દીક્ષા અપાવો. આમ કરવાથી અમે જ્યાં વિહાર

કરીશું ત્યાં તમારાથી વાંદવાના ખહાને અવાશે, હજુ મારા સંયોગો જેવા જોઈએ તેવા અનુકૂળ નથી, આપણને અહીં ફાવી શકે તેમ નથી, આ શહેરમાં ઘણી ટીકાઓ થાય તેમ છે માટે એજ સલાહ છે કે પાસે રહી ધામધુમથી દીક્ષા અપાવો. ધરખાર દરદાગીના પૈસાટકા રાચરચીલું વીગેરે કબજે કરી લો, પછી બધું જોઈ લેવાશે.”

એટલામાં શેઠ સાહેબ પધાર્યા, મહારાજને દેખી ઉતાવળા ઉતાવળા હાથ પગ ઘોઈ મહારાજની પાસે આવી હાથ જોડી ઉભા રહી તારાને કહેવા લાગ્યા “ મહારાજને આ દુધ વહોરાવો.”

તારા બોલી “ ક્યારનો આગ્રહ કરે છું પણ ફક્ત મોરીઓ જ લઈને આવ્યા છે, સાથે તર્પણી કે પાત્રાં લાવ્યા નથી.”

મહારાજે કહ્યું “ ફક્ત પાણીનીજ જરૂર છે માટે ખીજાં પાત્રાં લાવ્યો નથી, આપનો ભાવ જોઈએ, આ દુધથી કાંઈ વિશેષ નથી.”

તારાએ કચરોટમાં દારેલું પાણી વહોરાવ્યું એટલે “ધર્મજાલ” દઈ મહારાજે ચાલવા માંડ્યું.

જતાં જતાં શેઠ હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા “ મહારાજ! જરા ધરમાં ઉપદેશ આપો તો સાં. મારી માગણી એવી છે કે તે પાસે રહી મને દીક્ષા અપાવે. મેં ઘણુંએ કહ્યું પણ માનતાં નથી. માટે તમે તેમને જરા બોધ દઈ સમજાવો. તમારા ઉપર તેમનો ભાવ વધારે છે, તમારી શીખામણુ તે માનશે.”

મહારાજે જવાબ આપ્યો “ તે ધર્મી જીવ છે, સમજી છે, ડાહ્યાં છે, તમારી આગ્રામાં છે, તમારું બોલ્યું તે નહીં ઉઠાપે.”

આ સાંભળી શેઠ તારાને કહેવા લાગ્યા “ સાંભળ્યું ? મહારાજ સાહેબ શું કહે છે ? માટે હવે વધારે આગ્રહ નહીં કરતાં કામની શરૂઆત કરો.”

તારા હસીને બોલી “ મેં તમને ક્યારે ના પાડી છે ? વિચાર કરીને જવાબ આપવા મેં કહ્યું હતું. તમારું સાં. દેખાશે તે પ્રમાણે કરીશ. મહારાજને સાક્ષી રાખવા હોય તો તેમ કરો.”

“ સમજુની બલીહારી છે, શ્રાવિકા ક્યાં ના પાડે છે ? કરો હવે કાલને માટે તૈયારીઓ, આવો અવસર ફરીને નહીં મળે, ” એમ કહી ધર્મલાભ દ્વધ મહારાજ વિદાય થયા.

તેમના ગયા પછી તારા બોલી “ જુઓ સાંભળો, તમારી બધી માગણીનો હું સ્વીકાર કરું છું, હું પાસે રહી દીક્ષા અપાવીશ, આપણા ધરને છાજે તે પ્રમાણે ખરચ કરીશ, પણ મારી એક માગણી છે તે તમારે સ્વીકારવી પડશે. ”

“ તેં મારી માગણી સ્વીકારી તો મારે તારી માગણી સ્વીકાર્યા વિના ચાલશે ? સુખેથી કહે. ”

“આચાર્ય તમને દીક્ષા આપશે પણ તમે આ ચક્રોરવિન્યયના ચેલા થજો. આચાર્ય કદાચ બીજા ચેલાને તમારા ગુરૂ બનાવે તો તમે સાફ ના પાડજો. કારણ કે ચક્રોરવિન્યયના ચેલા થવાથી મારે તમને વારંવાર વાંદવા આવવું હશે તો બની શકશે અને મારાથી તમારી ભક્તિ થશે, તમારી વેચાવચ્ચ પણ રાખી શકાશે. તમોંરી વૃદ્ધાવસ્થા થઇ એટલે શરીરની સંભાળ રાખવી પડે, તમે ધરમાંથી ગયા એટલે શું મારે તમારા શરીરની દરકાર ન રાખવી જોઇએ ? માંદા સાજા થાઓ ત્યારે દવાઓ વીજેરે કરવું પડે. શરીર અળગું થાય પણ કાંઈ મન અળગું થાય તેમ છે ? ” એમ કહી ગળગળી બની સાલ્લાના છેડા વતી આંખો ચોળવા લાગી.

“ તું આમ કચવાઈ આંસુ નાખે છે તેથી મારા મનને ઘણું લાગી આવે છે, હું તો સમજતો હતો કે કાંઈ મોટી માગણી હશે, આમાં શું ? જરૂર ચક્રોરવિન્યયનો ચેલો થઇશ. આચાર્યની પણ તેજ ધમ્મ છે, વાત થઇ ગઇ છે, તેમ છતાં કદાચ તે પોતાનો વિચાર બદલશે તો હું સાફ ના પાડીશ. માટે તે બાબત જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. ” એમ તારાના મનનું સમાધાન કરી શેઠ પોતાના કામે વળગ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

દીક્ષાર્થીઓની ઓળખાણ અને દીક્ષાની
આમંત્રણપત્રિકાનું વાંચન.
(હરિગીત.)

જે માણસો નિજ લોભની લાલચ મહીં લપટાય છે,
વિચાર તે કરતા નથી કે કૃત્ય કેવાં થાય છે;
અંતર સ્વરૂપ સમજે નહીં ને ઉપરથી હરખાય છે,
ન્યારે ફજેતી થાય છે ત્યારે પૂરો પસ્તાય છે. —લેખક.

ખીજે દિવસે સવારના આઠ થયા કે આચાર્યશ્રી હંમેશના
નિયમ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન આપવા માટે પાટપર બિરાજમાન થઈ ગયા.
જાગૃત થએલો કોઈ તેમના માનીતા ચેલા ચકોરવિજયની અક-
કસીર દવાના ઉપચારોથી ક્યારનો શમી ગયો હતો એટલું જ નહીં
પરંતુ બે જણને દીક્ષા આપવાનો અમુલ્ય પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલો
હોવાથી ખુબ આનંદમાં આવી ગયા હતા.

આવતી કાલે કર્તુચંદ્રશેઠને તથા કનકનગરની બાઈ ચતુરાને
દીક્ષા આપવાનું ઠરેલું હોવાથી આજે વ્યાખ્યાનમાં શું બને છે તે
જાણવાની ખાતર ઘણાં સ્ત્રીપુરૂષોએ હાજરી આપી હતી.

આચાર્યે તો આજે દીક્ષાનો વિષય હાથમાં લીધો. વિવેકની
મર્યાદા કેરે મુકી મોટા અવાજે તે બોલવા લાગ્યા “મોક્ષને માટે
ત્યાગમાર્ગ શીવાય ખીજે એક પણ રસ્તો નથી. માટે દરેક સ્ત્રી
પુરૂષે દીક્ષા લેવી, જો દીક્ષા લેવા પુણ્યનો ઉદય ન હોય તો તે
લેવાની લાવના પણ રાખવી અને આકરામાં આકરી બાધા પણ લેવી,
જે ઘરમાંથી એક પણ માણસ દીક્ષા ન લે તે ઘર સ્મશાન બરાબર
છે. કદાચ પાપના ઉદયથી પોતાનાથી દીક્ષા ન લેવાય તો ખીજાઓ
પાસે દીક્ષા લેવરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, તેમાં મદદ કરવી, અનુમોદન
આપવું અને ખુબ ધામધુમથી દીક્ષા મહોત્સવ ઉજવવા ઉદાર દિલથી

પૈસા ખરચ કરવા. ગૃહસ્થાશ્રમ તો એક પાપની ખાણ છે, નરક છે; તેમાં પડી રહેવાથી કાંઈ ફાયદો નથી. ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનારા સાધુઓ અને સંસારીઓ પોતાનું તો બગાડે છે અને તેમની સાથે પારકાનું પણ બગાડે છે. અંતેનો આ ભવ તો નિષ્ફળ નીવડે છે એટલુંજ નહીં પણ ઉલટો પાપનો પોટલો બાંધી નરકગામી થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનારા સાધુઓને અને સંસારીઓને એક વાર નહીં પણ હજાર વાર ધિક્કાર છે. એમ શાસ્ત્રઆધારે હું તમને કહું છું.

ધન્ય છે બે ભવી જીવોને ! તે મોક્ષાભિલાષી બે જીવોની ઓળખાણ કરાવતાં મને આજે ઘણોજ આનંદ થાય છે. કસ્તુરશેઠ તો તમારા શહેરનાજ છે, તેમને તમે સારી રીતે ઓળખો છો. તેમનાં વખાણ કર્યાં કરતાં મારે તેમનાં પુણ્યશાળી, ધર્મરાગી, ધર્મપત્ની તારાબાઈનાં વખાણ કરવાં પડે છે. યુવાન વય હોવા છતાં પોતાના ધણીને ઉદ્ધાસથી દીક્ષા અપાવે છે; કેટલો બધો તેમનો ધર્મરાગ ? કેટલી બધી સાધુ પ્રત્યે ભક્તિ ! અને કેટલી બધી ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ! આવી સ્ત્રીઓ ન્યારે પાકશે અને પોતાના ધણીને પાસે રહી દીક્ષા અપાવશે ત્યારેજ ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર થશે. હું તારાબાઈની શ્રદ્ધા માટે જેટલાં વખાણ કરું તેટલાં ઓછાં છે. હાલમાં તો એવી ડુવડો પાકી છે કે ધણી દીક્ષા લેવા નીકળે છે એટલે તે સાધુનાં છાજીયાં લે છે અને ખુબ રૂદન કરી દુનિયાની દયા મેળવી સાધુને રૂઝેત કરે છે. ધિક્કાર છે તેવી કુલટા સ્ત્રીઓને.

ધણી દીક્ષા લેતો હોય તો તારાબાઈની માફક તેમાં ઉલટથી ભાગ લેવો અને મોહ માયા અને રાગરૂપ ઝેરી સર્પોને શ્રદ્ધારૂપ મજબુત લાકડી ઉપર ચડાવી દુર ફેંકી દેવા જોઈએ. ધન્ય છે તે પુણ્યશાળી જીવને કે પોતાના ધણીને મોક્ષ માર્ગે ચડાવી પોતે આનંદ માને છે.

હવે બીજાં દીક્ષાભિલાષી ચતુરાબાઈ છે. તેમનાં માખાપ અત્રે આવ્યાં છે, તે કનકનગરનાં રહીશ છે. જેવાં ધર્મરાગી માખાપ તેવાં

તેમનાં દીકરી પાકે તેમાં શી નવાઈ? હ માસ્ત્રી તેમનું મન દીક્ષા તરફ વળી ગયું છે. માઆપ આગળ તે વિચાર બંદર કરતાં માઆપ ઘણાંજ ખુશી થયાં! એવો દિવસ ક્યાંથી કે દીકરી દીક્ષા લે. પરણેલી છે એટલે તેના ઘણીની રજા નોંધએ, એમ લોકલાજની દૃષ્ટિએ તેના માઆપની માન્યતા હોવાથી માઆપે તેમના જમાઈની સંમતિ પણ પત્ર લખીને મંગાવી છે. આ સ્થળે પણ મારે ચતુરાઆઈ કરતાં તેમના વિદ્વાન પતિ રમણિકલાલ નાણાવટી જે ગ્રેજ્યુએટ છે તેમની પ્રશંસા કર્યા વિના ચાલતું નથી. અંગ્રેજી ભણેલા છે છતાં ધર્મ ઉપર અને તેમાં વળી દીક્ષા ઉપર કેવો રાગ છે અને પોતાની યુવાન સ્ત્રીને દીક્ષા લેવા માટે ખરા દિલથી હા પાડે છે તે તેના આવેલા સંમતિ પત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. દિલગીરી એટલી છે કે તે હાસ્પી-સ્ટલમાં અસાધ્ય માંદગીના બિછાને પડેલા છે એટલે અત્રે આવીને દીક્ષામાં લાગ લઈ શકતા નથી. તેમનો પત્ર વાંચવા જેવો છે માટે ધરમચંદશેડે તે પત્ર સભા સમક્ષ વાંચી સંભળાવશે.”

આચાર્યની આજ્ઞા થવાથી ધરમચંદ શેડે તે કાગળ મોટા અવાજે વાંચી સંભળાવ્યો કે આચાર્ય બોલ્યા “ કેમ કેવો પત્ર છે? હાલમાં કેટલાક અંગ્રેજી ભણી અંગારા પાકેલા છે તેમને માટે આ પત્ર એક દૃષ્ટાંત રૂપ છે. કનકનગરની “વર્ધમાન વિદ્યાલય”ના કાર્યવાહકો ઉપર મોકલી આપવા જેવો છે. ધન્ય છે તે રમણિકલાલને, ચતુરાઆઈને અને તેમનાં માઆપને.

આ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી દીક્ષાભિલાષીઓની ઓળખાણ અને પ્રશંસા કરી રહ્યા છે તેવામાં જાપખાનાવાળાનો માણસ આવીને ન્યાતના શેઠના હાથમાં એક અંડલ આપી ચાલ્યો ગયો. તે નોંધ આચાર્યે પુછ્યું “ કેમ શેઠ શું છે ? ”

“સાહેબ! કાલના દીક્ષામહોત્સવની કંકુત્રીઓ જપાઈને આવી છે.” એમ કહી અંડલ છોડી તેમાંથી પાંચ પ્રતો મહારાજના હાથમાં મુકી અને બીજી બધાંને વહેંચવા માંડી.

આચાર્યશ્રી નિમંત્રણપત્રિકા જોઈ ખુબ મલકાયા, ધારેલો હેતુ પાર પડવાથી આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. પોતાના નામની આગળ મુકાયેલા ત્રણથી ચાર પુટ જેટલી લંબાઈવાળા અનેક પ્રકારના અલંકારોનું અને વિધવિધ ગુણાનુવાદોનું વિહંગાવલોકન કરી સહી કરનાર ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલને સંપૂર્ણ પ્રસન્ન મુખે સંબોધન કરી આચાર્યશ્રી કહેવા લાગ્યા “શેઠ ! આ આમંત્રણપત્રિકાઓ તમામ ભાઈ બેનોને વહેંચાઈ રહ્યા પછી તમે જરા મોટા અવાજે ઉભા થઈ વાંચી સંભળાવો, જેથી શ્રીતાજનો સમજી શકે. અત્રે બિરાજમાન થયેલી કેટલીક બેનો એવી હશે કે જેમને વાંચતાં પણ નહીં આવડતું હોય, માટે મનસુખલાલ શેઠ ! બરાબર શબ્દોચ્ચાર સ્પષ્ટ રીતે કરી નિમંત્રણપત્રિકા શ્રવણ કરાવો જેથી તેમાં રહેલું રહસ્ય બાળજીવોને પૂરેપૂરું સમજવામાં આવે. આવા પ્રસંગો ફરી ફરીને આવતા નથી, એ તો પૂરો પુણ્યનો ઉદય હોય તોજ આવો અલભ્ય અવસર પ્રાપ્ત થાય છે.

આથી ન્યાતના શેઠ ગભરાયા. મહાજનની જાજમ ઉપર ગાદી ટકીએ બેસી સિંહગર્જના કરવાનો મહાવરો હતો પરંતુ આવી સભામાં બોલવાનો મહાવરો નહોતો, તો પણ શેઠ રહ્યા એટલે ના કહે તો ખોટું દેખાય તેથી હીંમત લાવી ઉભા થયા.

શેઠે આમંત્રણ પત્રિકાનો કાગળ હાથમાં લીધો, પણ હાથ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. વળી મથાળે બાળબોધ અક્ષરે લખેલો શ્લોક દેખ્યો એટલે મુંઝવણમાં અતિશય વધારો થયો. મથાળું વાંચતાંજ એવો ગોટાળો વળ્યો કે આખી સભા ખડખડ હસવા લાગી.

આ પ્રમાણે શેઠની મશ્કરી થવાથી આચાર્ય સમજી ગયા કે શેઠને બાળબોધ વાંચવાનો જરા પણ અભ્યાસ જણાતો નથી, શ્રી **જીનાય નમઃ** એટલા સાદા અને સરળ શબ્દો વાંચતાંજ જીભના લોચા વાળા અને હોંસી થઈ તો હવે **પરમ પવિત્ર પ્રવ્રજ્યામહોત્સવ** એ વાક્ય તેમનાથી શી રીતે વંચાશે !! જોડાક્ષરો વાંચવામાં પૂરેપૂરી તેમની ફજેતી થશે તેથી આસપાસ નજર ફેરવી આચાર્ય-

શ્રીએ સમયસૂચકતા વાપરી શેઠની જોડે બેઠેલા રસિકલાલને આંગળી કરી કહ્યું “ રસિકલાલ તમે આમંત્રણપત્રિકા વાંચો. શેઠ આજે ઉતાવળમાં ચશ્મા ઘેર લુલી ગયા છે તેથી તેમને વાંચતાં ફાવતું નથી. માટે વાંચવાની તરદી તમે લો. ”

રસિકલાલ તરતજ ઉભો થયો અને શેઠના હાથમાંથી પત્રિકા લઈ નીચે પ્રમાણે બુલંદ અવાજે વાંચવા લાગ્યો—

॥ શ્રી જીનાય નમઃ ॥

પરમ પવિત્ર પ્રવ્રજ્યામહોત્સવપ્રસંગે

શ્રીસંઘનિમંત્રણપત્રિકા.

*યઃ સંસારનિરાસલસમતિર્મુક્ત્યર્થમુત્તિષ્ટતે ।

યં તીર્થં કથયંતિ પાવનતયા યેનાસ્તિ નાન્યઃ સમઃ ।

યસ્મૈ તીર્થપતિર્નમસ્યતિ સતાં યસ્માચ્છુભં જાયતે ।

સ્ફૂર્તિર્યસ્ય પરાવસન્તિ ચ ગુણા યસ્મિન્સ સંઘોઽર્ચ્યતામ્ ॥

સુગુરુચરણકમલોપાસક, સમ્યક્ત્વ મૂળદ્વાદશવ્રત સમારાધક, પરમ દેવ-ગુરુભક્તિકારક, સમાનધાર્મિક બંધુવર્જવાત્સલ્યધારક, ધર્મપ્રેમી, માર્ગાનુસારિત્વાદિ ગુણગુણવિભૂષિત, સર્વસદ્ગુણાલંકૃત, સમસ્ત શ્રમણોપાસક, શેઠજી સાહેબ.

ચાગ્યશ્રી ભદ્રાપૂરીશ્રી લી. સકળસંઘ તરફથી શેઠ મનસુખલાલ હરખ-ચંદના પ્રણયપૂર્વક જયજીનેન્દ્ર વાંચશોજી, અત્રે શ્રીસંઘમાં શ્રીદેવગુરુધર્મપ્રસાદે આનંદ મંગળ વર્તે છે.

* જેની બુદ્ધિ સંસારનો ત્યાગ કરવા તરફ અર્થાત્ વૈરાગ્ય માર્ગ તરફ વળે છે અને મુક્તિને અર્થે સાવધ રહે છે, જેને પવિત્રતાને લીધે તીર્થરૂપ કહેવામાં આવે છે, જેની સમાન ખીજે કોઈ પણ નથી, જેને તીર્થકર પોતે નમસ્કાર કરે છે (વ્યાખ્યાન સમયે નમો તિથ્યસ્સ કહે છે) જેના વડે સમ્મન-નોનું કલ્યાણ થાય છે, જેનો મહીમા ઉત્તમ પ્રકારે પ્રવર્તે છે, જેમાં ગાંભીર્ય ધૈર્ય, આદાર્ય વીગેરે સદ્ગુણો વસે છે એવા ચતુર્વિધ સંઘની, હે ભવ્યજનો ! પૂજા કરો, ભક્તિ કરો.

વિશેષ વિનંતી સાથે અમે વિનવીએ છીએ કે પંચમહાત્રતધારક, સમ્યક્ જ્ઞાન ક્રિયાન્વીત, ઉત્તમોત્તમ ગુણાલંકૃત, સરસ્વતી કંઠાભરણુ, શાસનોત્તતિ-પરાયણુ, પ્રાતઃસ્મરણીય, આગમોદ્ધારક, સકળ સિદ્ધાંત મહોદધિ, ન્યાયવિ-શારદ, વાયસ્પદી, કવિકુલ કીરીટ, તર્કવ્યાકરણાદિ વિવિધશાસ્ત્રજ્ઞ શીરોમણી, સુનીતિભાસ્કર, જગત્પુરશાસનસમ્રાટ, પ્રવચનોક્ત ક્રિયાકલાપ, પંચપ્ર-સ્થાનમય શ્રીસૂરિમંત્રસમાધારક, મહામહોપકારી, દૃપાસિંધુ, સકળ હૃદયસ્થાય વિદારક, ભવોદધિતારક, અખંડ સુખશાંતિદાયક, દયાનિધિ, મોક્ષમાર્ગદર્શક, ધર્મસ્તંભ તપોનિષ્ઠ, સૂર્યકચકવર્તી, તપાગચ્છાધિપતિ ભટ્ટારક પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહાધિરાજ શ્રીશ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮શ્રીમાન્ વિજયસૂર્યસૂરીશ્વરજી મહા-રાજ સાહેબના સદુપદેશથી અત્રેના પદોપકારી બારત્રતધારી શેઠજી કસ્તુરભાઈ અભયચંદ તથા કનકનગર નિવાસી શેઠજી મગનભાઈ ઉમેદચંદનાં ધર્મરાજી સુપુત્રી અખંડ સૌભાગ્યવતી ચતુરાબેન પોતાના નિર્મળ હૃદય અને પવિત્ર શુદ્ધ ભાવથી માહ વદ ૭ ના સવારે બરાબર કલાક ૯ ને ૧૭ મીનીટે (સ્ટેડર્ડ ટાઈમ) પરમ મંગળકારી, મુક્તિદાયક દીક્ષા ઉપરોક્ત આચાર્યશ્રીની પાસે અંગીકાર કરવાનાં છે. તે નિમિત્તે સવારે સાત વાગે ગાજતે વાજતે વરદોડા જૈનધર્મશાળામાંથી નીકળી શહેરમાં ફરી વિક્ટોરીઆ દરવાજા આવેલી સાર્વ-જનિક વાડીમાં ઉતરશે જ્યાં દીક્ષાની ક્રિયા કરવામાં આવશે. તમામ ક્રિયાઓ શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિધિ સહિત બરાબર વખતસર સાધવાની હોવાથી સૌ ભાઈ બેનો વહેલાં તૈયાર થશો. આવા મંગળકારી વરદોડામાં અને દીક્ષાસમારંભમાં સહકુટુંબ અને મિત્રમંડળ સહિત પધારી જૈનશાસનની શોભામાં વૃદ્ધિ કરશેજી.

આ સાથે જણાવવાની રજા લઈએ છીએ કે શેઠ ધરમચંદ તરફથી બાઈ ચતુરાના દીક્ષાનિમિત્તે માહ વદ ૭ ના રોજ તથા તેમના અઠ્ઠાઉત્સવ નિમિત્તે માહ વદ ૯ ના રોજ સ્વામીવત્સલ છે. તે સાથે શેઠ કસ્તુરભાઈની દીક્ષાના ઉદ્ઘાટનઅર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની અ. સૌ. તારાબાઈ તરફથી માહ વદ ૧૦ ના દિવસે પણ સ્વામીવત્સલ છે માટે આવા અલભ્ય પ્રસંગનો લાભ લેવા પ્રમાદ નહીં સેવતાં જરૂર પધારશો એવી આશા છે.

ભદ્રાપુરી-જૈનધર્મશાળા
માહ વદ ૬.

લી. શ્રી ચતુર્વિંધ સંઘપાદપંક્ત સેવક
ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલ હરખચંદના
જયજીનેન્દ્ર વાંચશેજી.

ઉપર પ્રમાણે નિમંત્રણપત્રિકા એવી છટાથી અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી રસિકલાલે વાંચી કે સૌ તેના ઉપર ખુશી થઈ ગયાં. અને તેની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરવા લાગ્યાં. “ અરે વાંચતાં વાંચતાં જીભના કકડે કકડા થઈ જતા હતા ” એમ કહી કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો તારીફ કરતાં હતાં. “ આવો કોઈ ન્યાતનો શેઠ પાકે તો હમણું ન્યાતમાં સુધારો થાય, જે શેઠ કંકુત્રી ન વાંચી શકે તે આપણું શું કલ્યાણ કરશે ? હીક થયું કે મહારાજે ચસ્માનું બહાનું કાઢી શેઠને બેસાડી દીધા, નહીં તો આજે પૂરેપૂરો તેમનો ફારસ હતો. ”

આમ ઉદ્દગારો નીકળવા લાગ્યા અને લોકો રસિકલાલ તરફ આકર્ષાયા. પત્રિકામાં આચાર્યના નામની આગળ લાગેલાં વિશેષણોની લાંબી શબ્દાવળી રસિકલાલે ખાસ ભાર ઈ ધીમે રહી મધુર સાદે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી વાંચી સંભળાવ્યાથી આચાર્યના હૃદયનો આનંદ ઉભરાઈ જતો હતો. સમજીવર્ગ તો તે અતિશયોક્તિ ભરેલાં વિશેષણો તરફ હાસ્યની દષ્ટિથી જોતો હતો.

એટલામાં દુરથી અવાજ આવ્યો કે “ કંકુત્રીમાં સહી તો શેઠની બળી છે પણ વાંચતાં તો શેઠને જાણે ટાઢીઓ તાવ ચડ્યો હોય એમ ધ્રુજવા લાગ્યા તેનું શું કારણ ? જેની સહી હોય તેણેજ પત્રિકા વાંચવી જોઈએ જેથી લોકો સમજે કે લખનાર પોતે છે કે કોણ છે ? મોટા મોટા જડખાતોડ શબ્દોમાં વખાણ કર્યા છે તે તમામ જ્ઞાન આચાર્યમાં છે કે કેમ તેનો ખુલાસો શેઠ આપશે ? ”

“ એ તો એમજ ચાલે ” એમ રસિકલાલે હસીને કટાક્ષમાં જવાબ આપી ટુંકામાં પટાવ્યું.

આ પ્રમાણે આજનું વ્યાખ્યાન પૂરું થયું અને સભા વિસર્જન થઈ. શહેરમાં ઠામ ઠામ છુટથી આ દીક્ષામહોત્સવની નિમંત્રણપત્રિકાઓ ધરમચંદના ખાંધીઆઓ છુટથી વહેંચવા મંડી પડ્યા. કેટલીક તો શુક પોસ્ટ કરી ટીકીટો લગાડી ટપાલ પેટી ભરી નાખી. શહેરમાં દીક્ષા ને દીક્ષાની વાતો ચાલી રહી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

દીક્ષાસમારંભ અને વાતાવરણના પડધાની પત્રિકાઓ.

(ગઝલ)

ભલે ને હોય તે રાજ, ન દુનિયા કોઇને છોડે,
જુએ તેવી કરે ટીકા, ન દુનિયા કોઇને છોડે.
ભલે ને હોય સંસારી, ભલે ને હોય સંન્યાસી,
બધાની તે કરે ટીકા, ન દુનિયા કોઇને છોડે.—લેખક.

માહ વદ ૭ ના દિવસે પ્રાતઃકાળે શેઠ કસ્તુરચંદ મેનામાં બેસી ગાજતે વાજતે ધર્મશાળા આગળ આવ્યા, ત્યાં સધળાં સ્ત્રી પુરૂષો ભેગાં થયાં હતાં, ત્યાંથી ચતુરાબાઇને પાલખીમાં બેસાડવામાં આવી અને રીતસરનો વરઘોડો ચાલવા માંડ્યો. જૈનધર્મના નિશાન તરીકે સૌથી આગળ ઇંદ્રધનુ ફરકતી હતી, પછી નગારશી ડંકો ગડગડાટ ભરેલા અવાજથી પ્રેક્ષકોને જાગૃત કરતો હતો, પછી મોટું મીલટરી બેંડ છત્રીસ સૂરોથી જોનારનાં મન રંજન કરતું હતું, ત્યાર બાદ મોટા ઠાઠથી સાજન ચાલતું હતું. ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદ શેઠ જાણે ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર કરતા હોય તેમ આગેવાની ભરેલો ભાગ લઈ મલકાતા મલકાતા ચાલતા હતા. રસ્તામાંથી કેટલાક જાણીતા ગૃહસ્થોને તેમની દુકાનેથી ઉઠાડી પોતાની સાથે સાજનમાં ખેંચતા હતા. તે પછી કસ્તુરશેઠની મેના, પછી ચતુરાની પાલખી અને તે પછી સ્ત્રીઓ ગીત ગાતી ચાલતી હતી. જે સ્ત્રીઓએ નામણ દીવો પકડેલો હતો. તારાબાઇએ ઉંચા પ્રકારનાં સુશોભિત કપડાં અને અલંકાર સજી કસ્તુરચંદના ઉપકરણોની છાંય પૂર ઠાઠથી ઉપાડી હતી, ધરમચંદનાં પત્ની હર્ષભેર ચતુરાના ઉપકરણની છાંય ઉપાડી કાર્યવાહિકા તરીકે ચાલતાં હતાં. આવા ઠાઠથી ચાલતો વરઘોડો શહેરના મુખ્ય મુખ્ય લત્તાઓમાં ફરી વિકટોરીઆ દરવાજે સાર્વજનિક

વાડીમાં વખતસર ઉતર્યો. જ્યાં આચાર્ય, મુનિમહારાજો અને સાધ્વીઓ આગળથી આવીને ધિરાજમાન થઈ ગયાં હતાં. આચાર્યની આગ્રાથી દીક્ષાની ક્રિયાની તમામ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ હતી. સભાની વચ્ચેના ભાગમાં નાણુ માંડવામાં આવી અને લોકો દીક્ષાની ક્રિયા જોવાને આતુર બની ગયાં.

ચતુરાને પાલખીમાંથી ઉતારી એક ઓરડીમાં તેનાં સગાં અને સાધ્વી લઈ ગયાં, જ્યાં તેના શરીર ઉપરના દાગીના ઉતારી નાખવામાં આવ્યા. હજમને ફક્ત પાંચ વાળ માથા ઉપર રાખી તમામ વાળ કાઢી નાખ્યા. પછી હજમને બહાર કાઢી ચતુરાને સ્નાન કરાવી સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવવામાં આવ્યાં. આ બધી વિધિ ચતુરાનાં સગાં તથા સાધ્વીઓએ પાસે રહી કરાવી. આ વખતનો ઓરડી અંદરનો દેખાવ ગમગીની ઉપજાવે તેવો હતો. ચતુરા અને તેની માના આંખમાંથી ખરખર આંસુ ખરતાં હતાં. તેનાં સંસારીપણાનાં કપડાં તથા દાગીના તેની માએ પોતાની પાસે રાખી લીધાં. આ પ્રમાણે સાધ્વીનાં કપડાં પહેરી ઓઘો લઈ ચતુરા નાણુ આગળ આવીને ઉભી રહી. એજ રીતે કસ્તુરચંદ્રેશ કપડાં પીજી ઓરડીમાં હજમત કરાવી ફક્ત પાંચ વાળ રાખી સ્નાન કરી સાધ્વીનાં કપડાં પહેરી ઓઘો લઈ નાણુ આગળ આવીને ઉભા રહ્યા.

પછી દીક્ષાની ક્રિયા શરૂ થતાં એક સાધ્વીએ કસ્તુરચંદ્રના માથે રાખેલા પાંચ વાળ ખેંચી લોચ કર્યો, તે પ્રમાણે એક સાધ્વીએ ચતુરાના માથામાં રાખેલા પાંચ વાળની લોચક્રિયા કરી. આ દૃશ્યથી પ્રેક્ષકોની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. પછી કેટલીક વિધિ કરી માથા ઉપર વાસક્ષેપ નાખતી વખતે કસ્તુરચંદ્રને કસ્તુરવિજય એ નામ આપવામાં આવ્યું અને તેમને ચક્રેશવિજયના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા. અને ચતુરાના માથા ઉપર વાસક્ષેપ નાખતી વખતે તેને ચતુરશ્રી એ નામ આપવામાં આવ્યું અને તેને કંચનશ્રીની ચેલી તરીકે જાહેર કરવામાં આવી.

આ પ્રમાણે દીક્ષાની વિધિ પૂરી થવા આવી કે ચાર પાંચ યુષ્કોએ આમંત્રણ પત્રિકા જેવી બીજી પત્રિકાઓ એકદમ છુટથી વહેંચવા માંડી. થોડાજ વખતમાં દરેક સ્ત્રી પુરુષના હાથમાં તે પત્રિકા પહોંચી ગઈ. કોઈ કોઈ તો રાગ કાઢી ધીમે ધીમે વાંચવા પણ લાગ્યા. આથી આચાર્ય અને બીજા સાધુઓનું લક્ષ તે પત્રિકા તરફ ખેંચાયું. જાણવાની ઇન્ટેન્સિટી વધી અને ધીરજ નહીં રહેવાથી આચાર્યે કોઈની પાસેથી વાંચવા માગી લીધી. તેમના મનમાં કદાચ હશે કે આવા માંગલિક પ્રસંગે કોઈ ધર્મરાગીએ સમયને અનુસરતું અને તેમના ગુણાનુવાદનું કાવ્ય લખ્યું હશે પણ વાંચતાં તો તેમાંથી જુદુંજ નીકળ્યું. સમયને અનુસરતું તો હતું પણ તેમને રૂચે તેવું નહીં નીકળવાથી તિરસ્કાર યુક્ત હાથમાંથી તે પત્રિકા ફેંકી દીધી. આનંદથી ઉજવાયેલા ઉત્સવમાં આ જરા તેમને વિદ્વંસ લાગ્યું, કોઈ જાગૃત થયો પણ ચકોરવિજયની દવા એવી અકસીર હતી કે તે પાછો શમી ગયો અને કાંઈ બોલ્યા નહીં.

એટલામાં ઐક માણસ હીંમત લાવી ઉભો થઈ પત્રિકાવાળું કાવ્ય મંદુર સાદથી ઉંચા અવાજે ગાવા લાગ્યો. શરૂઆતમાં જરા જરા ગરબડ થઈ પણ તેનો કંઈ એવો કોમળ અને કર્ણપ્રિય હતો કે સૌ થોડી વારમાં શાંત થઈ ગયાં અને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યાં.

આ વાત આચાર્યને રૂચી નહીં તેથી એકદમ શેઠને હુકમ કર્યો “તેને બોલતો બંધ કરો.” આ પ્રમાણે મહારાજશ્રીને હુકમ થતાંજ ચારે બાજુથી પોકાર થઈ રહ્યા કે “શા માટે બંધ કરો છો ? બોલવા દો. ન્યાતના શેઠ હોય કે ગમે તે હોય તેને શ્રી અધિકાર છે કે બોલતાં અટકાવે ?”

શેઠ સમય ઓળખી ગયા, લોકલાગણી પણ સમજવામાં હતી તેથી આચાર્યની પાસે જઈ કાનમાં કહેવા લાગ્યા. “સાહેબ ! આ વખતનું વાતાવરણ જુદું છે ? જે આપણે તે લોકોનો ઉભરો બહાર નહીં પાડવા દઈએ તો જખડું તોફાન થશે. અહીં હમણાં “અયોગ્ય

દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ ” નીકળ્યો છે તેને પુષ્ટિ આપનાર ઘણા લોકો છે, માટે અત્યારે ગમ ખાઈ જાયો. તે લોકો ખીજું શું કરવાના છે ? ગાંધને ઘાંટો બેસાડવા દો, આપણે વચ્ચે બોલવાની જરૂર નથી.” એમ મહારાજના કાનમાં વાત કરી શેડે ગાવાની છુટ આપી. આમ સત્યાગ્રહથી જાહેર રીતે છુટ મળવાથી તાજાઓનો ગડગડાટ મચી રહ્યો અને તે યુવક નીચે પ્રમાણે કાવ્ય મોટા અવાજે અને સ્પષ્ટ સમજાય તેવી રીતે લલકારવા લાગ્યો.

ભવિષ્યવાણી.

(પ્રભાતીદં - જળકમળ છોડી જા તું બાલા - એ રાહ)

હે સુગંધ કરતુરશેઠશું ક્યાંથી સુગ્રી આવી મતિ ?

ક્યાંથી સુગ્રી આવી મતિ ?

વિચાર શું કરતા નથી ? કેવી થશે સ્ત્રીની ગતિ ? એ ટેક.

દીક્ષાજ ને લેવી હતી, પરણ્યા શું કરવા સુંદરી ?

હાથે કરી વિધવા કરી, જરૂં શું દયા નર્થો આવતી ? હે સુગં ૧

શૃંગાર માંહે રાચની, રતિથી પૂરી વિકાસતી,

નિર્દય બનીને હાથથી છેદી કળી શું ખીલતી ? હે સુગં ૨

દ્વિવસ અરે શિદ્ધ ગાળશે ? વૈભવ અરે શિદ્ધ માણશે ?

તે ઠાઠથી ને મ્હાલશે, કરશે ટોંકા દુનિયા અતિ, હે સુગં ૩

નિજ કામને ને મારશે, સંતોષ માની ચાલશે,

ને જીવન સાદું ગાળશે, તો તો તમારી કીરતી. હે સુગં ૪

શૃંગાર ને છોડી દઈ, વૈરાગ્યને સાથે લઈ,

ને ચાલશે સીધી રહી તો તો થશે સાચી સતી. હે સુગં ૫

પણ આ યુવાની કારમી, અંકુશમાં ને નવ રહી,

વંડી ગયેલી જાણવી નક્કી તમારી યુવતી, હે સુગં ૬

જુરી દશા તેની હવે ! સંભાળ તેની કાણ લે ?

બેઠા તમે ઉપાશ્રયે ! તે એકલી છે જૂરતી ! હે સુગં ૭

પ્રીતિ થઈ ને ભોગૌથી, પ્રીતિ થઈ ને ભોગૌથી,
 નવ હાથ રહેશે કોઈથી, કરશે ઉભો બીજો પતિ. હે સુરુ ૮
 આ અંધ શ્રદ્ધાની મહીં પરિણામ સાં છે નહીં,
 માનો મહાસુખનું સહી, આંખો ઉઘાડોને રતિ. હે સુરુ ૯
 લી. જાણુભેદ જૈન.

આ એક કાવ્ય પૂરું થયું કે આચાર્યશ્રીનો મીઠાન ખસી ગયો. કોધાયમાન થઈ તે કહેવા લાગ્યા “ખસ હવે અંધ કરો. હું વધારે સાંભળવા માગતો નથી. આવા માણસોને આ વાડીમાં કોણે દાખલ થવા દીધા? ખસ હું ચાલ્યો જાઉં છું.”

આ શબ્દોની સાથેજ ચારે બાજુ મોટો શોરખકાર થઈ રહ્યો. મજેલી મેદનીમાંથી અનેક પ્રકારના ઉદ્ગારો નીકળવા માંડ્યા.

“શું ખોટું લખ્યું છે? દુનિયા તો દેખે તેવું કહેશે, પાદશાહની પણ પૂઠ છે.”

“દીક્ષા લેવી હતી તો શેઠ જખમારવા આવી યુવાન સ્ત્રીને પરણ્યા.”

૨ “ખસ ચાલવા દો, બોલતા કોણ અંધ કરનાર છે? આચાર્યને ન પાલવે તો જાય, કોણ રોકી રાખે છે?”

એમ ઉપરા ઉપરી વાક્યોનાં બાણો છુટવા લાગ્યાં કે ન્યાતના શેઠે ઉભા થઈ મહારાજને ઉઠતા અટકાવ્યા અને કાનમાં જણાવ્યું કે “મહારાજ! આજનો મામલો ગંભીર છે, માટે વિચાર કરી કામ કાઢી લેવાનું છે, બીજી વખત પણ ગમ બાઓ. હજી ત્યાંનું કામ અટકી લેવાનું છે. માટે અત્યારે તદ્દન નમતું. મુકો. નહીં તો મોટો ભવાડો થશે અને કિનારે આવેલું વહાણ ડુબી જશે. આ યુવક ટોળામાં મોટાઓના હાથ છે માટે શાંત રહો. ગરબડ થશે તો પેલી વાત પ્રકાશમાં આવશે અને ફજેતી થશે” આમ ભેદી વાત કરી મહારાજને શાંત કર્યા કે પેલો યુવક બીજું કાવ્ય તેજ રાગમાં ઉંચા સ્વરે નીચે પ્રમાણે ગાવા લાગ્યો—

ભક્તિ કે કાયરતા ?

(પ્રભાતીક - જળકમળ છોડી જા તું બાળા - એ રાહ)

હે ચતુર સદ્ગુણી સુંદરી ! આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?

આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?

વૈરાગ્ય માર્ગે સંચરી, સંસાર શું ગઈ વિસરી ? એ ટેક.

સૌભાગ્યવતી તુજ જીંદગી, પ્રભુની કૃપા તે માનવી,

આ સર્વ શું ભૂલી ગઈ ? આંખો ઉઘાડી જો જરી. હે ચતુર ૧

વિચાર કર તું પ્રથમમાં, શો ધર્મ તારો જગતમાં ?

બાળ ગુમાવૌંશ મમતમાં, ગઈ પળ નહીં આવે ફરી. હે ચતુર ૨

સ્વામીની ભક્તિ સ્વામીસેવા, સ્વામીનિજ સુખ માનવું,

સ્ત્રીને પતિ સાક્ષાત દેવા, શાસ્ત્રવાણી આ ખરી. હે ચતુર ૩

સ્વામી ભલે દુઃખદાયી હો, દુઃખીઓ ભલે કે રોગી હો,

ભોગી ભલે કે જોગી હો, સતિને સદા તે ઈશ્વરી. હે ચતુર ૪

ધરકામ તું ભૂલી ગઈ, પર કામમાં રાચી રહી,

સેવા પતિની નવ ગમી, દરકાર પતિની નવ કરી. હે ચતુર ૫

પતિભક્તિ વિસારી દઈ પ્રભુભક્તિમાં ડૂબી ગઈ,

પતિદુઃખથી છુટી થઈ, પતિભક્તિ લાગી આકરી. હે ચતુર ૬

આ ભક્તિ પ્રભુ સ્વીકારશે કે ન્યાય શો તે આપશે ?

પરિણામ કેવું આવશે ? વિચાર કર પ્રભુથી ડરી. હે ચતુર ૭

પતિભક્તિ સાચી માનવી, આકૃત શીરે ઉપાડવી,

ભક્તિ પ્રભુ તે માનશે, લેશે અરજ ઉર તાહરી. હે ચતુર ૮

સુખ દુઃખનો માલીક તું, આ જગતને દરકાર શું ?

તું માન કે નહીં માન તું શિક્ષા મહાસુખની ખરી. હે ચતુર ૯

લી. જાણભેદ જૈન.

કાવ્ય પૂરું થયું કે લોકોએ તે યુવકને તાળીઓના અવાજથી વધાવી લીધો. દીક્ષાની ક્રિયાનું કામ સંપૂર્ણ થઈ ગયેલું હોવાથી પ્રભાવના શરૂ થઈ અને મેળાવડો વિસર્જન થયો. ગરદી મટી ગઈ કે આચાર્ય.

અને મુનિ મહારાજને બંને શેઠને સાથે લઈ જૈન ધર્મશાળામાં ગયા અને સાધ્વીઓ પોતાના ઉપાશ્રયે ગઈ.

ધર્મશાળાના મેડા ઉપર મહારાજ, ધરમચંદ તથા ન્યાતના શેઠ એમ ત્રણ જણની ત્રિપુટીએ ખાનગી મસલત કરી. ઉઠતાં ઉઠતાં ધરમચંદે મહારાજને હીંમત આપી કહ્યું “હું અને ન્યાતના શેઠ જ્યાં સુધી આપના પક્ષમાં છીએ ત્યાં સુધી આપનો વાંકો વાળ થવા દેવાના નથી. ભલે સંઘમાં એ પક્ષ પડે, પણ તમને નિર્વિધ્ને વિદાય કરીશું. સરકારી કામમાં અમે એ જણ એવા વાકેફગાર છીએ કે એક વાર પોલીસને પણ કાનપટી પકડી ઉભી રાખીએ. ઉધું ચીતું કરવામાં, સામા માણસને ફેડવામાં, પોલીસને મારવામાં અમે પાછા પડીએ તેમ નથી. માટે આપ ગભરાશો નહીં. હીંમત રાખો. હું તે ઠેકાણે જઈ આવું છું. બધું પાર પડી જશે. પણ હવે એટલું કરો કે ક્રોધ કરી ઘાંટા કાઢશો નહીં. ક્રોધથી વિરોધ વધે છે.”

આચાર્ય—“એ તો હું જાણી જોઈને રૌંદ રાખું છું. રૌંદ રાખીએ એટલે સામાવાળા ડરે.”

શેઠ—“એ વાત ખરી પણ તે તો નાના ગામડામાં ચાલે. અહીં ન ચાલે. મેં જણાવ્યું છે કે અત્રે તો રીતસરની દીક્ષા વિરૂદ્ધની ટોળી બંધાઈ છે. તેમાં સમાજનો મોટો ભાગ અને ખાસ કરી કેળવાયેલા ભાગ જોડાયેલા છે. શરૂઆતમાં યુવકોને આગળ કર્યા છે પણ પાછળ પીઠ ઠોકનાર મોટા મોટા આગેવાન અને કેળવાયેલા ગૃહસ્થો છે. તે પ્રસંગ આવે બધા બહાર પડે તેવા છે. પેલું કામ પાર પડી જાય એટલે આપ વિહાર કરી અહીંથી ઉપડી જાઓ ચંદ્રાવતી દેશમાં કે કોઈનો ત્યાં પત્તો લાગે નહીં.”

આચાર્ય—“મારો પણ એજ વિચાર છે. કહો તો વદ નવમીના દિવસેજ વિહાર કરું.”

શેઠ—“દશમના દિવસે દીક્ષાની નવકારશ્રી છે એટલે તે પહેલાં વિહાર કરો તે ઠીક કહેવાય નહીં અને આપણા વિરોધી ગૃહસ્થો

કહેશે કે કેવા ડરીને ઉપડી ગયા. ભલે અગીઆરશે વિહાર કરો.”

આચાર્ય—“અગીઆરશે નહીં પણ આરશે સવારે નીકળીશ.”

શેઠ—“આરશ તો બડબડતી કહેવાય, બડબડાટ કરાવે.”

આચાર્ય—“એ બડબડાટનો ગરબડાટ તમારે સંસારીઓને માટે. આરશનો દિવસ ઉત્તમ છે, સવારે સાત વાગે નીકળીશું. માટે તે દરમિયાન બધું સંભાળી લેજો. મને પેલી વાતની ઘણી ચિંતા રહે છે. સાધ્વીઓને પણ સાથે લેવાની છે. કંચનશ્રીને ખાનગીમાં કહેજો એટલે તે બરાબર તજવીજમાં રહે. પેલી નાની સાધ્વીઓનો કચવાટ ચાલે છે એટલે અહીં રહ્યામાં કાયદો નથી. જો ઉશ્કેરનાર મળી આવે તો વિનાકારણ વિધ્ન આવીને ઉભું રહે.”

“મહારાજ ! બધી તજવીજ કરીશ. બેફિકર રહો” એમ હીંમત આપી કાનમાં ખાનગી વાત કરી ધરમચંદને સાથે લઈ ન્યાતના શેઠ ત્યાંથી વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

છુપી દીક્ષાની અફવા અને તપાસ.

- * First to doubt, then to inquire and then to discover has been the process universal followed by our great teachers.

ભદ્રાપુરીમાં ઘણા ઘણા સ્થળે અને જે દીક્ષાના અખાડાવાળા ઘેરે ઘેર દીક્ષાની વાતો થવા લાગી. પ્રજાએ આજે માહ વદે જના દિવસે બધો હેવાલ પ્રકટ થયો. પેલી બે પત્રિકા દીક્ષા આપનાર સાધુ તથા અક્ષર પ્રસિદ્ધ થયાં અને તેના ઉપર બીજા માટે શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં

—લાકજ પકડાશે ? આ છોક-
* પ્રથમ શંકા, પછી તેનો તપાસ અને અંદર અંદર તકરાર પડી છે. પક્ષતિનેજ આપણા મોટા ઉપદેશકો સર્વમાન્ **લી. જૈન ડીટેક્ટીવ.**

પણ આવી. બપોરે રસિકલાલ છાપું હાથમાં લઈ વાંચતો હતો એટલામાં ટેલીફોનની ઘંટડી વાગી, રસિકલાલ તરતજ ફોન ઉપર ગયો અને રીસીવર હાથમાં લઈ પુછવા લાગ્યો—

“હેલો! કોણ?”

“હું ચંદ્રકુમાર, તમે કોણ?”

“હું રસિકલાલ, કેમ શું કામ છે? બોલો.”

“કામ ઘણુંજ અગત્યનું છે, હું મારી ઓફીસમાંથી વાત કરું છું. તમારી પાસે તો કોઈ નથી ને?”

“ના, કોઈ નથી, સુખેથી પુછો, જવાબ આપીશ.”

“આપણી રચેલી બાજીમાં આપણે ફાવી ગયા છીએ, પેલી છુપી દીક્ષાની જે અફવા આવી હતી તે વાત પોલીસ સુધી પહોંચી છે, જે કાંઈ તમારા જાણવામાં હોય તે જાણવા માગું છું. છુપી રીતે પેલા દીક્ષાના અખાડા વાળા શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં એક નાના છોકરાને દીક્ષા અપાઈ છે તેવી વાત તમારા જાણવામાં આવી છે?”

“હા, માલતી પાસે તે વાત સ્ત્રીઓમાંથી આવી છે, અને ઘણા લાગે તે વાત સત્ય છે.”

“અત્યારે મેનેજરને મળવા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મીસ્ટર મેકફર્સન અમારી ઓફીસમાં આવ્યા છે, તેઓ બંને ઉપરના હોલમાં બેઠા છે. મેં તેમને બધી વાત કરી છે. તેમના ઉપર બે પીઠ ઠોકનાર જો પણ આવેલા છે. વધુ ખાત્રી કરવા માટે મારી તે પ્રસંગ આવે જ્યાં જે માટે તમે માલતી પાસેથી તમામ હકી-એટલે આપ વિહાર કરી રહે અત્રે આવો. ઇન્સ્પેક્ટરને તમારા આવતા કાંઈનો ત્યાં પત્તો લાગે નહીં. હા આવો.”

આચાર્ય—“મારો પણ હું. સાહેબજી.”

દિવસેજ વિહાર કરું.” ત્યાં વાત ચાલતી હતી તે વખતે માલતી શેઠ—“દશમના દિવસેજ મોટર તૈયાર કરવા નોકરને સૂચના વિહાર કરો તે ઠીક કહેવાય તો વાતથી વાકેફગાર કરી છુપી દીક્ષા

સંબંધી જે જે માલતીના જાણવામાં આવ્યું હતું તે તે તમામ તેની પાસેથી જાણી લીધું. પોલીસ સુધી દીક્ષાના અખાડાની વાત પહોંચી છે તે હકીકત જાણી માલતીને ઘણોજ આનંદ થયો અને ભાર દઈ કહેવા લાગી. “દીક્ષાના અખાડાવાળા ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં એક નાના છોકરાને દીક્ષા અપાઈ છે એ વાત જરા પણ ખોટી નથી. જે બરાબર દાખથી પોલીસ કામ લેશે તો જરૂર ભેદ પકડાઈ જશે.”

“તું શાંતિથી જોયા કર, તાલ બરાબર જામશે. આચાર્ય પણ જાણશે કે છાની દીક્ષાઓ શી રીતે અપાય છે? શું સાધુઓ અને અંધ શ્રદ્ધાળુઓના પ્રપંચ!” એમ કહી રસિકલાલ ત્રણ દિવસના પ્રજ્ઞપો-કારના અંકે હાથમાં લઈ નીચે ઉતરી મોટરમાં બેસી તરતજ ચંદ્ર-કુમારની આશીસમાં પહોંચી ગયો. ચંદ્રકુમાર તો રાહ જોઈને બેઠો હતો. રસિકલાલ આવ્યો કે તેને લઈ ચંદ્રકુમાર ઉપરના હોલમાં ગયો. ચંદ્રકુમારે ઇન્સ્પેક્ટરને રસિકલાલની ઓળખાણ કરાવી. ઇન્સ્પેક્ટર ગુજરાતી ભાષા ઘણી સારી રીતે જાણતો હતો અને તે મેને-જરનો ખાસ મિત્ર હતો. મેનેજરને દીક્ષાની બાબતમાં રસ પડેલો હોવાથી તેણે રસિકલાલને કહ્યું, “હવે જો તમે બરાબર પૂરાવો મેળવી આપો અને પોલીસને મદદ કરો તો બરાબર કેસ ઉઘો થાય તેમ છે, પોલીસ પાસે નનામા કાગળો આવ્યા છે તે વાંચો” એમ કહી મેને-જરે ઇન્સ્પેક્ટર પાસેથી બે કાગળો લઈ રસિકલાલના હાથમાં મુક્યા. રસિકલાલ વાંચવા લાગ્યો—

મહેરબાન સાહેબ,

અત્રેના રહીશ શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ જે દીક્ષાના અખાડાવાળા તરીકે અમારી જૈન કોમમાં ઓળખાય છે તેને ત્યાં આજે માહ વદ ડના દિવસે એક નાના છોકરાને દીક્ષા આપવામાં આવી છે. દીક્ષા આપનાર સાધુ તથા તે ચલાને તેમના ઘરમાં છુપી રીતે રાખેલા છે. માટે શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં એકદમ છુપી રીતે તપાસ કરવામાં આવે તો પોક્કળ પકડાશે? આ છોક-રાને દીક્ષા આપવા બાબત સાધુઓમાં પણ અંદર અંદર તકરાર પડી છે.

ભદ્રાપુરી- માહ વદ ૭

લી. જૈન ડીટેક્ટીવ.

એ કાગળ વાંચી બીજો કાગળ રસિકલાલ વાંચવા લાગ્યો—

ચોલીસખાતાના અધિકારી સાહેબ.

હાલમાં જૈનોના સાધુઓ છુપી રીતે મનુષ્યહરણ જેવા કેસો ધર્મના નામે કરે છે. ગઈ કાલે જે વખતે સવારે વીક્ટોરીઆ દરવાજે સાર્વજનિક વાડીમાં એક સ્ત્રીને સાધવણ અને એક પુરૂષને સાધુ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. તે વખતે જૈનોમાં એક કસાઈ જેવો ચીમનલાલ કરીને કોઈ શ્રાવક વાણીઓ છે તેના ઘરમાં ત્રીજે માળે એક છોકરાને છુપી રીતે એક સાધુએ સાધુનાં લુગડાં પહેરાવી દીધાં છે. છોકરો બિચારો રડયા કરતો હતો ત્યારે શેઠ ધ્રમકાવતા હતા. તે બંને જણને ત્રીજા માળે પૂરી રાખેલા છે. આ હકીકત તેમના ઘરની પાછળ આવેલા એક મકાનના નાના બળીઆમાંથી નજરે જોનારે મને કહી છે તે આપની આગળ રજુ કરું છું, માટે તાત્કાલિક તપાસ કરશો તો ખરી હકીકત જણાઈ આવશે. આતે મનુષ્યહરણ નહીંતો બીજું શું ?

ભદ્રાપુરી, માહ વદ ૮.

લી. દયાળુ જૈનેતર.

કાગળ વાંચી રહી રસિકલાલે માથું ઉંચું કરી મેનેજરની સામું જોયું કે મેનેજરે પુછ્યું, “કહો આની પુષ્ટિમાં તમારી પાસે કાંઈ હકીકત આવી છે ?”

રસિકલાલે જવાબ આપ્યો “હા આવી છે. મારી પાસે જે હકીકત આવી છે તે સ્ત્રીઓ દ્વારાએ મળી છે. આ બે કાગળોમાં જે બીના જણાવી છે તે અક્ષરેઅક્ષર ખરી છે. દીક્ષાની આગલી રાત્રે ચીમનલાલ અને તેમની સ્ત્રી વચ્ચે છોકરાને છુપી દીક્ષા આપવા બાબતમાં તકરાર થઈ હતી. બાઈ ના પાડતી હતી અને કહેતી હતી કે તે છોકરાને દીક્ષા આપવી હોય તો વાડીમાં બીજાં લે છે તેની સાથે આપો. છુપી આપવી નથી. દીક્ષા આપનાર સાધુ પણ સાંજના ઘરમાં આવીને ભરાઈ ગયા હતા. આ વાત તેમની પાડોશમાં રહેનાર સ્ત્રીઓના જાણવામાં આવી અને લાંથી તે વાત મારી પાસે આવી. વળી સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં એક કંચનશ્રી સાધ્વી છે તે તેમની ચેલી-ઓને બહુજ ત્રાસ આપી સતાવે છે, તેમને છુટાંએ પડવા દેતાં નથી અને સંતોષ પણ આપતાં નથી; જોયું હોય તો ગુલામીગીરી

કરાયે છે. તેમાંનાં બે જણાં એક બાઈને ત્યાં વહોરવા ગયેલાં તે તે બાઈ આગળ પોતાના દુઃખની વાત કરતાં હતાં. તે વાતમાં ને વાતમાં સાધુઓમાં થયેલી તકરારની વાત કરી. તે તકરારમાં મુદ્દાની વાત એ હતી કે છુપી દીક્ષા આપવા માટે એક સાધુને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે ના પાડી, બીજાને કહ્યું ત્યારે બીજાએ પણ ના પાડી. તેથી મહારાજ ગુસ્સે થયા અને તકરાર થઈ. પછી એક મન-હરવિનય સાધુ હતા તેમને ત્યાં મોકલ્યા અને દીક્ષા અપાઈ. આ વાત તે બાઈએ મારા ઘરમાં કરી. તે વાતમાં પણ ચીમનલાલનું નામ બોલાય છે. વળી ગઈ કાલના માહવદ ૯ ના પ્રજાપોકારપત્રમાં દીક્ષા ઉપર થયેલી ટીકાની થોડીક લીટીઓ આ વાતને ટેકો આપે છે” એમ કહી રસિકલાલ પ્રજાપોકારમાંથી તે ફકરો શોધી વાંચવા લાગ્યો—

“આ દીક્ષામહોત્સવ પ્રસંગે તમામ અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાચતી આગેવાન ગૃહસ્થો પધારેલા હતા પરંતુ તેમના ખાસ નેતા શેઠ ચીમનલાલે હાજરી આપેલી નહોતી, તેમજ સાધુમંડળીમાંથી મનહરવિનયજી મહારાજ પણ પધારેલા નહોતા. ખાનગી કામના દબાણને લીધે કદાચ રોકાઈ ગયા હશે.”

તે પછી જે જે જાણવા જેવા ફકરા હતા તેને લાલ પેન્સિલથી નિશાની કરી રસિકલાલે ઇન્સ્પેક્ટરને આપ્યા અને આચાર્યશ્રી અને તેમની પ્રવૃત્તિથી ઇન્સ્પેક્ટરને માહિતગાર કર્યા.

ઇન્સ્પેક્ટર જાણી ખુશ થયો અને જણાવ્યું “હું આશીસમાં જઈ કેસ તૈયાર કરું છું. મારી આશીસમાં પણ કેટલીક જૈનોની બાતમી મેળવવાનાં સાધન છે. હું અત્યારથી તેજ કામમાં રોકાઉં છું. પુણ્ય આ સાધુઓ આજકાલ જવાના તો નથીને ? ”

તેમને ચંદ્રકુમારે કહ્યું—“મને ચોકસ ખબર મળી છે કે તે નથી. સૌને માહ વદ બારશે અત્રેથી સવારે જવાના છે. સાંધીએજ પણ હું તેમની

“કદાચ જો તે પહેલાં તે જવાના હોય તો ગમ ખાઉં છું પણ આપજો. હું પણ બાતમીદારો મુકી તપાસ કે તે બકરી બની જાય છે ઇન્સ્પેક્ટર મેનેજર સાથે શેકહુંડ કરી ત્યાંથી જાણવી જોઈએ.”

તેમના ગયા પછી મેનેજરે રસિકલાલને ધન્યવાદ આપ્યો. “આ પ્રમાણે પોલીસને તમે મદદ કરો તો તે સહેલાઈથી ગુન્હાઓ પકડી શકે અને લોકોને થતો ત્રાસ અટકે.” એમ સૂચના કરી પોતાના ખાનગી રૂમમાં ચાલ્યો ગયો કે રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર નીચે ઉતરી પોતાની ઑશીસમાં આવી નોકર પાસે ચા મંગાવી.

ચંદ્રકુમાર—“કેમ રસિકલાલ! ફીક તાલ જામ્યો છે ને? તમારા આવતા પહેલાં તો અમારે ઘણી વાતો થઈ હતી. મારી ઑશીસમાં ઘણું ઠેકાણેથી જુદી જુદી વાતો આવે છે. ધરમચંદનો ગુમાસ્તોજ ઘણી વખત ઑશીસના કામે આવે છે અને તે નવાજુના સમાચાર ખાનગીમાં કહી જાય છે. તે શીવાય ચારપાંચ દલાલો છે તે વેપારમાં ધરમચંદના વિરુદ્ધ પક્ષના છે એટલે ધરમચંદની કાંઈક વાત હોય છે તો તે તરતજ મને કહી જાય છે.”

રસિકલાલ—“હવે આપણે આપણા પક્ષ બહુ મજબૂત કરવો જોઈએ. ગફલતમાં રહેવું નહીં, આવેલી તક હાથમાંથી જવા દેવી નહીં, યોગ્ય લાગે તો આપણે અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ મેળવીએ.”

ચંદ્રકુમાર—“ના ના, હમણાં કાંઈ કરવું નથી. પોલીસ હવે શું કરે છે તે આપણે જાણવું છે. મારા મેનેજરે આ વાત ઉપાડી છે એટલે જરૂર તે પાર ઉતારશે. ઘોળી ચામડીની જેવી શરમ પડે તેવી આપણી ન પડે. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર કોઈનાથી ડરે તેવો નથી. આપણે એટલી ખબર રાખવી કે સાધુઓ એકદમ વિહાર કરી ઉપડી જાય તે જ. બાકી હમણાં આપણે કાંઈ હિંચચાલ કરવાની નથી. શાંતિથી આપો. ખરવાનું છે.”

ધરમાં આવ્યું ત્યારે, તારી સલાહ પ્રમાણે હમણાં કાંઈ હિંચચાલ કરતો સ્ત્રીઓના જાણવાને ટેકા આપી રસિકલાલ સાંધી ચાલતો થયો. જતાં વળી સાધ્વીના ઉપાશ્રયેન્ને બંને તૈયાર રહેજો, ફરવા જમશું.”

ઓને બહુજ ત્રાસ આપી છે કે સામેથી ધરમચંદ શેઠ આવી પહોં- નથી અને સંતોષ પણ આ હાથ પકડી તેને પાછો વાળ્યો અને બંને

ઔશીસમાં આવ્યા. ત્રણ જણની ત્રિપુટી મળી. ધરમચંદ રસિકલાલની પીઠ થાપી મશ્કરીમાં કહેવા લાગ્યા “ આ બી પહેંચેલી બુટ્ટી છે, આમંત્રણપત્રિકા વાંચવા તૈયાર ને પેલી કવિતાઓ લખવા પણ તૈયાર ! અને બાળુ દોલકી બળવતાં ઠીક આવડે છે. કેમ ચંદ્રકુમાર ! ખરી વાતને ?”

ચંદ્રકુમારે ઠંડે કાળજે જવાબ આપ્યો—“ તમારા જેવા જ્યારે એમની પીઠ ડોકનાર મળે ત્યારે શા માટે એવા ગુણો તેમનામાં ન આવે ? એ તો તમારા જેવાની મહેરબાનીનો પ્રતાપ છે. મારો અભિપ્રાય પુછો તો મારે કહેવું પડશે કે તમે અને સરખા છો, બંદકે તેવી બે બાળુ દોલકી બળવવામાં તમે ચડીઆતા હશો. જુઓને, તમે ન હોત તો આચાર્યનો મંથ કેદારજી પહેંચવાનો હતો ? તમે હતા તો અઘાઈ ઉત્સવ ભણાવ્યો, હા ના કરી દીક્ષાઓ અપાવી, મેળાવડામાં પત્રિકાઓ વંચાઈ છતાં તે કામ પણ ગમ ખાઈને સાધી લીધું. નહીં તો તોફાન થાત અને દીક્ષામાં વિઘ્ન આવત. આવા કોધી આચાર્યને તો તમેજ સમજવી શકો. તમે અને ન્યાતના શેઠ જો આ પ્રમાણે કુનેહથી કામ ન લો તો ગામ ગધેડે ચડે. તમારા જેવા કાબેલ અને સમયજ મહાપુરૂષો મંથમાં છે તેથી સૌની શોભા છે. નહીં તો હાલનો યુવકવર્ગ કોઈને ગાંડે તેવો નથી. સહેજ બાબતમાં વિવાહની વરસી કરે છે.”

ધરમચંદ શેઠ આવા વખાણના શબ્દો સાંભળી જરા પુલાયા અને કહેવા લાગ્યા “ ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! એ તો એમ કરીએ ત્યારેજ કામ પાર પડે. હું કાંઈ સમજતો નથી કે હાલના યુવાનીઆઓ અને કેળવણેલા પુરૂષો આવા સાધુથી વિરુદ્ધ છે ? મને તો બધા અનુભવ થયા છે, તડકાછાંચડા જોયા છે. આચાર્ય તો મોટા રહ્યા એટલે તેમને શું વધારે કહીએ ? તેમનો કોધ જાગે છે ત્યારે તે કોષના નથી. સૌને ગાળો ભાંડે છે, મને પણ કોઈ વખત સંભળાવે છે પણ હું તેમની ગાળોને ખેસથી ખંખેરી નાખું છું. તે વખતે ગમ ખાઉં છું પણ એકાંતમાં એવી ચુંટલી ભરી સમજાવું છું કે તે બકરી બની જાય છે અને સિંહની ગર્જના ભૂલી જાય છે. કુંચી જાણવી જોઈએ.”

ચંદ્રકુમાર—“આજે એક ઉડતી ગપ આવી છે કે આચાર્ય અને બે સાધુઓ ખુબ લડ્યા અને તે સાધુઓ રીસાધને ચાલ્યા ગયા. કાંક દીક્ષાનો વાંધો આવ્યો હતો. કહેનાર બરાબર સમજાવી શક્યો નહોતો. આ બાબત કાંઈ તમારા જાણવામાં છે?”

ધરમચંદ—“શું તમને કહીએ? કાંઈ કહેવા જેવુંજ નથી. ગાજતું વાજતું માંડવે આવશે. આચાર્ય કાંઈ કામ બતાવ્યું હશે તે તેમને ઠીક નહીં લાગ્યું હોય તેથી ના પાડી હશે. આચાર્યના મનથી એમ આવ્યું કે અમારી આજ્ઞા ઉથાપે છે. આચાર્યનો ક્રોધ કેવો છે તે તમે જાણો છો. બોલ્યા અને તકરાર થઈ. હું તો જાણી જોઈને વચ્ચે પડ્યો નહીં. આજે નવકારશ્રી થઈ જાય એટલે ગંગા નહાયા. મોટા આચાર્યને બોલાવવા એ હાથી ઘેરે બાંધવા બરાબર છે. રંગે ચંગે જાય એટલે નિરાંત. હું કાંઈ થોડો કંટાળી ગયો નથી. કેટલીક તમારી બાબતો તો મને ગમે છે પણ ધર્મની હેલના થાય છે તેની ખાતર સહન કરું છું અને બોલતો નથી. સાધુઓની પણ બાર ગાંધાં ભુલો થાય છે.”

ચંદ્રકુમાર—“ત્યારે તમે તેમને ખાનગીમાં શીખામણ ન દો અને સુધારવાને પ્રયત્ન ન કરો?”

ધરમચંદ—“પુછો પેલા ન્યાતના શેઠ મનસુખદાસને. ખાનગીમાં તો હું તેમને ઝાટકી નાખું છું, કોઈ કોઈ બાબતોમાં તો એવી ભુલો કરે છે કે હું તમને શું કહું? હમણાં ત્રણ દિવસ ઉપરજ બન્યું છે અને તેજ કારણથી પેલા બે સાધુઓ રીસાયા છે. શું તમને ઝાઝું કહીએ? એટલામાં સમજી લેજો. રોકકળ કરાવી છોકરાને સંતાડી દીક્ષા આપવી અમને પસંદ પડતી હશે? પરંતુ શું કરીએ? સાધુની વાત કરવાથી નરકવાસી થઈએ એટલે તેમનાં પોકળ એમ ને એમ દાખી રાખીએ છીએ. ભેંશનાં શીંગડાં ભેંશને ભારે, તેમનાં કર્મ તેમને ખાશે. આપણે તો સાધુની ભક્તિ કરી આપણી શ્રાવકની દ્રજ બજાવીએ છીએ.”

ચંદ્રકુમાર—“શેઠ ધરમચંદ ! આજે તમારા વિચારો જાણી મને ઘણોજ આનંદ થયો છે અને તમારા પ્રત્યે મને ઘણીજ માનની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ છે. આ પ્રમાણે તમે બધી રીતનો ઉંડો અભ્યાસ કરેલો છે તેની તો ખરેખર મને આજેજ ખબર પડી. હું તો તમને અંધ શ્રદ્ધાવાળા માનતો હતો પણ તમે તો ખરાખર પરીક્ષા કરવાવાળા છો.” એમ કહી તેમના માટે ચા મંગાવી.

રસિકલાલ પ્રસન્ન મુખે કહેવા લાગ્યો, “ધરમચંદ શેઠ ! જો હું એક મીનીટ વહેલો ઉઠ્યો હોત તો આ આપણો ભેટો થાત નહીં અને આ હકીકત જાણવાની અને તમારું ખરું સ્વરૂપ ઓળખવાની મને તક મળત નહીં. સાંચું કે આપણે અચાનક મળ્યા અને મનના મેલ દુર થયા. આપણા આચાર્યશ્રી ક્યારે જવાના છે તે જાણવામાં છે?”

ધરમચંદ—“પરમ દિવસે મહા વદ આરશના સવારે સાત વાગે વિહાર કરી જવાના છે, તે પહેલાં જવાના નથી, એ વાત નક્કી છે.

ચંદ્રકુમાર વચ્ચે બોલ્યો “કેમ કાંઈ વેપારના નવા સમાચાર?”

શેઠે જવાબ આપ્યો “હું તો હમણાં સાધુઓના કામકાજના વેપારમાં પડ્યો છું એટલે કશીજ ખબર નથી. અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ, દીક્ષાના વરઘોડા અને નવકારશ્રી જમાડવાના કામમાં થોડી મહેનત છે? હું તો ભાવતાલ જાણવા આવ્યો છું.”

ચંદ્રકુમારે આવેલા તારો તેમના આગળ મુક્યા અને તે વાંચી ત્યાંથી વિદાય થયા. તેમના ગયા પછી ચંદ્રકુમાર અને રસિકલાલ ખુબ હસ્યા.

“ચંદ્રકુમાર ! તને પણ વાત ઠીક જમાવતાં આવડે છે અને સામાનું દિલ આકર્ષી લેવામાં સારી બુદ્ધિ પહોંચે છે. તે જરા તેમને ચડાવ્યા એટલે તે ચડ્યા અને થોડી ઘણી વાત બોલી ગયા. જરૂર છુપી દીક્ષા અપાઈ હશે. જોઈએ છીએ પોલીસ કેવી રીતે પગલાં ભરે છે” એમ કહી રસિકલાલ પોતાને ત્યાં ગયો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પનાઈની સહેલગાહ, ધારાસભાનો હેવાલ,
દેહ્યદાવક અને હાસ્યજનક દર્શાવે.

દોહરા.

ન્યાં સુધી હદમાં રહે પાપ અને અન્યાય,
ત્યાં સુધી દુનિયા મહીં વાત નહીં ચર્ચાય.
પણ ન્યારે તે જાય છે છોડીને હદ ખહાર,
ત્યારે દોલ પોટાય છે જાણે સૌ નર નાર. —લેખક.

સંધ્યાસમય થયો કે રસિકલાલ માલતી સાથે નર્મદા નદીના કિનારે ફરવા જવા નીકળ્યો. રસ્તામાંથી ચંદ્રકુમાર અને સરલાને સાથે લીધાં. નદીકિનારે આવી એક ઓવારા ઉપર બેઠાં. આ વખતે વકીલ નવનીતરાય અને તેમની પત્ની સાગરિકા એક પનાઈમાં બેસી નદીની સહેલગાહ કરવાની તૈયારીમાં હતાં, એટલામાં આ બે જોડાં નજરે પડ્યાં કે તેમને સાથે આવવા આગ્રહ કર્યો. તેમણે તે આગ્રહનો સ્વીકાર કર્યો અને જાણે પનાઈમાં ગોઠવાઈ ગયાં.

પનાઈનો શઠ ચડ્યો. પવન અનુકૂળ હોવાથી હલેસાં વગર પનાઈ ચાલવા લાગી. આવાં સહેલાણીની ખીજ પનાઈઓ પણ ઘણી નજરે પડતી હતી. નદીના મધ્ય ભાગમાંથી બંને કિનારાની રચના ઘણીજ મનોહર લાગતી હતી. પવનની લહરીઓ પણ ખુશનુમા વાતી હતી.

વકીલ નવનીતરાયે ખીસામાંથી “કનકનગર સમાચાર” નામનું વર્તમાનપત્ર કાઢી રસિકલાલની આગળ નાખ્યું. સાગરિકાએ હસીને કહ્યું “આજે આ છાપામાં ઘણુંજ વાંચવાનું છે. તમારી જૈનોની દીક્ષા તો કનકનગરમાં ગયા અઠવાડીઆમાં મળેલી ધારાસભામાં ચડી. દીક્ષાના કાયદાનો ખરડો લાવવાની પરવાનગી પણ મળી ચુકી.”

માલતી બોલી “ઠીક થયું, તેમ થવાની જરૂર હતી.”

સામરિકાએ કહ્યું “દરખાસ્ત લાવનાર તમારો જૈન છે જૈન.”
 વકીલે હસીને કહ્યું “જૈન શીવાય એટલા બધા પૂરાવા,
 દાખલા, દલીલો વીગેરે કોણ લાવે ? મને તો તે વાત ઘણીજ ગમી છે.
 કદાચ જૈનોને ન ગમે પણ તેવો કાયદો થવાની જરૂર છે. આજનું
 કનકનગર સમાચાર જે કોઈ વાંચશે તેને જરૂર એમ લાગશે કે કાંઈ
 પણ કાયદો થવાની જરૂર છે. માલતીબેન ! તમે પૂરેપૂરો હેવાલ વાંચો.”
 માલતીએ છાપું હાથમાં લીધું અને તેઓ સાંભળે તે પ્રમાણે
 વાંચવા લાગી—

ધારાસભામાં જૈનોની દીક્ષા.

નણીતા જૈન વકીલ વસંતલાલ જયંતલાલ શેઠ
 એમ. એ. એલ એલ. બી. ની દરખાસ્ત અને દલીલો.

ધારાસભાની ત્રીજી દિવસની બેઠક મળી. બરાબર બાર વાગે કામ શરૂ
 થતાં, પહેલી દરખાસ્ત વકીલ વસંતલાલ જયંતલાલની હાથ ધરવામાં આવી
 હતી. તેમની દરખાસ્ત જૈનોમાં અપાતી દીક્ષા સંબંધી કાયદાનો ખરડો રજૂ
 કરવા પરવાનગી મેળવવા બાબત હતી.

પ્રમુખે હસતા મુખે કહ્યું “મને લાગે છે કે આવી દરખાસ્ત પ્રેક્ષતા
 સલાસદો તરફથી નજ હોઈ શકે. આવી દરખાસ્ત જૈનોના ધર્મમાં હાથ
 ઘાલવા જેવી છે તેથી કદાચ તમારી દરખાસ્ત આવકારદાયક મનાશે કે કેમ
 તેની મને શંકા છે. સરકાર પોતે થઈ કદાચ હાથ ઘાલવા પ્રયત્ન કરે તે
 બનવા ભ્રમ છે પણ તમારા તરફથી મુકાય છે તેથી મને નવાઈ લાગે છે.”

મણીલાલ—“હું આ દરખાસ્તે ટેકો આપું છું.”

વસંતલાલ—“આપ નામદાર કદાચ નહીં નણીતા હો. તેથી આપના
 ધ્યાન ઉપર લાવું છું કે હું જૈન છું અને જૈન થઈનેજ આ દરખાસ્ત લાવ્યો.
 હું તે સંબંધી મેં પૂરેપૂરો વિચાર કર્યો છે. ધાર્મિક કામોમાં સરકારની
 દખલ નજ ભ્રમ છે એ હું સમજું છું. પરંતુ હું કેવા સંયોગોમાં આ દર-
 ખાસ્ત લાવવા તૈયાર થયો છું તે જ્યારે આપ નામદાર નણીશો ત્યારે ખાત્રી
 થશે કે મારી દરખાસ્ત બિનબી છે અને ખરડો રજૂ કરવા મને પરવાનગી
 આપશો. દરેક માણસને, પછી તે ગમે તે ધર્મનો હોય, તેને વૈરાગ્યદશામાં રહે-
 વાની ઈચ્છા થતી હોય તો તેમ કરવા તેને સંપૂર્ણ હક છે, આ હક ઉપર

હું, તલાપ મારવા માગતો નથી. પરંતુ હમણાં કેટલાંક વર્ષોથી કેટલાક એવા જૈન સાધુઓ નીકળ્યા છે કે તેઓ નાની ઉમરના છોકરાં સંતાડે છે, માબાપો શોધ્યા કરે છે પણ તે તેમને આપતા નથી. છુપી જગોએ પણ તેમને દીક્ષા આપી સાધુ બનાવી દે છે.”

પ્રમુખ—“આ સંબંધી થોડા બનેલા દાખલાઓ દુકામાં રજુ કરશે તો અમને હાલની પરિસ્થિતિ સારી રીતે સમજશે.”

વસંતલાલ—“આજે હું કેટલાક દાખલા મોંઘમ આપીશ. પરવાનગી મળ્યા બાદ ખરડો રજુ કરતી વખતે નામ અને પૂરાવા સાથે બધી હકીકત સલામાં સાદર કરીશ.”

પ્રમુખ—“ચોખ્ખ લાગે તેમ રજુ કરો.”

વસંતલાલ—(૧) “એક ગામમાં કોઈ સાધુ બોડીંગમાં ભણતા વિદ્યાર્થીને લાલચ આપી બીજા સ્થળે લઈ ગયો. છોકરો ઘેર નહીં આવવાથી બાપે તપાસ કર્યો. પત્નો લાગ્યો નહીં. છેવટે તે છોકરો કેટલાક માસ પછી અમુક ગામના ઉપાશ્રયના ભોંયરામાંથી પોલીસની મદદથી મેળવવામાં આવ્યો. બાપ બિચારો ખરચમાં ખુવાર થઈ ગયો હતો.”

(૨) એક સાધ્વી એવી હતી કે પાઠશાળામાં ભણતી છોડીઓને ભરમાવતી હતી અને કોઈ રાંડીરાંડ નિરાધાર જેવાની છોડી મળી આવતી કે બહારોબહાર ઉપાડી દીક્ષા આપી દેતી હતી. મા રોતી રોતી આવે એટલે શ્રાવકો પાસેથી પૈસા અપાની લાવે કે કલાવે તેનું મન મનાવતા. આવી રીતે તેણે ચાર પાંચ છોડીઓ ગુમ કરી છે.

(૩) એક વિધવા પાસેથી તેની છોડી મેળવી પોતાની સાધ્વીની ચેલી બનાવવા એક સાધુએ એક શ્રીમંત ગૃહસ્થ પાસેથી બે હજાર રૂપિયા તે વિધવાને અપાવેલા, અર્થાત્ માએ બે હજારમાં છોડીને વેચી. ચેલી થવા છોડીની બીલકુલ મરજ નહોતી. પરંતુ તેને રોતી કઠળતી સ્થિતિમાં સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવી દીધાં. અત્યારે તે છોડી સાધ્વીઓની દાસી તરીકે કામ કરે છે અને ચોધાર આંસુ નાખે છે. કોઈ મદદ કરનાર ન મળ્યું.

(૪) એવોજ બીજો દાખલો—માએ છોડીને વેચી પણ છોડીની મરજ પરણવાની હતી. તેની ઉમર આશરે સત્તર વરસની હતી. સારા નસીબે તેની મદદમાં સુધરેલા વિચારના ગૃહસ્થો મળી આવ્યા અને છોડી ઉપર આવો દીક્ષાનો બબાલકાર ગુજરતો જોઈ એક હીંમતવાન ગૃહસ્થ વચ્ચે પડી છોડીને

ત્યાંથી લઈ પોતાને ઘેર લાવ્યો અને લાયક વર સોધી કાઢી તેની સાથે તેને પરણાવી દીધી. તેની પક્ષમાં લાગવગવાળા માણસ હતા તેથી તે બાળા કાઢી નહીં તો તે પેલી સાંધીનું દાસીપણું કરતી હોત અને પેલી ચેલીની માફક આંસુ નાખતી હોત.

(૫) બીજા ત્રણ દાખલા એવા છે કે સુજ્ઞ સભાસદોને સાંમળી આંસુ આવ્યા વિના રહેશે નહીં. એક વીસ વરસનો યુવાન છોકરો સાધુ પાસે સંસ્કૃત ભણવા જતો હતો. લગ્ન થયે માત્ર બેજ વરસ થયાં હતાં, સોળ વરસની યુવાન સ્ત્રી હતી. સાધુ છોકરાને દીક્ષાનો બાધ દેવા લાગ્યા. શરૂઆતમાં તેને ચોથા વ્રતની બાધા આપી. ”

પ્રમુખ—“ ચોથું વ્રત એટલે શું ? ”

વસંતલાલ—“ પરણેલો હોવા છતાં પણ તદ્દન બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવું તેને અમારામાં ચોથું વ્રત કહે છે. ”

પ્રમુખ—“ પરણેલી સ્ત્રી હોય છતાં પણ ? ”

વસંતલાલ—“હા” (હસાહસ).

પ્રમુખ—“પછી.”

વસંતલાલ—“ પછી છોકરાને સાધુએ એવી લાલચ બતાવી કે સંસારી માણસો મરીને નરકમાં જવાના, અને સાધુ થાય તેજ મોક્ષમાં જાય. ત્યાં અનેક પ્રકરનાં સુખ ભોગવે, અહીં સ્ત્રીનું જે સુખ દેખાય છે તેના કરતાં કરોડોગણું સુખ ત્યાં મળશે. આવા ઉપદેશથી તે છોકરો ભ્રમિત થયો અને દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. માએ તથા સ્ત્રીએ ધણી કાલાવાલા કર્યાં છતાં સાધુએ પેલા યુવકને દીક્ષા આપી દીધી. તેની સ્ત્રી છાતીફાટ રૂદ્ધ કરવા લાગી. કારણ કે ધણીએ દીક્ષા લીધી એટલે તે વિધવા જેવી બની. છતાં ધણીએ રંડાપો તે આનું નામ. ઉમર લાયક છોકરો એટલે મા કે સ્ત્રીનું ન ચાલ્યું. વકીલોની સલાહ લીધી પણ જેવી જોઈએ તેવી અને સ્ત્રીનું ઘર મંડાય તેવી કાયદાની કલમ જડી આવી નહીં. સ્ત્રીને કબજે લેવાનો કાયદો મળી આવ્યો પણ ધણી કબજે લેવાનો કાયદો જડી આવ્યો નહી. ” (હસાહસ).

પ્રમુખ—“ છેડાછુટકો માગી ફરી લગ્ન કરે. ”

વસંતરાય—“ અમારા જૈનોમાં સ્ત્રી ફરી લગ્ન કરી શક્તી નથી. ”

પ્રમુખ—“ ધણી આ પ્રમાણે ચાલ્યો જાય છતાં પણ સ્ત્રી બીજા વાર ન પરણી શકે ? ”

મણીલાલ—“ ના, નામદાર ! વસંતલાલ કહે છે તે વાત બરાબર છે. ”

પ્રમુખ--“ સાધુએ આવા ધણીને દીક્ષા ન આપવી જોઈએ. ”

વસંતરાય--“ આપ નામદારને પણ લાગ્યું કે આવા ધણીને દીક્ષા નહીં આપવી જોઈએ, છતાં સાધુઓ હઠવાદ કરી છુપી રીતે દીક્ષા આપી આવા દયાનનક બનાવો ઉભા કરે છે. તેમને અટકવવાનું અમારી પાસે કંઈ પણ કાયદાનું સાધન નહીં હોવાથી તે બાબત કાયદાનો ખરડો રજૂ કરવા દરખાસ્ત લાવેલો છું. ”

પ્રમુખ--“ બીજા દાખલા છે ? ”

વસંતલાલ--“ હા, નામદાર ! બીજા ઘણા છે પણ હું મુદાનાજ હવે એક બે રજૂ કરું છું. ”

(૧) એક દાખલો હસવા જેવો છે. એક ગૃહસ્થ જરા બુદ્ધિમાં મોળા હતા અને સ્ત્રી ચાલાક હતી. બૈરીની પ્રકૃતિ જાણ્યા શીવાય તે ભાઈએ ચોથા વ્રતની બાધા લીધી. ચોથા વ્રતની બાધા એટલે બ્રહ્મચર્ય એ પ્રથમ હું સમજાવી ગયો છું. આ પ્રમાણે ભાઈએ બાધા લીધી એટલે આપણે માનીનેજ ચાલવું પડશે કે બાઈને પણ તે બાધા થઈ ચુકી. (હસાહસ). આ બાધા આપ્યા પછી સાધુએ તેને દીક્ષાનો બોધ આપ્યો. ”

પ્રમુખ--“ સાધુ પાત્રતા જોતા હશેને ? ”

વસંતલાલ--“ ત્યાંજ મોટા વાંધા છે. દીક્ષાની પાત્રતા જોવાતી નથી. કેટલાક સાધુઓ “ બસ બાવા બેઠા જપે જે આવે તે જપે ” એ પ્રમાણે એલા મુંડવાની પ્રવૃત્તિ લઈને બેઠા છે. ઉપાશ્રયમાં આવી તેમની ગુલામગીરી કરતાં આવડશે કે કેમ એટલીજ પાત્રતા જુએ છે. ”

પ્રમુખ--“ પછી. ”

વસંતલાલ--“ એ ગૃહસ્થ સાધુના ઉપદેશથી દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયા અને બૈરી આગળ પોતાનો વિચાર એક રાત્રે જણાવ્યો. બૈરીએ જવાબ આપ્યો. ‘તમે દીક્ષા લેશો એટલે હું શું કરીશ ?’ ધણી કહે ‘જેમ મને સુઝવું હું કરું છું તેમ તને સુઝવું વું કર.’ આ શબ્દો સાંભળી બૈરી ત્યાંથી ઠઠી પોતાની પેટીમાંથી દરદાગીના પૈસા ટકા કપડાં વીગેરે લઈ નીચે જતરી અને પડોશમાં એક રાખેલા ચારની સાથે નીકળી ગઈ તે ગઈ. (હસાહસ). આટલાથી રોકને સંતોષ ન થયા, તેમણે વર્તમાનપત્રમાં નોટીસ છપાવી કે મારી બૈરી તેના ચારને લઈને નાશી ગઈ છે માટે હવે તેના ભરણપોષણનો મારા ઉપર હક નથી. ” (ખુબ હસાહસ).

પ્રમુખ—“ નોટીસમાં તો એમ લખવું જોઈતું હતું કે શોધી કાઢનારને ઈનામ આપવામાં આવશે. ”

વસંતલાલ—“ વાસ્તવિક રીતે એમજ જોઈએ, પણ ધણીને તો દીક્ષા લેવી હતી તેથી તેના મનમાં એમ હતું કે ગઈ તો પાપ ગયું. વચ્ચે આડ-ખીલ કરતી મટી. ટાઢા પાણીએ ખસ ગઈ. (હસાહસ). થોડા વખત પછી તે ગૃહસ્થે દીક્ષા લીધી. તેની એક નાની છોડી છે તે નિરાધાર થવાથી મોસાળમાં રહે છે.

તે શીવાય છુપી રીતે નસાડીને સંતાડેલા છોકરાઓ ઘણા પાછા મળી આવ્યા છે તેમની આત્મકથાઓ ઘણી છે પણ તે અત્યારે રજુ કરી આ સભાનો અમુલ્ય વખત લેવા માગતો નથી. ઉપર જણાવેલા તથા એવા બીજા બનાવોમાંથી આરામીના ઘણા કેસો કોરટે ચડેલા છે તેમાં ન્યાયાધીશોએ અયોગ્ય દીક્ષા સંબંધી ટીકા કરેલી છે અને અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતી સાધુઓના વર્તનની પણ સખ્ત ઝાટકણી કાઢેલી છે. સુરત, અમદાવાદ, ખંભાત, વાસદ, પાલીતાણા, વડોદરા, જામનગર વીગેરે સ્થળોમાં આવા ઘણા કેસો બનેલા છે. તે ખરડો રજુ કરતી વખતે જરૂર જણાશે તો રજુ કરીશ.

આવા બનાવો બનતા હોવાથી દીક્ષાનો કાયદો કરવા અમે સંઘને અનેક વખત વિનંતી કરીએ છીએ, ખરડા પણ રજુ કરીએ છીએ છતાં કોઈ ધ્યાન ઉપર લેવુંજ નથી. હલકા અમારા જેવાને મારવા તૈયાર થાય છે. જો સાધુનું રાજ હોય તો અમારા જેવાને ફાંસીને લાકડે લટકાવી દે. સાધુઓ ઘોળા દિવસે રડાપીટ કરાવી દીક્ષા આપી દે છે અને કહે છે કે “ દીક્ષા આપવી એ તો અમારો ધંધો છે. અમે તો ગમે તેને ગમે તે રીતે દીક્ષા આપીશું ” એમ કહેતાં જરા પણ શરમાતા નથી. લાચાર છીએ કે અમારા કેટલાક ભાઈઓજ તેમને ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. જો તેઓ મદદ ન કરે તો હમણાં તેઓ પાછા હડે અને આવી દીક્ષાઓ અટકે.

જ્યારે અમારા ભાઈઓ અને સાધુઓ આટલું બધું કહ્યા છતાં માનતા નથી ત્યારેજ અમે સરકાર પાસે દીક્ષા સંબંધી કાયદો કરાવવા માગીએ છીએ. જો મને તેનો ખરડો રજુ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો કાયદો કેવા પ્રકારનો કરવો અને સાધુઓ પર કેટલો અંકુશ મુકવો તે જો વખતે કલમવાર જણાવીશ.

આજ તો પરવાનગી મળવા પૂરતીજ મારી દરખાસ્ત છે. સુદ્ધ સભાસ-
દો ! મને આશા છે કે મેં જે હકીકત, દાખલા, દલીલો વીગેરે આપના

આગળ રજી કર્યા છે તેથી ખાત્રી થઈ હશે કે દીક્ષા સંબંધી કાંઈક કાયદો કરી સાધુઓ ઉપર અંકુશ મુકવાની ખાસ જરૂર છે. હાલમાં કેઈ પણ કાયદાની અગર કાયદાની કલમની મદદ મળી શકતી નથી તેથી સાધુઓ અને તેમને મદદ કરનાર ગુન્હામાંથી છટકી જાય છે, માટે મારી દરખાસ્તને અનુમોદન આપી પસાર કરશે એવી આશા છે.”

ઉપરની દરખાસ્ત ઉપર મત લેતાં પોણાભાગની બહુમતીથી દરખાસ્ત મંજૂર થઈ હતી. આ વખતે ગેલેરીમાં બેઠેલા જૈન પ્રેક્ષકોમાં મોટા ભાગે ખુશાલી પેદા થયેલી જણાઈ આવતી હતી.

ઉપર પ્રમાણે મુદ્દાની દરખાસ્તનું કામ પૂરું થયા પછી બધા સભાસદો આ પાણી લેવા ઉઠ્યા. (તે પછીનો હેવાલ આવતા અંકમાં).

આ પ્રમાણે છાપામાં આવેલો હેવાલ માલતી વાંચી રહી કે સાગરિકા તાળી પાડી “હીયર ! હીયર !” ના પોકાર કરી કહેવા લાગી “મીસ્ટર વસંતલાલને ખુબ ધન્યવાદ ઘટે છે. ખરેખર તેમણે ટુંકામાં એવા દાખલા રજી કર્યા કે આખી સભા ઉપર ઉંડી છાપ પડી મઘ. તમારા જૈનોમાં આવા ન્યારે પાકશે ત્યારેજ સાધુઓની ન્યોહુકમી અને ધર્મસત્તાનો અભિમાન દુર થશે. કેટલાક સારા સાધુઓ હશે પણ આવા કેટલાક સ્વચ્છંદી સાધુ હોવાથી સારા ઉપરથી પણ લોકોનું મન ઉઠી જાય.”

રસિકલાલ—“ભાઈ ! નવનીતરાય ! આજે આપણો ભેટો ફીક થયો. જો ન મળ્યા હોત તો આજે આ હેવાલ વાંચવામાં આવત નહીં.”

ચંદ્રકુમાર—“રસિકલાલ ! છાપું તમારી પાસે રાખી લો. આપણને ઘણું ઉપયોગી થઈ પડશે. આજની પનાઈની સહેલગાહ બહુજ આનંદદાયક લાગી.”

આમ આનંદમાં વખત ગુજરતાં અંધાઈ થવાથી તેઓ કિનારા તરફ વળ્યાં. પનાઈ કિનારે ઉભી રહી કે તેઓ એક બીજનો હાથ પકડી કિનારે ઉતરી સાથે સાથે ચાલતાં થયાં અને સાહેબજી કહી પોતપોતાની મોટરમાં બેસી ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

વ્યાખ્યાનમાં આચાર્યનો આધાનો ઉપદેશ
અને બપોરે ધર્મશાળામાં પોલીસની ધમાલ.

(હરિગીત).

અભિમાનનો નીશો ચડે ત્યાં ભાન ઉડી જાય છે,
આચાર ને વિચાર છોડી પાપને પોષાય છે,
ન્યારે ઘડો નિજ પાપનો પરિપૂર્ણ રીત ભરાય છે,
ત્યારે પુટી તે જાય છે, આખર ફળેતી થાય છે. —લેખક.

અગીઆરશનો મોટો પવિત્ર દિવસ હતો, આરશના દિવસે સવારે આચાર્યશ્રી વિહાર કરવાના હોવાથી તેમને માટે પોતાનાં પરાક્રમે પૂરે-પૂરાં પ્રદર્શિત કરવાની છેલ્લી તક હતી તેથી વ્યાખ્યાન વખતે શ્રોતા-જનોની હાજરી મોટી સંખ્યામાં જણાતી હતી.

આચાર્યશ્રીએ તો હંમેશની માફક ત્યાગમાર્ગ ઉપર પોતાનું વ્યાખ્યાન જુસ્સાભરે ચલાવ્યું. આગળ ખેડેલા ચુસ્ત ભક્તો પણ તેવાજ જુસ્સાથી વાક્યે વાક્યે “હ, હ સાહેબ” કહી જીકારો ભણવા લાગ્યા. થોડુંક વ્યાખ્યાન થયું કે પોતાની પડેલી પ્રકૃતિ પ્રમાણે આચાર્ય જીકારો ભણનારા ગૃહસ્થોની સામું જોઈ કહેવા લાગ્યા. “ એમ મોટા અવાજે ખેડો જીકારો ભણો તે શા કામનો ? જીકારો તો ક્યારે ખરો ગણાય કે ન્યારે તમે બધા દીક્ષા લેવાને બધા લો ત્યારેજ. ન્યારે ગરજ હોય છે ત્યારે ‘મહારાજ પધારો, મહારાજ પધારો, દસ દિવસ રહો, ચોમાસું રહો’ એમ વિનંતી કરી વિવેક કરો છો પણ તેવા ખોટા વિવેકથી શું વળ્યું ? આ અમે પંદર વીસ દિવસ રહ્યા. ફક્ત બે જણાંએ જ દીક્ષા લીધી, તે અટકાવવા પણ કેટલાક વિધનસંતોષી અને અભવી માણસો પ્રયત્ન કરી ચુક્યા, પણ તેમનું કાંઈ વળ્યું નહીં. ધૂળ ફાકતા રહ્યા. સૂર્યની સામે ધૂળ ઉડાડનારને પોતાની આંખોમાંજ

ધૂળ પડે છે. મારો આટલો બધો ઉપદેશ છતાં તમે કાંઈ પણ પ્રકારની બાધા ન લો તો એ નવાઈ જેવી વાત છે ! કાં તો મારી ઉપદેશ દેવાની કમતાકાદ, કાં તો તમારા હૃદયની કઠોરતા. બીજાં અબુજ સ્થળે તો મેં ઘણા લોકોને દીક્ષા આપી એ જગજગહેર છે એટલે મારી શક્તિની ખામી તો તમે નહીં જ કાઢી શકો. માત્ર તમારા હૃદયની કઠોરતા શીવાય બીજું કાંઈ સમજી શકતો નથી. આવી કઠોરતા એ નરકની નિશાની છે. આવતા લવમાં તમારી શી દશા થશે તેનો વિચાર કરું છું ત્યારે મને તમારી દયા આવે છે. અફસોસ ! ”

આ પ્રમાણે મહારાજની વાણી સાંભળી આગળ બેઠેલા બેત્રણ અંધશ્રદ્ધાળુ પુરૂષો બાધા લેવા ઉભા થયા કે ગાડરીઆ પ્રવાહની માફક બીજા પણ ઉભા થયા અને સ્ત્રીઓ પણ ઉભી થઈ. કેટલાકે ચોથા પ્રતની, કેટલાકે દીક્ષાની લાવના રાખવાની, કેટલાકે દીક્ષા કોઈ લેતું હોય તો વચ્ચે નહીં આવવાની, કેટલાકે લીલોતરીની, કેટલાકે સામાયિક કરવાની એમ વિધિવિધ પ્રકારની બાધા લેવા જણાવું. આચાર્યે દરેકને વિધિપૂર્વક પરચખાણુ આપ્યાં. આટલું બધું થયું પણ મહારાજના મુખ ઉપર પ્રસન્નતા જણાઈ નહીં. સર્વ બાધા લઈ રહ્યા કે એક યુવાન ૩૦ વરસનો પુરૂષ પાછળના ભાગમાં ઉભો થઈ હાથ જોડી મહારાજને વિનંતી કરવા લાગ્યો “ મહારાજ સાહેબ ! મેં અત્યાર સુધી ઘણાં પાપ કર્યાં છે, રાત્રિભોજન કર્યાં છે, કંદમૂળ ખાધાં છે, જ્યારથી આપનાં વ્યાખ્યાનની રસધારા મારા કાનમાં પડી છે ત્યારથી માંડે દિલ સાફ થવા માંડ્યું છે. મન ઉપર જબરી અસર થઈ છે. મને હવે જરા પણ સંસાર ઉપર રૂચી થતી નથી, નોકરી કરી દિવસ ગુળરું છું. હવે મારા હૃદયમાં આપના બોધથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો છે અને તે પ્રકાશથી માંડે મન દીક્ષાના માર્ગ તરફ દોરાયું છે. દીક્ષા લેવાનો મને સંપૂર્ણ ભાવ થયો છે. બનતા સુધી ચોમાસા પહેલાંજ દીક્ષા લઈશ અને મારી સાથે બીજા ત્રણ ચાર મિત્રો છે તેમને પણ સાથે લેતો આવીશ. જ્યાં સુધી આ મારો અ-

બિચ્છ પાર ન પડે ત્યાં સુધી મને છ વિગયની બાધા આપો. હું વીસાપોરવાળ શ્રાવક છું. મારાં માઆપ દક્ષિણમાં રહેતાં હતાં તેથી હું દક્ષિણમાં નાનો મોટો થયેલો તેથી આ તરફના લોકો મને ઓછું ઓળખે છે. મા અને આપ ક્યારનાં સ્વર્ગે સીધાવી ગયાં છે. ભાધ બેન પણ નથી. સ્ત્રી હતી તે મરી ગઈ છે. આગળપાછળ કોઈ ચિંતા કરે તેમ નથી.

આ પ્રમાણે દીક્ષાનો ઉમેદવાર બહાર પડેલો જોઈ આચાર્ય પ્રસન્ન થયા અને કહેવા લાગ્યા “ જુઓ ! આ ખરેખરો ધર્મી જીવ ! કેવા તેના વિચારો પલટાઈ ગયા છે ! તેનોજ ઉદ્ધાર થવાનો. આવા જીવોને ઉત્તેજન આપવાથી ફાયદો છે. પોતે તો દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો છે પણ સાથે ત્રણ ચાર મિત્રોના આત્માનો પણ ઉદ્ધાર કરવા તૈયાર થયો છે. આજ ખરો મિત્ર કહેવાય, પોતે તરે અને બીજાને તારે. હવે માઈ મન ખરેખર પ્રસન્ન થયું છે.” એમ કહી આચાર્ય તેને પુછવા લાગ્યા—

“ ભાધ ! તમાઈ નામ શું ? ”

“ મહારાજ સાહેબ ! માઈ નામ ગોપાળદાસ મગનલાલ. ”

“ ગોપાળદાસ ! હાથ જોડો ” એમ કહી મહારાજે છ વિગય ત્યાગનું પચ્ચખાણુ આપ્યું કે ન્યાતના શેડે ખુશાલીમાં “જીનશાસનકી જય ! બોલો બોલો, સૂર્યવિજય આચાર્ય મહારાજકી જય !” એમ ઉપરા ઉપરી જય બોલાવી ધર્મશાળા ગળવી મુકી. પછી આચાર્યશ્રીએ દીક્ષાનાં પરાક્રમોની આત્મશ્રદ્ધા કરી વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાહતિ કરી. શ્રોતાજનો પ્રભાવના લઈ ઘેરે ગયા.

આહારપાણી કરી બપોર થયા કે બધા સાધુઓ આવતી કાલના વિહારની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. સાધુઓ મેડા ઉપર એકઠા થયેલા હતા, સાધ્વીઓ પણ વાંદવા માટે, તેમજ વિહાર સંબંધી આચાર્યની શી શી આજ્ઞા છે તેની સૂચનાઓ મેળવવા માટે મેડા ઉપર આવેલાં હતાં. આમ વિહાર સંબંધી વાતો ચાલી રહી હતી, એટલામાં નીચેથી

ફોજદાર, નાયબ ફોજદાર તથા કેટલાક પોલીસના સીપાઈઓ ઉપર આવ્યા અને આચાર્યને પ્રણામ કરી તેમની આગળ બેઠા અને ધીમે રહી વિવેક મર્યાદાથી ફોજદારે પુછ્યું “ આચાર્ય મહારાજ ! અમારા ઉપર ઉપરી અમલદારોનો હુકમ થયો જેટલા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ આવ્યાં હોય તેમની જીખાની લો. આ ઉપરથી આપની પાસે અમો આવ્યા છીએ.”

આચાર્ય તો પોલીસને દેખી આભાજ ખની ગયા. વળી કોઇ પણ શ્રાવક આ વખતે પાસે નહીં હોવાથી વધારે ગભરામણુ છુટી. આમ તેમ ફાંફાં મારી એક ચેલાને કહેવા લાગ્યા “અલ્યા મણીવિજય ! ધર્મશાળાના નોકરને કહે કે તે ન્યાતના શેઠ અને ધરમચંદને એકદમ બોલાવી લાવે. તાકીદે જવા કહેજે.”

આચાર્ય—“ જે પુછવું હોય તે સુખેથી પુછો, હું જવાબ દેવા તૈયાર છું. ”

ફોજદાર—“ પોલીસખાતામાં ઘણી અરજીઓ આવી છે તે સંબંધી તપાસ કરવાનો છે. આપ ધર્મગુરુ છો એટલે જીકું તો નહીં જ બોલો. કહો અહીંયાં ભદ્રાપુરીમાં આપે કોઇને દીક્ષા આપી છે ?”

આચાર્ય—“ હા, બે જણને માહ વદ ણના દિવસે આપી છે, કસ્તુરચંદ શેઠને અને ચતુરા નામની સ્ત્રીને. ”

ફોજદાર—“ તે શીવાય બીજા કોઇને દીક્ષા આપી છે ?”

આચાર્ય—“ બીલકુલ નહીં. ”

ફોજદાર—“આપે નહીં તો આપના કોઈ સાધુએ આપેલી છે ?”

આચાર્ય આ પ્રશ્ન સાંભળી જરા ચમક્યા પણ ધર્મના કામમાં જીકું બોલવાથી પાપ નથી એવો પોતાનો સિદ્ધાંત તરતજ સાંભરી આવવાથી જવાબ આપ્યો “ના, અમારા કોઇ સાધુએ પણ આપી નથી.”

ફોજદાર—“ એ બે શીવાય ત્રીજા કોઇને દીક્ષા અપાઇ છે એવું આપના જાણવામાં છે ? ”

આચાર્ય—“ હું ત્રીજી દીક્ષા સંબંધી કંઈપણ જાણતો નથી.”

ફેજદાર—“ આપે હમણાં બે જણને દીક્ષા આપી તે ક્યાં છે ? ”

આચાર્ય—“ જુઓ, આ કર્તુરવિજયજી જેમનું સંસારીપણાનું નામ કર્તુરચંદ્રશેઠ હતું અને જુઓ પેલાં દૂર બેઠેલાં ચતુરશ્રી સાધ્વી જેમનું સંસારીપણાનું નામ ચતુરાબાઈ હતું. અમારા ધર્મ પ્રમાણે દીક્ષા લઈ તરતજ બહાર ગામ વિહાર કરવો જોઈએ તે પ્રમાણે તેમણે વદ ૭ના રોજ પાસેના ગામમાં વિહાર કરી વદ ૯ના રોજ અત્રે આવેલાં છે. ”

ફેજદાર—“ તે બંને જણે રાજપુત્રીથી દીક્ષા લીધી છે ? ”

આચાર્ય—“ હા. ખાત્રી કરવી હોય તો મહાજનને પુછી જુઓ. કાગળોના પાણુ પૂરાવા છે. ”

ફેજદાર—“ ચંપકલાલ નામના છોકરાને દીક્ષા આપી છે ? ”

આચાર્ય—“ ના. મેં તેના ગુમ થયા સંબંધી જાપામાં નોટીસ વાંચી છે. જુઓ આ બધા ચેલા, તેમાં હોય તો ફેટા પ્રમાણે જોઈ જો. ”

ફેજદાર—“ કોઈ બે સાધુ તમારાથી તકરાર કરી અહીંથી ચાલ્યા ગયા છે ? ”

આચાર્ય—“ હા. અમારી આજ્ઞામાં ન રહેવાથી કાઢી મુક્યા. ”

ફેજદાર—“ અમારા જાણવામાં આવ્યું છે કે તમારા કોઈ ચેલાએ અહીંયાં મહા વદ ૭ ના રોજ એક નાના છોકરાને દીક્ષા આપી છે, તે દીક્ષાની ક્રિયા કરાવા સંબંધી વાંધો પડવાથી તમારા બે ચેલાઓ તમારાથી છુટા પડ્યા છે તે વાત ખરી કે ખોટી ? ”

આચાર્ય—“ બીલકુલ બનાવટી વાત છે. ને ચેલા તદ્દન નાલાયક હતા તેથી કાઢી મુક્યા છે. ”

ફેજદાર—“ તમારે ત્યાં ઉત્તમશ્રી કરીને સાધ્વી છે તેમને દીક્ષા લીધે કેટલાં વર્ષ થયાં ? ”

આચાર્ય—“ તેમને તો ઘણાં વર્ષ થઈ ગયાં. જુઓ પેલાં બેઠાં તે. તેમની જોડે પેલાં ચંદનશ્રી બેઠાં છે તે તેમનાં ચેલી છે, તેમને

અઘ સાલમાંજ દીક્ષા આપી છે. તે શીવાય પેલાં કુમુદશ્રી, કમળાશ્રી, કેસરશ્રી કાંતિશ્રી વીગેરે સાધ્વીઓ બેઠી છે તે બધાંને હમણાં બે ચાર વર્ષોમાં દીક્ષાઓ આપેલી છે.”

ફેજદાર—“આ બધાંએ રાજી ખુશીથી દીક્ષાઓ લીધેલી ?”

આચાર્ય—“હા, અમે કોઈને સંતાડીને કે કોઈને કલેશ કરાવીને દીક્ષા આપતા નથી.”

ફેજદાર—“કૃપા કરી તમામ સાધુઓ અને સાધ્વીનાં નામ વીગેરે લખાવશો ?”

આચાર્ય—“ભલે સુખેથી લખી લેા.”

પછી ફેજદારે પુછીને સાધુ સાધ્વીનાં નામ, ગુરનાં નામ સંસારીપણુનાં નામ હામ ગામ વીગેરે લખી લીધાં.

આ પ્રમાણે જવાબ લેવાઈ રહ્યા કે ન્યાતના શેઠ મનસુખલાલ તથા ધરમચંદ આગ્યા, તેમને જોઈ ફેજદારે કહ્યું “આપ શ્રીમંત ગૃહસ્થ છો, આપને એટલી વિનંતી કરવાની છે કે આ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અમારો હુકમ થતાં સુધી અહીંથી જાય નહીં તેવી તમારે જામીનગીરી આપવી પડશે. અમે જ્યારે બોલાવીએ ત્યારે તેમને હાજર કરવા.”

આચાર્ય—“અમારે સૌને કાલ તો વિહાર કરવાનો છે.”

ફેજદાર—“તે બધા વાત તો ખરી, પણ મારે તો જે હુકમ છે તેનો અમલ કરવો પડે. આપ મોટા આચાર્ય છો તેથી આપના મોભાને છાજે તેવી રીતે કામ લઇએ છીએ અને તે કારણથી શેઠને જામીન માટે વિનંતી કરીએ છીએ, એમાં કાંઈ હરકત નથી.”

શેઠ મનસુખલાલ તથા ધરમચંદ આ સાંભળી ગભરાયા. આચાર્યને જરા દૂર બાબુના ઓરડામાં લઈ જઈ કાનમાં કહેવા લાગ્યા “કેમ શું કરવું ? આ તો સરકારી કામ ? આપણું અહીંયાં નહીં ચાલે, કહો જામીન થઇએ કે નહીં ? નહીં તો કાયદા પ્રમાણે સૂચનાપત્ર કાઢી અટકાવશે. અમે જામીન થઇએ છીએ, પણ જોજો

આપનાથી વિહાર નહીં થાય. જે પ્રમાણે સરકાર કહેશે તે પ્રમાણે વર્તવું પડશે. ”

આચાર્ય—“હા, તમે કહેશો તે પ્રમાણે કરીશું, પણ આ પોલીસનું પાપ કાઢો. આટલેથીજ પટયું.”

ત્યાંથી તેઓ ફોજદાર પાસે આવ્યા. બંને શેઠે જામીનદાર થવાની હા પાડી, ફોજદારે રીતસર લખાણ કરી તેમની સહીઓ લીધી, અને આચાર્યને નમસ્કાર કરી, “અવિનય થયો હોય તો માફ કરશો, અમે તો ચીઠીના ચાકર” એમ વિવેક કરી ત્યાંથી ફોજદાર પોતાના માણસો લઈ ચાલતો થયો અને પોલીસના એક માણસને ત્યાં મુકતો ગયો.

આચાર્ય મુંઝાયા. વિહાર અટક્યો અને હવે શું થશે, સરકાર શું કરવા માગે છે, એની ચિંતામાં પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

શેઠ ચીમનલાલના ઘર ઉપર પોલીસનો દરોડો.
પકડાયેલી છુપી દીક્ષા.

* He who tells a lie is not sensible how great a task he undertakes; for he must be forced to invent twenty more to maintain one. —Pope.

જે વખતે પોલીસ ધર્મશાળામાં સાધુઓનો તપાસ કરવા ઉપડી તેજ વખતે ફોજદાર, પૂરતા માણસોના બંદોબસ્ત સાથે શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસને ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. ઘરમાંથી કોઈ માણસ નાશી ન જાય તે માટે ઘરની આસપાસ માણસો મુકી દીધા.

● જે માણસ જુદું જાહે છે તે માણસ પોતાને માથે કેટલી મોટી જામનદારી બેઠો છે તેને તેનું જાન હોવું નથી. કારણ કે એક જુદાને ટકાવવા તેને બીજાં વીસ જુદાં જાહેવાની ફરજ પડે છે.

શેઠ ચીમનલાલ પોતાના ઘર આગળ પોલીસની આવી ધમાલ જોઈ દિગ્મૂઠ થઈ ગયા “આવો સાહેબ પધારો” એમ કહી ફોજદારને ઘરમાં લાવી પાટ ઉપર બેસાડી શેઠે પુછ્યું “મારે ત્યાં આ શું?”

“શેઠ ચીમનલાલ ! શું કરવા ગભરાઓ છો ? પારકાં છોકરાંને સંતાડી દીક્ષા આપીએ તે તો ધર્મનું કામ છે, ધર્મના કામમાં ગભરામણ હોય જ નહીં.” એમ મસ્કરી કરી ખીસામાંથી ફોજદારે ચાર પાંચ અરજીઓ કાઢી.

“શેઠ સાહેબ તમારા સંબંધી આટલી બધી અરજીઓ આવી છે. ઘણીખરી તો તમારા જૈન ભાઈઓએ જ લખેલી છે. બધી વાંચતાં વાર લાગશે. માટે તેનો મુદ્દાનો સાર તમને કહી સંભળાવું છું—

માહ વદ ૭ ના રોજ સવારે તમારા આ ઘરમાં એક નાના ૧૨-૧૩ વરસના છોકરાને છુપી રીતે દીક્ષા આપી છે. દીક્ષા આપવા માટે સૂર્યવિજય મહારાજના એક ચેલા તમારે ત્યાં આગલા દિવસે આવેલા છે. કહો, આ વાત ખરી છે?”

ચીમનલાલ—“સાહેબ ! આ બધું જુઠું. હાલ એક એવી ટોળી શહેરમાં ઉભી થઈ છે કે આવી ખોટી ખોટી નનામી અરજીઓ કરી અમારા જેવાને ખરાબ કરે છે. મારે ત્યાં એવું કાંઈ પશ્ચુ બનેલું નથી. શહેરમાં તે દિવસે બે જણને જાહેર દીક્ષાઓ આપવામાં આવી હતી તે તો આખું શહેર જાણે છે.”

ફોજદાર—“તમે તે જાહેર દીક્ષામાં ભાગ લેવા ગયા હતા?”

ચીમનલાલ—(યાદ કરીને) “ના સાહેબ.”

ફોજદાર—“ના કહેવામાં કેમ આટલી વાર લાગી?”

ચીમનલાલ—“મને તે દિવસે સવારે તાવ આવ્યો હતો તેથી જોવા જઈ શકાયું નહોતું. શાથી હું નહોતો ગયો તેનું કારણ શોધવામાં વાર લાગી.”

ફોજદાર—“અમે નનામી અરજીઓ સમજી શકીએ છીએ. અરજીઓ આવ્યા પછી અમે ખારીક તપાસ કર્યો. તપાસને અંતે જણાઈ

આવ્યું કે તેમાં સત્ય છે માટે તમારું ઘર તપાસવા આવ્યા છીએ.”

ચીમનલાલ શેઠ ગલરાષ્ટ્ર કહેવા લાગ્યા “આવા બદમાશ માણુ-સોની અરજી ઉપરથી મારી આખર ઉપર હાથ નાખો તે કીક નહીં.”

ફોનદાર—“અમને ખાત્રી થઈ છે કે તમારે ત્યાં ગુપ્ત દીક્ષા એક છોકરાને અપાયેલી છે. છોકરો તમારે ત્યાં છે. માટે ડાહ્યા હો તો છોકરાને રજુ કરો. નહીં તો આખું ઘર શોધવું પડશે. માણસની ફોન લઈને આવ્યો છું તે જુઓ.”

ચીમનલાલ શેઠ ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં બોલ્યા “સાહેબ ! જુઓ મારું ઘર. પણ આથી મારી આખર ઉપર પાણી ફરશે.”

ફોનદારે શેઠના કહેવા ઉપર ભરોંસો નહીં રાખતાં ઠામઠામ માણસો મુકી દીધાં. તેઓ નીચે તમામ સ્થળો નોંધને ઉપર ગયા. તપાસ કરતાં કરતાં ત્રીજા મળે ગયા તો એક મોટો સાધુ અને એક નાનો સાધુ એમ બે જણા એક ઓરડીમાં બેઠેલા જોવામાં આવ્યા. તે તો પોલીસના માણસોથી આલાજ બની ગયા. નાનો સાધુ તો રડવા લાગ્યો.

તેમને આમ ગલરાયેલા અને રડતા નોંધ ફોનદારે ધીરજ આપી કહ્યું “મહારાજ ગલરાશો નહીં, રડશો નહીં, તમે બંને નીચે ચાલો.” તેઓ બંને ઠેઠ નીચે આવ્યા. આમ તેમને પકડાયેલા નોંધને શેઠના મોતીઆજ મરી ગયા.

ફોનદાર—“શેઠ શું કરવા મુંઝાઓ છો ? તમારો કાંઈ વાંક નથી. તમે તો માત્ર એક હથીઆર રૂપ છો. બધો વાંક તમારા ગુરૂનો છે. તમે તેમની શીખવણથી ચાલો છો અને અવિચારી પગલું ભરો છો તેનું આ પરિણામ.”

ચીમનલાલ—“સાહેબ આ બંને સાધુ તો અત્રે વહોરવા આવ્યા હતા.”

આ સાંભળી ફોનદાર હસી ગયો અને બોલ્યો “શેઠ સાહેબ ! તે વહોરવા આવ્યા હતા કે શું કરવા આવ્યા હતા તે હમણાં જણાશે. મહેરબાની કરી હવે વચ્ચે બોલશો નહીં, નહીં તો સપ્તાર્ધનાં પગલાં ભરવાં પડશે.” એમ કહી નાના સાધુને દિવાસો આપી ફોનદાર

પુછવા લાગ્યો “ મહારાજ ! સાચું બોલજો. સાચું બોલશો તો તમને જરા પણ હરકત થવાની નથી. બોલો તમારું નામ શું ? ”

કલ્યાણ—“ મારું નામ કલ્યાણ. ”

ફોજદાર—“ સાધુ થયા પછી શું નામ રાખ્યું છે ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! મને “કલ્યાણવિજય” કહે છે પણ હું તે નામથી બોલતો નથી. ”

ફોજદાર—“ તમે ક્યારે દીક્ષા લીધી ? ”

યાદ કરી કલ્યાણે જવાબ આપ્યો “સાહેબ ચાર દિવસ થયા.”

ફોજદાર—“ કેની પાસે લીધી ? ”

જોડે ઉમેલા સાધુને ખતાવી કલ્યાણે જવાબ આપ્યો “ આ મહારાજે મને આ કપડાં પહેરાવ્યાં છે. ”

ફોજદાર—“ આ કપડાં ક્યાં પહેરાવ્યાં ?

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! ત્રીજે માળે ન્યાં અમે બેઠા હતા ત્યાં. ”

ફોજદાર—“ તમારાં માબાપ છે ? ”

કલ્યાણ—“ હા. સાહેબ. ”

ફોજદાર—“ નામ શું ? ”

કલ્યાણ—“ બાપનું નામ ભગવતીદાસ, માનું નામ જમના. ”

ફોજદાર—“ તમારું ગામ કયું ? ”

કલ્યાણ—“ અમારું ગામ અમરાપુર. ”

ફોજદાર—“ તમે તમારા માબાપથી ક્યારે છુટા પડ્યા ? ”

કલ્યાણ—“ ત્રણ ચાર વરસ થયાં હશે. ”

ફોજદાર—“ તે પછી માબાપને મળ્યા છો ? ”

કલ્યાણ—“ તે પછી બીલકુલ મને મળવા દીધો નથી. હું મળવાની વાત કંઈ ત્યારે ના પાડે. ”

ફોજદાર—“ તમે અહીં શી રીતે આવ્યા ? ”

“ સાહેબ ! મારા બાપ મને અહીં પાઠશાળામાં ભણવા તથા રહેવાનું કહી ચાલતા થયા. હું ગરીબ હતો એટલે હું રહ્યો. ” એમ

કહી કલ્યાણ રોવા લાગ્યો.

ફોજદાર—“ જાના રહો, ગભરાશો નહીં. તમારા આપને આ શેઠે પૈસા આપેલા કે ? ”

કલ્યાણ—“ મને શી ખબર પડે ? તે તો આ મારા શેઠ અને મારા આપ જાણે. ”

ફોજદાર—“ તમારે કોઈ ભાઈ કે ખેન છે ? ”

કલ્યાણ—“ ભાઈ નથી પણ એક ખેન છે. તેનું નામ સરિતા છે. મારાથી મોટી છે. ”

ફોજદાર—“ તમને કેટલાં વર્ષ થયાં ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! તેર થયાં છે. ”

ફોજદાર—“ તમને આ કપડાં સાધુએ પરાણે પહેરાવ્યાં છે કે તમે તમારી રાજપુત્રીથી પહેર્યાં છે ? ”

આ સાંભળી કલ્યાણ કાંઈ નહીં બોલતાં શેઠની સામે જોવા લાગ્યો અને ખુબ રડી પડ્યો.

ફોજદારે જરા કડક નજર કરી કહ્યું “ મહારાજ ! તમારે જવાબ મારી સામું જોઈને સાચે સાચો આપવાનો છે. જુઠું બોલશો તો શિક્ષા થશે. તમે હવે શેઠથી જરા પણ ડરશો નહીં. તમને તમારા અપ્પાપને સોંપી દઈશું, માટે સાચે સાચું બોલો. ” આથી કલ્યાણ-વિનય ગભરાયો અને થોડી વાર શાંત રહ્યો.

ફોજદાર—“ મહારાજ ! કેમ જવાબ આપતા નથી ? ”

કલ્યાણ—“ સાહેબ ! પરાણે મારા તમામ વાળ હજમ પાસે કાઢી નંખાવ્યા, મને નવરાવ્યો, હું રોવા લાગ્યો, પછી મને પરાણે સાધુનાં કપડાં પહેરાવ્યાં, આ સાધુએ (મનહરવિજયને બતાવીને), મારા માથામાં રાખેલા થોડા વાળ એકદમ ચુંટી લીધા, હું ચમક્યો અને રોવા લાગ્યો. પછી મારા માથા ઉપર કાંઈક નાખી મારા હાથમાં આ ઓઘો અને દંડ આપ્યો. ”

ફોજદાર—“ તમારા માપાપને ત્યાં જવાનું મન થાય છે ? ”

કલ્યાણ—“મારે તો હવે માઆપને ઘેર જવું છે, મને ત્યાં લઇ જાઓ, મારે સાધુનો વેશ રાખવો નથી.”

આ પ્રમાણે કલ્યાણની જુઆની લઈ ફોજદારે શેઠ ચીમનલાલની અને પેલા મનહરવિજયની સવિસ્તર જુઆનીઓ લખી લીધી. તેમની જુઆનીથી કેસ ઉપર ઘણું અજવાળું પડ્યું.

ફોજદાર આ પ્રમાણે વિધિ કરી ચીમનલાલને પુછવા લાગ્યો. “બોલો શેઠ ! આ છોકરો તેના આપને ઘેર જાય તો તમને વાંધો છે?”

ચીમનલાલ—“વાંધો તો રૂપીઆનો, બીજો શો વાંધો ? પીઆ ચાર હજાર રોકડા કલદારનું પાણી થયું અને ફજેત થયો તે નફામાં. સરકાર આગળ આપણું શું ચાલે ?”

ફોજદાર—“જુઓ શેઠ ! તમારે બે હજારના જમીન આપવા પડશે. આ બંને સાધુને જ્યારે અમે તમારી પાસે માગીએ ત્યારે અમને સોંપવા. જે તેમ કરવામાં કસુર કરશે તો તમને કાયદેસર શિક્ષા થશે, માટે જાઓ બે હજારના લાયક જમીન ખડા કરો, અગર બે હજારની નોટો મુકી હાથ મુચરકો લખી આપો.”

ચીમનલાલ શેઠ થોડી વાર વિચાર કર્યો અને પછી મેડા ઉપર જઈ તીજેરીમાંથી બે હજારની નોટો લાવી રજુ કરી હાથ મુચરકો લખી આપ્યો. પાવતી વીજેરે જે જે કાગળો કરવા ઘટતા હતા તે કરી ફોજદાર વીજેરે ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યા. જતાં જતાં ફોજદારે કલ્યાણને પુછ્યું “કેમ ! તમારે ક્યાં રહેવું છે ? મરજી હોય તો ચાલો મારી સાથે.”

“સાહેબ ! મારે તો તમારી સાથે આવવું છે. મને આ શેઠ હવે મારશે. મને મારા આપને ઘેર મુકી આવો” એમ કહી કલ્યાણ પાછો રોવા લાગ્યો અને તેમનો હાથ પકડ્યો. આ દેખાવથી સૌની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. ફોજદારને પણ દયા આવી, અને બોલ્યો. “કેમ શેઠ ! આ છોકરાને બરાબર સંભાળશો કે કેમ ?

ચીમનલાલ—“કેમ નહીં સંભાળીએ ? હવે તો સરકારી મીલકત થઈ.”

આ વખતે ફોજદારની જોડે એક જૈન કારકુન હતો તે કહેવા લાગ્યો “સાહેબ! હવે આ કલ્યાણને અહીં રાખવો ઠીક નથી, માટે આપની પાસે રાખો. હું તેમની સંભાળ લઈશ.”

ચીમનલાલ—“તમારી ધ્યાન પહોંચે તે પ્રમાણે કરો.”

“મારે તો હવે કોઈ પણ રીતે આ ઘરમાં રહેવું નથી અને આ કપડાં રાખવાં નથી” એમ કહી એથો ફેંકી દીધ કલ્યાણ કહેવા લાગ્યો “મારો કેટ ખમીસ ઘોતીઉં ટોપી વીગેરે છે તે મારી પેટીમાંથી મંગાવી આપો તો હું પહેરી લઉં.”

ફોજદારે તેનાં કપડાંની પેટી મંગાવી પરંતુ તેનાં કપડાં નહીં બદલાતાં મહારાજના પોશાકમાં મોટરમાં બેસાડી પોતાની સાથે આશીસમાં લઈ ગયો અને પેટી સાથે લીધી.

આ વખતે આચાર્યની તપાસ કરવા ગયેલા બીજા ફોજદાર વીગેરે આશીસમાં આવી ગયા હતા. સર્વે એકઠા મળી જે જે સ્થળોએ તાર મુકવાના હતા તે તે મુકી દીધા અને ઘટતી તજવીજ કરી દીધી.

ધર્મશાળામાં તથા શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં પોલીસનો દરોડો પડ્યાની વાત તથા છુપી દીક્ષાવાળા નાના ચેલાને મોટરમાં બેસાડી પોલીસ લઈ ગઈ તે વાત ખુબ ચર્ચાવા માંડી. રસિકલાલ અને માલતી પણ તેજ વાતો કરવા લાગ્યાં. તેઓ હમેશના નિયમ પ્રમાણે મોટરમાં બેસી ફરવા જવાની તૈયારીમાં હતાં તેવામાં ટ્રેડિંગ કંપનીના મેનેજરના બંગલેથી ટેલીફોન આવવાથી રસિકલાલ ચંદ્રકુમારને તેડીને એકદમ મેનેજરના બંગલે ગયો. મેનેજર બંગલા ઉપર અગાશીમાં બેઠો હતો તેમને જોઈને બોલ્યો “મારા ઉપર પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનો ટેલીફોન હતો કે ‘તેમને બોલાવો હું આવું છું.’ તેથી મેં તમને ટેલીફોન કરી બોલાવ્યા છે તે હમણાં આવતા હશે.

એટલામાં તો તેમની મોટર ભૂં ભૂં કરતી આવી. ઉપર આવી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ખુબ હસી પડી મેનેજરને કહેવા લાગ્યો “આજે તેમના સાધુની છુપી દીક્ષા પકડી કાઢી છે અને નાના સાધુને અમારી

ઔશીસમાં લાવ્યા છીએ, પોલીસ અમલદારોએ સારી હીંમત બતાવી કામ કર્યું છે” એમ વધામણી ખાઈ બંને તપાસના તૈયાર થયેલા કાગળો ચંદ્રકુમારના હાથમાં મુકી કહેવા લાગ્યો. “વાંચી જુઓ તમામ કાગળો. આવા ધર્મીયાર્યો અને શ્રીમંત ગૃહસ્થો કેવું જીવું બોલે છે તે જણાઈ આવશે.”

રસિકલાલ અને ચંદ્રકુમાર ઘણીજ ઇન્ટેન્સિટીથી કાગળો વાંચવા લાગ્યા. નવા ચેલાની જીભાનીમાંથી નવી વાત નીકળી આવી. સરિતાનું નામ જણાયું, આથી ચંદ્રકુમારે શંકાથી જણાવ્યું “જેનાં માબાપ મરી ગયાં છે અને નિરાધાર સ્થિતિ થવાથી જે મારા ઘેરે રહે છે તે આ સરિતા તો નહીં? અમરાપુર ગામ તે વાત સાચી, આપનું નામ મને યાદ નથી.” રસિકલાલે કહ્યું “કદાચ તે પણ હોય. આપણે તમારા પિતાને અમરાપુર તાર કરીએ કે ‘સરિતાને લઈને જલ્દી આવો.’ જો તેજ સરિતા હોય તો લાઈ બેન ભેગાં થાય.” આમ ધીમે ધીમે વાત કરી બંને જણે તમામ કાગળો વાંચી લીધા.

રસિકલાલે આ બાબત પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને ધન્યવાદ આપી પુછ્યું “તે કલ્યાણ મહારાજને ક્યાં રાખ્યા છે?”

ઈન્સ્પેક્ટર—“મેં મારા એક જૈન કલાર્કને સોંપેલા છે, તે બહુજ લાયક છે એટલે તેમને જરાપણ હરકત આવશે નહીં.”

રસિકલાલે વિવેક કરતાં કહ્યું “જો ત્યાં હરકત જેવું લાગે તો સુખેથી મારે ત્યાં મોકલજો.”

ચંદ્રકુમાર—“હવે આગળની શી તજવીજ કરી છે?”

ઈન્સ્પેક્ટર—“અમોએ અમરાપુર તાર કરી કલ્યાણ મહારાજના માબાપને તેડાવ્યાં છે.”

ચંદ્રકુમાર—“કોના ઉપર તાર કર્યો છે?”

ઈન્સ્પેક્ટર—“ફોજદાર ઉપર તાર કરેલો છે તે ખબર આપશે.”

ચંદ્રકુમાર—“હું જે ધારૂં છું તે જો હોય તો તેનાં માબાપ મરી ગયેલાં છે. હું તેની બેન સરિતા ઉપરથી અટકળ કરું છું. તેની

બેન સરિતા તેનાં માઆપ મરી જવાથી અમરાપુરમાં મારા આપને ત્યાં રહે છે. તે કુટુંબ સંબંધી મારા પિતાશ્રી વાકેફગાર છે.”

ઈન્સ્પેક્ટર—“સારે તમે તમારા પિતાજીને તે સરિતા સાથે અત્રે તેડાવો એટલે ઠીક પડશે.”

રસિકલાલ—“તેમના પિતાજી આવી વાતોથી વાકેફગાર છે. તે અંધી માહિતી પૂરી પાડશે.”

ઈન્સ્પેક્ટર—“જરૂર તાર મુકો.”

ચંદ્રકમારે કાગળ કાઢી તાર લખી સીપાઈને તાર કરવા મોકલ્યો.

ઈન્સ્પેક્ટર—“અમોએ તમારી સાધુઓની આવી દીક્ષાઓ તોડી નાખવા ગયા અઠવાડીઆથી સખ્ત ઉપાયો લેવા માંડ્યા છે. છુપી પોલીસને પણ હુકમો મળી ચુક્યા છે. ધારાસભામાં આ વાત થોડા વખતથી ચર્ચાઈ છે અને અમારા ઉપર છુપા હુકમો છુટ્યા છે તેનું પરિણામ તમે કેટલાક વખત પછી જોશો. આજથીજ તેનો અમલ થવા લાગ્યો છે. હાલમાં સુપરીન્ટેન્ડંટનો ચાર્જ મારી પાસે છે. પોલીસ કમીશનર બહુજ સખ્ત છે. આમાં જેવી રીતે ખાતમી મળી તેવી ખાતમીઓ આવા ગૃહસ્થો તરફથી મળી આવે તો જરૂર તેમનો સડો કાઢી નાખીએ. આ વાત નહીં લંબાવતાં કાલે માહવદ ૧૨ ના રોજ કલેક્ટરની ઓફીસમાં એક વાગે હાજર થવા તમામ ઉપર સમન્સ કાઢવા નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.”

રસિકલાલ—“આપે ઉદાવેલી તરફી માટે આપને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે, આપના માણસોએ બાહોશીથી અને ચાલાકીથી કામ લીધું છે. અમે આપને દરેક પ્રકારની મદદ કરવા તૈયાર છીએ. અમારા પક્ષમાં સમાજનો મોટો ભાગ છે અને તે જીગરથી કામ કરે છે. આપે લીધેલી તરફી માટે આભાર માનીએ છીએ.”

એમ આભારદર્શક લાગણી પ્રદર્શિત કરી રસિકલાલ અને ચંદ્રકમાર ત્યાંથી ઉઠી ઘેર વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

જીપી દીક્ષાનો તાંત્રિક તપાસ, કચેરીમાં આચાર્યશ્રીની
પધરામણી, લાલાલાલના વિચારમાં અસત્ય જીખાની,
કલેક્ટરની ઉદારતા, કલ્યાણ અને સરિતાનો મેળાપ.

* Truth can hardly be expected to adopt herself to the crooked policy, and wily sinuosities of worldly affairs; for truth like light, travels only in straight lines.—*Colton*.

§ An excuse is worse and more terrible than a lie, for an excuse is a lie guarded. —*Pope*.

માહ વદ ૧૨ ના રોજ બપોરના એક વાગે કલેક્ટરની કચેરીમાં હાજર થવાની મંગળકારી આમંત્રણ પત્રિકાઓ આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજીને તેમના ભક્તરાજ ધરમચંદ મારફત પોલીસ તરફથી પહોંચાડવામાં આવી. પોલીસના તપાસ પછી આચાર્ય તરફ લોકોનો ઘણોજ અણુગમો જાહેર રીતે જણાઈ આવતો હતો અને હામ હામ તેજ વાતો થતી હતી. તેમના ભક્તોએ કેટલાક શ્રીમંતોને બહાર ગામથી મદદ માટે બોલાવવા તાર છોડી દીધા હતા. પોલીસે આચાર્યને પકડ્યા એવી અફવા કેટલાક અંધ શ્રદ્ધાળુઓએ ચલાવી અતિશયોક્તિ કરી ગંભીર સ્વરૂપ આપી દીધું હતું. સાધુઓને કલેક્ટરની કોરટમાં એક વાગે બોલાવ્યા છે એવી વાત જાહેર થવાથી લોકો તે દિવસે બપોરથી

*સત્ય એવું હોય છે કે તે ભાગ્યેજ વક્ર પદ્ધતિને અને દુનિયાદારીના ખટલાની કપટી પ્રપંચી વક્તાને બંધ બેસવું હોય છે. કારણ કે પ્રકાશનાં કિરણોની માફક સત્ય હમેશાં સીધીજ ગતિ કરે છે.

§બહાનું તે જીહાના કરતાં વધારે ભયંકર હોય છે. કારણ કે બહાનું તે સંભાળપૂર્વક જીખાવેલું જીહાણું હોય છે.

કોરટમાં ભરાવા લાગ્યા. કલેક્ટર રજા ઉપર હોવાથી તેમનો ચાર્જ ડેપુટી કલેક્ટર પાસે હતો, તે ગુજરાતી હતો. આચાર્ય અને તેમની સાથેના તમામ સાધુઓને તથા પેલા ચીમનલાલ શેઠને તથા તેમને ઘેર દીક્ષા આપનાર મનહરવિજય સાધુને અપોરના એક વાગે કોરટમાં હાજર રહેવાનું જણાવેલું હોવાથી ધર્મશાળામાંથી સાધુમંડળ કચેરીમાં જવા નીકળ્યું. આ વખતે મોટા સરઘસ જેવો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. આગળ આચાર્ય અને પાછળ પંદર સાધુનું અને તેમના ભક્તોનું ટોળું ચાલતું હતું. ભક્તો તરફથી કોરટમાં તેમને માટે પાટોની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. બધા મુનિ મહારાજો તે ઉપર બિરાજમાન થયા. કચેરી ચીકાર ભરાઈ ગઈ. ગરબડ કે તોફાન ન થાય એટલા માટે પોલીસે સારો બંદોબસ્ત રાખ્યો હતો.

બરાબર એક થયો કે કલેક્ટર ચેમ્બરમાંથી આવી ન્યાયાસન પર બેઠા. તમામ પક્ષકારો હાજર થયેલા હોવાથી દીક્ષાકેસનો તપાસ શરૂ કર્યો. કલેક્ટરે પ્રસન્નતાથી આચાર્ય તરફ જોઈ કહ્યું “મહારાજ ! આજે આપને તસ્દી આપની પડી છે. તેથી કદાચ આપને ખોટું લાગ્યું હશે પણ કાયદાનું બંધારણ એવું છે કે ન્યાયને માટે હંયા નીયાનો ભેદ રાખ્યો નથી. આપના જેવા આચાર્યને કોરટમાં બોલાવવા તે પણ અમને હીક લાગતું નથી. પોલીસના તપાસમાં જે હકીકત મારા જાણવામાં આવી તે જોઈ મને દિલગીરી થાય છે. આપના જેવા આચાર્યે આવું વર્તન રાખવું જોઈએ નહીં. સરકાર તરફ દીક્ષા સંબંધી થયેલા ઝઘડાઓની ઘણી અરજીઓ આવે છે, વળી હમણાં ધારાસભામાં પણ આ વાત ચર્ચાઈ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં બંદોબસ્ત અને તપાસ માટે અમારી તરફ કામો આવ્યાં છે એટલા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને હુકમ આપી તપાસ કરાવ્યો છે જેમાં આપના સાધુપણને ખીલકુલ નહીં છાજે તેવી હકીકત બહાર આવી છે તેથી વધુ ચોક્કશી માટે આપને તસ્દી આપી છે. આશા છે કે સાધુ પુરુષો જુકું નહીંજ બોલે અને ખરી હકીકત જાહેર કરશે.

આપે પોલીસની તપાસમાં જણાવ્યું છે તેનો સાર એ છે કે “મારું નામ વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વર છે, ગુરૂનું નામ વિજયપરમાનંદ સૂરીશ્વર છે, અહીં આવ્યા પછી મેં એ જણને દીક્ષાઓ આપી છે. એક કર્તુરચંદને અને બીજી ચતુરાચાર્જને. આ શીવાય બીજા કોઈને મેં દીક્ષા આપી નથી. અમારા કોઈ સાધુએ પણ દીક્ષા આપી નથી. કોઈને આપ્યાનું પણ અમારા જણવામાં નથી” આ પ્રમાણે હકીકત આપે પોલીસમાં જણાવી છે ?

આચાર્યે જવાબ આપ્યો “હા, તે પ્રમાણે મેં લખાવી છે.”

કલેક્ટર—“તે હકીકત આપે સાચી લખાવી છે ?”

આચાર્ય—“હા, સાચી લખાવી છે.”

કલેક્ટર—“શું આ આપ હડહડતું જીકું બોલતા નથી ?”

આચાર્ય—“ના, બીલકુલ નહીં.”

કલેક્ટર—“કદાચ ધર્મના કામમાં જીકું બોલવાનો પ્રસંગ આવે તો આપ જીકું બોલો ખરા ?”

આચાર્ય આ શબ્દો સાંભળી ઉંડા વિચારમાં પડ્યા.”

કલેક્ટર—“આમ શા માટે વિચાર કરવો પડે છે ? આપને પાળવાના સિદ્ધાંતો નક્કી થયેલા છે તો પછી વિચાર કરવાનો હોય જ નહીં.”

આચાર્ય—“લાલાલાલનો વિચાર કરવો પડે.”

કલેક્ટર—“ધારો કે જીકું બોલવાથી આપને ધર્મનો વધારે લાભ થાય તો તે વખતે આપ જીકું બોલો કે ?”

આચાર્ય—(વિચાર કરીને) “જેવો સમય.”

કલેક્ટર—“હું આપને ખાસ ભાર દઈને અને ખાસ આપના ધ્યાન ઉપર લાવીને કહું છું કે ઉપરના આપના સિદ્ધાંતને વળગીને પોલીસ આગળ હકીકત લખાવી છે તે ખરેખરી સત્ય લખાવી છે ?”

આ શબ્દોથી આચાર્યની મુંઝવણ વધતી ગઈ. લાલાલાલ શબ્દ મોંઢામાંથી નીકળી ગયો તે હવે શી રીતે પાછો પેસે ? વ્યાખ્યાનમાં તો

ગમે તેવો તડાકો મારી હાજી હા કહેનારા શ્રાવકોને ઉંધુંચીતું સમજવાય, પણ અહીં તો સત્તાધીશોની કચેરી રહી એટલે બીજું શું બોલે ? જવાબ દેતાં વિલંબ થયો એટલે કલેક્ટરે જરા ક્રોધ કરી પુછ્યું “આચાર્ય મહારાજ ! કેમ તમે જવાબ દેતાં વાર લગાડો છો ? જેવું હોય તેવું કહી દો. કહો કે ધર્મને લઈને જીકું બોલું છું.”

કલેક્ટરના આવા કડક શબ્દો સાંભળી આચાર્યના કપાળમાંથી પરસેવાનાં બિંદુ છુટવા લાગ્યાં. પોલીસઅમલદાર આગળથી તો છુટ્યા હતાં પરંતુ કલેક્ટર આગળ વાત વધી પડી. સાપે છછુંદર ગળ્યા જેવું બન્યું. આચાર્યની મુખાકૃતિ અને જવાબ દેવાની પદ્ધતિથી કલેક્ટરના મનમાં તેમના પ્રત્યેનું માન ઉડી ગયું, આચાર્યને “આપ” શબ્દથી સંબોધવું બંધ કરી કલેક્ટરે “તમે” શબ્દ વાપરવો શરૂ કર્યો.

વિચાર કરી આચાર્યે જવાબ આપ્યો “હું સાચે સાચું કહું છું. જીકું બોલતો નથી.”

કલેક્ટર—“મહારાજ ! તમારા સત્ત્વની વ્યાખ્યા મેં જાણી લીધી. તમે સાચું બોલો છો કે જીકું તેના તમામ પૂરાવા મારી પાસે છે. હું હવે તમને પુછું છું કે “તમારે મનહરવિજય નામનો ચેલો છે?”

આચાર્ય—“હા, પણ તે મારી સાથે નથી.”

કલેક્ટર—“હાલ તે ક્યાં છે ?”

આચાર્ય—“હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“તે અત્રે ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં છે તે તમે જાણો છો ?”

આચાર્ય—“ના, હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“ચીમનલાલ શેઠને ઘેર મનહરવિજય સાધુએ એક નાના તેર વરસના કલ્યાણ નામના છોકરાને છાતી રીતે દીક્ષા આપી છે તે વાત તમે જાણો છો ?”

આચાર્ય—“ના, આ વાત બનાવટી છે.”

કલેક્ટર—“બનાવટી છે કે કેમ તે જોવાનું કામ માફ છે. હવે તમે કેટલા સાચા છો તે તમને બતાવું છું.” એમ કહી મનહર-

વિજય સાધુને કોરટમાં હાજર કરવા પોલીસઅમલદારને હુકમ કર્યો. તે કચેરીમાં હાજર થતાં તેમને એક પાટ ઉપર બેસાડવામાં આવ્યા.

કલેક્ટર—“આચાર્ય મહારાજ! આ મનહરવિજય સાધુ જે તમારો ચેલો થાય છે તેને તમે ઓળખો છો?”

આચાર્ય—“હા, ઓળખું છું. પણ તે હાલ મારા ચેલા તરીકે નથી.”

પછી કલેક્ટરે મનહરવિજય તરફ નજર કરી તેમને પુછ્યું “મનહરવિજય! તમારી પાસે પોલીસ તપાસ કરવા આવી હતી?”

મનહરવિજય—“હા સાહેબ! શેઠ ચીમનલાલને ત્યાં હતો તે વખતે પોલીસ તપાસ કરવા આવી હતી.”

કલેક્ટર—“તમે પોલીસ આગળ નીચે પ્રમાણે લખાવ્યું છે તે સાંભળો—

“મારું નામ મનહરવિજય છે, વિજય સૂર્ય સૂરીશ્વરનો ચેલો થાઉં છું. હું હાલમાં તેમની સાથે અત્રે આવેલો છું. તેમણે મને ચીમનલાલ શેઠને ઘેર મોકલેલો તેથી તેમને ત્યાં છું. મેં એક કલ્યાણ નામના બાર તેર વરસના છોકરાને શેઠ ચીમનલાલ ધરના મેડા ઉપર માહ વદ ૭ ના સવારે હા વાગે દીક્ષા આપી છે. તે છોકરો દીક્ષા લેવા માટે આનાકાની કરતો હતો અને રડતો પણ હતો, પણ શેઠ લાલચ આપી સમજવતા હતા તેથી તે શાંત રહેતો. દીક્ષા આપ્યાના આગલા દિવસે બીજા સાધુઓને દીક્ષા આપવા મોકલવાના હતા પણ તેમણે ના પાડી તેથી મને મોકલ્યો. તે પહેલાં હું આચાર્યની પાસે ધર્મશાળામાં હતો.” આ પ્રમાણે તમે પોલીસ આગળ લખાવ્યું છે?”

મનહરવિજય—“હા લખાવ્યું છે.”

કલેક્ટર—“તે સાચી વાત લખાવી છે?”

મનહરવિજય—“હા સાહેબ! સાચે સાચું લખાવ્યું છે.”

આ વખતે બધી કચેરી શાંત અને સ્તબ્ધ બની ગઈ અને કોઈ કોઈ ઠેકાણેથી ઉદ્દગાર નીકળવા લાગ્યા કે ‘હવે આચાર્ય સપડાયા, મર્યા, આવી બન્યું.’ કલેક્ટરે જરા મોં મલકાવી કહ્યું “કેમ આચાર્ય

મહારાજ ? તમે કેટલા સત્યવાદી છો તે તમારા ચેલાની જુઓની ઉપરથી નથી સમજાતું ? ”

આચાર્ય—“ એ તો જુડો છે. તે મારો ચેલોજ નથી. તેણે તો નવો ગુરુ કરેલો છે. તેમની સાથે અમારે અણુબનાવ છે તેથી મને સપડાવવા માગે છે.”

કલેકટર—“ મહારાજ ! તમે જાણો છો કે એક જુડું બોલવામાં તેના ટેકામાં અનેક જુડાં બોલવાં પડે છે, પણ તમને તો ધર્મના ઓઠા નીચે જુડું બોલવામાં હરકત નથી તેથી હજારો જુડાં બોલવાની તમને છુટ હોય એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. આટલેથી હજુ તમને સંતોષ થયેલો જણાતો નથી ” એમ કહી ચીમનલાલ શેઠને હાજર કરવા પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને સૂચના આપી. ચીમનલાલ શેઠ ધ્રુજતા ધ્રુજતા આવ્યા અને સલામ કરી કલેકટરની આગળ ઉભા રહ્યા.

કલેકટર—“ તમારા ઘેરે તપાસ કરવા પોલીસ આવેલી ? ”

ચીમનલાલ—“ હા સાહેબ ! ”

કલેકટર—“ તમારે ત્યાં કલ્યાણ નામના છોકરાને છુપી રીતે દીક્ષા આપવામાં આવી છે ? ”

ચીમનલાલ—“ હા સાહેબ ! મેં પોલીસમાં ખરેખરે લખાવ્યું છે. તે સઘળું કાગળમાં છે તે વાંચવાથી સમજશે. ફરી પુછવાની તસ્દી લેવાની આપ નામદારને જરૂર નથી.

કલેકટર—“ હું તો બધું સમજેલો છું પણ તમારા આચાર્યને ખાત્રી કરાવવાની જરૂર છે.”

ચીમનલાલ—“ આચાર્ય મહારાજ ક્યારે જાણતા નથી ? તે છોકરાની ભાંજગડમાં તો તે હતા. વળી દીક્ષા આપવા માટે મનહર-વિજયને પણ તેમણેજ મોકલેલા છે. વિનાકારણ પેલી સુધરેલી ટોળાથી આચાર્ય ખીનીયા, ઉઘાડા છોગે દીક્ષા આપી હોત તો કાણરોકનાર હતું ? ”

કલેકટર—“ આચાર્ય તો બધું જાણે છે પણ કબુલ કરતા નથી એટલા માટેજ તમને બોલાવ્યા છે. તમે કહો છો કે તમે પોલીસમાં

ખરેખરે લખાવ્યું છે તો તેનો સારાંશ વાંચી ખતાવું છું.”

ચીમનલાલ—“હા સાહેબ ! વાંચી ખતાવો, મારે આચાર્યની રૂબરૂ બોલવું મટયું” એમ કહી બે હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. (હસાહસ)

કલેક્ટરે તિરસ્કારભરી નજરે આચાર્યની સામું જોઇ કહ્યું “આચાર્યશ્રી ! તમારા ભક્ત ચીમનલાલે પોલીસ આગળ સત્ય હકીકત લખાવી છે તે સાંભળો—

મારું નામ ચીમનલાલ નગીનદાસ છે. કલ્યાણ નામના છોકરાને મારા ઘરમાં છાત્રી દીક્ષા આપવામાં આવી હતી, હમણાં અયોધ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સુધરેલા લોકોનો નીકળ્યો છે. તેના સભાસદો ધાંધલ મચાવે અને સુલેહનો ભંગ થાય તેવા ડરથી છુપી દીક્ષા આપી હતી. હું કાંઈ કલ્યાણને છાત્રી રીતે ઉપાડીને લાવ્યો નથી કે કોઈ મારા ઘેર છુપી રીતે મુકી ગયું નથી. પણ તેના બાપ ભગવતીદાસ અમરચંદ પાસેથી વેચાતો રાખેલો છે. તેમનું ઘર અમરાપુરમાં છે. તેની પાસે હું એક હજાર રૂપીઆ માગતો હતો તે માટે તેના ઉપર મેં દાવો કર્યો હતો. તે વખતે સૂર્યવિજય આચાર્ય અમરાપુરમાં ચોમાસું હતા. ભગવતીદાસ મહારાજ પાસે આવતા હતા, અને તેમના દુઃખની વાતો કરતા હતા. તે સંઘળી ભાંજગડ મહારાજ પાસે આવી. મહારાજે મને ખુબ સમજાવ્યો. છેવટે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું કે ભગવતીદાસના માથે ખીલું ત્રણ હજારનું દેવું હતું તે દેવું મારે ચુકાવી આપવું અને મારો દાવો પાછો ખેંચી લઈ મારું લહેણું લખી વાળવું; તેને બદલે તેના છોકરા કલ્યાણને આચાર્યને ચેલા તરીકે આપવો. આ પ્રમાણે નક્કી થવાથી ભગવતીદાસ કલ્યાણને મારે ત્યાં મુકી ગયા અને તેમનું દેવું રૂપીઆ ત્રણ હજારનું ચુકાવી આવ્યું. તે વખતે કલ્યાણની ઉંમર આશરે દસ વરસની હતી. છોકરાને ભણવા માટે પાઠશાળામાં મુક્યો. ત્રણ વરસથી અહીં પાઠશાળામાં ભણે છે. હાલ તેની ઉંમર તેર વરસની છે. આચાર્યશ્રી અત્રે આવ્યા, તેમની ઈચ્છા દીક્ષા આપવાની થઈ તેથી મારા ઘરમાં દીક્ષા આપી. હકીકત ખોટી હોય તો આચાર્યશ્રીને પુછવાથી ખાત્રી થશે.

ઉપર પ્રમાણે જુખાની વાંચી રહી કલેક્ટરે કહ્યું “શેઠ ! આ પ્રમાણે તમે લખાવ્યું છે ?”

શેઠ ચીમનલાલે તરતજ જવાબ આપ્યો “હા સાહેબ! બધું ખરેખર લખાવ્યું છે. સાહેબ! આચાર્યને પુછોને! તે ખુલાસો આપશે, ભાંજગડમાંજ તે હતા. અમારી સાથે તેમણે પણ બે દિવસના ઉજ્જગરા કરેલા છે, તે પૂરા વકેફગાર છે. કહો, મેં આમાં શો ગુન્હો કર્યો છે?” આ શબ્દોની સાથે કોરટમાં ખુબ હસાહસ ચાલી રહી, આચાર્યનું મોં વહીલું પડી ગયું, નૂર ઉડી ગયું, શેઠ ઉપર જરા ગુસ્સો થયો પણ શું કરે? શેઠ પણ આધાપાછા થાય તેમ નહોતું. આ કાંઈ જૈનોની વ્યાખ્યાનની સભા નહોતી કે આચાર્ય સિંહગર્જના કરી શ્રોતા જનોને દયાવે!

કલેક્ટર—“શેઠ! તમે કલ્યાણને ઓળખો છો?”

ચીમનલાલ—“ત્રણ વરસથી ખવરાવી પીવરાવી, પાણી પોષી, લણાવી ગણાવી મારી પાસે રાખી મોટો કરેલો છે તેને કેમ ન ઓળખું? તે તો મારા દીકરા કુમારપાળ કરતાં પણ ઘણો વહાલો છે, (ત્યારે એને શું કરવા દીક્ષા આપી? એવો ધીમે ઉદ્દગાર-હસાહસ) આવા મારા દીકરા જેવા કલ્યાણને મેં દીક્ષા આપી તેમાં મેં શો ગુન્હો કર્યો? મેં તો ધર્મનું કામ સમજી આ આચાર્ય મહારાજના આગ્રહથી તેમણે કાઠી આપેલા ઉત્તમમાં ઉત્તમ મુહૂર્ત અનુસાર માહ વદ ૭ ના સવારે ચોઘડીઉં, ઘડી પળ બરાબર સાધી પાસે રહી દીક્ષા અપાવી કલ્યાણના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો છે અને આચાર્યશ્રીને પણ પૂરેપૂરો સંતોષ આપ્યો છે, છતાં પોલીસ મારે ત્યાં ધાંધળ કરી મારા જમીન લે અને મને ફજેત કરે તેમાં મારો શો અપરાધ તે મને સમજતું નથી. મોટા લોકોની લડાઈમાં હું નિર્દોષ માણસ માર્યો જાઉં છું.” (ખુબ હસાહસ)

કલેક્ટર—“શેઠ ચીમનલાલ! તમે આ પ્રમાણે જુઝાની આપો છો તેથી આચાર્ય મહારાજ તમારા ઉપર નાખુશ નહીં થાય?”

ચીમનલાલ—“સાહેબ! નાખુશ થાય તો તેમાં હું શું કરું? મારો શો દોષ? મેં તો તેમણે કહ્યું તે પ્રમાણે કર્યું અને સાચે સાચું

લખાવ્યું. મારે કેટલા કાળ કાઢવા છે ? બહોત ગઈ થોડી રહી. શા માટે જીકું બોલું ?” એમ કહી શેઠ ગળગળા થઈ ગયા.

કલેક્ટર—“શેઠ ! કચવાશો નહીં. હું જાણું છું કે તમે જીકું બોલવામાં પાપ સમજો છો. આચાર્યની વિરુદ્ધ સત્ય બોલવામાં તમે જે હીંમત બતાવી છે તે માટે તમને ધન્યવાદ ધટે છે.”

ચીમનલાલ—“સાહેબ ! અમારા આચાર્ય રોજ અમને બોધ આપે છે કે જીકું બોલવામાં પાપ છે, તેથી નરકમાં જવાય, તો શા માટે જીકું બોલી હાથે કરી નરકમાં જઈ ? જેને નરકમાં જવું હોય તે બોલે જીકું (હસાહસ)” આમ કહી જાણે કલેક્ટરની મહેરબાની મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હોય તેવો દેખાવ કરી મુક્યો.

કલેક્ટરે ગંભીર સ્વરૂપ પકડી કડક સ્વરે કહ્યું “મહારાજ ! હવે તમને જણાય છે કે તમે કેટલા બધા સત્યવાદી છો ?”

આચાર્ય—“આ વાણીઓ તદ્દન જીકો છે. વાણીઆ હમેશાં પ્રપંચી, દગાબાજ અને જીકા હોય છે, ખોટા સોગંદ ખાય છે, સંબંધીઓને ફસાવે છે, અમારા જેવા મોટા આચાર્યથી પણ દગાથી રમે છે, જીઓને તે શ્રાવક થઈ આચાર્યને સપડાવવા નીકળ્યો છે. એવા અધર્મી જીવો નરકમાં જવાના.”

કલેક્ટર—“જ્યારે ઇશ્વર તે ગુન્હાનો ન્યાય કરવાનું કામ તમને સોંપે ત્યારે તેને નરકમાં મોકલજો પણ અત્યારે તમારે સાવધ રહેવાનું છે, સમજ્યા ? આટલેથી તમને ખાત્રી થતી નથી તો જીઓ હું તમારી આગળ એક વધુ પૂરાવો રજુ કરું છું.” એમ કહી કલ્યાણને હાજર કરવા પોલીસને હુકમ કર્યો. આથી તમામ પ્રેક્ષકોને તે છોકરાને જોવાની આતરતા થઈ. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરે તે છોકરાને કોર્ટમાં હાજર કર્યો.

તેને જોઈ કલેક્ટરને મંદ હાસ્ય આવ્યું અને સામી બાજુ ખુશી ઉપર બેસવા સૂચના કરી. લોકો ઉભા થઈ તેને જોવા લાગ્યા.

કલેક્ટર—“તમારું નામ કલ્યાણને ?”

કલ્યાણ—“હા સાહેબ. મારું નામ કલ્યાણ ને બાપનું નામ ભગવતીદાસ. ”

કલેક્ટર—“કલ્યાણ! બીજા સાધુઓની માફક કેમ તમારા બગલમાં ઓથો રાખેલો નથી?”

કલ્યાણ—“સાહેબ! તે તો મેં ગદ્ય કાલે શેઠ ચીમનલાલના ઘેર ફેંકી દીધો છે. હું તો આ પીળો કપડો કાઢી ઘોતીકું કોટ અને ટોપી પહેરવા માગતો હતો પરંતુ ફોજદાર સાહેબે તેમ કરવા ના પાડી.”

કલેક્ટર—“તમને આવાં સાધુનાં કપડાં કોણે અને કેવી રીતે પહેરાવ્યાં?”

કલ્યાણ—“સાહેબ એક સાધુ આગલા દિવસે આવેલો તેણે કપડાં પહેરાવ્યાં છે. પહેલાં મારું માથું હજમ પાસે સાફ કરાવ્યું, અને માથામાં થોડા વાળ રાખ્યા. મને પછી પરાણે નવરાવ્યો અને સાધુએ આ કપડાં પહેરાવી મારા માથામાં રાખેલા થોડા વાળ ખેંચી નાખ્યા.”

કલેક્ટર—“આ બધું તમે રાજી ખુશીથી કરાવ્યું?”

કલ્યાણ—“ના સાહેબ! મને તો તે વખતે ખુબ રડવું આવતું હતું. હજમને પણ ગાળો દીધી હતી. પણ મારું તેમના આગળ શું ચાલે? મને તો કહેતા હતા કે તું મોક્ષમાં જઈશ, ત્યાં તને ખુબ સુખ મળશે એમ કહી સમજાવતા હતા, પણ મને કાંઈ એન પડતું નહોતું તેથી હું રડતો, રડતો એટલે મને ધમકાવી લપડાક મારતા અને મોંઢું દબાવી રડવા દેતા નહીં. રખેને કોઈ પાડોશી બાણે.” એ શબ્દોની સાથે આંખમાં ઝળઝળાયાં ભરાયાં.

કલેક્ટર—“કલ્યાણ! રડશો નહીં. તમને હવે કોઈ મારશે નહીં તમારી ઈચ્છા તમારા માબાપ પાસે જવાની છે કે આ વેશ કાયમ રાખવાનો છે?”

કલ્યાણ—“સાહેબ! મારે મારાં માબાપ પાસે જવું છે. મને તેમની પાસે મોકલાવો.” એમ બોલી ખુબ રડવા લાગ્યો. આ બનાવથી આખી કચેરીમાં ગમગીની ફેલાઈ ગઈ. કેટલાકોની આંખો

આંસુથી ભરાઈ ગઈ અને ઉદ્દગાર નીકળવા લાગ્યા કે સાધુઓ કેવાં નિર્દય કામ કરે છે? આટલા નાના છોકરાને દીક્ષા શી? શું જૈનધર્મમાં આવો બળાત્કાર કરવાનું કહેલું છે?”

કલેક્ટર—“કલ્યાણ! તમને અત્યારે તમારું ધોતીકું, પેરણ, કાટ ટોપી આપવામાં આવે તો તમે પહેરવા ખુશી છો?”

કલ્યાણ—“મને તે આપવામાં આવે તો આ ફેંકી દઉં.

આ પ્રમાણે કોરટ સ્વાલ પુછે છે એટલામાં ઈન્સ્પેક્ટરે એક લેખી રીપોર્ટ રજુ કર્યો. કલેક્ટરે તે રીપોર્ટ વાંચી તે ઉપરથી વિચાર કરી કલ્યાણને પ્રશ્ન કર્યો “કલ્યાણ! તમારે બેન છે?”

કલ્યાણ—“હા સાહેબ.”

કલેક્ટર—“તેનું નામ શું?”

કલ્યાણ—“તેનું નામ સરિતા છે.”

કલેક્ટર—“તેને તમે ઓળખો છો?”

કલ્યાણ—“કેમ ન ઓળખું? તે મને ભણાવતી હતી.”

કલેક્ટર—“તમારાં માઆપ જીવે છે?”

કલ્યાણ—“હા સાહેબ.”

કલેક્ટર—“તમે તેમનાથી ક્યારે છુટા પડ્યા?”

કલ્યાણ—“સાહેબ ત્રણ વરસ થયાં.”

કલેક્ટર—“તે પછી મળ્યાજ નથી?”

કલ્યાણ—“ના સાહેબ! મને ઘણુંએ મળવાનું મન થતું, પણ શેઠ મળવા જવા દેતા નહોતા.”

કલેક્ટર—“કલ્યાણ! તમે ગભરાશો નહીં. તમે કહેશો તેમ કરીશું. જરા તમે બાળુની ઓરડીમાં બેસો. હમણાં તમને પાછા બોલાવું છું અને તમને તમારાં કપડાં પહેરાવી તમારા ઘેર મોકલું છું.” એમ કહી કલેક્ટરે તેમને જોડેની ચેમ્બરમાં બેસાડવા હુકમ કર્યો અને ચંદ્રકુમાર તથા તેમની સાથે આવેલી છોકરી તથા બીજા માણસોને કોરટમાં રજુ કરવા ઈન્સ્પેક્ટરને જણાવ્યું. તે ત્રણે જણ હાજર થતાં

તેમને ખેસવા ખુરશીઓ આપવામાં આવી. છોકરી નવાનવી કોરટમાં આવેલી હોવાથી ગભરાતી હતી. પણ તેની સાથે ચંદ્રકુમાર તથા ચંદ્રકુમારના પિતા અવંતીલાલ હતા તેથી તેનામાં હીમત હતી.

કલેક્ટરે ધીમે રહી તે છોડીને પુછ્યું “ખેન ! તમારું અને તમારા આપનું નામ શું ?”

સરિતા—“ સાહેબ ! મારું નામ સરિતા છે અને આપનું નામ ભગવતીદાસ અમરચંદ છે. ”

કલેક્ટર—“ તમારી માનું નામ શું ? ”

સરિતા—“ આઘ જમના. ”

કલેક્ટર—“ તમારે કોઈ સગો ભાઈ છે કે ? ”

સરિતા—“ હા સાહેબ પણ.....”

“પણ” શબ્દ બોલતાંની સાથે તેની આંખમાંથી આંસુ ખરવા માંડ્યાં.

કલેક્ટરે દિવાસો આપી કહ્યું “ખેન ! ગભરાશો નહીં. “પણ”

કહી કેમ અટકી પડ્યાં ? શું કહેવા માગો છો ?”

સરિતા—“ સાહેબ ! મારા આપે દેવા પેટે કોઈ સાધુને મારા ભાઈને વેચી દીધો છે એમ મારી બા એક દિવસ કહેતી હતી. ”

કલેક્ટર—“ તેનું નામ તમને આવડે છે ? ”

સરિતા—“ હા, તેનું નામ કલ્યાણ. ”

કલેક્ટર—“ ક્યાં વેચેલો છે તે તમે જાણો છો ? ”

સરિતા—“ સાહેબ ! સાધુને વેચેલો છે એટલુંજ જાણું છું. ”

કલેક્ટર—“ હાલ ક્યાં છે તે તમારા જાણવામાં છે ? ”

સરિતા—“ ના, સાહેબ ! મને શી ખબર પડે ? સાધુ આવા નાના છોકરાને ઉપાડી લઈ જઈ ચેલા બનાવે છે એમ મારી બા તથા પાડોશીનાં ઐરાં કહેતાં હતાં. ”

કલેક્ટર—“ તમારાં માઆપ હાલ ક્યાં રહે છે ? ”

આ પ્રશ્નની સાથે સરિતા રડી પડી. રડતાં રડતાં બાબ્યા તુટવા શબ્દ બોલી “ બંને જણ મરી ગયાં છે, આપ ગઈ સાલ મરી ગયા

અને મા હમણાં થોડા દિવસ ઉપર મરી ગઈ” એમ કહી બોલતી બંધ થઈ, મન ઘણુંજ ભરાઈ આવ્યું, મા સાંભરી આવી. લાચાર અવસ્થાનું ભાન થયું અને દુખીઆરી જેવી બની ગઈ. બાળુમાં બેઠેલા અવંતીલાલે તેને દીલાસો દઈ ધીરજ આપી.

આ વખતે કલેક્ટરની આંખો પણ ભીની થઈ. મન શાંત કરી કલેક્ટરે આશ્વાસન આપ્યું “બેન ગભરાશો નહીં, હીંમત રાખો, એમ ન કરીએ, હાલ તમે ક્યાં રહો છો ?

સરિતા—“ સાહેબ ! હું આ અવંતીલાલ કાકાને ત્યાં રહું છું. તે અમારા પાડોશમાં રહે છે. મા મરી ગયા પછી હું એકલી હોવાથી તે મને તેમના ઘેર રાખે છે. કાકીનું મારા ઉપર ઘણું હેત છે. હાલમાં તો તે બંને મારાં માબાપ તુલ્ય છે.”

કલેક્ટર—“ બેન ! તમે તમારા ભાઈને ઓળખી શકશો ? ”

સરિતા—“ હા, કેમ ન ઓળખું ? અમે ભેગાં રમતાં હતાં. હું તેને ભણાવતી.”

આ સાંભળી કલેક્ટરે કલ્યાણને એમ્બરમાંથી લાવવા ઇન્સ્પેક્ટરને આંગળીથી ઇસારો કર્યો કે ઇન્સ્પેક્ટરે એમ્બરમાં જઈ કલ્યાણને તરતજ કોરટમાં રજુ કર્યો. તેની ખુરશી આગળજ સરિતાને જોઈ એકદમ કલ્યાણ બોલી ઉઠ્યો. “બેન સરિતા ! તું ક્યાંથી ?” એમ કહી તેની પાસે ખુરશી ઉપર બેઠો. સરિતા આમ એકદમ પોતાના ભાઈને સાધુ વેશમાં જોઈ વિસ્મય પામી. “ ભાઈ કલ્યાણ ! તું અહીં આ વેશમાં ક્યાંથી ? ” એમ કહી રડવા લાગી. આ દેખાવથી જોનારની આંખોમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. કલેક્ટરને પણ ખીસામાંથી રમાલ કાઢી આંસુ લેહોઈ આંખો સાફ કરવાની ફરજ પડી.

ન્યારે આ પ્રમાણે તમામનાં હૃદય દયાથી પીંગળી ગયેલાં જોવામાં આવ્યાં ત્યારે પેલા આચાર્ય તો ક્રોધના આવેશમાં પેલા મનહરવિજય અને ચીમનલાલ શેઠ તરફ કરડી નજરથી જોતા હતા. પાંડો ઉપર

ખિરાજમાન થયેલા ચાર પાંચ સાધુઓની આંખમાંથી પણ આંસુ ટપકતાં હતાં. આ દેખાવથી આસપાસ શાંતિ ફેલાઈ રહી.

બંને ભાઈ બેનને ભેટવાનું મન થયું પરંતુ કોરટમાં હતાં તેથી મર્યાદા રાખી પોતાના સ્થળે રહી એક બીજાની સામું અશ્રુમય આંખે વારંવાર નેવા લાગ્યાં.

કલેક્ટર—“ કલ્યાણ ! હવે તમારી શી મરજી છે ? ”

કલ્યાણ—“ હવે હું મારી બેનની સાથે ઘેર જઈશ. આ કાકાને પણ ઓળખું છું. તેમના ઘરમાં અમે ભાઈબેન ખુબ રમતાં હતાં.”

આ વખતે તેના મુખ ઉપર આનંદની ઝાંખી છાયા નેવામાં આવી. આગળ પ્રશ્ન પુછતાં કલેક્ટરના હૃદયને વિચાર થયો કે “જેવો આ છોકરાને પોતાની બેનને મળવાનો આનંદ થયો છે તેવોજ મા-બાપના મરણના સમાચાર જાણી તેના હૃદય ઉપર આઘાત થશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે એટલામાં કલ્યાણના મોંઢામાંથી સ્વાભાવિક નીકળી ગયું કે “ બેન સરિતા ! આપણી બા આવી છે? ” આ પ્રશ્નની સાથેજ સરિતા રડી ગઈ અને રડતાં રડતાં બોલી “ભાઈ કલ્યાણ ! બા તો હમણાં મરી ગઈ ” કલ્યાણ આ માઠા સમાચાર જાણી રડી ગયો. અવંતીલાલ બંનેને છાનાં રાખવા લાગ્યો. જરાવાર કલ્યાણ શાંત રહી સરિતાને કહેવા લાગ્યો “સરિતા ! બાપા ક્યાં છે ? ” ધીરજ આપી ગદગદ સ્વરે સરિતા બોલી “ભાઈ કલ્યાણ ! બાપા તો ગઈ સાલ ગુજરી ગયા છે. ” આ સાંભળી બંને વધારે રૂદન કરવા લાગ્યાં. આ ભાઈબેનનું રૂદન બધાંને હૃદયદ્રાવક અને અસહ્ય લાગ્યું. અને તમામ લોકોને સાધુ ઉપર ખુબ તિરસ્કાર છુટ્યો. ઘડીબર કોરટનો દેખાવ મટી નાટકનાં કંઈકરસનો દેખાવ થઈ રહ્યો. શોકનું આવરણ છવાઈ રહ્યું. લોકોમાંથી ઉદ્ગાર નીકળવા લાગ્યા કે “ આ તે સાધુ કે કસાઈ ? છે જરાએ દયાનો છાંટો ! આવી રીતે દીક્ષા આપી લોકોમાં ત્રાસ વર્તાવી રહ્યા છે. ધિક્કાર છે એવા સાધુઓને ! ” આવી રીતે તિરસ્કારના શબ્દો વાતાવરણમાં પડવા પાડી રહ્યા.

પછી ઇન્ટરપેક્ટર પાસે કલ્યાણના કપડાંની પેટી મંગાવી કલેક્ટરે કહ્યું “કલ્યાણ ! તમારી ઇચ્છા હોય તો આ કપડાં કાઢી નાખી તમારાં કપડાં આ પેટીમાંથી પહેરી લો.” આવો હુકમ થતાં કલ્યાણે પીળાં કપડાં ફેંકી દઇ ઘોતીઉં, પેરણ કોટ ટોપી પહેરી લીધાં. બળાતકારે બનાવેલો સાધુ ચાર દિવસમાં પાછો સંસારી બની ગયો. તેના હૃદયમાં આનંદ અને શોક છવાઈ રહ્યા. દીક્ષાની જાળમાંથી છુટી પોતાની સગી બેનને મળવા ભાગ્યશાળી થયો અને કમનસીબે માઆપના દેવગત થયાના સમાચાર બેનના મોંઢેથી સાંભળી દિવગીર થયો. આ વખતે તેના હૃદયની કેવી સ્થિતિ હશે તેની કલ્પના ભાગ્યેજ થઈ શકે !

કલેક્ટર—“ કલ્યાણ ! હવે તમારે તમારી બેન પાસે રહેવું હોય તો સુખેથી રહો. સરિતા બેન ! તમને તમારો ભાઈ સોંપવામાં આવે છે. તમારા કમનસીબે તમારાં માઆપ મરી ગયાં છે પણ પ્રભુકૃપાએ આ તમારા અવંતીલાલ કાકા તમારા પિતારૂપ છે તે તમારી સંભાળ રાખશે, ભણાવશે અને ડોકાણે પાડશે.

ચંદ્રકુમાર ! જાઓ આ બંને ભાઈબેનને લઈ જાઓ. તમારા પિતાશ્રી પાસેથી મારે કેટલોક ખુલાસો લેવાનો છે માટે તેમની હમણાં મારે જરૂર છે.”

પછી બંને ભાઈબેનને લઈ ચંદ્રકુમાર કચેરીમાંથી વિદાય થઈ ગાડીમાં બેસી પોતાને ત્યાં ગયો. ત્યાર બાદ કલેક્ટરે અવંતીલાલની જીબાની લેવી શરૂ કરી.

કલેક્ટર—“ અવંતીલાલ ! તમે આ આચાર્યને ઓળખો છો ? ”

અવંતીલાલ—“ હા સાહેબ ! ઘણાં લાંબા વખતથી ઓળખું છું.”

કલેક્ટર—“ તમે અહીં ક્યારે આવ્યા ? ”

અવંતીલાલ—“આજે સવારે દસની ટ્રેનમાં અમરાપુરથી આવ્યો.”

કલેક્ટર—“કલ્યાણને દીક્ષા આપ્યાની વાત તમે ક્યાંથી જાણી ?”

અવંતીલાલ—સાહેબ ! ગઈ કાલ રાત્રે પોલીસનો માણસ સરિતાના બાપ ભગવતીદાસનો તપાસ કરવા આવ્યો હતો. તે તો મરી

ગયા હતા એટલે પુછતો પુછતો તે મારી પાસે આવ્યો. એટલામાં મારા દીકરા ચંદ્રકુમારનો તાર આવ્યો તેમાં જણાવ્યું હતું કે સરિતાને લક્ષને જલ્દી આવો. તે ઉપરથી તેને લઈ અત્રે આવ્યો. અત્રે આવ્યા બાદ ચંદ્રકુમારે મને સઘળી હકીકત કહી તેથી આપને પાછલો હેવાલ સાદર કરવા આપને વિનંતી કરી.”

કલેક્ટર—“તમે કલ્યાણને દીક્ષા આપ્યા સંબંધી કાંઈ જાણો છો?”

અવંતીલાલ—“ના, તે હું જાણતો નથી.”

કલેક્ટર—“ત્યારે તમે પહેલાંની વાત જે જાણતા હો તે કહો.”

અવંતીલાલ—“કલ્યાણને ત્રણચાર વરસથી મેં જોયો નથી. તે પહેલાં તે મારે ઘેર આવતો. સરિતા પણ આવતી. તેમના માબાપની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ નબળી હતી, માથે દેવું હતું, કોઈ ગૃહસ્થે તેના બાપ ભગવતીદાસ ઉપર દાવો કરેલો તેથી તે ઘણો મુંઝવણમાં રહેતો, તે વખતે આ આચાર્ય અમારા ગામમાં ચોમાસું હતા. એક બાજુ પેલા ગૃહસ્થ ભગવતીદાસને પૈસાની બાબતમાં ખુબ સતાવવા લાગ્યા અને બીજી બાજુ આચાર્ય મારફત છોકરાની માગણી કરી. પૈસાની મુશ્કેલી દુર કરાવીને સુખી કરવાની મોટી લાલચ આપી. કેટલાક દિવસ સુધી આવી ભાંજગડ ચાલી. ઘણી વખત કલેશ પણ થયો પણ છેવટે ભગવતીદાસ પૈસાથી લલચાઈ છોકરાને આ આચાર્યને ચેલો કરવા પેલા ગૃહસ્થને સોંપ્યો. તે પછી તેની હકીકત શું બની તે મારા જાણવામાં નથી. અહીંયાં આવ્યા પછી જાણ્યું કે તેને સદર ગૃહસ્થને ઘેર છુપી રીતે દીક્ષા આપવામાં આવી છે અને તેમની કપટબાજી સરકારે પકડી છે.”

કલેક્ટર—“સદર ગૃહસ્થનું નામ શું?”

અવંતીલાલ—“તેમનું નામ શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ.”

કલેક્ટર—“તે ચીમનલાલ શેઠને ઓળખે છે?”

અવંતીલાલ—“હા સાહેબ. આ બાજુમાં બેઠા છે તે. તેમનાં પરાક્રમેથી હું તેમને ઘણા વખતથી ઓળખું છું.”

કલેક્ટર—“પરાક્રમેથી એટલે શું?”

અવંતીલાલ—“સાહેબ! આ ભદ્રાપુરી શહેરમાં જેટલી છુપી દીક્ષાઓ અપાય છે તેની તમામ ગોઠવણ તે શેઠ તરફથી તેમના ઘેર થાય છે તેથી તેમનું ઘર દીક્ષાના અખાડા તરીકે અમારી જૈન કોમમાં ઓળખાય છે, તેમાંથી આવા દીક્ષાના પહેલવાનો પાકે છે. (હસાહસ) કેટલાક લોકો તેમને દીક્ષાની ફેક્ટરીવાળા પણ કહે છે. (ખુબ હસાહસ) દુનિયા તો દેખે તેવું કહે.”

કલેક્ટર—“આવું કામ ચીમનલાલ શેઠ શું સમજીને કરતા હશે?”

અવંતીલાલ—“ધર્મનું કામ સમજીને કરતા હશે. સાધુઓ એવા મંત્ર લણાવે છે કે સાધુને એલા આપવામાં જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર છે. એલો થનારના આત્માનો ઉદ્ધાર થાય છે અને અપાવનારને ખુબ પુણ્ય અંધાય છે, અને પાપનો નાશ થાય છે.”

કલેક્ટર—“ત્યારે તે કામમાં જીકું બોલવું પડતું હશે?”

અવંતીલાલ—“સાહેબ! ડગલે ને પગલે જીકું બોલવું પડે છે.”

કલેક્ટર—“ત્યારે જીકું બોલવામાં પાપ ન લાગે? તમે જૈનો તો પાપથી ઘણા ડરો છો.”

અવંતીલાલ—“પણ સાહેબ! આવા મોટા આચાર્યો એવા સમર્થ અને વિદ્વાન હોય છે કે શાસ્ત્રોમાંથી પાપ કરવામાં પણ પુણ્ય શોધી કાઢી પાપના રસ્તા ખુલ્લા મુકે છે. અને તેમ કરતાં પાપ થવાનો સંભવ લાગતો હોય તો તેને આલવણ યાને પ્રાયશ્ચિત કરાવે છે તેથી તે શુદ્ધ થાય છે.”

કલેક્ટર—“ત્યારે તો આ હિસાબે તમે જૈનો પાપમાં પુણ્ય માની પાપનાં કૃત્યો કરી શકો!”

અવંતીલાલ—“અમે તો એમ નથી માનતા. પણ આવા આચાર્યોની તેવી માન્યતા છે. આ આચાર્ય બહુ વિદ્વાન છે, અમારા તમામ સૂત્રોના અભ્યાસી છે, તમામ આગમો-અમારા ધર્મના ગ્રંથો-જ્ઞેર્ધ ગયા છે. અને તે ગ્રંથોમાંથી એવા સિદ્ધાંતો વાક્યાતુર્ય અને દાખલા

દલીલોથી બંધ બેસતા કરે છે કે અમારા અંધશ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો હાજી હા કહી તે પ્રમાણે વર્તન ચલાવે છે. ”

કલેક્ટર—“ ત્યારે તમારા જેવા કેમ વિરૂદ્ધ પડતા નથી. ”

અવંતીલાલ—“ સાહેબ ! અમો વિરૂદ્ધ પડીએ છીએ. અમારામાં ઘણા આચાર્યો આવી અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિથી તદ્દન વિરૂદ્ધ છે. તે કદાપિ પાપનું કામ આદરતા નથી. ”

કલેક્ટર—“ ત્યારે તો તમારામાં બે ભેદ પડેલા જણાય છે. ”

અવંતીલાલ—“ હા સાહેબ. આવા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાય-તીઓએ ‘દીક્ષારક્ષક’ મંડળ સ્થાપી ‘દીક્ષાવાજીત્ર’ પત્ર કાઢેલું છે. તેથી આવા ત્રાસદાયક કેસો બનવાથી તેમની વિરૂદ્ધ અમારા પક્ષે ‘અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ’ સ્થાપેલો છે. આવા દીક્ષાના હીમા-યતી સાધુની પક્ષમાં જો શેઠ ચીમનલાલ જેવા ગૃહસ્થો ન હોય તો હમણાં તેમની પ્રવૃત્તિ બંધ થાય પરંતુ કહેવત છે કે કુહાડીમાં ઝાડના લાકડાનો હાથો મળે તો જ ઝાડનું નિકંદન જાય. દીક્ષાના જ્ઞાને નહીં કહેવાય એવા અનર્થોનો ઉપદેશ દેવા પણ ચુકતા નથી. ”

કલેક્ટર—“ એવા તે કેવા અનર્થો ? ”

અવંતીલાલ—સાહેબ ! તે કહેવામાં અમે અમારા હાથે અમારી જાંગ ઉઘાડી કરીએ છીએ. તેથી કહેવું ઠીક લાગતું નથી. ”

કલેક્ટર—“ અહીં કહેવામાં શું હરકત છે ! ઉલટ તેથી ફાયદો થશે, સરકારના ધ્યાન ઉપર વાત આવશે તો સરકાર તેનો સખ્ત બંદોબસ્ત કરશે. માટે તમારા જેવા અનુભવી વિદ્વાન અને પરિપક્વ વિચારવાળા ગૃહસ્થો તો સત્ય વસ્તુ જાહેરમાં મુકવી જોઈએ. ”

અવંતીલાલ—“સાહેબ ! હમણાંજ થોડા માસ ઉપર આજ આચાર્ય-શ્રીએ જાહેર વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું કે “નવા મુંડેલા ચેલાને કોઈ પકડવા આવે તો તેને સંતાડવા માટે અમે ગમે તે ઉપાયો લઈ શકીએ. એક છેદ સૂત્રમાં એવો દાખલો નીકળી આવે છે કે તે ચેલાને સાધ્વીનાં કપડાં પહેરાવી સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં રાખીએ અને સાધ્વી તેની સેવા કરે

છતાં પણ પાપ લાગે નહીં,” આવું કથન જાહેરમાં કહેવા જરા પણ પાછા હઠ્યા નહીં. (હસાહસ). સાહેબ! વિચાર કરો કે જ્યારે આચાર્યો આવા ઉપદેશ કરે ત્યારે શેઠ ચીમનલાલ જેવા ગૃહસ્થ પોતાને ત્યાં દીક્ષાના અખાડા ઉઘાડે અને ચેલા બનાવવાની ફેકટરી ચલાવવા માટે ગરીબ માણસોનાં કુમળાં છોકરાંની ખરીદી કરે એમાં શું નવાઈ? (હસાહસ) માત્ર તેમના મંડળના કેટલાક આચાર્યો આવું દીક્ષાનું ધર્તીંગ લઈ બેઠા છે. આ કારણથી એંશી ટકા જેટલો સમાજ તેમની વિરૂદ્ધ થઈ પડ્યો છે.”

કલેક્ટર—“અવંતીલાલ! તમે તો આ કેસ ઉપર ઘણું સાંઝે અજવાળું નાખ્યું.”

અવંતીલાલ—“સાહેબ! આ સંબંધી ઘણા દિવસથી વાતો ચર્ચાય છે. દીક્ષાને લીધે ઘેર ઘેર ઝેરનાં બીવવાયેલાં છે, જે અમારા ધર્મગુરૂ, જે અમારા પાલક, જે અમારા રક્ષક તેજ અત્યારે અમારા ભક્ષક થઈ પડ્યા છે, અને તેજ કારણથી હવે રીતસર બંધારણ બાંધી યુવકોએ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સ્થાપેલો છે, તે મંડળમાં ઘણા લોકો જોડાયા છે એમ મારા જાણવામાં છે. આ આચાર્યશ્રીને મેં ઘણી વખત એકાંતમાં કહેલું કે મહારાજ આવી અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ છોડી દો, તેમાં સાર નથી. ધર્મ વગોવાય છે, અને જૈનેતર પ્રજા હાંસી કરે છે, પણ તે તો યોગી પુરૂષ રહ્યા એટલે યોગીમાં હઠવાદ હોય તે કોણ મુકાવે?”

કલેક્ટર—“અવંતીલાલ! તમે તમારા અનુભવનો અને માહિતીનો લાભ આપી કોરટને ન્યાયના કામમાં જે અમુલ્ય મદદ કરી છે તે માટે કોરટ તમારો ઉપકાર માને છે.”

આ પ્રમાણે કહી કલેક્ટર આચાર્યની સામું જોઈ સહેજ તિરસ્કારયુક્ત કહેવા લાગ્યા “ગુરૂ મહારાજ! આથી પણ વધારે પૂરાવાની જરૂર છે? તમને પસ્તાવો થતો નથી? આટલાથી તમારી આંખો ઉઘડી શકે તેમ નથી?”

આચાર્ય—“ સાહેબ! આ બધી હકીકત ખોટી છે. ચીમનલાલ શેઠ પોતાને ઘેર ગમે તે સાધુને ખોલાવી દીક્ષાઓ આપે તેથી મારે શું? મને તેમાં સંડોવી ખોટી રીતે ફજેત કરવા માગે છે. આ તો અમારી સાથેના દ્વેષનું કારણ છે. કેટલાક આચાર્યો સુધારક પાકેલા છે, તે યસ હાલના જમાના પ્રમાણે વર્તન રાખવા, શિક્ષણ આપવા અને દરેક કામ આદરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. હું તો તેમને અધર્મી અને નાસ્તિક માનું છું. આ અવંતીલાલ તે પૈકીના છે, એટલે તેમના ઉપર આધાર રાખી અમારા વિરુદ્ધ ખોટો અભિપ્રાય બાંધવાનો નથી, તે કોરટની ધ્યાન ઉપર લાવું છું.”

કલેક્ટર—“ આ તો તાંત્રિક તપાસ ચાલે છે, હું તમને ગુન્હે-ગાર ઠરાવી શિક્ષા કરવા માગતો નથી. તમારા ઉપર આરોપ ઘડી કેસ પોલીસે રજુ કરેલો નથી. તે તો મેજિસ્ટ્રેટ અને ન્યાયાધીશ આગળ કેસ ચાલે ત્યારે તમને પુછવાનો અને તમામ હકીકત રજુ કરવાનો અધિકાર છે, તેવો પ્રસંગ કદાચ આવે ત્યારે તમારા વકીલો લઈને કોરટમાં હાજર થજો. પણ આટલા તપાસ ઉપરથી એટલો હુકમ કરવાની મને ફરજ પડે છે કે તમારે દસ હજારના બે સારા જમીન આપવા પડશે અને તે એટલા માટે કે જ્યારે સરકાર તમને ખોલાવે ત્યારે તમારે હાજર થવું અને અમારી રજા શીવાય તમારે કોઈને દીક્ષા આપતી નહીં. હાલ તો તમારા જમીન તરીકે મનસુખલાલ શેઠ તથા ધરમચંદ શેઠ છે. પાંચ દિવસમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જમીન રજુ કરવાના છે. હવે તમને જવાની છુટ છે. ”

આ જમીનની બંધોગીરી જો કે સખ્ત હતી તો પણ તેમના ઉપર આવેલું આક્રમણ વાદળું આટલેથી વીખરાઈ ગયું એમ સંતોષ માની આચાર્યશ્રીએ ઉઠતાં ઉઠતાં જણાવ્યું, “ જેવો કોરટનો હુકમ. કેસનો પ્રસંગ આવશે ત્યારે કોરટને ખાતરી થશે કે અમે કેવા નિર્દોષ છીએ. ” એમ કહી ત્યાંથી વિદાય થયા. કોરટનો વખત થઈ જવાથી બધી કચેરી પણ વિસર્જન થઈ.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રસિકલાલ અને લાલભાઈ. નર્મદાકિનારે યુવકમંડળ.
જાગૃતિ અને પ્રેરણા.

*Are you not willing to suffer? Then you are not willing to do good. The degree with which you are willing to do good is according to the degree in which you are to take misconstruction, opposition, and suffering in the world.

વાળુ કરી તરતજ રસિકલાલ અને માલતી, કલ્યાણ અને સરિતાને મળવા માટે ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં. અરધા કલાક પછી ત્યાં મોટર લાવવા સૌકારને સૂચના આપતાં ગયાં.

માલતી નીચે સરલા અને સરિતા પાસે બેઠી અને રસિકલાલ ઉપર અવંતીલાલને મળવા ગયો. તેઓ ચાલતા પ્રસંગની વાતો કરવા લાગ્યાં. એટલામાં કલ્યાણ ઉપર આવ્યો અને અવંતીલાલની પાસે બેઠો, તેને જોઈ રસિકલાલે મસ્કરીમાં કહ્યું “કેમ મુનિ કલ્યાણ-વિજયજી મહારાજ? કાલે મારે ત્યાં વહોરવા પધારજો.”

કલ્યાણે હસતા મુખે જવાબ આપ્યો, “હવે હું ક્યાં સાધુ છું કે વહોરવા આવું.”

“ચાલો ત્યારે આજે અમારી સાથે ફરવા, ઘણા દિવસથી પાઠશાળામાં અકળાઈ ગયા હશે.” એમ કહી રસિકલાલે આડકતરી રીતે ચંદ્રકુમારને ફરવા જવા માટે સૂચના કરી.

* તમે ભોગ આપવાને ખુશી નથી? જો તેમ હોય તો તમે કલ્યાણ કરવાને ખુશી નથી. જેટલા પ્રમાણમાં તમે દુનિયામાં સમજફેર વિરોધ અને ભોગ સહન કરવા તૈયાર છો તેટલાજ પ્રમાણમાં કલ્યાણ કરવાની તમારી ઈચ્છાનું માપ થાય છે.

ચંદ્રકુમારે સૂચના ઉપાડી લેતાં જણાવ્યું “ કલ્યાણની સાથે સરિતાને પણ ફરવા લઈ જઈએ, ઐરાં સાથે આવશે એટલે હરકત નથી. અહીં સ્ટેડ આગળથી ગાડીઓ કરી લઈશું.”

રસિકલાલ—“ લાડાની ગાડીની જરૂર નથી. મોટર હમણાં આવતી હશે, અહીંઆં લાવવા કહેલું છે. આપણે જ જણાં સારી રીતે સમાધ શકીશું. તમે નીચે તૈયાર કરો. પહેલાં આપણે પાર્શ્વનાથના દેરે જઈ દર્શન કરી ત્યાંથી નર્મદા કિનારે જઈએ. થોડીવાર ત્યાં બેસી પાછા ફરીશું.”

સાંજના ફરવા જવાના પોશાકમાં તેઓ તૈયાર થઈ ગયાં. એટલામાં તો મોટર ત્યાં આવી અને તેઓ તેમાં બેસી દેરાસર તરફ ગયાં. પાર્શ્વનાથનું દેવાલય આવ્યું કે તે દર્શન કરવા માટે ઉતર્યા. આ વખતે ઘણાં સ્ત્રીપુરુષો દર્શન માટે આવળ કરતાં હતાં. કલ્યાણને જોઈ કોઈ બોલતાં કે, “ સરકારે દીક્ષા મુકાવી તે આ છોકરો,” કોઈ આંગળી કરી બતાવતાં કે “ મહારાજે વેચાતો રાખેલો આ છોકરો.” અને કોઈ કોઈ તો તેને ધારી ધારીને જોવા માટે ઉભાં રહેતાં. વળી કોઈ તો વિરહ ઉદ્ગારો કાઢી કહેતાં કે “ આ મુધરેલી ટોળા આવી, ચારિત્રનો ભંગ કરાવ્યો તેથી શું તેમનું કલ્યાણ થવાનું છે ! દીક્ષા કાયમ રાખી હોત તો તેનો મોક્ષ થાત.”

રસિકલાલ વીગેરે દર્શન કરી પાછાં ફરતાં હતાં એવામાં ગાઢ પરિચયવાળા અને પરમ સ્નેહી જેવા પુખ્ત ઉમરના શ્રીમંત ગૃહસ્થ આવતા જણાયા. પાસે આવતાં રસિકલાલને દેખી હાથનો અંગુઠો અને આંગળી ભેગી કરી મસ્કરીમાં તે કહેવા લાગ્યા “ વાહ ! મીસ્ટર રસિકલાલ ! બણ્યા એટલે નાસ્તિક બની જવું ? તમે જ્યારથી આ ચંદ્રકુમારની સોજતમાં બળ્યા છો ત્યારથી તમારી ધર્મ પ્રત્યેની લાગણી કમી થવા લાગી છે. તમે પણ પેલી વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે એટલે તમે અંગારા પાકો એમાં શી નવાઈ ? તમારો દોષ નથી, એ તો એ વિદ્યાલયનો પ્રભાવ છે.”

રસિકલાલે આવી ઠંડી મશ્કરીનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું
 “લાલભાઈ શેઠ ! જો જો અમને અડકતા, ભૂલે ચૂકે હેતથી કે વગર
 હેતથી જો અમને જરા અડ્યા તો જરૂર ફેાલ્લો ઉઠશે. અમે રહ્યા
 અંગારા. જો અમારી સાથે વાત કરશો તો તમે નાસ્તિક અને અધર્મી
 બની જશો, માટે ખોલતાં ચાલતાં કે અડકતાં તમારે સંભાળ રાખ-
 વાની છે, પણ એ તો કહો કે ક્યારે તમે આ શહેરમાં પગલાં કર્યો ?”

લાલભાઈ—“હું અત્યારે પાંચ વાગ્યાની ટ્રેનમાં આવ્યો, અને
 બજારમાં થઈ ધરમચંદને ત્યાં જઈ વાળુ કરી અત્રે દર્શન કરવા
 આવ્યો છું એટલામાં તમારાં દર્શન થયાં.”

રસિકલાલ—“મારા મહેરબાન ! મને ખબર તો આપની હતી ?
 સ્ટેશન ઉપર ગાડી મોકલત. વળી મારે ત્યાં ઉતરવાનો રોજનો
 સંબંધ તોડીને બીજે સ્થળે ગયા તે તમને શાભે છે ?”

લાલભાઈ—“શું કરીએ ? શેઠનો એકદમ મારા ઉપર તાર
 આવ્યો કે ‘આચાર્ય ઉપર આદ્રત માટે જલ્દી આવો’ તેથી આવ્યા
 વિના છુટકો ? તમે સળગાવી વેગળા રહો.”

આ વાતવિનોદ દરમિયાન સરલા માલતી સરિતા અને કલ્યાણ
 મોટરમાં બેસી ગયાં હતાં. મોટર સ્ટેન્ડ દૂર ઉભી રહી હતી અને
 રસિકલાલ તથા ચંદ્રકુમારની રાહ જોતાં હતાં.

રસિકલાલ—“સળગાવીને ક્યાં વેગળા રહીએ છીએ ? બુઓ
 પેલો છોકરો—કલ્યાણ મોટરમાં બેઠેલો છે તેને વદ ૭ ના રોજ શેઠ
 ચીમનલાલને ત્યાં છાની દીક્ષા આપવામાં આવી હતી. તેની જોડે
 બેઠી છે તે તેની બેન સરિતા છે.”

લાલભાઈ મોટર તરફ નજર કરી ધારી ધારીને જોઈ કહેવા
 લાગ્યા “એમ કે ? તે તો અવંતીલાલને ત્યાં ઉતરેલાં છેને ?”

રસિકલાલ—“પણ તે અવંતીલાલ આ તમારા પરમ સ્નેહી
 મીસ્ટર ચંદ્રકુમારના પિતા થાય છે તે તમે કેમ ભૂલી ગયા ?”

ચંદ્રકુમાર કટાક્ષમાં બોલ્યો “ મોટા લોકો ભૂલી જાય, ન ભૂલે તો મોટા લોકોના લક્ષણમાં ખામી ગણાય ! આપ સાહેબે તો બધા સમાચાર સાંભળ્યા હશે.”

લાલભાઈ—“ હા. મને હવે ખ્યાલ આવ્યો, ચંદ્રકુમાર ! માફ કરજો. કલ્યાણની થોડીધણી વાત સાંભળી, પણ તમે બધા આમ કરી શું કરવા ધારો છો ? ”

રસિકલાલ—“ અમે કે તમે ? કરો તમે અને વગોવો અમને તે કોના ધરનો ન્યાય ? આવી તે વળી દીક્ષા અપાતી હશે ? આવી દીક્ષાને તમારા જેવા ઉત્તેજન આપવા લાગ્યા તેથી અમે સામા થઈએ છીએ. જો આવી દીક્ષાઓ ન અપાતી હોત તો અમારે બોલવાનું કાંઈ કારણ છે ? તમે જાહેર રીતે દીક્ષાને ઉત્તેજન આપવા દીક્ષા રક્ષક સભા સ્થાપી અને તેના તમે પ્રમુખ બન્યા ત્યારે અમારે તેની વિરુદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની સ્થાપના કરવી પડી. તમે મહારાજને ખાનગીમાં શીખામણ દો નહીં, અને ઉલટા તેમને મેરૂ પર્વતની શીખરે ચડાવો, અને પૈસાની મદદ કરો, તેથી તે વધારે આવાં દીક્ષાનાં ધર્તીંગો ઉભાં કરે છે.”

લાલભાઈ—“ અરે રસિકલાલ ! દીક્ષા તે વળી ધર્તીંગ કહેવાય ? ”

રસિકલાલ—“ દીક્ષાના નામે તમે આવી ત્રાસદાયક પ્રવૃત્તિઓ આદરો તે ધર્તીંગ નહીં તો બીજું શું કહેવાય ? પણ ઠીક, તે વાત પડતી મુકો, કાલે જમવાનું મારે ત્યાં રાખશો ? ”

લાલભાઈ—“ ના ના, કાલ તો નહીં. પછી તમને જણાવીશ.”

ચંદ્રકુમાર—“ લાઈ રસિકલાલ ! આપણે હમણાં બોલ્યો નહીં, આપણે ત્યાં તેમનાથી ન અવાય. આપણે રહ્યા નાસ્તિક અને અધર્મી એટલે આપણા ધરનું અન્ન અને પાણી વાપરે તો તેમનામાં નાસ્તિકપણું દાખલ થઈ જાય. આહાર એવો ઓડકાર એ કહેવત ભૂલી ગયા ? માટે હમણાં તેમને જમવાનું કહેશો નહીં ! ”

લાલભાઈ—“ક્યારના આ ભાઈ આ વાતમાં બોલતા નહોતા. બોલ્યા એટલે સામટો દાવ વાળી નાખ્યો. કાલે તો ખીજા ઘણા ગૃહસ્થો આવવાના છે. આ સૂર્યવિજય આચાર્યને બચાવવા કાંઈ પ્રયત્ન કરવો પડશેને ?”

ચંદ્રકુમાર—“ભાઈ રસિકલાલ ! આપણે ચાલો, આપણા ઉપર તે લોકોની મોટી ચડાઈ થવાની છે અને ચડાઈમાંથી મોટી લડાઈ થવાની છે માટે ચાલો.” એમ હસતા મુખે કહી રસિકલાલનો હાથ ખેંચી સાહેબજી કહી છુટા પડ્યા અને મોટરમાં બેસી નદી કિનારે એક સુંદર ઓવારા ઉપર જઈને ગોળ આકારમાં તેઓ ગોઠવાઈ ગયાં.

રસિકલાલે આજના દૃશ્યનો વિષય ઉપાડ્યો. “આજનો કોરન્ટનો દેખાવ જોવા જેવો હતો. હું તો કોઈ જાણે નહીં તેવી રીતે કારકુન મંડળમાં ગોઠવાઈ ગયો હતો. અથથી ઇતિ સુધી કેસ મેં સાંભળ્યો છે. હું ભૂલતો ન હોઉં તો કોઈ પ્રેસવાળો આજના દેખાવનો ફોટો લેતો હતો. આજનો દેખાવ નાટક અને સીનેમામાં મુકવા જેવો છે. પ્રભુએ સારું કર્યું કે ચારે બાજુએથી સારા સંયોગો મળી ગયા. સરિતાના આવવાથી કોરન્ટની લાગણી સાધુ વિરૂદ્ધ સખ્ત થઈ ગઈ છે. જો તેનું ચાલશે તો તેમના ઉપર બરાબર કેસ ધરી શિક્ષા કરાવશે.”

માલતી—“ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! હવે આ સરિતા અને કલ્યાણને અહીં તમારી પાસેજ રાખજો, અમરાપુરમાં રાખશો નહીં. કલ્યાણને અંગ્રેજી શાળામાં દાખલ કરાવો.”

રસિકલાલ—“મરજી થતી હોય તો મારે ત્યાં બન્નેને રાખો.”

સરલા—“એ તો બન્ને ભાઈ બેન મારે ત્યાંજ રહેવાનાં. અમારો એક ખીજનો જીવ મળી રહેલો છે. અમે પણ તેમનાં ભાઈ બેન જેવાં છીએ.”

આ શબ્દોની સાથે સરિતાની આંખોમાં ઝળઝળાં બરાબ આવ્યાં. માલતી સરિતાનું હૃદય સમજી ગઈ તેથી તેનું ધ્યાન ફેરવવા તે બોલી “ બેન સરિતા ! જો નદીમાં પેલી બે જ્યોત્સ્ના બોટોની કેવી સરત ચાલે છે ? જો આગળ જાય તે ઇનામ લે. આવી ઘણી વખત નદીમાં જ્યોત્સ્ના બોટોની સરતો ચાલે છે. આપણે એક બે દિવસ પછી એવી બોટમાં ફરી આવીશું અને આખું શહેર પણ ખતાવીશું. સરિતાબેન ! તમે ક્યાં સુધી અભ્યાસ કર્યો છે ! ”

સરિતા—“ ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે.”

માલતી—“ અંગ્રેજી અભ્યાસ નથી કર્યો ? ”

સરિતા—“ ના, વિચાર તો હતો પણ શી રીતે ભણાય ! ”

માલતી—“ અહીં ભણવાની ગોઠવણ કરીએ તો ભણો ? ”

સરિતા—“ એ અવંતીલાલકાકા જાણે.”

આમ વાર્તાવિનોદ કરી રહ્યાં છે એટલામાં પંદર વીસ યુવકોનું ટોળું તે તરફ આવ્યું. તેમનો નાયક આગળ આવી રસિકલાલને કહેવા લાગ્યો “ પ્રમુખ સાહેબ ! હવે તૈયાર થાઓ. લડાઈ જાહેર કરવાનો વખત આવ્યો છે. દીક્ષારક્ષક સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત લાલ-ભાઈ શેઠ આજે આવ્યા છે, ધરમચંદ શેઠના મકાન આગળ ૧૦—૧૨ શાસનપ્રેમી ગૃહસ્થો ભેગા થયા હતા અને સભ્યતા ભરેલા શબ્દોમાં તમને ચંદ્રકુમારને અને તેમના પિતાશ્રી અવંતીલાલને પેટ ભરી ગાળો દઈ રહ્યા હતા. અમને તો તે સાંભળી સહન થયું નહીં.”

રસિકલાલ—“ અમને પણ તે શેઠ સાહેબ મળ્યા. સાંજે પાર્શ્વનાથના દેરે દર્શન કરવા ગયા હતા ત્યાં તેમનો ભેટો થયો. અમને પણ કટાક્ષમાં બે શબ્દો સંભળાવ્યા છે. એટલે અમારી ગેરહાજરીમાં તે ગમે તેમ બોલે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. કહો હવે તમે શું કરવા માગો છો ? ”

નાયક—“ તમે આપણા અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના પ્રમુખ છો, એટલે અમે યુવકો તમને પુછીએ કે તમે અમને પુછો ?

અમે તો તમારા હુકમની રાહ જોઈ રહ્યા છીએ. અમે એક વાર આ સ્થળે આવી ગયા હતા પણ તમને ન દેખ્યા એટલે જરા આગળ આંટો મારી ફરી આવ્યા.”

રસિકલાલ—“અમને દેરાસર આગળ વાર લાગી. મારી ઈચ્છા એવી છે કે આપણે શાંતિથી જોયા કરવું. સૌ સારાં વાનાં થશે. ધાંધલ કરવાની જરૂર નથી, તે જે કરે તે કરવા દો.”

માલતી વચ્ચે બોલી “તમારી આ વાત મને ખીલકુલ પસંદ પડતી નથી. સાધુઓ આવા (કલ્યાણને બતાવી) નાના છોકરાને માઆપથી વિખુટો પાડી છાની રીતે દીક્ષા આપી દે અને હવે શાંતિ રાખો એવો ઉપદેશ કરો તે શા કામનું? તેનાં માઆપ મરી ગયાં છે, એ તો ફીક થયું કે સરકારે કેસ ઉપાડ્યો અને આ તેની બેન સરિતાનો મેળાપ થયો, નહીં તો શું પરિણામ આવત? તેને ક્યાંહી નસાડી મુકત. માટે તમારા મંડળને આવી શાંતિનો પાઠ ભણાવી નિશ્ચિત્સાહી ન બનાવો. આવા વખતે તમારી શાંતિ તે “અશક્તિમાન ભવેત્ સાધુ.” જેવી શાંતિ માનું છું. જે તમે હવે નરમ પડશો તો જરૂર તેમના ભક્ત શ્રેણીઓ તમારા માથા ઉપર પ્રપંચ કરીને ચડી બેસશે, માટે હવે તો “શઠં પ્રતિ શાઠ્યં કુર્યાત્” એ સિદ્ધાંત હાથમાં લીધા વિના છુટકો નથી. તે હથીઆરથીજ આવા હડીલા આચાર્યો પાંસરા થશે. “શઠં પ્રતિ સત્યં કુર્યાત્” કર્યાથી કેટલીક બિચારી સ્ત્રીઓ છતા ધણીએ વિધવા જેવી બની રહેલી છે, ધણીઓને ભરમાવી છાની રીતે નસાડી સ્ત્રીઓને રોતી કકળતી મુકી ચેલા બનાવી ઉપાડી જાય છે માટે હવે તો આ યોદ્ધાઓને જોર આપો, તેમના ઉત્સાહને નરમ ન પાડો. એક વખત ધાક બતાવ્યા વગર આવા હડીલા સાધુઓ સીધા થવાના નથી.”

આ શબ્દો સાંભળતાંજ બધા યુવકોએ ખુબ જોરથી તાળી પાડી અને માલતીના શબ્દો ઉપાડી લીધા. જોઈતું હતું ને વૈષ્ણવ કહ્યું. તેમની મનોવાંચનાને ટેકો મળવાથી હર્ષિત થયા.

નાયક—“માલતી બેન ! અમારા પ્રમુખ સાથે હમેશની આજ ફરીઆદ છે. તેઓ શાંતિથી કામ લેવા માગે છે તે અમને પાલવતું નથી, જે વખતે કોરટમાંથી છુટી આચાર્ય ધર્મશાળામાં આવ્યા તે વખતે તેમનો હાંકાટો જોયો હોય તો જાણે મીયાં પડ્યા પણ હજી તેમની ટાંગડી ઊંચી ને ઊંચી. તે કહે છે કે કલેક્ટરે શું કર્યું ? તેના માથામાં વાગે તેવા જવાબ આપ્યા એટલે તે કાંઈ કરી શકેયોજ નહીં, આવવા દો બહારગામથી બધા શેડીઆઓને, તે પછી બતાવું કે સરકાર શું કરે છે ? ધારૂં તો એક વખત કલેક્ટરને પણ ઉથલાવી નાખું. આ પ્રમાણે તેમના તડાકા સાંભળો તો ખ્યાલ આવશે કે તે કેટલા બધા મક્કમ છે, આપણે તેવા મક્કમ થવાની જરૂર છે.”

માલતી—“ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! મને તમારા પ્રમુખ સાહેબ ખાનગીમાં કહે છે કે જેવી રીતે અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ પુરૂષોનો છે તેવી રીતે સ્ત્રીઓનો સમાજ બનાવો, એક બાજુ આવી રીતે કહે છે અને બીજી બાજુ પોતે શાંતિ ધારણ કરવાનું કહે છે. હવે ક્યાં સુધી શાંતિ ? “લશ્કર આતા હે તો આને દો ” ઠેક મહેલ સુધી લશ્કર આવ્યું છતાં પણ “ આને દો ” એ ફીક નહીં. હવે ક્યાં સુધી રાહ જોવી ?”

માલતીની આવી ગર્જનાથી યુવકોમાં ખુબ જગૃતિ આવી. નસે નસ નવું ચેતન રેડાયું હોય તેવા અપૂર્વ ઉત્સાહ તમામના મુખ ઉપર પ્રકાશી રહ્યો.

રસિકલાલ—“આપણે તો બોલવા કરતાં કામ કરી બતાવવું. બોલવું થોડું અને કરવું ઘણું. વળી વિશેષમાં શેકસ્પીઅર કહે છે કે Give every man thine ear but few thy voice.”

ચંદ્રકુમારે દલીલ કરી “ભાઈ રસિકલાલ ! અહીં આપણો મતભેદ થશે. મંચોગો ઉપર ધ્યાન આપો. આ સાધુઓની પ્રવૃત્તિ તરફ તમે લક્ષ આપો. તેઓ વ્યાખ્યાનમાં બોલી બોલી કામ કાઢી લે છે. અંધ-શ્રદ્ધાળુ ધર્મ ધહેલા શ્રાવકો તેમના અવાજથી અને તાડુકાથી અંજન

છે, અને કહે છે કે “ શું તેમની સુંદર વાણી ! શું તેમનો કંઠ ! શું તેમનો જુસ્સો ! શું તેમનું જ્ઞાન ! શું તેમનો ઉપદેશ ! ” આમ સાધુઓ અજ્ઞાન ભોળા માણસોને વાક્યાતુર્યથી ફસાવે છે માટે આપણે પણ તેમના જેવા જરાડા પાડતાં શીખવું, સભાઓ ભરવી, લોકોને સમજાવવા, લેખો લખી ખૂબ પ્રજામત કેળવવો અને ખરી વસ્તુ પ્રકાશમાં લાવવી, માટે યુવકો કહે તે પ્રમાણે આપણે પગલાં ભરવાં.”

રસિકલાલે હસીને જવાબ આપ્યો “ ચાલો આજથી ચંદ્રકુમાર કહે તેમ કરવું. બોલો યુવક અંધુઓ ! શી મરજી છે ? ”

આ શબ્દો સાંભળી યુવકો ત્યાં બેઠા, અને તેમણે વાત ઉપાડી “ જે પ્રમાણે તે લોકો મહાજન મેળવે તે પ્રમાણે આપણે આપણો સમાજ મેળવવો, ઠામઠામ ભાષણો આપવાં, છાપામાં પતિત સાધુનાં સત્ય પોત જાહેરમાં મુકવાં, જેથી તે શીટકારને પાત્ર થાય. જે જે સાધુઓ અને આચાર્યો પોતાના આચારમાં રહી જૈનસમાજનો ઉદ્ધાર કરી રહ્યા છે તેમની પાસે આપ્યાનો કરાવવાં અને લોકોની આંખો ઉઘાડવી. આ અમારા પોકારનો સાર છે.”

રસિકલાલ—“ તમારી હકીકત સમજ્યો. સાંભળો, કલેક્ટરના હુકમ પ્રમાણે પાંચ દિવસ સુધીમાં દસ હજારના બે જમીન આચાર્ય આપવાના છે એટલે તેમની મદદમાં ઘણા શ્રીમંતો આવશે, તેમને આવવા દો, મહાજન ભરવા દો, આપણે પણ તે સભામાં જવું અને સામા થવાનો પ્રસંગ આવે તો સામા થવું. હું લગભગ આખો દિવસ ઘર આગળ હોઉં છું. ગમે તે વખતે આવો અને ઘડીઘડીની ખંખર આપતા રહો. ખરચ કરવા માટે તમારે કાળજી કરવાની નથી. જેટલાં એ પગલાં ભરશે તેથી આપણે જમણાં પગલાં ભરીશું. કાલે મારે ત્યાં આવો અને શું કરવું તે નક્કી કરીએ.”

રસિકલાલના આવા ઉત્સાહના શબ્દો સાંભળી યુવકોએ તાળીઓ પાડી અને સંતોષ પામી ત્યાંથી ચાલતા થયા. થોડી વાર પછી રસિકલાલ માલતી વીગેરે પણ ચંદ્રકુમારના ઘર તરફ વિદાય થયાં. ત્યાં જઈ

ચંદ્રકુમાર રસિકલાલ અને અવંતીલાલ અગાશીમાં ખુરશીઓ નાખી બેઠા. અવંતીલાલ ઠરેલ વિચારના અને પૂરા અનુભવી હતા. વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ હતા. લગભગ તમામ સાધુઓના સહવાસમાં આવેલા હતા, તેથી કેટલાક પતિત સાધુઓની પોલ સારી રીતે જાણતા હતા. તેમાંના કેટલાક તો તેમનાથી દબાયેલા હતા, કારણ કે સાધુ સમજી, બહાર ધર્મની હેલના થશે તે જાણી જવા દીધેલા હતા, વાતનો પ્રસંગ નીકળતાં તે બોલ્યા “આ આચાર્ય વિનાકારણ ખોટી ધમાલ કરે છે, તે કેટલા આચારમાં છે તે તેમના સંબંધમાં આવનાર દરેક જાણે છે, તેમની પાસે જે ચક્રોરવિજય સાધુ છે તે સર્વ અવગુણ સંપન્ન છે. તેમના ભવાડાનો પાર નથી. અમારે ત્યાં તે ચોમાસું હતા ત્યારે મેં આચાર્યને ખાનગીમાં સાફ કહેલું કે ચક્રોરવિજયને કાઢો, નહીં તો તમે પણ વગોવાશો, પણ તે ક્યાં કોઇનું માને તેવા છે? તેમના ગુમાનમાંથી હાથ કાઢતા નથી. તેમના પક્ષમાં કેટલાક શેડીઆ છે તે તેમને ચડાવે છે એટલે તે ચડે છે અને અવિચારી પગલાં ભરે છે. હું ધારું છું કે એક બે દિવસમાં તેમના કેટલાક ખાંધીઆ આવશે અને ધાંધળ મચાવશે પણ ખરા. સંધમાં કલેશ કરાવશે. બાકી તેમનાથી બીજું કંઈ પણ થવાનું નથી. પોલીસ આગળ શું કરી શક્યા? કલ્યાણને આપવો પડ્યો. કલેક્ટર ઉદાર દિલનો હોવાથી આચાર્ય જાણી કેટલુંક દરગુજર કરતો હતો. કડક હોત તો તેમને સમજ પડતી. બહારના શ્રીમંત ભકતો એવા ધહેલા છે કે સાધુ આચારમાં ન હોય તો પણ તેને નિભાવી તેમના દુરાચારોને ઢાંકી રાખે છે, આ જૂતિઓ જોરમાં આવે છે અને દુરાચારોમાં વધારો કરતા જાય છે, અને પ્રસંગ આવે ભગવતીદાસ જેવા ગરીબ માણસની બેકારીનો લાભ લઈ તેને દબાવી પૈસાના બળે છોકરો ઉપાડે છે.”

આ પ્રમાણે તેમના અનુભવની કેટલીક વાતો સાંભળી પરિસ્થિતિથી વાકેફગાર થઈ રસિકલાલ નીચે આવી માલતીને લઈ ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

જૈન મહાજન અને આચાર્યની ઉશ્કેરણી.

* Pride goeth before destruction and an haughty spirit before a fall. —(Bible-Proverbs)

‘ન નિર્મિતા કેન ન દૃષ્ટૃર્વા । ન શ્રૂયતે હેમમયી કુરંગી ।

તથાપિ તૃષ્ણા રઘુનંદસ્ય । વિનાશકાલે વિપરીત બુદ્ધિઃ ॥

કલેકટરની કચેરીમાં દીક્ષાપ્રકરણ પૂરું થયા પછી બીજા દિવસે “પ્રજા પોકાર” વર્તમાનપત્રમાં તે તપાસનો સંપૂર્ણ હેવાલ સાંજે પ્રકટ થયો, તંત્રીએ અગ્રણ્ય લખવામાં અને ટીકા કરવામાં બાકી રાખી નહીં. કલ્યાણની ગુપ્ત દીક્ષાનો ભવાડો જાહેરમાં આવ્યો. આચાર્ય અને ચીમનલાલની પૂરી ફજેતીનો ચંદ્રવો બંધાયો. “આચાર્યના દસ હજારના જમીન - અયોગ્ય દીક્ષાનું ધર્તીંગ - આચાર્યનાં પરાક્રમે - અસત્યમાં પણ સત્ય - ભાષ બેનનો મેળાપ” એવા આકર્ષક મથાળાવાળા લેખો તે અંકમાં ઉભરાઈ ગયા. જાણે દીક્ષાપ્રકરણનો ખાસ અંક કાઢ્યો હોય તે પ્રમાણે તે અંકમાં દીક્ષાના અને સાધુના લેખો પાને પાને જોવામાં આવ્યા. શહેરમાં જૈનેતર પ્રજા આ બનાવથી આચાર્યને અને ચીમનલાલ શેઠને ખૂબ તિરસ્કાર કરવા લાગી. કેટલાક તો ખાસ કલ્યાણને જોવા માટે ચંદ્રકુમારને ત્યાં જતા હતા. બે દિવસમાં બહારગામથી આચાર્યના શ્રીમંતુ મહાદેવની પહોંચ્યા. તેમની સાથે તેમના આશ્રિતો યાને ખાંધી અડીધા પાણી આપ્યા.

● વિનાશ પહેલાં અભિમાન અને પડતીના પહેલાં ગુમાની મિનજ ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ અભિમાન એ વિનાશનું અને ગુમાનીમિનજ એ પડતીનું આગામી સૂચન છે.

‘સોનાનો મૃગ ઉત્પન્ન થયેલો નથી, કોઈએ જોયો કે સાંભળ્યો પણ નથી છતાં તે મેળવવા રઘુનંદનની ઇચ્છા થઈ. માટે મનુષ્યને વિનાશના વખતે અવળીજ બુદ્ધિ સુઝે છે.

એક શ્રીમંત તો પોતાની સાથે વકીલને પણ લેતા આવ્યા. આ પ્રમાણે આચાર્યને આફતના પંઝામાંથી બચાવવા તેમનું ભક્તમંડળ એકઠું થયું, પણ અત્રેનું વાતાવરણ જોઈ તેમના ટાંટીઆ ટાઇટ ટકી રહ્યા નહીં. ચારે બાજુથી શીટકારના ધ્વનિ કાને પડતા હતા. “પ્રજ્ઞ પોકાર”માં સંપૂર્ણ હોવાલ પ્રકટ થયો હતો તેથી લોકો આચાર્યનાં પરાક્રમેથી વાકેફગાર થયેલા હોવાથી આખી જનતા જવાબ આપવાને શક્તિવાન થયેલી હતી. આથી શેઠ લાલભાઈએ જાહેર સભા ભરવાનો વિચાર કોણે હો ? તમાજ્યો. માહ વદ ૧૪ ના રોજ ધર્મશાળાના મેડા ઉપર તે અમને તમા માણસોની સભા ભરાઈ. જ્યાં દીવાનો સીધો પ્રકાશ આપાવી તો એવા સ્થળે આચાર્ય અને તેમના સાધુઓ આવીને ધિરાજમાન થયા. પંડિતસરી પ્રતિક્રમણ વખતના ચાળીસ લોગ-સના કાઉસગ જેવી શાંતિ ફેલાઈ રહી, જેવા ઉમંગથી બહારથી આવ્યા હતા તેવીજ નિરાશા લોકોના ઉદ્દગારો ઉપરથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી શું બોલવું તેનો દરેકને વિચાર થઈ પડ્યો હતો. મનસુખલાલ શેઠ, ધરમચંદ શેઠ, ચીમનલાલ શેઠ વીગેરે નારાજ થયેલા હતા. આ પ્રમાણે પાંચ મીનીટ સુધી જ્યારે કોઈ બોલ્યું નહીં ત્યારે આચાર્યશ્રીએ પોતાની કંઠોર ભાષાના શબ્દોની લહાણી શરૂ કરી—

“ક્યારના ભેગા થયા છો પણ કેમ કોઈ બોલતું નથી ? દરેકના મોંઢામાં મગ ભર્યા છે કે શું ? અહીંના શેડીઆ પાણીમાં બેઠા એટલે તમે બહારગામના પણ તેમની શરમમાં તણાઈ પાણીમાં બેઠેલા જણાઓ છો. ધિક્કાર છે તમને ! તમે આવા શ્રીમંતો અને તમારા આચાર્યના માથા ઉપર આટલી બધી આફત ? તમારો પૈસો શા કામમાં આવશે ? અસહનના શ્રાવકો સાધુ માટે મરી શીટતા હતા, અને હાલના તમે બધા બાયલા હીજડા જેવા થઈને બેઠા છો. ભરકોરટમાં પેલો સાળો બદમાસ અવંતીડો ગમે તેમ બોલી ગયો તેને તમે કોઈ કાંઈ કરી શકો નહીં ? શરમ છે તમને ? તમે તે શ્રાવક છો કે કોણ છો ? જૈન ધર્મ માટે અમે પ્રાણ આપી ધર્મ ટકાવીએ અને તમે અમને

ટેકો આપો નહીં! પહેરો બધા હાથે બંગડીઓ અને ઓઢો સાડીઓ !
ધર્મ માટે તો લોહી છાંટવું જોઈએ.”

આવી મધુર વચનામૃતની વૃષ્ટિઓ વરસવાથી લાલભાઈ શેઠ
ધીમે રહી બોલ્યા “મહારાજ! આટલા બધા ગુસ્સે ન થાઓ. અમે
કાંઈ મરી ગયા નથી. વખત આવે જોઈ લેવાશે ! તે લોકોને છુંદી
નાખતાં વાર શી ? લાખ બે લાખ રૂપીઆ તોડી નાખીશું પણ તેમને
ખરાબ કરીશું. તમે જરા પણ ગભરાશો નહીં, શાંતિ ધારણ કરો.”

આચાર્ય—“શાંતિ તે શી રીતે રહે ? આ ^{કાશ્ચં ॥} જી બીજા દિવસે
ચીમનલાલ શેઠ પોલીસે ધમકાવ્યો અને દાખ દીધો ^{કુવાલ સાં-~} બકી
વળ્યો. ફોજદારને ધરમાં શું કરવા પેસવા દીધો ? ^{જાતને કાઢી} ૩
મુકવો હતો. પેલો સાજો મનહરીઓ સાધુ પણ પોલીસથી કરી ગયો.
મને આવી ખબર હોત તો આ ગામમાં પગ મુકત નહીં. ‘સાહેબ
રહો, સાહેબ રહો, આમ કરીશું તેમ કરીશું,’ એમ કરી મને વળગ્યા
અને મને રોક્યો. પેલો સાજો ધરમચંદ શેઠ અઠાધઉત્સવ લઈ બેઠો
અને હાથે કરી આ તોફાન કરાવ્યું. બાયલાથી કાંઈ બને નહીં અને
મોટી મોટી વાતો કરે. અણી વખતે સૌ નાશી જાય. લાલભાઈ શેઠ !
આ શહેર મને હવે કડવું ઝેર જેવું થઈ ગયું છે માટે તમે કાલે જમીન
આપી અમને છુટા કરો એટલે અહીંથી વિહાર કરી ઉપડી જઈએ.
હવેથી અહીંનું પાણી પીવામાં મહા પાપ છે. જ્યાં આવા અધર્મી
અને નાસ્તિકો રહે ત્યાં ક્યાંથી સુખ હોય ? આ તમામ તોફાનને
માટે ધરમચંદ જોખમદાર છે. આ શહેરમાં આવા ભયંકર માણસો
હતા તો જામ મારવા મને અહીંયાં રોકવા આગ્રહ કર્યો ? મીઠું મીઠું
બોલી નાશી જાય, મોટી મોટી બડાઈઓ હાંક્યા કરે પણ અણીનો
વખત આવ્યો કે તેમનું પોકળ જણાઈ આવ્યું. ધરમચંદ ! હું તમને
ઓળખું છું, તમે માત્ર બોલવામાંજ છો. આ બનાવનું પાપ તમારા
માથે છે, સમજ્યા ? તમારા જેવા દગાબાજ ભકતો મારે જોઈતા
નથી. જાઓ તમારું કાળું કરો. શું મ્હોં બતાવતા હશે ?”

લાલભાઈ—“ મહારાજ ! આમ ક્રોધ ન કરીએ, સંઘમાં કાંઈ સૌ સરખા હોય ? માટે તમારે મોટું દિલ રાખવું જોઈએ.”

આચાર્ય—“ શું મોટું દિલ રાખીએ ? આ સાળો ધરમચંદળ એવો છે. તેને લીધેજ આ ભવાડો થયો.”

અત્યાર સુધી તો ધરમચંદ શેઠ ગમ ખાધને શાંત બેશી રહ્યા હતા પણ વારંવાર ગાળોના પ્રહાર થવાથી ક્રોધાયમાન થઈને બોલ્યા “ મહારાજ ! સાળા, સાળા, શબ્દો ન વાપરો, તમે તે સાધુ છો કે કોણ છો ? તમારા માટે મરી મરીએ અને પરિણામે આવાં ખાસડાં મારે. તે અમને શી રીતે સહન થાય ? પાસે રહી ધામધુમથી બે દીક્ષાઓ અપાવી, વરઘોડો ચડાવ્યો, અકાષઉત્સવ ભણાવ્યો, એ રીતે આ શહેરમાં ચોથો આરો વર્તીવી દીધો તેમાં તમને શું વિધન આવ્યું ? વાંક તમારો છે અને ગાળો મને આપો છો ? ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં છાની દીક્ષા આપી અને તે વાત પકડાઈ, તેમાં રજનું ગજ થયું, શું આ માફ કામ છે ? ચીમનલાલને ત્યાં છાની દીક્ષા આપવાનું સ્થળ રાખેલું છે, ત્યાં કેટલી બધી છાની દીક્ષાઓ અપાય છે અને ઝગડા ઉભા થાય છે તે તમે નથી જાણતા ? પાપનો ઘડો ભરાય એટલે પુટ્યા વગર રહે ? તમને ચેલાનો લોભ ક્યાં ઓછો છે ? જે આવ્યો તેને મુંડ્યો, જે આવ્યો તેને મુંડ્યો, પાછળ વળીને જોતાજ નથી, મને ઝાઝું બોલાવશે નહીં ” એમ કહી ધરમચંદ ત્યાંથી રીસાધને ઉઠવા લાગ્યા.

લાલભાઈએ તેમનો હાથ પકડી બેસાડ્યા. લાલભાઈ મનમાં સમજ્યા કે હવે બાળ હાથથી ગઈ, ધર પુટે ધર જાય, એવો કીસ્સો ઉભો થયો. તેથી ધીરજ રાખી લાલભાઈ કહેવા લાગ્યા “ ધરમચંદ શેઠ ! આમ ગુસ્સે ન થાઓ. મહારાજનો સ્વભાવ તમે નથી જાણતા ? આપણે તેમના શબ્દો ઉપર બ્યાન આપવું ન જોઈએ. આ શહેરમાં તમે ધર્મના થાંભલા રૂપ છો તે અમે નથી સમજતા ? અત્યાર સુધી તમે ધર્મ જાળવી રાખ્યો છે. મહારાજનો સત્કાર કર-

વામાં પણ તમે આગેવાની ભર્યો ભાગ બજાવ્યો છે તે મહાજનના જાણવામાં છે. માટે આમ રીસાઈને જશો તો બહાર ખરાબ દેખાવ થશે અને આપણા વિરોધીઓ ખુશી થશે. મહારાજ સાહેબ ! હવે તમે પણ બોલશો નહીં. તમે ક્રોધમાં જરા આકરા શબ્દો બોલી નાઓ છો એટલે તેમને ખોટું લાગે છે.”

વચ્ચે ધરમચંદ બોલ્યા “ શું લાલભાઈ ! આ તે બોલવાની રીત ? આ તો સેવાનો બદલો આપતા હશે. રાતદિવસ અમે બધા તેમની સેવામાં હાજર રહીએ છીએ, દાસની માફક કામ કરીએ, જે જોઈએ તે તમામ લાવી આપીએ, તમે બે દિવસથી આવ્યો છો, જુઓ આ ધર્મશાળામાં કેવી તેમને સવડ કરી આપી છે ? મહારાજના મુખમાંથી શબ્દ નીકળ્યા કે “ રાત્રે મચ્છર કરડે છે માટે ન કરડે તેવી ગોઠવણ થાય તો ફીક ” આટલા શબ્દો નીકળતાંની સાથેજ જુઓ ઝીણા મક્કમનની મચ્છરદાનીઓ દરેક સંધારાએ બાંધી દીધી છે તેમને વાંદવા આવનાર ગૃહસ્થ અને બાઈઓ માટે ખાસ રસોડું આજ ધર્મશાળામાં ઉઘાડેલું છે. દરરોજ ઉમદા ભોજન બનાવવામાં આવે છે, ઉકાળેલા પાણીની પણ તજવીજ રાખેલી છે. કાપ કાઢવા માટે સાબુનો કાથજો પણ ઓરડીમાં ભરી રાખ્યો છે. જંગલમાં દલ્લે જવાની તસ્દી પડે તે માટે જુઓ અરીસાબુવન જેવું દલ્લે જવાનું સ્થાન બાજુમાં બનાવી આપ્યું છે, ચેલાઓને લણાવવા માટે એકના બદલે બે પંડિતોની જોગવાઈ ચાર માસ માટે કરી આપી છે. તે તેમની સાથે વિહારમાં રહેશે. આટલું બધું કરી આપ્યા છતાં પણ બદલામાં આવો અમને આશીર્વાદ !! અમને ખોટું ન લાગે લાલભાઈ શેઠ ? ”

લાલભાઈ—“ જુઓ ધરમચંદ શેઠ ! આપણે તો આપણી ફરજ બજાવવી જોઈએ. જે આપણે કરીએ તે બધું ધર્મ સમજ કરવાનું છે. હવે તમે શાંત રહો. અત્યાર સુધી નિભાવ્યું તેવું એક બે દિવસ નિભાવી લો. પેટ મોટું કરો.”

ધરમચંદ—“શું પેટ મોટું કરું? પેટ મોટું કર્યાનીજ આ મહો-
કાણુ ઉભી થઈ છે! જેમ જેમ મહારાજ માગતા ગયા તેમ તેમ
અમે આપતા ગયા તેથી તે વધારે ચડતા ગયા, મને ઝાઝું બોલાવશે
નહીં. જૈનેતર પ્રજામાં મારે કેવું સાંભળવું પડે છે તેનો મહારાજને
ક્યાંથી ખ્યાલ હોય? મને ખડું નહીં છેડવામાંજ ક્ષયદો છે. લાલભાઈ!
મારું પેટ અંદરથી તો બળી જાય છે, મહારાજના નિમિત્તે આ
શહેરના સંઘે પાંચ સાત હજાર રૂપીઆ ખરચ્યા અને છેવટે આશીર્વાદ
આપ્યો કે “આ શહેરનું પાણી પીવું નહીં.” આચાર્યને બોલતાં કાંઈ
વિચાર પણ આવતો નથી. એમ કહો કે અમે ચાર પાંચ જણા હતા
તે આટલું કરી શક્યા. નહીં. તો વિરોધીઓનું મંડળ એવું છે કે
તેમને કેડ પહોંચાડી દેત, સમજ્યા લાલભાઈ?”

લાલભાઈ—“હવે બંનેને હાથ જોડી કહું છું કે શાંત થાઓ.
પાછલી તમામ વાત ભૂલી જાઓ અને કાલ આપણે શું કરવું તે મુદ્દાની
વાત ઉપર આવી જાઓ.”

ન્યાતના શેઠ—“કલેક્ટરના કહેવા પ્રમાણે જામીન થાઓ એટલે
પરવાર્યા. જ્યારે જ્યારે સરકારને જરૂર જણાશે ત્યારે ત્યારે બોલાવશે,
તે સંબંધી આગળ ઉપર વિચાર કરી લેવાશે.”

આચાર્ય—“લાલભાઈ! કાલ જે કરવાનું હોય તે કરી લો,
મારે હવે અહીંયાં રહેવું નથી. મેં સૌને જોઈ લીધા. ધરમચંદ બોલ્યા
એ સાંભળ્યુંને? તેમનો એકે એક શબ્દ ટાંકી લેજો. જ્યારે તે આવું
બોલે ત્યારે વિરોધીઓ બોલે તેમાં શું આશ્ચર્ય? હું તો સમજતો
હતા કે તમે સૌ ભેગા થઈ પેલા વિરોધીઓનું વેર વાળવા તેમને સંઘ
બહાર મુકશો અને તમારી લાગવગનો અને પૈસાનો ઉપયોગ કરી તે
તોફાની અધર્મી લોકો ઉપર કેસ કરી તેમને જેલજાત્રાએ મોકલશો,
જેથી પાછા બોલી શકેજ નહીં. પણ જ્યાં તમારામાંજ આવી ઝુટા
ઝુટ અને ધરમચંદ જેવાજ મને ગમે તેમ બોલી જાય ત્યાં પછી
બીજી શી વાત કરવી? લાલભાઈ! એ કામ તમારાથી ઉપડશે,

દીક્ષા રક્ષક મંડળને હવે બરાબર જાગૃત કરો, તમે તેના પ્રમુખ છો. સુસ્ત કામ ન રાખો. પડતી બુદ્ધિ હાજર થાઓ.”

લાલભાઈ—“ ન્યાતના શેઠનો તાર આવવાથી મીઠના તમામ કામો પડતાં મુકી કનકનગરથી તરતજ હું અત્રે આવી આપની સેવામાં ખડો થયો, આપણું મંડળ સુસ્ત નથી, અહીંયાં આપણા મંડળ વિરૂદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ સ્થપાયો છે તે હું જાણુ છું.”

આચાર્ય—“ તેના પ્રમુખ ડાહ્ય છે તે તમે જાણો છો ? ”

લાલભાઈ—“ હા સાહેબ. પ્રમુખ પેલા રસિકલાલ છે. તે માણસના વિચાર ખોટા નથી.”

આચાર્ય—“ તમે ભૂલો છો, તે તો આપણી પાસે આવે છે, મીઠું મીઠું ખોલે છે અને આપણો ગાળ લઈ જાય છે, વિદ્વાન અને હોશિયાર છે, પણ તે બધું અવળા રસ્તે દોરવાઈ ગયું છે. છેવટે તો તે અંગારા, મીઠું તોએ તેલ, વર્ધમાનવિદ્યાલયમાંથી પાકેલાને ? તેથી તેમને આપણા શબ્દો ઉપર ક્યાંથી શ્રદ્ધા બેસે ? તે સર્વને અલવી જીવો સમજવા. મને તો રાત દિવસ વિચાર થાય છે કે આ અલવી જીવોની શી દશા થશે ? આવી વિદ્યાલયો સ્થાપવાથી શું પુણ્ય થતું હશે ? શું સમજીને તેમાં લોકો પૈસા આપતા હશે ? મને તો આ બાબત ઘણીજ દિવસગીરી થાય છે. એ રસિકલાલને વર્ધમાન વિદ્યાલયનો ચેપ ન લાગ્યો હોત તો જરૂર જૈનમાં હીરો પાકત હીરો ! પણ તેનો ચેપ લાગવાથી પથરો પાક્યો છે.”

લાલભાઈ—“ તે ભાઈ સાહેબ મને બે દિવસ ઉપર પાર્શ્વનાથના દેરાસર આગળ મળ્યા હતા. મારે તેમની સાથે મેળાપ છે. મસ્કરીમાં પણ આ સંબંધી ઘણી વાતો થઈ હતી. સાથે અવંતીલાલના ચીરંજીવી ચંદ્રકુમાર પણ હતા. તેઓ હાલના જમાનાના પવનના વંટોળાઆમાં પડી ગયા છે. મારે રસિકલાલને ત્યાંજ ઉતરવાનો વ્યવહાર છે પણ અત્યારે આ પ્રવૃત્તિને લઈને તેમને ત્યાં ઉતર્યો નથી. મને જમવાનું પણ કહેલું છતાં મેં ના પાડી. હવે તો સંઘમાં બે પક્ષ

પડી ગયા છે, અને દિલ્લગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે આપણા પક્ષમાંથી ઘણા લોકો ખસતા જાય છે, કારણ સમજાતું નથી.”

આચાર્ય—“કારણ ઉઘાડું છે. કોઈને ધર્મ વડાસો નથી. આચાર્યોના શખ્દો ઉપર શ્રદ્ધા નથી. દરેકને જમાના પ્રમાણે ચાલવું અને જુની વાતોને મારી નાખવી છે. આ તેનું કારણ. વળી આવા લોકોને સુધરેલા આચાર્યો ટેકો આપે, ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવા તેઓ ઉપદેશ કરે, “વર્ધમાન વિદ્યાલય” જેવી સંસ્થાઓ સ્થપાય તેને મદદ કરવા આચાર્યો ભાગ લે, વ્યાયામ શાળાઓ ઉઘડે, કસરત શાળાઓ સ્થપાય, સુવાવડખાનાં નીકળે, આ કારણોથી તેમનો પક્ષ વધે એમાં શું નવાઈ? પણ તેથી શું? આપણે થોડા હૃદયશું, પણ ચુસ્ત જૈનધર્મી અને પૂર્વગૃહસ્થો હૃદયશું તો છેવટે આપણો જ જય છે. મહાવીરના પક્ષમાં કુરુષો અને સૌ જૈનો હતા, અને ગોશાળાના પક્ષમાં સાડા-અગીઆર ને સર્વાનુમતે અન્ન તેથી શું થયું? છેવટે મહાવીરનો જ જય થયો અને શ્વિનીકુમાર નામ અમર રહેલું છે. ગોશાળાનું નામ કે નિશાન રહેલું નથી. લાલભાઈ! તમારા જેવા પુણ્યશાળી શાસનપ્રેમી, ધર્મના પ્રેમી, જૈનોમાં રત્ન સમાન, જ્ઞાનના ઉદ્ધારક, અનાથના નાથ, ધર્મના પ્રાણ પાથરનાર, લાખો અટકે કરોડો પૈસા સાધુ સાધ્વીના અચાવ માટે ખરચનાર જ્યાં સુધી હયાત છે ત્યાં સુધી જૈનધર્મ જરા પણ નીચો પડવાનો નથી.”

લાલભાઈ—“સાહેબ! એ બધો આપનો પ્રતાપ છે.”

આચાર્ય—“લક્ષ્મી શા કામની છે? વૈભવ શા કામનો છે? જુઓ વૈષ્ણવોની ભક્તિ! તેમના ધર્મગુરુઓ માટે કેટલું બધું કરે છે? કેવી શ્રદ્ધા રાખે છે? ‘પડ કુવામાં’ કહેતાંની સાથે કુવામાં પડવા ભક્ત તૈયાર થાય છે, તેમની ભક્તિ જેવી ભક્તિ જૈનોમાં હોત તો સમાજનો ઉદ્ધાર ક્યારનો થઈ ગયો હોત, સવારે વ્યાખ્યાનો વાંચવા પણ અમારે તરફી લેવી ન પડત, શ્રદ્ધા હોય તો વ્યાખ્યાનનો સાર ગળે ઉતરે પણ અત્યારે તો તર્કવાદીઓ ભેગા થયા છે, કાંઈ કહે-

વામાં આવે તો તર્ક ઉઠાવી વાતો તોડી નાખે. આચાર્યોના શબ્દો ઉપર શ્રદ્ધાજ નહીં.”

લાલભાઈ—“સાહેબ! હવે તો શ્રદ્ધાની વાત કરશો નહીં. મહા-વીર ભગવાન કહી ગયા છે કે ‘ધર્મ ચારણીની માફક ચળાશે’ તેની આ બધી નિશાનીઓ છે, પડતો કાળ આવ્યો છે, માટે મહારાજ સાહેબ! હવે આરામ લો. બહુ પરિશ્રમ ન લો.”

આચાર્ય—“પણ એટલું તો ધ્યાનમાં રાખવું કે પ્રસંગ આવે. આપણા વિરોધીઓને જોઈ લેવા. ધર્મની વિરુદ્ધ પડનારની સાથે તો આપણે તેમના જેવા થઈ તેમને દયાવી દેવા જોઈએ અને જેમ અને તેમ મોટી સંખ્યામાં દીક્ષાઓ આપી સાધુની સંખ્યામાં વધારો કરવો, જેથી હામ હામ બ્યાખ્યાનો આપી અધર્મી જીવોને ધર્મી બનાવે. નાસ્તિકને આસ્તિક બનાવે, અને તેમના આત્માનું કુશલાર્થ ગુણશક્તિપદને પ્રાપ્ત કરાવી શકે, તે માટે છુટા હાથથી જીવદાસ્યમાંથી પડે કરવામાં સાધુઓને પુરતી મદદ કરો, તેમના માટે શ્રદ્ધા ખેંચે. મારો વૈશવ શા કામનો છે? તેમના પ્રત્યેક શબ્દને શ્રવણ વિચારરૂપે માનો. તેમાં જરાપણ શંકાને સ્થાન ન આપો. તેમની સાલ્યો માથે ચડાવો. તેમના બોલ ઉપાડી લો. તેમ કરશો તોજ તમારું કલ્યાણ છે. નહીં તો ભવ-સાગરમાં રખડ્યા કરશો. લાલભાઈ શેઠ! હું તો આ શ્રાવકોથી કંટાળ્યો. માટે કાલે કોરટની જે વિધિ કરવાની હોય તે કરો એટલે અત્રેથી વિહાર કરી અમે બીજા ગામ જઈએ.”

રાત વધારે વીતી જવાથી ગૃહસ્થો ત્રિકાળ વંદના કરી ત્યાંથી વેરાઈ ગયા. બીજા દિવસે અમાસ જેવો અશુભ દિવસ હોવાથી તે જવા દઈ કાગણ સુદ ૧ ના રોજ કલેક્ટરની પાસે શેઠ લાલભાઈ તથા બીજા બે ગૃહસ્થો જઈ જમીન સંબંધી તમામ તજવીજ કરી આવ્યા અને કલેક્ટરે સાધુ સાધ્વીઓને વિહાર કરવાની રજા આપી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ.

રચનાત્મકકાર્યક્રમ. ભગિનીસમાજની સ્થાપના.

* Let courage be proved by deeds and not by words.

વિક્ટોરીઆ દરવાજે ન્યાં દીક્ષામહોત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો તેજ સાર્વજનિક ધર્મશાળામાં ફાગણ સુદ ૧ ની રાત્રે આઠ વાગે અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજનો એક મોટો ભવ્ય મેળાવડો રચનાત્મક કાર્યક્રમ ઘડવા માટે ભરવામાં આવ્યો. સમાજના સભાસદો ઉપરાંત પ્રેક્ષક તરીકે સરકારી અમલદારો અને ઘણા જૈન તેમજ જૈનેતર ગૃહસ્થોને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આશરે એક હજાર પુરૂષો અને સો સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી. દરખાસ્ત મુકાતાં અને સર્વાનુમતે અનુમોદન મળતાં તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે રા. બા. અશ્વિનીકુમાર વિજયકુમાર એમ. એ. એલએલ. બી. વકીલે પ્રમુખસ્થાન લીધું અને બુદ્ધ અવાજે પોતાનું ભાષણ શરૂ કર્યું-

મારા જૈન બંધુઓ, સુશીલ બેનો અને ગૃહસ્થો !

આ ભદ્રાપુરી શહેરમાં આ અફવાડીઆથી ઘેર ઘેર જૈનદીક્ષાની વાતો ચાલી રહી છે, વર્તમાન પત્રોમાં પણ દીક્ષાના ભવાડા વાંચીએ છીએ, દીક્ષાના ખટલા સરકાર દરબારમાં પણ ચડ્યા. આમ દેશ પરદેશમાં જૈનોની નાલાશી થઈ રહી છે. આનું મૂળકારણ જે અયોગ્ય દીક્ષા છે તેને એકદમ નાબૂદ કરવા માટે પ્રજામત કેળવવા વ્યવહાર પગલાં ભરવા, રચનાત્મકકાર્યક્રમ ઘડવાના ઉદ્દેશથી આજે આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ ભરવામાં આવ્યો છે. હાલમાં કેવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ છે તેનો થોડોક ખ્યાલ આપવાની જરૂર હોવાથી તે સંબંધી કેટલુંક વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા છે.

● વાણીથી નહીં પણ વર્તનથી હીંમત અને બળ સાબીત કરી બતાવો.

સુર સભાસદો અને પ્રેક્ષક સન્નતો ! જો કોઈના મનને એવો ખ્યાલ હોય કે આ સમાજ દીક્ષાની વિરુદ્ધ છે તો તે ખ્યાલ મન-માંથી કાઢી નાખજો. પરંતુ કેટલાક મુનિ મહારાજો અને આચાર્યો જેઓ શિષ્ય પરિવાર વધારી ગણુધર પદવી લેવા તીવ્ર અભિલાષા રાખે છે, પોતાને ધર્મોદ્ધારક કહેવડાવવા માગે છે અને એલા માટે અયોગ્ય વર્તન ચલાવે છે તેમણે પવિત્ર દીક્ષાને તદ્દન અધોગતિમાં લાવી મુકી છે. તેમની પ્રવૃત્તિથી દીક્ષા શબ્દ ઠામે ઠામ તિરસ્કાર પાત્ર થઈ પડ્યો છે. કયાં મહાવીર સ્વામી ભગવાને લીધેલી ભાગવતી દીક્ષા અને કયાં હાલના કેટલાક સાધુઓએ ચલાવેલી અયોગ્ય દીક્ષા ? આકાશ પાતાળ જેટલો ફેર છે. એકમાં દયા બીજામાં નિર્દયતા, એકમાં શાંતિ બીજામાં ક્રોધ, એકમાં અહિંસા બીજામાં હિંસા, એકમાં સત્ય બીજામાં અસત્ય, એકમાં હૃદયની શુદ્ધિ બીજામાં કપટ અને પ્રપંચ, એકમાં વચનનું પાલન બીજામાં વચનભંગ, એકમાં માતૃભક્તિ બીજામાં માતૃભક્તિનું ખૂન, એકમાં ઘેર ઘેર આનંદ બીજામાં શોક, અશ્રુપાત અને હાયપીટ; કેટલો બધો ફેરફાર ? ! આ પ્રમાણે કેટલાક સાધુઓએ દીક્ષાની આ દુર્દશા બનાવી મુકી છે ત્યારેજ આવી દીક્ષા માટે આટલો બધો વિરોધ ઉભો થયો છે. આપણા છેલ્લા ચોવીસમા તીર્થંકર મહાવીર ભગવાનની પવિત્ર દીક્ષાને ઠોકરે મારી કેટલાક અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓ મનસ્વી દીક્ષાની પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી રહ્યા છે. “બાવા બેઠા જપે જે આવે તે ખપે” એ પ્રમાણે પાત્રતા જોયા શીવાય ગમે તેનું માથું મુંડી કપડા પહેરાવી ઉપાશ્રયમાં ગોઠવી દે છે. મા પાછળ છાતી કુટી કલ્પાંત કરતી હોય તોપણ તેની તે દરકાર કરતા નથી. યુવાન બૈરી છાશમાં લેતી હોય તો પણ તેમનું હૃદય પીંગળતું નથી, છોકરાં ટળવળતાં હોય તો પણ દયા આવતી નથી (શરમ ! શરમ !). બસ દીક્ષા દીક્ષા અને દીક્ષા. યેન કેન ઉપાયેન દીક્ષા આપવામાં અધર્મ ચલાવી જૈનધર્મને વગોવી રહ્યા છે. વર્તમાનપત્રોમાં તેવી દીક્ષાના કેટલા બધા બનાવો વાંચીએ

છીએ તે આપ જાણો છો. આવી અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા માટેજ આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. તે માટે તેના ઉત્પાદકને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે.

આ સ્થળે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે કેટલાક મુનિ મહારાજને પાટે ચડી જે વખતે વ્યાખ્યાન વાંચે છે તે વખતે એવી ડાહી ડાહી વાતો કહે છે કે જાણે તે સર્વ ગુણો તેમનામાં ભરેલા હશે અને તે પ્રમાણે વર્તન રાખતા હશે. પણ ધણી વખત ‘પોથી-માંનાં રીંગણાં’ જેવું જોવામાં આવે છે. વાંચતી વખતે કહેશે કે જીહ્વા ભોલવું નહીં, જીહ્વા ભોલવામાં પાપ છે, પણ નીચે ઉતર્યાં કે મૃષાવાદનું સેવન કરે છે. ગુમ થયેલા છોકરાનો બાપ આવીને પુછે કે મહારાજ ! મારો છોકરો ખતાવો ! ત્યારે જાણતા હોય તો પણ કહેશે કે હું જાણતો નથી. વાંચતી વખતે કહેશે કે ચોરી કરવી નહીં, ચોરી કરવામાં પાપ છે. નીચે ઉતર્યાં કે ગુમ થયેલા પતિની સ્ત્રી આવીને પુછે કે મહારાજ ! મારો ધણી ખતાવો. પોતેજ ઓરડીમાં સંતાડેલા હોય છતાં સાધુ જવાબ આપશે કે તારા ધણીને કાંઈ મેં સંતાડ્યો છે કે રાંડ તું મારી પાસે માગવા આવી છે ? કોણ તારા ધણીની વાત જાણે છે ? પાટે ચડી ઉપદેશ દેશે કે હિંસા કરવી નહીં, કોઈનું દિલ દુઃખાવવામાં પણ પાપ થાય છે, પોતાના આત્મા જેવો પારકાનો આત્મા માનવો, અહિંસાધર્મ પાળવો, તેમ નહીં કરવાથી ઘણુંજ પાપ લાગે છે અને જીવને નરક અને નિગોદનાં દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. મહારાજ પાટેથી નીચે ઉતર્યાં કે મા, સ્ત્રી છોકરાં અને સગાં વહાલાંને રોતાં રજળતાં મુકી યુવાન છોકરાને દીક્ષા આપી દેવામાં જરા પણ આંચકો ખાતા નથી. (શરમ ! શરમ !) શું આ હિંસા નહીં ? આ તો ભોલવું કાંઈ અને ચાલવું કાંઈ ! તેમના શબ્દો ઉપર શી રીતે શ્રદ્ધા રહે ? માટેજ આવા કેટલાક સાધુઓની પ્રવૃત્તિ સામે આપણે કડી બદ્ધ થયા વિના છુટકો નથી. આપણે જોઈએ છીએ કે આવી રીતે એકલા કરેલા ચેલાઓમાંથી કેટલાક નાશી જાય છે, કેટલાક

દુરાચારી થાય છે, કેટલાક આચારમાં શિથિલ થાય છે અને પરિણામે તમામ સાધુઓની વગોવણી થાય છે. નહારાની સાથે સારા પણ ધિક્કારાય છે.

ગૃહસ્થો ! આચાર્યના વૈભવની વાત તો પુછશોજ નહીં. ખાત્રી કરવી હોય તો અત્રેની જૈનધર્મશાળામાં નજર કરી આવો. ચેલાઓ પાસેથી કેવી ચાકરી ઉઠાવવામાં આવે છે તેનું અવસોકન ચોવીસે કલાકનું કરી વિચાર કરશો તો ગુલામગીરીનો ખ્યાલ આવશે. સાધ્વીઓ પણ ચેલીઓ પાસેથી એવું કામ લે છે. દરેક કામ નાના ચેલાએ અને નાની ચેલીએ કરવુંજ જોઈએ એવી ફરજ પાડેલી હોય છે. એવા ઘણા સાધુઓ જોવામાં આવે છે કે જેઓ દીક્ષા લીધા પછી ઘણા પસ્તાય છે. પણ શું કરે ? “ અતો બ્રષ્ટ તતો બ્રષ્ટ ” જેવી સ્થિતિ અનવાથી મુંઝે મોંઢે સહન કરી આર્ત ધ્યાનમાં જાંઠગી ગુજરે છે. કેટલાક સંસારીપણામાં બેકારી યાને ભુખમરાના ભોગ થઈ પડેલા તો દીક્ષાને આજીવિકાનું સાધન મળેલું જાણી સંતોષ માની નિત્ય કર્મ કરી જીવન ચલાવે છે. આવી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની અવસ્થા ભોગવનાર સાધુઓ આપણે જોઈએ છીએ.

ગૃહસ્થો ! મારા અનુભવ ઉપરથી હું કહી શકું છું કે મોટા મોટા આચાર્યો કરતાં સામાન્ય સાધુઓ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ વધારે કરી શકતા હશે. કારણ કે જ્ઞાન એ એવી વસ્તુ છે કે જે તેને જીરવી શકે છે તેજ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે, તેજ ઉચ્ચ ગતિ પ્રાપ્ત કરવાને શક્તિમાન થાય છે. અને જે તેને જીરવી શકતા નથી, અર્થાત્ જેને જ્ઞાનનો અપચો થાય છે તેમનામાં અભિમાન રૂપી બળવાન શત્રુ પ્રવેશ કરે છે, જેના પરિણામે તે અધમ ગતિના પંથે જાય છે. જ્ઞાનની સાથે અભિમાન થયો કે બસ બંધી બાજ બગડી. જે જ્ઞાન મોક્ષ પદ આપે છે તેજ જ્ઞાન અભિમાન થવાથી નરકને રસ્તે લઈ જાય છે. જે મુનિ મહારાજો ખપ પૂરતું બહેલા છે તે તો એમ સમજે છે કે આપણે વધારે ભણ્યા નથી, આપણે કાંઈ

મોટા આચાર્ય કે પન્યાસ નથી. આથી તે નમ્રતા ભરેલું જીવન ગુજરતા હોવાથી તેમનામાં અભિમાનના દુર્ગુણો આવતા નથી. સાધારણ બુદ્ધિથી અવલોકન કરતાં આવા દાખલાઓ મળી આવે છે. આ તો હું મારા અનુભવ ઉપરથી અનુમાન કરું છું.

સુત્ર બંધુઓ અને ખેતો ! હું શાસ્ત્રજ્ઞ નથી. જૈન સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસી પણ નથી. પણ મારી સામાન્ય બુદ્ધિથી હું જે જોઈ રહ્યો છું તે આપને જણાવી રહ્યો છું. પ્રાચીન કાળની જેટલી વાતો હાલ બંધ બેસતી હોય તે અલગત સ્વીકારતી. “જીનું એટલું ખોટું અને નવું એટલું સાદું” તે મારો સિદ્ધાંત છેજ નહીં. હું તો એટલુંજ કહેવા માગું છું કે પ્રાચીન કાળમાં આપણે ગમે તેવા હાલમાં આપણી સ્થિતિ કેવી છે, આપણે કેટલી સંખ્યામાં છીએ, દિવસે દિવસે ઘટતા જાય છે છીએ કે વધતા જાય છે છીએ, ખીજાઓ કરતાં આગળ છીએ કે પાછળ છીએ, ખીજાઓ ઉપર આપણે સત્તા ભોગવીએ છીએ કે ખીજા આપણા ઉપર સત્તા ભોગવે છે, આપણો કોઈ ભાવ પુછે છે કે “ત્રણમાં નહીં, તેરમાં નહીં, છપ્પનના મેળમાં નહીં” એવી કહેવત જેવી આપણી સ્થિતિ છે, જીની પ્રણાલિકાથી કાયદો છે કે નુકસાન છે, લક્ષ્મી વધે છે કે બેકારી વધે છે, વીગેરે વીગેરે અનેક બાબતોનો વિચાર કરી આ અપાર સંસારસાગરમાં આપણી જીવનરેખાને હંકારવી જોઈએ.

આમ જ કાળમાં આપણી જીવનનૌકાના જે રસ્તા નિર્ભય અને સહીસહનતા ભરેલા જણાતા હતા તે કદાચ હાલના સંયોગોને લઈને પવનના વાવાઝેડાથી તોફાની બની ગયા હોય, અને વચ્ચે ડુંગર સમાન મોટા ખડકો ઉભા થઈ વિદ્વંસ થઈ પડ્યા હોય ! જે નૌકા એક વખત પ્રાચીન કાળમાં જલ્દી ચાલવાને શક્તિમાન હતી, તે હાલમાં સંચાના ધસારાથી શિથિલ બની મંદગતિથી કદાચ ચાલતી હોય, મૂળ સ્થિતિમાં કાયમ રાખવા માટે તેમાં જે જે સુધારા વધારા કરવાની આવશ્યકતા હોય તે તે વખતોવખત કદાચ ન થયા હોય

તો તે બધાનું એજ પરિણામ કદીપી શકાય કે આપણી નૌકા ભવિષ્યમાં એક દિવસે મહાસાગરમાં ડુબી જાય તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

આ પ્રમાણે પ્રાચીન અને અર્વાચીન પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કર્યા શીવાય અને તેની સાથે આપણી પોતાની સ્થિતિની સરખામણી કર્યા શીવાય માત્ર જીતી પ્રણાલિકાનેજ વળગી ચાલવાથી મને તો શંકા છે કે આપણી કોમની શી દશા થશે !

સમયાનુસાર આપણા રીવાજો, વર્તન અને ધર્મનું બંધારણ રહેશે તોજ ફાયદો થવાનો છે. આપણે જોઈએ છીએ કે આવા વિચારવાળા કેટલાક આચાર્યો અને ઘણા મુનિમહારાજો છે તેથી આપણે ખુશી થવા જેવું છે (તાળીઓ) પણ દિલ્લગીરી એટલી થાય છે કે અયોગ્ય દીક્ષાવાળા આચાર્યોએ આવા આચાર્યોથી અસહકાર કર્યો છે અને તેમને સુધરેલા સાધુ કહી વર્જોવે છે. તેઓ કનકનગરમાં કેટલાંક વર્ષોથી સ્થાપન થયેલી “વર્ધમાન વિદ્યાલય” જેવી ઘણીજ ઉપયોગી સંસ્થાને તોડી નાખવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, લોકોને ઉપદેશ કરે છે કે તે સંસ્થામાં બધા અધર્મી અને અંગારા પાકે છે માટે તેમાં પૈસા આપવાથી પાપ છે. હશે તેની ચિંતા નહીં. આપણે તો તેવીજ સંસ્થાઓને તન મન અને ધનથી મદદ કરવાની છે. (તાળીઓ) આપણે તો સમયાનુસાર ચાલનાર સાધુઓની પ્રવૃત્તિને ટેકા આપવાનો છે. આપણા ગૃહસ્થાશ્રમને સુધારવા જે મુનિમહારાજો પ્રયત્ન કરશે અને આપણી જીવનનૌકાને સહીસલામતીજ દિંસ્ટા રસ્તે લઈ જશે તેજ પૂજારી એવું માફ ચોકસ માનવું છે. જે ગૃહસ્થાશ્રમ ઉપર સાધુસમાજ અવલંબીને રહેલો છે તે ગૃહસ્થાશ્રમને ધિક્કારનાર સાધુઓનો સત્કાર થવાનો નથી. ઝાડની જે ડાળ ઉપર બેસવું તેજ ડાળ કાપવાથી બેસનારનું શું પરિણામ આવે તે નાનાં છોકરાં સમજી શકે તેવી સહેલી વાત છે.

ગૃહસ્થો ! અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ. જ્યાં સુધી દરેક વસ્તુ હદમાં હોય છે ત્યાં સુધી ઠીક છે, પરંતુ જ્યારે તે હદ મુકે છે ત્યારે

ગંભીર પરિણામ આવે છે. પ્રાચીન કાળનો દાખલો રાવણ અને અ-
ર્વાચીન કાળનો દાખલો જર્મન કેસર છે. કેસરે દરેક સાથે બગાડ્યું,
છેવટે અમેરીકાને પણ સંભળાવ્યું કે તું પણ લડવા આવી જા. લોભની
મર્યાદા રહી નહીં. અમેરીકા લડાઈમાં ઉતર્યું, અને આખરે કેસરને
સખ્ત હાર ખાવી પડી. આ શાનું પરિણામ ? ચક્રવર્તી થવાની લા-
લસાનું. આજ પ્રમાણે અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓની દીક્ષાની
લાલસા એવી વધી ગઈ છે કે તેનું પરિણામ કેસર જેવું આવશે.
મારા જેવા કે રસિકલાલ જેવા ઉપર ભલે હુમલા કરે પણ હવે તો
તેવા આચાર્યથી અસહકાર કરી યુવકો તેમની સામે ચડાઈ કરી
વિજયનો વાવટો ફરકાવવા તૈયાર થયા છે. મને લાગે છે કે સૂર્ય-
વિજય આચાર્યને વિનાશકાળે વિપરિત શુદ્ધિ સુઝી છે.

હું સાધુ સમાજને ચહાવાવાળો છું, તેમની આવશ્યકતા પણ છે,
પણ આવા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓનો અને ગૃહસ્થાશ્રમને
ધિક્કારનાર સાધુઓનો તો વિરોધી છું. આવા સાધુઓની દીક્ષાપ્રવૃત્તિ
તોડી નાખવાજ આ સમાજની સ્થાપના થઈ છે અને કામ કરનાર
ઉત્સાહી યુવકોને શું કામ આપવું તેનો નિર્ણય કરવા આ સભા મળી
છે. મને પણ આ સમાજની સેવા કરવા અને ઉદ્દેશ પ્રમાણે કામ
કરવા અધિષ્ઠાતા દેવો સંપૂર્ણ તાકાદ આપે (તાળીઓ). આટલું
કહી આજનું કામ શરૂ કરવા વિનંતી કરી બેશી જવાની રજા લઉં
છું. ઓમ શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

આ પછી સમાજના સેક્રેટરી રા. દિનકરલાલે વીગતવાર નીચે
પ્રમાણે રચનાત્મક કાર્યક્રમનો ઠરાવ રજુ કર્યો.

૧ હાલમાં જે અયોગ્ય દીક્ષાઓ અપાય છે તે અટકાવવા આ
સમાજના અંગે ગામે ગામ પ્રચાર સમિતિઓ સ્થાપવી.

૨ આ સમિતિના સભ્યોએ જ્યાં જ્યાં જરૂર જણાય ત્યાં ત્યાં
ભાષણો આપવાં, લોકમત કેળવવો અને સ્ત્રી પુરુષો કે છોકરા છોક-
રીઓને સંતાડવાની ખબર પડે કે તરતજ તેમની હકીકત મેળવી

લોકોની જાણ માટે વર્તમાનપત્રોમાં પ્રકટ કરવી અને યોગ્ય લાગે તો પોલીસમાં જાહેરાત આપવી.

૩ એવી રીતે ગુમ થયેલા ઇસમનાં માઆપ કે સગાં વહાલાંને દરેક પ્રકારની મદદ કરવી. કદાચ વિરૂદ્ધ પક્ષવાળા વાંધો ઉઠાવે અને સરકારની મદદ મેળવવા જેવું હોય તો તે મેળવવી. કદાચ સાધુઓનો ખોટો પક્ષ લઇ તેમના ભક્ત શ્રાવકો લડવા આવે તો તેમની સામે યોગ્ય પગલાં ભરવાં. કોરો કેસ ચડે તો આપણા પક્ષને સર્વથા મદદ કરવી.

૪ આવી રથપાયેલી પ્રચાર સમિતિઓએ પોતાના હેવાલો ભદ્રા-પુરીની હેડ ઓફીસમાં મોકલી આપવા.

૫ આ સમાજ તરફથી જે જરૂર જણાય તો “અયોગ્ય દીક્ષા-નિષેધ” નામનું અઠવાડીક પત્ર કાઢવું. પ્રચાર કામ કરવામાં જે કોઇના ઉપર આક્રમ્ત આવે તો તેને આ સમાજે દરેક પ્રકારની મદદ કરવી.

૬ ગુરૂઓના અયોગ્ય ત્રાસથી પીડાતાં સાધુ સાધ્વીને સહાય આપવી અને તેમને દુષ્પ્રમાણી મુક્ત કરવા પ્રયત્ન કરવા.

ઉપરના ઠરાવ ઉપર જુદા જુદા ગૃહસ્થોનાં વિવેચન થયા બાદ તે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

તે પછી પ્રમુખની આજ્ઞા લઇ માલતી બેન ભાષણ કરવા ઉભાં થયાં કે તાળીઓનો ગડગડાટ થઈ રહ્યો. તેમણે મધુર કંઠે જણાવ્યું—

પ્રમુખ મહાશય, ભાઈઓ અને બેનો !

આજે માઈ હૃદય ખાલી કરવાનો મને જે અચાનક લાભ મળ્યો છે તે માટે પ્રમુખનો ઉપકાર માનું છું. હું સ્ત્રી છું તેથી સ્ત્રીઓનું હૃદય કેવું નરમ હોય છે તે સારી રીતે જાણું છું. પુરૂષોએ અમને એવી સ્થિતિમાં મુકી છે કે ‘યુ’ કે ‘ચે’ કરવાનો અમને અધિકાર નથી. હું તો એમ સમજતી હતી કે અમારા પક્ષમાં સાધુઓ હશે, કારણ કે તેઓને દયાળુ કહેવામાં આવે છે, રાગદ્વેષથી રહિત ગણવામાં આવે છે પણ હું તો જ્યારથી સમજણી થઈ છું ત્યારથી જોઈ રહી છું કે કેટલાક સાધુઓમાં તો દયાનો છાંટો પણ જોવામાં આવતો નથી.

તેમનાં હૃદય કાળા પથર કરતાં પણ કઠણ હોય છે. નવપરણિત સ્ત્રીઓના ધણી ઉપાડી જઈ તેમને આડું અવળું સમજાવી ચેલા બનાવી દે છે. બિચારી સ્ત્રીઓ તેમનાં છાજીઆં લે છે. છતાં સાધુને દયા આવતી નથી. યુવાનીથી ખીલતી તરણ સ્ત્રીઓને છતાં ધણીએ રંડાપો આપે છે. ધણીજ દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે સાધુની પક્ષમાં પુરૂષો રહી બિચારી રડતી બાળાને ધક્કા મારી કાઢી મુકે છે. લાચાર છીએ કે ધારાસભામાં ધારા ધડવાની લગામ સ્ત્રીઓના હાથમાં આવી નથી (હસાહસ). પુરૂષો પોતાના હકો જાળવી રાખે છે. પુરૂષોને પોતાની સ્ત્રી કબજે લેવાનો અધિકાર, સ્ત્રી ઘેર ન આવે તો કોરટે જાય અને કોરટ તેને કબજે સોંપે. પરંતુ સ્ત્રીઓના ધણીને સાધુ ઉપાડી જાય અને કોરટ સ્ત્રીની દાદ ફરીઆદ સાંભળે નહીં. શું આ તે ન્યાય કે હડહડતો અન્યાય ? (એક અવાજ-અન્યાય) શરમ છે આવા કાયદાઓ ધડનાર પક્ષપાતી પુરૂષોને ?

હમણાં થોડા દિવસ ઉપર ધારાસભામાં દીક્ષાનો કાયદો ધડવા કોઈ જૈન બંધુએ દરખાસ્ત કરેલી છે તે માટે ખરેખર તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. દરખાસ્ત રજુ કરતાં તેમણે જે જે દાખલાઓ આપ્યા છે તે વાંચતાં કોઈને પણ આંસુ આવ્યા વિના રહેશે નહીં. જે દાખલાઓ આપ્યા તેથી વધારે હૃદયભેદક બનાવો બનેલા છે અને હાલ બને જાય છે. પ્રમુખશ્રી રા. બા. અશ્વિનીકુમાર જેવા બાહોશ વિદ્વાન વડીલ આપણી જ્ઞાતિમાં હયાતી ભોગવે અને અમારા જેવી સ્ત્રીઓ ઉપર સાધુઓ તેમના ધણી છોકરાં વીગેરે ઉપાડી જઈ ત્રાસ વર્તાવે એ થોડું શરમાવા જેવું છે ! (હસાહસ). હું ધારું છું કે આ શબ્દોથી પ્રમુખ મહાશયને ખોટું નહીં લાગે. તેઓ અમારા વડીલ છે. હું જાણું છું કે સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર માટે તેઓ આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે પણ આ તરફ તેમણે નજર ફેરવી હોય એમ જણાતું નથી. મને ખાતરી છે કે જો પ્રમુખ સાહેબ આ ઉપર ધ્યાન આપશે તો જરૂર સાધુઓની આવી પ્રવૃત્તિ નરમ પડશે. ધારાશાસ્ત્રીઓને અને

ધારાસભાના સભ્યોને મારી ખાસ નમ્ર વિનંતી છે કે પુરૂષો સ્ત્રીઓ સાથે હસ્તમેળાપ કરી વચનથી અંધાય છે છતાં આવી રીતે સ્ત્રીને રક્ષણતી મુકી લગ્નનો વચનભંગ કરી દીક્ષા લે છે તે અંધ થવું જોઈએ એટલુંજ નહીં પરંતુ વચનભંગ માટે શિક્ષા દરાવવી જોઈએ. (હસાહસ). હાલના ચાલુ કાયદામાં એવો સુધારો થવો જોઈએ કે સ્ત્રીઓ પોતાના ધણીને કબજે લેવો હોય તો લઈ શકે અને દીક્ષા અટકાવી શકે. આ શિવાય આ દીક્ષાની ધેલછા મટવાની નથી. સાધુઓ અમારા ધર્મગુરૂઓ છે, પૂજ્ય છે, પણ જ્યારે તેજ રક્ષકો અમારા લક્ષકો થાય, અમારાં છોકરાં ઉપાડી જાય, ધણીને ઉપાડી જઈ ભીખ માગતાં કરે, ત્યારે એવા ધર્મગુરૂઓને દગ્ગર ગાંડિ દૂરથીજ નમસ્કાર છે. અમે સાઈ સાઈ વહોરાવીએ, અને હું ઘણે સ્થળે જોઈું છું તો સ્ત્રીઓ પોતાનાં છોકરાંને ગળે ટુંપો દે પણ ઉમદા વસ્તુ મહારાજને આગ્રહ કરી વહોરાવે. કદાચ કાંઈ ચૂક આવે અને મુનિમહારાજ વહોર્યા વિના પાછા જાય તો આંખમાં આંસુ લાવે અને આખો દિવસ શ્રવ બાળે. આવા ભાવથી સ્ત્રીઓ ગોચરી આપે અને તેના બદલામાં તેમના ધણીને કે છોકરાને ફોસલાવી લઈ જઈ મુંડી નાંખે ! કેવો ઉપકારનો બદલો !! છે કાંઈ બાકી ? (શરમ ! શરમ !)

મને માફ કરજો, કહ્યા વિના છુટકોજ નથી કે સાધુઓ વ્યાખ્યાન વખતે ભોળી સ્ત્રીઓને એવાં દૃષ્ટાંત આપે છે કે જુઓ અમુક માણસે મુનિ મહારાજને ભાવપૂર્વક અમુક ભોજન વહોરાવ્યું માટે તેમની સદ્ગતિ થઈ. આ પ્રમાણે ભોજન વહોરાવવાથી મુક્તિનું ફળ મળે છે, એવી તેમની ઉદર પોષવાની યુક્તિઓ વ્યાખ્યાન દ્વારાએ પ્રસંગોપાત ભોળી સ્ત્રીઓ આગળ રજુ કરે છે. મોક્ષ અને સ્વર્ગનું સુખ મેળવવું કેને ન ગમે ? મળશે કે નહીં તે તો જ્ઞાની મહારાજ જાણે પણ સાધુના શબ્દો ઉપર ભરોંસો રાખી ભોળી સ્ત્રીઓ સાઈ સાઈ ઉમદા ભોજન વહોરાવે છે. પછી ભલે ધણી કે છોકરાં ભુખે મરે તેની દરકાર કરતાં નથી—ઉલટ આજની રસોઈ સંકળ થઈ એમ

માની મનથી હરખાય છે. આવું ભોળપણ સ્ત્રીઓના હૃદયમાંથી દૂર કરવાની જરૂર છે.

વળી ઘણે સ્થળે એવું પણ જોવામાં આવે છે કે કોઇ છોકરાં વિનાની શ્રીમંત વિધવા સાધુની જાણમાં આવે છે તો સાધુઓ તેમને ત્યાં ત્રણ ચાર વખત જાય છે, સવારે પાણી લેવા, પછી ચા દુધ લેવા, પછી દશ વાગે અને સાંજે ગોચરી લેવા. એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર વખત જમને બાંધને ધર્મક્રિયા કરવાનો બોધ કરશે. જો સ્ત્રી જરા માથાની મળી અગર મારા જેવાના સહવાસમાં આવી પહોંચેલી (હસાહસ) બનેલી જોવામાં આવી તો તે પ્રયોગ બે ત્રણ દિવસ અજમાવી પાછા હજીશે. પણ જો ભોળા દિલની મળી તો તેના ભોગજ મળ્યા. ઉકાળેલું પાણી નહીં પીતી હોય તો તે પીવા આગ્રહ કરશે. અને એ આગ્રહ કેવો ! “જો પચ્ચખાણુ નહીં લે તો તમારા ધરતું નહી વહેંચું” એવા આગ્રહ સાથે ધમકી. મહારાજને ખોટું લાગશે અને પાછા જશે એવું ધારી સ્ત્રીઓ બાધા લે છે. પછી લીસોતરી બંધ કરાવે. એમ ધીમે ધીમે તેને ભોળવી દીક્ષાના પાટા ઉપર ચડાવવા સિદ્ધ સાધકો મળી પ્રયત્ન કરશે, તેમની સાધ્વીઓને વળગાડશે અને પછી તેના પૈસાની ગાંસડી ઉપર નજર કરશે, “જો બેન ! સાત ક્ષેત્રમાં પૈસા ખરચવાથી ઘણીની કમાણીનો સદુપયોગ થશે, સાત ક્ષેત્રમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, દેવાલય, પ્રતિમા અને જ્ઞાન” એમ આંગળીના વેદા ઉપર ગણાવી પ્રથમ સાધુ સાધ્વી ઉપર ભાર મુકી કોઇ દુગભક્ત ઉભો કરી તેની મારફત પૈસાની વ્યવસ્થા કરવા આડકતરી સૂચના કરશે. એમ કહી તેનું મન પલાળી દીક્ષા આપવાની તૈયારી કરશે અને છેવટે દીક્ષા આપી તે પૈસાની ગાંસડી પેલા ભક્ત મારફત હોઇઆં કરી જશે. (ખુબ હસાહસ) અલગત સાધુ પૈસાને ન અડે એ વાત સાવ સાચી છે પણ જોડે પ્રાધવેટ સેકેટરીઓ જેવા દુગ ભક્તો રાખ્યા હોય તે બંધી વ્યવસ્થા કરે. એટલે સાધુને પૈસાને અડવાનો કે જોવાનો સંભવ પણ ક્યાં છે ? માફ કરજો મારા બંધુઓ !

મારે કહેવું પડે છે કે આ પ્રમાણે સાધુઓ ખાનગી પેઢીઓ ચલાવે છે પેઢીઓ !! ખાત્રી તેનુંજ ખોદે છે ! સાઈં સાઈં વહોરાવે તેનેજ હુંટે છે, આવી રીતે કેટલાક સાધુઓ ભોળી સ્ત્રીઓને ત્રાસ આપી રહ્યા છે એ અમારાથી ખીલકુલ સહન થતું નથી. અત્રે આવેલી સાધ્વીઓમાં પણ એવી દુઃખી સાધ્વીઓ છે કે તેમની સ્થિતિ સાંભળીને આંસુ આવે છે.

આ સ્થળે મારે શ્રીમંત ગૃહસ્થોને પણ બે શબ્દો કહેવાની જરૂર છે. ગૃહસ્થો ! બેકારી એ યુરામાં યુરી બસા છે. ઘણી વખતે તે સ્ત્રી પુરૂષોને પોતાના ધર્મથી પતિત કરે છે. એવી બેકાર અવસ્થાનો લાભ તાકીને બેઠેલા શિકારીઓ લઈ લે છે. તમામનાં હૃદય એક સરખાં હોતાં નથી. દરેકમાં સહન કરવાની અને આત્મભોગ આપવાની શક્તિ હોતી નથી. તેથી જેનામાં જેટલી નિર્બળતા તેટલી તેનામાં નીતિથી શિથિલતા પ્રવેશ કરે છે. ધર્મધહેલા શ્રીમંતો સાધુને ખુશ કરવા એલા આણી આપે છે, તેમની પાસે લોકોને ફસાવવા પૈસાનું જખંડું સાધન તેથી બેકાર અવસ્થા ભોગવનાર પુરૂષો તેમના ભોગ થઈ પડે છે. તે બિચારા દેવાથી કુખી ગયા હોય, ખાવાને તકલીફ પડતી હોય, કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા સાધન ન હોય, ધંધો કે નોકરી ન હોય, અને સાધુ પાસે જતા આવતા હોય એટલે ભક્ત શ્રીમંતોના પરિચયમાં આવે, સાધુ બીજા સાધકો દ્વારાએ દીક્ષાની વાતો ચલાવે, આમ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તેઓ પૈસાથી ભોળવાઈ દીક્ષાની જાળમાં બેકારીની લાચારીથી સપડાય. સ્ત્રી રડતા મુખે બેકારીથી મુંઝે મોંઢે સહન કરી લે અને પોતાના સૌભાગ્યને વેચે. ઘણીના બદલામાં પૈસા મળ્યા એટલે તે સૌભાગ્યવિક્રય નહીં તો બીજું શું ? શ્રીમંત ગૃહસ્થો બેકારીનો આમ લાભ લે છે. સ્ત્રીઓને ઘણી વગરની કરે છે. તેમની પવિત્ર ફરજ તો એ છે કે એવી ગરીબાઈમાં આવેલા ઘણીને ધંધે લગાડવો જોઈએ, તેને લાયક નોકરીએ વળગાડવો જોઈએ, તેમાંજ ખર્ચ પુણ્ય સમાયેલું છે. આવા ધર્મ ધહેલા શ્રીમંતો બેકાર-

રીનો લાભ લઈ ગરીબને દીક્ષા અપાવી તેમની સ્ત્રીઓને પૈસા આપી વિધવા જેવી બનાવી પુણ્યબાંધતા નથી પરંતુ પાપના પોટલા બાંધે છે, તેમના નિશાસાના છાંટા આ ભવમાં નહીં તો બીજા ભવમાં ઉડ્યા વિના રહેવાના નથી. એકરીનો આવી રીતે સાધુઓ અને શ્રીમંતો ઉપયોગ કરે તે અમારા જેવી સ્ત્રીઓથી તો બીજકુલ સહન થતું નથી. હું જો કદાચ મોટી મીઠનો એજન્ટ હોઉં તો જરૂર આવાં ગરીબ કુટુંબના મુખ્ય પુરૂષોને નોકરીએ ચડાવું, તેમના માટે શિક્ષણનો કલાસ ઉઘાડું, (સાંભળો) અને તેમને ભણાવી મીઠોમાં રાખું, પણ તેમની સ્ત્રીઓ અને બાળબચ્ચાંથી વિમુક્ટા નજ પાડું. (તાળીઓ) વિરહવેદના, વૈધવ્ય, વ્હાલાના વિયોગ, એ કેવાં હૃદયઘાતક દુઃખ છે તે સ્ત્રીઓજ જાણી શકે. પ્રસૂતિની વેદના વંધ્યા સ્ત્રીઓ કદી ન જાણી શકે. શ્રીમંત ભક્તોને પુછું છું કે તમારી સ્ત્રીઓ તમારો વિયોગ સહન કરી શકે છે? વાડી, વૈભવ, મોટર, બાગબગીચા વીગેરે હોય છે, પત્ની ધણીથી શું વધારે છે? (હસાહસ). આ તેમને નથી પાલવતું તો ગરીબ સ્ત્રીઓના ધણી પડાવી લઈ તેમને પૈસા આપી મન મનાવો તેથી શું વળ્યું? તે પૈસાથી ધણીનું મુખ મળી શકે તેમ છે? (હસાહસ) શ્રીમંત ભક્તો! સાધુઓના ભમાવ્યા ન ભમો. પૈસા આપી સ્ત્રીઓના ધણી ન પડાવો, તેમાં તો ઘેર પાપ સમાયેલું છે, સાધુઓ તો ગૃહસ્થાશ્રમીઓનાં ઘર ભાગવા કુહાડાના પ્રહારો મારી રહ્યા છે, દર સાલ કેટલાં ઘર ભાગે છે તેનો વિચાર કરો.

ગૃહસ્થો! આવા સાધુઓ ઉપર દાઝ તો એવી ચડે છે કે - જો કે કહેવું શોભતું નથી પણ કહેવાઈ જાય છે કે - એવી વિધવા જેવી બનેલી સ્ત્રી બીજાઓની સાથે ઘર બાંધી અગર જાહેર પુનર્વ્રજ કરી ઉપાશ્રયની સામેજ ઘર લઇને રહે અને સાધુને રોજ સતાવે ત્યારે વેર વળે (ખુબ હસાહસ). પણ લાચાર!! તેમ કરવામાં જાતને બ્રજ કરવી પડે છે. વેર વાળવાની ખાતર જાતને બ્રજ કરી જીવન પતિત કરવું બીજકુલ ઉચિત લાગતું નથી તેથી તે વિચાર દબાવી રાખવો પડે.

છે. પણ જરૂર સમજાને કે એવો પ્રસંગ પણ ઉભો થશે. તેવા નહીં તો તેના જેવા એક બે દાખલા પણ બનેલા છે. તે વર્તમાનપત્રોમાં વાંચવામાં આવ્યા હશે. જે વિચાર મેં ઉપર દર્શાવ્યો તે વિચાર નવો જન્મ પામ્યો નથી. પણ કેટલાંક ફળદ્રુપ ભેગાંમાંથી ક્યારેના બહાર પડી ચુકેલો છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે Necessity is the mother of invention અર્થાત્ જરૂરીઆત યાને આવશ્યકતા એ નવી નવી શોધખોળને જન્મ આપનાર માતા છે. મતલબ કે જરૂરીઆત પોતાનો રસ્તો પોતાની મેળે સીધી કે આડકતરી રીતે શોધી લે છે. વળી કહ્યું છે કે Necessity has no law અર્થાત્ જરૂરીઆત કાયદાકાનૂનો રીતરીવાજ અને વ્યવહારનાં બંધન કારે મુકી પોતાનું કામ સાધી લે છે. આપણામાં પણ કહ્યું છે કે “બપ તેનો શોષ નહીં.” કહેવાનો સારાંશ એ છે કે જ્યારે આવા સાધુઓ છતાં ધણીએ સ્ત્રીઓને રંડાપો આપે ત્યારે કુદરત તેમાંથી નવા નવા રસ્તા શોધી કાઢવા સ્ત્રીઓને પ્રેરણાકરાવે તેમાં શું આશ્ચર્ય?

આ ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે સ્ત્રીઓના હકમાં સાધુઓ ભયંકર નુકસાન કરી રહ્યા છે. તેથી આવા વિચારો જન્મ પામે છે. માટે સાધુઓનાં આવાં કૃત્ય અટકાવવા માટે જેવી આ સંસ્થા સ્થાપન થઈ છે તેવી સંસ્થા અમે સ્ત્રીઓ પણ સ્થાપવા તૈયાર છીએ. જે આ કામ પ્રમુખ મહાશયનાં ધર્મપત્ની અં સૌં મહાશ્વેતા કે જેઓ ગેજેટ છે અને જે મારી નેડેજ બેરેલાં છે તે ઉપાડે તો જરૂર અમે ફત્તેહમંદ નીવડી શકીએ (તાળીઓ). જે પ્રમુખશ્રીની આજ્ઞા હોય તો તેવી સંસ્થા આજેજ સ્થાપીએ અને તેનું નામ “ભગિનીસમાજ” રાખીએ. આવી સંસ્થા સ્થાપ્યા શીવાય છુટકો નથી. (તાળીઓ).

સ્ત્રીજાતિને માટે સળગતી સીતમની ભઠ્ઠી કાયમ જ છે. ચારે બાજુથી સ્ત્રીઓ તેમાં હોમાઈ રહી છે. ભાઈઓ ! માફ કરજો, મારે તમને કહેવું પડે છે કે તમે પુરૂષો અમારી જરા પણ દયા ખાતા નથી. સાઠ વરસનો ડોસો થાય છે તો પણ તેને ઘોડે ચડવાનું મન થાય

છે અને બિચારી ખાર તેર વરસની કન્યા સાથે લગ્ન કરી કુમળી કળીને ઘાતકી બની છુંદી નાખે છે. આવા દાખલાઓ દર વરસે કેટલા અને છે તે તમે જુઓ છો. એક બાળુ તમે ગૃહસ્થાશ્રમીઓ આમ અમને સતાવો અને બીજી બાળુએ અમારા ધર્મગુરુઓ અમને સતાવે. ઘરડા ડોસા મરીને સ્ત્રીને રંડાપો આપે ત્યારે સાધુઓ છતા ધણીએ રંડાપો આપે. ન્યાત સાંભળે નહીં, સરકાર દાદ આપે નહીં, ત્યારે હવે અમારે શું કરવું? હવે જાહેર પોકાર કરી દુઃખ રડવા શીવાય છુટકો જ નથી. આવી સંસ્થા ઉઘાડી પ્રમુખશ્રીનાં ધર્મપત્ની અં સૌં મહાશ્વેતાને મોખરે ખડાં કરી અમે સ્ત્રીઓ અમારા ઉપર ગુજરતા ત્રાસમાંથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરીશું અને તમારા જેવા કે જે અમારા પ્રત્યે દયાની લાગણીથી જુએ છે અને અમારા હિતનું કામ કરી રહ્યા છે તેમની મદદથી ક્ષેત્રકર્મ થવા ભાગ્યશાળી નીવડીશું. પુરૂષો માનશે તો બસે, નહીં તો પછી અમારું હથીઆર જે રસણાનું યાને અસહકારનું છે તે ઉગામીશું. જોષ્ટ્રએ છીએ પુરૂષો સ્ત્રીઓ વિના કેવી રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવી શકે છે? (ખુબ હસાહસ).

ભાઈઓ! આ વાતથી આપને હાસ્ય આવે તેમાં નવાઈ નથી. પણ આપ જાણી શકશો કે આ મારા હૃદયના બળાપાતો ઉભરો છે. તે ઉભરે! ઘણા દિવસથી ભરાઈ રહ્યા હતા તે બહાર કાઢવાની આજે મને તક મળી છે તેનો હું લાભ લઈ રહી છું. બળાપાથી કદાચ મારાથી કંઈ શખ્દો બોલાઈ ગયા હોય તો શખ્દોની કંઈ રતા ઉપર ધ્યાન નહીં આપતાં તેનો અંદરનો ભાવ સમજી તે ઉપર ધ્યાન આપશો. આશા છે કે પ્રમુખશ્રીના હાથે જ અમે આજે અમારો “ભગિનીસમાજ” ઉઘાડેલો જાહેર કરવા ભાગ્યશાળી થઈશું. તે સંબંધી શું કરવું તે વિદ્વાન દંપતીને બળાવીએ છીએ. ભાઈઓ! આજે બોલવામાં કદાચ મારાથી અવિવેક થયો હોય તો મને ક્ષમા કરશો. મેં મારો હૃદયનો ઉભરો બહાર કાઢ્યો છે. આટલું કહી બેશી જવાની રજા લઉં છું. (જોશભેર તાળીઓ)

તે પછી પ્રમુખશ્રીએ નીચે પ્રમાણે ઉપસંહારનું ભાષણ શરૂ કર્યું—
ગૃહસ્થો અને સુશીલ બેનો !

હું ધારતો હતો તે કરતાં બમણો આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. એક તો જે કામ મને રચ્યતું હતું તે કામ ઉઠાવવાની આજે મને તક મળી અને બીજો આનંદ એ કે “ભગિનીસમાજ”ની સ્થાપના થઈ. આપણો સ્ત્રી વર્ગ જે ઘણો પાછળ છે, કહો કે જેને આપણે આગળ વધવા દીધો નથી તે વર્ગ આજે પોતે થઈ પોતાનું રક્ષણ કરવા બહાર પડ્યો છે. આ સમાચાર જાણી અયોગ્યદીક્ષાના હીમાયતી ગૃહસ્થો ઘણા દિલગીર થશે. કારણ કે “નારી નરકની ખાણ છે,”—“બાળ પશુ એર નારી એ સજ તાડનકે અધિકારી” એવા સિદ્ધાંતના તે ગૃહસ્થો છે.

આજનું માલતી બેનનું ભાષણ ભાષણ નથી પણ મનનો — ખરા જીગરનો — બળતા હૃદયનો — ઉભરો છે. તેમણે સ્ત્રીઓના દુઃખનો પોકાર પુરૂષો આગળ રજુ કર્યો છે. તેમણે જણાવેલી એકે એક વાત ખરી છે. “સ્ત્રીઓ ભણે એટલે વંદી જાયછે” એ માન્યતા કેટલાક ધરડા-ઓએ અને ધર્મગુરુઓએ પુરૂષોના મગજમાં એવી ઠસાવી દીધી છે કે તે બિચારી અજ્ઞાનને લીધે પોતાનાં દુઃખ કહી શકતી નથી. શરીરમાં ગમે તેવાં રૂપાળાં દેખાતાં હોય પણ હીંમતમાં એવાં કે જે કોઈ ડરાવે તો તરતજ ધરમાં નાશી જઈ હાય હાય કરી ખુમો પાડે. એજ કારણથી કહેવત પડી છે કે ‘બાર સ્ત્રીએ બગલાનું જોર — શેક્યો પાપડ. ભાગવા જેટલી શક્તિનો પણ અભાવ હોય છે.’ એવી તેમની શક્તિની કલ્પના કરવામાં આવે છે. આથી એ પરિણામ આવ્યું છે કે આપણી સંતતિ દિન પ્રતિ દિન નિર્માલ્ય થતી જાય છે. આ બધું ક્યારે સમજવામાં આવે છે કે ન્યારે જ્ઞાન થાય ત્યારેજ. પણ ભણે તો સ્ત્રીઓ વંદી જાય એવી મોટી હજાર મણુની શીલા આપણી પ્રગતિના પંથમાં પડેલી છે તે દૂર ક્યારે થશે કે ન્યારે આવાં માલતી બેન જેવાં સ્ત્રી રત્નો સમાજમાં પાકશે ત્યારેજ (તાળીઓ). એવી સ્ત્રીઓજ પુરૂષોની આંખો ઉઘાડશે. કેળવણી લીધાથી સ્ત્રીઓ વંદી

જાય છે તે ભાવના તદ્દન ખોટી છે. કેળવણી લીધા વગરની સ્ત્રીઓ પણ વંદી ગયેલી જોઈએ છીએ તેનું શું? કેળવણી શીવાય મગજ કેળવાતું નથી. સમજવાની શક્તિ આવતી નથી. સત્ય સ્વરૂપ સમજાતું નથી. હીંમત આવતી નથી. જાણવા છતાં પણ ખોલવાને કે સમજાવવાને શ્રદ્ધા ઉપડતી નથી. આ તમામ ખામીઓ જ્ઞાન સંપાદન કરવાથી દૂર થાય છે. હું સ્ત્રીકેળવણી ઉપર આમ વિવેચન કરી આપનો વખત લેવા માગતો નથી પરંતુ માલતી બેનનું દૃષ્ટાંત આપી જણાવવા માગું છું કે કેળવણી પામવાથી સ્ત્રી પોતાનો અચાવ કરવા તાકાત મેળવી શકે છે. (તાળીઓ)

ગૃહસ્થો અને બેનો! માલતીબેન જોમને માટે ભગિનીસમાજના પ્રમુખ થવાની સૂચના કરી છે તે તેમની જોડેજ ખેડેલાં છે અને તેમણે ઘણીજ ખુશીની સાથે સ્વીકાર કર્યો છે (તાળીઓ) પણ તે સાથે મારી સૂચના પણ એવી છે કે તે સંસ્થાના સેક્રેટરી તરીકેની પદવી આપણાં માલતીબેન સ્વીકારશે એવી ખાત્રી છે (તાળીઓ) હું આશા રાખું છું કે આ ભગિનીસમાજ હવે પોતાનું અંધારણ બાંધી કામ આવતી કાલથી શરૂ કરશે, અને તે આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિઅંધક સમાજની સાથે જોડાઈનેજ કરશે જેથી કામ કરવાની સરળતા પડે.

વળી જાણીને આનંદ થાય છે કે આ સમાજના કાયમના પ્રમુખ રા. રસિકલાલ છે, માલતીબેન તે તેમનાં ધર્મપત્ની થાય છે. આવો તેમનો પતિપત્નીનો સંબંધ બંને સંસ્થાને સુખરૂપ કલ્યાણકારી અને ફળદાયી નીવડે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

આ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિઅંધક સમાજના રચનાત્મક કાર્યક્રમનું કામ કાર્યવાહકો કાલથીજ હાથમાં લેશે એવી આશા છે. આ સંસ્થાના ફંડમાં હું એક હજાર રૂપીઆ બક્ષીસ આપું છું. (તાળીઓ) હવે વિશેષ નહીં ખોલતાં આજની સભાનું કામ પૂરું થયેલું જાહેર કરું છું.

પ્રમુખ, માલતીબેન તથા ગૃહસ્થોનો ઉપકાર મનાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

સુવર્ણપુરમાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને દીક્ષામહોત્સવ.

(ગગલ)

મદ્યઅશ્વથી નીચે ઉતર, વિચાર કર દુઃખી ઉપર,
કુદરત ઉપર તું કર નજર, નસીહત તને દે સાનમાં.
ચેતન! સમજ હરદમ લઈ આલમતમાશા ખ્યાલમાં.
પુલ જીગર ખેંચે છે ફજર, કરમાય જાતાં દિનકર,
તેવી દશા વિચાર કર અસ્થિર આ સંસારમાં.
ચેતન! સમજ હરદમ લઈ આલમતમાશા ખ્યાલમાં.

—લેખક કાવ્ય સરિતા.

આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયજી કલેક્ટરની ડોરટની ઉપાધિમાંથી ફાગણ સુદ ૧ ના રોજ મુક્ત થયા કે શિષ્યપરિવાર સહિત સુદ ૨ ના દિવસે પ્રભાતે છ વાગે સુવર્ણપુર તરફ જવા નીકળ્યા. તેમને વળાવવા માટે ઘણાં સ્ત્રી પુરુષો દરખાજ સુધી ગયાં. તેમના ખાસ ભકતોની આંખ-માંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં. આચાર્ય દરખાજ બહાર એક સ્થળે ઉભા રહી સર્વને દેશના આપી મંગળાચરણ સંભળાવી આલતા થયા. તેમની સાથે દીક્ષાને અભિલાષી ગોપાળદાસ મગનલાલ તથા દીક્ષાના ઉમેદવાર તેના ચાર મિત્રો સાથે જોડાયા. બહાર ગામથી આવેલા જૈન ગૃહસ્થો મહારાજને વળાવી ટ્રેનમાં પોતપોતને ગામ વિદાય થઈ ગયા. કેટલાક ચુંસ્ત ભકતો જોડેના એક ગામ સુધી આચાર્યની સાથે પગે આલતા ગયા.

સાધ્વીઓએ પણ તેજ વખતે સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયથી વિહાર કર્યો અને તે પણ આચાર્યની પાછળ સુવર્ણપુર તરફ જવા ઉપડ્યાં. ઉઘાડા પગે ચાલવું, ઉપકરણ તથા પુસ્તકોના ભાર શરીર ઉપર બાંધવા, વળી મોટાં સાધ્વીનો સામાન પણ લેવો વીગેરે સાધ્વીપણના

આચારની ઉપાધિઓ વિહારમાં પેલાં નવદીક્ષિત સાધ્વી ચતુરશ્રીને આકરી લાગી. દીક્ષા લીધા પહેલાં તો “આવો બેન બેસો, પધારો” વીગેરે માનભરેલા શબ્દો મોટાં સાધ્વીના મુખથી સાંભળતાં પણ હવે તેને બદલે કટુ શબ્દનાં બાણો છુટવા લાગ્યાં. “અલી ચતુરશ્રી ક્યાં ગઈ ? ક્યારની થું કરે છે ? મહારાજને થાક લાગ્યો છે સમજણ નથી પડતી ?” એવી ગુલામગીરી કરાવવાના ઇસારા અને સૂચનાઓ જોડેની સાધ્વીઓ કરવા લાગી. હવે તો દાસી તરીકે તેની પાસેથી કામ લેવા માંડ્યું. વિહાર કરતાં કરતાં એક મોટું ગામ આવ્યું કે ત્યાં બધા સાધ્વીઓ અને સાધ્વીઓ રોકાયાં અને કસ્તુરવિજય તથા ચતુરશ્રીને તેમની દીક્ષા વખતે પેલી બે પત્રિકાઓ બહાર પડી હતી તેના ડરથી એકદમ ઉતાવળ કરી તેમના સગા સંબંધીઓને ખબર આપ્યા શીવાય વડી દીક્ષા આપી દીધી.

ચતુરશ્રીએ વડી દીક્ષા લીધી એટલે તેના માથે કામનો બોજો વધી પડ્યો, અત્યાર સુધી તો તેને માટે બીજી સાધ્વીઓ આહાર પાણી વહોરી લાવતી તેમાંથી તેને આહાર પાણી મળતાં, પણ હવે તો તેનું વહોરી લાવેલું બધાંને ઉપયોગમાં આવતું હોવાથી તેના માથે પાણી તથા ગોચરી વહોરી લાવવાનો બોજો પડ્યો. ઉઘાડા પગે ચાલી વિહાર કરવો અને મુકામ કરતાંની સાથે મોટી સાધ્વીઓ માટે ઉકાળેલા ^{નાલભાઈ}—“તે” ભરી લાવવા, ગોચરી લાવવી, તેમની ભક્તિ ઉઠાવવી, પગ દાખ ^{ને બોલ} કાઢવા ઇત્યાદિ ફરજિયાત કામોનો બોજો આ ચતુરશ્રીના માથે પડ્યો. દીક્ષામાં તેમનો નંબર છેલ્લો હતો તેથી તે દરેકની દાસી, દરેકના ટુંકારા સાંભળવા પડે, દરેકનું કામ કરવું પડે, અને જો વાર લાગે તો મોટાં સાધ્વી મોટા સાદે તાડુકે, રોવરાવે અને ત્રાસ આપે. તેમનાં ગુરૂ કંચનશ્રીનો સ્વભાવ ઘણોજ ઉગ્ર હતો, નવી ચેલી મુંડવામાં ઘણાં કુશળ હતાં, તેથી ઘણી ખિચારી બેરીઓ અને કુમારકાઓ તેમની દીક્ષાની જાળમાં સપડાતાં હતાં. અત્યાર સુધીમાં એવી ઘણી ઘણી સ્ત્રીઓના ભવ બગાડ્યા છે,

કેટલાંકે તો દીક્ષા છોડી દીધેલી, કેટલાંક તેમનાથી છુટાં પડેલાં અને કોઇ કોઇ જતાં રહેલાં. દરેક સ્થળેથી શ્રાવિકાઓ તેમને ઠપકા આપે પણ તે માનેજ નહીં. પોતાનું ધાર્યુંજ હોંક્યા કરે. આખા દિવસનો હેવાલ આચાર્ય સૂર્યવિજયની આગળ પૂરેપૂરો તે રજુ કરે અને તેમની મારફત પુરોષોને લડાવે, સાધ્વીઓને પણ ઠપકા અપાવે અને કેટલીક વખત તો ખૂબ આંસુ પડાવે. આવા પ્રકારના કંચનશ્રીના સ્વભાવથી આ ગિચારી ચતુરશ્રી વાકેફગાર નહોતી, તેથી તે ફસાઇ પડી. જે ઉમંગ અને હોંશ દીક્ષા લેવામાં હતાં તેનો અંશ પણ તેના મુખ ઉપર દીક્ષા લીધા પછી જણાતો નહોતો. સુશિક્ષિત મજેલાં ધણીની ચાકરી કરવાથી કંટાળેલી ચતુરશ્રી દીક્ષા લઇ આરામમાં વખત ગાળવા ઇચ્છા રાખતી હતી તે બધું ઉડી ગયું એટલુંજ નહીં પરંતુ હતી તેના કરતાં દસગણી આપદામાં આવી પડી. પણ હવે શું કરે? ફસાઇ પડી, દિવસે દિવસે તેનું શરીર ઘસાતું ચાલ્યું. પગે ફેદલા પડવા લાગ્યા. ઉઘાડા પગે ચાલી શકાય નહીં, છતાં પણ ચાલવાને ફરજ પડતી, હા ના કરતી તો ગાજો સાંભળતી, એવાં સંકટોની શર-આત થવા લાગી. પરિશ્રમથી તાવ પણ આવતો, પગે કાંટા વાગવાથી અને ફેદલા ઝુટવાથી હેરાન થતી પણ કોણ તેની ચાકરી કરે? ઉલટ તેની પાસેથી ચાકરી લેવામાં આવતી, તાવથી શરીર ન ચાલી શકે છતાં લથડીઆં ખાતી ખાતી ^{જગાના આગા.} પરિ-શ્રમે તેઓ નાના નાના ગામે વિહાર કરતાં ^{મગનલાલ તથા} સુદ ૧૨ ના દિવસે સુવર્ણપુર આવી પહોંચ્યાં. ^{કાર ગાર}

આચાર્ય સૂર્યવિજય તથા તેમની સાધ્વીઓ સુવર્ણપુર પહોંચ્યાના સમાચાર જાણીને તેમના ભક્ત લાલભાઈ શેઠ કનકનગરથી મોટરમાં બેસી ત્યાં આચાર્યશ્રીને વાંદવા આવ્યા. સુવર્ણપુર રેલ્વેસ્ટેશન નહોતું પરંતુ મોટરની આવજ વધારે હોવાથી લોકોને રેલ્વે જેવીજ મુસા-ફરીની સવડ થઇ હતી. સુવર્ણપુર સાધારણ રીતે ઠીક ગામ હતું, જેનોની વસ્તી સારી હતી. અહીંઆં પણ સંઘમાં બે પક્ષ જેવામાં

આવ્યા. કારણકે આચાર્યશ્રીના કોરટે ચડેલા ખટલાનો સંદેશો વર્તમાન પત્રોએ ગામે ગામ અને ઘેરે ઘેર પહોંચાડી દીધો હતો તેથી અત્રે પણ આચાર્યશ્રીના મુખમાંથી બોલ પડે તેવા ઝીલી લેનાર ભકતો ઘણાજ ઓછા હતા. પણ કનકનગરથી લાલભાઈ જેવા શેઠ આવી પહોંચવાથી આચાર્ય મહારાજનું માન ઠીક જળવાયું હતું.

આચાર્ય અને લાલભાઈ શેઠ એકાંતમાં વાતો કરતા હતા તેવામાં પેલો દીક્ષાનો ઉમેદવાર ગોપાળદાસ આચાર્યની આજ્ઞા મેળવી તેમની પાસે ગયો અને વિનંતી કરી “મહારાજ ! હવે તો મારા અને આ મારા બે મિત્રો રજીસ્ટ્રાલ અને મસ્તુલાલનો સાથે દીક્ષા લેવાનો વિચાર થયો છે. બીજા બે જણા હમણાં ના પાડે છે પણ તે આપની સાથે રહેવા માગે છે, જ્યારે તેમને અમારા જેવો બરાબર ભાવ પ્રકટ થશે ત્યારે તે દીક્ષા લેશે. ત્યાં સુધી આપની સાથે વિહારમાં રહેશે ! અમને આ ગામમાંજ દીક્ષા આપો. જેટલા દિવસ ચારિત્ર વગર કાઢીએ છીએ એટલું અમને નુકશાન થાય છે. અમારી પાછળ કોઈ નથી, ત્રણે પંડપથારી છીએ. અમારે કાંઈપણ નોંધવું નથી.”

આચાર્ય—“તમારે અહીંજ દીક્ષા લેવાનો ભાવ હોય તો અમે તૈયાર છીએ. તમારા સારા નસીબે લાલભાઈ શેઠ પણ અત્રે આવેલા છે તે મોટી ધામધુમ સાથે દીક્ષા અપાવશે. કેમ લાલભાઈ શેઠ ?”

લાલભાઈ—“તે કામમાં હું તો તૈયાર છું. મુહૂર્ત શોધી કાઢો.”

આચાર્ય—“ગોપાળદાસ ! તમારી સાથે દીક્ષા લેવા ઈચ્છા રાખનાર તમારા મિત્રોને બોલાવો.”

મિત્રો તો નીચે બેઠાજ હતા. ગોપાળદાસ તેમને બોલાવી લાવ્યો. આચાર્યશ્રી તેમને જોઈ ખુશ થયા, ત્રણે જુવાન હતા, મહારાજની ભક્તિ સારી રીતે ઉઠાવી શકે તેવા હતા. આ પ્રમાણે તેમની મુખાકૃતિ જોઈ પાસ કરી ત્રણેને નીચે જવા સૂચના કરી.

આચાર્ય—“લાલભાઈ ! આપણે એક અરજ આપી ભદ્રાપુરીથી કલેક્ટરની રજા મંગાવવી પડશે, તમે મારા જમીનદાર રહ્યા એટલે

તમને જરા પણ હરકત ન આવે એ રીતે મારે કામ લેવું. જોઈએ. એટલી વિવેકબુદ્ધિ રાખવાની ફરજ છે.”

લાલભાઈ—“વાહ! એમાં શું? ભદ્રાપુરી જઈ રજા મેળવતાં કેટલી વાર? કહો તો આજે તેમને લઈ જઈ રજા મેળવી આવું. ધર્મના કામમાં ઢીલ શી?”

એમ સલાહ મેળવી ત્રણે ઉમેદવારોને આચાર્યે ઉપર બોલાવ્યા અને લાલભાઈની સાથે ભદ્રાપુરી જઈ તે કહે તેમ કરવા જણાવ્યું.

ગોપાળદાસ—“અમે તો તમે કહેશો તે પ્રમાણે ત્યાં લખાવીશું. અમે અમારી રાજીખુરીથી ભાવપૂર્વક દીક્ષા લઈએ છીએ એમાં બીજાને બોલવાનો કે વચ્ચે આવવાનો હક શો છે? નથી માઆપ કે નથી બેરી. કોણ વાંધો. ઉઠાવવાનું છે? આપ કહો તે વખતે તેમની સાથે જઈએ.”

આ રીતે નક્કી કરી લાલભાઈ શેઠ વાળી કરી પેલા ત્રણ જણને લઈ મોટરમાં કારી સ્ટેશને જઈ ત્યાંથી ટ્રેનમાં ભદ્રાપુરી ગયા. ધરમચંદ શેઠને ત્યાં મુકામ કર્યો. પેલા દીક્ષાના ઉમેદવારો પોતાને મુકામે ગયા અને જ્યાં મળવા જવા જેવું હતું ત્યાં મળી આવી પાછા સવારે શેઠને મળ્યા. તેઓને ખાનગી રીતે સૂચના આપી કે “તમે કલેક્ટરને બંગલે જાઓ, અમે પાછળથી આવીએ છીએ.” તે તેમની સૂચના પ્રમાણે ગયા અને થોડીવાર પછી લાલભાઈ શેઠ અને ધરમચંદ કલેક્ટરને બંગલે ઉપડ્યા. બહાર પટાવાળાને લાલભાઈએ પોતાના નામનું કાર્ડ આપ્યું. આવવાની વરદી મળી કે તે અંદર ગયા. કલેક્ટરે આવકાર આપ્યો. લાલભાઈએ બધી વાત રજુ કરી. કલેક્ટરે ટેલીફોનથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને બોલાવ્યો. થોડીવારમાં તે આવી પહોંચ્યો. તે અને કલેક્ટર અંદરના હોલમાં જઈ ખાનગી મસલત કરી બહાર આવ્યા. કલેક્ટરે લાલભાઈ પાસેથી મહારાજની વતી અરજ લીધી અને પેલા ત્રણ ઉમેદવારોને બોલાવી તેમનો ખુલાસો લઈ સડીઓ લઈ કામની પૂર્ણાંતિ કરી. કલેક્ટરનો ઉપકાર માની બંને જણ

ત્યાંથી વિદાય થયા. કાંઈ પણ વાંધો ઉઠાવ્યા શીવાય એકદમ કલે-
કટરે અરજીનો સ્વીકાર કરી રજા આપી તેની ખુશાલીમાં પરવાનગી
મળ્યાના સમાચાર તારથી આચાર્યને આપ્યા અને કારી રેશને
મોટર મોકલવા જણાવ્યું. હરખમાં ને હરખમાં શેઠ પેલા ત્રણ જણને
લઈ સુવર્ણપુર ઉપડી ગયા.

આચાર્યશ્રી ટીપણું કાઢી મુદ્દત જેવા લાગ્યા, માત્ર વૈધૃતિ કે
વ્યતિપાત જેવો મોટો અવજોગ ન આવતો હોય તેજ દષ્ટિથી જેવા
લાગ્યા. ત્રીજો દિવસ એટલે કે ફાગણ વદ ૧ નો ધૂળેટીનો દિવસ અવજોગ
વગરનો અને દુનિયાની દષ્ટિએ ઉત્તમમાં ઉત્તમ જડી આવ્યો. દીક્ષા
લેનાર પોતાના હેતુમાં સફળ થાય તેવો તેમાં ઉત્તમ સિદ્ધિયોગ જણાયો.

લાલભાઈ શેઠ આવી પહોંચ્યા અને જાણે ધડરીઓ ગઢ છતી
આવ્યા હોય તેમ મહારાજ આગળ મોટી મોટી વાતો કરવા લાગ્યા.
આચાર્ય સાંભળીને ખુશ થયા. કલેકટરે દીક્ષા આપવાની મનાઈ કરી
છે એવી લોકોમાં જે વાત ફેલાઈ રહેલી છે તે ખોટી પાડવા ચડ-
સને લઈને આ દીક્ષામહોત્સવ મોટા ઠાંથી ઉજવાય એવી આચાર્યને
મહત્વાકાંક્ષા ઉત્પન્ન થઈ અને તે લાલભાઈને જણાવતાં લાલભાઈએ
તે વાત ઉપાડી લીધી, અને વચ્ચે આખો એકજ દિવસ બાકી
હોવાથી લાલભાઈ તેની તજવીજ કરવા લાગ્યા. કનકનગરથી કુંડું-
અને બોલાવવા તથા ઈંડ લાવવા તાર કર્યો. આચાર્યશ્રીના મુસદ્દા
પ્રમાણે મોટી કંકુત્રીઓ છપાવી, તે દિવસે નવકારશ્રી ઠરાવી અને
આજુઆજુના ગામડાના લોકો આવી શકે તે માટે ખેપીઆ મોકલી
સંદેશ પહોંચાડી દીધા. તાર છુટતાં મોટા શહેરોમાંથી કેટલાક તેમના
ભક્તો આવી પહોંચ્યા. લાલભાઈશેઠ આવા પુણ્યના કામમાં કાંકરાની
માફક રૂપીઆ ખર્ચ કરવા લાગ્યા. પત્રથી નહીં પણ તારથી જ
તમામ સાથે વ્યવહાર રાખ્યો. એક ધર્મશાળામાં મોડું રસોડું ઉઘાડવામાં
આવ્યું. વદ ૧ ના સવાર સુધીમાં તમામ લોક આવી ગયા, લાલભાઈનું
કુંડું પણ આવ્યું. દીક્ષાના દિવસે આ સુવર્ણપુર એક મોટી જન-

પુરી બની ગયું. પરંતુ આ આવનારમાં મોટો ભાગ તમાસો જોવા જ મળ્યો હતો. વર્તમાનપત્રોમાં આવેલા ભવાડા લોકોની જાણ બહાર નહોતા. કોઈ કોઈ સ્થળે તો કોઈ કોઈ વચ્ચે શબ્દોની લડાઈઓ પણ ચાલતી. આચાર્યે હુકમ કર્યો હતો કે કોઈએ કોઈ પણ જાતનું છાપું ઉપાશ્રયમાં કે ધર્મશાળામાં લાવવું નહીં. મુહૂર્ત સાંજના ૪ વાગે હતું. દૈવયોગે ત્યાં કોઈ મોટા ખાવાની જમાત આવેલી તેમાં હાથી હતો. કોઈ ખરચે લાલભાઈ શેઠે તે હાથી મંગાવી તેના પર પેલા ત્રણે દીક્ષાના ઉમેદવારોને શણગારી બેસાડ્યા અને મોટા ઠાઠથી વરઘોડો આખા શહેરમાં ફેરવી દીક્ષાભિલાષીઓને ખૂબ સંસારનો દહાવો લેવડાવ્યો. આચાર્યશ્રી પણ ચડસના માર્યા જેમ અને તેમ વધારે ઠાઠ કરવા લાલભાઈને ઉશ્કેરતા. લાલભાઈ શેઠ પણ વાયરે ચડ્યા હતા. વરઘોડો ધર્મશાળામાં ઉતર્યો અને ત્રણે જણને આચાર્યે વિધિપૂર્વક દીક્ષાઓ આપી. ગોપાળદાસનું “ગુપ્તવિજય,” રજ્જુલાલનું “રહસ્યવિજય” અને મંજુલાલનું “મર્મવિજય” એ પ્રમાણે નામો રાખવામાં આવ્યાં અને તેમને સૂર્યવિજય આચાર્યના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા. તેઓ તેજ દિવસે અરધા ગાઉ દૂર આવેલા એક નાના ગામમાં વિહાર કરી બીજે દિવસે પાછા આવ્યા. આ પ્રમાણે દીક્ષા મહોત્સવ ઉજવી લાલભાઈ શેઠ મહાવીર જયંતી કનકનગરમાં ઉજવવા મહારાજને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરી તેમની આજ્ઞા લઈ સહકુટુંબ કનકનગર ગયા. આ પ્રસંગે આચાર્યના પરિવારના ઘણા સાધુઓ આજીવ્યાજીવ્યા ગામોમાંથી ત્યાં આવ્યા હતા. ફાગણ વદ ૫ ના રોજ સવારે આચાર્યશ્રી કનકનગર તરફ જવાને નિકળ્યા. કેટલાક બીજા સાધુઓ તેમની સાથે જોડાયા અને કેટલાક છુટા પડ્યા. ચકોરવિજયે પણ પોતાના ખાસ ચેલાને તથા ભદ્રાપુરીવાળા નવદીક્ષિત શિષ્ય કરતુરવિજયને સાથે લઈ આચાર્યથી છુટા પડી બીજા ગામ તરફ વિહાર કર્યો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ચતુરશ્રી સાધ્વીનો વિહારપરિશ્રમ.

(દોહરો.)

દિવસ ફરે તેવે સમે, સમજણ સઘળી વ્યર્થ,
ધર્મરાજ જુગટું રમ્યા, એવો કર્યો અનર્થ.
સવળે દિન સવળું પડે, અવળે અવળું થાય,
અણ ઇચ્છ્યું આવી મળે, ઇચ્છિત અળગું જાય.

—કવિ દલપતરામ.

આચાર્ય સૂર્યવિજયની સાથે સાધ્વીઓએ પણ સુવર્ણપુરથી વિહાર કરવાની તૈયારી કરી પણ તેમને મોટું વિદ્વ આવી પડ્યું. નવદીક્ષિત સાધ્વી ચતુરશ્રી ચાલી શકે તેવી સ્થિતિમાં રહી નહીં, પગે વાગેલા કાંટાની અને ડુટી ગયેલા ફેદલાની એવી વેદના તેને થતી હતી કે તેનાથી સહન થતી નહોતી પરંતુ તેમનાં ગુરૂ કંચનશ્રીએ તેવા પગે કપડાં બંધાવી ધમફી આપી પરાણે પરાણે સાથે લીધી. મહા મહેનતે વચ્ચે બેસતાં બેસતાં તેઓ ગાંધારી ગામમાં આવી પહોંચ્યાં. આ ગામ પણ સુવર્ણપુર જેવું હતું. સાધુ અને સાધ્વીના ઉપાશ્રય હતા. બે જૈન દેવાલયો હતાં. સાધુઓએ સાધુના ઉપાશ્રયમાં અને સાધ્વીઓએ સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં મુકામ કર્યો. આ વખતે આચાર્યના શિષ્ય શુદ્ધિવિજય, તેમના કેટલાક શિષ્યો સહિત રહેલા હતા, તે શરીકાન્ત નામના એક યુવકને દીક્ષાની જાળમાં સપડાવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. અહીં ચતુરશ્રી સાધ્વીની તખ્તીઅત ધણી બગડી, પગ સુઝી ગયા, એક ડગલું પણ ચાલવાની શક્તિ રહી નહીં અને ઠંડે જવું પડે તે ઘણુંજ ત્રાસદાયક થઈ પડ્યું.

આચાર્યને ખબર પડતાં તેમણે શ્રાવકોને બોલાવી વૈદ્યની દવા કરાવવા કંચનશ્રીને સૂચના કરી. વૈદ્ય દૂરથી તખ્તીઅતના સમાચાર પુછી

દવા આપી. ઉપાશ્રયમાં જાણે ચતુરશ્રી નકામું માણસ થઇ પડ્યું હોય તેવું તેમના પ્રત્યે ઘણાંનું વર્તન જણાયું. ખિચારીને મરડાની આંકડી આવે, કોઈ હાથ પકડી દૃષ્ટે જવા લઇ જાય નહીં, નિરૂપાયે પગ ઘસતી ઘસતી બાજુમાં દૃષ્ટા માટે રાખેલી જગોમાં જાય. કદાચ કંચનશ્રી બહાર ગયાં હોય તો કોઇ સાધ્વી મદદ કરે, પણ તેમની હાજરીમાં તો મદદ કરવાની કોઇની હીંમત ચાલે નહીં.

એક બાજુ આવું તેમને શારીરિક દુઃખ થાય ત્યારે બીજી બાજુ કંચનશ્રી એવાં વાફાણુ છોડે કે તેનું હૃદય ભેદાઇ જાય. “સાહેબી કરવી હતી તો જખ મારવા દીક્ષા લીધી ? અહીં તો દુઃખ ભોગવવાનું છે, દુઃખ પડે તે તો સહન કરવું જોઈએ, કાયા પંપાળવાની નથી, કાયાને કષ્ટ આપી મોક્ષપદ મેળવવાનું છે” એમ કહી ત્રાસ આપે. એવામાં કોઇ શ્રાવિકા આવી સમાચાર પુછે તો તે બમણાં ફાળે ચડે અને જવાબ આપે કે “ખાવાનું ભાન રાખે નહીં, જે જે વહોરી લાવે તે તે ખૂબ ખાય, પછી માંદી પડે એમાં શી નવાઇ ?” એમ જુકું બોલી તે ખિચારીને વગોવે. મરડાની ખિમારીથી દૃષ્ટાવાળી જગો બગડે તેમાં પણ તે ચેલીનો દોષ કાઢે. ચેલી શું કરે ? ચાલવાની શક્તિ હોય તો બહાર જંગલમાં જાય.

આ પ્રમાણે કંચનશ્રીએ દૃષ્ટાની અગવડનું ખહાનું કાઢી બીજી સર્વ સાધ્વીએને સાથે લઇ ગામમાં એક સગવડવાળી ધર્મશાળા હતી ત્યાં રીસમાં ને રીસમાં ચાલવા માંડ્યું. પેલી ચતુરશ્રીની પાસે બીજી એના જેવી દાસીનું કામ કરનાર સાધ્વી હતી તેને ચાકરી કરવા માટે મુકી. આ જોઈ ઉત્તમશ્રી જે આગ્રેડ ઉમરનાં હતાં તેમને દયા આવી તેથી તે તથા તેમની ચેલી ચંદનશ્રી ત્યાં રોકાયાં. આ જાણી કંચનશ્રી ગુસ્સે થયાં અને તેમણે પેલી રાખેલી ચેલીને પાછી બોલાવી લીધી અને ઉત્તમશ્રીને સાંભળાવી દીધું કે “કરજો ચતુરશ્રીની ચાકરી.” આ સાંભળી ઉત્તમશ્રીએ પણ રોકડો જવાબ પરખાવી દીધો કે “અમે ચાકરી કરીશું, હવે અમે તમારી સાથે રહેવા પણ માગતાં નથી.

થાય તે કરી નાખજો.” આ પ્રમાણે છુટાં પડી ઉત્તમશ્રી અને તેની ચેલી ચંદનશ્રી ચતુરશ્રીની પાસે રહી તેમની ખરદાસ રાખવા લાગ્યાં, વૈદ્યોના કહેવા પ્રમાણે દવા કરતાં અને એમને અનુકૂળ આહાર પાણી લાવી આપતાં. આ રીતે થયેલી ખટપટ સાધુઓના ઉપાશ્રયે પહોંચી અને વાત ચર્ચાવા લાગી.

આચાર્યશ્રી ઉત્તમશ્રી ઉપર ક્રોધાયમાન થયા અને સાધ્વીના ઉપાશ્રયે જઈ લડવા લાગ્યા. ઉત્તમશ્રીએ વિનયપૂર્વક જવાબ આપ્યો “મહારાજ! આપને અહીં આવવું શોભતું નથી, આ રીતે કંચનશ્રીનો પક્ષ લઈ અમને ખોટી રીતે ટપકો આપો તે વ્યાજબી નથી. આ ખિચારી ચતુરશ્રી મરવા પડી છે, ચાલી શકાતું નથી, તાવ આવે છે, મરડો થયો છે, આવી દુઃખી દશામાં તેની પાસે એક ચેલીને મુકીને ધર્મશાળામાં રીસાધને ચાલ્યાં જતાં હતાં તે શું સાઈ કહેવાય? મરડાને લીધે ઠેલાવાળી જગો બગડે તેમાં તે શું કરે? જો પગે ચલાય તેમ હોત તો શું કરવા અહીંયાં બેસે? તેના પગ તો જુઓ! મહારાજ મને તેમની દયા આવી માટે અમે બંને તેમની ચાકરી કરવા રહ્યાં છીએ.”

આચાર્ય—“દીક્ષામાં તો દુઃખજ ભોગવવાનાં હોય! દીક્ષામાં કાંઈ એશઆરામ કરવાનો નથી. દુઃખ થાય તે સહન કરવું જોઈએ, દુઃખ ભોગવવું તે તો દેહનો ધર્મ છે, દુઃખ પાપને ધુએ છે.”

ઉત્તમશ્રી—“દુઃખ સહન કર્યાં શીવાય છુટકોજ નથી, જેને દુઃખ થાય છે તે તેજ ભોગવે છે. પણ તેની સંભાળ તો લેવી જોઈએ ને? દીક્ષા લીધી છે ત્યારથીજ તેના ઉપર કેટલો બધો ત્રાસ વર્તાવવામાં આવે છે તે મારી જાણ બહાર નથી. તેની આંખમાંથી આંસુ સુકાતાં નથી. ગુલામડી કરતાં પણ વધારે નોકરી ઉઠાવી છે તેનું આ કૃળ મળે છે. હું ક્યાં ભૂલી ગઈ છું? જ્યારે હું તેમના માથાની થઈ ત્યારે મને જંપીને બેસવા દીધી છે. મારી પણ તેનાથી વધારે ભુંડી હાલત હતી. તેમના ત્રાસથી વેથ છોડી દેવા હું તૈયાર

થઈ હતી તે તમે કેમ ભૂલી જાઓ છો ? માટે મહારાજ ! કંચન-શ્રીનો આવી રીતે પક્ષ ન ખેંચો, તેમાં તમારી હલકાઈ છે. સાધ્વી-ઓના કામમાં હવે વધારે માથું મારવાથી પરિણામ ખરાબ આવશે. તમારી હીલચાલ હું જોઈ રહી છું. નાલાયક ચેલાઓને પણ તમે સાથે રાખો છો. સરકારે આટલે સુધી તમને પહોંચાડ્યા છતાં હજી સુધી ટેવો ભૂલી જતા નથી. માટે અમારા ઉપાશ્રયમાં પગ દેશો નહીં. તમારી અને તમારા માનીતા ચેલાઓની હીલચાલથી અમે ધરાયાં છીએ. માટે અમારા ઉપાશ્રયમાંથી ચાલ્યા જાઓ.”

આ રીતે ઉત્તમશ્રીએ આંખ ચડાવી ગર્જના કરી કે આચાર્ય ઝટ પાછા વળ્યા. આ વખતે તેમની સાથે બીજા સંઘાડાના ત્રણ ચાર સાધુઓ જોવા માટે આવ્યા હતા તે કાંઈ ખોલતાં સીધા પોતાના ઉપાશ્રયે આચાર્યની સાથે ચાલ્યા. તેમના ગયા પછી ચતુરશ્રી ખૂબ રડવા લાગી અને બોલી “ઉત્તમશ્રી ! તમે મારા માટે આટલું બધું દુઃખ ન ભોગવો ! મેં હાથે કરી પથરો ઉછાળી માથું ધરી લોહી કાઢેલું છે, કોઈનો પણ દોષ નથી. દોષ મારા નસીબનો છે. હવે તો પ્રભુ મારું મ્હોત લાવે તો સારું. મારો ખરો દુશ્મન કંચનશ્રી છે. અને તેને મદદ કરનાર મારા બાપ છે. હવે પસ્તાવો કરે શું થાય ? બાજુ મેં મારા હાથેજ બગાડી છે. મારા હાથેજ મારી છાંદગી ધૂળ કરી છે.” એમ કહી રડવા લાગી.

તેને આમ રડતી દેખી ઉત્તમશ્રી દિવાસો આપી કહેવા લાગી “ચતુરશ્રી ! ચતુરશ્રી ! રડીશ નહીં ! ઉલટું શરીર વધારે બગડશે. હવે પસ્તાવો કરે શું થાય ? ”

રડતાં રડતાં ચતુરશ્રી બોલી “હવે મને ખ્યાલ આવે છે કે દુઃખમાં માણસની કેવી જરૂર પડે છે. અને તે વખતે જે મદદ કરે છે તેજ ખરા સ્નેહી ગણાય છે. દુઃખજ મિત્ર અને સ્ત્રીની પરીક્ષા કરે છે. હું કેવી કમનસીબ અભાગણી સ્ત્રી કે મારા પતિના દુઃખની વખતે—ચાકરી કરવાના અણી વખતના પ્રસંગે પરિશ્રમથી કંટાળી

કંચનશ્રીના પક્ષમાં પેડી. માળાપે તે વાતને ટેકો આપ્યો. “પતિ તો સ્વાર્થના સગા, તે કાંઈ પરલવમાં મદદ કરનાર નથી.” આવી આવી શીખામણોથી મને ભ્રમિત કરી આ દીક્ષાની જાળમાં સપડાવી મારા પતિથી વિખુટી કરી દુઃખના મહાસાગરમાં ડુબાવી દીધી છે. કોણ જાણે પતિની શી દશા હશે ? મારા જેવા પથારીવશ હશે. માણસ વિના મને દુઃખ થાય છે તો હું તેમની પત્ની છતાં તેમને છોડીને અહીં આવી તેથી તેમને કેટલું બધું દુઃખ થયું હશે ? આનો વિચાર મને તે વખતે ખીંકાવ્યો નહીં. હે કમળખત નસીબ” એમ કહી કપાળે હાથ મારી નસીબને ધિક્કાર આપ્યો.

“અરે ચતુરશ્રી ! તું આ શું કરે છે ?” એમ ઠપકો આપી ઉત્તમશ્રીએ તેનો હાથ પકડ્યો અને કપડાવતી આંસુ સાફ કરવા લાગી.

ચતુરશ્રી—“ઉત્તમશ્રી ! હવે આ આંસુ મને મારા દુઃખનાં નથી આવતાં. મને તો મારા પતિનાં આંસુ સાંભરી આવે છે, તેમના દુઃખની કલ્પનાઓ મનમાં ખડી થાય છે, તેમના દુઃખનું સ્મરણ મને દુઃખ રૂપ થઈ પડ્યું છે અને તે દુઃખનાં આંસુ નીકળી રહ્યાં છે. અત્યારે મને કોઈ કહે કે ‘તમારા પતિ સાજા થયા છે, દુઃખમાંથી મુક્ત થયા છે’ એટલાજ શબ્દો કાને પડે તો હું માફ તમામ દુઃખ વિસરી જાઉં.”

આ તેના શબ્દોથી ઉત્તમશ્રીને પણ લાગી આવ્યું, જોડે એડેલી ચંદનશ્રીની આંખમાંથી તો આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

જરા વાર શાંત રહી ઉત્તમશ્રીએ કહ્યું “ચતુરશ્રી ! તારા કહેવા પ્રમાણે તારો પૂર્વ ઇતિહાસ કોઈ જુદાજ પ્રકારનો છે. હું એટલુંજ જાણતી હતી કે તારો પતિ વ્યસની, દરિદ્રી ને મવાલી જેવા હોવાથી તને ત્રાસ આપતો હતો માટે તેનાથી કંટાળી દીક્ષા લઈ તેના પાપમાંથી તું છુટી છે.”

ચતુરશ્રીએ જવાબ આપ્યો “ઉત્તમશ્રી ! મેં તો અમૃતના પ્યાલાને હાથે કરી ફેડી નાખી અમૃત ઢોળી નાખ્યું છે. તે એક

મોટી પેઢીમાં નોકર છે, બી. એ. સુધી અંગ્રેજી બણેલા છે. સારો પગાર મળે છે. પરંતુ છ માસથી તેમને ગળતીનું દરદ લાગુ પડવાથી બીજાના-વશ છે. હું ઉપાશ્રયે સાધ્વી પાસે જતી આવતી એટલે તે રોજ શીખ-વણી કરે કે ધણી તો સ્વાર્થી છે, માઆપ પણ તેવીજ શીખામણ આપે. હવે મને તેનો ખ્યાલ આવે છે કે માઆપ મારા સ્વાર્થ માટે નહીં પણ તેમના સ્વાર્થ માટે કહેતાં હતાં. ધણી મરી જશે એટલે છોડી વિધવા થવાથી પીયરમાં સંભાળવી પડશે, માટે છોને દીક્ષા લે, જેથી સંભાળવી મટે. આમ સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થ તાકતું હતું. પણ મારો સ્વાર્થ ખગડે છે તેનું ભાન ન રહ્યું. સંસારીપણામાં ધણીને પાણીનો લોટો ભરીને પાવો ન પાલવ્યો અને અહીં મોરીઆ ભરી ભરીને થાકી ગઈ, આહાર પાણી લઈ આવવામાં અને પગ દબાવવામાં મારા હાથ દુખવા માંડ્યા, ગાજો સાંભળી મારા કાન બહેર માર્યા ગયા; અને છેવટે મારી આ ભુંડી દશા થઈ. મેં મારા ધણીને લોટો ભરી પાણી પાયું હોત, હાથ પગ પંપાબ્યા હોત, જોઈએ તેવી રસોઈ બનાવી આપી હોત, મધુર શબ્દોમાં તેમની આજ્ઞા પાળી હોત, તો મેં હાલ જેટલી ગુલામગીરી ઉઠાવી છે તેનો સોમો ભાગ પણ થાત નહીં. તેમને સંગ્રહણીનું દરદ હોવાથી પરાણે પરાણે ઉડી જાજશમાં જતા, પણ મેં અભાગણીએ એક દિવસ એટલું પણ ન કહ્યું કે “તમે બહાર જશો નહીં, ખાટલા પાસે વાસણમાં બેસો, હું સાફ કરીશ.” અને અહીંયાં માત્ર પરક-વામાં અને કપડાં ધોવામાંથી ઉંચી આવી નહીં. અફસોસ !! હવે હાય-પીટ કરે શું થાય ?”

ઉત્તમશ્રી—“તે હાલ જીવે છેને ?”

ચતુરશ્રી—“માંદગી ગંભીર હતી તેથી કોણ જાણે શું બન્યું હશે. અત્યારે કોઈ મને કહે કે તે જીવતા છે તો હું.....શું કહું ? મારી જીભ ઉપડતી નથી.”

ઉત્તમશ્રી—“ધીરજ રાખ ! મને પણ દુઃખ પડવામાં બાકી રહ્યું નથી. અમારી તદ્દન ગરીબ અવસ્થા હતી. નાની ઉંમરમાં રાંડી તે

વખતે મને પાંચ વરસનો દીકરો હતો. આ વરસનો કરતાં કરતાં મને આંખે પાણી આવ્યું. એટલું વળી સાંઈ હતું કે ચંદ્રાવતી ગામમાં અમારી માલકીનું ઘર હતું તેમાં રહેતાં હતાં. આવકનું કાંઈ સાધન નહોતું. કોઈને ત્યાં રસોઈ કરવા રહું તો દુનિયા વાતો કરે. દુનિયાના મારથી છેવટે ધંટીનો ધંધો હાથમાં લીધો હતો. દળણું દળાને માંઈ અને છોકરાનું પૂરું કરતી હતી. છોકરો ચૌદ વરસનો થયો કે ખરાબ સોખતને લઈને બગડી ગયો, પૂરું ભણ્યો પણ નહીં, મને પણ ગાળો દે, તેથી મને ખૂબ કંટાળો આવ્યો. હું ઉપાશ્રયમાં જતી હોવાથી મને જરા બાળબોધ વાંચવાનો અભ્યાસ હતો. સાધ્વીઓ પાસે પ્રતિક્રમણ શીખી હતી. એવામાં અમારા ચંદ્રાવતી શહેરમાં આ કંચનશ્રી સાધ્વી આવ્યાં. તેમણે મને દીક્ષાનું પાણી છાંટવા માંડ્યું, તે વખતે પણ આ સૂર્યવિજય આચાર્ય જોડે હતા. તે લાગવગવાળા હોવાથી તેમણે છોકરાને ડેકાણે પાડવા માટે કોઈ શેઠને ભલામણ કરી. પણ શેઠ એવો મળ્યો કે “તમે દીક્ષા લો તો છોકરાને નોકરી રાખું” આથી મારા મનને એમ લાગ્યું કે છોકરો ડેકાણે પડે છે, તે મોટે ઘણે એટલે પરણી પોતાનો મંસાર ચલાવશે અને હું પોતે દીક્ષા લઉં તો શું ખોટું? ધંટી છોડી છોકરાને મોટો કરવાની ઉપાધિમાંથી મુક્ત થઈ ઉપાશ્રયમાં ધર્મ-ધ્યાન કરી જીવન ગુજારીશ. એ નિશ્ચય ઉપર આવી છેવટે મેં દીક્ષા લીધી. મારો છોકરો હાલ ક્યાં છે તેની મને ખબર નથી. કારણકે તે બેદરકાર અને ઉદ્ધત હોવાથી તેનું નસીબ હોય તો સુધર્યો હોય. હાલ તે વાતને આશરે આઠ વરસ થઈ ગયાં; આ આઠ વરસમાં ન્યારથી હું કંચનશ્રીને ઉંચે સ્વરે ખેલી છું ત્યારથી મને જરા કળવળા છે. નહીં તો લાગત ચાર વરસ સુધી તારા કરતાં મારી વધારે ભુંડી અવસ્થા હતી. કંચનશ્રીના ભવાડાની તો શી વાત કરું? આ બિચારી ચંદનશ્રી મારી ચેલી સત્તર વરસની છે તેને દીક્ષા આપે બે અઢી વરસ થયાં. તેનાં માઆપ મરી ગયેલાં હોવાથી તે મામાના ઘેર રહેતી હતી. તેને ન્યારે તેર વરસ થયાં ત્યારે તેને પરણાવવા માટે તમામ

તૈયારીઓ થઈ રહેલી. તે પણ પરણવાને તૈયાર હતી પણ તેનો મોટો મામો નિર્ધય હતો તે પૈસાના લોભમાં પડ્યો. એક શેડીઆએ ત્રણ હજારની નોટો તેના હાથમાં મુકી કે છોડીને કંચનશ્રીના તાબે સોંપી દીધી. કંચનશ્રી પ્રપંચ કરવામાં અને છોકરીઓ સંતાડવામાં એવાં જખરાં છે કે લલલલાનો પત્તો લાગતો નથી. તેમણે ગુપ્ત સ્થાનો એવાં શોધી રાખેલાં છે કે ગુપ્ત કરતાં વાર લાગતી નથી. કંચનશ્રીએ તેને બાર માસ સુધી છુપા સ્થળે રાખી, પાંચ માસ સુધી તો એક જાણના ભોંયરામાં રાખી. તેનો બીજો મામો જે તેને પરણવાની તરફેણમાં હતો તેણે ખૂબ તપાસ કર્યો પણ કંચનશ્રીની પ્રપંચજળ આગળ તેનું કાન્યું નહીં. ઓચિંતો તે મરણ પામ્યો. પૈસા બહાર મામો પણ દેવગત થયો. વાત જરા શાંત પડી કે તેને દીક્ષા આપી દીધી. તે સંસારીપણામાં સાઈં ભણેલી હતી, હમણાં પણ ભણે છે, પણ હમેશાં ચિંતાગ્રસ્ત રહે છે. આવી છોડીને દીક્ષા આપ્યાથી શું ફાયદો થાય ? શરૂઆતમાં પણ આના ઉપર ખુબ ત્રાસ થવા માંડ્યો. તે તો રોજ પોકેપોક મુકીને રડે. હું રોજ તેને મારી પાસે રાખી ધીરજ આપતી, ન્યારે વધારે ત્રાસ કરવા લાગ્યાં ત્યારે મારે કંચનશ્રીને કહેવું પડ્યું કે “જાઓ તે મારી ચેલી છે, તમારે હડાપણ કરવું નહીં.” ન્યારથી આ પ્રમાણે સંભળાવી દીધું છે ત્યારથી આ ચંદનશ્રી દુઃખમાંથી મુક્ત થઈ છે. તારા દુઃખની આ શરૂઆત છે તેથી તને વધારે લાગે છે. અમે તો રીઠાં થઈ ગયાં છીએ એટલે આટલું બોલી શકીએ છીએ. “થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ” એ કહેવત ખોટી નથી. માટે ચતુરશ્રી ધીરજ રાખ અને તારું મન કર કઠણ. મને ઘણી વખત દીક્ષા છોડી દેવાનું મન થાય છે, પણ શું કરું ? લાચાર અવસ્થામાં છું. તારા જેવું હોત તો આવી ઉપાધિ હાથે કરી નહીં વહોરી લીધી હોત ! ભાવી આગળ કોઈનો ઉપાય ચાલતો નથી. તારી ચાકરી અમારાથી થશે તેટલી કરીશું. કંચનશ્રીનો મને જરા પણ ડર નથી, હું હવે ડરીશ નહીં. કદાચ તે આવે અને હું બહાર ગઈ હોઉં તો

તું રોકડો જવાબ તેમને આપી દેજે. શરમમાં રહીશ નહીં.”

આ પ્રમાણે વાતચીત કરે છે એટલામાં કેટલાંક બેસાં ચતુરશ્રીની ખબર પુછવા આવ્યાં અને તે પણ વાતમાં જોડાયાં.

અહિંઆં આચાર્ય તથા કંચનશ્રી ૩-૪ દિવસ રોકાયાં. વધારે રહેવાનો વિચાર આચાર્યનો હતો; કારણકે અત્રે શરીરકાંતને દીક્ષાની જળમાં સપડાવવા શુદ્ધિવિજયનો વિચાર ચાલતો હતો પણ અત્રે ધાંધલ થવાનો સંભવ હોવાથી તેને અત્રે દીક્ષા આપવાનો વિચાર માંડીવાળી માલિકા ગામે દીક્ષા આપવાનું નક્કી કર્યું. તેથી તમામ સાધુઓએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો અને સાધ્વીઓએ પણ પેલી ચતુરશ્રી ઉત્તમશ્રી અને ચંદનશ્રીને ગાંધારીમાં મુકી આચાર્યની સાથે વિહાર કર્યો

પ્રકરણ ૨૨ મું.

સરિતાનાં મામા માસી.

(દોહરો)

ભેદ કદી નિજ ભાગ્યનો પ્રથમથી નવ પરખાય,
સારું નરસું એ બધું પરિણામે સમજાય. —લેખક.
સમય સમય બળવાન હે, નહીં પુરૂષ બળવાન,
કામે અર્જુન હુંટીઓ, એહી અર્જુન એહી બાણ.

ચંદ્રકુમાર, સરલા, સરિતા અને કલ્યાણ એમ ચાર જણ સવારે જોવાની ખાતર બાગમાં આંટો મારી ત્યાંથી વળતાં એક ફોટોગ્રાફરની સ્ટુડીઓ આગળ આવ્યાં કે ચંદ્રકુમારને ભાઈ બેનનો ફોટો પડાવવાનો વિચાર થયો, સરલાની સલાહ લીધી, અભિપ્રાય મળતો થયો કે તેઓ સ્ટુડીઓમાં દાખલ થયાં. જુદા જુદા પ્રકારના પાંચ છ ફોટા પડાવી નજીકમાં આવેલા શાંતિનાથના દેરાસરમાં જઈ દર્શન કરી ઘેર આવ્યાં. ત્રણ ચાર દિવસમાં સરિતાને કકડે કકડે આખું શહેર દેખાડવામાં

આવ્યું. માના અકાળ મૃત્યુથી તેના કોમળ હૃદય ઉપર પડેલા ધાને લાઈના મેળાપથી અને આવી રીતે નવું નવું જોવાથી સહેજ રૂઝ વળતી હોય તેવું કોઈ કોઈ વખત આનંદથી વિકાસિત થતા તેના મુખ ઉપરથી જણાઈ આવતું. વધારે સહવાસમાં આવવાથી “સરલા ભાભી, સરલા ભાભી કહી” છુટથી વાતોમાં ભાગ લેતી. ઘણા વરસે મળેલા કલ્યાણને ભાઈ ભાઈ કહી વારંવાર બોલાવતી અને તેના મોંઢેથી વીતેલી આત્મકથા સાંભળતી.

અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ તરફથી ભરાયેલા મેળાવડામાં માલતીએ આપેલા ભાષણથી અવંતીલાલ ઘણાજ ખુશી થયા હતા, તેમના હૃદય ઉપર ઊંડી છાપ પડી હતી. બીજા દિવસે સાંજે પ્રજા-પોકારમાં મેળાવડાનો પૂરેપૂરો હેવાલ પ્રકટ થયો, તેમાં ભગિની સમાજના પ્રમુખ મહાશ્વેતા અને સેક્રેટરી માલતીના ફોટા પણ આવ્યા. માલતીનું ભાષણ અયોગ્ય દીક્ષાના હિમાયતીઓને ધણુંજ આકર્ષે લાગ્યું, પણ શું કરે? તેના ત્રણ દિવસ અગાઉ સાધુનો કોરટનો ભવાડો બહાર પડ્યો હતો. આમ ઉપરા ઉપરી બનાવો યુગનવાથી તેઓ માથું ઉપાડી બોલતા હતા તે બંધ થયા.

ચંદ્રકુમાર જમીને ઑશીસમાં જવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં ટપાલવાળો કાગળ આપી ગયો. ચંદ્રકુમાર પત્ર ફોડી વાંચી અવંતીલાલને કહેવા લાગ્યો “બાપુજી ! અમરાપુરથી મારી બાનો પત્ર છે. તેમાં લખે છે કે સરિતાના ભાઈ કલ્યાણને દીક્ષાના દુઃખમાંથી છોડાવી સરકારે તમને સોંપ્યો તે જાણી અમો ખુશી થયાં છીએ. આજે બક્ષીપુર ગામથી સરિતાનાં મામા તથા માસી સરિતાને મળવા માટે આવ્યાં છે માટે જો હવે ત્યાં ખાસ કામ જેવું ન હોય તો સરિતાને લઈને આવવાનું કહેજો.”

સરિતાને બોલાવી ચંદ્રકુમારે પુછ્યું “બેન ! તારા મામા અને તારી માસી અમરાપુર તને મળવા આવ્યાં છે, તે તને અમરાપુર તેડાવે છે માટે જવાની મરજી છે?”

સરિતા જરા હસીને બોલી “તેમાં મને શી ખબર પડે? કાકા કહે તો તેમની સાથે ત્યાં જાઉં, અહીં કહે તો અહીં રહું.”

ચંદ્રકુમાર—“તારા મામાને અને માસીને ઓળખે છે?”

સરિતા—“મળે તો ઘણો વખત થયો, તેઓ કોઈક દિવસ આવતાં.”

ચંદ્રકુમાર—“આ તારાં સગાં મામા માસી છે?”

સરિતા—“ના, સગાં તો કોઈ નથી, પણ દૂરનાં સગાં હશે, હું બરાબર જાણતી પણ નથી.”

ચંદ્રકુમાર—“તે ધરના સુખી છે?”

સરિતા—“મને કશીએ ખબર નથી.”

અવંતીલાલ—“સરિતાને ક્યાંથી ખબર હોય? પણ હવે અત્રે મારે કાંઈ કામ જેવું નથી. આચાર્ય પણ ગઈ કાલે ઉપડી ગયા એટલે કાંઈ નવાજીની સાંભળવા જેવું નથી. માટે કાલે સવારની ગાડીમાં સરિતાને લઈને જાઉં. લોકાચારે અને ભાણીને મળવા માટે તે બંને આવ્યાં છે તો વિના કારણ તેમને ત્યાં રોકી રાખવાં ફીક નહીં. કલ્યાણને લઈ જવાની જરૂર નથી.”

સરિતા—“કલ્યાણને ચંદ્રકુમારભાઈની પાસેજ રાખવો છે. અહીંયાં ભણશે.”

એ રીતે નિશ્ચય કરી બીજા દિવસે સવારે અવંતીલાલ સરિતાને લઈ અમરાપુર ગયા. સાંજે અમરાપુર પહોંચ્યાં. ગાડી કરી ઘેર ગયાં. ઘરમાં સરિતા પગ મુકે છે કે તેને દેખી બાહ્ય પ્રેમનો આડંબર કરી તેની માસી નવલકુંવર રોવા લાગી અને “આવ મારી ભાણી તને ખુબ દુઃખ પડ્યું” એમ કહી વળગી, તેની માને સંભારી મોં વાળવા લાગી. સરિતા પોતાનું દુઃખ જરા જરા વિસરી ગઈ હતી, તે તેને પાછું સ્મરણ કરાવી રહ્યા. આ અવંતીલાલને પસંદ પડ્યું નહીં, પણ તેમને ખોટું લાગશે એટલા વિવેકની ખાતર તે બોલ્યા નહીં. માસી તો હંકમાં નહીં પટાવતાં જીના બાપદાદાના પરીચ્છાના પરીચ્છા સંભારી મોટા ઘાંટા કાઢી ખૂબ મોં વાળવા લાગી, અવંતીલાલનાં પત્ની મેના-

આઘએ આવીને છાનાં રહેવા ધણુંએ કહ્યું પણ તે તો ઉચું જુએજ નહીં, આથી આજુ બાજુનાં પાડોશી ભેગાં થયાં અને આશ્ચર્યપૂર્વક પુછવાં લાગ્યાં “છે શું?” અવંતીલાલે કહ્યું “કાંઈ નહીં, આ તો સરિતાની મા મરી ગઈ છે તેથી તેની માસી કાણે આવી છે.”

આ પ્રમાણે ધાંધળ થવાથી મેનાઆઘએ કહ્યું “બેન તમે આમ ન કરો, છાનાં રહો, લોકો આમ ભેગા થાય તે ફીક ન કહેવાય, સરિતા તમને મળવા આવી ત્યારે તમે તેને ઘરમાં પગ મુકતાંજ રોવા બેસાડી.” મેનાઆઘના આ શબ્દો સાંભળી બીજાં જૈરાંએ પણ તે વાતને ટેકો આપી મહા મહેનતે મોં મુકાવ્યું. અવંતીલાલે તેના મામા કેસરીમલને પણ જાના રાખ્યા.

આ પ્રકારે મામા માસી રોવાની વિધિમાંથી પરવાર્યા ત્યાર પછી સરિતાનાં સુખ દુઃખની વાતો પુછવાનો અવસર મળ્યો. નવલકુંવરે વાતોમાં પણ સરિતાને રોવરાવવાની વાતનો આરંભ કર્યો. તે મેનાઆઘને સહન ન થવાથી બોલી “નવલકુંવર! તમે વખત ઓળખતાં નથી. રસોઈ ઠંડી થઈ ગઈ, ગાડીમાંથી જેવાં આવ્યાં તેવાં તેમને જમાડી લેવાની વાત કેરે મુકી અને આ રોવાની ધાંધળ કરી મુકી, માટે હમણાં તે વાતો રહેવા દો અને તેમને જમવા દો. બાણીને તે હીંમત આપવી કે આવી આવી વાતો કરી તેને રડાવવી? તમારો આ રીવાજ મને તો ગમતો નથી” એમ કહી મેનાઆઘએ અવંતીલાલ, કેસરીમલ અને સરિતાને વાળુ કરવા બેસાડ્યાં. આ પ્રમાણે જ્યારે મેનાઆઘએ જરા ઉંચા સાદે કહ્યું ત્યારે તેઓ શાંત થયાં.

જમી રહ્યા પછી સાંજે અવંતીલાલ નામ દામ સગપણ વીગેરેની માહીતી મેળવવા કેસરીમલ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા.

અવંતીલાલ—“તમારે ક્યાં રહેવું?”

કેસરીમલ—“અમે બક્ષીપુર રહીએ છીએ. બક્ષીપુર અહીંથી પૂર્વદિશામાં આવ્યું. અહીંથી સીધા ભુસાવળ જવાની પાકી સડક છે તેની વચ્ચે બક્ષીપુર આવે છે. હમેશાં રીતસર ભાડાની મોટરો જ

આવ કરે છે. અહીંથી ૨૫-૩૦ ગાઉ થતું હશે. નાનું ગામ છે પણ વેપાર રોજગારમાં ઠીક છે. ”

અવંતીલાલ—“ તમારું નામ શું ? ”

કેસરીભલ—“ મારું નામ કેસરીભલ છે. બેનનું નામ નવલકુંવર છે, તે બિચારી બાળ વિધવા છે. અમને કોઇએ સમાચાર કહ્યા કે તમારી બેન જમનાબાઈ અમરાપુરમાં દેવગત થઈ છે તે જાણી અમે એકદમ કાણે ખેસવા અત્રે આવ્યાં. ”

અવંતીલાલ—“ લખ્યા વિના ક્યાંથી ખબર પડે ? સરિતાને શી ગમ પડે ? ઘરના માલીકે તાકીદ કરી એટલે ઘર ખાલી કરી નાખી સામાન મારે ત્યાં મુક્યો છે અને ભાડું અમે ચુકાવી આપ્યું છે. સરિતા અમારે ત્યાં રહેશે. તમે સરિતાના સગા મામા થાઓ ? ”

કેસરીભલ—“ ના, સગા તો નહીં, પણ ત્રણ પેઢીએ સગા થઈએ. અહીંયાં કોરટના કામે કોઇ વખત આવવાનું થાય ત્યારે મળવા માટે ભગવતીદાસની પાસે આવતો હતો. ”

અવંતીલાલ—“ સરિતાના ભાઈ કલ્યાણને તમે ઓળખતા હશે. હમણાં સાધુ તેને દીક્ષા આપતા હતા તેમની પાસેથી સરકારે છોડાવી અમને સોંપ્યા છે. ”

કેસરીભલ—“ કલ્યાણને જોયે ઓળખું. તેને ઘેર લાવ્યાના સમાચાર અમે સાંભળ્યા. મને તે બાળતની પૂરી માહિતી નથી પણ એટલું જાણવામાં છે કે સરિતાને એક ભાઈ હતો તે કોઇ શેઠને ત્યાં જાણવા મુક્યો હતો, એવું તેના બાપ ભગવતીદાસ કહેતા હતા. સાંઝે થયું કે સરકારે તેને દીક્ષામાંથી છોડાવી તમને સોંપ્યા. સરિતાની સાથે તેને અત્રે લાવવો હતોને ? ”

અવંતીલાલ—“ ના, હમણાં ન લવાય ! કદાચ કોઇ સાધુના ભક્તો તોફાન કરે ! માટે હમણાં તો તેનો બરાબર બંદોબસ્ત રાખવો પડશે. આ નવલકુંવર તમારાં સગાં બેન થાય ? ”

કેસરીભલ—“ હા, સગી બેન થાય. મારાથી નાની છે. ”

પછી જરા વાર શાંત રહી વિચાર કરી ગંભીર સ્વરૂપે કેસરીમલ કહેવા લાગ્યો “આ બે છોકરાં અમારે ઘેર ન મોકલો? અમે તેમને સંભાળીશું અને અમારાં છોકરાં જેવાં રાખીશું.”

જેડે બેઠેલાં મેનાબાઈએ તરતજ જવાબ આપ્યો “ના, બા, એ છોકરાં મારે ત્યાં મોટાં થશે. નાનપણથીજ મારે ઘેર રહેલાં છે. અમારી સાથે તેમનો જીવ મળી રહ્યો છે માટે અમે તેમને ક્યાંય મોકલવાનાં નથી.”

નવલકુંવર બોલી “કેમ લાણી! મામાને ઘેર આવવું છે ને? ત્યાં તને ગમે તેવું છે. મામાને બે છોડીઓ અને બે મોટા છોકરા છે, મોટા છોકરાનું અને છોડીનું આ સાલ લગ્ન છે. બક્ષીપુર આ અમરાપુર જેવું મોટું શહેર નથી. નાનું ગામડું છે.”

સરિતાએ જવાબ આપ્યો “મારે તો આ ઘર મુકી બીજે ઠેકાણે જવું નથી. મને અહીં શીવાય ક્યાંય ગમે નહીં. ભાઈ કલ્યાણ ચંદ્ર-કુમારભાઈને ત્યાં છે તે ત્યાં ભણશે.”

આ પ્રમાણે સરિતાનો જવાબ સાંભળી કેસરીમલે અવંતીલાલને જણાવ્યું. “તમારી હકીકત જાણીને અમે લઈ જવાને વધારે આગ્રહ કરતાં નથી પરંતુ એટલી અમારી માગણી છે કે વૈશાખ માસમાં છોકરાનું અને છોડીનું લગ્ન છે તે ઉપર જરૂર ભાઈ બેનને મોકલજો. આગળથી તમને ખબર આપીશું અને ખાસ તેડવા માટે માણસ મોકલીશું.”

અવંતીલાલે જવાબ આપ્યો “તે વાત બરાબર છે. લગ્ન ઉપર સરિતાને જરૂર મોકલીશું. કલ્યાણને માટે કહેવાય નહીં. જેવો સમય! ચંદ્રકુમાર અને તેના મિત્રો હા પાડશે તો મોકલીશું.”

આ પ્રમાણે વાતચીત કરી બીજા દિવસે મામા માસી મોટરમાં પોતાને ગામ બક્ષીપુર રવાના થયાં.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

કનકનગરમાં જયંતીલાલ અને વીરબાળાનો નવો
ગૃહસંસાર, બસંતીલાલની દોસ્તી.
બસંતીલાલનું બુલબુલ.

(દોહરો)

ભોળા લલી લામિનીને, ભરમાવે ભરથાર,
અવળા રસ્તે દોરીને જીવન કરે ખુવાર;
સદ્ગુણી નારી સોંપડી ગુણની નહીં દરકાર,
હીરાની કીંમત નહીં તે નરને ધિક્કાર. —લેખક.

“અરે! તમે મને ક્યાં અહીંયાં લાવ્યા? દિવાનખાનું અને બે
ઓરડીઓ તો સારી સવડવાળી છે, પણ તમે કહેતા હતા કે પાડોશ
ધણાજ સારો છે, તેમાં વસ્તી પણ સારી છે, પણ મને તો કાંઈ સમ-
જણ પડતી નથી.”

“વીરબાળા! હમેશાં દરેક નવું સ્થાન એવુંજ લાગે, જેમ જેમ
સહવાસ થશે તેમ તેમ પાડોશી સાથે ઓળખાણ થશે એટલે અતડા-
પણું નીકળી જશે, પછી તને ગમશે.”

“પણ મને તો આ જગો લયભરેલી લાગે છે.”

“જે તેમ તને લાગશે તો આપણે બદલી નાખીશું. આપણા
આ જોડેના પાડોશી ભાઈ બસંતીલાલ ધણાજ માયાળુ છે. તેમનાં
ઐરાં પ્રેમાળ અને સારા સ્વભાવનાં છે, તેમના આગ્રહથીજ અહીંયાં
આવ્યો છું. બસંતીલાલ પણ શેરબજારમાં કામ કરે છે. તેમણે મને
કહ્યું છે કે શેરબજારમાં નોકરીની જરૂર ગોઠવણ કરી આપીશ. તેમ
છતાં કદાચ બજારમાં જે કોઈ નોકરી ધાર્યા પ્રમાણે સારી નહીં મળે
તો દર માસે સો રૂપીઆ પ્રમાણે મને નોકરી આપવા તેમણે ઇચ્છા
બતાવી છે. વળી અત્રે લાલભાઈ શેઠ છે તેમની પણ મહેરબાની છે.
તેમણે પણ દર માસે પચાસ રૂપીઆ રળાવવા કહ્યું છે.”

ઉપર પ્રમાણે ધણીધણીઆણી ઓરડીમાં બેશી વાતો કરે છે એટલામાં તેમના પાડોશી અસંતીલાલ ત્યાં આવી વિવેકભરી દષ્ટિથી કહેવા લાગ્યો “કેમ ભાઈ જ્યંતીલાલ ! તમારાં પત્ની આટલાં બધાં કેમ ઉદાસ જણાય છે ? ગઈ કાલનાં તમે બંને આવ્યાં છો છતાં હજી કેમ અરાઅર ઠેકાણું પડ્યું નથી ? તમારા બંને જણ માટે ત્રણ હોલ પૂરતા છે. વળી આ ચોથો માળ છે એટલે એકાંત જેવું છે. કોઈની આવજા નથી. આ મજલે આપણે ત્રણ ચાર કુટુંબો રહીએ છીએ, સર્વનો ભાઈચારા જેવો સંબંધ છે માટે જ્યંતીલાલ ! તમે તેમને મદદ કરી પાસે રહી બધો સામાન ગોઠવી આપો, અને વિશેષ મદદ જોઈતી હોય તો મારા ઘરમાંથી મોકલું” એમ કહી પોતાની ઓરડીમાં જઈ તેમની સ્ત્રી બકુલને મોકલી.

આ બકુલ તો બહુજ ચાલાક હતી, ગામડીઆપણાનું એક રવાટું પણ તેનામાં નહોતું, અપ ટુ ડેટ ફેશનમાં રહેતી હતી, બોલવામાં પ્રેમાળ અને કંઈ મધુર હોવાથી તેને ખુલખુલ પણ કહેતા. તે આવી કહેવા લાગી “ભાઈ જ્યંતીલાલ ! તમારી પત્ની તો બહુજ શરમાળ જણાય છે. મને ઘરમાંથી સૂચના આપી કે તું પાસે રહી ઘરવાખરાની વસ્તુઓ ગોઠવી આપ અને મદદ કર. તે માટે હું આવી છું. ભાઈ જ્યંતીલાલ ! તેમનું નામ શું ?

“તેમનેજ પુછોને ?”

“તમને બૈરીનું નામ દેતાં શરમ આવતી હશે ? તમારા જેવા સુધરેલાને બૈરીનું નામ દેવામાં શરમ શી ?”

જ્યંતીલાલ તરફથી જવાબ નહીં મળવાથી બકુલે વીરબાળાને પુછ્યું “બેન ! તમારું નામ શું ?”

“મારું નામ વીરબાળા.”

“નામ ઘણું સુંદર છે, હાલના જમાનાનું છે. પણ તમે કેમ ઉદાસ બેશી રહ્યાં છો ? નવાનવી તો એવુંજ લાગે. બ્યારે હું નવાનવી અત્રે રહેવા આવી ત્યારે તો હું રો રો કરતી હતી, જરા પણ ગમતું નહોતું. પણ

થોડા દિવસ થયા કે સૌતી સાથે મેળાપ થયો ત્યારે ગમત્રા લાગ્યું અને હવે તો એવું ગમે છે કે અહીંથી બીજા સ્થળે જવુંજ ગમતું નથી, માટે વીરબાળા બેન ! ચાલો હું તમને પાસે રહી બધી વસ્તુઓ ગોઠવી આપું અને જે કાંઈ ખુટતું હોય તે તમામ તમને મારી ઓરડી-માંથી લાવી આપું. લાઇના કહેવા પ્રમાણે આજે તો તમારે તમારા સગાને ત્યાં જમવાનું છે, કાલથી અત્રે રસોઈ બનાવો. રસોડાની ઓરડી પણ સારી અજવાળાવાળી છે, સુવાનો ઓરડો પણ ઘણોજ સારો એકાંત અને હવાઅજવાળાવાળો છે. આ દિવાનખાનું પણ સાદું સવડાળું છે. ફરનીયર તો ગોઠવેલું છે જ. તમારે બંનેને આથી શું વધારે જોઈએ ? ” એમ કહી વીરબાળાને ધીરજ આપી કામે લગાડી.

જયંતીલાલ—“ બકુલબેન ! આજે તો મારે તમારો ઉપકાર માનવો પડશે. તમે નં આવ્યાં હોત તો આ ઘર વાખરો ટેકાણે ન પડત. તેની મુંઝવણને લીધે મારી મુંઝવણ પણ વધત. હું તો કનક-નગરનો ભોંમીઓ, પણ આ તો પહેલ વહેલી આ શહેરમાં પગ દે છે તેથી મુંઝાય તેમાં નવાઈ નથી. ”

બકુલ—“ અરે ભલભલા મુંઝાય છે તો તેમનું શું ગળું ? પણ ચિંતા નહીં, અમારા પાડોશમાં છે એટલે જરાપણ મુંઝવણ રહેશે નહીં. પણ દેશના જેવી અત્રે લાંબી લાજ નહીં કઢાય. લાજ કાઢી તો દાદર ચડતાં ઉતરતાં, ટ્રામમાં બેસતાં ઉતરતાં અથડાઈ પડાશે અને લોકો મસ્કરી કરશે એ જુદું. માટે વીરબાળા ! મારી તો તમને પહેલી શીખામણ એ છે કે લાજ ધીમે ધીમે ખસતી કરવી, બોલવામાં શરમાવવું નહીં, કોઈ આવે તો પુછે તેનો જવાબ આપવો, મોટાની હાજરીમાં કેમ બોલાય એવો ખોટો વિવેક રાખી મૌનવ્રત ધારણ ન કરવું. કામ હોય તો મોટાથી સુખેથી વાતચીત કરવી. આ તો મુંબઈ જેવી બીજી નગરી છે. તમે મુંબઈ જોયેલું કે ? ”

વીરબાળા—“ મુંબઈ તો બે વખત ગયેલી છું, મુંબઈમાં પણ આવાજ માળાઓ, રસ્તાઓ અને ગાડીઓની ધમાલ છે. ”

અકુલ—“ત્યારે તો ફીક થયું. મુંઝવે જોયું છે તેથી તમને અહીંયાં કાંઈ નવાઈ જેવું લાગશે નહીં.”

આમ અને જણ વાતમાં ને વાતમાં સામાન ગોઠવવાના કામમાં ગુંથાયાં એટલે જ્યંતીલાલ ઉઠીને અસંતીલાલની ઓરડીમાં ગયો. અસંતીલાલે મસ્કરીમાં કહ્યું “જ્યંતીલાલ ! તારું જીવજીવ કાંઈ મારા જીવજીવ કરતાં કમી ઉતરે તેમ નથી. જરા શિક્ષણની ન્યૂનતા જણાય છે. પણ અકુલ તેને શિક્ષણ આપી અપટ્ટ ડેટ બનાવી મુકશે. અકુલમાં એ કારીગરી વધારે છે. ખરેખર હું તો જ્યારથી અકુલને અત્રે લાવ્યો છું ત્યારથી સુખી થયો છું, મોટા સારા સારા માણસોના પરિચયમાં આવ્યો છું, પૈસા પણ સારા મળે છે, તું પૈસાની ચિંતા કરીશ નહીં. મારા કરતાં તારી પાસે સાધન સાઈ છે, પણ યુક્તિથી કામ લેવાનું છે. આવા કામમાં ઉતાવળ કરવાથી મામલો બગડે છે. તે યુક્તિઓ અકુલ શીખવશે. અકુલ ગુરૂ અને વીરજાળા શિષ્યા.”

અકુલ વીરજાળાને બધું ગોઠવી આપી અસંતીલાલ પાસે આવી અને ઓરડી બંધ કરી. જ્યંતીલાલને માથે ટપલી મારી મસ્કરી કરી અકુલ કહેવા લાગી “જ્યંતીલાલ ! ભાભી સાહેબ તો અલગેલાં છે, હું તો સમજતી હતી કે તે ફીક ફીક હશે પણ આ તો ભલભલાને અળાવે તેવાં કામજીવારં છે.”

અસંતીલાલ—“કેમ જ્યંતીલાલ ! મારો અને તેનો અભિપ્રાય મળ્યોને ? મેં તો કહ્યું કે મારા જીવજીવ કરતાં તમારું જીવજીવ કમી નથી.”

“ત્યારે તો એમ કહેને બે જીવજીવની જોડી બની” એમ કહી અકુલ ખુબ હસવા લાગી.”

અસંતીલાલ—“અકુલ ! જો હવે તારે એક કામ કરવું. તે શરમાળ છે, તેની શરમ ધીમે ધીમે છોડાવ, છુટથી વાતો કરતાં, હસતાં, તાળી આપતાં શીખવ, જુદી જુદી ઢગથી કપડાં પહેરાવતાં શીખવ, પીનો કેવી રીતે ભરાવવી તેનો પાઠ ભણાવ.”

અકુલ—“જીઓ તો ખરા ! પંદર દિવસમાં ખરેખર જીવજીવ

બનાવી દઉં છું, પણ ભાઈ જ્યંતીલાલ તેમ કરવા મને છુટ આપે તો. તે મારા ઉપર ક્રોધાયમાન થાય તો તે મને ન ગમે.”

જ્યંતીલાલ—“તમારા કહેવાથી હું તેને અહીંયાં તેડી લાવ્યો છું તે તમે કેમ ભૂલી જાઓ છો? તમે તેને ફેશનેબલ લેડી બનાવી દો. પણ જરા ધીમે ધીમે ગાડી પાટા ઉપર ચડાવજો. રીસાય નહીં તેવી યુક્તિ કરવી.”

બકુલ—“મારાથી તો નહીં રીસાય પણ તમે રહ્યા તેના સ્વામીનાથ એટલે તમારાથી કદાચ રીસાય, માટે તમારે સંભાળવાનું છે. જેમ તે રાજમાં રહે તેમ તમારે વર્તવું. હું રાજમાં ને રાજમાં સઘળું કામ કાઢી લઇશ.” એમ કહી આંખના પલકારાથી મસ્કરી કરવા લાગી.

થોડા દિવસ ગયા કે જ્યંતીલાલની ઓરડીનું બરાબર ડેકાણું પડી ગયું. વીરબાળાની મુંઝવણ ધીમે ધીમે કમી થવા લાગી. કોઈ કોઈ વખત ચારે જણાં સાથે નાટકમાં અને સીનેમામાં જવા લાગ્યાં. આ નગરમાં પતિપત્નીનાં યુગલોની છુટ, અને સાથે ફરવા જવાની રૂઢીઓ, બોલવાની ભાષા, વીગેરે આધુનિક સુધારાઓ વીરબાળાની નજર આગળ રમવા લાગ્યા અને તેવા સુધારા તરફ લઇ જવાની જ્યંતીલાલની પ્રેરણા હોવાથી વીરબાળા તે તરફ દોરાર્ધ. જ્યંતીલાલ પણ દેખાવડો યુવક હતો તેથી વીરબાળાને બીજાઓની ધર્ષા કરવાનું કારણ નહોતું, વળી તેના મનમાં જ્યંતીલાલના કહેવાથી એમ પણ ઈશી ગયું હતું કે હવે સદાનો વેપાર છોડી દીધો છે, સારો પગાર છે, પૈસાની તંગીના દુઃખનો અંત આવ્યો છે, તેથી તે સંતોષમાં રહેતી અને પતિને નારાજ નહીં કરવા અને તેને ખુશ રાખવા પ્રયત્ન કરતી. જ્યંતીલાલ કહે તેમ વીરબાળા કરતી. ફરવા જતી વખતે અમુક ફેશનથી કપડાં પહેરવાં, અમુક પ્રકારનું પોલકું પહેરવું, છોડા છુટા મુકવા, વીગેરે જ્યંતીલાલ કહેતો તે પ્રમાણે તે કરતી. જો કે બકુલ પાસેથી આ શિક્ષણ લીધું પણ જ્યંતીલાલનું મન પારખવાનું શિક્ષણ મેળવી શકી નહીં. સામા

માણસની દષ્ટિ પારખવાની તેનામાં શક્તિ નહોતી. અત્યાર સુધી પતિના ત્રાસથી દુઃખીઆરી જેવી બની ગઈ હતી, તેથી તે રખેને ફરી એવા દુઃખી થવાનો વખત આવે એવા ડરથી પતિને હસતા મુખે જોવાને તે પતિના હુકમ ઉઠાવતી. પોતાનો દિવસ ઘેર આવ્યો હોય એમ સમજી પ્રભુનો ઉપકાર માનતી. આ બધું બસંતીલાલ અને બકુલને લઈને આભારી છે એવું તેના મનમાં હોવાથી તે તેમના તરફ ખરા લાવથી જોતી હતી. આવી તે ભોળી અને ભલી બાઈ હતી.

દિવસે દિવસે વીરબાળા બકુલના ગાઢ સંબંધમાં આવી ગઈ, બકુલ પણ ખાનગીમાં ઉઘાડી મસ્કરીઓ કરતી. પણ હજી સુધી બધું મર્યાદામાં હતું. કોઈ કોઈ વખત બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં કોઈ સહેલાણી ગૃહસ્થો બકુલની પાસે આવતા, બકુલ ઓરડીનાં બારણાં તરતજ બંધ કરી દેતી અને લાંબા વખત સુધી અંદર રહેતાં. થોડાક દિવસથી આ બધું વીરબાળાના જાણવામાં આવ્યું, પણ તે વાત તેનાથી બહાર પાડી શકાઈ નહીં. છતાં તેને તો તે વાત રોજની થઈ પડી તેથી તે હકીકત જ્યંતીલાલની આગળ જાહેર કરવાનો વિચાર થયો, “કહું કે ન કહું? કદાચ તેમને જોડું તો નહીં લાગે? કહેવાથી મેળવેલી મહેરબાની પાછી જતી તો નહીં રહે? એવી શંકાથી તેની જીભ ઉપડી નહોતી.”

એક રાત્રે વીરબાળા અને જ્યંતીલાલ સીનેમા જોઈઘેર આવી સુઈ ગયાં. સીનેમામાં જોયેલાં દૃશ્ય પ્રમાણે બકુલનો હેવાલ હોવાથી વીરબાળા જ્યંતીલાલને ધીમે રહી કહેવા લાગી “મારે તમને એક ખાનગી વાત કરવી છે, જોડું ન લગાડો તો કહું.”

“જોડું નહીં લગાડું સુખેથી કહે!”

“મારા સમ ખાઓ!”

“તારા ગળાના સમ” એમ કહી જ્યંતીલાલે તેના ગળે હાથ મુકી વચન આપવાની સાથે ભેગાભેગી મસ્કરી પણ કરી નાખી.

“ગળાના સોગન ખાવામાં પણ આવી મસ્કરી હોય?”

“એ તો મને સીનેમાનું પેલું દસ્ય યાદ આવી ગયું તેથી તે વિચારમાં કુદરતી રીતે અડપલું થઇ ગયું.”

“ત્યારે હું પણ સીનેમાના એક દેખાવની વાત કરવા માગું છું. જરા પણ ખોટું લગાડશો નહીં.”

“સોગન ખાધા પછી તારા ઉપર ખોટું લગાડાતું હશે ?”

“ત્યારે જુઓ સાંભળો, ઘણા દિવસથી તમને કહેવાનું કરતી હતી, પણ આજે જે સીનેમામાં જોયું તે હું કેટલાક દિવસથી આપણી જોડે જોયા કરું છું.”

“સીનેમામાં શું જોયું ?”

“પેલા ખાનઅહાદુરનું ઘર. આઈ સાહેબને કેટલા બધા મળવા આવતા, ખાનઅહાદુરની ગેરહાજરીમાં આઈ સાહેબ બીજાઓની સાથે બાજી રમતાં, મસ્કરીઓ કરતાં, દારૂ પીતાં, અને વીજળીની બત્તી બંધ કરી સંતાગો રમતાં. તેમનાં કપડાં કેવાં દેખાતાં હતાં ? મને તો જોતાં શરમ આવતી.”

“આવું સીનેમા જેવું ક્યાં જોયું ?”

“આપણી જોડેજ. આ અસંતીલાલ બહાર જાય છે કે સારા પોશાકમાં કેટલાક શેડીઆઓ આવે છે અને કોણ જાણે તેઓ અંદર સાંકળ વાંશીને શું કરે છે ! ! હું તો રાત્રે પણ તેવું કોઈ કોઈ વાર જોઉં છું. મને તો લાગે છે કે સીનેમામાં જેવું બને છે તેવું તેઓ કરતાં હશે. બજાએ કલાક સુધી ઓરડી વાંશી અંદર રહે છે. હું ધાંડું છું કે તેને ઘણીની બીક નહીં હોય ! કદાચ ઓચિંતા અસંતીલાલ આવે તો ફારસ થાય અને બકુલના બાર વાગે.”

“અસંતીલાલના ઘણા મિત્રો છે. તે સૌની સાથે બકુલ છુટથી બોલે છે. વળી બકુલને શેત્રંજબાજી સરસ રમતાં આવડે છે તેથી કેટલાક રમવા અને કેટલાક વાતો કરવા આવતા હશે. અસંતીલાલે એવી છુટ આપી હશે.”

“પણ બારણાં શું કરવા બંધ કરતાં હશે ?”

“બારણાં બંધ કરવાનું તો કારણ એટલુંજ કે ઘણા લોકો ધર્માની દૃષ્ટિથી જીએ છે, તેમને આવી તેવી છુટ ગમતી નથી તેથી કદાચ છુટથી વાતો કરતાં કે મશ્કરી કરતાં કોઈના જીવામાં આવે તો ટીકા કરે તેથી બંધ રાખતાં હશે.”

“વળી હું અઠવાડીઆથી નવું જોડે છું, કોઈ વખત રાતના મારા જેવી જીવાન એક બે સ્ત્રીઓ પણ આવે છે, થોડી વાર પછી અસંતીલાલની સાથે બીજા પુરૂષો પણ આવે છે. ક્યારે પાછા જાય છે તેની સમજણ પડતી નથી. મને લાગે છે કે અહીંઆંજ તેઓ સુઈ રહેતાં હશે. આવો સીનેમા હું તો રોજ અત્રે જોઉં છું. એક વખત તો હું તમને કહેવાનું કરતી હતી કે તમારે રાત્રે બહાર જવું નહીં, પણ તમને ખોટું લાગે તેથી કહેલું નહીં.”

“એ તો મિત્રાચારીમાં ચાલે છે, મને તો એમાં કાંઈ નવાઈ લાગતી નથી. કનકનગર જેવા શહેરમાં કોઈ કોઈને પુછે તેમ નથી. સૌ પોતપોતાનો ધંધો કરે કે નિંદા કરે ?”

“મને તો નવાઈ લાગી. બકુલના ચાળા પણ એવાજ લાગે છે, ગમે તેવાને શીશીમાં ઉતારી દે તેવી છે.”

“પણ હવે તારા ચાળા બકુલ કરતાં વધે તેવા છે. હવે તો તું બદલાઈ ગઈ છે. તું શાથી બદલાઈ ગઈ તે મને સમજાતું નથી.”

“તમે બદલાયા એટલે હું પણ બદલાઈ. તમે બદલાયેલા નથી જણાતા ? પહેલાંની તમારી રીસ, તમારો ત્રાસ, તમારો માર, એ બધું સંભારોને ? તે તમે છોડી દઈ હવે મારી સાથે કેવું આનંદી વર્તન રાખો છો ?

“આ પ્રમાણે તમે બદલાયા એટલે હું પણ બદલાઈ.”

“તું પણ હવે બરાબર પરીક્ષા કરતાં શીખી ગઈ.”

“એટલી પરીક્ષા કરતાં હું શીખી ગઈ માટેજ મને શંકા પડે છે કે બારણાં બંધ કરી અંદર કાંઈ ગોટાળો કરતાં હશે. આપણે સીનેમામાં પાછળથી જોયું તેવુંજ હોવું જોઈએ.”

“ હોય તો શું બગડી ગયું ? ઘણી ઘણીઆણી રાત્રી તો ક્યા કરે મીઠાં કાઠ ? બંનેને પાલવતું હશે, એટલે આંખ આડા કાન કરી ચલવતા હશે. તેમાં બસંતીલાલનું શું બગડી ગયું ? તેમના ગ્રાહકો એ ઘડી આવી શેત્રંજ રમતા હશે, મોજ મારતા હશે અને ખીસું ખાલી કરતા હશે. પૈસા વગર થોડીજ કાંઈ બકુલ પેસવા દે એવી છે ? આવી બુલબુલ જેવી બકુલને મેળવવા માટે તો ઘણા શ્રીમંતો ફાંફાં મારે છે અને દલાલોને દલાલી આપે છે. ”

“ આના પણ દલાલો હશે કે ? ”

“ અરે ઘણાએ. આ કનકનગર કાંધ મુંબઈથી ઉતરે તેમ નથી. દરેક જાતના ધંધા. જુગારના ધંધા, વ્યભિચારના ધંધા, લુચ્ચાઇના ધંધા, દરેક જાતના ધંધાદારીઓ અને તેના દલાલો તૈયાર છે. ધંધામાં ઉતરનાર જોઇએ, દુનિયા ઝુકતી હે ઝુકાનેવાલા ચઇએ. ”

“ આ ધંધાની અને દલીલોની મને આજજ ખબર પડી. ”

“ ભોગ માત્ર અમારા પુરૂષના છે કે કોઇ અમારો ઘડો કરે નહીં. સ્ત્રીઓને તો મજા છે, અને તેમાં વળી તારા જેવી ફાંકડીને તો ઘણીજ મજા. જરાક આંખનો ધસારો થયો કે શ્રીમંતો આવીને પગે પડે. મુનિવરો ચળી ગયા તો સામાન્ય માણસ શા હિસાબમાં ? અમે મહા મહેનતે સો રૂપિયા એક માસમાં પેદા કરીએ અને તમે ધારો તો તેટલી કમાણી એક દિવસમાં કરી લો. તમારા ઉપર શીદા થનાર જેવો આશક તેવી તમારી કમાણી ! ”

“ ત્યારે તો તમારા કહેવા ઉપરથી મને લાગે છે કે આ બકુલ બાઇ તેવો ધંધો કરતાં હશે. ”

“ એ તો બધું ચાલે. ”

“ ત્યારે આ બસંતીલાલ દલાલી જેવું કામ કરતા હશેને ? ”

“ ના ના, દલાલી શાની ? એ તો બધા પોતપોતાની ખુશીના સોદા થાય અને બક્ષીસ મળે. ”

“ ત્યારે આ જે બીજાં જૈરાં આવતાં હશે તે ? ”

“ તે બધાં મોજશોખ માટે આવે. અમુક સાથે પ્રેમ થયો હોય અને તેમને મળવું હોય ત્યારે ક્યાં મળાય ? તે માટે આવું એક મેળાપીનું સ્થાન રાખ્યું હોય તો વાયદા પ્રમાણે મળી શકાય. તેમાં તેમનું શું બગડી ગયું ? તે બંને તરફથી બકુલને અને બસંતીલાલને બક્ષીસ મળે. એટલા માટે તો તેમણે ખાસ તે કામ માટે ચાર દીવાનખાનાં રાખ્યાં છે. સૌ પોતપોતાને ફાવે તે વખતે આવી આનંદ ભોગવી ચાલ્યા જાય. કહે, બસંતીલાલને આ ધંધો શો ખોટો ? મોટાઓથી ઓળખાણ થાય અને પૈસા મળે, પાછનું નુકસાન નહીં અને હજારોનો ફાયદો. ન્યારે મેં આ કારસ્થાન જોયું ત્યારે મને તો લાગ્યું કે એવું પૈસા કમાવાનું ખાતું ઉઘાડ્યું હોય તો મોટો લાભ થઈ જાય અને સારી રકમ ભેગી થાય, ચાર પાંચ વરસમાં વીસ પચીસ હજાર રૂપિયા કમાઈ જઈએ તો દેશમાં જઈ લહેર મારીએ ? ”

“ અરે આ શું બોલ્યા ? એવું આપણાથી થાય ? બકુલ તો કરે.”

“ ના ના, તારી વાત નથી, હું તો પેલી કમાણીની વાત કરું છું. બહારો બહાર કોઈનાં ચોકઠાં બેસાડી આપવાની વાત છે. પારકી પત્ની અને પારકો પતિ એ બંનેને મેળવી આપવાના ધંધાને હું તો પરોપકારનું કામ ગણું છું, તે આપડાં બંને સંતોષ પામે. જો તું બારીકાઈથી જોઈશ તો તને જણાશે કે કેટલાક કુંવારા, કેટલાક રાંડેલા, અને કેટલાક શોખીન માંડેલા પુરુષોના સંબંધમાં, કેટલીક શીંગમાંથી સડેલી શોખીન સંધવાઓ, અવળે રસ્તે ઉતરેલી અને લાલચમાં ફસાયેલી કેટલીક વિધવાઓ કેવી રીતે જોડાય છે અને તે માટે કેવી કેવી યુક્તિઓ રચાય છે; તેમને સંસારવિલાસની ઇચ્છા થાય, યુવાનીનો મદ ઉભરાતો હોય, અને મન ઉપર અંકુશ હોય નહીં, વેશ્યાવાડે કે હલકી જગોએ જવાય નહીં, તો તે પછી શું કરે ? છાની રીતે આવાં સ્થળો શોધે અને મનકામના પૂરી કરે. મને આ બધું જોઈને એમ લાગ્યું કે આવો ધંધો કરવામાં ફાયદો છે. બોલ

તને હવે આટલી વાત ઉપરથી શું સમજાયું? આવો ધંધો કરવા સલાહ આપે છે?”

“મને સલાહ આપવાની સમજણ ન પડે, પુરૂષના કામની પુરૂષને સમજણ પડે.”

“બરાબર, તારી વાત ખરી છે, પુરૂષના કામની મને સમજણ છે પણ સ્ત્રીના કામની તો તને સમજણ પડશેને? જે સ્ત્રીઓ આવે છે તેની સરભરા બકુલ કરે છે તે તારા બાળુવામાં છે એટલે જે સ્ત્રીઓ આવે તેની સરભરા તો તારે કરવાની છે.”

“પણ પુરૂષો આવશે તેની સરભરા કોણ કરશે?”

“તેની સરભરા હું કરીશ.”

“પણ તમે નહો તે વખતે?”

“બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં કોણ કરે છે?”

“બસંતીલાલની ગેરહાજરીમાં બકુલ કરે છે.”

“ત્યારે મારી ગેરહાજરીમાં કોણ કરે તેનો ખુલાસો તારા હાથેજ થઈ ગયો. જેમ બકુલ કરે તેમ તું પણ કર.”

“પણ તે તો બકુલને આવડે, મને ન આવડે. પારકા પુરૂષની સરભરા કરતાં શરમ ન આવે? હાય હાય! આ શું બોલ્યા?”

આટલા બધા ભોળપણમાં વીરબાળા પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં આવી ગઈ, તેનું શુદ્ધ અને દૃઢ હૃદય એકદમ ચમકી ઉઠ્યું. આવા તેના ઉદ્દગારથી જ્યંતીલાલને લાગ્યું કે હવે આગળ ન વધવું. વધારે ઉતાવળ કરવાથી કદાચ બાજી બગડી જાય અને થોડી ઘણી પાટા ઉપર ગાડી ચડી છે તે પાછી ઉતરી જશે. હજી વધારે પાણી છાંટવાની જરૂર છે. માટે તે વાત ઉલટાવી તે કહેવા લાગ્યો, “ના, ના, બકુલની માફક વર્તવાનું કહેતો નથી, વળી બકુલ જેવું તને કરતાં પણ ન આવડે. તેમાં તો ઘણી ચાલાકીની જરૂર છે. સારા માણસને સીસામાં ક્રેસ ઉતારવો તેની વિદ્યા શીખવી પડે, છે તે વિદ્યા તને

એટલામાં ક્યાંથી આવડી જાય ? પણ તે સાથે બીજી બૈરીઓ પાસેથી કેમ કામ લેવું તે તો શીખવા જેવું છે. ધારે કે આપણે કોઈ બૈરીને નોકર રાખી તેની પાસેથી તેને લાયક કામ લેવામાં ઓછી હોંશીઆરી નથી. તું તો હજી ભોળા ને ભોળા રહી. જો તને ખાનગી વાત કહું, સાંભળ, આપણી સામેની ચાલીમાં બે ત્રણ જણાં રહે છે તેમને તું બરાબર ઓળખી ગઈ છે ? ”

“હા. બરાબર ઓળખું છું, તે આપણી ઓરડીમાં આવે છે, હું પણ કોઈ વખત તેમને ત્યાં જઈ છું. ત્રણે ઓરડીવાળાં ધણી ધણીઆણી છે.”

“જો ચાટલી તું ભોળા. ”

“તે તો ધણીધણીઆણી નથી પણ ધણીધણીઆણી જેવો સંબંધ ધરાવી રહે છે. આ બસંતીલાલ કામ કરવામાં એવો હોંશીઆર છે કે વાત પકડાય નહીં. જો એ ત્રણે જણ કેવી ફાંકડી છે ? દેખાવમાં કેવી મર્યાદાવાળી દેખાય છે પણ તે બધી રાખેલી છે. તેમની પાસેથી બકુલ એવું કામ લે છે કે તે રાજપુત્રીમાં રહે છે અને બકુલ તેમની મારફત મોટી કમાણી કરે છે.”

“આ તમે શું બોલ્યા ? દેખાવમાં તો શાણાં છે. કોઈ જાણે નહીં તેવી તેમની રહેવાની છટા છે.”

“માટેજ હું તને ભોળી કહું છું. કહે, બકુલને કેવું કામ લેતાં આવડે છે ? બકુલ તો વેગળી ને વેગળી. ખાસ કોઈ એવો ગીનીઓ ને ગીનીઓની કાથળા ખાલી કરનાર આવે ત્યારે બકુલ પોતે તેમાં ભાગ લે. બાકી તો બીજાઓ પાસેથી કામ લે.”

“મને તો આ માળામાં ઘણું શીખવાનું મળ્યું. તમે ઠીક સૂચના આપી.”

“અત્યાર સુધી તેં સીનેમા જેવું જોયું પણ અહીંયાં ધારીને જોજો એટલે ઘણું શીખવાનું મળશે. તું જરા તેમનાથી છુટ લેજો એટલે ખાનગીમાં ઘણું જોવાનું મળશે. આપણે કાંઈ બકુલ જેવું

થવાનું નથી. પણ તને નથી લાગતું કે આ ધંધામાં ધણો ફાયદો છે ? એવી એક ક્યાંડીથી શોધી કાઢી હોય અને ધરમાં કામકાજ કરવાના બહાને રાખી હોય તો કોઈને શી ખબર પડે ? ધરમાં તું રહી એટલે કોઈ શંકા લાવે નહીં. વળી પાસે હું રહ્યો એટલે કોઈ પુરૂષને આવવું હોય તો આંચકો ખાધા શીવાય આવી પણ શકે અને આપણે બંને જરા દૂર ખસી જઈએ અને તેમને ગોઠવણ કરી આપી હોય તો તેમને જેમ કરવું હોય તેમ કરે અને આનંદવિશ્વાસ ભોગવે તેમાં આપણું શું બગડી જાય ? આપણે તો ગ્રાહકનું કપાળ નોંધ તેની પાસેથી શી લેવાની.”

“પણ તેવી ક્યાંથી મળી આવે ?”

“અરે ! તેવી તો મળી આવે, રાખનાર નોંધએ. તે બાબતમાં બસંતીલાલ અને બકુલ ધણાં હોંશીઆર છે. જો આપણી ઇચ્છા હોય તો એક બે રાખી લઈએ, અને બકુલ કરે છે તેમ તું કર અને બસંતીલાલ કરે છે તેમ હું કરું.”

“ના ના, તમારી ગેરહાજરીમાં કોઈ પુરૂષ આવે તે તો મને ન પાલવે. કારણ કે કદાચ તે પુરૂષની મારા ઉપર નજર બગડે તો મારી શી વલે થાય ? તે વખતે ફાંસો ખાધ મરવા જેવું થાય. તમારી હાજરીમાં બંને જણુ ગમે તે કરે તે વાત જુદી છે.”

“હજી તું બરાબર સમજી નહીં, મારી ગેરહાજરીની વાતજ કરતો નથી. તારે તો અલગ રહેવું, માત્ર હું તને કહું તેટલી તારે ગોઠવી આપવી. વળી જો તારે નોકરની પણ જરૂર છે એટલે એક પંથ અને દો કાજ. નોકરને બદલે એવી કોઈ યુવાન સ્ત્રી મળી આવે એટલે બસ. તે કામ કરશે અને તે સાથે જો કોઈ ઉંચી ન્યાતની મળી આવશે તો તેને રસોઈ માટે રાખીશું. આ પ્રમાણે બે બાબતો રહેશે. તું શેઠાણી અને હું શેઠ. આપણે બે ચોખ્ખાં અને પવિત્ર. જરૂર પડશે તો એક બે દિવાનખાનાં જોડે રાખી લઈશું. મારી તો સલાહ બેઠી છે, કેમ તારો શો વિચાર થાય છે ?”

“આમાં મારી સલાહ શા કામની? મને તો કાંઈ સમજણ પડે નહીં, પણ એટલું કે આપણને હરકત ન આવે તે પ્રમાણે કરજો.”

“તે માટે તો ચિંતા કરવી નહીં, મને બહારનો ભપકો રાખતાં આવડે છે તે તો તારા જાણ્યામાં છે. હમણાં કેટલાક સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં છે, ત્યાં બે ત્રણ આંટા મારીશું. મહારાજની જરા ચાકરી ઉઠાવીશું, અને ધર્મનો ડોળ વધારે કરીશું, એટલે શ્રીમંતોની ઓળખાણ થવાની, તેમાંથી કેટલાકને ફરસાવીશું. લાલભાઈ શેઠ પણ સાધુના ભક્ત છે, વળી તેમના માનીતા આચાર્ય સૂર્યવિજય મહાવીર જ્યંતી ઉપર અત્રે આવવાના છે. તેથી તેમની હિંદુથી કામ પણ લેવાશે. મહારાજ અને લાલભાઈ કહેશે તે કામ ઉપાડીશું એટલે બેડો પાર. બહારથી ધર્મમાં ખપીશું, એટલે આ ધંધાની કોઈને માલમ પણ નહીં પડે. વળી આપણે ધણીધણીઆણી છીએ તેથી કોઈને શંકા પણ લાવવાનું કારણ નહીં રહે. દુઃખ ધણા દિવસ ભોગવ્યું, હવે તો આપણે ખૂબ મોજ મારીએ. ધણા દિવસની ભુખ ભાગી નાખીએ. તારા માટે એક સૌપમાં જઈ દાગીના પણ લઈ આવવા છે, થોડા દિવસ થાય કે ખાસ મોટર રાખી તને શેઠાણી તરીકે ફેરવું ત્યારે મારા મનની ઉમેદ પૂરી થાય. મેં તને ધણું દુઃખ આપ્યું છે તે મને સાંભરે છે ત્યારે ખૂબ જીવ બળે છે. તારા જેવા રત્નની હું પરીક્ષા પ્રથમ કરી શક્યો નહીં. હવે મને ધણોજ પસ્તાવો થાય છે.”

“ના ના, જીવ બાળશે નહીં, મારા સમ જીવ બાળો તો, પાછલું બૂલી જાઓ, હવે તો જેટલો આનંદ ભોગવવો હોય તેટલો ભોગવો, તમારું મન જરા પણ દુઃખાવવા માગતી નથી. તમે કહેશો તે પ્રમાણે ચાલીશ.” એમ કહી વિલાસની વાત ઉપર ચડી મધ અને બટન દબાવી બત્તી ગુલ કરી પ્રકાશથી ઉદ્ભવતી લજ્જાને તિલાંજલિ આપી.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

કનકનગરમાં બે આચાર્યોની પધરામણી, દીક્ષાનો બોધ,
લાલભાઈ શેઠની અંધ શ્રદ્ધા, મહાવીરજયંતી.

* Happy the man, who early learns the wide chasm
that lies between his wishes and powers. —Goethe.

સૂર્યવિજય આચાર્ય તથા તેમના શિષ્ય શુદ્ધિવિજયજી વીગેરે સાધુ-
ઓએ ગાંધારી ગામથી વિહાર કરી માલિકા ગામમાં આવી, શુદ્ધિ-
વિજયે દીક્ષાના મોહમાં ફસાવેલા શરીકાંતને ફાગણ વદ ૧૨ ના દિવસે
ગુપ્ત રીતે દીક્ષા આપી, ત્યાંથી એકદમ નીકળી કનકનગર તરફ
વિહાર કરવો શરૂ કર્યો. કંચનશ્રી વીગેરે સાધ્વીઓ માલિકાની છુટાં
પડી મધુરી ગામ તરફ ગયાં.

શિષ્યના પરિવાર સાથે આચાર્ય સૂર્યવિજય ચૈત્ર સુદ ૬ ના રોજ
કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યા. આ વખતે કેટલાક યુવાનીઓએ
એવો નિશ્ચય કરેલો કે તેમના સરઘસ વખતે કાળા વાવટા હાથમાં
રાખી “પાછા પધારો” વાળા લેખની પતાકાઓ ફરકાવી સરઘસ કાઢવું,
આ વાતની જાણ થવાથી લાલભાઈ શેઠે પોલીસની મદદ માગી પૂરતા
બંદોબસ્ત સાથે આચાર્ય સૂર્યવિજયનું સામૈયું કર્યું. સામૈયામાં મોટું બેંડ
લાવવામાં આવ્યું હતું, લાલભાઈ શેઠના સંબંધીઓ તથા શ્રેષ્ઠક શ્રીમંત
ચુસ્ત ભક્તો શીવાય ઘણાજ ઓછા જૈનોની હાજરી સાજનમાં જણાતી
હતી. આ પ્રમાણે લાલભાઈએ સ્વાગત કરી આચાર્યને મોટા ઉપા-
શ્રયમાં ઉતાર્યા. એમાં પણ લોકોનો કચવાટ હતો છતાં લાલભાઈની
સરમને લીધે લોકોએ વિરોધ ઉઠાવ્યો નહીં.

કનકનગરમાં સંધનો ઘણો મોટો ભાગ આ આચાર્યની વિરૂદ્ધ
હતો. ભદ્રાપુરીમાં બનેલાં આચાર્યનાં પરાક્રમે છાપામાં બહાર પડેલાં

* તેજ મુખી માણસ છે કે જે પોતાની ઈચ્છા અને પોતાની શક્તિ
વચ્ચે રહેલી મોટી ખીણ આગળથી સમજી શકે છે.

હોવાથી લોકો તેમને દીક્ષાના એડવોકેટ તરીકે કહેતા હતા. તેમની પક્ષમાં જે લોકો હતા તેમનાં હૃદય તો તેમના વર્તન પ્રત્યે તિરસ્કાર અતાવતાં હતાં પણ શું કરે? એવા ઘણા પુરૂષો હતા કે જેઓ શ્રીમંતના આશ્રિત હતા. વળી કેટલાક અંધ શ્રદ્ધાળુ શ્રીમંતો તેમના ખાસ ભક્તો હોવાથી તે લોકો આચાર્યનું બહુ માન કરવા પૈસા તોડી નાખતા હતા, આથી આચાર્યનો મદ કમી થતો નહોતો.

બીજા દિવસથી મોટા ઉપાશ્રયે આચાર્યે વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. લાલભાઈ શેઠ હમેશાં વખતસર વ્યાખ્યાનમાં આવતા. ઉપાશ્રય ચીકાર ભરાઈ જવા લાગ્યો, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ તમાસો જેવા આવતા. કે અહીંયાં કોઈ ભદ્રાપુરી જેવો બનાવ બને છે અને કાંઈ જેવાનું મળે છે. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સભાસદો પણ મોટી સંખ્યામાં જેવા આવતા. શરૂઆતમાં તો આચાર્યશ્રીએ જરા બીજા વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું પરંતુ જેમ જેમ પગ જમતો ગયો તેમ તેમ પદ્મવિજય, શાંતિસાગર, વિવેકવિજય, પુષ્પવિજય, ભારતી-કુમાર વીગેરે જેઓ અયોગ્ય દીક્ષાની વિરૂદ્ધ હતા તેમની ખુબ નિંદા કરવા લાગ્યા, અને દીક્ષાની પ્રશંસા અને ગૃહસ્થાશ્રમ પ્રત્યે તિરસ્કારનાં વ્યાખ્યાનો શરૂ કર્યા. એક દિવસ વ્યાખ્યાનમાં ભદ્રાપુરીની માફક શ્રાવકો ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવી આચાર્ય કહેવા લાગ્યા—

“હાલમાં કેટલાક અધર્મી, પાપી, નાસ્તિક અભવી જીવો નીકળ્યા છે તે દીક્ષાને તોડી પાડવા માગે છે અને ગૃહસ્થાશ્રમને ઠેઠ આસમાન સુધી ચડાવવા માગે છે. ગૃહસ્થાશ્રમ એટલે શું? છકાયના કુટામાં સડખડતા શ્રાવકોનું પાપાશય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો હડહડતી નરકની ખાણ. આવા ગૃહસ્થાશ્રમને વખાણનાર પેલા ચળવળીઆઓની સી ગતિ થશે? તેમની મને દયા આવે છે કે અરે ચેતન! ભવીત-વ્યતાથી નિગોદ અને નારકીમાંથી નીકળી આ મનુષ્યભવ પાંખા, તેમાં પણ અન્ય જાતિમાં નહીં જતાં શ્રાવક કુળમાં ઉત્પન્ન થયા અને ઉત્તમોત્તમ એવો જૈનધર્મ પામ્યા છતાં તેમને આવી દુષ્ટ બુદ્ધિ

ઉકલી. હાથમાં આવેલા રતનને કાચનો કડકો ગણી ફેંટી દે છે, અહા ! કેવો તેમનો પાપનો ઉદય ? તેમને જોઇ માફ હૃદય બળી જાય છે. તરણ તરણ સાધુઓ, ભવસાગરથી પાર ઉતારનાર સાધુઓ, દીક્ષા આપી મોક્ષમાં લઇ જનાર સાધુઓ અને જેમને વંદના કરતાંજ પાપ ધોવાઈ જાય એવા સાધુઓના પુણ્યપ્રભાવથી આવેલા યોગને વધાવી નહીં લેતાં તેમની સામે બંડ ઉઠવવા તૈયાર થયા છે. અરે તેમની શી દશા થશે ? સાધુઓની વૈયાવચ કરનારનો ભવ કેવો સુધરે છે ! ઉત્તમ પ્રકારનાં આહારપાણી આપવાથી કેટલા બધા જીવો તરી ગયા ? એ બધો કોનો પ્રતાપ ? અમારા જેવા સાધુઓનો. આ પ્રમાણે એક સાધુ કેટલા બધા જીવોને તારી શકે છે ? મારા જેવા ઘણા સાધુઓ થાય તો જૈનકોમ કેટલી બધી તરી જાય ? લોકો કેટલા બધા સુખી થાય ?

કેટલાક ભામટા લોકો બરાડા પાડે છે કે જૈનવસ્તી ઘરી ગઈ, પણ તેવા બરાડાથી શું ? અમે ફક્ત ૩૫૦ થી ૪૦૦ સાધુઓ છીએ અને આશરે ૧૫૦૦ સાધ્વીઓ છે. જૈનોની વસ્તી પ્રમાણે તો ઓછામાં ઓછા બે હજાર સાધુઓ અને પાંચ હજાર સાધ્વીઓ જોઈએ. ત્યાં સુધી એટલી સંખ્યા નહીં થાય ત્યાં સુધી જૈનોના ઉદ્ધારની આશા રાખવી તે આકાશકુસુમવત્ છે. વર્ધમાન વિધાલય, દવાખાનાં, સુવાવડખાનાં, નિશાળો, ખેતરડોંગો, ઇત્યાદિ રાખવાથી કાંઈ પણ ફાયદો નથી, તે તો માત્ર પૈસાનું પાણી છે. તેમાં પૈસા ભરનાર અને તેનો લાભ લેનાર નરકને પંથે ચાલી રહ્યા છે, તેમાંથી અધર્મી, નાસ્તિક અને અંગારા પાકે છે. જીઓ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજમાં કેણું જોડાયા ? તે કેળવણી લેવાવાળા. કેળવાયેલાની પાછળ બીજા પણ ઝંપલાયા. જીઓ આપણા પુણ્યશાળી શેઠ લાલભાઈ અને બીજા શેઠી-આઓ ! તેવી કેળવણી તરફ તિરસ્કારથી જીએ છે, તે પુણ્યાત્માઓ મોટા મોટા સંઘો કાઢી ક્યારનાં તીર્થંકરગોત્ર બાંધી ચુક્યા છે. ઉજ્જમણાં કરી નામ અમર કર્યા છે. ધન્ય છે લાલભાઈ શેઠને ! હમણાં થોડા વખત ઉપર સુવર્ણપુરમાં સામટી ત્રણ જણને દીક્ષા અપાવી.

દીક્ષાના વરઘોડા વખતે તેમને હાથી ઉપર બેસાડી સંસારનો છેલ્લો લ્હાવો લેવડાવ્યો. આ પ્રમાણે કરી તેમના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો અને તેમને સંસારના પારાવાર દુઃખમાંથી મુક્ત કર્યો. તે નવદીક્ષિત શિષ્યો મારી સાથે અત્રે આવેલા છે. વિહારમાં તેમને વડી દીક્ષા પણ આપી છે, તમે તેમની મુખાકૃતિ ઉપરથી સમજી શકશો કે તે કેવા ચાલાક છે.”

કોઈ હરામખોર બંદે છે કે આ આચાર્યને તો દીક્ષાનું ગાંડપણ હાલ્યું છે. હું તેને જવાબ આપું છું કે “હા, ગાંડપણ હાલ્યું છે. જે લોકો ધર્મને માટે ગાંડા થાય છે તેજ ખરા ડાહ્યા છે. બસ, અમારે તો દીક્ષા દીક્ષા અને દીક્ષાનો બોધ આપવાનો છે. દીક્ષા આપવી એજ અમારો ધંધો છે. કોઈ માણસને દીક્ષાનો ભાવ થયો કે તરતજ તેને દીક્ષા આપવી જોઈએ. જરા પણ વિલંબ કરવો નહીં. અમે તો ગમે તે આવે તેને દીક્ષા આપવાના. એકસો આઠ ચેલા કરવાનો મારો અભિપ્રાય છે. અત્યાર સુધીમાં બાવન જણને દીક્ષાઓ આપી મોક્ષના માર્ગે ચડાવ્યા છે.”

“જંજુસ્વામી પછી તો મોક્ષનાં દ્વાર બંધ થયાં છે. બધા મરીને ક્યાં ભેગા થશે?” એવો ઉદ્દગાર સભામાં દૂરથી કોઇના મુખમાંથી નીકળ્યો.

આચાર્ય—“જેયું ? સાંભળ્યું ? છે કોઇને અમારા ઉપર શ્રદ્ધા ? તમારા ડાચામાં વાગે તેવો જડબાતોડ જવાબ મારી પાસે છે, પણ અત્યારે હું ગમ ખાધ બોલતો નથી, વ્યાખ્યાન પછી મારી પાસે આવજો, ખુલાસો કરીશ. આવી રીતે વ્યાખ્યાન ડોળી નાખનાર અધર્મીઓની શી ગતિ થશે ? મને દયા આવે છે.”

“અમારી દયા ખાવાની જરૂર નથી.” એવો સભામાંથી બીજો ઉદ્દગાર નીકળ્યો.

વચ્ચે લાલભાઈ શેઠ બોલ્યા “મહારાજ ! આપ વ્યાખ્યાન શરૂ રાખો, કોઇના બોલ્યા ઉપર ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી.”

આચાર્ય—“મારી દીક્ષાપ્રવૃત્તિ વચ્ચે જો કાંઈ વિદ્યુત આવ્યાં ન હોત તો અત્યાર સુધીમાં બીજા ૨૫૦૦ આત્માનો ઉદ્ધાર કરી

શક્યો હોત. તેથી એમ સમજશે નહીં કે હું હીંમત હાર્યો છું. પહેલા કરતાં તો અમણી હીંમત આવી છે. ભૂર્ત્ત્વરિએ કહ્યું છે કે—

પ્રારમ્ભ્યતે ન ચલુ વિઘ્ન મયેન નીચૈઃ ।

પ્રારમ્ભ્ય વિઘ્નવિહિતા વિરમન્તિ મધ્યા ।

વિઘ્નૈ પુનઃ પુનરપિ પ્રતિહન્યમધ્યાઃ ।

પ્રારમ્ભ્ય ચોત્તમજના ન પરિત્યજન્તિ ॥

નીચ પુરૂષો વિઘ્નના ભયથી કાર્યનો આરંભ કરતાં નથી, મધ્યમ પુરૂષોનો આરંભ કરે છે પણ તેમાં વિઘ્ન આવવાથી કામ છોડી દે છે અને ઉત્તમ પુરૂષો તો કાર્યનો આરંભ કરીને તેમાં વારંવાર વિઘ્ન આવ્યા છતાં પણ તે કાર્યને છોડી દેતા નથી. તે પ્રમાણે હું મારી દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ છોડી દેવાનો નથી, ભલે ગમે તેટલાં વિઘ્ન આવે તે સહન કરવા તૈયાર છું, પણ દીક્ષા તો આપવાનોજ.”

“સગાં અને સંઘની રજા શીવાય દીક્ષા આપી શકાય નહીં તેનું શું ?” એવો ત્રીજો ઉદ્દગાર સામેથી નીકળ્યો.

આચાર્ય—“જેયું લાલભાઈ ! આ તોક્ષાની લોકોનું રૂપક સમજાવું નથી. તે લોકો લડવા આવેલા જણાય છે માટે હવે માસે વિચાર એવો છે કે આજનું વ્યાખ્યાન બંધ કરું.”

લાલભાઈ તથા બીજા શેડીઆઓ ઉભા થઈ હાથ જોડી કરગરવા લાગ્યા “મહારાજ ! આમ તપી ન જાઓ, કોઈ બેલે તેનું મોં આપણાથી શી રીતે પકડાય ?”

મહારાજ ગુસ્સે થઈ બોલ્યા “એવા માણસને સંઘ બહાર મુકવો જોઈએ, લાલભાઈ શેઠ ! આ કાંઈ નાના છોકરાના બેલ નથી. આ તો આગમની વાતો છે, શાસ્ત્રનાં પાનાં છે, કાંઈ છાપાં નથી. જો કાંઈ બંદોબસ્ત નહીં કરો તો આગળ ખરાબ પરિણામ આવશે.”

“જોઈએ તો ખરા ! સંઘ બહાર શી રીતે મુકાય છે ?” આ પ્રમાણે ચોથો ઉદ્દગાર ટોળામાંથી નીકળ્યો.

લાલભાઈ પરિસ્થિતિ અમુક ગયા, તેથી આચાર્યને વિનંતી કરી

“મહારાજ ! કોઈને વ્યાખ્યાનનો લાભ લેવો નથી અને લડવું છે, હવે તો વ્યાખ્યાન ડહોળાઈ ગયું છે, માટે કૃપા કરી બંધ કરો.”

આવી ગરબડ વચ્ચે ચારાંચ યુવકોએ એકદમ નીચેની છાપેલી પત્રિકાઓ વહેંચી દીધી—

દીક્ષાના હીમાયતી આચાર્ય સૂર્યવિજયને સાચી શીખામણ.

(ગઝલ)

મુનિશ્રી સૂર્યવિજયજી ! નિધામાં એક લો અરજ,
ન હો કે હો ભલે મરજ, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૧
શું આપો બોધ દીક્ષાનો દઈ હૃદયેશ વ્યાખ્યાનો ? !
જરા વિચાર મન આણો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૨
યુવાનોને ભભાવીને, જુદા પંથે ચડાવીને,
દુભાવો છો કુટુંબીને, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૩
બની વિરહી રડે નારી, રડે છે માન બિચારી,
છતાં છોડો ન હઠ ભારી, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૪
કરે રૂદન કુટુંબી જન, ન ભાવે પોંચું ખાવું અન્ન,
છતાં નવ પીંગળે છે મન, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૫
મજે જો કોઈ કહેનારો, કરો છો આપ ધુન્નરો,
નહીં કંઈ કહેવું ગણકરો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૬
મહાવ્રત પંચને ધારો, દયાને કેમ વિસારો ?
મુનિશ્રી આપ વિચારો, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૭
સ્વજનને આપ સંતાપી દયાનો ધર્મ ઉથાપી,
શું રાગો છો પોંડા આપી ? દયા દિલમાં જરા લાવો. ૮
ઝુકાવી આપને મસ્તક, મુનિશ્રી વિનવું આ તક,
મુકી દોને હવે રકઝક, દયા દિલમાં જરા લાવો. ૯
તણાઈ ધર્મના રાગે જપ્તુવું આપની આગે,
મહાસુખ શું વળગે ? દયા દિલમાં જરા લાવો. ૧૦

આ પત્રિકાઓથી ગરબડ ખૂબ વધી પડી. આચાર્યના હાથમાં પણ કોઈએ પત્રિકા મુકી. મહારાજે પ્રથમ ચાર લીટીઓ વાંચી ધિક્કારની સાથે ફેંકી દીધી. વાત ચર્ચાવા લાગી. લાલભાઈ વાતાવરણ સમજી ગયા અને તરતજ આચાર્યને ત્યાંથી ઉપર લઈ ગયા કે ધીમે ધીમે સૌ વેરાઈ ગયા.

આ પ્રમાણે વિરોધ થવાથી અને મારામારીનો સંભવ લાગવાથી લાલભાઈ અને બીજા ચાર પાંચ શેડીઆઓ આચાર્યને ત્યાં નહીં રાખતાં લાલભાઈ શેઠના અંગલાની જોડે તેમનો ખાલી અંગલો કે જેનું નામ લાલભુવન હતું ત્યાં લઈ ગયા. અહીંયાં તેમના ભક્તોની ખાસ મંડળી મળતી હતી. ભક્તો પૈસાવાળા રહ્યા એટલે તેમના આશ્રિતો અને ખાંધીઆઓ આચાર્યની ચાકરીમાં જોડવાઈ ગયા. લાલભાઈ શેઠની આસ્થા તેમના ઉપર એટલી બધી બેશી ગયેલી કે તે તેમની આંખેજ દેખતા. મીલના એજન્ટ હોવાથી કામમાંથી ઉંચા આવી શકતા ન હોતા તો પણ ગમે તેમ વખત કાઢી મહારાજની સેવામાં રહેતા.

એક રાત્રે મહારાજ અને લાલભાઈ અને જણુ એકાંતમાં વાતો કરતા હતા તેવામાં આચાર્યે કહ્યું “લાલભાઈ શેઠ ! જુઓ મને પંચાવન વરસ થવા આવ્યાં. મારી જન્મકુંડળીમાં અઠ્ઠાવનમા વરસે કાળ છે, એટલે બાકી ત્રણ વરસ રહ્યાં. મારી પ્રતિજ્ઞા પર ન આવી તો મને ખાત્રી છે કે મારે ફરી પાછો આ ભવ લેવો પડશે માટે તમે ગમે તેમ કરી એકસો આઠ ચેલા પૂરા કરી આપો, હજુ છપ્પન ચેલા ખુટે છે.”

લાલભાઈ—“મહારાજ ! હું એજ પેરવીમાં છું, મારી મીલમાં કેટલાક શ્રાવકો છે તેમને લાલચ આપી છે, તેમના કુટુંબમાં કેટલીક વિધવાઓ પણ છે તે પણ તૈયાર થશે, મેં તો ચારે તરફ મારવાડ, કાડીઆવાડ, ગુજરાત, તથા ઠેઠ મુબઈ, પૂના, ભુસાવળ અને રતલામ કલકત્તા કરાંચી મુબીના પ્રદેશોમાં માણસો છોડી દીધા છે.”

આચાર્ય—“શાબાશ ! લાલભાઈ ! હું તો એમ સમજતો હતો કે તમે બોલતા નથી એટલે વાત ભૂલી ગયા હશો.”

લાલભાઈ—“આ શું બોલ્યા મહારાજ સાહેબ ! હું તે વાત બૂલી જઈ? આપને માટે તો પ્રાણ આપવા તૈયાર છું. મારો પૈસો શા કામનો છે? ગમે ત્યાંથી ચેલા ભેગા કરી આપું છું. વૈશાખ માસમાં મારા નાના દીકરા નવીનચંદ્રનું લગ્ન કરવાનું છે, હવે વચ્ચે એક માસ રહેલો છે.”

આચાર્ય—“એમ કે ? ત્યારે દીક પ્રસંગ આવ્યો છે. લગ્ન પહેલાં અકાઠ ઉત્સવ કરવો અને બને તો દસ બાર દીક્ષાઓ અપાવની, અને દીક્ષામહોત્સવ પણ ઉજવવો.”

લાલભાઈ—“સાહેબ જીઓ તો ખરા ! એક વખત આ શહેરને બતાવું કે ધર્મની ક્રિયાઓ કેવી થાય છે, અન્ય દર્શનીઓ પણ જાણશે કે જૈનધર્મ કેવો છે ? આપ નિશ્ચિત રહો. બનશે તો દસ બાર પુરૂષોને તો લગ્નપ્રસંગે દીક્ષા આપીશું, અને પછી ચોમાસામાં આજીવનના પ્રદેશોમાંથી કોઈ કોઈને શોધી કાઢી છાની રીતે રાખી શીયાળામાં દીક્ષા આપી દઈશું. તમારા પક્ષના તમામ સાધુઓને ખબર આપશો કે અમારા માણસને મદદ આપે, બે વરસમાં તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરીશ. જ્યાં સુધી તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી મારે પાન ખાવું નહીં. આજથી બાધા લઉં છું. પચ્ચખાણુ આપો.” એમ કહી હાથ જોડ્યા.

આચાર્ય—“ધન્ય છે પુણ્યશાળી લાલભાઈ ! મને તો તમારી ખાત્રી છે, મારા સાધુઓ ઉપાસ્યનાં ગુપ્ત સ્થાનો અને ખાસ ભક્તોનાં ઘરનાં ગુપ્ત સ્થળો જાણે છે માટે તે બાબત ચિંતા કરશો નહીં” એમ કહી આચાર્યે પચ્ચખાણુ આપ્યું.

લાલભાઈ—“હવે આ સંબંધી અધર જીવ રાખશો નહીં. કદાચ તમારી પાસે મારાથી ઓછું અવાય તો ચિંતા કરવી નહીં. દિવસમાં એક વખત તો આવી જવાનો. હવે લગ્નની તૈયારીઓ પણ કરવી પડશે.

એટલામાં એક માણસે આવી છાપેલી જાહેર ખબર લાલભાઈના હાથમાં મુકી. તે લાલભાઈ વાંચવા લાગ્યા. તે જોઈ મહારાજે કહ્યું “શી બાબત છે ?”

લાલભાઈ—“વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવા માટે તેના કાર્યવાહકોએ જાહેર પત્રિકા કાઢી છે. ચૈત્ર સુદ ૧૫ ના રોજ વિદ્યાલયના મકાનમાં હાઇકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનના પ્રમુખપણા નીચે જ્યુબીલી ઉજવવાનું રાખ્યું છે.”

આચાર્ય—“જોયું લાલભાઈ શેઠ ? આ મારાથી કેમ ખમાય ? આવા માંસાહારી માણસને વિદ્યાલયમાં લાવી પ્રમુખની ખુરશી ઉપર બેસાડે અને તેના પ્રમુખપણા નીચે મહોત્સવ ઉજવે ! આવું હડહડતું પાપ મારાથી શી રીતે સહન થાય ? તે લોકો જૈનધર્મનું સત્યાનાશ વાળવા બેસા છે. અંગારા પાક્યા અને બીજા સેંકડો અંગારા પકવવાની લકીઓ સળગાવી રહ્યા છે. ભાઈ શું કરું ? ઘર પુટે ઘર જાય છે. જ્યારે અમારામાંથી બીજા પાંચ સાત આચાર્યો અને સાધુઓ તેમની પક્ષમાં લબ્યા અને ખોટા ઉપદેશ દીધા ત્યારે એ આટલા બધા ફાવી ગયા. લાલભાઈ ! તમે તેમાં જશો નહીં અને તમારા ઘરના કોષ પણ માણસને તેમાં ભાગ લેવા જવા દેશો નહીં. નહીં તો બ્રષ્ટ થઈ જશો. જેને જવું હોય તે જાય. જનારા સદગા અલવી જીવે સમજવા.”

લાલભાઈ—“અરે ! હું તેમાં પગ દઉં ? હું તો તદ્દન વિરુદ્ધ છું. જે કોષ મદદ કરવા જાય છે તેમને અટકાવવા પ્રયત્ન કરું છું. જ્યુબીલી ઉજવવા દો. પચીસ વર્ષ સુધી કેવી ટકાવી છે એવું આપણને જણાવવા - અરે ચીડવવા - સીલ્વર જ્યુબીલીનો મહોત્સવ શોધી કાઢ્યો. અક્રાંત ઉત્સવ કે ઉજમણું સુઝતાં નથી અને આવાં ફેક્ટ ખરચ કરવાં ઉકલે છે. મહારાજ ! એમાં કોઈને દોષ નથી. પાંચમા આરાનો મહીમા છે. લોકોને બુદ્ધિઓ અવગાં સુઝવાની. શ્રાવકો તો બગડ્યા પણ આચાર્યોએ એવી સંસ્થાઓ ઉભી કરાવી છે. ખોટા પાંચ આચાર્યો તેને પુષ્ટિ આપી રહ્યા છે. તેઓ ગૃહસ્થશ્રમને વખાણી વખાણી પાણી ચડાવે છે, પણ મહારાજ ! જરૂર તે પસ્તવાના છે. દીક્ષામાર્ગ શીવાય બીજા કોષ પણ માર્ગે ઉદ્ધાર નથી. જૈન પાઠશાળાને ઉત્તેજન અપાય તે તો ફીક, કારણ કે તેમાંથી દીક્ષાના ઉમે-

હવારો બહાર પડે છે તેથી ખંતેનું સચવાય છે. પણ આવી સંસ્થાથી તો તદન વિરુદ્ધ છું.” આમ રાત્રે વાતચીત કરી લાલભાઈ પોતાને લાં ગયા. આ લાલભુવનમાં આચાર્ય સવારે પોતાના લકતો આગળ વ્યાખ્યાન વાંચતા અને બપોરે તથા રાત્રે દીક્ષાની પ્રવૃત્તિના તડાકા મારતા હતા.

આ વખતે બાળુના ગામમાં વર્ધમાન વિદ્યાલયના સંસ્થાપક આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી આવેલા હોવાથી અને ચૈત્ર સુદ ૧૩ ના રોજ મહાવીર જયંતી અને સુદ ૧૫ ના રોજ વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીધ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની હોવાથી વિદ્યાલયના કાર્યવાહકો અને નવા બુના વિદ્યાર્થીઓ તેમને ખાસ તેડવા માટે ગયા. આ પદ્મવિજય આચાર્ય આ સંસ્થામાં રસ લેતા હોવાથી આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો. પદ્મવિજય આચાર્યના આવવાની વાત જાણી હજારો માણસો સામ્રાજ્યમાં જોડાઈ ગયા. છત્રી વાગ્ન કે નિશાનડંકા કે હાથીની શોભા નહોતી. પરંતુ સ્વયંસેવકો મધુર સાદ્દથી ગાતા ગાતા ચાલતા હતા. આવી અચાનક પધરામણી હોવા છતાં પણ સરસ ઘણુંજ મોટું થઈ ગયું. જયજયના પોકાર વચ્ચે આચાર્યશ્રીએ મોટા ઉપાશ્રયમાં મુકામ કર્યો. પાટે બિરાજ એક મંગલાચરણ જૈનોને સંભળાવ્યું. પછી વર્ધમાન વિદ્યાલયના સેક્રેટરીએ મોટા અવાજે જાહેર કર્યું કે “કાલે મહાવીર જયંતી અત્રે સવારના ૮ વાગે ઉજવવાની છે માટે તે પ્રસંગે આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી મહાવીર લગવાનું જીવનચરિત્ર સંભળાવી અપૂર્વ લાલ આપશે. અત્રે જયંતી ઉજવી રહી ગાજતે વાજતે મહાવીરસ્વામીના દેરાસરે દર્શન કરવા જવાનું છે. માટે કાલે જરૂર વહેલા પધારશો. વળી આપને બીજી વિનંતી છે કે આપ જાહેર પત્રિકાઓથી જાણ્યું હશે કે ચૈત્ર સુદ પૂર્ણિમાએ હાઈકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનના પ્રમુખપણા નીચે વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં વિદ્યાલયની સીધ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની છે માટે તેના મકાનમાં તે દિવસે બપોરે એક વાગે પધારશો. આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજી પણ તે પ્રસંગે પધારવાના છે માટે તેનો લાલ લેવા ચુકશે નહીં. વર્ધમાન વિદ્યાલયને

પચીસ વર્ષ પૂરાં થઇ છવીસમું વર્ષ ખેસે છે તેની ખુશાલીમાં સીલ્વર જ્યુબીલી ઉજવવાની છે. ” એ રીતે જાહેર થયા પછી સૌ વેરાઇ ગયાં.

રાત્રે ઉપાશ્રયને ધન્યપતાકાથી સારી રીતે શણગારવામાં આવ્યો. ખોજ દિવસે આઠ વાગે ઉપાશ્રય ચીકાર ભરાઇ ગયો. શરૂઆતમાં મહાવીર ભગવાનની સ્તુતિ થયા બાદ ત્રણ ચાર વિદ્વાન ગૃહસ્થોએ મહાવીર ભગવાનનું જીવનચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. પછી આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજીએ મધુર અવાજે નીચે પ્રમાણે ટુંક વ્યાખ્યાન આપ્યું—

“હું જાણું છું કે તમે અકળાઈ ગયાં છો, તેથી હું ટુકામાં પટાવીશ. આગળના વક્તાઓએ મહાવીર ભગવાન કેવા હતા તે તમને કહી સંભળાવ્યું છે, દરેક પર્યુપણુ પર્વમાં તેમનું જીવનચરિત્ર સાંભળો છો. આજે તેમનો જન્મદિવસ છે. જન્મ શબ્દ સંભારતાની સાથે આખું તેમનું જીવન સાંભરી આવે છે. લાખો કરોડો — અરે અસંખ્ય — માણસો આ જ્ઞાની દુનિયાનો ત્યાગ કરીને મરી ગયા, કેમ તેમને આપણે સંભારતા નથી ને મહાવીરને સંભારીએ છીએ ? જ્યારે આપણે તેમનામાં અસાધારણ ને અપૂર્વ શક્તિ દેખી ત્યારેજ. તેમની અસાધારણ શક્તિઓ જુઓ. પહેલી તો તેમની માતૃભક્તિ. ગર્ભાવાસમાંજ તે ભક્તિ ઉત્પન્ન થઇ. ત્રિશલા માતાની કુખમાં ગર્ભાવાસમાં જે વખતે મહાવીર ભગવાન હતા તે વખતે તેમને વિચાર થયો કે મારા હાલવાથી મારી માતાને દુઃખ થશે તેથી તેમણે હાલવું બંધ કર્યું. આ પ્રમાણે ગર્ભ હાલતો બંધ થયો કે ત્રિશલા માતાને ચિંતા થઈ. હાય ! મારે ગર્ભ કેમ હાલતો નથી ? મરી તો નહીં ગયો હોય ? શું થયું ? શું પાપ કર્યું હશે કે આવી સ્થિતિ થઇ ? કોઈનાં ધાવતાં છોકરાં વિખુટાં પડાવ્યાં હશે ! કે મા દીકરાના વિયોગ કરાવ્યા હશે ! વીગેરે અનેક પ્રકારના તર્કો કરી કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. તેવા સમયે મહાવીર ભગવાને અવધિજ્ઞાન મુકીને જોયું તો માતા શોકસાગરમાં કુખી ગયેલાં જણાયાં. “અરે આ તો સારું કરવા જતાં ખોટું થયું. માતાને તો સુખને બદલે દુઃખ થયું.” એમ ચિન્તવન કરી મહાવીર ભગવાને પોતાનું અંગ હલાવ્યું.

ગર્ભ હાલવાની સાથે ત્રિશલા માતા ધણાંજ ખુશી થયાં. તમામ શોક દૂર થયો. માતાની આવી મનોદશા જોઈ તેજ ક્ષણે ભગવાને વિચાર કર્યો કે હજી મારી માતાએ માંડ મુખ જોયું નથી છતાં આટલી બધી પ્રીતિ રાખે છે, આટલો બધો મારા પ્રત્યે મોહ રાખે છે તો જ્યારે મારો જન્મ થશે અને માંડ પ્રત્યક્ષ મેં જોશે ત્યારે તો તે મારા પ્રત્યે કેટલો બધો રાગ રાખશે? આવો માનો પ્રેમ!! આ વિચારની સાથેજ તેમણે સંકલ્પ કર્યો કે માતાની હયાતી સુધી દીક્ષા લેવી નહીં. આ રીતે મહાવીર ભગવાને ગર્ભાવાસમાં લીધેલા સંકલ્પ પ્રમાણે વર્તન કરી બતાવ્યું. માતાની આજ્ઞા દરેક વખતે માથે ચડાવી પોતાની અકાવીસ વરસની વયે જ્યારે માતા દેવગત થયાં ત્યારે તેમણે દીક્ષા લેવાનો વિચાર તેમના મોટા ભાઈ નંદીવર્ધન આગળ જાહેર કર્યો. મોટા ભાઈએ કહ્યું “ભાઈ મહાવીર! માતા ગર્ભ, હવે તમે દીક્ષા લઈ ઘરમાંથી જાઓ એટલે મને શી રીતે ગમશે” એમ કહી આંસુ નાખી કહેવા લાગ્યા “એ વરસ રાહ જોઈ કરવું ઘટે તેમ કરજો.” મહાવીર ભગવાને કહ્યું “જેવી ભાઈની ઇચ્છા. એ વરસ પછી દીક્ષા લઈશ.” આ પ્રમાણે તે એ વરસ ટક્યા અને ત્રીસમા વર્ષે દીક્ષા લીધી.

ગૃહસ્થો ! આનું નામ દીક્ષા, આનું નામ માતૃભક્તિ, આનું નામ આજ્ઞાનું પાલન, આનું નામ ધર્મ, આનું નામ સત્ય, આનું નામ હૃદયની શુદ્ધિ અને શાંતિ. મારે આ સ્થળે કહેવું પડે છે કે હાલમાં કેટલાક યુવાન છોકરાઓ માતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી, તેમનો તિરસ્કાર કરી દીક્ષા લે છે. અને સાધુઓ માઆપની કે સગાંની સંમતિ શીવાય દીક્ષા આપે છે. આવી દીક્ષાથી શું ફાયદો? જેણે નવ માસ સુધી ઉદરમાં રાખી પોષણ કર્યું, અને જન્મ થયા પછી જેણે મળમૂત્ર ઘોષ ધવરાવી મોટો કર્યો, તેની આજ્ઞાને ઠોકરે મારી, આંતરડી કકળાવી, તિરસ્કાર કરી છોકરો દીક્ષા લે તો તે પછી ગુરૂનું શું કલ્યાણ કરશે? આટલા બધા ઉપકાર કરનાર માને ન માંડે તો પછી ગુરૂને માંડી,

તેમની આત્મામાં રહી શી રીતે ધર્મ કરશે ? એવી દીક્ષાથી કદી પણ ઉદ્ધાર નથી. માતાની ભક્તિ ખૂબ કરવી એમ મહાવીર ભગવાનનું જીવનચરિત્ર ઢોલ વગાડી કહે છે. હવે તેમની ખીજ મહાન અસાધારણ શક્તિ તે સહનશીલતા છે. જુઓ તેમના ઉપર કેટલા અધા ઉપસર્ગ થયા છતાં પણ તે સહન કરી પોતાના ધ્યાનમાંથી ન ડગ્યા. મચ્છર, ભમરા અને મધમાખીઓના ડંખની વેદનાઓ, ચંડકોશિયા નાગના ડુંકવાટા અને તેના ઝેરી ડંખ, ગોશાળાનો અસહ્ય ત્રાસ, ગોવાળાઓએ કાનમાં મારેલા ખીલા, અને ખીર બનાવવા પગમાં પ્રકટાવેલી અગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળા વીગેરે ઉપસર્ગો જરા પણ ક્રોધ કર્યા શીવાય શાંતિથી સહન કર્યાં. આવી તેમની અજબ સહનશીલતાની શક્તિ ! અત્યારે તો મારા જેવા મહાવીરનો ભેખ ધારણ કરનાર સહેજ બાળકમાં ક્રોધાવેશમાં આવી ધમપછાડા કરે છે અને મહાવીરના સાધુ થવાનો દાવો કરે છે, ત્યાં પછી ધર્મનો કે સમાજનો ઉદ્ધાર કયાંથી થઈ શકે ? સોમ પ્રભાચાર્ય સિંદૂરપ્રકરમાં કહે છે કે—

યો મિત્ર મધુનો વિકારકરણે સંત્રાસસંપાદને ।
 સર્પસ્ય પ્રતિબિમ્બમંગદહને સપાર્શ્વિષઃ સોદરઃ ।
 ચૈતન્યસ્ય નિષ્પ્રદને વિષતરોઃ સવ્રહ્મચારી ચિરં ।
 સક્રોધઃ કુશલામિલાષકુશલૈઃ પ્રોન્મૂલમુન્મૂલ્યતામ્ ॥

અર્થાત્ પોતાના જીવનના કલ્યાણની ઈચ્છામાં કુશળ પુરુષોએ ક્રોધને મૂળમાંથી જ છેદીને ઉખેડી નાખવો જોઈએ, કારણકે તે ક્રોધ ચિત્તનો વિકાર કરવામાં દારૂનો મિત્ર છે, ત્રાસ ઉત્પન્ન કરવામાં સાપના પ્રતિબિંબ રૂપ છે, શરીરને બાળવામાં અગ્નિનો ભાઈ છે, જ્ઞાનનો નાશ કરવામાં વિષવૃક્ષનો સાધર્મિક છે અર્થાત્ ઝેર સમાન છે.

એવા ક્રોધને મહાવીર ભગવાને બાળીને ભસ્મિભૂત કરી નાખ્યો હતો. માટે મહાવીરના જીવનચરિત્રમાંથી ખરેખરો સાર ગ્રહણ કરવાનો એ છે કે તેમની માફક ક્રોધને મારી શાંતિ ધારણ કરવી જોઈએ.

ગૃહસ્થો ! આપને ગાજતે વાજતે દેવદર્શન કરવા જવાનું છે માટે આટલું કહી મારું બોલવું સમાપ્ત કરું છું.”

તે પછી ત્યાંથી ઉડી ગાજતે વાજતે સરધસ રૂપે તમામ સ્ત્રી પુરુષો મહાવીરસ્વામીના દેરે દર્શન કરી પોતપોતાને ઘેર વિદાય થયાં.

લાલભુવનમાં સૂર્યવિજય આચાર્યને મહાવીર જ્યંતી પ્રસંગે મોટા વરઘોડો કાઢવાનો હતો પરંતુ વાતાવરણ તેમના વિરૂદ્ધમાં વધારે હોવાથી માત્ર વ્યાખ્યાનમાંજ ટુંકામાં મહાવીર જ્યંતી મહોત્સવ પટાવી દેવાની તેમને ફરજ પડી હતી. મોટા ઉપાશ્રયમાં ઉજવાયેલી જ્યંતીનો હેવાલ તેમના કાને પડ્યો. સાંભળી બહુજ બળી ગયા પણ શું કરે ? ભક્તોએ મળી વખત આવે વેર લેવાનો નિશ્ચય કરી આચાર્ય પદ્મવિજય અને અયોધ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજવાળાને ઝાળો ભાંડી વેરાઇ ગયા.

પ્રકરણ ૨૫ મું

વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીલ્લર જ્યુબીલી.

* માતેવ રક્ષતિ પિતેવ હિતે નિયુક્તે ।

કાન્તેવ ચાભિરમયત્યપનીય સ્વદં ।

લક્ષ્મીં તનોતિ વિતનોતિ ચ દિક્ષુ કીર્તિં ।

કિં કિન્ન સાધયતિ કલ્પલતેવ વિદ્યા ॥

ચૈત્ર પૂર્ણિમાએ બપોરના એક વાગ્યા પહેલાં “વર્ધમાન વિદ્યાલય”ના ભવ્ય મકાન આગળ બાંધેલા મંડપમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ આવવા લાગ્યાં. આચાર્ય પદ્મવિજયજી તથા તેમની સાથે આવનાર

● વિદ્યા માતાની પેઠે રક્ષા કરે છે, પિતાની પેઠે હિતમાં જોડે છે, સ્ત્રીની પેઠે ખેદને ટાળી આનંદ આપે છે, લક્ષ્મીને વધારે છે, અને સર્વ દિશામાં કીર્તિને વિસ્તારે છે; માટે તે કલ્પલતાની પેઠે શું શું મેળવી આપતી નથી ? અર્થાત્ બધું મેળવી આપે છે.

શિષ્યોને બેસવા માટે ઉંચી જગાએ જુદી પાટો ગોઠવી રાખવામાં આવી હતી. મંડપ પણ મોટો વિશાળ બાંધેલો હતો. થોડી વારમાં તે ચિહ્ન લરાઇ ગયો. વખતસર પ્રમુખે મંડપમાં પ્રવેશ કરી સ્થાન લીધું કે તેમની પાછળ આચાર્ય પદ્મવિજયજી તેમના કેટલાક શિષ્યો સાથે આવી પાટ ઉપર પોતપોતાના સ્થાને બિરાજમાન થઇ ગયા. આ દેખાવ ઘણોજ ભવ્ય અને આકર્ષક લાગતો હતો.

શરૂઆતમાં એક વિદ્યાર્થીએ મધુર સાદે જુસ્સાભેર નીચેનો કટાવ ગાવો શરૂ કર્યો—

(કથવ)

વર્ધમાન વિદ્યાલયનૌકા, પચોસ વર્ષ પૂરાં કર્યો આજે,
ઉર ઉમંગે, અંતર હર્ષે, કરે પ્રવેશ છવ્વીસમા વર્ષે.
ઉત્સવ તેનો ઉજવાયે છે, “સીલ્લર જ્યુબીલી” એ નામે,
પ્રકાશ જેનો રૂપેરી છે, ચંદ્રિકા સમ શાંતિદાતા.
પરમ દયાળુ મહાવીરની કૃપાદષ્ટિએ દિવસ આવો
ઉજવવાનો પ્રસંગ આવ્યો, જ્યજ્ઞ બોલો જ્ય જ્ય બોલો !
પચોસ વર્ષ સુધી નૌકાએ જનતા રૂપી મહાસાગરે,
સફર કરીને વિજય મેળવ્યો, ચારે પાસે કીર્તિ ગવાઇ.
સફરસમયમાં વીરશરણ છે, તોફાનોની વાત શું કર્યોએ ?
વીર સાચવે, વીર બચાવે, વીર મુસાફરો પાર ઉતારે.
કોઈ વાર કું ખડક નડે તો, સુકાન મરડી સફર કરે છે,
થાય કદી જો વાવાઝોડું, શાંત રહી તે સહન કરે છે.
કદી ભયંકર ડુંગર જેવાં મોઝાં ઉછળે તો પણ તે તે,
વીરપ્રભુના પ્રભાવબળથી શાંત થઇને શમી જાય સૌ.
કોઇ વાર તો ટોપડિના થાય હુમલા દુશ્મન રૂપે,
પણ તેમાંથી સુકાનો લોકો ધર્મપસાયે બચાવો લે છે.
પચોસ વર્ષની કાર્કંદીથી કીર્તિ જામી આ નૌકાની,
દુશ્મન યાદી દૂર હટયા છે, નિરાશ થઇને હાથ ધસે છે.

આ નૌકાને ઉડાડો દેવા સુરંગ જે જે હતી શત્રુની,
 તે તે શત્રુથી અથડાઇ પડી ભાગ્યો સૌ પ્રપંચો રચના
 ખાડો ખોદે તેજ પડે છે એ ન્યાયે સૌ શત્રુ હાર્યા,
 વિજયધ્વજ નૌકાની ફરકી, શ્રદ્ધા ચોંટી આ દુનિયાની.
 આ નૌકામાં ખેશી જે જે સફર કરે છે તે તે સર્વે,
 પાર ઉતરે નિર્ભય રીને, ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરે છે.
 જેવો સીલ્વર જ્યુબીલીનો ઉત્સવ આજે ઉજવાયે છે,
 તેવો ઉત્સવ સુવર્ણ ફેરો ઉજવાયો આ કનકનગરમાં.
 દિન દિન ચડતી નૌકાની હો, પ્રભુપ્રાર્થના એજ અમારી,
 વિદ્યાર્થી રૂપ મુસાફરોની સફર થાય સૌ સફળ સુખેથી.
 એવી જનતાને સુખદાયક વર્ધમાન વિદ્યાલય નૌકા
 અમર રહો આ ભારતવર્ષે, મહા સુખ ને શાંતિ માંહે.
 જ્યજ્ય એલો જ્યજ્ય એલો ! મહાવીરનો જ્યજ્ય એલો !

શાંતિ શાંતિ ઓમ્ ! શાંતિ શાંતિ ઓમ્ !

ઓમ્ ! શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

આ કટાવથી શ્રેતાજનોના ઉત્સાહમાં ખૂબ જગૃતિ આવી,
 અને એકદમ શાંતિ ફેલાઈ ગઈ. પછી સેક્રેટરીએ મોટા અવાજે
 સભા ભરવાનો હેતુ કહી મંભળાવી, આ સભાના પ્રમુખ તરીકે
 હાઇકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ મીસ્ટર માર્ટીનને નીમવા દરખાસ્ત રજુ
 કરી, અને તેને જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી અનુમોદન મળતાં
 તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે તેઓ પ્રમુખ સ્થાને બિરાજમાન થયા.
 તે પછી પ્રમુખની આજ્ઞાથી વર્ધમાન વિદ્યાલયના વ્યવસ્થાપક મંડ-
 ળના કાયમના પ્રમુખે મોટા અવાજે વર્ધમાન વિદ્યાલયનો પચીસ
 વર્ષનો હેવાલ સવિસ્તર વાંચી મંભળાવ્યો. તેમાં તેના સંસ્થાપક તરીકે
 પદ્મવિજયનું નામ જાહેર થતાં ખૂબ જોરથી તાળીઓ પડી. પ્રમુખને
 ગુજરાતી ભાષાનું ભાગ્યું તુટ્યું જ્ઞાન હોવાથી તેમની જોડે બેઠેલા
 વિદ્યાલયના પેટ્રન રા. બ. ભારતીકુમાર વિશ્વકુમાર પ્રમુખને દરેક

હકીકત અંગ્રેજીમાં સમજાવતા હતા. આચાર્ય પદ્મવિજયના નામથી તાળી પડવાથી આચાર્યના જીવનચરિત્રની અને તેમની પ્રવૃત્તિની ટુંકામાં માહિતી આપતા હતા.

ત્યાર બાદ સેક્રેટરીએ આ મંસ્થા ઉપર જ્યુબીલી પ્રસંગે આવેલા મુખ્યારકબાદીના તારો તથા પત્રો વાંચી સંભળાવતાં આનંદના આવેશમાં આવી જણાવ્યું “માનવતા પ્રમુખ સાહેબ, પૂજ્ય મુનિમહારાજને ગૃહસ્થો અને બેનો ! આ મંસ્થા પ્રત્યે લોકોની કેટલી બધી લાગણી છે તે નીચે આવેલી ભેટો ઉપરથી સમજાશે ” એમ કહી આવેલી મોટી રકમો સાથે નામો વાંચી સંભળાવી પ્રસન્ન મુખે જણાવ્યું “આ ઉપરથી આપને ખ્યાલ આવશે કે કુલ સો ગૃહસ્થો તરફથી આશરે એક લાખ રૂપિયા આ જ્યુબીલી પ્રસંગે ભેટ તરીકે મળે છે.” આ શબ્દોની સાથે તાળીઓનો ગડગડાટ ચાલી રહ્યો અને એવો ઉત્સાહ જન્ય થયો કે ગિરાજમાન થયેલા ગૃહસ્થો પણ આંક ભરી નામ લખી ઉપરા ઉપર ચીડીઓ મોકલવા લાગ્યા. અરધા કલાકમાં બીજા પચાસ હજારની ભેટ આવી ગઈ. ત્યાર બાદ આચાર્યશ્રી પદ્મવિજયજીએ મોટા અવાજે પાટ ઉપર બેઠે બેઠે લાપણુ શરૂ કર્યું—

“ પ્રમુખ મહાશય અને ગૃહસ્થો ! આ વર્ધમાન વિદ્યાલય એક મહા કલ્પવૃક્ષ ખરાબર છે. (તાળીઓ) તમારી તમામ ઇચ્છાઓ અને મહત્વાકાંક્ષાઓ પૂરી પાડવા શક્તિમાન છે. આચાર્યશ્રી વિજયહીર સૂરીશ્વર અને અકબર શહેનશાહ વખતે તમે આશરે ચાળીસ લાખ જૈનો આ ભારતવર્ષમાં હતા. હાલ માત્ર પોણાબાર લાખ જૈનો છો. દર સાલ આઠ આઠ હજાર કમી થતા જાય છે, આ પ્રમાણે ઘટાડો ચાલુ રહેશે તો દોઢ સૈકામાં તમારું નામ નિશાન રહેશે કે કેમ તેની મને શંકા છે. જમાનાને ઓળખો. આજુબાજુની દુનિયા તરફ દૃષ્ટિ કરો. તમારી આસપાસની કોમો આગળ વધતી રહી છે અને તમે આગળ નહીં વધો તો તમારી જુરી દશ થશે. જ્ઞાન સંપાદન કરો. રાજકીય પ્રકરણમાં આગળ ધસો, ન્યાયની કચેરીમાં કે મુલકી કાર-

ભારમાં અને લશ્કરી તાલીમમાં માથું મારો, દરેક ખાતામાં હોદ્દા ધરાવો, વેપારી તો છો પણ શદ્તાના વેપારમાં પડી પાયમાલ ન થાઓ, કેળવણી સંપાદન કરી દુનિયાના અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી વેપારને ખૂબ કેળવી બીજાઓના હાથમાં ગયેલો વેપાર પાછો મેળવો. સારા ઈજનેરો પાકો, સારા વકીલો અને બેરીસ્ટરો થાઓ, બાહોશ ડોક્ટરો બનો, સારા વિજ્ઞાની નીવડો. એમ જીદી જીદી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી સાથે સાથે જૈનધર્મ અને તેના સિદ્ધાંતો સમજી જૈનધર્મને દીપાવો. અક્સોસની વાત છે કે હીંદી મહાસભામાં નાની નાની કોમો પોતાના હકો માગે પણ જૈનકોમનો પોકારજ નહીં. કોણ પોકાર કરે ? પોકાર કરવાની તાકાદ જોઈએ. પરિસ્થિતિને સમજીને સમજાવવાની શક્તિ જોઈએ. આ શક્તિઓ પૂરી પાડનાર આ વર્ધમાન વિદ્યાલય છે. આ વિદ્યાલય ૩૫ કલ્પવૃક્ષ આજે તે પચીસ વર્ષ પૂરાં કરી છવીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. તેને પાણીનું ખૂબ સિંચન કરો. આવી સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં આવશે તોજ તમારું ભવિષ્ય સુધરવાની આશા છે. તેમાંથી નરરત્નો પકડશે અને તેજ રત્નો જાતે શોભી જૈનજનતાને શોભાવી શકશે. વિદ્યાર્થી અલંકારોથી કાયાને દીપાવો. તેજ ખરા અલંકારો છે. ભર્તૃહરિ કવિ કહે છે કે—

કેયૂરા ન વિભૂષયન્તિ પુરુષં હારા ન ચંદ્રોજ્જ્વલા ।

ન સ્તાનં ન વિલેપનં ન કુસુમં નાલંકૃતા મૂર્ધજાઃ ।

વાળ્યેકા સમલંકરોતિ પુરુષં યા સંસ્કૃતા ધાર્યતે ।

ક્ષીયન્તે સ્વલ્પ ભૂષણાનિ સતતં વાગ્ભૂષણં ભૂષણમ્ ॥

અર્થાત્ બાજુબંધથી, ચંદ્ર જેવા ચળકતા હારથી, રત્નાનથી, ચંદન વીગેરેના લેપનથી, ફૂલથી, શોભાવેલા વાળથી પુરુષ શોભતો નથી પરંતુ જે સંસ્કારવાળી વાણી વિદ્વાનો ધારણ કરે છે તે વાણીથીજ પુરુષ શોભે છે. તમામ ભૂષણો નાશ પામે છે માટે વાણીરૂપ ભૂષણ એજ ખરું ભૂષણ છે.

આ સંસ્થામાંથી વિદ્યાર્થી વિમૂષિત થયેલા વિદ્યાર્થીઓ પાકશે, તેજ સારાસારનો વિચાર કરી શકશે, તેજ પ્રાચીન અને અર્વાચીનની તુલના કરી વિવેકબુદ્ધિથી સમયસૂચકતા વાપરી વિદ્યાના બળથી જૈનસમાજને અંધ બેસતા સુધારાની યોજના તેમના હાથેજ ધડશે. જુની પૂરાણી વાતો કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી. ટૂંકામાં એ કે જેમ નટ દોર ઉપર નજર રાખી પોતાના ખેલો કરે છે તેમ તમે પણ જમાના સામી નજર રાખી તમારી પ્રવૃત્તિઓ ચલાવો. તેમાંજ તમારા વિજયની ચાવી છે. ઓમ્ શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !”

તે પછી પ્રમુખ સાહેબે અંગ્રેજીમાં ભાષણ કરતાં જણાવ્યું— “ધર્મગુરુઓ, સન્નારીઓ અને ગૃહસ્થો ! જાણીને ખુશી થયો છું કે પચીસ વર્ષમાં આ સંસ્થાએ ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે. રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે લગભગ પચીસ વર્ષમાં આશરે ચારસો વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ કેળવણી લઈ બહાર પડ્યા છે અને તેઓ નાના મોટા ધંધામાં અને નોકરીમાં જોડાઈ ગયા છે. હાલમાં ત્રણસો વિદ્યાર્થીઓ લાલ લે છે. વળી તે સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેથી જે વિદ્યાર્થીઓ નીકળે છે તે ખરા જૈન તરીકે બહાર પડે છે.

આજે ખાસ માઈ ધ્યાન આપના વયોવૃદ્ધ આચાર્ય મહારાજ ખેંચી રહ્યા છે. તેઓ આવી સંસ્થાઓ માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને આ વિદ્યાલયના ઉત્પાદક તરીકે એઓ છે તે ખુશી થવા જેવું છે. (તાળીઓ) આવી રીતે સાધુઓ ઉપદેશ કરી કામ કરે તો જરૂર જૈનોની ઉન્નતિ થાય. ઉપદેશકોની ફરજ છે કે તેમણે ચાલુ પરિસ્થિતિ, સંયોગો અને જમાના તરફ નજર રાખી કામ કરવું જોઈએ. તેમ ઋવાચીજ ધારેલો હેતુ ખર આવી શકે છે.

વિદ્યાના બળ વડેજ દેશ આગળ વધી શકે છે, તેજ સારા સુધારા કરી શકે છે. વિદ્યાર્થીજ મનુષ્યજીવન ઉજ્જવળ દેખાય છે. ન્યાં અજ્ઞાન ત્યાં અંધકાર હોય છે. આ પ્રસંગે મને અંગ્રેજ લેખક એડીસનના શબ્દો યાદ આવે છે. તે કહે છે—

* “How different is the view of past life, in the man who is grown old in knowledge and wisdom, from that of him who is grown old in ignorance and folly ! The latter is like the owner of a barren country that fills his eye with the prospect of naked hills and plains, which produce nothing either profitable or ornamental; the other beholds a beautiful spacious landscape divided into delightful gardens, green meadows, fruitful fields, and can scarce cast his eye on a single spot of his possession that is not covered with some beautiful plant and flower.”

વિદ્યા આ પ્રમાણે જીવનનો ફેરફાર કરી શકે છે. અનુભવી લોકો કહે છે કે “સમયની સાથે ચાલો” આ વાત ખીલકુલ સત્ય છે. પ્રાચીન કાળમાં થોડા અને બળદના ખટારામાં બેસી મુસાફરી કરતા હતા તે વાત હવે રેલ્વે અને એરોપ્લેનના વખતમાં શી રીતે બંધ બેસતી થઇ પડે? તમારા ધર્મગુરુ કહે છે કે જમાના ઉપર નજર રાખી આવી સંસ્થાઓને ઉત્તેજન આપો એ વાત તમારે લક્ષ બહાર કાઢવાની નથી. તમારી કામમાં આવા ઉપદેશ આપનાર ધર્મગુરુઓની જરૂર છે. (તાળીઓ)

* વિદ્યાજ્ઞાન અને ડહાપણમાં જીવનનો વખત ગુનરી પાકી ઉમરે પહોંચેલા માણસના ગત જીવનનું સ્વરૂપ, અજ્ઞાન અને ભડય બુદ્ધિમાં જીવનનો વખત ગુમાવી પાકી ઉમરે પહોંચેલા માણસના ગત જીવનના સ્વરૂપ સાથે સરખાવતાં અતિશય ભિન્ન હોય છે; ખીલે માણસ અર્થાત્ અજ્ઞાનમાં જંદગી ગુમાવનાર એક વેરાન પ્રદેશના માલીક સમાન છે, કે જે પ્રદેશ, નથી રમણીય કે ફાયદાકારક એવા શુષ્ક ટેકરા અને મેદાનનો દેખાવ દૃષ્ટિ આગળ ધરે છે; પ્રથમ માણસ અર્થાત્ જ્ઞાનમાં જીવનને ગુનરનાર, સુંદર અને વિસ્તીર્ણુ જૂ પ્રદેશનું અવલોકન કરે છે કે જે પ્રદેશોની, આનંદજન્ય ઉદ્યાન, લીલાં મેદાન અને ફળદાયક ક્ષેત્રમાં નાના પ્રકારે રચના થયેલી હોય છે અને જે સુંદર વનસ્પતી અને પુષ્પથી અલંકૃત અને આચ્છાદન નહીં હોય એવું સ્વસ્થાન તેને લાગ્યેજ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

ગૃહસ્થો ! મને ક્ષમા કરશો. આ રથજે મારે દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે હાલમાં તમારા કેટલાક ધર્મગુરુઓ એલા મુંડવાના કારભારમાં પડી ગયા છે. તે વાત ધણીજ ચર્ચાય છે, સરકારના કાને પણ આવી છે, ધારાસભામાં તે વાત મુકાઈ છે. વળી કેટલાક સાધુઓ ઉપર ફોજદારી કેસો પણ થવાનો સંભવ છે (સાંભળો ! સાંભળો) પોલીસ સખ્તાઈથી પગલાં ભરવા લાગી છે, અને છુપી પોલીસ પણ ખારીકાઈથી તપાસ કરે છે. આ તમારા માટે કેટલું અધું શરમાવા જેવું છે ? જે કોમને, શાંતિને ચહાનારી, દુશ્મનનું પણ ભલું ઇચ્છનારી, હિંસાને ધિક્કારનારી, પાપથી ડરનારી કહેવામાં આવે છે તે કોમના ખાસ ધર્મગુરુઓ અને તેમના ભક્તો ભયંકર ફોજદારી ગુન્હા કરે અને સરકારને સખ્તમ્મદનાં પગલાં ભરવાં પડે તે જૈનો માટે નામોશી ભરેલું નથી ? સરકાર ધર્મગુરુઓ પ્રત્યે અત્યાર સુધી માનની દૃષ્ટિથી જોતી આવી છે અને હાલ પણ જુએ છે અને મોટા મોટા આચાર્યો જાણી કેટલુંક દરગુજર કરે છે, કોરટમાં તેમનો મોભો જાળવે છે પણ જ્યારે ખુદ સાધુઓજ દીક્ષાના નામે ભયંકર ગુન્હાઓ કરનાર થયા છે તો પછી સરકાર જરૂર સાધુઓ અને તેમની દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ઉપર સખ્ત અંકુશ મુકશે.

વળી તે સાથે મારે તમને આ પ્રસંગે જણાવી દેવું જોઈએ કે તમારામાંથી કેટલાક જૈનો એવા સાધુઓને ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. તેમના બળ ઉપરજ સાધુઓ અયોગ્ય દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે. તેજ બહોળા હાથે પૈસા ખરચી એવા સાધુઓને મદદ કરી રહ્યા છે એમ મારા જાણવામાં આવ્યું છે. તમે જો તેમને ઉત્તેજન ન આપો તો તેમની પ્રવૃત્તિ આપોઆપ તૂટી જાય.

મારા ન્યાયખાતામાં પણ આ બાબત સરકાર સાથે લખા-પડી ચાલી રહી છે. હું તમને સલાહ આપું છું કે તેવા સાધુઓનો ન્યાય તમે કરો. સારા સારા અનુભવી ન્યાયી અને પ્રમાણિક ધરડા માણસોની કમીટી નીમો અને તે દ્વારાએ તપાસ કરો. જેજે સાધુઓ

ગુન્હેગારો જણાય તેમને સાધુ સંસ્થામાંથી દૂર કરો, અને તે બાબતની જાહેર જનતાને ખબર આપો. અત્રે બિરાજમાન થયેલા આચાર્ય જેવા સાધુઓનો સાધુસમાજ બનાવો, તેવાઓથીજ ફાયદો છે. (તાળીઓ) હું તો તમારા ભલાની ખાતરજ સલાહ આપું છું. કોઈની લાગણી દુખવવાનો મારો હેતુ નથી.

છેવટમાં જણાવતાં આનંદ અને સંતોષ થાય છે કે લોકો આવી સંસ્થાથી શા ફાયદા છે તે સમજતા થયા છે, અને તેજ કારણથી આજે દોઢ લાખ રૂપીઆની વૃદ્ધિ થઈ (તાળીઓ). શ્રીમંત ગૃહસ્થોને મારી વિનંતી છે કે આવી સંસ્થાઓને ખુબ ઉત્તેજન આપો. તમારી કોલેજ બનાવો, તમારી યુનીવર્સિટી બનાવો, બહારના જ્ઞાન સાથે તમારા ધર્મનું શિક્ષણ મળવાથી સારા જૈનો પાકશે, અને તેજ તમારા ધર્મનો અને સમાજનો ઉદ્ધાર કરશે (તાળીઓ). જુના પૂરાણા રીવાજોમાં ફેરફાર કરો. જમાનો ઓળખો, દીક્ષાઓ આપવી છોડી દો. કોઈ મારા જેવો ઘરડો ઉમેદવાર અગર કોઈ પૂરો વૈરાગી અને લાયક વિદ્વાન્ પુરુષ દીક્ષા લેતો હોય તો તેને દીક્ષા આપો (હસાહસ). પણ યુવાન છોકરા છોકરીઓને તો ખૂબ કેળવણી આપી ભણાવો, તેમને ચેલા ચેલીઓ થવા દેશો નહીં. તેમને દીક્ષા આપવાથી સારાને બદલે ખોટું પરિણામ આવે છે. તે હું અત્યાર સુધીના બીજા દેશના અને આ દેશના અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું. ગૃહસ્થો ! હું સર્વનો અને ખાસ કરી આ આચાર્યશ્રીનો ઉપકાર માની આ વિદ્યાલયની ફત્તેહ ઇચ્છી ભવિષ્યમાં સુવર્ણ જ્યુબીલી ઉજવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય એવી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી ખેશી જવાની રજા લઉં છું. ”

શિષ્ટાચાર પ્રમાણે પરસ્પર ઉપકાર મનાયા બાદ સીલ્વર જ્યુબીલી મહોત્સવનો મેળાવડો વિસર્જન થયો.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

લાલભાઈને ત્યાં ઉજમણું અને સપ્ત પુરૂષોનો
દીક્ષામહોત્સવનો વરઘોડો.

* Oh ! it is excellent,
To have giant's strength; but it is tyrannous
To use it lik a giant. —Shakespeare.

પુત્રના લગ્નના પહેલાં શેઠ લાલભાઈએ કનકનગરમાં ઉજમ-
ણાની અને દીક્ષાસમારંભની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. આચાર્ય સૂર્યવિજયના
અભિગ્રહ પ્રમાણે એકસો આઠ ચેલા પૈકી બાકી રહેલા છપ્પન ચેલા
આચાર્યને કરી આપવા માટે પાનની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરવા
લાલભાઈ શેઠે પોતાની મીલના નોકરોમાંથી તથા કેટલાક ગરીબ
આશ્રિતોમાંથી સાત પુરૂષોને દમ, લય, પ્રપંચ, યુક્તિ, પ્રયુક્તિ
લાલચ એમ અનેક સાધનોનો ઉપયોગ કરી દીક્ષા લેવા માટે ઉભા કર્યા.

આ સાત પુરૂષોની બેકારીની લાચારીથી ઉદ્ભવતી દીક્ષાથી
કકળા ઉઠેલી તેમનાં કુટુંબીજનોની આંતરડીનું રૂધિર પીવાને આચા-
ર્યની તત્પર થએલી પિપાસાને તૃપ્ત કરવા શેઠ લાલભાઈએ ખાસ
ચડસને લઇને મોટા પાયા ઉપર ખાનગી રીતે તૈયારીઓ કરવા માંડી.
ઉભા કરેલા ઉમેદવારોમાંથી ત્રણ જણ તો કાંઇક જૈનધર્મનું જાણતા
હતા પરંતુ બાકીના ચાર મહાત્માઓ તો સાવ નિરક્ષર હતા. દરેકને
સારી રકમની લાલચ આપી તેમના અને તેમના કુટુંબના કચવાટને
અને તેમના અંતરના દુઃખના અવાજને દાબી રાખ્યો હતો. આ
કામમાં લાલભાઈ કાંકરાની માફક પૈસા ખર્ચતા હતા. કોઇને કેમ
સમજાવી અંધારામાં રાખવા, કોઇને કેમ સંતાડી નસાડવા, વીગેરે

* રાક્ષસના બળની પ્રાપ્તિ હોવી તે ખરેખર શ્રેષ્ઠ છે. પણ તેનો
ઉપયોગ રાક્ષસની માફક કરવો તે નિર્દયપણું છે.

અનેક પ્રકારના અનર્થો ધર્મના જ્ઞાના નીચે લાલભાઈ અને તેમના ખાંધીઆઓ સેવતા હતા. બસ દીક્ષાથીજ ધર્મનો ઉદ્ધાર છે, તે શીવાય બીજો એક પણ માર્ગ નથી એમ સમજી દીક્ષાની પાછળ લાલભાઈ ધહેલા થઈને ફરતા હતા.

સૂર્યવિજયનો સિદ્ધાંત એવો હતો કે છોને ગમે તેવો નિરક્ષર, રોગી, દુરાચારી સ્વચ્છંદી એકો આવે તો પણ તેની તેમને દરકાર નહોતી. બસ, તેણે શરીરે પીળો કપડો ધારણ કર્યો એટલે તેમાંજ તેના આત્માનો અને જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર થઈ ગયો. લખતાં વાંચતાં નહીં આવડતું હોય તો શ્રાવકોના ખરચે પંડીતો રાખી ભણાવવામાં આવશે, ખરચનો બોજો ક્યાં સાધુઓને ઉપાડવાનો છે કે જોથી તેમને તેમના પગારની ચિંતા હોય; એવા માંદા રહેશે તો ધણાએ શ્રાવકો પૈસા ખરચી વૈદ્ય અને ડોક્ટરો બોલાવી દવાઓ કરશે; તેનું બીજી ગૃહસ્થો ભરશે. ગૃહસ્થોના પૈસા સાધુના કામમાં નહીં આવે તો બીજા શા કામમાં આવશે? તેથી વધુ સદુપયોગ બીજો શો હોઈ શકે? સાધુ છે તો તેમના ઉપદેશ દ્વારા દેરાસરો બંધાવી શકાશે, માટે સાધુ પ્રથમ અને પછી દેવ, દેરાસર કે સંઘ, એવા પ્રકારની માન્યતા સૂર્યવિજયના મગજમાં વાસ કરી રહી હતી.

એક બાળુ ખાનગી રીતે લાલભાઈ શેઠ દીક્ષાપ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા અને બીજી બાળુ ધણા મોટા આડંબરથી પોતાના બંગલાની પાસે ખાસ મંડપ બાંધી ઉજમણું માંડ્યું. દેખાવ ધણો આકર્ષક બનાવવા ગિરનાર અને શત્રુંજયના ડુંગરોની અલૌકિક રચના કરવામાં આવી. દરરોજ સેંકડો માણસ દર્શન કરવા આવ જ કરવા લાગ્યાં. સ્ત્રી પુરુષોની ગીરદીનો પાર રહ્યો નહીં, પડે તેના કંકડા, સ્ત્રીઓની આબરૂ પણ પૂરી જળવાય નહીં. રાત્રે વીજળીની બત્તીઓની એવી મનોહર રચના કરવામાં આવી હતી કે સ્ત્રી પુરુષો ખાસ કરીને રોશની જોવાની ખાતર રાત્રે દર્શન કરવા આવતાં. આવા પ્રસંગે તોફાની લોકો કાંઈક યુક્તિથી વીજળીના તાર તોડી

નાખી લાઈટ બંધ કરી અંધારામાં તોફાન કરવા પણ પાછા હટતા નહોતા. એવા અચાનક અંધારામાં સ્ત્રીઓની કેવી દુર્દશા થતી હશે તેનો વિચાર જૈનો ગંભીરપણે કરશે. શું આવા પ્રસંગે જૈનઅંધુઓની દષ્ટિમાં કદી નથી આવ્યા ? ધર્મના એક સીધા કામમાં આડકતરી રીતે બીજા અનેક અધર્મો થાય તે માટે તેવા ધર્મના કામનો આરંભ કરનારે દીર્ઘ દષ્ટિ પહોંચાડી પૂરેપૂરો વિચાર કરવો જોઈએ. સ્ત્રીઓ બિચારી દર્શન માટે આવે અને તેમાં પોતાની લાજને હાની પહોંચે એવો પ્રસંગ આવે તે માટે શું કામનો આરંભ કરનાર ગુન્હાને પાત્ર નથી ? શું તે બાબત તેમણે સંભાળવાની નથી ? પુણ્ય કરતાં પાપનું વધારે પોષણ થાય તે તરફ ધ્યાન આપી વિવેકદષ્ટિ રાખવાની નથી ?

આ ઉજમણાનો વરઘોડો વૈશાખ સુદ ૧૩ ના રોજ ચડવાનો હતો અને તે દિવસે તે નિમિત્તે નવકારશ્રી જમાડવાની હતી પરંતુ લાલભાઈના ઘરમાં સ્ત્રીમંડળમાં અડચણનો અંતરાય પૂરો થયેલો નહીં હોવાથી આચાર્ય સૂર્યવિજયે સુદ ૧૩ ને બદલે સુદ ૧૪ ના રોજ વરઘોડો ચડાવવા અને તેજ દિવસે અર્થાત્ સુદ ૧૪ જેવી ભારે તિથિના દિવસે નવકારશ્રી જમાડવા સૂચના કરી. આ વખતે કેટલાકે વાંધો ઉઠાવ્યો પણ આચાર્યે સાફ જણાવી દીધું કે “આવા ધર્મના કામમાં ચૌદશના દિવસે નવકારશ્રી જમાડવામાં શાસ્ત્રનો બાધ આવી શકતો નથી. શાસ્ત્રમાં તેવી છુટ છે.” આથી ચૌદશના રોજ વરઘોડો ચડ્યો ને નવકારશ્રી જમી. કેટલાક લોકોએ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. પરંતુ નવકારશ્રી તુટશે એવા ભયથી તે વાત જતી કરી હતી. તો પણ પાછળથી તેની ચર્ચા જનતામાં વધારે ચાલી. “ચતુર્દશીના દિવસે સ્વામીવત્સલ થાય કે કેમ ? ” “ચાલુ જમાનાનું ચતુર્દશીનું અચ્છેડું” એવા મથાળાવાળા લેખો બીજા દિવસે વર્તમાન પત્રોમાં પ્રકટ થયા.

આ ઉજમણાની આવી રીતે પૂર્ણાહુતિ થઈ કે બે દિવસ પછી એટલે કે વદ ૧ ના દિવસે પેલા સપ્ત મહર્ષીઓને દીક્ષા આપવાનો વરઘોડો ચડાવવાનું મુહૂર્ત નિર્ધારવામાં આવ્યું. લાલભાઈ શેઠ મોટા

મીલએજન્ટ હોવાથી સરકારમાં તેમજ વેપારીવર્ગમાં સારી લાગવગ ધરાવતા હતા. તે લાગવગનો ઉપયોગ કરવાની આ ટાણે સારી તક મળી. ભદ્રાપુરીના દીક્ષાના વરઘોડાની માફક આ વરઘોડામાં પણ મીલીટરી ઍડની ગોઠવણ કરવામાં આવી. દીક્ષાના સાતે ઉમેદવારોને ઉમદા પોશાક પહેરાવી શણગારી રાજકુમાર જેવા બનાવી જુદી જુદી બળ્લે ઘોડાની ગાડીમાં બેસાડવામાં આવ્યા. દરેક ગાડી આગળ ઍડ, સાબન આગળ ઍડ, સ્ત્રીએ આગળ ઍડ, એમ આખો વરઘોડો ઍડમય બનાવી દીધો પરંતુ અંદરથી લાલભાઇનું હૃદય કંપતું હોવાથી પોલીસનો બંદોબસ્ત રાખવાની જરૂર પડી હતી. તોપણ ચડસને લઇને પોતાનાથી બની શકે તેટલા પૂરલપકાથી લાલભાઇએ વરઘોડો ચડાવ્યો.

લાલભાઈશેઠની ધર્મપત્ની હરકોઇબાઇને તો આવી પ્રવૃત્તિ બરાબર રૂચતી નહોતી પણ શું કરે ? તે લાલભાઇના દબાણ આગળ લાચાર હતી, તેથી સ્ત્રીમંડળમાં જો કે તે આગેવાની ભરેલો ભાગ લેતી હતી છતાં તે બધું વગર મનથી કરતી હતી. વરઘોડો ચાલવા માંડ્યો કે આ પ્રસંગને અનુસરતું, કોઇ બાળબેદુએ દીક્ષાર્થીઓનાં નામ સાથેનું તૈયાર કરેલું ઘોળ એક સ્ત્રીએ મધુર સાદે નીચે પ્રમાણે ગાવું શરૂ કર્યું—

દીક્ષાનો વરઘોડો !!

(વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર.)

[રાગ-ધોળ.]

ચાલો બેનો ! દીક્ષાનાં વરઘોડામાં.

વરઘોડાની શોભા છે અપાર, દિસે મનોહાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧

શાસનપ્રેમી ધર્મી લાલભાઇ છે,

એવાં પત્ની છે હરકોઇબાઇ, કેવી શ્રીમંતાઇ ? દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨

શેઠ લાલભાઈએ ડંકો કર્યો,

સાત દીક્ષાના ઉમેદવાર, કર્યા છે તૈયાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૩

- આગળ ઈંદ્રધનુ ઉડે ગગનમાં,
ડોકા વાગી આપે છે જાણ, ફરકે છે નિશાન. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૪
- છત્રીવાજન વાગે પુરાસૂરથી
જોવા આવે છે નગરના લોક, મળી થોકથોક. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૫
- જુદી જુદી ગાડીમાં બિરાજ્યા છે
સાત દીક્ષાના ઉમેદવાર, કેવો છે શણગાર ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૬
- એવા સાત મહાત્માઓ નીકળ્યા,
છોડીને ધરત્યાર સંસાર, વરવા મુક્તિનાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૭
- ગુણો તેમના મુખે થું ગાઈએ !
એક એકથી ચડીઆતા સાત, કેવી ન્યાત જાત ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૮
- કેવા કેદારમલ છે કેડીલા !
પૂરો શાસ્ત્રનો કીધો અભ્યાસ, નહીં છે કચાસ. દીક્ષાને દીપાવીએ, ૯
- ચંદુલાલ બીજ દીક્ષાભિલાષી,
સર્વે આગમમાં છે નિપૂણ, એવો છે સદ્ગુણ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૦
- ત્રીજા જેસીંગલાલ શિરોમણી,
જૈનધર્મના છે જાણકાર, જાણતરના લંડાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૧
- ચોથા રૂપાળ પંડીત દીક્ષાર્થી,
ન્યાતે દદા વિનાના દરબારી, પૂરા બ્રહ્મચારી. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૨
- પંચમ દીક્ષાર્થી મૂળજીભાઈ છે,
મહા બ્રહ્મચારી બ્રહ્મભાટ, નહીં કચવાટ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૩
- છઠ્ઠા રામા પટેલ રામ મૂર્તિ છે,
પીસ્તાળાસ આગમના નિધાન, એવું જેનું જ્ઞાન. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૪
- સીક્ષાર્થી દીક્ષાર્થી સાતમા,
પૂરા પંડીત તારાચંદ, મહા અક્ષયમંદ ! દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૫
- એમ સાતે પુણ્યાત્માઓ પ્રકટયા છે,
દીક્ષાસુંદરી વરવાને કાજ, લેવા મુક્તિરાજ, દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૬

કેવો તેમણે નરભવ સુધાર્યો !

છોડી દુઃખદાયક સંસાર, છોડી પરિવાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૭

સર્વે સ્વાર્થી છે માત પિતા પત્ની,

સ્વાર્થી સ્નેહી સગાં પરિવાર, તે છે દુઃખભાર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૮

ધન્ય ધન્ય હજો તેવાં રત્નોને

જેઓ દીક્ષા લે છે ઉલટભેર, વર્તે લીલાન્હેર. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૧૯

આવ્યા અત્રે શ્રીસૂર્યવિજયસૂરિ,

કેવો પુણ્યના બળનો ભેગ, મળ્યા સુસંયોગ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૦

સાજન માંહે હજારો શ્રીમંતો છે,

ધંદ્રો પણ જોઈને હરખાય, ઉરે ધર્યાં થાય. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૧

સ્ત્રીઓ છાબ લઈ ઉપકરણની

નામણુ દીવો લઈને હાથ, ચાલે સહ સાથ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૨

લાલભાઈના કોડ પૂરા થયા,

કીર્તિ ફેલાઈ દેશ વિદેશ, ખામી નહીં લેશ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૩

આવા કાઠની શોભા શું ગાઈએ ?

ગાવા સખળ નહીં છે મુખ, થાકે મહાસુખ. દીક્ષાને દીપાવીએ. ૨૪

વરઘોડો ધીમે ધીમે ચાલતો ભર બજારમાં આવવા થયો કે તેને ખાસ હીરાબજારમાં થઈને લઈ જવાને હતો પરંતુ રસ્તાની બંને બાજુએથી “ શેમ ! શેમ ! ” (શરમ ! શરમ !) ના પોકારોના ધ્વનિ ગાળી રહેવાથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે લાલભાઈની પાસે છુપી રીતે આવી કાનમાં જણાવ્યું કે “ લોકલાગણી ધણી વિરૂદ્ધ છે, હીરાબજારમાં થઈને લઈ જવાથી જરૂર સુલેહનો ભંગ થશે માટે ત્યાં થઈને જવાનો મમત છોડી દો. ” લાલભાઈએ લાચારીથી પોલીસનું કહેવું સ્વીકાર્યું અને તે રસ્તો છોડી બાજુના રસ્તે વહીલા મોંઢે વરઘોડો લઈ જવાની લાલભાઈને ફરજ પડી.

વરઘોડો ધર્મશાળામાં ઉતર્યો. કેટલાક સાધુઓ આગળથી આવી તે સ્થળે ગોઠવાઈ ગયા હતા. નાણુ માંડી દીક્ષાની તમામ સામગ્રીઓ તૈયાર રાખવામાં આવી હતી. આચાર્ય સૂર્યવિજયના શિષ્ય શુદ્ધિવિજયના હાથે સાતે મહાત્માઓને દીક્ષા આપવામાં આવી. તમામ વિધિ પૂરી થઈ કે શ્રીફળની પ્રસાદના થઈ. એ રીતે દીક્ષામહોત્સવની સમાપ્તિ થઈ.

ખીજ દિવસે સવારે લાલભાઈ શેઠ લાલભુવનમાં આચાર્યની પાસે આપ્યાન પહેલાં મળવા ગયા. આ વખતે તેઓ બંને અને તેમની મંડળીના ખાસ શાસનપ્રેમી ગૃહસ્થો એટલા બધા આનંદના આવેશમાં આવી ગયા હતા કે ખસ તેની તેજ વાતો હસી હસીને કરતા હતા. અને અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સલાસદોને ગાળો લાડતા હતા અને તે સાથે આચાર્ય પદ્મવિજયની નિંદા કરતા હતા.

આમ આનંદથી ચાર્તાલાપ ચાલી રહ્યો છે એવામાં એક ફેરીઓ “કનકનગર સમાચાર”-“દીક્ષાનો વરઘોડો”-“દીક્ષાની જાળમાં સપડાયેલાં સાત પક્ષીઓ”-“સરકાર તપાસ કરશે?” એમ એક પછી એક વાક્ય બોલતો બોલતો લાલભુવન આગળ આંટા મારવા લાગ્યો. આથી આચાર્યની જોડે બેઠેલા ધર્મવિજયજી સાધુ કે જેમણે સુવર્ણપુરમાં હાથી ઉપર બેસી દીક્ષા લીધી હતી અને જે અત્યારે આચાર્યના ખાસ માનીતા શિષ્ય થઈ પડ્યા હતા તેમણે ઇન્તેજારી ખતાવી કહ્યું “જાપામાં શું આવ્યું છે તે જરા જુઓ તો ખરા?” એમ કહી જાણું લેવા લાલભાઈને સૂચના કરી. લાલભાઈએ ચાર આના આખી ચાર પ્રનો લીધી. આંટા મારવાનો ફેરીઆનો સત્યાગ્રહ સફળ થયો.

ધર્મવિજયે જાણું લાઈમાં લઈ પાનાં ફેરવી તે લેખ શોધી કાઢ્યો. હેવાલ લાંબો હોવાથી વરઘોડાના વર્ણનની ખીના પડતી મુકી નીચેનો મુદ્દાનો હેવાલ વાંચવા લાગ્યા—

દીક્ષાની જાળમાં સપડાયેલાં સાત પક્ષીઓ.

સરકાર તપાસ કરશે ?

અમને ભરોંસાપાત્ર મળેલા હેવાલ ઉપરથી જાહેર જનતાને જણાવવા રજા લઈએ છીએ કે શેઠલાલભાઈ આચાર્યને ૫૬ ચેલા ચેન કેન પ્રકરણ પૂરા કરી આપવા માટે દીક્ષાના અગ્નિકુંડમાં ગરીબ સાત માણસોના ભોગ આપ્યા છે તેનો દયાજનક હેવાલ નીચે પ્રમાણે છે—

પહેલો કેદારમલ નામનો જે મારવાડી છે અને જેનું નામ કેદારવિજય રાખવામાં આવ્યું છે તે શ્રાવક છે, તેને પરણે માત્ર ત્રણજ મહીના થયા છે. બિચારી તેની નવપરણિત સ્ત્રીની હવે શી દશા થશે ? બીજો પુરુષ ચંદુલાલ કે જેનું નામ ચંદ્રવિજય રાખવા આવ્યું છે તેને એક ઘરડી ડોશી છે. તેની સંભાળ લેનાર કોઈ નથી. ચંદુલાલ તો ચંદ્રવિજય બની ઉપાશ્રયમાં બેઠા, હવે તેની ઘરડી ડોશીને પાંજરાપોળમાં કે ખોડાદોરમાં મુકવાની વ્યવસ્થા કરી છે કે કેમ તેનો કોઈએ વિચાર કર્યો છે ! ત્રીજો જેસીંગલાલ કે જેમને જયવિજય નામ આપવામાં આવ્યું છે તેમને યુવાન બૈરી અને નાનાં બે બાળકો છે. તેમને સમજાવીને ક્યાં સંતાડી રાખ્યાં છે તે જાણવામાં આવતું નથી. આ ત્રણેની શી દુદશા થઈ હશે ? ચોથો દીક્ષિત રૂપાળ નામનો રખારીનો છોકરો છે તેને સ્ત્રીઓએ વરઘોડામાં ગાતી વખતે રખારી નહીં કહેતાં દફા વિનાના દરખારી કહી ઠીક માન જાળવેલું છે, તે ભાઈને કશો ઉભગરો નથી. પણ જૈનધર્મ કે નવકાર શું તેની તેને મમજ નથી. તેનું નામ રૂપવિજય રાખવામાં આવ્યું છે. આ મહારાજ જૈનોના ગુરૂ બની જૈનોનું શું ઉકાળવાના છે ? પાંચમા મૂળજીભાઈ ખારેડ છે. આ ભાઈને કવિત ગાતાં ઠીક આવડે છે. શરીરે માંદા જેવા રહે છે, રોટલાનું અને દવાનું જરા પણ સાધન નહોતું. દીક્ષા લઈ મૂળવિજય મહારાજ બન્યા છે એટલે હવે દવાનો અને ખોરાકનો બોલે શ્રાવક ઉપર પડ્યો છે. વ્યાખ્યાનમાં કવિત ગગડાવી જીવના ભાટચારણના જમાનાનું દિગ્દર્શન કરાવશે. દીક્ષા લેવાથી મુળજીભાઈને ખુશામતનો ધંધો કરી ઉદર ભરવાની ઉપાધિ મળી. છઠ્ઠા એક જેવા જેવા રામા પટેલ છે જેમનું નામ રામવિજય રાખેલું છે તે બિચારો મીલમાં કામ કરતો અને અવકાશ વખતે રોઠનો હુકમ હોવાથી સાધુઓના પગ ચાંપતો હતો એમ પેટનું પૂરું કરતો હતો. હવે

દીક્ષા લેવાથી રોટલાનું દૂધ મટયું અને તે આવકનો નોકર મટી આવકના ગુરૂ બન્યા. લખતાં અક્ષર પણ આવડતો નથી. તે હવે મોટા શાસ્ત્રના નજી-કારમાં ખપશે. સાતમો દીક્ષિત તારાચંદ નામનો લોજક છે તે શરીરે માંદો રહે છે; ચાચકૃત્તિ કરી પેટનું પૂરું કરે છે. લાલભાઈ પાસે ચાચના અર્થે ગયેલો, ત્યાં તેને દીક્ષાની નજીમાં સપડાવ્યો. તેમનું નામ તારકવિનય રાખવામાં આવ્યું છે. આ તારકવિનય જૈનધર્મને અને જૈનસમાજને શું તારી શકવાના છે? ભલે બીજાનું ગમે તે થાય પણ પોતે દીક્ષા લઈ લીખના હુખમાંથી પોતાના દેહને તારી શક્યા તે વાતની ના નહીં પડાય.

ઉપર પ્રમાણે સાત દીક્ષિતોનો હુંકમાં હેવાલ છે, પ્રથમના ત્રણ ઉમેદવારોના કુટુંબી જનોની સ્થિતિ દયાજનક અને ગંભીર થઈ પડેલી છે. તેમની બેકારીની લાચારીનો ગેરકુપયોગ લાલભાઈ રોડે પૈસાના બળે કરેલો છે. તેમના સ્નેહી સગાં અને કુટુંબી જનોને કેવી રીતે ફસાવ્યાં છે તેની બીના હજી પ્રકાશમાં આવી નથી. બાકીના ચાર ઉમેદવારો તદ્દન અભણ છે. જૈન-ધર્મનું કાંઈજ નજીતા નથી. કપડા પહેરાવી નામના સાધુ બનાવેલા છે. ક્યાં સુધી આવી અયોગ્ય દીક્ષાઓ જૈનો ચાલવા દેશે ?

ઉપર પ્રમાણે લાલભાઈ રોડે આચાર્યનો અભિગ્રહ પૂરો કરવા સાતે નજીને દીક્ષા આપવાનું જે કામ કર્યું છે તે તરફ અમો તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોઈએ છીએ. આ ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે. ધર્મના બહાના નીચે આવાં કૃત્યો કરવાં તે મહાપાપ છે, અમો ધારતા નથી કે કોઈ પણ સમજી માણસ આવાં કૃત્યોને જરા પણ વખાણે. અમને ખાત્રી છે કે જૈનો આવી દીક્ષાઓ અટકાવશે, અને સરકારને પણ અમારી વિનંતી છે કે આવી અયોગ્ય દીક્ષાના કામમાં જે જે કાંઈ પ્રપંચ, છળભેદ, કપટ, જેવા ગુન્હાના પ્રકારો બનતા હોય તેનો તપાસ કરી સરકારે ગુન્હેગારોને શિક્ષા કરવી જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે હેવાલ સાંભળી આચાર્ય લાલ પીળા બની ગયા. આનંદથી જે તડાકા ચાલતા હતા તે તમામ બંધ પડ્યા, વ્યાખ્યાનનો વખત થવાથી અને “કનકનગર સમાચાર” પત્રમાં આ પ્રમાણે દીક્ષાના વરઘોડાનો હેવાલ પ્રકટ થયેલો હોવાથી થોડી વારમાં આચાર્યના કહેવાતા શાસનપ્રેમી ભકતો લાલબુવનમાં એક પછી એક ઝળકવા લાગ્યા અને છાપાની વાત ચર્ચાવા માંડી.

આજે આચાર્યે વ્યાખ્યાન વાંચવું માંડી વાળી લાલભુવનના મેડા ઉપર તેમના શાસનપ્રેમીઓને એકઠા કરી તાડુકીને કહેવા લાગ્યા “તમે બધા હીજડા બની બેશી રહો, કાંઈ સમજણ પડે છે કે આ વખતે આપણે શું કરવું જોઈએ? ન સમજણ પડતી હોય તો પહેરો બંગલીઓ! લાલભાઈએ આટલું મોટું પરાક્રમ કર્યું એ કામ આમ છાપાવાળા પાણીના રેલે તાણી નાખે એટલું જ નહીં પરંતુ ઉલટ તિરસ્કાર બતાવે એ થોડી શરમાવવા જેવી વાત છે? તમારે તો તેમના કામને દીપાવવું જોઈએ. ઠામ ઠામ ગામે ગામ તેમની પ્રશંસા થવી જોઈએ. ગામે ગામની વાત તો કેરે મુકો પણ આ કનકનગર જેવા મોટા શહેરમાં એક મોટી ગંજવર સભા ભરી શેઠ લાલભાઈને માનપત્ર ન આપો? તમે તેમાં મોટાં ભાષણો આપી આ બધી છાપાની મોટી હકીકતને તોડી પાડો અને આપણો હેવાલ આપણા દીક્ષાવાજીંત્ર પત્રમાં સવિસ્તર પ્રકટ કરી હજારો નકલો મફત વહેંચાવો, અને દુનિયાને ખરેખરી પરિસ્થિતિથી વાકેફગાર કરો. હાલ ને હાલ તૈયારી કરો. યોગ્ય લાગે તો શહેરના ટાઉન હોલમાં મોટી જાહેર સભા ભરી જૈનો ઉપરાંત જૈનેતરોને પણ આમંત્રણ કરો. શું આ બાબત શેઠ લાલભાઈ તમને કહેશે? તેમને માનપત્ર આપવું તે તો તમારી ફરજ છે. માટે કરો અત્યારથી તૈયારી. આપણા વિચારનો જે હોય તેવો યોગ્ય પુરૂષ પ્રમુખ માટે પસંદ કરો. સભા ભરો, ખૂબ જીરુસાહેર ભાષણો કરો અને લાલભાઈને એવું માનપત્ર આપો કે આખી દુનિયા પણ તેમના કામની પ્રશંસા કરે. લાલભાઈના ઘેર તો હવે લગ્નનો પ્રસંગ છે અને તેમનેજ માનપત્ર આપવાનું છે માટે તેમને પુછવાની કે તસ્દી આપવાની જરૂર નથી. આ પ્રમાણે માનપત્ર આપવાનું નક્કી કરી જમવાનો વખત થયો કે કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓનું મંડળ ત્યાંથી વેરાઈ ગયું.

પ્રકરણ ૨૭ મું

કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓની સલા,
લાલભાઈને અપાયેલું માનપત્ર.
એક બાળાનો ખુલ્લો પત્ર.

(દોહરો)

અભિમાનીના ઉપરે, રૂંડે શ્રી ભગવાન,
જરૂર અંતે એહનું ઉતારે અભિમાન.
રાવણ દુર્યોધન તણું રહ્યું નહીં અભિમાન,
તો પણુ તે વાતો સુણી નવ સમજે નાદાન. (દલપતરામ)

સવારે લાલભુવનમાં સૂર્યવિજયે કરેલી આજ્ઞા પ્રમાણે “દીક્ષારક્ષક સમાજ”ના શાસનપ્રેમી સભાસદો લાલભુવનની નજીકમાં આવેલી સમાજની ઑશીસમાં બેઠેલા બેઠા થયા. લાલભાઈ શેઠને કેવી રીતે, ક્યારે અને કયે ઠેકાણે માનપત્ર આપવું તેની ચર્ચા ચાલી રહી. એક શાસનપ્રેમીએ જણાવ્યું કે “આચાર્યની ઇચ્છાનુસાર ટાઉન હોલમાં મોટા પાયા ઉપર ગોઠવણ કરી જૈન અને જૈનેતર પ્રજાની સમક્ષ અત્રેના લોકપ્રિય મહેરબાન રેવન્યુ કમીશ્નર સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે આપવું.”

એમ એકની સૂચના પૂરી થઈ કે બીજા શાસનપ્રેમીએ સૂચન કર્યું ‘રેવન્યુ કમીશ્નર કરતાં તો નામદાર ગવર્નરના પ્રમુખપણા નીચે આ કામ થાય તો તે વધારે સારું દેખાય. જ્યારે આ પ્રમાણે કરીશું ત્યારેજ પેલા અધર્મી, નાસ્તિકો અને ધર્મહોદીઓના હાથ હેડા પડશે. આપણા દીક્ષારક્ષક સમાજમાં પુષ્કળ પૈસા છે તેમાંથી જે ખર્ચ થાય તે કરવું; લાલભાઈ શેઠનું આ પરાક્રમ કાંઈ જેવું તેવું નથી. ભલે ગમે તેટલું ખર્ચ થાય તો તે કરવું, પણ દુનિયાને જણાવવું કે જૈનોમાં આવા ધર્મી પુરૂષો પડ્યા છે.”

આમ તે ભાઈનો સુધારો પૂરો થયો નથી એટલામાં તો બીજા એક ભાઈએ વચ્ચે લાંબા હાથ કરી જણાવ્યું, “જરામને વચ્ચે કહેવા દો, મને એક વાત યાદ આવી છે, હું તે ભાઈના વિચારને મળતો થઈ સૂચના કરું છું કે જો માનપત્ર આમ એકદમ તાકીદે ન આપવું હોય તો પંદર દિવસ પછી નામદાર વાઈસરૉય દીલ્લીથી અત્રે આવનાર છે, માટે અચાનક હાથ આવેલી સોનેરી તકનો લાલ લઈ આપણે તે નામદારના મુઆરક હસ્તે માનપત્ર લાલભાઈ શેઠને આપીએ તો આખા ભારતવર્ષમાં આપણો ડંકો વાગી જાય અને દુનિયામાં ખુણે ખુણે આપણા જૈનધર્મની વાહ વાહ બોલાય.”

આ પ્રમાણે સભામાં દરખાસ્તોનાં હવાઈવિમાનો ઉડતાં જોઈ એક વયોવૃદ્ધ ગૃહસ્થ જે લાલભાઈ શેઠના સાળા થતા હતા તે ત્યાંથી ઉઠ્યા અને લાલભાઈના અંગલે જઈ તેમના મોટા દીકરા બાલાભાઈને વાત કરી તેમને સભામાં બોલાવી લાવ્યા. તેમને જોઈ સભાસદોએ સન્માન આપી ચર્ચાએલી વાત તેમના આગળ રજુ કરી અને જાણે તેમની સંમતિ લેતા હોય તે પ્રમાણે તેમનો અભિપ્રાય પુછવા લાગ્યા.

ક્ષણવાર શાંત રહી ગંભીરતાથી બાલાભાઈએ જણાવ્યું “સૌ ભાઈઓ મારા પિતાશ્રીને માનપત્ર આપવા તૈયાર થયા છો તે જાણી મને આનંદ અને સંતોષ થાય તે સ્વાભાવિક છે પરંતુ કમીશ્નર, ગવર્નર અને વાઈસરૉયને પ્રમુખ નીમવાની વાત કરો છો તે મને પસંદ પડતું નથી. સાંઝે થયું કે મારા મામા મને તેડવા આવ્યા તેથી મને મારા વિચારો જણાવવાની તક મળી. મારી અને મારા મામાની ઇચ્છા એવી છે કે આવી મોટી મોટી વાતો કારે મુકો. કદાચ ધારો કે તમારો તેમ કરવા આગ્રહ છે તો અમે જાણુવા માગીએ છીએ કે ગવર્નર કે વાઈસરૉયના હાથે માનપત્ર આપવાની ગોઠવણ કરવાનું કામ કોણ માથે લે છે? તમે જાણો છો કે મારા પિતાશ્રીને માનપત્ર આપવાનું છે એટલે તેમનાથી કે મારાથી તે કામમાં ભાગ લઈ શકાય નહીં. માટે તે જ્યાં સુધી નક્કી ન થાય ત્યાં સુધી મોટી મોટી વાતો કરવી નકામી

છે. વળી તેવા મોટા માણસોને નોંતરવાથી કેટલું બધું ખરચ થશે તેનો વિચાર કર્યો છે ?”

વચ્ચે એક ભાષ્યએ જવાબ આપ્યો “તે બધું ખરચ દીક્ષારક્ષક સમાજ પાસે જે દીક્ષા અને જ્ઞાનખાતાનાં ફંડ છે તેમાંથી કરવાનું છે.”

બાલાભાષ્યએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો “તે વાત મારા મામાએ મને જણાવી છે તે માટે મારે વાંધો છે. તે પૈસાનો ઉપયોગ માનપત્રો આપવામાં કે લેવામાં ન હોય. તેનો ઉપયોગ તો તે પૈસા આપનારે જે ઉદ્દેશથી પૈસા આપ્યા હોય તેજ પ્રમાણે થવો જોઈએ. આ પ્રમાણે તે ફંડમાંથી ખરચ કરી માનપત્ર આપતા હો તો તેવું માનપત્ર મારા પિતા લેવા ખુશી હોય એવું હું માનતો નથી. એવા ધર્મોદ્ધા પૈસાથી મળેલા માનપત્રથી તો ઉલટો કુબવાનો પ્રસંગ આવે. વળી એટલી ખાનગી વાત પણ તમારા ધ્યાન ઉપર લાવવા માગું છું કે આપણી વિરૂદ્ધ અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજવાળા કામ કરી રહ્યા છે તે વાત જાહેર છે. દીક્ષાના વરઘોડામાં મોટું વિઘ્ન આવવાની તૈયારી હતી. સાઈ થયું કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે સમયસૂચકતા વાપરી હીરાબઝારમાં થઈ વરઘોડો લીધો નહીં, નહીં તો મારામારી થાત અને વરઘોડાનો વરઘોડો કેરટે ઉતરત. જે ટાઉન હોલમાં સભા ભરવાની વાત કરશો તો જરૂર કાળા વાવટા નીકળશે અને “શેમ શેમ”ના પોકારો થશે. માટે આ ત્રણે પ્રશ્નોનો વિચાર કરી કામનો, ખરચનો ને જોખમનો બોજો માથે ઉપાડવા શક્તિમાન હો તો મોટી મોટી ગવર્નરની કે વાઈસરોયની વાતો કરો.”

આ સાંભળી શાસનપ્રેમીઓ ઠંડા ગાર જેવા બની ગયા. ફંડના પૈસા ઉપર મોટી મોટી દરખાસ્તો અને સુધારા રજુ કરનારાઓની જીભ બંધ થઈ ગઈ. તેમને તો પારકા પૈસે અને બીજાના બળ ઉપર તાગડ-ધીના કરવાના હતા. ડોહને ખીસામાંથી પૈસા કાઢવા નહોતા અને મોટી મોટી વાતો કરવી હતી. જાણે ચાર લોગસનો કાઉસંગ લીધો હોય તેવી શાંતિ ફેલાઈ રહી. પછી સભાના સેક્રેટરીએ ધીમે રહી પુછ્યું “ત્યારે તમારી મરજી હોય તે પ્રમાણે માનપત્ર આપીએ.”

બાલાભાઈએ જવાબ આપ્યો. “અમારી ઇચ્છા એવી છે કે અત્યારે ગરમાગરમ થયેલા વાતાવરણમાં ગમ ખાઈ કુનેહથી કામ લો. આપણા સમાજના સલાસદોની અને આપણી તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવનાર ગૃહસ્થોનીજ સલાહ લેશે, તેમાં આપણા પ્રત્યે લાગણી ધરાવનાર જૈનેતર ગૃહસ્થોને આમંત્રણ આપો. અને તેમાંથી જે કોઈ લાયક જણાય તેને પ્રમુખ નીમી માનપત્ર આપવાની તજવીજ કરો. આવી નાના પાયા ઉપર તજવીજ કરવામાંજ આપણી શૈલી છે. વાઈસરોયની વાતો કારે મુકો. મારો અંગદ અભિપ્રાય જાણુવા માગતા હો તો હું જણાવું છું કે હું આવાં માનપત્રોથી અને આવી હીલચાલથી વિરુદ્ધ છું, છતાં આચાર્યનો આગ્રહ છે તો હું માનપત્રની હીલચાલ માટે ના પાડતો નથી.”

જોખમદારી અને ખરચની વાત કોઈ માથે લેનાર નહીં હોવાથી આવી સહેલી વાત શાસનપ્રેમીઓના ગળે ઉતરે તેમાં શી નવાઈ? મોટી મોટી વાતો પડતી મુકાઈ અને છેવટે બીજા દિવસે જૈનધર્મ-શાળામાં રાત્રે માનપત્ર આપવાનું નક્કી કર્યું. માનપત્ર તથા આમંત્રણ પત્રિકાઓ છપાવવાનું, તથા ધર્મશાળામાં ખેઠકની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ સૌ સૌને સોંપવામાં આવ્યું. એ રીતે મોટો ડુંગર ખોદી ઉંદર કાઢવાનું કામ કરી શાસનપ્રેમીઓની સલાહ વિસર્જન થઈ.

માનપત્રનો મુસદ્દો આચાર્ય પાસે ઘડાવી છપાવી તૈયાર કર્યો. આમંત્રણ પત્રિકાઓ વહેંચવામાં આવી અને ધર્મશાળાનું મકાન ધ્વજ-પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું. રાતના સાત વાગ્યા કે ધર્મશાળામાં શાસનપ્રેમીઓની સલાહ મળી. સલામાં સર્વ ગૃહસ્થો આવી ગયા કે લાલભાઈ શેઠને બેગૃહસ્થો મોટર લઈ માન ભરી રીતે તેડી લાવ્યા. શિષ્ટાચાર પ્રમાણે સેક્રેટરીએ સલાહ લેવાનો હેતુ કહી સંભળાવી પ્રમુખની દરખાસ્ત કરી. ટેકો અને અનુમોદન મળતાં એક જૈન ગૃહસ્થ પ્રમુખસ્થાને બિરાજમાન થયા, અને કામની શરૂઆત થઈ.

એક ગૃહસ્થે શેઠ લાલભાઈની ઓળખાણ કરાવતાં જણાવ્યું “પ્રમુખ મહાશય અને ગૃહસ્થો ! અમારા જૈન ધર્મના સ્તંભ રૂપ અને મોક્ષદાયક એવા ત્યાગમાર્ગના ચુસ્ત હીમાયતી શ્રીયુત્ શેઠ લાલભાઈ પ્રતાપભાઈ વેપારી મંડળમાં પ્રખ્યાત છે, મોટા મીલએજન્ટ છે, તેમની ખ્યાતિ જગજહોર છે તે હું જણાવી આપનો વખત લેવા માગતો નથી, પણ તેમનામાં ધર્મનું જે ઝનુન છે અને તે ઝનુન દ્વારાએ જે ધર્મનાં કાર્યો તે કરી રહ્યા છે તે જહોર કરવા માગું છું. સંસારની ખોટી માયાનાં કામો તો દરેક કરે તેમાં નવાઈ નથી પરંતુ લાલભાઈ શેઠ તો ગૃહસ્થ હોવા છતાં ત્યાગમાર્ગનાં યાને પ્રવ્રજ્યાનાં યાને દીક્ષાનાં કામો લઈ બેઠા છે. તેજ તેમની જીંદગીનો ધ્યેય છે. ત્યાગમાર્ગ એટલે મોક્ષનો રસ્તો, તેજ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રસ્તો છે. લાલભાઈ શેઠ ત્યાગમાર્ગ માટે પ્રાણ પાથરે છે, અરે ! લોહીનું પાણી કરે છે, આકાશ પાતાળ એક કરે છે. આવી તેમની ત્યાગ પ્રત્યે લાગણી છે. ગમે તેવા દીક્ષા લેનારની તરફ તે પ્રેમથી જુએ છે. તેને માટે હજારો રૂપિયા ખરચે છે. ગૃહસ્થો ! આપ સૌ જાણો છો કે બે દિવસ ઉપર શેઠ લાલભાઈએ એકે દિવસે સાત મહાત્માઓને આપણા પ્રખર વક્તા આગમોદ્ધારક આચાર્ય વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વરના શિષ્ય મહા મહોપાધ્યાય શ્રી શુદ્ધિવિજયના હસ્તે મોક્ષદાયક દીક્ષા અપાવી તેમના આત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો. કેવા ઠાઠથી તેમનો દીક્ષાવરઘોડો ચડાવવામાં આવ્યો હતો તે આપની જાણબહાર નથી. આ કાંઈ જેવી તેવી વાત નથી. વીસમી સદીમાં આ પહેલોજ બનાવ બન્યો હોય એમ માઈ માનવું છે. વળી તેમણે થોડાક વખત ઉપર સુવર્ણપુરમાં ત્રણ પુણ્યાત્માઓને હાથી ઉપર બેસાડી તેજ આચાર્યના હાથે દીક્ષા અપાવી હતી. વળી તેમણે ઉજ્જવળાના મહોત્સવ પ્રસંગે ગિરનાર અને શત્રુંજયના તીર્થોની જે મનોહર રચના કરી જૈનજનતાને અપૂર્વ દર્શનનો લાલ આપ્યો હતો તે હજી અમારી નજર આગળ રમ્યા કરે છે અને આનંદ થાય છે. આ પ્રમાણે જૈનધર્મને દીપાવનાર અને પર આત્માઓનો ઉદ્ધાર કરાવનાર લાલભાઈ

શેઠને જેટલું માન આપીએ એટલું ઓછું છે. રાજા મહારાજાઓથી ન બની શકે તેવું કામ કરવાને તે શક્તિમાન થયા છે. આચાર્યશ્રીનો શિષ્ય બનાવવાનો અભિગ્રહ શેઠ લાલભાઈ જેવાજ પૂરો કરી શકે. અભિગ્રહ પ્રમાણે એકસો આઠ ચેલા પૈકી બાકી રહેલા છપ્પન ચેલા-માંથી સાતને દીક્ષા અપાઈ. હવે બાકી ઓગણપચાસ રહ્યા. હું ધારું છું કે તેમની પ્રવૃત્તિ આ પ્રમાણે ચાલુ રહેશે તો થોડા માસમાં આચાર્યશ્રીના મનના મનોરથ પૂરા થશે. (તાળીઓ) આવા પુરૂષો જ્યારે જૈન જનતામાં પાકશે ત્યારેજ જૈનધર્મનો અને જૈનસમાજનો ઉદ્ધાર થશે તેમના જેવી હીંમત, કુનેહ, શ્રદ્ધા અને શુદ્ધિ હું બીજાઓમાં જોતો નથી. નાસ્તિકો અને અધર્મીઓનો આટલો બધો વિરોધ હોવા છતાં તેજ બહાદૂર નર આટલું બધું સાહસ ખેડી જૈનધર્મને દીપાવી શકે. હું તો તેમને નરકેસરી સમાન માનું છું. (તાળીઓ) આવા નરકેસરીને માનપત્ર આપી કદર કરવામાં આપણે પાછી પાની કરીએ તો તે આપણે આપણી ફરજમાંથી પાછા હટયા બરાબર છે. લાયકને લાયક માન મળવુંજ જોઈએ.” (તાળીઓ)

એમ એક શાસનપ્રેમીની સિંહગર્જના પૂરી થઈ કે બીજા ગૃહસ્થે ઉભા થઈ જણાવ્યું “દીક્ષાના પ્રેમી મારા જૈન બંધુઓ ? તમે લાલભાઈ શેઠને શું સમજે છે ? તે હોય તોજ આપણો જૈનધર્મ ટકી શકે, તેજ દુશ્મનના ઘા સહન કરી દુશ્મનને ઘા કરી શકે, વિરોધ હોવા છતાં દીક્ષાનો વરઘોડો તેજ ચડાવી શકે, ઉજમણાનો આવો ડાઠ તેજ કરી શકે, અરે ! ધર્મની ખાતર ચૌદશના દિવસે આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાનુસાર તેજ પુણ્યાત્મા શેઠ લાલભાઈ કનકનગર જેવા શહેરમાં નવકારશ્રી જમાડી શકે, બીજો હોત તો માર ખાઈને ઘેર આવત. આવી તેમની ધર્મની ધગશ !! આવી ધગશવાળા ધર્મી જીવોને અધિષ્ઠાતા દેવો રક્ષણ કરે તેમાં શી નવાઈ ! માટે તેમને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે. હું તો તેમને ધર્મના મોટા સ્તંભ ૩૫ માનું છું.” (તાળીઓ)

આમ એ ગ્રહસ્થનો ધ્રુવરો પૂરો થયો કે એક કેવળી સમાન જ્ઞાન ધરાવનાર કેવળજ્ઞાની જેવા ગણાતા ધર્મપ્રેમી અંધુએ બે હાથ લાંબા કરી જણાવ્યું “લાઘઓ ! તમે માનો યા ન માનો, પરંતુ કલ્પા વિના ચાલતું નથી કે જ્યારે હું મારી આંખો અંધ કરી ઉઠો વિચાર કરી ભવિષ્ય તરફ દૃષ્ટિનાં કિરણો ફેંકું છું ત્યારે મને જણાય છે કે આ લાલલાઘ શેઠ ઉચ્ચ ગોત્ર ખાંધી રહ્યા છે, કોઈ પણ ચોવીશીમાં તે તીર્થંકર થવાના, તે સાથે હું એમ પણ જણાવું છું કે સૂર્યવિજય આચાર્ય જેવા ખીજ ચાર આચાર્ય પાકે અને તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવનાર શેઠ લાલલાઘ જેવા ખીજ ચાર શાસનપ્રેમી ભકતો પાકે તો હાલમાં ખાર લાખ જૈનો છે તે થોડા વર્ષોમાં વધી ખાર કરોડ જૈનો થાય ! અને એક વાર ચોથો આરો વર્તાઈ રહે. ભારતવર્ષમાં દામ દામ જૈન જૈન અને જૈન જોવામાં આવે. હું તો આચાર્યશ્રીની વાણીના એક બોલ ઉપરથી ભવિષ્યમાં શું થશે તે પારખી શકું છું, હું તો લાલલાઘ શેઠને કનકનગરના રાજા કુમારપાલ તરીકે અને આચાર્યશ્રી સૂર્યવિજયને હેમચંદ્રાચાર્ય તરીકે માનું છું. કદાચ તેમણે આપણો ઉદ્ધાર કરવા આ અવતાર ધારણ કર્યો હોય !” (તાળીઓ)

આ પ્રમાણે કહેવાતા કેવળી લાઘની ભવિષ્યકાળની અને ભૂત કાળની વાણી પૂરી થઈ કે માનપત્ર વાંચવા પ્રમુખની આજ્ઞા થતાં દીક્ષારક્ષક સમાજના ઉપપ્રમુખે નીચે પ્રમાણે માનપત્ર વાંચવું શરૂ કર્યું—

જૈન આલમના શહેનશાહ સમાન

શ્રીયુત્ શેઠજી લાલલાઘ પ્રતાપલાઘની સેવામાં.

મુકામ— કનકનગર.

ધર્મધુરંધર લાલલાઘ શેઠ ! આપનાં મહાન ધર્મકાર્યોથી આકર્ષાઈ અમે “દીક્ષારક્ષક સમાજ” ના સભાસદો, સ્નેહીઓ અને ધર્મઅંધુઓ આપને ફૂલ નહીં તો ફૂલની પાંખડી સમાન આ માનપત્ર આપવા પ્રેરાયા છીએ તે સ્વીકારી અમને આભારી કરશે.

શરવીર વીરકેસરી શેઠ લાલભાઈ ! આપની શક્તિનાં શાં વખાણ કરીએ ? સોળમી સદીમાં જેમ મેવાડના પ્રતાપસિંહ રાણાએ અકબર બાદશાહને કન્યા નહીં આપી માથું નહીં નમાવી રજપૂતપણું જાળવી રાખ્યું તેમ આપે પણ આ વીસમી સદીમાં દીક્ષાના રણસંગ્રામમાં વિરોધીઓને નમતું નહીં આપી પોતાનું જૈનત્વ બચાવી જૈનધર્મના વિજયને વાવટો ફરકાવી રહ્યા છે તે આપની ઓછી બહાદૂરી નથી. વળી ગુમાવેલું ચિતોડ પાછું ન જીતાય તો સોનાની થાળીને બદલે પાંદડામાં ખાતું અને પથારીને બદલે પરાજ પર સુધ રહેવું એવી પ્રતિજ્ઞા લેનાર રાણા પ્રતાપસિંહની માફક આપે પણ આચાર્યશ્રી વિજયસૂર્ય સૂરીશ્વરને એકસો આઠ ચેલા પૂરા ન થાય ત્યાં સુધી પાન નહીં ખાવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે તેવી આપની ટેક માટે જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ઓછી છે.

દાતાર શિરોમણી દાનવીર શેઠ લાલભાઈ ! તેરમી સદીમાં વિશળદેવ રાજના મંત્રીઓ વસ્તુપાળ અને તેજપાળે કરોડો રૂપીઆ ખર્ચી આખું ઉપર ભવ્ય અને મનોહર દેવાલયો બંધાવી તેમનાં નામ અમર કરી ગયા છે તેમ આ વીસમી સદીમાં મહાવીરસ્વામીના પ્રતિનિધિ તરીકે મનાતા આપણા આચાર્યો અને મુનિમહારાજઓના દાનવીર મંત્રી તરીકે આપ વસ્તુપાળ ને તેજપાળની માફક પરાક્રમો કરી અમર નામ કરી રહ્યા છે તે માટે અમે અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

નરકેસરી શેઠ લાલભાઈ ! આપના જેવા બારવ્રતધારી ક્રિયા તત્પર જૈન શીલોસૌકર વિરૂદ્ધ કેટલાક ધર્મદોષીઓ, ભાનભૂલેલા, નાક-કદાઓ, અધર્મીઓ નીકળ્યા છે પરંતુ તેઓ આપની સિંહગર્જના સાંભળી ભયથી કંપાયમાન થઈ પગ વચ્ચે પુંછડી ઘાલી નારી જાય છે. આપના જેવા કેસરી આગળ તેવા શ્વાનમંડળનું શું ચાલી શકે ? આપની યાજ્ઞવિકાસમાન થતાંજ વિરોધીઓના હાંજ ગગડી જાય છે. આપ આવા બળવાન હોવા છતાં પણ આપ વાંકી પુછડીવાળા બચકાં ભરનાર અને દાંતીઆ કરનાર પાપી જીવો તરફ દયાભરી દષ્ટિ કરી

જવા દો છો અને તેમના નીચ કૃત્ય તરફ હસતા મુખે જુઓ છો. આ આપની ઉદારતા અને આપના વિશાલ હૃદય માટે ખરેખર આપને માટે ધણુંજ માન ઉત્પન્ન થાય છે.

દીક્ષાકર્તવ્યપરાયણ શેઠ લાલલાઇ ! છેવટે શ્રીમહાવીર પ્રભુને પ્રાર્થના કરી અમો ઇચ્છીએ છીએ કે આવી આપની દીક્ષાકર્તવ્ય પરાયણ બુદ્ધિમાં દિન પ્રતિ દિન વૃદ્ધિ થાઓ. જેવી રીતે અત્રે સામટી સાત પુણ્યાત્માઓને દીક્ષા આપી તેમનો નરભવ સફળ કર્યો છે તેવી રીતે બીજી સામટી દીક્ષાઓ આપવા આપ પૂરા ભાવ્યશાળી થાઓ અને આવાં અનેક માનપત્રો મેળવી જૈનધર્મનો જય જયકાર બોલાવો, અને વિરોધીઓ સામે ટક્કર ઝીલી જૈનધર્મ ટકાવી રાખવા આપ દીર્ઘાયુષી થાઓ. તથાસ્તુ.

કનકનગર
વૈશાખ વદ ૩

લી. આપના ધર્મશ્રંધુઓ
દીક્ષારક્ષકસમાજના સભાસદો અને મિત્રો

ઉપર પ્રમાણે માનપત્ર વાંચી એક ચાંદીની પેટીમાં મુકી તે પેટી શેઠ લાલલાઇને આપવા માટે પ્રમુખના હાથમાં મુકવામાં આવી કે દ્રશ્યાદિગ્વ્યસન્નમુખે શેઠ લાલલાઇને અર્પણ કરી તાળીઓના ગડ-ગડાટ વચ્ચે પાળી, ઝાંઝાટું પાળ્યો.

તે પછી લાલલાઇ શેઠે માનપત્રનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું “ આજે આપના આવા અપૂર્વ ભાવથી મને એવી લાગણી થઇ છે કે મારું હૃદય આવેશથી ઉભરાઇ જઇ જીલને બોલતાં અટકાવે છે. ટુંકામાં એટલું જણાવું છું કે આ મારો દેહ સાધુ માટે અર્પણ કરેલો છે, સાધુ માટે પ્રાણ પાથરવા તૈયાર છું, મારો તમામ વૈશવ તેમને માટેજ છે. સાધુથીજ આપણો ધર્મ છે. જેમ અને તેમ સાધુની સંખ્યામાં વધારો કરવો જોઇએ. હાલમાં આશરે ચારસો સાધુઓ છે

તે વધારી ચાર હજાર કરવા જોઈએ. સાધુ બનાવવા બનતો પ્રયત્ન કરો. પાપનો ઉદ્ય હોવાથી ભલે આપણને દીક્ષા લેવી ન સુઝે પણ બીજાઓને અપાવો, તેમને મદદ કરો, અનુમોદન આપો, છુટા હાથે પૈસા ખરચો. હું તો તે પ્રમાણે ચાલું છું અને પ્રભુને પ્રાર્થના કરું છું કે પ્રભુ મારી આવી બુદ્ધિ સદા કાયમ રાખે જેથી દીક્ષાના કામે મારા પૈસાનો સદુપયોગ થાય. માઈ હૃદય ભરાઈ જવાથી વધુ નહીં બોલતાં જણાવું છું કે આપે મને જે માન આપ્યું છે તે માટે આપનો બધાનો આભારી છું.”

તે પછી પ્રમુખનું ઉપસંહારનું ભાષણ થયા બાદ કહેવાતા શાસન-પ્રેમી ધર્મી પુરુષોની સલા વિસર્જન થઈ.

આ સલાનો પૂરેપૂરો હેવાલ અતિશયોક્તિમાં રાતોરાત તૈયાર થયો અને ખાસ “દીક્ષા વાજી” ના વધારા તરીકે દીક્ષારક્ષક સમાજ તરફથી પ્રકટ કરી, બીજા દિવસે શહેરમાં વહેંચવામાં આવ્યો. “સમગ્ર જૈનોની મળેલી ગંજવર સલા”-“જૈન અને જૈનેતરે લીધેલો ભાગ”-“સમગ્ર પ્રજાની સહાનુભૂતિ”-“વિરોધીઓનાં કાળાં થયેલાં મોં”-“લાલભાઈ શેઠની અપૂર્વ દૃઢતા”- એવાં અનેક આકર્ષક મથાળાં તે વધારામાં દષ્ટિગોચર થયાં. આ વધારો વાંચી આચાર્યશ્રી થયા પણ જાહેર જનતા તો લાલભાઈના વખાણો-આપીએ પેટ પકડી હસવા લાગી. કુમારપાળ, વસ્તુપાળ, તેજશરણ પ્રતાપસિંહ શહેનશાહ વીજેરેની ઉપમાઓ વાંચી લોકો લાલભાઈની પ્રશંસાને બદલે મશ્કરી કરવા લાગ્યા. બીજા દિવસે લાલભુવનમાં વ્યાખ્યાન વખતે માનપત્રનું વ્યાખ્યાન નીકળ્યું. આચાર્યશ્રી શાસનપ્રેમીઓને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. એટલામાં લાલભુવનમાં એક છોકરો આવી પચાસ સાઠ હેંડગીલનો એક થોકડો ફેંકી ગયો કે ગરબડ થવા લાગી. આથી આચાર્ય અને ખાસ તેમનું મંડળ મેડા ઉપર ગયું અને મુનિ મર્મવિનય હેંડગીલ હાથમાં લઈ વાંચવા લાગ્યા—

કનકનગરના કુમારપાળ, વીસમી સદીના વસ્તુપાળ અને
તેજપાળ, પ્રતાપી રાજા પ્રતાપસિંહ, નરકેસરી, જૈન
આલમના શહેનશાહ, દાનવીર, શૂરવીર આદિ
અનેક અલંકારોથી વિભૂષિત થયેલા
શેઠ લાલભાઈ પ્રતાપભાઈને

ખુલ્લો પત્ર.

“વીરા મારા ગજ થકી ઉતરો, ગજ ચડે કેવળ ન હોય રે”

મારા ધર્મબંધુ શેઠ લાલભાઈની સેવામાં. મુ. કનકનગર.]

આપને માનપત્ર આપવા વૈશાખ વદ ૩ ની રાત્રે આપના દીક્ષા
રક્ષક મંડળની જે સભા મળી હતી તેનો સવિસ્તર હેવાલ દીક્ષા
વાહનના વધારામાં વાંચી તથા બીજાઓને મોટેથી સાંભળી આ ખુલ્લો
પત્ર લખવા હું પ્રેરાઈ છું.

શેઠ! શું એ સભા આપને માનપત્ર આપવા મળી હતી કે
આપનું અપમાન કરી આપને બનાવવા મળી હતી તેનો આપને
ખ્યાલ આવે છે? માનપત્રના મથાળેજ આપને જૈનઆલમના
શહેનશાહની ઉપમા આપી છે. શહેનશાહ કેને કહેવાય તે આપ જાણો
છો? કુમારપાળ, પ્રતાપસિંહ, વસ્તુપાળ, તેજપાળ વીગેરે જે મહાન
પુરુષોની સાથે આપની સરખામણી કરવામાં આવી છે તે મહાન
પુરુષોમાં કેવા ગુણો હતા અને તે કેવા પરાક્રમી હતા તેનું આપને
જ્ઞાન છે? જે તમારામાં તે શક્તિ હોત તો પાલીતાણુની યાત્રા સવા
બે વરસ સુધી બંધ ન રહત અને સાઠ હજારનો અસહ્ય કર જૈનોના
માથે ન પડત. શહેનશાહ છો તો શ્વેતાંબર દિગંબરના ઝગડાનો અંત
કેમ લાવતા નથી? તમારી શક્તિનો ઉપયોગ કેમ કરતા નથી?
જૈનોમાં બેકારી દાખલ થઈ હાડ માંસ અને લોહી ચુશી રહી છે તો
એવા દુષ્કર કાળને આપની અજબ શક્તિથી મટાડી દઈ કેમ ચોથો

આરો વર્તીવતા નથી? ઘણી બાળ વિધવાઓ દુઃખસાગરમાં ડુબી રહી છે તેનો કેમ ઉદ્ધાર કરતા નથી? આપે એવાં શાં પરાક્રમો કર્યા છે કે આપ માનપત્ર લેવા તયાર થયા? સાત પુરૂષોને તેમના કુટુંબને ત્રાસ આપી દીક્ષા આપી તે આપનું પરાક્રમ શું સ્તુતિને પાત્ર છે? શું ચૌદશના દિવસે નવકારશ્રી જમાડી તે પરાક્રમ છે? શું ઉજ્જમણા વખતે પૂરતો અંદોઝસ્ત નહીં રાખી દર્શન કરવા આવનાર સ્ત્રીઓની અંધારામાં આખર લૂંટાવી તે પરાક્રમ છે? ભદ્રાપુરીમાં જે આચાર્યના લવાડા થયા તેમને આપ આપના લાલબુવનમાં ઉત્તેજન આપી અનેક અનર્થો કરી રહ્યા છો તે શું પરાક્રમ છે? વાત કરવામાં વાયુ કાયના જીવો હણાય તેવા ડરથી મોં આગળ ખેસતો કુચો રાખી વાત કરો છો અને આપના મીઠના ધંધામાં ધગધગતાં ઉકળતાં પાણી ઠંડા પાણીમાં ઘોઘઅંધ પડ્યા કરે, કાંજ માટે ચરખીનો ઉપયોગ થાય તે છતી આંખે જોયા કરો તે શું આપનું પરાક્રમ? શું એ પંચેન્દ્રિય જીવોની ચરખીના ઉપયોગથી જૈનધર્મ ટકાવી રાખવાના છો?

શેઠ લાલભાઈ! દીક્ષારક્ષકવાળા તમને બનાવે છે, તમને ઠેક મેરૂ પર્વતના શીખર ઉપર ચડાવે છે. તમે જેટલી ઉંચાઈએ ચડો છો તેટલી ઉંચાઈથી બમણા જોરથી ભોંય પડી ખરાબ થવાનો વખત આવશે તે તમને નથી સમજતું? આવા માનના નીશામાં તમે તમારું જ્ઞાન ભૂલી જાઓ છો, તમારી બુદ્ધિ મારી જાય છે. સપ્તમહર્ષિઓની દીક્ષામાં તમે કેટલા બધા છળભેદ અને પ્રપંચો કર્યા છે તે તમે સમજશો નહીં કે દુનિયા જાણતી નથી. વખત આવે તે તમારું ભોપાળું બહાર આવશે. તમારા પાપને! ઘડો હવે ભરાઈ રહ્યો છે. પુટવાની તૈયારી છે. કુદરત ફોડ્યા વિના નહીં રહે. તમને વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ સુગ્રી છે. શાસન પ્રેમીઓ તમારા જ્ઞાતિબંધુઓને શ્વાન અને વાનરની ઉપમા આપે અને તે તમે સાંભળી રહો તે તમને શરમ ભરેલું નથી લાગતું? લાલભાઈ શેઠ! શરમાઓ! માનનો નીશો છોડી દો. અભિમાન નરકમાં લઈ જાય છે તે તમે જૈન શીલોસાક્ષર થઈ નથી સમજી શક્તા? તમને

ચડાવનાર તમને નરકેસરી બનાવતા નથી, પરંતુ નરકેશ્વરી અર્થાત્ નરકના અધિકારી બનાવે છે તે જરા જૈન શીલોક્ષાશીની દૃષ્ટિથી જુઓ, ખરા આરત્રતધારી અને શાસનપ્રેમી થવા માગતા હો તો અયોગ્ય દીક્ષાની ક્લેશમય ધમાલ છોડી દો, માનનો ત્યાગ કરો, માનથી જરૂર અયોગિનિ થશે. છેવટમાં આપને લખી જણાવું છું કે—

“ વીરા મારા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડે કેવળ ન હોય રે ”

એ પ્રમાણે બ્રાહ્મી અને સુંદરીએ પોતાના ભાઈ આહુમળને આપેલો ઉપદેશ ધ્યાનમાં લો. અભિમાનરૂપી ગજ ઉપરથી ઉતર્યા પછી જ કેવળજ્ઞાન થયું હતું તે વાત ભૂલી ન જાઓ.

કનકનગર. } લી. આપની ધર્મભગિની,
વૈશાખ વદ ૫ } અ. સૌ. સ્નેહલતાના જયજીનેન્દ્ર વાંચશો.

આ પ્રમાણે બાળના હાથનો લખેલો ખુલ્લો પત્ર વાંચી બધા આશ્ચર્યચકીત થઇ ગયા. કેટલાક સમજી ગૃહસ્થો બાળના એકેક વાક્યની કીંમત ટાંકતા હતા અને અંદર અંદર પ્રશંસા કરતા હતા. પણ હવે શું કરે ? આચાર્યના હુકમથી બધું તંત્ર ચાલતું હતું. આચાર્યનું મોંઢું જાણે એરંડીઉં પીધું હોય તેવું થઇ રહ્યું. તો પણ “ મીયાં પડ્યા પણ ઘોડે તો ચડ્યા ” એ કહેવત અનુસાર તાકુકો કરી આચાર્ય કહેવા લાગ્યા “ શું આ બાળના લખવાથી લાલભાઈ જેવો શેક નમતું મૂકશે ? એવાં તો વ્રણાંએ ફેતરાં બહાર પડે ! દીક્ષાવાજીત્ર આગળ તેની શી કીંમત છે ? આપણે તો જે કરતા હોઇએ તે કરેજી જવું. લાલભાઈને કહેવું કે આવા લેખો તરફ ધ્યાન નહીં આપતાં લગ્નનો ઉત્સવ સારી રીતે ઉજવો. એ રીતે વાત કરી ત્યાંથી કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓ વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

લાલભાઈને ત્યાં લગ્નોત્સવ.

લગ્નમાં વિદ્ન.

(દોહરો)

તુલસી હાય ગરીબકી કબી ન ખાલી જાય,

મુઝે દોરકે ચામસેં હુદા ભસ્મ હો જાય.

લાલભાઈ શેઠને ત્યાં ઉજમણાની અને દીક્ષાની ધામધૂમ પૂરી થઈ કે તેમના દીકરા નવીનચંદ્રના લગ્નના ગણેશ બેઠા. વઝ્યે વૈશાખ વદ ૩ ના રોજ માનપત્ર લેવાને પણ ભાગ્યશાળી થયા તે વાચકોએ વાંચ્યું. લગ્નનું મુદ્દત વૈશાખ વદ ૧૦ નું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. તે ઉપર દેશ પરદેશથી મહેમાનો અને સગાસંબંધીઓ આવવા લાગ્યા. કન્યાના આપ શેઠ સૌભાગ્યચંદ પણ પૈસાવાળા હોવાથી તેમણે પણ માંડવો બાંધી મોટી ધામધૂમ કરી હતી.

લગ્નના દિવસે રાત્રે શેઠ લાલભાઈને ત્યાં વરઘોડો ચડાવવાની તૈયારીઓ થવા લાગી. વીજળાની અત્તીથી પ્રકાશમાન થયેલા મોટા સુશોભિત મંડપમાં મહેમાનો, નોંતરેલા ગૃહસ્થો, અમલદારો બિરાજમાન થયા. લાલભાઈ મીઠના એજન્ટ હોવાથી મીઠોવાળા ગૃહસ્થોની મોટી હાજરી હતી. વરરાજ નવીનચંદ્ર બધાને નમસ્કાર કરી વઝ્યે ગાદી ઉપર બેઠા.

વરઘોડો લઈ જવાની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે તેવામાં એક ડોશી, એક નાની યુવાન મારવાડી બાઈ તથા ત્રીજી એક બાઈ તેનાં બે છોકરાં તેડીને, સાથે બે માણસો લઈને અંદર દાખલ થઈ. માંડવામાં સર્વની સમક્ષ પોકેપોક મુકી રડવા લાગી. પેલી બે છોકરાંની મા તો ગાજો દઈ કહેવા લાગી “મારા ધણીને દીક્ષા આપી છે તો હવે મારાં બાળકને સંભાળજો. મારા ધણીને ખોટું ખોટું સમજવી, ફેસલાવી

રૂપીઆ આપી લઇ ગયા હો તે મારે તમારા રૂપીઆ નથી જોઇતા, લાવો મારો ધણી, અગર રાખો એ છોકરાં.” એમ કહી રોતી રોતી છોકરાંને માંડવા વચ્ચે મુકીને બહાર જતી રહી. એક છોકરું તો ફક્ત ત્રણ માસનું હતું અને બીજું એ વરસનું હતું. જોનાર તો અજબ થઇ ગયા કે આ શું ?

પેલી ડોશીએ તો માથું કુટી લોહી કાઢ્યું અને ખૂબ છાતી કુટવા લાગી. “લાવો મારો દીકરો,” એમ બોલતી જાય અને છાતી કુટતી જાય.

પેલી બિચારી મારવાડી નાની સ્ત્રી તરતની પરણેલી ટુંસકે ટુંસકે રડતી હતી. ગરીબ નિરાધાર હતી, ભણી હતી, રડતાં રડતાં મોં વાળતી અને બોલતી કે “હમણાં પરણી છું. શું કરીશ ?” વીગેરે કહી છાત્રામાં લેતી હતી.

આ દેખાવથી સૌની આંખોમાં પાણી આવ્યું. આવેલા ગૃહસ્થોમાં જે વૃદ્ધ હતા તે લાલભાઇ શેઠને કહેવા લાગ્યા “અરે લાલભાઇશેઠ ! આ શું છે ? આ તો બીલકુલ સાઈ દેખાતું નથી. વરઘોડો વધેલો જણાય છે. સાથે પોલીસના માણસો આવેલા દેખાય છે. વખત ઓળખો. આ એ છોકરાં રડે છે, બુઝો, તેનો વિચાર કરો. આ ઉપાધિ ક્યાંથી હાથે કરી બહારી લીધી ?” એટલામાં જોડે કોઇ ગૃહસ્થ બેઠા હતા તેમણે મસ્કરીમાં કહ્યું “એ તો પેલા સપ્ત રૂપિઆના દીક્ષામહોત્સવનું પરિણામ જણાય છે.”

લાલભાઇ તો લેવાઇ ગયા. શું કરવું તેની સુઝ પડી નહોં. એક બાજુ એ છોકરાં રડે, ડોશી છાત્રામાં લે, પેલી મારવાડીબાઇ લાજ કાઢી મોં વાળે અને બીજી બાજુ લોકોનો ખુમાટ અને તિરસ્કાર થવા લાગ્યો. મામલો ભારે થઇ ગયો. મીલનો મેનેજર આ વખતે માંડવામાં હતો તે ડોશીને અને પેલી છોકરાંની માને ઓળખતો હતો. તે ઉભો થઇ ડોશીને સમજાવવા લાગ્યો અને બહાર જઈ પેલી બાઇને સમજાવી પરાણે ખેંચી લાવી છોકરાંને લેવા માટે આગ્રહ કરતો અંદર

આવ્યો પણ તે તો નાજ પાડવા લાગી. પેલું એ વરસનું છોકરું તો ગાંડધસણી કરી રોતું રોતું માની પાસે આવ્યું પણ પેલું ત્રણ માસનું છોકરું તો ટળવળવા લાગ્યું. આ દેખાવ સહન નહીં થવાથી એક પારસી અમલદારે તે છોકરાને ઉપાડી પોતાના ખોળામાં લીધું. અને છાનું રાખવા લાગ્યો. પછી પાંચ સાત મોટા મોટા ગૃહસ્થો મેનેજરને જરા ઉતાવળા અવાજે કહેવા લાગ્યા “ગમે તે ભોગે સમાધાન કરો અગર તેમના ધણીઓને સાધુ પાસેથી પાછા બોલાવી લો. આ તો ગંભીર પ્રકારનો ગુન્હો બનશે. લગ્નમાં જન્મદં વિદ્વ આવશે. માટે લાલભાઈને બોલાવી સમજાવો.”

મેનેજરે લાલભાઈને બાળુમાં લઈ જઈ એમનું સમાધાન કરવા સમજાવ્યા. એક બાળુ વરઘોડાની તૈયારી થઈ રહી છે, વરરાજા મોટરમાં પગ મુકે તેટલીજ વાર છે અને બીજી બાળુ વચ્ચે આ વિદ્વ આવી પડ્યું અને તે વળી માંડવા વચ્ચેજ અને મોટા મોટા શહેરીઓની સમક્ષ. લાલભાઈએ છેવટે મેનેજરને જણાવ્યું “તમે તેમને મોટરમાં બેસાડી લઈ જાઓ અને પાંચ દસ હજારે ગમે તેમ છુટકો કરો.”

મેનેજર તે બાઈઓ પાસે જઈ તેમને સમજાવવા લાગ્યો “અમે તમારા માણસને મહારાજ પાસેથી પાછા લાવી આપીએ છીએ” એમ કહી પારસી અમલદાર પાસેથી બાળક લઈ તેની માને આપ્યું. દિલાસો આપી ગમે તેમ સમજાવી મીઠામાં તેમનાં મકાન હતાં તે તરફ તેઓ ગયાં. સાથે આવેલા પેલા પોલીસના માણસો પણ મોટરમાં ચડ્યા.

તેમની મોટર ઉપડી કે વરરાજા નવીનચંદ્ર મોટરમાં બેઠા અને વરઘોડો ચાલવા લાગ્યો. વરઘોડાનો આનંદ ઉડી ગયો અને આ લવાડાની વાતો ચાલી રહી.

પછી પેલો પારસી અમલદાર મરકરીમાં લાલભાઈને કહેવા લાગ્યો “ શેઠ તમને આ શી લત લાગી છે? હમણાં મેં પેપરમાં વાંચ્યું હતું કે તમે સુવર્ણપુરમાં ત્રણ જણને દીક્ષાઓ હાથી ઉપર બેસાડીને આપી અને હમણાં સાત જણને અહીંઆં આપી તેને!

આ ભવાડો થયો છે. તમે શા માટે મહારાજની ખાતર આમ ખરાબ થાઓ છો ? તે બાવાઓને શા માટે ઉત્તેજન આપી ફટાડો છો અને પૈસાનું પાણી કરી બાવા ગરીબોના ત્રાસ લો છો ? આમાં તમને શું પુણ્ય છે તે હું કાંઈ સમજી શકતો નથી. તમારા ધર્મગુરુઓ એમાં પુણ્ય સમજતા હોય તો તે તમારો ધર્મ અને તેવા તમારા ગુરુઓ તમને મુખારક હો. અમે તો તેમને બોયકોટ કરીએ. આ પ્રમાણે ત્રાસ વર્તાવી દીક્ષાઓ આપવી તેમાં લાલભાઈ તમને દયા નથી આવતી ? ”

લાલભાઈ તો કાંઈ જવાબ આપી શક્યા નહીં. શું જવાબ આપે ? એમ એક પછી એક મહારાજને ગાળો દેવા લાગ્યા અને ધર્મ ઉપર ટીકા કરવા લાગ્યા “ જોયા મોટો ચાંલો કરનાર જીવ દયાના ઉપાસક જોનો ? ઝીંણા જીવોની દયા ખાય અને આવી બિચારી સ્ત્રીઓની આંતરડી કકેળાવે ! જોઈ તેમની અલિસા ? બધા હાગ લકતો છે.” એમ હઠ્ઠા મરકરી કરી સાંજનમાં ચાલતા હતા. લાલભાઈના કાને તે શબ્દો પડતા હતા, પસ્તાવો થોડો થોડો થવા લાગ્યો, પણ હવે શું કરે ? એમ કરતાં કરતાં વરઘોડો વેવાઈ શેઠ સૌભાગ્યચંદ ગીરધરલાલના ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો. તેમના તરફથી સારો સત્કાર કરવામાં આવ્યો. માંડવામાં બધા બેસી ગયા અને ખાસ ગોઠવેલી બેઠક ઉપર વરરાજ બેઠ્યા. આ વખતે તેમના મોં ઉપર ગ્લાનિ છવાયેલી હતી. ખુબસુરત બે છોકરીઓના નાચ અને ગાયન શરૂ થયાં.

ઘર આગળ ચોરીમંડપ રચાયો. વરકન્યા માયરામાં બેઠાં. ગોર મહારાજ લગ્નવિધિ કરવા લાગ્યા. અને ખરાબ રાતના અગીઆર વાગે હસ્તમેળાપ થયો, વારા ફરતી પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ મંગ-લાજક બોલી દંપતીને આશીર્વા આપવા લાગ્યાં. લગ્નવિધિ પૂરી થઈ એટલે વરકન્યા-નવીનચંદ્ર ને સુશીલા-મોટરમાં ઘર તરફ વળ્યાં.

આ પ્રમાણે લગ્ન ઘણા ઠાઠથી કરવામાં આવ્યાં પણ લાલભાઈ અને કુટુંબજનો તેનો લ્હાવો લઈ શક્યાં નહીં. લાલભાઈ અને તેમનાં પત્ની દરકોરખાઈ ઘણાંજ નારાજ થઈ ગયાં હતાં. તેમને નીકળતાંજ

આવા અપશકન થવાથી તેમનું હૃદય ધડકતું હતું, “હાય હાય શું થશે ? પેલી ડોશીના શાપ લાગશે. ઘણુંજ ખોટું થયું ” એમ મનમાં વિચાર કરી મુંઝાઈ જતાં હતાં. લાલભાઈનો મોટો દીકરો બાલાભાઈ જાણે રીસાયો હોય તેમ તે બોલતોજ નહોતો. લગ્નના કામકાજમાં ભાગ લેતો પણ ખીજી ધમાલ કરતો નહોતો. દીક્ષા સંબંધી આપ દીકરાના વિચાર બરાબર બંધ બેસતા નહોતા. આવી રીતે લગ્નનો પ્રસંગ પૂરો થયો.

મેનેજર લગ્નના વરઘોડામાં ભાગ લેવા આવ્યો હતો પણ તે તો દીક્ષાના ભવાડાના વરઘોડામાં રોકાયો. પેલાં બૈરાંએ હઠ લીધી કે ઘેર જવું નથી પરંતુ ઉપાશ્રયમાં મહારાજ પાસે જવું છે અને તેમની પાસેથી અમારાં માણસો પાછાં લેવાં છે. આ માટે રકઝક ચાલી. પેલો પોલીસનો સીપાઈ કહે “અમને તો તેમની સાથેજ રહેવાનો હુકમ છે. તે જ્યાં જાય ત્યાં તેમની મદદમાં રહેવાનું છે. તેમને તો તેમના માણસો જોઈએ છે માટે જ્યાં માણસો હોય ત્યાં ગયા વિના ચાલે તેમ નથી.”

મોટર ઉપાશ્રય તરફ ચાલી. બૈરાંને મોટરમાં રાખી મેનેજર સાધુ પાસે ગયો. મેનેજર મહારાજને ઓળખતો નહોતો તેથી આ મહારાજે દીક્ષા આપી હશે એમ સમજી તેમની સાથે વાત કરવા લાગ્યો.

મહારાજે હકીકત વિગતવાર સાંભળી જવાબ આપ્યો “હું તો આવી દીક્ષાથી વિરુદ્ધ છું. લાલભાઈ શેઠના ગુરૂ તો પેલા સૂર્યવિજય આચાર્ય છે તેમને મળો. તે ઘણાં લાગે લાલભાઈના બંગલા જોડે લાલભુવનમાં રહે છે. મારું નામ તો પદ્મવિજય છે. આચાર્ય સૂર્યવિજયને મળવાથી ખુલાસો થશે.”

“આપને તરદી આપી માટે માફ કરજો.” એમ વિવેક કરી મેનેજર સાંથી ઉઠી મોટરમાં બેસી લાલભુવન તરફ ઉપડ્યો. આ પહેલાં આચાર્ય સૂર્યવિજયના કાને વાત આવી ગઈ હતી. કારણ કે લાલભાઈના બંગલાથી આ લાલભુવન છેટે નહોતું.

લાલભુવન આગળ ત્રણ બૈરાંવાળી મોટર દેખી આચાર્ય સૂર્ય-
વિજય ખૂબ ગલરાયા. પેલા સાતે ચેલાઓને તો તરતજ રાતો રાત
ત્યાંથી વિહાર કરાવી અમુક ઘરમાં સંતાડી દેવામાં આવ્યા હતા. તેથી
તેમાંનો કોઈ પણ સાધુ ત્યાં નહોતો.

મેનેજરે અંદર પ્રવેશ કર્યો અને મહારાજને વાત કરી. મહારાજે
જવાબ આપ્યો. “હું શું કંઈ? તમારા શેઠ જાણે, તેમણે કહ્યું તેથી
દીક્ષા આપવામાં આવી. તેમાં મારો શો દોષ છે? અંગદાના વરંડાની
વીજળીની બત્તીઓનો પ્રકાશ અંદર સારી રીતે પડતો હતો. તેથી
મહારાજ જો કે અંધારાવાળી જગોએ હતા તો પણ ખરાખર જોઈ
શકાતા હતા. આ વખતે કેટલાક લકતો પણ જોડે બેઠેલા હતા. એ
રીતે મેનેજરને વાત કરવામાં જરાક વાર લાગી કે પેલી ત્રણ બાઈઓ
અને બે પુરૂષો અંદર દાખલ થયા અને માંડવામાં જેવો ફારસ કર્યો
હતો તેવો ફારસ કરવા માંડ્યો અને પેલી બે છોકરાંવાળી બાઈએ
તો પેલા ત્રણ માસના બાળકને એકદમ પાસે જઈ સૂર્યવિજયના ખો-
ળામાં મુકી દીધું. “અરેરે! જીલમ થયો! જીલમ થયો!” એમ
સાધુઓ અને બેઠેલા લકતો બોલી ઉઠ્યા. “આ કેણુ લુચ્ચાઓ
આવ્યા છે?” એમ એક લકત બોલ્યો અને મહારાજના ખોળા-
માંથી બાળક લઈ નીચે મૂક્યું.

મેનેજરે જવાબ આપ્યો “એમ જુમો પાડશો નહીં.”

લકત બોલી ઉઠ્યો “શું જુમો પાડશો નહીં એમ બોલો છો?
બૈરાં માણસથી સાધુને અડાતું હશે અને આમ છોકરું મહારાજના
ખોળામાં મુકાતું હશે?”

આ સાંભળી પેલી બાઈ બોલી “ત્યારે શું મારા ધણીને મારી
રૂઝ શીવાય દીક્ષા અપાતી હશે? એમાં પાપ નહીં અને આ પાપ!
મારો ધણી ત્રણ જતાં જરા વિચાર નહીં થયો? લાવો ધણી પાછો
અગર સંભાળો આ બે છોકરાં.”

વચ્ચે ડોશી તો હાથપીટ કરી છાતી કુટવા લાગી. પેલી મારવાડી સ્ત્રી તો લાજ કાઢી મોં વાળી મહારાજને ખૂબ ગાજો દેતી હતી. આચાર્ય મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “આ તોફાન મારે ત્યાં શા માટે ?”

મેનેજર—“તમારે ત્યાં નહીં તો ક્યાં લઇ જાઉં ?”

આચાર્ય—“લાલભાઇ શેઠને અંગણે.”

મેનેજર—“તે તો વરઘોડામાં છે, અંગણે તો કોઈ નથી.”

આચાર્ય—“એ આવે ત્યારે થઈ પડશે.”

મેનેજર—“એ આવે ત્યારે થઈ પડે તેવું આ કામ નથી. જોડે આ બે પોલીસના માણસો છે તેમની મદદથી આ કામ બનેલું છે. વાત ગંભીર થઈ છે. બીજા એલાઓ પચ્યા પણ આ પચવા મુશ્કેલ છે માટે તેમના ત્રણ માણસોને આપી દો એટલે બધું પરી જાય અને લાલભાઇ શેઠની આખર જળવાય. નહીં તો ફજેતીના ફાળકા છે.”

આચાર્ય—“આ લાલભુવનમાં હોય તો લઈ જાઓ.”

મેનેજર—“લાલભુવનમાં ન હોય તો બતાવો તે ક્યાં છે ?”

આચાર્ય—“તેની અમને ક્યાંથી ખબર ? તે તો દીક્ષા લઇ અહીંથી વિહાર કરી ગયા છે.”

મેનેજર—“ક્યાં વિહાર કરી ગયા ?”

આચાર્ય—“તે અમે જાણતા નથી.”

મેનેજર—“મહારાજ ! મને લાલભાઇ શેઠે જ મોકલ્યો છે. ગમે તેમ કરી આ લોકોને સંતોષ આપ્યા વિના છુટકો જ નથી. જુઓ, બે છોકરાં ક્યારનાં રડ્યા કરે છે ! ડોશીએ માથું એવું કુટ્યું કે તેના માથામાંથી લોહી નીકળ્યું છે અને બિચારી નવી પરણેલી સ્ત્રી તો ક્યારની મુંઝાઈ ગઈ છે, માટે મહેરબાની કરી એ ત્રણે જણ ક્યાં ગયા છે તે બતાવો.”

મેનેજરે ઘણીએ માથાકુટ કરી પણ મહારાજ ડગ્યા નહીં. આવી રીતે રોકકળમાં તેમણે ત્રણ ચાર કલાક કાઢ્યા. પરણીને વરકન્યા પણ ઘેર આવી ગયાં.

મેનેજરે ફરી મહારાજને કહ્યું “ મહારાજ ! ક્યારના અમે ખોટી થઇએ છીએ અને આપ સીધો જવાબ આપતા નથી. તેમના માણસોને લીધા શીવાય અમે ખસવાના નથી. આપનો હઠવાદ સરકાર પાસે નહીં ચાલે. ”

આચાર્ય—“ બોલાવો લાલભાઇ શેઠને ? ”

મેનેજરે બેઠેલામાંથી એક ભક્તને લાલભાઇને બોલાવવાને મોકલ્યો. લાલભાઇ સમજતા હતા કે મેનેજરે સમાધાન કર્યું હશે એમ વિચાર કરી જરા સુધ જવાની તૈયારી કરતા હતા એવામાં તે માણસ આવ્યો અને તમામ હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. લાલભાઇના પેટમાં ફાળ પડી. ઉઝગરાથી આંખો બળતી હતી, થાક લાગેલો હતો, છતાં ઉઠીને આચાર્ય પાસે જવું પડ્યું.

લાલભુવનમાં જઈ આચાર્યને લાલભાઇ શેઠ કહેવા લાગ્યા, “ કેમ મહારાજ સાહેબ ? ” મહારાજે જવાબ આપ્યો “ તમારા મેનેજર ક્યાં આ બધાં પાપને લઇને મારી પાસે આવ્યા ? ”

લાલભાઇ—“ મેં તો તેમના ઘેર જવાનું કહ્યું હતું. ”

મેનેજર—“ હું તો તેમના ઘેરે મીત્રમાં જતો હતો પણ તેમણે સાદ ના પાડી અને મોટરમાંથી બુસ્કો મારી ઉતરવાની તૈયારી કરતાં હતાં. અમારે મહારાજ પાસે જવું છે એવી હઠ લેવાથી હું પેલા ઉપાશ્રયમાં મહારાજ હશે એમ સમજી ત્યાં ગયો અને ત્યાંથી ખબર પડી કે લાલભુવનમાં છે તેથી અમે બધાં અહીંઆં આવ્યાં. ”

લાલભાઇ—“ લઈ જાઓ તેમના ઘેર, અહીંઆં શું છે ? ”

આ શબ્દોની સાથે ત્રણે બાઈઓ ખૂબ ગાળો દેવા માંડી અને બેલવા લાગી “ અમે તો અહીંઆં લોહી છાંટીશું પણ અમારા માણસો લીધા વગર જવાનાં નથી, સમજ્યા શેઠ ! મોટા તો તમે તમારા ઘરના ! અમારાં માણસ આમ કાંઈ ઉપાડી જવાય નહીં. ”

ડોશી—“ આપોને તમારા છોકરાને દીક્ષા ? શું કરવા તેને પરણાવ્યો ? તમારો શ્રીમંતનો છોકરો વહાલો અને અમારો ગરીબનો

છોકરો અળખામણો ? હાય મારા દીકરા ! હાય મારા દીકરા !” એમ કહી ડોશી છાજ્યાં લેવા માંડી.

મેનેજર—“ શેઠ ! આપને લલે મારા ઉપર ખોટું લાગે પણ મામલો ગંભીર થયેલો છે, તેમની સાથે આ પોલીસના માણસો છે. સરકારે કેસ ઉપાડેલો છે માટે તે ત્રણે જણને પાછા સોંપવા પડશે. એટલુંજ નહીં પરંતુ એમને ખુશી કરવાં પડશે. હવે મહારાજને તમે સમજાવો. હું તો થાક્યો. ”

લાલભાઈ—“ મહારાજ સાહેબ ! હવે કેમ કરવું ? ”

આચાર્ય—“ હું શું જાણું ? તમે જાણો. તમે મને તેમને દીક્ષા આપવાનું કહ્યું તેથી મેં મારા ચેલા પાસે દીક્ષા અપાવી. ”

લાલભાઈ—“ પણ હવે આ વિધન આવ્યું એનું શું કરવું ? ”

આચાર્ય—“ તેનો વિચાર તમારે કરવાનો છે. ”

લાલભાઈ—“ તે નવા દીક્ષિતોને આપણે પાછા બોલાવી પુછી નેહ્યો. જો તે હા પાડે તો તેમને સુઝે તેમ કરીએ. હું ધારતો નહોતો કે આટલા દરજ્જે વાત પહોંચશે. માટે આ વખતે હઠવાદની જરૂર નથી. વળી હું તમારો જામીન થયેલો છું તેથી જરા હું કહું છું તે ઉપર તમારે ધ્યાન આપવું પડશે. ”

આચાર્ય—“ જ્યાં હોય ત્યાંથી તમે તેમને બોલાવી કરવું ઘટે તેમ કરો. ”

લાલભાઈ—“ પણ તે ક્યાં છે તેનું ફેકાણું તો ખતાવો ? ”

આચાર્ય—“ હું જાણતો નથી. તેમની સાથે ચાર પાંચ ચેલાઓ છે. અહીંથી જવાના હતા, ક્યાં ગયા તે મને કહેલું નથી. ”

લાલભાઈએ ઘણુંએ કહ્યું પણ આચાર્યે હઠવાદ છોડ્યો નહીં. મેનેજર પણ માથું ફેાડી થાક્યો. તેનો પણ મિનજ ગયો. અંગલામાં ખૂબ ધાંધળ થઇ છે એવું જાણવામાં આપવાથી લાલભાઈનાં પત્ની હરકોરબાઈ તથા બાલાભાઈ તથા બીજાં સ્ત્રીપુરુષો ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. ત્રણ સ્ત્રીઓનું તથા પેલાં બે છોકરાંનું રૂદન જોઇ દરેકને દયા

આવી અને મહારાજ ઉપર ઘણોજ તિરસ્કાર છુટયો. ડોશી માથું કુટતી કુટતી તમ્મર ખાઈ નીચે પડી કે થાંભલાની કુંભી સાથે તેનું માથું જોરથી અથડાયું અને ખેલાન થઈને ચતીપાટ પડી. આ જોઈ બધાં ગભરાયાં. માથામાંથી લોહીની ધારાઓ છુટવા લાગી અને ગંભીર સ્થિતિ થઈ પડી. લાલભાઈના બંગલામાંથી દવાઓ લાવી ઉપચાર કરવા લાગ્યા પણ ટેકી લાગી નહીં. શ્વાસ ધીમો પડવા લાગ્યો, પાસે ડોક્ટર રહેતો હતો તેને મોટર મોકલી બોલાવ્યો. તેના આવતા પહેલાં તો હૃદય ધક્કવું બંધ પડી ગયું. આંખો પણ ફરી ગઈ.

ડોક્ટર આવીને શરીર તપાસવા લાગ્યો, હાથની નાડી જોઈ, હૃદય જોયું, આંખ તપાસી, નાક તપાસ્યું, પણ કંઈજ નહોતું. દસ મીનીટ આરીક તપાસ-કર્યો અને છેવટે જાહેર કર્યું કે “ડોશી મરી ગઈ છે. તેનામાં પ્રાણ નથી. માથામાં મગજ ઉપર સખ્ત ધા થવાથી તેના પ્રાણ ગયા છે.”

આ ખનાવથી સૌ સ્તબ્ધ થઈ ગયાં. આચાર્ય સૂર્યવિજયના મોં ઉપર શીકાશ વળી ગઈ; હરકોરખાઈ ક્રોધના આવેશમાં આત્મી બોલી “મહારાજ ! તેનો છોકરો આખો હોત તો આ દશા થાત ? બોલો હવે શું કરવું ? ચેલા મુંડવામાં તૈયાર છો અને વિધન આવે ત્યારે ખરી જાઓ છો.”

પછી તે લાલભાઈ સામે હાથ કરી ઠપકો આપવા લાગી “હું તો તમને ઘણી વખત ના પાડતી, પણ કોણ જાણે સાધુએ તમને શી ભૂતિ નાખી છે કે તમે તેમની આંખેજ દેખો છો. વળી મોટી દીક્ષારક્ષક સભા કાઢી તેના પ્રમુખ થયા છો. બળી તમારી એ સભા. હું તો તેને “બાળભક્ષક” સભા માનું છું. (પછી મહારાજ તરફ જોઈ) મહારાજ ! છોકરો ન્યાં હોય ત્યાંથી લાવો એટલે તેને પાસે રાખી આ ડોશીને ડેકાણે પાડીએ. રાતના ત્રણ ચાર વાગ્યા છે. કંઈ વિચાર આવે છે ?

પછી પેલા બે પોલીસના માણસો હતા તેમાંથી એક કહેવા

લાગ્યો “ તેમના નવા મુંડેલા ચેલા ક્યાં છે તે અમે જાણીએ છીએ. મહારાજ નહીં જતાવે તો અમે લાવીશું અને ખાઈએને સોંપીશું. પણ શેઠ સાહેબ ! હવે ડોશીની લાસનું અમારા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ આવ્યા શિવાય બીજું કંઈ થઈ શકશે નહીં. રીતસર જ્યુરી ભરવી પડશે અને કોરોનર બાળવાની રજા આપશે ત્યારે સ્મશાન ઉપર લઈ જવાશે.”

લાલભાઈ—“ તમે ચોક્કસ જાણો છો કે તે ક્યાં છે ? ”

પોલીસવાળો—“ હા, બરાબર જાણીએ છીએ.”

“ ચાલો ત્યારે આપણે બધાં આપણા બંગલે જઈએ.”

એમ કહી પેલી બે બાઈએને તથા બે છોકરાંને લઈ લાલભાઈ તથા હરકોરભાઈ પોતાને બંગલે ગયાં. હરકોર બાઈએ તેમને એક ઓરડામાં બેસાડી આશ્વાસન અને ધીરજ આપી.

લાલભુવનમાં એક બાળુએ એક ઓરડી હતી ત્યાં મડદને ઉંચકીને લઈ ગયા અને તેના ઉપર કપડું ઓઢાડવામાં આવ્યું. પાસે બે માણસોને બેસાડવામાં આવ્યા. પેલા પોલીસના બે માણસોમાંથી એક લાલભુવનમાં રહ્યો અને બીજો લાલભાઈના બંગલે સ્ત્રીઓ અને મેનેજર સાથે આવ્યો.

લાલભાઈની અંધ શ્રદ્ધાના પાટા હવે થોડા થોડા છુટવા લાગ્યા અને આંખો ઉઘડી. બાલાભાઈ કહેવા લાગ્યો “ હું તો તમને મૂળથીજ કહેતો હતો પણ તમે તો મહારાજની પાછળ ઘેરેલા થઈને ફરતા હતા અને પૈસાનું પાણી કરતા હતા. જોયું ને ? શું પરિણામ આવ્યું ? આજે આપણે લગ્નનો દિવસ ઉજવ્યો કે મહારાજની મ્હોકાણ માંડી ? ”

લાલભાઈ કહે “ મને વધારે કહેશો નહીં, જે કામ કરવાનું છે તે કરો, હવે આ બે બાઈઓના ધણીને લઈ આવો, પોલીસના માણસોની સાથે જઈ એ બંને સાધુઓને મોટરમાં બેસાડીને જલદીથી લાવો.”

મેનેજર તથા બાલાભાઈ પેલા પોલીસના માણસને સાથે લઈ મોટરમાં ગયા. જે ઘરમાં સાધુઓ હતા તેમના ઘર આગળ મોટર ઉભી રાખી. ઘરનાં માણસો ગભરાયાં. પેટમાં પાપ એટલે કંઈ બેલી

શક્યાં નહીં. ઘરમાં જઈ મેનેજરે કહ્યું “તમારે ત્યાં સાધુઓ સંતાડેલા છે તે ક્યાં છે?”

ઘરઘણી આગલી રાત્રે થયેલી ધાંધળા જાણતો હતો તેથી લાંબી પંચાત નહીં કરતાં “સાહેબ! પાછળના ઓરડામાં છે” એમ કહી તેમને ઓરડામાં લઈ ગયો. આ સાધુઓમાં ગુપ્તવિજય હતા તે પોલીસના માણસને જોઈ કહેવા લાગ્યા “તમારે કેાનું કામ છે?” મેનેજરે જવાબ આપ્યો “અમારે તો ડોશીનો છોકરો ચંદુલાલ, એક મારવાડી બાઈનો ધણી કેદારમલ અને નાનાં બે છોકરાંવાળાં સ્ત્રીનો ધણી જેસીંગલાલ એમ ત્રણની જરૂર છે.”

ગુપ્તવિજય—“જુઓ! એ ત્રણે આ રહ્યા.”

મેનેજર—“ત્રણેને લાલભાઈ શેઠ બોલાવે છે માટે ચાલો.”

કેદારમલ—“અત્યારે રાત્રે અમારાથી શી રીતે નીકળાય?”

મેનેજર—“નીકળાય કે ન નીકળાય, પણ આવ્યા વિના છુટકેં નથી. બાઈઓ શેઠના બંગલે લાંબવા બેઠી છે અને ડોશી માથું કુટી મરવા પડી છે.”

આ સાંભળી ચંદુલાલ બોલી ઉઠ્યો “હાય! મારી મા મરવા પડી! મેં શેઠને ધણીએ ના કહી પણ મને પરાણે દીક્ષા આપી, હું તો તેમની સાથે જાઉં છું અને ડોશીને મળી આવું છું” આવા ચંદુલાલના શબ્દો સાંભળી કેદારમલ તથા જેસીંગલાલ સાથે જવાને તૈયાર થયા અને મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “ચાલો અમે પણ તમારી સાથે આવવાને તૈયાર છીએ, અમારે આ વેશ જોઈતો નથી. અમે ચાર દિવસમાં પૂરેપૂરા ધરાયા.”

મેનેજર ત્રણે જણને મોટરમાં બેસાડી બંગલે લઈ ગયા અને ડોશીના મરણ થયાના સમાચાર શીવાય સર્વ હકીકત જણાવી. આ વખતે સવારના છનો શુભાર થયો હતો. લોકોની આવજા શરૂ થવા માંડી, અને લાલભુવન આગળ તો ડોશીની ધમાલ થયેલી હોવાથી કેટલાક લોકો ત્યાં એકઠા પણ થયેલા હતા.

ત્રણેને જોઈ લાલભાઈને ધીરજ આવી. પોતાની ડોશીને મળવા આતૂર બનેલા ચંદુલાલે પુછ્યું. “મારી મા ક્યાં છે ?” લાલભાઈ આ પ્રશ્નથી મુંઝાયા. શું જવાબ આપે ? મેનેજર ધીમે રહી જવાબ આપ્યો “ભાઈ ! જે બનવા કાળ હતું તે બની ગયું. શું કહું ?”

“સંપત ગઈ તે સોંપડે, ગયાં વળે છે બહાણુ,

ગત અવસર આવે નહીં, ગયા ન આવે પ્રાણુ.” (દલપતરામ)
ડોશી મરી ગયાં છે, મહારાજના બંગલાની ઓરડીમાં છે.”

ચંદુલાલ આ શબ્દો સાંભળી પોક મુકી રડવા લાગ્યો. રડતાં રડતાં તેણે કહ્યું “મને મારી માતું મોં જોવા લઈ જાઓ.” મેનેજર તેને લાલભુવનમાં લઈ ગયો. માને આવી રીતે મરી ગયેલી જોઈ ચંદુલાલ છાતીફાટ રૂદન કરવા લાગ્યો અને મહારાજના ઉપર ગાજોનો વરસાદ વરસાવી દીધો. મેનેજરે તેને શાંત કર્યો અને ત્યાંથી તેને લઈ બંગલે આવ્યો અને ત્રણેના સાધુવેશ ઉતારી સંસારી કપડાં પહેરાવ્યાં. ચંદુલાલ લાલભુવનમાં ગયો અને ડોશીના શબ્દો જોડે બેઠો.

કેદારમલ તથા જેસીંગલાલ મેનેજરને કહેવા લાગ્યા “શેઠની શરમતે લીધે અમે બોલી શક્યા નહીં. અમે તો તેમને સાફ કહી દીધું હતું કે ‘કુટુંબ ભુખે મરે તેનું શું ?’ ત્યારે તેમણે ‘પાંચ પાંચ હજાર રૂપીઆ મીલમાં તમારા નામે જમે રાખી વ્યાજ તમારા કુટુંબને આપીશું’ એમ કહી ઘણું દયાણુ કર્યું તેથી અમે બોલી શક્યા નહીં.”

“જે બન્યું તે ખરું, ગતં ન શોચામિ, ચાલો અંદર હરકોઈઆઈ પાસે, તમારાં બેરાં છોકરાં અંદર બેઠાં છે.” એમ કહી મેનેજર તેમને અંદર લઈ ગયો.

આ બંનેને જોઈ બાઈઓને ઘણાજ હર્ષ થયો. આંખમાંથી હર્ષનાં આંસુ ખરવા લાગ્યાં. હરકોઈઆઈએ તેમને આશ્વાસન અને સંતોષ આપતાં જણાવ્યું “તમારી નોકરી મીલમાં કાયમ છે, એમ સમજશો નહીં કે શેઠ તમને કાઢી મુકશે. તમને આટલા દિવસ દુઃખ પડ્યું માટે તમને સો સો રૂપીઆ આપીશું. થયાં હવે રાજ ?

અહીંથી તમે રાજી ખુશીથી જાઓ એ જોવા ઇચ્છું છું. મોટર બહાર તૈયાર છે તેમાં બેસો. અમારો માણસ તમને તમારા ઘેર સહીસલામત રીતે મુકી આવશે.”

તેઓ હરકોરબાઇનો ઉપકાર માની ત્યાંથી પોતાને ઘેર ગયાં. પછી હરકોરબાઇ પેલા ચંદુલાલને બોલાવી આશ્વાસન આપી કહેવા લાગી “જો લાઇ! બનવાનું હતું તે બની ગયું. તારે તારી મા સાથે એટલો સંબંધ હશે. તારી નોકરી મીલમાં કાયમ છે એમ સમજવાનું છે. તે ઉપરાંત સો રૂપિયા આપવા શેડે જાણાવ્યું છે. તમારે જન્મવાની અડચણ પડે તેવું હોય તો અમારા રસોડે જન્મવું. રસોડે જન્મવા મરજી નહીં હોય તો દર માસે તેને બદલે રૂ. ૨૦) વધારે આપવામાં આવશે. પણ મનમાંથી અમારા પ્રત્યેનો રોષ કાઢી નાખો.”

ચંદુલાલ વિશેષ નહીં બોલતાં “જેવી શેઠની મરજી” એમ કહી પાછો લાલભુવનમાં ગયો. લાલભુવન આગળ તો લોકોનાં ટોળે ટોળાં જોવા માટે ફરવા માંડ્યાં. સવારના નવ વાગ્યા એટલે જુરીએ આવી તપાસ કર્યો. સઘળા હકીકત લખી લીધી અને “ડોશી પડી જવાથી માથું ડુટી જવાથી મરણ પામી છે. સૂર્યવિજય આચાર્યે તે ડોશીના છોકરા ચંદુલાલને દીક્ષા આપવાથી તે કલ્પાંત કરી સાધુ આગળ રૂદ્ધ કરતી હતી અને છોકરો માગતી હતી. તેવામાં ચકરી આવવાથી પડી ગઇ હતી.” એવો અભિપ્રાય જાણાવી બાળવાની રજા આપી.

આ વખતે સાધુ ઉપર ખૂબ તિરસ્કાર વરસી રહ્યો. ડોશીને સ્મશાને લઈ જઈ અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો ને તે વિધિ પૂરી થઈ.

આ દિવસથી લાલલાઇનું મન મહારાજ ઉપરથી ઉઠી ગયું. સંયોગોને વશ થઈ મહારાજને ત્યાંથી વિહાર કરવાની ફરજ પડી અને પાછા પૂર્વ તરફના પ્રદેશમાં કેટલાક સાધુઓ સાથે ઉપડી ગયા. કનકનગરમાં પેસતાં કોણ જાણે કેવા અપશ્ચકન થયેલા કે સત્કાર થયો નહીં, સ્થિર ઠરીને રહ્યા નહીં અને ડોશીના મરણથી કાળી ટીલી અને ધિક્કારની સાથે કનકનગર છોડવાની ફરજ પડી.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

જયંતીલાલ અને વીરબાળા.
સરિતાના સંકટની શરૂઆત.
સ્વચ્છંદી મેનકા.

* When sorrows come, they come not in single spies,
but in battalions. —Shakespeare.

“તમે હમણાં મોડી રાત સુધી ક્યાં રોકાઓ છો?”

“જાણતી નથી? હું કેટલાક દિવસથી લાલભાઈ શેઠના આચાર્ય પાસે જતો હતો.”

“લાલભાઈ શેઠના આચાર્ય ક્યા?”

“પેલા સૂર્યવિજય કહેવાય છે તે! તે અઠવાડીઆથી ઉપડી ગયા છે.”

“તેમના પણ ખૂબ ભવાડા થયા, તે તેં સાંભળ્યા?”

“ના ના, કહો તો ખરા!”

“અરે! વીરબાળા! એ વાત તો છાપામાં જુની પણ થઈ ગઈ.”

“પણ એવો તે કેવો ભવાડો બન્યો?”

“એક ચંદુલાલ નામના છોકરાને તે સંધુએ દીક્ષા આપી. તેની માને ખર પડી કે તે અત્રે આવી અને લાલભાઈના અંગત્રાની જોડે લાલજીવન નામનો લાલભાઈનો અંગલો છે ત્યાં આચાર્યનો મુકામ હતો ત્યાં જઈ માથું કુટીને મરણ પામી. ખૂબ ધાંધળ થયું!! ચંદુલાલે તથા તેમની સાથે બીજા બેએ દીક્ષા લીધી હતી અને જેમની સ્ત્રીઓ પણ ત્યાં આવી લાંઘવા બેસી હતી તેમણે પણ દીક્ષાઓ છોડી દીધી. આવા કારણથી મહારાજને જવું પડ્યું. આપણે તો લાલભાઈ તરફથી તેમના કામકાજમાં આંટા મારતા હતા. આ બધું તેમના છોકરા નવીનચંદ્રના લગ્નના દિવસે વૈશાખ વદ ૧૦ ની રાત્રે

* જ્યારે આપત્તિ આવે છે ત્યારે થોડા પ્રમાણમાં છુપી એકસી આવતી નથી પણ સામગ્રી યુદ્ધરૂપે આવે છે.

અન્યું. લગ્નનો સારો સીરપાવ પણ મળવાનો હતો પણ આ વચ્ચે વિદ્ય આન્યું તેથી અધું અટકી પડ્યું. હવે જે થાય તે ખરું.”

એમ કહી જ્યંતીલાલ સુવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં અસંતી-લાલ અંદર આવી જરા બાલુમાં જઈ કહેવા લાગ્યો “જ્યંતીલાલ ! બે સ્ત્રીઓ આવી છે. એક તો આપણે ત્યાં રહે તેમ છે, માટે જો મરજી હોય તો તારે ત્યાં રાખ. પણ બીજી પચે તેમ નથી. તે તો હજી નાની ઉગતી યુવાનીવાળી છે અને તે વળી તારી ન્યાતની છે. તેને ઉપાડી લાવવામાં મૂર્ખાઈ કરી છે. તેની પાછળ જરૂર તપાસ ચાલતો હશે, વળી પોલીસ પણ હાલમાં કુટણખાના ઉપર ઘણીજ કરડી નજરથી જુએ છે. જો જરા ખપ્પર પડી તો પોલીસ ખરાબ કરી નાખે છે અને ખાઈની અરજી લઈ કોર્ટમાં ઘસડે છે. હવે જે અન્યું તે ખરું. અહર ઉપાડી લાવ્યા છે. રાત છે એટલે સાઈ થયું, દિવસ હોત તો જરૂર પાછળ પોલીસ લાગુ પડી હોત. મારે ત્યાં રાખ્યાં છે. હું ક્યારની તારી રાહ જોઈને બેઠો હતો. તારા આવવાની ખપ્પર પડી કે તારી પાસે આવ્યો. પણ કાંઈ કરવા જેવું નથી. તમે અને જણ આવીને તેમને આશ્વાસન આપો. તમે પણ શ્રાવક છો એમ જાણી તેમને ધીરજ આવશે. હું મારી ઓરડીમાં છું. તું વીરબાળાને લઈને આવ.”

આ વખતે વીરબાળા જોડેની ઓરડીમાં ઉભી હતી. જ્યંતીલાલ તેની પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો. “બિચારી કોઈ બે બાઈઓ ભૂલી પડેલી આવી છે, અસંતીલાલની ઓરડીમાં છે, તેમાં એક શ્રાવક હોવાથી આપણે તેમને આપણી પાસે લાવીએ. ચાલ ” એમ કહી વીરબાળાને સાથે લીધી. જ્યાં તે અને બેઠાં હતાં ત્યાં ગયાં. તેઓ ઓશીઆળાં હતાં, અકુલ તેમની પાસે બેઠેલી હતી અને ધીરજ આપતી હતી.

જ્યંતીલાલે દયાના ઉપાસકનો આડંબર ધારણ કરી મોટી સ્ત્રીના સામું જોઈ પુછ્યું “બેન ! તમારું નામ શું ?”

બેનકા—“મારું મૂળ નામ મેના પણ મેનકા કહી બોલાવે છે. આ બેનનું નામ સરિતા છે અને જાતે શ્રાવક છે.

વીરબાળા—“ ચાલો મારે ત્યાં. અમે પણ શ્રાવક છીએ. તમને કોઇપણ રીતે હરકત પડશે નહીં, તમને બધી સવડ કરી આપીશું. અને તમને તમારા ઘર ભેગાં કરીશું. ” એમ હૃદયપૂર્વક દિલાસો આપી વીરબાળા તેમને પોતાની ઓરડીમાં લઇ ગઈ. ખાવાને માટે આગ્રહ કર્યો પણ તેમણે ના પાડી. પાણી પાછ સ્વસ્થ કર્યો અને સુવાને માટે પથારીઓ કરી આપી.

પછી જ્યંતીલાલે ધીમે રહી મેનકાને પુછ્યું “ બેન ! તમે ક્યાં જૂલાં પડ્યાં અને કેવી રીતે અત્યારે એકલાં અહીં આવી પહોંચ્યાં ? ”

મેનકા ઓડીઆળે મોંઢે બોલી “ આ સરિતાબેન તેના મામાને ઘેર વૈશાખ માસમાં લગ્નના પ્રસંગે આવી હતી. ”

જ્યંતીલાલ—“ લગ્ન ક્યા ગામ હતાં ? ”

મેનકા—“ બક્ષીપુર ગામમાં. અમરાપુરથી મોટરમાં બક્ષીપુર જવાય છે. નાનું ગામડું છે. લગ્ન થઇ રહ્યા પછી મામાનો આગ્રહ હોવાથી ત્યાં તેને રાખી. પછી મામાએ જોડેના કુંદન ગામમાં મેળો હોવાથી અને બીજા કેટલાક પુરૂષો ત્યાં જવાના હોવાથી તેમની સાથે જોવા માટે તેને ‘મોકલી. હું પણ ત્યાં જતી હતી તેથી સાથે રહેવા મને તેના મામાએ લલામણુ કરી. અમે બંને સાથે સાથે મેળો જોવા નીકળ્યાં. મેળામાં અમે જૂલાં પડ્યાં. અમારી સાથે આવનાર પુરૂષોમાંથી કોઇ જણાયું નહીં. ક્યાંથી તે છુટા પડ્યા તેની અમને ખબર પડી નહીં. અમે તેમને શોધવા લાગ્યાં, પણ પત્તો લાગ્યો નહીં, થાક્યાં, ઘણાં ગભરાયાં અને રડવા લાગ્યાં. અમને આ સ્થિતિમાં જોઇ એક મોટરવાળાને દયા આવી; તે અમારી પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. ‘બેન ! ગભરાશો નહીં. તમારે ક્યાં જવું છે ?’ અમે જવાબ આપ્યો. ‘અમારે બક્ષીપુર જવું છે. અમારી સાથેનાં માણસોનો પત્તો લાગતો નથી.’ ત્યારે તેણે કહ્યું ‘આટલા મોટા મેળામાં કોઇ કોઇનો પત્તો લાગશે નહીં. અમારી સાથે ચાલો, અમે તમને હમણાં બક્ષીપુર પહોંચાડીશું. આ બે ભાઈઓને પણ બક્ષીપુર જવું છે; માટે

ચાલો! અમારી મોટરમાં ' એમ કહી ગૃહસ્થ જેવા જણાતા જેડે ઉભેલા એ પુરૂષોને બતાવ્યા. તેમણે પણ અમને કહ્યું ' બેન ! જરાએ ડર રાખશો નહીં. આ મેળામાં તો કોઇ કોઈનો પત્તો લાગશે નહીં માટે રાહ જોયા શીવાય ચાલો. હમણાં એક એ કલાકમાં બક્ષીપુર લઇ જશે.' આ પ્રમાણે કહેવાથી અમે તેમના ઉપર ભરોંસો રાખી મોટરમાં બેઠાં અને મોટર ઉપડી. ”

જયંતીલાલ—“ પછી શું બન્યું ? ”

મેનકા—“ અમારા મનમાં કે હમણાં બક્ષીપુર આવશે. પરંતુ બક્ષીપુર નહીં આવતાં રાત્રે ભુસાવળ સ્ટેશન આવેલું જણાયું. અમને તથા પેલા એ માણસોને ઉતારી મોટર ચાલતી થઇ. અમે ગભરાયાં પણ શું કરીએ ? કાંઇ બોલ્યાં નહીં અમને ધીરજ આપવા પેલા એ માણસો કહેવા લાગ્યા ' આ મોટરવાળો કોઇ બદમાસ જણાય છે. એટલું વળી સાઈ થયું કે વગડામાં નહીં ઉતારતાં અહીંયાં ઉતાર્યાં. હશે ચિંતા નહીં, આપણે રેલમાર્ગે નવાપુર જઈ ત્યાંથી અમરાપુર થઇ મોટરમાં બક્ષીપુર જઈશું. અત્યારે અહીં પડી રહેલું જેખમ ભરેલું છે, માટે હમણાં ટ્રેન આવે તેમાં જઇએ. તમારે જરા પણ ચિંતા કરવાની નથી. ' આમ અમને સમજાવી કાલે રાત્રે ટ્રેનમાં બેસાડી આજે રાત્રે અમને અહીંયાં લાવી ઓરડીમાં મુકી એ ભાઇને સોંપી ચાલ્યા ગયા. ”

જયંતીલાલ—“ તે કાણ હતા તે તમે જાણો છો ? ”

મેનકા—“ ના, તે અમે જાણતાં નથી. આવી અમારી દુર્દશા થઇ છે. હવે તમે અમને ગમે તેમ કરી બક્ષીપુર પહોંચાડો તો તમારો ઉપકાર થાય. અમારાં લાગ્ય કે તમે શ્રાવક ભાઇ મળી આવ્યા. ”

જયંતીલાલ—“ હવે તમે જરા પણ ચિંતા કરશો નહીં. ધર જેવું સમજજો. હવે તો મારી ફરજ છે કે તમને ઠેકાણે પાડવાં. જરા પણ મનમાં અહવિશ્વાસ કે શંકા લાવશો નહીં. ”

મેનકા—“ અમને તો પ્રભુએજ મદદ કરી એમ સમજીએ

છીએ. હું તો સહન કરી શકું તેવી છું પણ આ બેન બહુ મુંઝાય છે, એ દિવસથી અન્નપાણી બંધ જેવું છે. આજે બપોરના પરાણે મેં તેને ખવરાવ્યું છે.” એમ કહી જયંતીલાલને બાળુના ઓરડામાં લઇ જઇ ખાનગીમાં કહેવા લાગી “ તમે શ્રાવક છો એટલે તમારી આગળ હું ખરી વાત કહું છું. આ બેનને હું તથા બીજા બે શ્રાવકો કંચનશ્રી સાધ્વી પાસે છાતી રીતે લઈ જવા કુંદનગામે મેળાના બહાને લાવ્યા, ત્યાંથી અમારો વિચાર બુસાવળ આવી ત્યાંથી ખંડવા થઇ મહુ સ્ટેશને ઉતરી મોટરમાં બ્યાં કંચનશ્રી હોય ત્યાં લઇ જવાનો નિશ્ચય હતો પણ મેળામાં ભૂલાં પડ્યાં, પેલા બે શ્રાવકોને શોધ્યા પણ જડ્યા નહીં. હું તો ઘણી ગભરાઈ. તેમાં મોટરવાળો અને બીજા બે બદમાસો મળ્યા અને અમને આમ ફસાવ્યાં. માટે જો તમારાથી બને તો કંચનશ્રી સાધ્વી પાસે લઇ જાઓ. ઘણા ભાગે તે મધુરી ગામે કે એટલામાં હશે. તમે શ્રાવક છો એટલે ઓળખતા હશે એમ સમજી આ ખાનગી વાત તમારા આગળ જાહેર કરું છું. સરિતા આમાંનું કાંઇ જાણતી નથી. સાંઝે થયું કે તે બે બદમાસો અમને તમારે ત્યાં મુકી ગયા. નહીં તો અમારી પૂરી દુર્દશા હતી.”

જયંતીલાલ—“ તમારે અત્રે રહેવાની મરજી હોય તો મારે ત્યાં સુખેથી રહો અને સરિતાને મોકલી આપવાની તજવીજ કરું.”

બેનકા—“ તેને મારા ઉપર ખોટું ન લાગે તે પ્રમાણે ગોઠવણ કરો.” એમ વાતચીત કરી બંને સરિતા પાસે આવ્યાં.

બેનકા—“ મને મારી ચિંતા કરતાં આ સરિતાની વધારે ચિંતા છે. તેના મામાએ મને ખાસ ભલામણ કરી છે.”

વીરબાળા—“ સરિતા બેન ! હવે તમે મનમાંથી ચિંતા કાઢી નાખો. તમારા ભાઈ તમને તમારા મામા પાસે મુકી આવશે.” આથી સરિતાને ધીરજ આવી.

જયંતીલાલ—“ સરિતાબેન ! હું કાલે તપાસ કરી આવીશ અને સારી સોબત મળશે તો તમને બક્ષીપુર મોકલી આપીશ. જો નહીં

સોખત મળે તો હું જાતે મુકવા આવીશ.” આ પ્રમાણે સરિતાના મનનું સમાધાન કરી તેઓ સુધ ગયાં.

ખીજે દિવસે સવારે જયંતીલાલ લાલભાઈ શેઠને મળવા ગયો; સરિતાનો હેવાલ કહ્યો. તે સાંભળી લાલભાઈએ કહ્યું “હવે હું ખટ-પટમાં પડવા માગતો નથી. હું તો હવે ધરાયો, લગ્ન વખતે થયેલા ભવાડા મેં જોયા. મેં તો આચાર્યને સાફ જણાવી દીધું છે કે જાઓ જ્યાં જવું હોય ત્યાં, અહીંયાં રહેવાથી વધારે અપકીર્તિ થશે. સાફ થયું કે તે અહીંથી વરધીનગર ગયા.”

જયંતીલાલે સમય ઓળખી કહ્યું, “પણ આમાં તો પરાપકારનું કામ છે. પારકા લાલ લઈ જશે અને છોડી અદ્ધર વેચાશે. કુટણ-ખાન:વાળા તેનો ભવ ખગાડશે. માટે આ કામ તો પુણ્યનું છે.”

આ સાંભળી લાલભાઈને વિચાર થવાથી જવાબ આપ્યો “ત્યારે તો તું જા, તેને વરધીનગર મુકી આવ. કંચનશ્રી પણ ઘણા ભાગે ત્યાં હશે. ખરચ થાય તે મારી પાસેથી લેજે.”

આ પ્રમાણે તજવીજ કરી જયંતીલાલ ઘેર આવ્યો. જમી રહ્યા પછી જયંતીલાલે સરિતાને પુછ્યું “કહો બેન! શો વિચાર છે? કોઈ સંગાથ તો નથી. પણ હું જાતે તમને મુકવા માટે આવીશ.”

સરિતા—“તમે આવો તો ઘણું સાફ.”

જયંતીલાલ—“ચાલો ત્યારે આજે બપોરની ટ્રેનમાં આપણે નીકળીએ. બોલ, મેનકા તારી શી મરજી છે? અહીંયાં રહેવું હોય તો તારે માટે મારે ત્યાં નોકરી તૈયાર છે. તું વિધવા છે, તારે છોકરું છે, તું નથી, માખાપ નથી, એટલે નથી ઉજાગરો અને નથી કોઈને પુછવાનું. મારે તારા જેવા માણસની જરૂર છે.”

મેનકા—“સરિતા બેન કહે તે પ્રમાણે કરું, તેમને જોડું ન લાગવું જોઈએ. તેમની રજા હોય તો રહું.”

સરિતા—“મેનકા બેન! તમારે રહેવું હોય તો સુખેથી રહો, મારી સાથે જયંતીલાલ છે એટલે મને જરા પણ શીકર નથી.”

મેનકા ત્યાં રહી અને બપોરની ટ્રેનમાં જયંતીલાલ અને સરિતા રતલામ થઈ ફત્તેહાબાદ ઉતરી મોટરમાં રાત્રે વરધીનગર ગયાં. તપાસ કરતાં આચાર્ય સૂર્યવિજય અને કંચનશ્રી ત્યાં હતાં. પરભારે સાધ્વી-ઓના ઉપાશ્રયે ગયો અને કંચનશ્રીને એકાંતમાં ખાનગી વાત કરી સરિતાને ત્યાં મુકી છાની રીતે જયંતીલાલ રવાના થઈ ગયો. સરિતા બિચારી કંચનશ્રીની જેલમાં પૂરાઈ.

જયંતીલાલ આચાર્યની પાસે ગયો અને ગુપ્ત રીતે તે બધી વાત કહીને સુધી ગયો. સવારે મોટા પરાઈએ રાત્રે નક્કી કરી રાખેલી મોટરમાં પગરસ્તે પરભારે કનકનગર ઉપડી ગયો.

ઘેરે ગયો તો મેનકાએ આશ્ચર્યપૂર્વક પુછ્યું “ક્યાંથી તમે આટલા ટુંકા વખતમાં પાછા આવ્યા ?”

જયંતીલાલ—“સ્ટેશન ઉપરથીજ એવી સારી સોખત મળી કે જવાની જરૂર પડી નહીં, તોપણ સરિતાને હરકત ન આવે તે માટે પાંચ સાત સ્ટેશન સુધી જઈ સવારની વળતી ગાડીમાં પાછો આવ્યો.”

વીરબાળા—“સોખત તો સારી હતી ને ?”

જયંતીલાલ—“અરે કેવી ? આપણા ઘર જેવી. જરા પણ ચિંતા નથી. આપણે હવે મેનકાનો પગાર નક્કી કરો. તે અત્રેની ભોંમીઅણુ છે. ચાલાક છે, એટલે તને જરા પણ અડચણ આવશે નહીં. તારે ફક્ત રસોઈ કરવી. બાકી બધું તે કામ કરશે. તેની રસોઈ આપણને ખપે નહીં. નહીં તો તે પણ કરવા તૈયાર છે.”

મેનકા ખુશ થઈ બોલી “વીરબાળા બેન ! તમારું તમામ કામ હું ઉપાડી લઈશ. ઘરમાં પણ દીવા જેવું રાખીશ.”

જયંતીલાલ તેના હાથ તરફ નજર કરી મશ્કરીમાં કહેવા લાગ્યો “પણ આવા ઉધાડા તારા હાથ આ શહેરમાં ન શાભે, બંગડીઓ પહેરે તો શું બંગડી જાય ?”

મેનકા—“અમારામાં વિધવાથી કાચની બંગડીઓ ન પહેરાય, સોનાની પહેરાય, પણ અમારા નસીબમાં સોનાની બંગડી ક્યાંથી હોય ?”

જયંતીલાલ—“ તારે તેની શી પંચાત છે ? હું સોનાની પહેરવા આયું તો તારાથી પહેરાયને ? ”

મેનકા—“ તમે આપો તો પહેરાય ? ”

જયંતીલાલ—“ ઠીક. તારી શેઠાણીને. હું કહીશ એટલે તે બધું તને કાઢી આપશે. ” એમ કહી જમીને તે લાલભાઈ શેઠને ત્યાં ગયો અને સરિતાને વરધીનગરમાં કંચનશ્રી પાસે પહોંચાડી આગ્રાની હકીકત સવિસ્તર કહી. લાલભાઈ સાંભળી ખુશી થયા અને બોલ્યા “ જયંતીલાલ ! તું માઈં ઘણું કામ કરે છે અને તે પણ જોખમી કામ કરે છે. આવાં સાહસ તારાથી જ બની શકે. સરિતાને તેં ઠીક ઠેકાણે પાડી. નહીં તો કોઈ બદમાસો ઉપાડી કુટણુખાનામાં લઈ જત અને આખી જીંદગી બગાડત. સાધ્વી પાસે મુકી આવ્યો તે ઠીક કર્યું. કાલે મારો જીવ ઉદાસ હતો તેથી બરાબર ખુલાસો આપી શક્યો નહોતો. કેટલું ખરચ થયું ? ”

જયંતીલાલ—“ વધારે ખરચ થયું નથી. પચાસ રૂપીઆ થયા છે. ”

લાલભાઈએ તીજેરીમાંથી પચાસ રૂપીઆની નોટો ગણી આપી કહ્યું. “ તું જરા એ તરફ ધ્યાન રાખતો રહેજો. કદાચ ખાસ કામ પ્રસંગે મહારાજ બોલાવે તો જજો. આપણા બીજા માણસો તો છે. દર માસે પચાસ રૂપીઆ પ્રમાણે આપણે ત્યાંથી તું લઈ જજો. સાધુઓની સરબરા રાખવી એ તારું કામ છે. હાલમાં જરા કટાકટીનો મામલો છે. આપણાં વિરૂદ્ધ લોકલાગણી ખૂબ વધેલી છે. માટે બરાબર સંભાળીને કામ લેજો. આપણા દુશ્મનો હાથ આવે તો છોડવા નહીં. આપણું નાક થોડું કાપી નાખ્યું નથી ! પણ તું જેને મુકી આવ્યો તેનું નામ શું ? ”

જયંતીલાલ—“ તેનું નામ સરિતા. આ સરિતાને ન ઓળખી ? બદ્રાપુરીમાં પેલો છુપી દીક્ષાવાળો કલ્યાણ પકડાયો તેની સગી બેન. ”

લાલભાઈ—“ ત્યારે તો તેને ઠીક શિક્ષા થઈ છે. વળી વરધીનગરમાં કંચનશ્રી, પાસે મુકી આવ્યો તે પણ ઠીક કર્યું. પેલી ટોળા

પણ જાણશે. આપણા ઘરમાં વાત કરીશ નહીં. કારણકે ભાઈ વીગે-
રેને આ કામ પસંદ નથી. મારા ઉપર બહુ ગુસ્સે થયેલા છે.”

આ પ્રમાણે વાત કરી જ્યંતીલાલ શેરખઝારમાં ગયો. ત્યાંથી
પરવારી ઘેર આવ્યો અને વાળુ કરી રહ્યા પછી વીરખાળાને કહેવા
લાગ્યો “આજે આપણે સીનેમા જોવા જઈએ. સાથે આ મેનકાને
પણ લઈ જઈએ. તેણે ક્યાંથી જોયું હશે? આજે તો તેનો પોશાક
બદલી નાખીએ. સોનાની પેલી જે સાદી બંગડીઓ કાઢી આપ.
એક સાદું પોલકું અને સારો સાલ્લો આપ.”

વીરખાળા—“હવે તો આપણે બધી ચીજ તેને આપવી જ
જોઈએ. આપણા ઘરનું માણસ બન્યું. તેનું ખોટું દેખાય તે આપણું
ખોટું દેખાય” એમ વીરખાળા હસીને બોલી કપાટ ઉઘાડી કપડાં
કાઢી મેનકાને શણગારવા લાગી. મેનકાએ તો ન દીઠાનું દીઠું.
દરેક વસ્તુ પહેરવાની ઇચ્છા થઈ. પચીસ વર્ષની યુવાન સ્ત્રી હતી.
ઘણી ઉજળી નહોતી પણ ઘાટીલી હતી, ઘઉંવર્ણી હતી. જુની કાંચળી
કાઢી નાખી ફેન્સી પોલકું ઝુકાવી દીધું. સાલ્લો પણ નવો પહેરી
લીધો. પતળી બંગડીઓ પણ ચડાવી દીધી. માથાના વાળ પણ
ઓળાવ્યા. વીરખાળાએ પણ પોતે હમેશની માફક સુશોભિત કપડાં
પહેર્યા. જ્યંતીલાલ તો ભપકાદાર હતોજ. આમ તેઓ તૈયાર થયાં
અને ઓરડીએ તાળું લગાવી દીધું. ઉતરતાં દાદર આગળ બકુલ
સામી મળી કે જ્યંતીલાલની સામું જોઈ હસીને ધીમે રહી ‘એકનાં
જે બુલબુલ બનાવ્યાં’ એમ મશ્કરી કરી ચાલતી થઈ.

નીચે ઉતરી ગાડીમાં બેસી તેઓ સીનેમા જોવા ગયાં. પહેલા
વર્ગની ટિકેટ લઈ ત્રણે જણ ખુરશી ઉપર ગોઠવાઈ ગયાં. બંનેની વચ્ચે
જ્યંતીલાલ બેઠો.

શૃંગારરસ શીવાયનાં નાટકો કે સીનેમા નકામાંજ હોય છે. હાઉસ
ખાલી રહે છે, એટલે માલેકો શૃંગારરસમાં જોનારવર્ગ હુબી જાય અને
ભાન ભૂલે તેવી વસ્તુસ્થિતિ ઉભી કરે છે. આજના સીનેમામાં દરેક

ખાવ શૃંગારરસમય હતો. ચુંબન વગર તો દંપતીને ચાલેજ નહીં, આ-
લેગન શીવાય તો જોડી શોભે જ નહીં, ઘડી ધડીમાં સ્તનના ભાગ
ઉઘાડા થાય તેવું સરી પડતું કપડું યુવાન સ્ત્રી પહેરે ત્યારે તેને કપડું
પહેરતાં આવડ્યું કહેવાય, એવી કામોત્તેજક ભાવના પ્રદર્શિત કરતાં
દશ્યો નજરને આકર્ષી રહ્યાં હતાં. વળી નગ્ન જેવી દેખાતી સ્ત્રીઓ
વગરનો એક પણ દેખાવ નજરે પડતો નહોતો.

મેનકાને જોવામાં ખૂબ રસ પડ્યો. ઘણી ઘણી વસ્તુઓ નવાઈ
જેવી લાગતી અને જ્યંતીલાલ પાસેથી ખુલાસો પુછતી. મેનકા જો કે
નોકર તરીકે હતી છતાં તેના સ્વભાવ પ્રમાણે તે જાણે ખાસ સંબંધી
તરીકે હોય તેવા હાવભાવ કરી વાતો કરતી.

આ પ્રમાણે આનંદમાં વખત ગુજરી બહાર આવી ગાડીમાં
બેશી તેઓ ઘર તરફ ચાલ્યાં. રસ્તામાં સીનેમાની વાતો ચાલી રહી.
“તેણે આમ પહેર્યું હતું, તે આવી દેખાતી હતી, પેલો મશ્કરી કરતો
હતો, તે શરમાતી હતી.” એમ વાતમાં ઠટ્ટા મશ્કરી કરતાં ઘેરે આવ્યાં.

થોડી વાર થઈ કે ખાનગી વાત કરવા બસંતીલાલે જ્યંતીલાલને
પોતાની ઓરડીમાં બોલાવ્યો. જ્યંતીલાલને દેખીને બહુલ જોડે
આવીને ઉભી રહી. બસંતીલાલે પુછ્યું “કેમ જ્યંતીલાલ ! ધાર્યું કામ
કરીએ છીએ કે નહીં ? તમે ફાંકડી માગી તો ફાંકડો મંગાવી આપી.
અમારે તો કુટણખાના સાથે એટલો બધો સંબંધ છે કે તે અમારું
કામ ક્યાં વિના રહેજ નહીં. પેલી છોડી તમારી જાતની નીકળવાથી
જતી મુકી તે ફીક કર્યું પણ તેને ૨-૩ માસ રાખી કેળવી હોત
તો એક ખુબસુરત સુંદરી થાત. પણ મારી સલાહ પ્રમાણે એટલું ડહા-
પણ વાપર્યું તે માટે ધન્યવાદ આપું છું. પણ તેને ક્યાં મુકી આવ્યો ?”

જ્યંતીલાલ—“એક સારી સાધ્વી પાસે વરધીનગર મુકી
આવ્યો. તે તેની મરજી પ્રમાણે તેના ઘેરે પહોંચ્યાડશે. વાત મનમાં
રાખજો. મેં પેલી મેનકાને અને વીરખાળાને સંગ્રાથ સાથે તેના ઘેર
પહોંચાડી છે એમ જણાવેલું છે.”

અસંતીલાલ—“ચાલો તે તો ફીક થયું. પણ તમે બે દિવસમાં પેલી મેનકાનો ડોળ ફેરવી દીધો. મને લાગે છે કે તે ધંધામાં ઉતરેલી હશે. તે વિના તમે બે દિવસમાં ભોળવી શકો નહીં.”

જ્યંતીલાલ—“હજી કાંઈ પરીક્ષા કરી નથી.”

અકુલ—“કરી જીએને પરીક્ષા! કેની રાહ જીએ છો? તેનાથી તો ધંધો લેવાનો છે. મારી પાસે જરા આવતી જતી કરજો એટલે હું તૈયાર બનાવી દઈશ. છે તો બરાબર મજબુત અને ધારીલી. તમે તો હાથે બંગડીઓ પણ પહેરાવી. મને લાગે છે કે જેની બંગડી જે પહેરે તે તેની ગણાય. વિધવાની સઘવા બનાવી” આમ મશ્કરી કરી નખરા કરતી અકુલ અંદર ચાલી ગઈ. જ્યંતીલાલ પણ ઉઠ્યો ને પોતાની ઓરડીમાં ગયો. ઓરડી બંધ કરી ત્રણ જણ વાતમાં ચડ્યાં.

જ્યંતીલાલ—“મેનકા! તારો આજનો ઠાઠ તો એવો હતો કે જો આ તારી શેઠાણી જોડે ન હોત તો લોકો જીદી જીદી વાતો કરત. કોઈ કહે કે નોકર હતી? કપડાંથી રૂપ કેવું ફેરવાઈ જાય? તારું શરીર એવું છે કે તને જે પહેરાવીએ તે શોભે છે. તું તો મોટા શ્રીમંતના ઘરમાં શોભે એવી અપ્સરા જેવી છે. તારું નસીબ એવું કે તું માળીના ઘેર અવતરી અને પાછી રાંડી. પણ મેનકા! તમારામાં તો નાતરાં થાય, કોઈ બોળી કાઢને ફાંકડો માળી કે જે મોટા શેઠના બાગમાં રહેતો હોય! બાગમાં જીદા મકાનમાં તમને બંનેને રહેવાનું મળશે અને શેઠાણી સાથે મ્હાલવાનું પણ મળશે.”

મેનકા—પણ તેવું દેશમાં ક્યાંથી મળી આવે? અહીંયાં રહું તો કદાચ મળી આવે. પણ હવે પગ બાંધીને રહેવાની મારી મરજી નથી. આમ છુટાં ફરીશું અને પેટનું પૂરું કરીશું. તમારા જેવા સારા શેઠની નોકરી કરવામાં ઘણી મજા છે. ફરવાનું મળે, રહેવાનું મળે, ખાવાનું મળે, જેવી શેઠ શેઠાણીની મહેરબાની.”

જ્યંતીલાલ—“પણ તારી ઉમર નાની છે એટલે તારે ઘણી ધણી રીતે સાચવવું પડે ને?”

મેનકા—“એ તો સાચવીએ. બધુંએ સચવાય, જેવો સહવાસ. એક એકનાં મન ઉપર આધાર રાખે છે. ઘરમાં એક બીજાની સાથે મન મળ્યા પછી ઉડા ઉતરાતું નથી.”

એટલામાં વીરબાળાને હાજત થવાથી લોટામાં પાણી નાખવા મેનકાને સૂચના કરી. મેનકાએ પાણી આપ્યું અને વીરબાળા જાજર ગઈ. મેનકા પ્રથમ જ્યાં બેઠી હતી ત્યાં તે પાછી આવીને બેસતી હતી કે જ્યંતીલાલે કહ્યું “બારણાની સાંકળ બંધ કર.”

મેનકા—“છોને ઉઘાડાં રહ્યાં, હમણાં શેઠાણી પાછાં આવશે.”

જ્યંતીલાલ—“બંધ કરવાથી કાંઈ હરકત છે ? તને ડર લાગે છે ?

મેનકા—“ના ના, તમારો ડર મને શાનો ? એમ ડર હોત તો તમારે ત્યાં શું કરવા રહેત અને તમારી સાથે ફરવા આવત ? પણ શેઠાણી કદાચ આવે તો તેમને ખોટું લાગે.”

જ્યંતીલાલ—“તને તો ખોટું લાગવાનું કારણ નથી ને ?”

મેનકા—“ના ના, મને તો જરા પણ કારણ નથી, અમે તો માળી રહ્યાં, નોકરી કરવાની, એટલે એવું ખોટું લગાડતાં રહીએ તો કેમ પાલવે ? સમજો કે શેઠાણી ગામ ગયાં હોય ત્યારે શું મારે તમારી સાથે ઘરમાં ન રહેવું ? અમે તો એવી બાબતથી ટેવાઈ ગયેલાં, અમે તો શેઠની મરજી પ્રમાણે ચાલીએ.” એમ માર્મિક શબ્દો બોલી આંખના પલકારાથી મેનકાએ પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું.

આ સાંભળી જ્યંતીલાલે પોતાના ગળામાં સોનાનો ઝીણો અછોડો હતો તે કાઢી મેનકાના ગળામાં પહેરાવવા હાથમાં રાખી કહેવા લાગ્યો “મેનકા ! આઘી આવી આ પહેરને, જો કેવો લાગે છે ?”

મેનકા જરા બારણા સામું જોઈને જ્યંતીલાલની પાસે આવી અને માથું ઉઘાડું કર્યું. જ્યંતીલાલે અછોડો ગળામાં નાખ્યો અને આંકડો છાતી આગળ લાવી ભરાવવા લાગ્યો. વાર કરવાની ખાતર જાણે આંકડો કંઈ છે, ઝટ ભરાતો નથી, એવા ઉદ્ગાર કાઢવા લાગ્યો. પેલી મેનકા પણ ધીમે ધીમે પોતાના સાક્ષાતો છોડો ખસતો કરવા

લાગી. ચોળી પણ તસતસતી પહેરેલી હતી. ન્યાં સુધી વીરખાળાએ બારણું ખખડાવ્યું નહીં ત્યાં સુધી અછોડાનો આંકડો ભરાયો નહીં. અને આંકડો બનાવનાર સોનીની અનેક કસુરો નીકળવા માંડી.

વીરખાળા આવી કે મેનકા ઝટ ચમકી ઉભી થઇ. શેઠાણીના હાથપગ ધોવરાવ્યા. પાછાં ત્રણે જણ વાતોમાં ગુંથાયાં. આ વાતો અને પેલી વાતોમાં ફેર પડ્યો. પેલો આંકડો ભરાવવાની વાત તો જરા આગળ વધેલી હતી એટલે આ પાછળ પડતી વાતો ગમી નહીં. બંનેનાં હૃદય વધુ એકાંત મેળવી ખાલી કરવા તરફ રોકાયાં.

એવી રીતે થોડાક દિવસો ગયા. જયંતીલાલની અધીરાઇ વધતી ગઇ. મેનકાને નાટક સીનેમા ખૂબ દેખાડ્યાં.

એક રાત્રે વીરખાળાને જયંતીલાલ કહેવા લાગ્યો “તેં આ મેનકાની પરીક્ષા કરી ? જે કામ માટે આપણે રાખી છે તે તું ભૂલી ગઇ ? તે કામનો તેનામાં ગુણ છે ?”

વીરખાળા—“મને પરીક્ષા કરતાં ન આવડે, તે તો બધું તમને આવડે, તમે સુખેથી પુછી જુઓને ? એમાં શાની શરમ ?”

જયંતીલાલ—“પણ હું શી રીતે પુછી જોઉં ? તારા દેખતાં તે શરૂઆતમાં ન બોલે. બોલતાં શરમાય.”

“મારા દેખતાં શરમાય તો હું બાળુની ઓરડીમાં બેસી રહીશ. તમે તેનું મન પારખી લો, તે બધી વિદ્યા તમને આવડે છે” એમ કહી વીરખાળાએ મેનકાને અંદર બોલાવી.

“કેમ શું કામ છે ? તમે બંને એકાંતમાં છો તેથી અંદર ન આવી.” એમ વિવેકથી બોલી મેનકા વીરખાળાની જોડે આવીને બેઠી. પછી વીરખાળા બહાનું કાઢી બાળુની ઓરડીમાં જઇ ઓરડી બંધ કરી સુઇ ગઇ.

મેનકાએ શંકાથી પૂછ્યું “શેઠાણી કેમ અંદર જઇ સુઇ ગયાં ?”

જયંતીલાલે જવાબ આપ્યો “આજે તેને ઉંઘ આવે છે એટલે વહેલી સુઇ ગઇ. મને તો મોડા સુવાની ટેવ છે. જરા પાણી પીવાનું

લાવ. બારણું ઉઘાડું હોય તો બંધ કરજે. ભૂલથી ઉઘાડું રહી ન જાય. સાંકળ વાસજે. કોઇ આવશે તો ઉઘાડીશું.”

મેનકા પાણી લઇ આવી અને બારણું તપાસી જોયું. ‘બંધ કરેલું છે’ એમ કહી જયંતીલાલની પાસે આવીને બેઠી. બંનેની નજર ક્ષણવાર ભેગી થતાં બંને રોમાંચ થઇ ગયાં. બંને આવા સમયની શોધમાં હતાં. તેની અચાનક પ્રાપ્તિ થવાથી અંદરથી આનંદનો પ્રકાશ છવાઈ રહ્યો. હવે હૃદયનો ભાવ બહાર પ્રકટ કરવા બંને પોતપોતાની યુક્તિઓ સાધવા લાગ્યાં.

જયંતીલાલે પુછ્યું “ મેનકા ! તને કેટલાં વર્ષ થયાં ?

મેનકા—“ પચીસ વર્ષ થયાં છે. ”

જયંતીલાલ—“ કેટલામા વર્ષે પરણી હતી ? ”

મેનકા—“ પંદરમા વર્ષે પરણી, અને ઓગણીસમા વર્ષે રાંડી, ચાર વર્ષ પરણેત રહ્યું. ”

જયંતીલાલ—“ એકે સુવાવડ આવી હતી ? ”

મેનકા—“ ના ના, એકે આવી નહોતી. ”

જયંતીલાલ—“ તેથી જ તારા શરીરનો બાંધો સારો જળવા-યેલો છે એમ તને નથી લાગતું ? ”

મેનકા—“ તમે કહો છો તેમ મને સૌ વીસ વર્ષની ગણે છે. ”

જયંતીલાલ—“ તારે તો અહીંની જાંદગી ગુજરવી જોઇએ. વગર મહેનતે પૈસાની કોથળી ટકવનારા ઘણા શોખીન શ્રીમંતો અહીંઆં હોય છે. આ પાડોશમાં કોણુ રહે છે તેમને તું ઓળખે છે ? ”

મેનકા—“ ઓળખતી તો નથી પણ તેમની રીતભાત સમજી ગઈ છું. મને તો કુટુંબના જોડું લાગે છે, બપોરે પેલાં ફાંકડાં બકુલ-બાઈ પાસે કેટલાક મળવા આવે છે અને અંદર વાશીને બે ત્રણ કલાક સુધી મોજ કરે છે. બાઇનો ડોળ બરાબર વેસ્યા જેવો છે. કોઈ વખતે બસંતીલાલ હોય છે અને કોઈ કોઈ વખતે ગેરહાજર હોય છે. કોઈ કોઈ બાઇઓ પણ રાત્રે આવે છે અને લહેર ઉડાવે છે.”

જ્યંતીલાલ—“ મેનકા ! મારે તારી સલાહ લેવાની છે. ”

મેનકા—“ વળી મારી સલાહ શા કામની ? તમે તો મોટા શેઠ રહ્યા. તમારી મહેરબાનીથી હું ગમે તેવી મોટી થઈને ફરું પણ મૂળ તો ગરીબ માલજીને ? ”

જ્યંતીલાલ—“ તે બધું ખરું, પણ તારી પાસે કામજી છે, અને તે કામજીનીજ કીંમત છે માટે તારી સલાહ લેવાની છે. ”

મેનકા—“ આમ આપણે ખાનગીમાં એકલાં વાતો કરીએ છીએ તેથી શેઠાણી નહીં બહેમાય ? ”

“ જો તને ખરેખરું કહું, સાંભળ, તું જરાપણ શરમાઈશ નહીં. તેણે મને કહ્યું છે કે તમારે તેની સાથે છુટથી વાત કરવી હોય તો કરજો અને તે માટે તે સુધ્ધ ગર્હ છે. માટે તું જરાએ મહારાષ્ટ્ર નહીં. નિશ્ચિંતે બેસ ” એમ છુટ લઈ જ્યંતીલાલે તેનો હાથ પકડી પોતાની પાસે કોચ ઉપર બેસાડી. કોચની સામે મોટો આયનો હતો તેમાં તે બંનેજણ દેખાતાં હતાં. વીજળીની બત્તીઓ ખરાખર પ્રકાશ આપી રહી હતી. મેનકા પોતાનું અંગ સુશોભિત દેખાય તે પ્રમાણે આયનામાં વચ્ચે વચ્ચે નજર કરી કપડાના છેડા આઘાપાછા કરતી. એમ ચાળા કરતી મેનકા બોલી. “ શી સલાહ લેવાની છે ? ”

જ્યંતીલાલ—“ મારી ઈચ્છા એવી છે કે આ બસંતીલાલે જેવો ધંધો ઉઘાડ્યો છે તેવો ધંધો આપણે ઉઘાડીએ તો ફાવી શકીએ ? આ ધંધામાં ખાસ સ્ત્રીની જરૂર છે માટે તમારી સલાહ માગું છું. ”

મેનકા—“ પણ શેઠાણીની મરજી પુછી છે ? ”

જ્યંતીલાલ—“ શેઠાણીએ એટલું કણલ કર્યું છે કે તમે આવી સ્ત્રીઓ રાખી બીજાઓને બોલાવી જેમ કરવું ઘટે તેમ કરશો તેમાં મારો વાંધો નથી. ”

મેનકા—“ શેઠાણી પોતાને માટે ના કહેતાં હશે. ”

જ્યંતીલાલ—“ હા પોતાને માટે ના પાડે છે. તેવી વાત કરતાં તો તે ગુસ્સે થાય છે. માટે હમણાં તેને આગ્રહ કરવો મુકી દઈ તારા

જેવાની મારફત કામ લઇએ તો ખતી શકે ? મારો ને તારો અરધો ભાગ. તારી ખીજ બેનપણીઓ હોય તો તે તું ન્યારે લાવે ત્યારે ધંધો વધારીએ. હમણાં તો તારી હીંમત ઉપર બધું કામ લઇએ. જો તું છે યુવાન, દેખાવડી, તને અલંકાર અને સુંદર કપડાં પહેરવા આપીશું એટલે ગમે તેવા પણ અંનશે. આ અસંતીલાલ તો કોઇ કોઇ વખત એક રાતમાં પાંચસો પાંચસો કમાય છે. ”

આ સાંભળી મેનકા વિચાર કરવા લાગી. આમ તેને વિચારમાં પડેલી જોઈ જયંતીલાલે પુછ્યું “ કેમ શો વિચાર કરે છે ? ”

મેનકા—“ વિચાર તો ખીજે નહીં, પણ શેઠાણી મારા ઉપર ગુસ્સે થાય તો ફજેતી થાય તેનો વિચાર કરું છું. ”

જયંતીલાલ—“ તે તો મેં તને એક વાર કહી દીધું છે કે તેમાં તેનો જરા વાંધો નથી. તું જોને, તેને પણ ધીમે ધીમે તારા જેવી બનાવી દઈશું. તારું જરા જોશે એટલે તે પણ શીખશે. આપણે કાંઈ વેશ્યા-વાડા જેવું કરવું નથી. પરંતુ ખાનદાની ભરેલું ખાંજરા જેવું બનાવીશું. તારી હીંમત હોય તો તે ધંધો ઉઘાડીએ અને સારો દિવસ જોઈ શરૂઆત કરીએ. રોજ રોજ તારા લાયક ફાંકડા ગ્રાહકો તને આણી આપું. પછી પૈસા કઢાવવાની જેવી તારી ચતુરાઈ. ” એમ કહી જયંતીલાલે તેના ખભા ઉપર હાથ મુક્યો. મેનકા તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી બોલી “ તમે જે વાત કરી તેમાં શેઠાણી ભેગાં બળે તોજ ફાવી શકાય. ”

જયંતીલાલ—“ એમ કેમ ? જો તને સમજાવું. ધારો કે આપણે ત્રણે બેઠાં છીએ. તેવામાં આપેલા વાયદા પ્રમાણે કોઈ ગૃહસ્થ આવ્યો. પ્રથમ તો આપણે તેને આવકાર આપી બેસાડીએ. અમે આગલા ઓરડામાં રહીએ અને તને અંદરના ઓરડામાં કોઈ બહાને મોકલીએ, પછી પેલા આવેલા ગૃહસ્થને અંદર જવા સૂચન કરીએ. તમે અંદરથી બારણાં બંધ કરો અને અસંતીલાલનું બુલબુલ કરે છે તેમ તમે કરો. કહે, એમાં શું હરકત છે ? ”

મેનકા—“ આમ કરવામાં તો કાંઈ હરકત જેવું જણાતું નથી. ”

જયંતીલાલ—“ભારે મરજી હોય તો અરધા ભાગે પેઠી ઉઘાડીએ.” એમ વાતમાં ને વાતમાં ખલા ઉપરનો હાથ જરા નીચે ગતિમાન થવા લાગ્યો. મેનકા તેનો હૃદયપૂર્વક સત્કાર કરતી ચાલી.

મેનકા—“તમે કહો છો તે કષ્ટલ છે પણ આ કામ માટે એટલી ભલામણ છે કે જે જે ગ્રાહકો લાવો તે સારા શ્રીમંત અને ખાનદાન લાવજો. તોફાની કે તાલંબાજ લાવશો નહીં. વળી આપણા ઠાઠમાં વધારો કરવો પડશે. અસંતીલાલના દીવાનખાનાનો ઠાઠ હું જોઈ આવી છું. જે વખતે તે ખરાખર કપડાં પહેરી પલંગ ઉપર બેસે છે તે વખતે ગમે તેવો પણ અંગર્થ જાય ! અપ્સરા જેવી લાગે છે.”

આ શબ્દો સાંભળી જયંતીલાલ મગફરી સાથે બોલ્યો “મેનકા ! તે તો દેખાવ પ્રતી બે ઘડીની અપ્સરા, પણ તું તો કાયમની ખરેખરી અપ્સરા છે તેની તને ક્યાં ખબર છે ? તું જો તો ખરી, તને પણ તેનાથી વધારે શણગારીશ. મારી પાસે એક પોલકું છે તે તું જો ” એમ કહી એકદમ કપાટ ઉઘાડી તેમાંથી પોલકું કાઢી તેના ખોળામાં નાખ્યું. મેનકા હાથમાં લઈ ખરાખર જોઈ કહેવા લાગી “બહુજ સરસ છે. બકુલના પોલકા કરતાં પણ ચડે તેવું છે.”

જયંતીલાલ—“ના ના, એમ બોલીને મારે તારો અભિપ્રાય જોઈતો નથી. પહેરી જો, ખરાખર શીટ થાય છે ? ”

“હું પહેરી જોઉં છું, ચોળા ઉપર ન ફાવે, તેથી તે કાઢી નાખીને પહેરું છું ” એમ કહી મેનકા ચોળા કાઢી નાખી ચાલાકીથી પોલકું પહેરવા લાગી. બટણ પાછળ હોવાથી તે ભરાવવામાં અડચણ પડી કે તે બોલી “મને તો આ બટણ ભરાવવાં ફાવતાં નથી.”

“અરે ! તેમાં શું બગડી ગયું ? હું ભરાવું ” એમ કહી મેનકાને તક્તો આગળ ઉભી રાખી જયંતીલાલ પાછળથી બટણ ભરાવવા લાગ્યો. જેમ જેમ ભરાવતો ગયો તેમ તેમ મેનકાના અવધવો આકર્ષક બનતા ગયા. સામો તક્તો હોવાથી અને જોઈ શકતાં હતાં. સાત બટણ ભરાવવામાં અરધો કલાક થયો. “દરજાએ ગાજ ધણાંજ નાનાં

અનાવ્યાં છે તેથી ભરાવતાં વાર લાગી ” એમ દરજીની ખોડ કાઢી જ્યંતીલાલે કહ્યું “ કેમ મેનકા ! પોલકું તારા શરીરના માપનું છે ને ? ”

મેનકા ખુશ થઈ હસીને બોલી “ તમારા કામમાં શાની ખામી હોય ? ખરાબર અંધ ખેસતું છે. આવુંજ જોઈએ ” એમ કહી મેનકા પાછળ હાથ નાખી બટન કાઢવા લાગી કે જ્યંતીલાલ તેનો હાથ ખેંચી લપ્પ કહેવા લાગ્યો “ ઉતાવળ કરવાની નથી, હજી તો તને શલુગારવી આકરી છે. ” મનગમતું બનતું હોવાથી મેનકા બોલી “ શલુ-ગારવી હોય તેટલી શલુગારો, તમારી આગળ ઉભી છું. ”

જ્યંતીલાલે કપાટમાંથી સાડી કાઢી, નેકલેસ કાઢ્યો, બંગડીઓ કાઢી. મેનકા તેનો સત્વર સત્કાર કરવા લાગી, અને થોડી વારમાં બસંતીલાલના યુવકજીવ જોવી બની ગઈ. તકતા આગળ બંને જોડે ઉભાં રહી લપકો જોવા લાગ્યાં. થોડીધણી રહેલી લજ્જતને પણ તિલાંજલિ આપી દીધી. બંને કામાતૂર થઈ ગયાં. અધીરાઈ તથા વ્યાકુલતા ભરેલા જ્યંતીલાલના ચાળાથી મેનકાથી સ્વાભાવિક રીતે બોલાઈ જવાયું “ હવે બત્તીની શી જરૂર છે ? ” આ શબ્દોની સાથે જ્યંતીલાલે બત્તીઓ ગુલ કરી દીધી અને બંને અંધકારને વશ થઈ ગયાં.

આજથી જ્યંતીલાલ અને મેનકાની પેઠી શરૂ થઈ. ભોળા બિચારી વીરબાળા જોડેના દીવાનખાનામાં નિદ્રાવશ થઈ ગઈ હતી. તેનું હૃદય એવું શુદ્ધ હતું કે ધણીની ચેષ્ટા જોવા કોઈ પણ ખારણાની તડમાંથી જોવાની કે કાન માંડી સાંભળવાની ઇચ્છા પણ તેને થઈ નહોતી. દુનિયામાં આવાં ભલાં માણસો છેતરાઈ ધણા પ્રકારે દુઃખી થાય છે અને મેનકા જેવી કુલટા સ્ત્રી મોજમજ ભોમવી ધણા આનંદમાં રહે છે. આ કાયડાનો કોઈ ઉકેલ કરી આપશે ? આવા અનાવો બનવાથી કોઈ કવિને લખવાનું મન થઈ આવ્યું કે—

થેલા નર ઘોડે ચડે, ડાહ્યાના બેહાલ,
પતિવ્રતા! ભુખે મરે, લાકુ ખાય છીનાળ.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

કનકનગરમાં જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક.
રા. બ. ભારતીકુમારનું લાષણ અને ઠરાવો.

● Our deliberate conviction has grown upon us with every effort, that it is only a religious revival that can furnish sufficient moral strength to work out the complex social problems which demand our attention. Only a religious revival, not of forms, but of sincere earnestness which constitutes true religion, can effect the desired end.

M. G. Ranade.

† For just experience tells in every soil,
That those that think must govern those that toil.

—Goldsmith.

કનકનગરનાં તેમજ બહારનાં તમામ વર્તમાનપત્રોમાં શેઠ લાલભાઈના લાલભુવનમાં દીક્ષા નિમિત્તે ડોશીએ ત્રાણ ગુમાવ્યાની ચર્ચા ખુબ જોશભેર ચાલી રહી. અને સૂર્યવિજય જેવા અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓ તથા લાલભાઈ જેવા અંધ શ્રદ્ધાળુ ભક્તો

● આપણા તમામ પ્રયત્નોથી ઉદ્ભવેલી પુખ્ત વિચાર યુક્ત માન્યતા એવી થઈ છે કે ધાર્મિક સુધારણા, આપણું ધ્યાન ખેંચી રહેલા ગુંચવાડા ભરેલા સંસારસુધારાના સિદ્ધાંતોનો અમલ કરાવવા કામ કરવા પૂરવું બળ આપી શકશે. માત્ર ધાર્મિક સુધારણા - બાહ્ય દેખાવની બનેલી નહીં પરંતુ ધર્મનું બંધારણ રચનાર ખરી અંતરભાવનાની સુધારણા - ધારેલી ઈચ્છાને બર લાવશે.

† દરેક દેશના અનુભવ ઉપરથી જણાય છે કે જેઓ વિચારશીલ અર્થાત્ માનસિક પરિશ્રમ ઉઠાવનાર છે તેઓ, મહેનત કરનાર અર્થાત્ શારીરિક પરિશ્રમ ઉઠાવનાર ઉપર રાજ્ય કરે છે.

પ્રત્યે ટીકાકારોએ ધણેજ તિરસ્કાર ખતાવ્યો. એકંદર રીતે તેમના વિરુદ્ધ એવું વાતાવરણ બગડી ગયું કે સાધુનું નામ દેતાં તેમના પ્રત્યે અણુગમાની લાગણી ઉત્પન્ન થતી.

આ સંયોગોમાં અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ તરફથી દીક્ષા સંબંધી વિચાર કરી ઠરાવ કરવા જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક ટાઉનહાલમાં ભરવાની જખરી તૈયારીઓ થવા લાગી. દેશ પરદેશ આમંત્રણ પત્રિકાઓ રવાના કરવામાં આવી અને તે સાથે ભદ્રાપુરીમાં કલ્યાણની દીક્ષાના થયેલા લવાડા તથા કનકનગરની ધમાલના દયાજનક હેવાલો તેમજ ખીજ તેવા બનેલા બનાવોના રીપોર્ટ મોકલાવી જૈનોમાં જાગૃતિ આણવામાં આવી.

અષાઢ માસની વૃષ્ટિ વરસતી હતી છતાં અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજની ન્યાં ન્યાં શાખાઓ હતી ત્યાં તેના કાર્યવાહકો અને પ્રચારસમિતિના સભાસદો અઠવાડીયા પહેલાં કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યા અને શહેરના જૈનોના જુદા જુદા લતાઓમાં નાની નાની સભાઓ ભરી લોકમત કેળવવા લાગ્યા. દેશાવરમાં પણ પ્રચારસમિતિના સભ્યોએ ગામે ગામ ફરી જૈનોની ઉંઘ ઉડાડી દીધી. સભામાં કાર્ય વધારે હોવાથી અષાઢ વદ છઠ્ઠ તથા સાતમ, રવિવાર અને સોમવાર એમ બે દિવસો રાખવામાં આવ્યા. સરકારી તેમજ ખીજ નોકરવર્ગને અનુકૂળતા થઈ પડે એટલા હેતુથી રવિ અને સોમની જોડે જોડે રજા હોવાથી તે દિવસો પસંદ કર્યા હતા. પ્રમુખ તરીકે કનકનગરના બાહોશ બેરીસ્ટર, જૈનકોમના આગેવાન, વર્ધમાન વિદ્યાલયના પ્રેક્ટન અને વહી ધારાસભાના સભાસદ શ્રીયુત રા. બ. ભારતીકુમાર વિશ્વકુમાર એમ. એ. એલ એલ. બી. ની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. આ ભારતીકુમાર ભદ્રાપુરીના રા. બ. અશ્વિનીકુમારના પિતરાઈ ભાઈ થતા હતા. તેમનું આખું કુટુંબ કેળવણી પામેલું અને સંસ્કારી હતું. તે જૈનધર્મના કામમાં આગેવાની ભરેલો ભાગ લેતા અને વગર શીએ જૈનકોમના કેસ લડતા.

ભદ્રાપુરીથી રસિકલાલની આગેવાની નીચે સો પ્રતિનિધિઓ અને તેમની પત્ની માલતીની આગેવાની નીચે પચીસ સ્ત્રીપ્રતિનિધિઓ કનકનગરમાં આવી પહોંચ્યાં. માલતી પણ કનકનગરમાં શ્રીમંત ગૃહસ્થોના ઘેરે જઈ તેમની સ્ત્રીઓમાં સારી જાગૃતિ લાવી.

સભામાં હાજરી આપવા કેટલાક ગૃહસ્થો લાલભાઈ શેઠને આમ્રહ કરતા પણ ડોશીના બનાવ પછી તેમની હીમત કમી થઈ ગઈ હતી. તેથી મીલના કામનું જ્હાનું કાઢી તે બહાર ગામ ઉપડી ગયા.

ટાઉન હોલમાં ચાર પાંચ હજાર માણસોની સવડ થાય તેટલી વિશાળ જગો હતી. સભાનું કામ એક વાગે શરૂ થવાનું હતું પણ પ્રેક્ષકો તો અગીયાર વાગ્યાથી આવીને બેસી ગયા હતા. આશરે પાંચસો સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી. મોટા મોટા અમલદારો તથા જૈને-તર પ્રજાના આગેવાનોને આમંત્રણ કરી બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમની પણ સંખ્યા સારી જણાતી હતી. એક વાગતા સુધીમાં હોલ ચીકાર ભરાઈ ગયો. સદ્ભાગ્યે વરસાદ બંધ હતો અને માત્ર આકાશમાં વાદળોં છવાઈ રહ્યાં હતાં. શરૂઆતમાં મંગલાચરણ થયા બાદ એક યુવકે વાદ્ય સાથે નીચેની ગઝલ શરૂ કરી—

અરે જૈનો હવે જાગો !

અરે ઓ જૈન બંધુઓ ! હવે જાગી જરા જુઓ !	
રૂઠ્યા છે કોઈ સાધુઓ ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૧
હતા જે જૈનના તારક, હતા જે ધર્મના પાલક,	
હવે તે તો બન્યા ધાતક ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૨
જગાવી યુદ્ધ દીક્ષાનું, બતાવી ધર્મનું જ્હાનું,	
મર્યાદ્યું ખૂબ ધીંગાણું ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૩
તમારાં માનોતાં બાળક, લુટી લે છે જુઓ બેશક !	
કહી રક્ષક બને ભક્ષક ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૪
મુકી દઈ શાસ્ત્ર કોરાણે, નસાડે પુત્ર બહાલાને,	
ન પુછે બાપ કે માને ! અરે જૈનો હવે જાગો !	૫

કરે રૂદ્ધ પિતા માતા, નથી સાધુ દયા ખાતા,
 દિસે તે તોજ મલકાતા ! અરે જૈનો હવે જાગો ! ૬
 પતિ વિનાજ દુઃખીઆરી મરે ઝૂરી તરણુ નારી,
 ન છોડે સાધુ હઠ ભારી, અરે જૈનો હવે જાગો. ૭
 સગાંની રાડને સુણી ન પીગળે છે જરા સુનિ !
 દયાના છે ખરા ખૂની ! અરે જૈનો હવે જાગો. ૮
 પડાવી સંતતિ બહાલી કરે છે આમ ધર ખાલી !
 જરા જુઓજ નીહાળી, અરે જૈનો હવે જાગો. ૯
 ખન્યા સંસારોના દુસ્મન, ગુજરે જે ઉપર જીવન,
 શું આ તે સાધુનું વર્તન ? અરે જૈનો હવે જાગો. ૧૦
 વસાવી તાળું ખંભાતી, ઘટાડે જૈનની જાતિ !
 વધે છે આર્થો શું ખ્યાતિ ? અરે જૈનો હવે જાગો ! ૧૧
 અરે સૌ સાથ જોડાઓ, દયાવો આવી દીક્ષાઓ,
 મહા સુખ જો તમે રહાઓ અરે જૈનો હવે જાગો ! ૧૨

ત્યાર બાદ સ્વાગતમંડળના પ્રમુખનું ભાષણ થયા પછી અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજના સેક્રેટરીએ જૈનપરિષદની ખાસ બેઠક ભરવાનો હેતુ કહી સંભળાવી પ્રમુખની દરખાસ્ત મુકી, તેને બીજા ગૃહસ્થો તરફથી ટેકા અને અનુમોદન મળતાં તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે રા. બ. ભારતીકુમારે પ્રમુખપદ સ્વીકારી પોતાનું ભાષણ શ્રુલંદ અવાજે નીચે પ્રમાણે સર કર્યું—

પ્રતિનિધિબંધુઓ, ગૃહસ્થો અને સુશીલ બેનો !

આપે મને પ્રમુખપદ આપી જે માન આપ્યું છે તે માટે આપનો ઉપકાર માનું છું. તે માનની સાથે જે જોખમદારી મારા ઉપર આવી છે તે ઉપાડી લેવા અધિષ્ઠાતા દેવો મારા હૃદયને બળ આપે.

આજની ખાસ બેઠક ભરવાનો હેતુ ન્યારથી આમંત્રણ પત્રિકાઓ બહાર પડી છે ત્યારથી સૌ ભાઈ જાણે છે કે અયોગ્ય દીક્ષાની જે પ્રવૃત્તિ કેટલાક દુરાગ્રહી આચાર્યો અને સાધુઓ તરફથી ચાલી

રહી છે તેને કોઈ પણ ઉપાયે નાબુદ કરવી જોઈએ. સેક્રેટરીએ તે સંબંધી પૂરતું વિવેચન કરેલું છે તેથી ફરી કહેવા માગતો નથી.

જે કામ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ થાય, ધર્મ વિરૂદ્ધ થાય, લોકલાગણી વિરૂદ્ધ થાય, જેના પ્રત્યે આખી ભારતભૂમિ તિરસ્કાર ખતાવે તે કામને નાબુદ કરતાં કેટલી વાર? તેને માટે આટલો બધો ઉહાપોહ અને આવી મોટી મોટી સભાઓ ભરી હજારો રૂપીઆ ખર્ચ કરવાનું પ્રયોજન શું? આવી શંકા કોઈના મનમાં જન્મ પામે તો તેમાં નવાઈ નથી.

પરંતુ, ગૃહસ્થો ! ધર્મ એ એવી ચીજ છે કે જેના નામથી ગમે તેવી દુરાચાર ભરેલી પ્રવૃત્તિ ચલાવવી હોય તો ચલાવી શકાય છે, ધર્મને નામે હજારો રૂપીઆ એકઠા કરી શકાય છે, ધર્મના નામે વ્યભિચાર સેવાય છે અને તે દ્વારાએ કાયાને પવિત્ર કરાય છે એવી માન્યતા પણ ઠસાવી શકાય છે. આચાર્ય કે સાધુ બોલ્યા એટલે તો તે મહાવીર ભગવાનની વાણી થઈ ચુકી. પણ ક્યાં તે મહાવીર ભગવાનનું હૃદય અને વર્તન અને ક્યાં હાલના સાધુઓનું હૃદય અને વર્તન? બે ચાર એવા સાધુઓ નીકળ્યા છે કે જેઓએ અત્યારે જૈનસંઘમાં કલેશ કરાવ્યો છે. આવા સાધુઓને શ્રીમંત ગૃહસ્થો અને તેમની મહેરબાની ઉપર જીવન ગુજારનાર આશ્રિત લકતો પૈસાની અને ખટપટની મદદ કરી ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. આવા શ્રીમંત અને અંધશ્રદ્ધાળુ લકતોની તેમને મદદ ન હોય તો જરૂર તેમના હાથ હેઠા પડે. આપણા જાતિ ભાઈઓજ દુસ્મનનું કામ કરી રહ્યા છે તેથીજ આવી ઉપરથી દેખાતી નજીવી પણ અંદરથી ઝેરી બીજના જેવું કામ કરનારી વસ્તુને માટે આટલો બધો પ્રયત્ન કરવો પડે છે. એ નાનું બીજ જમીનમાં રોપાયું છે, મૂળ નંખાયું છે અને અંકુરા પણ સ્ફુરાયમાન થઈ ચુક્યા છે. જો તે નાના છોડવાને નજીવો ગણી ફાલવા દઈશું તો તે જમીનમાં ઉંડાં મૂળ ધાલી લવિષ્યમાં મોટું વૃક્ષ બની જશે. માટેજ ઉગતાને છેદવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

છોકરાંને સંતાડવાં, સગાં સંબંધી તથા કુટુંબીજનોને સંતાપ કરાવવા, સ્ત્રીઓના પ્રાણપ્રિય પતિને પડાવી લેવા, છોકરાં રઝળતાં કરવાં, આ બધાં કૃત્યોમાં પાપ સમાયેલું છે એ નાનું બાળક પણ સમજી શકે તેમ છે છતાં આચાર્યો મોટાં મોટાં દષ્ટાંતો આપી તેમાં પુણ્ય સમજાવવા દુરાગ્રહ અને હઠવાદ લઈ બેઠા છે. તે જોના માટે થોડું શરમાવવા જેવું છે ?

ભદ્રાપુરીમાં સૂર્યવિજય આચાર્યની અને શેઠ ચીમનલાલની થોડી નાલાસી થઈ? કલેક્ટર સારા હતા તેથી તે માનપૂર્વક કામ લેતા હતા. કેાણ જાણે તેમાંથી કેવું મંભીર પરિણામ આવશે ! અત્યારે તો લાલભાઈ વીગેરે તેમના જામીન થયેલા છે એટલે આચાર્ય છુટા ફરે છે. આટલેથી ધરાયા નહીં એટલે આ કનકનગરમાં પણ સમ-મહર્ષિઓને દીક્ષા આપવામાં આવી. તેવા ધાતકી કૃત્ય માટે લાલભાઈ શેઠને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું. તેમને જૈન આલમના શહેનશાહ અને કનકનગરના કુમારપાળની ઉપમાઓ આપવામાં આવી. પણ આખરે પરિણામ શું આવ્યું? ડોશીનો પ્રાણ ગયો ! અને તે પણ ક્યાં? આચાર્યની આગળ (શરમ શરમ). વળી બીજી બાઈએ તો આચાર્યને અહીં બોળામાં નાનું બાળક મુક્યું. યુવાન સ્ત્રી, જે નાનાં બે બાળકોની મા હતી અને જેના ધણીને પૈસાની લાલચ, શરમ ધમકી અને લાગવગના પ્રયાસથી ઉપાડી જઈ સાધુ દીક્ષા આપે તે સ્ત્રીથી શી રીતે સહન થાય ?

આવું બન્યા છતાં પણ આચાર્ય ક્યાં તેના ધણીને બતાવતા હતા ? પોલીસે કેાઈ ધર્મધેલા શેડીઆના ધરમાંથી શોધી કાઢ્યા અને તેમને કુટુંબ ભેગા કર્યાં. લગ્નના દિવસે લાલભાઈના માંડવામાં હું પણ હતો. હું તો જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો હતો. તે વખતનો દેખાવ જેણે જોયો હશે તેની આંખમાંથી આંસુ આવ્યા વિના નહીં રહ્યાં હોય.”

આ પ્રમાણે તે બનાવ ઉપર પ્રમુખે ધણુંજ હૃદયદ્રાવક ભાષણ કરી આખી સભાને રડાવી મુકી હતી. વચ્ચે વારંવાર “શરમ શરમ”

ના પોકારો ચારે બાજુથી થતા હતા. કેટલાક વિરોધી પક્ષના પ્રેક્ષકોના હૃદય ઉપર એવી અસર થઇ કે તે પણ લાલભાઈ અને આચાર્ય વિરૂદ્ધ બળાપો કાઢતા હતા. સ્ત્રીઓ તો ખરેખર રડવાનું લાગી. બિચારી ડોશી! બાપડાં એ બાળકો! હાય! હાય! આવું તે આચાર્યથી કરાતું હશે? એમ સ્ત્રીઓમાંથી ધીમા ધીમા ઉઠ્ઠાગારો નીકળવા લાગ્યા. આગળ ચાલતાં પ્રમુખે જણાવ્યું—

“દયાના ઉપાસક મારા જૈન મંદુઓ! આવી દીક્ષાપ્રવૃત્તિ હવે ક્યાં સુધી નિભાવશો? તેવી પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર સાધુઓની વિરૂદ્ધ આપણે સખ્ત પગલાં ભરવાં પડશે. પછી ભલે તે જેલમાં જાય કે દરીઆપાર થાય. તેમને જરા પણ બચાવવા નહીં (તાળીઓ). જ્યારે તેમને આપણાં છોકરા છોકરીઓ અને સ્ત્રીઓ ઉપર દયા નથી આવતી તો આપણે શા માટે તેમને માટે દયા ખાવી જોઈએ?”

લોકમાં એવી માન્યતા સાધુએ ઠસાવી દીધી છે કે “સાધુની જે નિંદા કરે તે નરકમાં જાય. એલો ગમે તેવો હોય પણ વેશ ધારણ કર્યો એટલે સાધુ” આ માન્યતા ભોળા જૈનોને ઠગવાની છે, અજ્ઞાન સ્ત્રીઓને ફંદામાં નાખી ફસાવવાની છે. જે દીક્ષિત પોતાના મન વચન અને કાયાના વર્તનથીજ સાધુ હોય તો તેજ સાધુ કહી શકાય, તેજ પૂજ્ય છે.

કહેવાય પંચમહાવ્રતધારી અને જીવ લેવામાં ધરા! જીકું બોલવામાં બાહોશ, કોઈ કોઈના વ્યભિચારનાં ગુપ્ત છીદ્રો જોવાં હોય તો વાંચો પેલું “પોલવાજીત્ર” પત્ર. અઠવાડીએ અઠવાડીએ કોઈની નાની મોટી પોલ પડધમ વગાડી જૈનોના કાન ઉઘાડે છે. ચોરી કરવામાં ક્યાં પાછાં પડે છે? છોકરાં સંતાડવાં એ ચોરી નહીં તો બીજું શું? પુસ્તકો પણ કોઈ કોઈનાં ઉપાડી લે છે. કવિતાઓ પણ બીજાની ચોરી લઈ નીચે પોતાનું નામ પ્રકટ કરે છે. પરિગ્રહનો તો પારજ રાખતા નથી. શ્રાવકોને ત્યાં પેટી પટારા મુકે છે, તેમને ત્યાં રૂપિયાનાં ખાતાં રાખે છે, પુસ્તકોનો ધમધોકાર ધંધો ચાલના એકા

નીચે ચલાવે છે. સાધુઓ કોઈ છોકરાને છાની રીતે ઉપાડી એક ગામથી બીજે ગામ જાય છે ત્યારે અંધશ્રદ્ધાળુ શ્રીમંતો તથા કહેવાતા શાસનપ્રેમીઓ પાપનો જરા પણ ડર રાખ્યા શીવાય તેમને માટે ખાસ રસોઇઆ, નોકરો સીધું સામાન વીગેરે તમામ સામગ્રીઓ તેમની સાથે તૈયાર રાખે છે.

આ રીતે અયોગ્ય દીક્ષાની પ્રવૃત્તિમાં સાધુઓ પંચમહાવ્રતથી પતિત થાય છે. આવા પતિત સાધુઓનાં ભોપાળાં બહાર પાડવામાં શું પાપ છે તે હું સમજી શકતો નથી. તેમને સંઘ બહાર મુકી દેવા જોઈએ. જેથી આપણો જૈનધર્મ અને સાધુસમાજ કલંકિત થતો અટકે. તેવા કેટલાક નાલાયક સાધુઓના પાપે સારા સાધુઓ પણ વગોવાઈ રહ્યા છે. એક કવિ કહે છે કે—

પાદપાનાં મયં વાતઃ પદ્માનાં શિશિરો મયં ।

પર્વતાનાં મયં વજ્રઃ સાધૂનાં દુજનો મયં ॥

અર્થાત્ વૃક્ષોને પવનનો ભય છે, કમળને ઝાકળનો ભય છે, પર્વતને વીજળીનો ભય છે અને સારા માણસને દુર્જનનો ભય છે. માટે એવા નાલાયક સાધુઓને તો વીણી વીણીને સાધુસંસ્થાથી દૂર કરવા જોઈએ. તેમના સંસર્ગરૂપી ઝેરી ચેપને એકદમ નાબુદ કરવો જોઈએ એવી મારી માન્યતા છે.

ધન્ય છે પદ્મવિજયજી જેવા આચાર્યને કે જેઓ પંચમહાવ્રતનું પાલન કરી સમયને માન આપી આપણી જૈનકોમનું કલ્યાણ થાય તે તરફ તેમની પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે. વર્ધમાન વિદ્યાલયની સીધ્વર જ્યુબીલી વખતે તેમણે આપેલું ભાષણ સૌએ છાપામાં વાંચ્યું હશે. તે વખતના મહોત્સવના પ્રમુખ અમારી કોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ માર્ટીન પણ ખુશ થયા હતા. આવા પદ્મવિજયજી જેવા આચાર્યો અને મુનિ મહારાજો પાકશે ત્યારે જ આપણો ઉદ્ધાર થવાનો છે.

પાત્રતા જોયા શીવાય, કસોટી કર્યા શીવાય, સહવાસમાં રાખી વર્તન જોયા વિના ગમે તેને મુંડી નાખી એલા બનાવવાથી કેવાં માઠાં પરિણામ આવ્યાં છે તે સૌ જાણે છે. મહીનામાં એક બે દીક્ષા

મુકીને નાશી જાય છે, કોઈ વંડી જાય છે; આવી દુર્દશા જોઈ કોને દિલગીરી થયા વિના રહેશે? અમારે તેવા સાધુઓ જોઈતા નથી. ચારિત્રવાન સાધુઓ જોઈએ છે. થોડા પણ શુદ્ધ અને જૈનકોમનો ઉદ્ધાર કરનાર હશે તો બસ છે. કહ્યું છે કે—

वरमेको गुणीपुत्रो न च मूर्खशतान्यपि ।

एकश्चंदस्तमो हन्ति न च तारागणोऽपि च ॥

અર્થાત્ સો મૂર્ખ પુત્ર કરતાં એક ગુણવાન પુત્ર હોય તો બહુ સારું. કરોડો તારાથી રાત્રી પ્રકાશમાન થતી નથી પણ બસ એક ચંદ્ર તમામ અંધકાર હણી રાત્રીને પ્રકાશિત કરે છે. વળી કહ્યું છે કે—

शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।

साधवो नहि सर्वत्र चंदनं न वने वने ॥

અર્થાત્ દરેક પર્વતમાં માણેક પાકતાં નથી, દરેક હાથીના કુંભસ્થળ-માંથી મોતી મળતાં નથી, દરેક સ્થળે સાધુ પુરૂષો — સત્પુરૂષો નીવડતા નથી અને દરેક વનમાં ચંદનનાં વૃક્ષ થતાં નથી. એ રીતે જે ગુણવાન હોય છે તેની કીંમત ગણાય છે અને તેજ ઉપયોગી થઈ પડે છે.”

આ પ્રમાણે કહી કેવા કેવા પ્રકારની દીક્ષાઓ અપાય છે તેના ઉપર જોશભેર વિવેચન કર્યું હતું. આગળ ચાલતાં પ્રમુખે જણાવ્યું—

“ગૃહસ્થો ! આપણે વેપારી રહ્યા એટલે દરેક વસ્તુ વેપારની દૃષ્ટિએ જોઈએ. મુંબઈની માફક આ કનકનગરમાં દરેક જાતના વેપાર અને શટ્ટા, તેને માટે ખાસ બજાર. જુઓ શેર બજાર, એરંડા બજાર, સોનાચાંદી બજાર, રૂ બજાર, અળશી બજાર, આ બધા બજારોમાં હવે એક નવો દીક્ષા બજાર ઉઘાડવામાં આવ્યો છે. (હસાહસ) તે બજારમાં તેના વેપારીઓ અને દલાલો ધમાલ મચાવી મુકે છે. દીક્ષાના ઉમેદવારોના ભાવ બોલાય છે. કોઈ હજારનો તો કોઈ બે હજારનો તો કોઈ ચાર હજારનો, કોઈ કોઈ તો સાત અને દસ હજારના પણ હોય છે, જેવી જેવી લાયકાત. જે બિચારો એકલો હોય તો

થોડી કીંમત અંકાય, કારણ કે પાછળ કોઈની ચિંતા હોય નહીં. જો દેવું હોય તો તે આપવા પૂરતી કીંમત ગણાય, જેને યુવાન બૈરી હોય તેની તેથી વધારે કીંમત, જેને બૈરી અને છોકરાં હોય તેની તેથી પણ વધારે કીંમત અને જો માઆપ બૈરી વીગેરે બહોળા કુટુંબવાળો હોય તો તેનો સોદો મોટી રકમથી સહી પડે (હસાહસ). આ પ્રમાણે દીક્ષાનો બજાર ઉધડેલો છે. જેમ કન્યાવિક્રય થાય, વરવિક્રય થાય તેમ દીક્ષાવિક્રય ન થાય તો પછી ધનવાનોના લક્ષણમાં મોટી ખામી ગણાય. લાલભાઈ શેઠે સમ મહર્ષીઓને દીક્ષા આપી તે તમામને મોટી મોટી રકમો આપવામાં આવી હતી અને તે ઉપરાંત દરસાલ સાલીઆણું બાંધી આપ્યું હતું. શેઠ ના પાડે તો મારી પાસે પૂરાવા મોજુદ છે. ઠામઠામ લાલભાઈ શેઠના દલાલો કામ કરી રહ્યા છે. અને પૈસા વેરી રહ્યા છે. આપ સૌ જાણો છો કે લાલભાઈ દીક્ષારક્ષક મંડળના પ્રમુખ છે. એક દિવસ જ્યારે સામટું ભોપાળું પુટશે ત્યારે આ બજાર પેલા બંકબેના શેરની માફક બેશી જશે. જુઓ આ દીક્ષાના હિમાયતી શ્રીમંતોના પૈસાનો ઉપયોગ ! (શરમ ! શરમ !) જૈનોની બેકારી દૂર કરવી સુઝતી નથી અને આવાં દીક્ષાનાં ધર્તીંગો સુઝે છે. મહારાજને ચેલા કરી આપવાની શેઠ લાલભાઈએ પાનની બાધા લીધી છે (હસાહસ). આવી બાધાને બદલે જૈન બંધુઓના ઉદ્ધાર કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય તો કેટલો બધો ફાયદો થાય ? ”

આ પ્રમાણે દીક્ષાબજારના શેરોરીઆઓ અને દલાલો ઉપર દાખલા દલીલો સાથે એવું હાસ્યજનક અને અસરકારક ભાષણ કર્યું કે આખી સભાના મન ઉપર ઉંડી છાપ પડી. પ્રમુખે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે—

“ગૃહસ્થો ! તમારી દીક્ષા તો ધારાસભાના ટેબલ ઉપર જઈને બેઠી. (પ્રુખ હસાહસ) બેસે તેમાં શી નવાઈ ? દીક્ષાનિમિત્તે કેટલા બધા કેસો કોરટે ચડ્યા ? દરેક જજમેન્ટમાં દીક્ષા અને સાધુઓના વર્તન ઉપર ન્યાયાધીશોએ ટીકા કરેલી છે. ધારાસભામાં દરખાસ્ત મુકનાર મીસ્ટર

વસંતલાલે હૃદયભેદક દાખલાઓ સભામાં રજુ કરી સભામંદોના મન ઉપર અસર કરાવી વધુ મતે દરખાસ્ત મંજૂર કરાવી છે તે વર્તમાન પત્રાથી જાણ્યું હશે. તેથી તે વિષય-ઉપર વધારે વિવેચન કરતો નથી પરંતુ એટલું તો કહ્યા વિના ચાલતું નથી કે જે આપણે દીક્ષા સંબંધી અંદોજસ્ત નહીં કરીએ તો જરૂર સરકાર હાથ ધાલશે.

જે આપણે દીક્ષા જેવા ધર્મના કામમાં સરકારી દરમીયાન-ગીરી ચલાતા ન હોયએ તો માત્ર બોલીને કે બકવાટ કરીને બેશી રહ્યાથી કાંઈ વળવાનું નથી. એવા સાધુઓ અને તેમના ભક્તોની સામે બળવો ઉઠાવવો પડશે અને તેમનું બળ તોડવું પડશે. તેમની આવી પ્રવૃત્તિ હવે વધારે વખત ચાલવા દેવી એ ભયંકર નુકસાન ભરેલું છે. અયોગ્ય દીક્ષાના હીમાયતી સાધુઓ કહે છે કે જેમ તમારો કમાવાનો ધંધો છે તેમ અમારો દીક્ષાનો ધંધો છે, એ અમારી પેઠી છે, આવું કહેતાં તેમને જરા પણ શરમ નથી આવતી. જે ગૃહસ્થાશ્રમીઓ સાધુસમાજને પોષી રહ્યા છે તેમનું જ નિકંદન કાઢનાર સાધુઓને કૃતગ્રી કહેવા કે કૃતઘ્ની કહેવા ? લગ્નને વ્યભિચાર કહે, વર્ધમાન વિદ્યાલય જેવી સંસ્થાને તોડી પાડવા તૈયાર થાય, તેમાંથી પાકતાં રત્નોને અંગારા કહે, અધર્મી કહે, નાસ્તિક કહે. આવા વિચાર-વાળા સાધુઓથી આપણા સમાજને ઘણું જ નુકસાન છે. તેમની દીક્ષા પ્રવૃત્તિ કોઈ પણ ઉપાયે તોડી નાખવી જોઈએ.

વર્ધમાન વિદ્યાલયના જુના અને ચાલુ વિદ્યાર્થીઓને જણાવવા રજા લઉં છું કે સૂર્યવિજય આચાર્ય તમને અંગારા કહે છે તેથી કોઠા-યમાન થશો નહીં. તે તો એક ઉત્તમ પ્રકારની ડીગ્રી છે, તે ગુજરાતી શબ્દમાં અને તેના અંગ્રેજી અક્ષરોમાં ઉંડું રહસ્ય સમાયેલું છે તે શાંત મગજ રાખી સમજો.

અત્યાર સુધી તમે બધા કાળા કોલસા હતા, વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરવાથી તમારી કાળાશ-મલીનતા-ઉડી ગઇ અને તેને બદલે સુવર્ણ જેવો રંગ પ્રાપ્ત થયો, વળી કોલસા રૂપે જડ હતા તે હવે

અંગારા બનવાથી ચેતનમય બન્યા છે. તમારામાં અગ્નિ રૂપ ચેતન દાખલ થયું છે, એટલે કાર્ય કરવાને શક્તિમાન થયા છે. આખા વિશ્વનું જીવન અગ્નિ-ગરમી છે તે તમે તમારા કાલેજના અભ્યાસમાં શીખી ગયા છે, તેવી અગ્નિ તમારામાં પ્રાપ્ત થવાથી તમારી કાળાશ અને તમારા અંધકારને ટાળી શક્યા છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ અંધારામાં રહેલી તમામ વસ્તુઓ જોવાને તમે શક્તિમાન થયા છે. હવેથી અંધારામાં રહેલી વસ્તુ અને પરિસ્થિતિ સંબંધી બીજાઓ સત્યને અસત્યના સ્વરૂપમાં બતાવી અર્થનો અનર્થ કરી ગમે તેવું આડું અવળું સમજાવી અંધારામાં રાખી મનોકલ્પિત ચિતાર ખડો કરી અવળા માર્ગે દોરતા હતા તે હવેથી બંધ થયું. તમે તમારી મેજે જોવાને અને તેનો વિચાર કરવાને તાકાદ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે; હાલમાં જૈનસમાજ અને સાધુસંસ્થામાં પેશી ગયેલા સડા જે જે પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યા છે તેને બાળી ભસ્મીભૂત કરવા તમારામાં અગ્નિ રૂપ શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે. તમે જાણો છો કે જેને આંગળી અડાડવાને શક્તિમાન ન હોય તે બળવાન ગણાય છે અને તે પ્રજા રાજ્ય કરવાને લાયક હોય છે. તમારામાં પણ તે ગુણ પ્રાપ્ત થયો છે એવું અંગારાની ડીઝી મળવાથી સાબીત થઈ ચુક્યું છે. હવે તો કોઈની - અરે ખુદ સૂર્યવિજય આચાર્યની પણ તાકાદ નથી કે તમને આંગળી અડાડી શકે ! અલબત્ત તમારા જેવા થવાનું માન તે પ્રાપ્ત કરે તોજ તેમ બનવાનો સંભવ છે. (હસાહસ)

હવે અંગારા શબ્દના અંગ્રેજી અક્ષરો A. N. G. A. R. A. જે માત્ર માર્મિક સંજ્ઞા રૂપે છે તેનું સ્પષ્ટિકરણ કરતાં “Advocate of Noble Grand And Revolutionary Activity અર્થાત્ ઉચ્ચ મહાન અને જમાનો પલટાવનાર ક્રાન્તિપ્રવૃત્તિના હીમાયતી” એવો ભાવ નીકળી આવે છે, માટે હવે તમારા નામની આગળ “અંગારા” અને અંગ્રેજીમાં તમારા નામની પાછળ Esquire A. N. G. A. R. A. એવી ડીઝી કોઈ લગાડે તો દિલગીર નહીં થતાં આનંદ અને સંતોષ માનશે. (તાળીઓ)

આ પ્રમાણે વર્ધમાન વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરવાથી મહાતીર પ્રભુના પ્રભાવથી આવી અજબ શક્તિ મેળવવાને તમે ભાગ્યશાળી થયા છો તે જાણી એવા કયા જૈનો હશે કે જેના હૃદયકમળની પાંખડીઓ પ્રકૃષ્ટિત થયા વિના રહી હશે ? !

આટલું કહી હવે આપણે કયા રસ્તે જવું તે સંબંધી નિર્ણય કરવા આપ પ્રતિનિધિ લાઇએને સોંપી બેસી જવાની રજા લઉં છું.” તાળીઓના અવાજ વચ્ચે તેઓ પોતાના સ્થાને બેસી ગયા. તે પછી સેક્રેટરીએ આવેલા સહાનુભૂતિના તારો તથા પત્રો વાંચી સંભળાવ્યા હતા. તે બધાનો કહેવાનો આશય એ હતો કે દીક્ષા માટે કાયદો ઘડવો અને તે પ્રમાણે સાધુઓ અને શ્રાવકોએ વર્તવું. સાધુઓ ઉપર અંકુશ મુકવાની જરૂર છે.

તે પછી વિષયનિયામક સમિતિ ચુંટાઇ, તેના સભ્યોનાં નામો પ્રમુખે વાંચી સંભળાવ્યાં, અને તેમને રાત્રે આઠ વાગે મળવા માટે સૂચના કરવામાં આવી. વાળુનો વખત થવાથી સભા વિસર્જન થઈ.

રાત્રે વિષયનિયામક સમિતિ મળી. દીક્ષા ઉપર અંકુશની દરખાસ્તોના જુદા જુદા ખરડાં સભામાં રજુ થયા. પ્રમુખ આવેલી દરખાસ્તો સમજાવવા લાગ્યા અને બનતા સુધી એક બીજાની સાથે હળી મળીને કામ લેવાય તે ધોરણ ઉપર સુધારા વધારા કરી દરખાસ્તોના ખરડો તેમણે તૈયાર કર્યો.

બીજા દિવસે બરાબર એક વાગે સભા મળી, અને ઠરાવોનું કામ હાથમાં લીધું. દરખાસ્ત મુકનાર, ટેકા અને અનુમોદન આપનારનાં વિવેચન થયા બાદ નીચે પ્રમાણે સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યા—

ઠરાવ ૧ લો.—આચાર્ય સૂર્યવિજય મહારાજે ભદ્રાપુરીમાં કલ્યાણની દીક્ષા સંબંધી જે અવિચારી અને ઉદ્ધત પગલું શેઠ ચીમનલાલની પાસે ભરાવ્યું, તે સંબંધી ખટલો કોરટે ચડ્યો અને જૈનોની અપકીર્તિ કરાવી તે માટે આ સભા દિલગીરી જાહેર કરે છે અને તે બંનેના કૃત્યો તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુએ છે.

ઠરાવ ૨ જે—આચાર્ય સૂર્યવિજય મહારાજ પાસે શેઠ લાલ-ભાઈએ કનકનગરમાં સાત જણને દીક્ષા અપાવી તેમાં ત્રણ જણનાં કુટુંબોને દુઃખ થવાથી તે આચાર્ય પાસે ગયાં. ડોશી માથું કુટી મરણ પામી. આવી તેમની દીક્ષા માટે આચાર્ય તરફ તથા શેઠના વર્તન તરફ આ સભા ધિક્કાર બતાવે છે અને એવી દીક્ષાએને સખ્ત રીતે વખોડી કાઢે છે.

ઠરાવ ૩ જે—જે કોઈને દીક્ષા લેવી હોય તેણે પ્રથમ પોતાનાં નિકટનાં સગાંની સંમતિ લઈ અર્થાત્ તેમનું જરા પણ દિલ દુખાવ્યા શીવાય રાજી ખુશીથી સંમતિ મેળવી તે ગામના જૈનમહાજનને લેખી અરજી કરવી. તે અરજીમાં લખ્યા પ્રમાણે હકીકત સાચી હોય અને તેના દીક્ષા લેવાથી જૈનધર્મને હાની પહોંચે તેવું ન હોય તો તેને દીક્ષા આપવા ઇચ્છા બતાવનાર સાધુએ તેને સંસારીપણે એક વરસ સુધી પોતાની પાસે ઉપાશ્રયમાં રાખવો અને વર્તન ઉપરથી લાયક જણાય તો તેને સગાંની અને મહાજનની રજા મેળવી સાધુએ દીક્ષા આપવી. તે શીવાય સાધુએ તેને દીક્ષા આપવી નહીં. કદાચ કોઈ આ ઠરાવ પ્રમાણે ન વર્તે તો તેમાં કોઈએ ભાગ લેવો નહીં અને બને તો તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરવો અને તેવા સાધુથી અસહકાર કરવો.

ઠરાવ ૪ થો—દીક્ષા ઉપર અંકુશ મુકવા ધારાસભામાં જે દરખાસ્ત રજુ થઈ છે તેને આ સભા ટેકા આપે છે. દીક્ષા ઉપર અંકુશ મુકનારો ખાસ કાયદો અગર પીનલકોડની કોઈ કલમમાં તેવો સુધારો વધારો કરવાની આવશ્યતા આ સભા હાલના સંયોગોમાં સ્વીકારે છે. આવી દરખાસ્ત રજુ કરનાર રા. રા. વસંતલાલને આ સભા ધન્યવાદ આપે છે.

ઠરાવ ૫ મો—આચાર્યશ્રી પદ્મવિજય તથા તેવા જે આચાર્યો અને મુનિ મહારાજો આચારનું પાલન કરી, દેશ અને કાળ તરફ નજર રાખી જૈનસમાજનું કલ્યાણ કરવા બોધ આપી પરાપકાર કરી રહ્યા છે તેમના પ્રત્યે આ સભા પૂજ્ય ભાવથી જીએ છે, તેમને ધન્યવાદ

આપે છે અને બીજા સાધુઓ તેમનું અનુકરણ કરે એવી આ સલાહ આશા રાખે છે.

ઠરાવ ૬ ક્રો—દીક્ષારક્ષક મંડળ તરફથી “દીક્ષાવાહન” નામનું અઠવાહીક પત્ર નીકળે છે તે અયોગ્ય દીક્ષાને યોગનાર્થ પત્ર છે માટે તે તરફ આ સલાહ તિરસ્કાર બતાવે છે અને તે પત્ર ખરીદ કરીને કે બીજી કોઈ પણ રીતે ઉત્તેજન આપવું નહીં.

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવો થયા પછી પ્રમુખે ઉપસંહારનું લાખણ કર્યું, તે પછી કામ કરનાર સમિતિઓ નીમાયા બાદ શિષ્ટાચાર પ્રમાણે ઉપકારો મનાયા અને પરિષદ વિસર્જન થયું.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

વીરબાળાને સપડાવવા મેનકાની કપટબળ.

* दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।

मधुतिष्ठति जिह्वाग्रे हृदये तु हलाहलम् ॥

उपकारोऽपि नीचानामपकारो हि जायते ।

पयःपानं भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥

“ કેમ બાળુ સાહેબ ! હમણાં દસ દિવસથી ઘર આગળ દર્શન દેતા નથી ? ”

“ ભાઈ જ્યંતીલાલ ! હીક તમે શેર બજારમાં મળ્યા. ચાલો જરા હોટલમાં ચા પી આવીએ, કાંઈ બજારમાં કામ તો નથી ને ? ”

“ કામથી તો ક્યારેના પરવાર્યો છું. ”

* दुर्जन गમે तेवा प्रियवयनी होय तो પણ ते विश्वासने पात्र नथी. कण्ठके तेनी जलमां मधु लरेखुं होय छे પણ हृदयमां जेर होय छे. नीय पुरषो उपर उपकार कर्यो होय तो પણ ते अपकार रुप नीवडे छे. सर्पने दुध पावुं ते मात्र जेरने वधारवा रुप छे.

એમ વાતો કરતા જોડેની હાટલમાં એક ઓરડામાં તેઓ બેઠા અને બે કપ સ્પેશીઅલ ચાનો ઓર્ડર કર્યો. આ બાણુ સાહેબનું નામ પ્રાણુલાલ હતું, શેર અને ઝવેરાતનો ધંધો કરતો હતો. સ્વચ્છંદી આચરણ હોવાથી બાણુ સાહેબ કહેવાતા.

મોંમાં બીડી રાખી ધુમાડો કાઢી પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “લાઇ જયંતીલાલ ! વચ્ચે બે દિવસ અસંતીલાલને ત્યાં ગયો હતો. તેમનો આગ્રહ વધારે હતો એટલે ત્યાં આનંદ કરી આવ્યો. આજે જરૂર તમારે ત્યાં આવીશ. તમે બંને જણે ઠીક બુલબુલ રાખ્યાં છે, પણ હજી તમારું બુલબુલ શરમાળ જણાય છે. તેને અદલે પેલી મેનકા ઠીક કામ ઉપાડી લે છે. ચટકમટકવાળી ચાલાક જણાય છે. તેને કહેવને કે તે તમારા બુલબુલને પાટા ઉપર ચડાવી દે.”

“બાણુ સાહેબ ! હું હમેશાં મેનકાને કહું છું. તેણે જરા ઠૂઠા મશ્કરી ઉપર તો ચડાવી છે પણ હજી અડપલું કરતાં સંકેતાય છે. ધીમે ધીમે મેનકા મારફત કામ લેવાય છે. તમે પણ જરા તેને ભોળવતા જાઓ તો છુટ લેતી થાય.”

“જયંતીલાલ ! અઠવાડીયા ઉપર હું આવ્યો હતો ત્યારે જરા મશ્કરી કરી રંગ જમાવવાનો ધરિદો કર્યો હતો પણ મારા મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે કદાચ તમારી ગેરહાજરીમાં તે ખુબ પાડે તો બાજી બગડે માટે એટલેથી અટક્યો. આજે તમારી હાજરીમાં બુલબુલને છેડીએ. તે છે તો ઘણી ભોળી, લાલચ ઉપર ચડાવું, કદાચ ભોળવાય. અને એકવાર જરા છુટ થઇ એટલે પછી તો વાંધોજ નથી.”

“બસ એટલું જ કામ છે. આજે જરૂર આવો અને સાથે લાલચનાં સાધન લેતા આવજો.”

“આજે રાત્રે આઠ વાગે આવીશ. જો તાલ જામ્યો તો તમારે ત્યાં સુધ રહીશ; નહીં તો પછી બાર વાગે પાછો આવીશ. આગળની તૈયારી કરી રાખજો. પેલી મેનકાને એવી ભણાવી રાખજો કે આપણું કામ સાધવામાં હરકત ન આવે.”

“ મેનકાને સૂચના આપેલી છે, તમે કહેશો તે પ્રમાણે યુક્તિ રચી આપશો. જરૂર આવજો ” એમ કહી ત્યાંથી જયંતીલાલ છુટો પડ્યો અને વરસાદ વરસતો હોવાથી ગાડીમાં બેસી પોતાને ત્યાં ગયો.

જયંતીલાલ ઘેર આવી કપડાં ઉતારી આરામ ખુરશી ઉપર આડો થયો. વીરબાળાએ આવીને પુછ્યું “ આજે વધારે થાક લાગ્યો હોય એમ જણાય છે. ”

મેનકા વચ્ચે બોલી “ શેરતી દલાલીનું કામ કાંઈ જેવું તેવું નથી, ગ્રાહકોને ત્યાં આંટા મારવા પડે છે, થાક લાગે તેમાં શી નવાઈ ? ” એમ કહી મેનકા મોં ધોવા માટે પાણીનો ખાલો ને રૂમાલ લાવીને સામી ઉભી રહી. જયંતીલાલ મોં ધોઈને તૈયાર થયો કે વીરબાળા બોલી “ રસોઈ તૈયાર છે, જમવા ચાલો. ”

જયંતીલાલ જમવા બેઠો. મેનકા વચ્ચે બોલી “ બારણું હમણું બંધજ રાખુંને ? કોઈ આવનાર તો નથીને ? ”

જયંતીલાલે કહ્યું, “ ના, અત્યારે કોઈ આવનાર નથી. આઠ વાગે પેલા બાપુ સાહેબ આવવાના છે. ”

મેનકા—“ ક્યા બાપુ સાહેબ ? ”

જયંતીલાલ—“ પેલા ઝવેરી બાપુ પ્રાણુલાલ શોખીન અને લપકાદાર છે તે. ”

મેનકા—“ હા હા ઓળખ્યા, તે તો બહુ લાયક અને ખાન-દાન છે. તેમને કેમ રોજ લાવતા નથી ? કેમ શેઠાણી ! ઓળખ્યા ને ? ” એમ કહી મેનકા હસી ગઈ.

વીરબાળા—“ મને બરાબર યાદ નથી, તે તો તારે યાદ રાખવું. ”

મેનકા—“ કેમ ભૂલી ગયાં ? તમારી જરા મસ્કરી કરવા ગયા તેથી તમે જતાં રહ્યાં. હું તમારી પાસે આવી એટલે તમને ધીરજ આવી. ”

વીરબાળા—“ હા, હવે યાદ આવ્યું. તે જરા મસ્કરીખોર છે. બીજા આવે છે તે તો મેનકા સાથે વાત કરી અંદર ચાલ્યા જાય છે. પણ આ તો અટકચાળા છે. ”

મેનકા—“ શેઠાણી ! તમે ન સમજ્યાં, તેમના સ્વભાવથી હું વાકેફગાર થઈ છું, તેમના સહવાસમાં પાંચ છ વખત આવી છું, તે બહુજ લાયક છે, ઉદાર છે, દરેક વખતે સારી ભેટ આપતા જાય છે. આ કરપચેનનો દોરો તમે જે વખાણો છો તે તેમનીજ ભેટ છે. તેમની પાસે એવા ઉમદા દાગીના છે કે ઘડીભર આપણને મોહ થાય.”

જયંતીલાલ—“ તે તો મોટા ઝવેરી છે, પેરીસની સુંદર અપ્સરાઓ માટે અત્રેથી નેકલેસ તૈયાર કરી તે મોકલે છે. શેર ઉપરાંત ઝવેરાતનો વેપાર કરે છે. અકેક નેકલેસ દસ દસ બાર બાર લાખ રૂપીઆનો તૈયાર કરી મોકલે છે.”

આમ વાતમાં ને વાતમાં બંને જણ જમીને ઉઠ્યાં અને દીવાનખાનામાં આવીને બેઠાં. મેનકા જમવામાં અને રસોડાની વ્યવસ્થામાં ગુંથાઇ. વીરબાળા તો પતિને ખોટું ન લગાડવું, તે ખુશ થાય તેમ કરવું, એવા પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહી પતિ પ્રત્યે અને ઘરમાં પોતાનું વર્તન રાખતી. પોતાને લાગતું કે પોતે જરા વધારે છુટ લે છે છતાં તેથી પતિ ખુશ થાય છે તેમ જાણીને જતું કરતી.

જયંતીલાલ—“વીરબાળા ! બાલુસાહેબે તારી મશ્કરી કરી હતી ?”

વીરબાળા—“ જરા ગાલ ઉપર અડપલું કરવા આવ્યા કે હું જતી રહી. તે મને અડે તે કેમ ખમાય ? વેગળા રહી બલે ગમે તેટલી વાતો કરે તે સાંભળીએ પણ એવું અડપલું સહન થાય ?”

જયંતીલાલ—“ તું બૂલી, તેમનો સ્વભાવ એવો નથી. એ તો તારી પરીક્ષા કરતા હશે. અલબત્ત, તે બોલવામાં એવા છુટા અને મશ્કરી-ખોર છે કે જાણે હમણાં વળગી પડશે.”

વીરબાળા—“ મને તો ક્યાંથી સ્વભાવની ખબર પડે ? મેનકા બહુ જાણે. તમારી મેનકા હવે તો શરીરે બદલાઇ ગઇ, તે આવી ચાલાક અને હેંશીઆર છે તેની તો મને હવે ખબર પડી.”

આમ વાતમાં વખત ગુજરતાં હતાં એટલામાં મેનકા પરવારીને આવી. તેને દેખી વીરબાળા બોલી “ મેનકા ! તું જરા તારા માથે

મીઠું ઉતારી ચુલામાં નાખ, તને મારી નજર લાગવાની છે, તું તો દિવસે દિવસે રૂપ કાઢતી જાય છે, મેં ઉપર જરા કાળાશ હતી તે ઉતરી ગઈ, શરીરે પણ જરા ભરાતી જાય છે, જુઓને તમામ ચોળીઓ અને પોલકાં નાનાં પડે છે.”

મેનકા—“પણ તે બધો તમારો પ્રતાપને ? તમે મને અહીં નહીં રાખી હોત તો ક્યાંય રખડતી હોત. પેલી સરિતાની માફક મને પણ મુકી આવ્યા હોત.” એમ કહી મેનકા આભારની લાગણી બતાવવા લાગી.

વીરબાળા—“હું તો મનમાં મુંઝાતી હતી કે મેનકા ગ્રાહકોથી શી રીતે કામ લેશે. પહેલા દિવસે માફક કાળજી તો એટલું બધું ઘડકવા લાગ્યું કે શું થશે ? પણ હવે તો જોઈને અજબ થઈ જાઉં છું. એક દિવસ તો તમારી ગેરહાજરીમાં કોઈ આવેલા તે વખતે મને બહુ બીક લાગેલી પરંતુ મેનકા એવી હોંશીઆર કે ખહારોખહાર તેણે પટાવી દીધું.”

જયંતીલાલ—“મેનકાથી તને સંતોષ થયો એટલે મારે હવે લાખખો રૂપીઆ. હવે આપણું પૈસાનું દુઃખ ગયું અને પ્રભુએ સારો વખત દેખાડ્યો. ખરેખર ભદ્રાપુરીથી આપણે સારા શકન જોઈને આવેલાં. જો ! શેરદલાલીમાં માસિક સો રૂપીઆ મળે, લાલભાઈ શેઠ પાસેથી પચાસ મળે અને પુછ આ મેનકાને ! એક માસમાં કેટલા મળ્યા ? મેનકા તને વાત કરતી હશે. કેટલી તો ભેટો આવી છે. એ તો તું જરા શરમાળ છે. નહીં તો છુટ લેતી થાય તો જોઈ લે બમણી કમાણી થાય છે ? પણ તે તો બધું તારી મરજી ઉપર રાખેલું છે. એટલે હું વચ્ચે આડો આવતો નથી.”

મેનકા—“ના ના, એમ બોલશો નહીં, પહેલાં કરતાં હવે છુટથી બોલે છે, જુઓ અત્યારનો દાખલો. કદી આવી રીતે આપણી આગળ બેસતાં હતાં ? છેડો આટલો બધો છુટો મુકતાં હતાં ?”

વીરબાળા—“મેનકા ! હવે તારી શરમ કે પડદો હોય ? તું તો રોજની રહી, તારી શરમ રાખે કેમ પાલવે ? નવા નવી બધું

એમજ હોય. પહેલાં તો મારો જીવ અહીં ગોઠતો નહોતો; તું પણ નવાનવી આવેલી, આપણે ઝોળખાણ નહીં, એટલે ક્યાંથી આટલી બધી એકદમ છુટ લેવાય ? ”

મેનકા—“ શેઠ સાહેબ ! તેમની વાત ખરી છે. મને પણ શરૂઆતમાં એવું લાગતું હતું. પહેલા દિવસે જેવો તેમનો જીવ ગભરાતો હતો તેવોજ મારો ગભરાતો હતો. પણ તમે ગ્રાહક એવા ખાનદાન અને આનંદી લાવો છો કે તેમનો સહવાસ કરવો ગમે, એક કલાકને બદલે બે કલાક તેમની સાથે ગાળવા ઇચ્છા થાય. ”

આમ વાતમાં સવાઆઠ થયા કે નીચે બાણુ સાહેબની મોટરનો અવાજ થયો. જ્યંતીલાલ સમજી ગયો. મેનકાને સાંકળ ઉઘાડી નાખવા સૂચના આપી. મેનકા સાંકળ ઉઘાડી અંદરના હાલમાં જે ગોઠવણ કરવા જેવી હતી તે કરી આવી.

પ્રાણુલાલ બાણુ બારણું ઉઘાડી અંદર આવ્યો. તેને જોઈ જ્યંતીલાલ પ્રસન્ન મુખે બોલ્યો “ બાણુ સાહેબ ! તમારી રાહ જોઈને જ બેઠાં છીએ. મેનકા ! જા, સ્ટવ સળગાવી ચા તૈયાર કર. સ્પીરીટનો બાટલો ભરેલો છે, સંભાળીને સળગાવજે. ”

પ્રાણુલાલે કહ્યું “ ખરી વાત છે, હમણાં સ્ટવના અકસ્માતો ઘણા બને છે, મઘ કાલેજ છાપામાં હતું કે સ્પીરીટની શીશી કપડા ઉપર ટળવાથી અને તેને ભડકો લાગવાથી બાધ બિચારી ચા બનાવવા લાગે છે. ”

જ્યંતીલાલે બોલ્યું “ બાણુ સાહેબ ! મને આની બધી રીત ગમે છે, પણ કોઈ આવે છે ત્યારે આમ શરમાઈને વેગળા ખસે છે, તે મને બીજકુલ ગમતું નથી. ”

વીરબાળા તરતજ બોલી “ ના બોલો બોલો છો. હું પહેલાં કેટલી બધી લાજ કાઢતી હતી ? હવે ક્યાં બીજકુલ કાઢું છું ? હવે તો તમારી સાથે ફરવા પણ આવું છું અને તમે કહો છો તે પ્રમાણે કરું છું. ”

જયંતીલાલ—“ ત્યારે કહો, આ બાળુ પ્રાણુલાલભાઈના આવ-
વાથી કેમ મારી પાસેથી ઉઠ્યાં ? ”

વીરબાળા—“ એ તો આ માટે મેનકાને બરાબર સૂચના આપવા.”

પ્રાણુલાલ—“ જયંતીલાલ ! તમે કહો છો તેમ નથી, આવી
તેમની શરમ તો એક પ્રકારનું આભૂષણ છે. એટલે શરમ તો
જોઈએ. અલબત્ત તે ઉઠ્યાં, પણ તમારો હાથ અડવાની સાથેજ પાછાં
બેઠાં. જો અંદર ચાલ્યાં ગયાં હોત અને ટીકા કરી હોત તો તે બરા-
બર છે. આમાં તો તમારી ભૂલ જણાય છે.” એમ વીરબાળાનો બચાવ
કરી પ્રાણુલાલ ખીસામાં હાથ ઘાલી બોલ્યો “ જયંતીલાલ ! તમે
વીરબાળાબેનને માટે કાને પહેરવાના હીરાના કાપ મંગાવ્યા હતા તે
ખતાવવા લાગ્યો છું” એમ કહી જુદા જુદા પ્રકારના કાપ ખતાવવા લાગ્યો.

જયંતીલાલ દરેકની કીંમત પુછવા લાગ્યો. પ્રાણુલાલે પ્રસન્ન મુખે
જવાબ આપ્યો “ તમારે મને કીંમતનું પુછવું નહીં. કંઈ જોડી પસંદ
પડે છે તે જણાવો, મિત્રાચારીમાં કીંમતની વાત શી ? અને તેમાં આ
વીરબાળાબેનને માટે કાપ જોઈએ તેની તે કીંમત મુકાય ? કેમ વીર-
બાળા બેન ! સાચું કહું છું ? આમાંથી જે તમને પસંદ હોય તે
ઉપાડી લો, તમારે તેમની સામે જોવાનું નથી, કાપ સામી નજર રાખો.”

એટલામાં મેનકા ચાના પ્યાલા લાવીને ટેબલ ઉપર મુક્યા અને
મસ્કરીમાં બોલી “આજે તો શેઠાણીને શણગારવાં ધારેલાં જણાય છે,
કાનના કાપ તો બહુજ સરસ જણાય છે, એકએકથી ચઢી જાય છે,”

પ્રાણુલાલ—“ મેનકા ! તારી શેઠાણી માટે તું ખર્ચ કરે છે.”

મેનકા—“ મારી સલાહ શેઠાણીને ગળે ઉતરે તો હું ખતાવું.”

“ આપ સલાહ ત્યારે.” એમ કહી વીરબાળા હસી ગયો.

મેનકા—“ કાનમાં કાપ પહેરો અને આ સામેના તકતામાં
જુઓ. જે સારા લાગે તે રાખી લો. અમર જો શરમ આવતી હોય
તો હું પહેરું અને તમે જુઓ. જે તમને વધારે શોભે તે તમે રાખી
લો, કેમ બાળુ સાહેબ ? ”

“ આ બંધી આનાકાની શરમને લીધે થાય છે. ચાલો મેનકાને પહેરવા દો ” એમ કહી બાથુ ચા પીવા લાગ્યા. મેનકા કાને કાપ પહેરવા લાગી અને એક પછી એક પહેરી વીરબાળાને બતાવવા લાગી. છેવટના પહેરેલા કાપ બહુજ પસંદ પડ્યા. એટલે મેનકાએ હસતા મુખે વીરબાળાને આગ્રહ કરી તે કાપ કાને પહેરાવ્યા અને નાનો આયતો લાવી તેના મોં આગળ ધર્યો. વીરબાળા બેઠે છુટથી ભાગ લેતી હતી પરંતુ શરમનો પડદો વચ્ચે આવતો હતો. છુટની ઇન્ટેન્સિટીવાળાને આ શરમ ગમતી નહોતી પણ શૃંગારરસને વધારે ખીલવતી હતી. મેનકાને આ પ્રમાણે મસ્કરી કરતી જોઇ વીરબાળાએ મસ્કરીમાં હસીને છાણકો કર્યો “ ક્યાં સુધી અહીંયાં બેસવું છે ? હઠા મસ્કરીમાં એક કલાક તો ચાલ્યો ગયો. ”

મેનકા—“ પણ તમારા હીરાના કાપની પસંદગીનું કામ પૂરું થાય એટલે જઈએ. તે માટેજ રાહ બેંચાય છે. ”

“ લો ત્યારે જે આ પહેર્યો છે તેજ સૌથી વધારે પસંદ છે ” એમ સંમતિ આપી વીરબાળા કાનેથી કાપ કાઢવા લાગી.

પ્રાણુલાલ—“ ના, હવે તે કઢાય નહીં. તે તમારા ચર્મ ચુક્યા. ”

આમ પ્રાણુલાલનો આગ્રહ હોવા છતાં તે કાઢવા લાગી કે મેનકા હાથ પકડી બોલી, “ હવે તે કઢાય ? તેમનું માન રાખવું જોઈએ. ”

જયંતીલાલે કહ્યું “ છો કાને રહ્યા, કાઢવાની જરૂર નથી. ધણા જ સારા લાગે છે, કીંમત અમે સમજી લઈશું. ”

મેનકાએ ચાના ખાલી પ્યાલા ઉઠાવી લીધા અને અંદર ચાલી ગઈ, થોડીવાર પછી પ્રાણુલાલ પણ અંદર ગયો કે જયંતીલાલ વીરબાળાને કહેવા લાગ્યો “ કેમ, વીરબાળા, કાપની જોડી પસંદ પડીને ? ”

વીરબાળા—“ ઘણી સારી છે. પહેરતાં મને બહુજ શરમ આવી, મેનકાએ પહેરાવી ત્યારે. મેનકા બહુ ચાલાક છે, મન પારખી શકે છે, શી રીતે કામ લેવું તે જાણે છે, તેને ચાળા કરતાં ખૂબ આવડે છે, અને તેવાને પાણી પાણી કરી નાખે છે, બોલતાં પણ સાફ શીખેલી છે. ”

જયંતીલાલ—“ત્યારે તું તેવું શીખને ? એની નકલ કરતાં તને ન આવડે ? નકલમાં અક્કલની જરૂર નથી.”

વીરબાળા—“પંજુ તે તો માલણ એટલે તેને છુટ લેતાં આવડે, મને તો કોઈ અડે તો જીવ જાય, મેનકા તો ઉલટી હસે છે. તેને તો કાંઈજ લાગતું નથી. શું આજે આ બાણુ સાહેબ આંખી રાત રહેવાના છે ?”

જયંતીલાલ—“હા, મને એમ કહેતા હતા કે સવારે આ પીને જઈશ. પણ જોને, ઘડીઆળમાં કેટલા વાગ્યા છે ?”

વીરબાળા—“દસ થવા આવ્યા, કેમ કાંઈ કામ છે ?”

જયંતીલાલ—“દસ વાગે મને એક મારા મિત્ર અગત્યના કામે તેડવા આવવાના છે તેની રાહ જોઉં છું, ચાલો આપણે સુઈ જઈએ, મોટર લઇને આવશે તો જઈ આવીશ.” એમ કહી બંને બાણુના ઓરડામાં સુઈ ગયાં.

મેનકાના ઓરડાનું બીજું બારણું બીજા ઓરડામાં પડતું હતું અને ત્યાંથી બહાર જવાતું હતું. વીરબાળાની આંખમાં નિદ્રા ભરાઈ પણ જયંતીલાલ તો ખોટી નિદ્રાનો ઢાંગ કરતો હતો. થોડીવાર પછી કોઈ મોટરનો અવાજ થયો કે વીરબાળાને જગાડી કહેવા લાગ્યો “હું હમણાં જઈને આવું છું તું બારણાની સાંકળ વાશી જા.”

જયંતીલાલ બહાર ગયો, વીરબાળા સાંકળ વાશી સુઈ ગઈ. મેનકા અને પ્રાણુલાલ સમજી ગયાં કે જયંતીલાલ ખસ્યો. મેનકાએ બાણુનો ઓરડો ઉઘાડી જયંતીલાલને અંદર દાખલ કર્યો. જયંતીલાલ જોડેના ઓરડામાં જઈ જરા આડો થયો અને પોતાની પવિત્ર પ્રમદા વીરબાળાને મોહજાળમાં સપડાવી ધંધામાં ઉતારવા પ્રાણુલાલ અને મેનકા સફળ થાય છે કે કેમ તેના વિચાર ઉપર ચડી ગયો.

થોડીવાર થઈ કે મેનકા કમાડ ઉઘાડી રસોડાના ભાગમાં થઈ વીરબાળાના પલંગ પાસે આવી વીરબાળાને કહેવા લાગી “શેઠાણી જાગે છે ?”

વીરબાળા—“ જાગું છું ”

મેનકા—“ શેઠ ક્યાં ગયા ? ”

વીરબાળા—“ હમણાંજ તેમના મિત્ર તેડવા આવ્યા હતા તેમને ત્યાં ગયા. કેમ પેલા બાણુ સાહેબ ગયા ? ”

મેનકા—“ છે, નથી ગયા, તે તમને ખાસ બતાવવા માટે જોવા લાયક ચીજ લાવ્યા છે. કાલે તો તે પેરીસની સુંદરીઓને પહેરવા માટે પેરીસ મોકલવાની છે, ફરી એવી વસ્તુ જોવા મળી શકે તેમ નથી. એમ તે કહે છે. ”

વીરબાળા—“ એવી શી વસ્તુ છે ? ”

મેનકા—“ જોવા જેવી છે માટેજ બાણુ સાહેબે ખાસ આગ્રહ કરી તમને કહેવા માટે મને મોકલી છે. મરજી હોય તો તમે ત્યાં આવો અગર તે અહીં આવે. ”

વીરબાળા—“ તેમને આપણા દીવાનખાનામાં બોલાવ, હું ત્યાં આવું છું. દીવાનખાનામાં ઠીક ફાવશે ” એમ કહી ઉડી કપડાં બદલાવે પહેરી વીરબાળા દીવાનખાનામાં ગઈ. મેનકા પ્રાણુલાલ સાથે ત્યાં આવી. ત્રણે જણુ બેઠાં. થોડીવાર બો તે શાંત રહ્યાં પણ પ્રાણુલાલની ધીરજ ખુટવાથી તેણે કહ્યું “ મેનકા! તારી શેઠાણીને તો ખૂબ ઉંઘ આવે છે. હજુ પણ આંખમાંથી ઉંઘ ઉડી જણાતી નથી. મને લાગે છે કે તે તેમને ઉંઘમાંથી ઉઠાડ્યાં છે. ”

વીરબાળા—“ હા, છે તો એમજ, પણ મારા મનને એમ કે દુનિયામાં કેવી પહેરનારી સુંદરીઓ પડી છે, તેમના વૈભવની ચીજ ફરી જોવા મળતી નથી એમ સમજીને ઉડીને આવી. ”

પ્રાણુલાલે ખીસામાંથી એક ઉમદા ફર્સ્ટક્લાસ પાંચ સેરનો હીરાનો નેકલેસ બહાર કાઢી કહ્યું “ મેનકા! બતાવ તારી શેઠાણીને, બીજી બે બત્તીઓ કર એટલે પ્રકાશ મારે ” મેનકાએ બેને બદલે ચાર બટન દબાવી દીવાનખાનું ઝગઝગાટ બનાવી દીધું અને વીરબાળાના હાથમાં ત્રીણા તારાઓની માફક પ્રકાશ મારતો નેકલેસ

મુકી પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ કાલે પેરીસ મોકલવાનો છે. ત્યાં મોટી ઉમરાવજીદીઓ પહેરે છે, બીજા કેાનું નસીબ કે આ પહેરવાને ભાગ્યશાળી થાય ? દસ લાખ રૂપીઆ તેની કીંમત છે. આ નેકલેસ અનાવતાં બાર માસ થયા. ”

મેનકા—“ત્યાંની સુંદરીઓ પહેરે અને તે પૈસા ખરચે.”

પ્રાણુલાલ—“ખરી વાત છે, આ નેકલેસ તો જોવાને ન મળે તો પહેરવાને ક્યાંથી મળે ? પણ તેનો લાભ અમે લઇએ છીએ. જ્યાં સુધી તે ન વેચાય ત્યાંસુધી ઘરમાં સ્ત્રીઓ પહેરે પણ તેને પહેરનાર દેખાવડી સ્ત્રી જોઇએ, નહીં તો ગધેડા ઉપર અંબાડી જેવું દેખાય. એક દિવસે બસંતીલાલની બકુલને પહેરવા આપ્યો હતો. તે પહેરીને સીનેમામાં ગઈ હતી. આ વખતે આખું હાઉસ તેની તરફ જોઇ રહ્યું હતું.”

મેનકા—“ત્યારે મારી શેઠાણીને શોભે કે નહીં ?”

પ્રાણુલાલ—વાહ ! એ શું બોલી ! તારી શેઠાણી તો બકુલ કરતાં ચડે તેવાં છે. જે તે પહેરીને સીનેમા જોવા આવે તો કાલે પેરીસ ન મોકલતાં એક અઠવાડીઆ પછી મોકલું. તેમના કરતાં નેકલેસ વધે તેમ નથી. આ તો ખાસ મહોબતની ચીજે રહી.”

વીરબાળા—“તે તો મોટા લોકોની સ્ત્રીઓને શોભે ! મારા જેવી પહેરે તો સૌ મસ્કરી કરે અને આંગળીઓ કરે. આપણા માટે તો આવા કરપચેનના દોરા સારા.”

મેનકા—“શેઠાણી ! એમ તો કહેશો નહીં. લોકોને આંગળી કરવાનું કારણ નથી. ધણીની સાથે રહી ગમે તેટલો ભપકો મારો એમાં કોણ ટીકા કરનાર છે ? મારા જેવી પહેરે તો ટીકા થાય પણ આવા મોટા શહેરમાં તો કોઇ કોઇને પુછે તેમ નથી. શું સીનેમા અને નાટકમાં જોડે બેશી સ્ત્રી પુરૂષો પ્રેમની ગોષ્ટિઓ કરે છે તે બધાં ધણી ધણીઆણી હોય છે ? એ તો બધો ગોટાળો સમજવો.”

વીરબાળા—“તે બાબતમાં તું ધણી હોંશીઆર છે. એક વાર તું પહેરી જો, હું જોઈ કેવો દેખાય છે ?”

મેનકા—“ક્યાં મારું રૂપ અને ક્યાં તમારું રૂપ ?”

“ના, એમ બોલીશ નહીં, તારું સ્વરૂપ એક મહીનામાં તદ્દન અદલાધ ગયું છે. હવે તો કોઈ શ્રીમંતના ઘરમાં શેઠાણી તરીકે રહેવા જેવી બની ગઇ છે, કેમ પ્રાણુલાલભાઈ ! ખોટું કહું છું ? જો તારી વાળ ઓળાવવાની ફેશન” એમ કહી વીરખાળાએ મેનકાનું માથું ખુદ્દું કરી નેકલેસ બે હાથ વતી તેના ગળામાં નાખવા લાગી કે મેનકા બોલી “અરર આ શું કરો છો ? શરમ ન આવે ?”

“એ તો તને નેકલેસ પહેરાવું છું” એમ કહી વીરખાળા પાછળ ઉભી રહી બે છેડા ભેગા કરી ઠેસ ભરાવવા લાગી. ઠેસ વીલાયતી ફેશનની હોવાથી માથાકુટ કરી પણ બરાબર બેસતી ન આવી.

“રહેવા દો. હું ભરાવું છું,” એમ કહી પ્રાણુલાલે ઉભા થઇ થોડી વારમાં ઠેસ બરાબર ભરાવી, પણ તેની પાંચે સેરો એક એકથી સમાંતર ચડીઆતી ન આવવાથી ખીસામાંથી એક સુંદરીનો ફોટો કાઢી વીરખાળાના હાથમાં આપી તેમાં આંગળીથી બતાવી સમજાવવા લાગ્યો. “આ પ્રમાણે સેરો સરખી ગોઠવો એટલે સરસ દેખાશે.”

વીરખાળા ફોટા પ્રમાણે સેરો ગોઠવવા લાગી, એક બરાબર કરતાં બીજી ખસી જાય, વચ્ચે વચ્ચે મેનકા શરમને લઇ શરીર સંકોરે, વચ્ચે હસી પડે, એમ મહા મુશીબતે સેરો ગોઠવી રહી કે પ્રાણુલાલે કહ્યું “કેમ કેવો દેખાય છે ? મેનકા ! તને આમ બરાબર દેખાતો નહીં હોય માટે પેલા કપાટ આગળ જઈ તકતામાં જો.” મેનકા કપાટ આગળ જઈ તકતામાં બરાબર ધારીને જોવા લાગી અને ભૂલ કાઢી “નેકલેસ તો ટીક લાગે છે પણ તેને લાયક મારી ચોળાજ નથી. શેઠાણીએ જે રંગની ખુદ્દા ગળાની ચોળા પહેરી છે તેવી જોઈએ. ફોટામાં પણ ખુદ્દા ગળાની છે. માટે જો પહેરવાની તસ્દી શેઠાણી લે તો બરાબર તેની ખુબી આવે. બધી રીતે તેમને લાયક છે.”

“તે તો હું મૂળથીજ કહું છું, જરા તસ્દી લઈ શેઠાણીને પહેરાવ” એમ કહી પ્રાણુલાલે મેનકાને પાસે બોલાવી પાછળથી ઠેસ કાઢી

કે નેકલેસ મેનકાએ હાથમાં લીધો અને વીરબાળાની બાજુમાં ઉભી રહી વાત કરવા લાગી, વાતના પ્રસંગે બરાબર લાગ સાધી વીરબાળાના માથેથી સાલ્લો પાછળથી ખેંચી લઇ માથું ઉઘાડું કરી નેકલેસ પહેરાવવા લાગી કે વીરબાળા ચમકીને બોલી “અરે મેનકા ! આ શું કરે છે ? મને તો શરમ આવે છે.”

“આમ શું કરો છો ? એમ કર્યામાં કદાચ તુટી જાય, હું કાંઈ પુરૂષ નથી. શા માટે મારાથી ડરો છો ? ગભરાશો નહીં. ઠેસ ભરાવું એટલી વાર છે.” એમ કહી પાછળ ઉભી રહી ઠેસ ભરાવવા લાગી. આ વખતે પાછળથી મેનકા પ્રાણુલાલને આંખનો ઈસારો કરી વધુ છુટ લેવા સૂચના કરી.

પ્રાણુલાલ—“ઠેસ ભરાવતાં કેટલી વાર ?”

મેનકા—“તમારી વિભાયતી પદ્ધતિની ઠેસો એવી તો અટપટી હોય છે કે અમને તો સમજણ પડતી નથી. આપણો દેશી આંકડો હોય તો ભરાવવો ઝટ ફાવે.”

પ્રાણુલાલ—“લાવ ત્યારે હું ભરાવું.”

વીરબાળા—“ના તમે રહેવા દો, મેનકાને આવડશે.”

“મેનકાને આવડતું હોત તો આટલી વાર લાગત ?” એમ કહી પ્રાણુલાલ ઉભો થઈ પાછળ ગયો કે વીરબાળાએ માથું ફેરવ્યું.

મેનકા—“શેઠાણી આમ શું કરો છે ? હમણાં નેકલેસ હાથમાંથી પડી ગયો હોત. ગભરાઓ છો શું કરવા ? બાજુ સાહેબ તમને નહીં અડકે, તે મને બતાવે તે પ્રમાણે હું ઠેસ ભરાવું છું, તે નહીં ભરાવે.” એમ બોલતી બોલતી દસ મીનીટ ઠેસ ભરાવી રહી. પછી સામે આવી આંગળી વતી સેરો સરખી કરવા લાગી કે વીરબાળા બોલી “એ તો મને આવડે છે, તું રહેવા દે.”

“મારો હાથ ન ગમતો હોય તો તમારા હાથે બરાબર કરો, તકતામાં જોઈ ફેટા પ્રમાણે જેમ તમે મારા ગળામાં ગોઠવી હતી તેમ તમે ગોઠવો” એમ સૂચના કરી એક મોટો આયતો વીરબાળાની

આગળ ટેબલ ઉપર મુક્યો. વીરબાળા ગોઠવવા લાગી, એક સેર સમી કરે કે સાલ્વાનો છેડો ઉતરી જાય, તે ચડાવવા જાય કે સેર પાછી ફરી જાય. આ જોઈ પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ મેનકા ! તારી શેઠાણીને શરમ આવતી હોય તો લે હું આડું જોઉં ” એમ જરા રીસનો ડોળ કરી ખુરશી ફેરવી. તે આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગયો પણ બાજુ બરાબર નહીં સધાયેલી હોવાથી ધીરજ રાખી બેસી રહ્યો. સેરા બરાબર ગોઠવાઈ ગઈ કે “ જુઓ હવે શેઠાણીનો ઠાઠ ” એમ કહી એકદમ વચ્ચેથી મેનકાએ તકતો ઉપાડી લીધો. વીરબાળા ચમકી અને શરમાઈ સરી ગયેલો સાલ્વાનો છેડો ઉઠ્યો ચડાવ્યો.

પ્રાણુલાલ મેનકાને કહેવા લાગ્યો “ નેકલેસ બકુલ કરતાં તેમને વધારે સારો દેખાય છે. જો ઈચ્છા હોય તો એક દિવસ પહેરવા રાખે અને સીનેમા જોઈ આવે. પછી ખાત્રી થશે કે લોકોની નજર તેમની તરફ કેટલી બધી આકર્ષાય છે ? ”

“ મારે તો સીનેમામાં જવું નથી. કાંઈ તેવી ખાત્રી કરવી નથી. આ તો બાજુ સાહેબને ખોટું ન લાગે એટલા માટે તેમનો આગ્રહ માન્યો ” એમ બેદરકારી જણાવી વીરબાળા નેકલેસ કાઢવા લાગી. તે જોઈ મેનકા બોલી “ શેઠાણી સાહેબ ! આટલી બધી મહેનત કરીને પહેર્યો અને આમ ઉતાવળ કરીને શું કરવા કાઢી નાખો છો ? ” એમ મેનકાનો આગ્રહ હોવા છતાં તે તો કાઢવા લાગી. આ જોઈ પ્રાણુલાલ જરા હાથ પકડી અટકાવી કહેવા લાગ્યો “ વીરબાળા બેન ! ઉતાવળ ન કરો, નેકલેસ કાંઈ બગડી જવાનો નથી, ” આથી વીરબાળા એકદમ ચમકી ઉભી થઈ બોલી “ પ્રાણુલાલબાઈ ! મને અડકશો નહીં. અડક્યા શીવાય વાત કરો. આમ કરવું હોય તો પાસે નહીં બેસું. ” આથી પ્રાણુલાલ જરા સરમીદો પડી બોલ્યો “ મેનકા ! જો આ સાઈ કહેવાય ? નેકલેસ કાઢતાં અટકાવ્યાં તે શું કાંઈ મસ્કરી કરી કહેવાય ? ”

વીરબાળા—“ તે બધી વાત ખરી પણ મને કોઈ અડકે છે તે નથી ખમાતું. તે વખતે મરી જવા જેવું થાય છે. ”

પ્રાણુલાલ—“ચાલો ત્યારે હવે તેમ નહીં કરૂં. તમારા સ્વભાવની શી ખબર પડે ? હવે દૂર રહીને વાત કરીએ તો વાંધો નથીને ?”

મેનકા—“નેકલેસ નહીં કાઢવા તમે તેમનો હાથ પકડ્યો એટલે તેમને લાગ્યું કે તમે મશ્કરી કરો છો. બાકી તમારા માટે તેમનો ઘણો સારો અભિપ્રાય છે. તમને સગા લાખ જેવા ગણે છે.”

પ્રાણુલાલ—“હું પણ તેમને સગી બેન જેવાંજ સમજી આવેલો લાવ બતાવું છું, દસ લાખનો કીમતી માલ મારે તેમને બતાવવાની શી ગરજ ? પણ ન્યારે આપણે આવેલો સંબંધ છે ત્યારે દેખાડવા લેતો આવ્યો અને પહેરાવવા આગ્રહ કર્યો.”

આવા નત્ર શબ્દોથી વીરબાળા નેકલેસ કાઢતી અટકી ધીમે રહી બોલી “મને લાગ્યું કે તમે મશ્કરી કરો છો તેથી ચમકીને ઉભી થઈ.”

મેનકા—“શેઠાણી ! આ કબાટ આગળ આવો, નેકલેસની ખરી ખુબી ત્યારે જણાશે. નાના તકતામાં આખું અંગ દેખાતું નથી.” એમ કહી કબાટ આગળ બંને જણ ઉભાં રહ્યાં. પ્રાણુલાલ પાછળ ઉભો રહી તકતામાં વીરબાળાના પ્રતિબિંબને ત્રાંસી નજરે જેવા લાગ્યો. નજર મલીન થઈ પણ અચકાયો. પ્રાણુલાલે બત્તીઓ ગુલ કરી અંધારું કર્યું કે મેનકા બોલી “આ શું કર્યું ?”

“તમારી શેઠાણીને તકતામાં પણ શરમ આવતી હતી તેથી અંધારું કર્યું” એમ જવાબ આપી પ્રાણુલાલે એકદમ વીરબાળાને સ્પર્શ કર્યો કે વીરબાળા ચમકી કોંધાયમાન થઈ બોલી “શું કરો છો !”

“અરર ! માફ કરજો. હું તો મેનકા છે એમ સમજ્યો. લો હું બત્તી કરું” એમ જુડો ખસાવ કરી પ્રાણુલાલે બત્તી પ્રકાશિત કરી. વીરબાળા આંતું જોઈ નેકલેસ કાઢીને ટેબલ ઉપર મુક્યો. “આવી રીત રાખવી હોય તો હું મારા ઓરડામાં ચાલી જઈ છું.” એમ ગુસ્સો કરી વીરબાળા ચાલવા લાગી.

મેનકા નત્રતાથી ટહેવા લાગી “આમ ન રીસાઓ. અંધારામાં ઘણાની ભૂલો થાય છે. કોઈને બદલે કોઈની સાથે ગોટાળો થઈ જાય

છે. આપણે તો તેમનું મન પારખવું જોઈએ. ભૂલની તો હંમેશાં માંરીજ હોય. લોકો પણ કહે છે કે દિલ સાફ તો ભૂલ માફ.

વીરઆળા જરા ઉભી રહી “મને ક્યાં રીસ ચડી છે? વાતો કરવામાં આટલી બધી છુટ લો તે મને નથી ગમતું. માટે હું તો હવે સુઈ જઈ છું” એમ છંછેડાઈ વીરઆળા પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં આવી અંદર ચાલી ગઈ અને બારણાં બંધ કરી સુઈ ગઈ.

પ્રાણુલાલ—“મેનકા! આ તો તારા બગડયો. તેજમાં અંજારું નહીં. છે તો ભોળા પણ ચાલાક અને જખરી છે. મારી તો મરજી થઈ હતી કે પરાણે કામ સાધી લઉં અને તેજ માટે બત્તીઓ બંધ કરી હતી. અડપલું પણ કર્યું છતાં પૂરેપૂરી હીંમત ચાલી નહીં.”

મેનકા—“આણુ સાહેબ! બળાત્કાર ન કર્યો તે કીક કર્યું. એમ કરવાથી હમેશની રમુજ બગડી જાય. તેને તો મોહપાશમાંજ ફસાવવી જોઈએ. રોજ કરતાં આજે તેમણે વધારે છુટ લીધી છે એમ મારે કહેવું પડશે. એ પ્રમાણે આપણે તેમને વધારે છુટ લેતા કરો અને પછી લાગ જોઈ કામ સાધો. મને લાગે છે કે શેઠથી ડરતાં હશે.”

પ્રાણુલાલ—“ના ના, તેમ ન હોય. શેઠ તો આપણી યુક્તિમાં સામેલ છે. તેમણે તો મને બળાત્કારથી પણ કામ લેવા કહ્યું છે.”

મેનકા—“હવે કાલ ઉપર રાખો. આપણે અંદર જઈ જયંતીલાલનાં સલાહ જન્ય નિરાશ થઈ પોતાના હાલમાં જઈ મેનકા બાબુના ઓરડાની જયંતીલાલને બોલાવી લાવી.”

જયંતીલાલ તેમને જોઈ કહેવા લાગ્યો “કેમ એડો પારને?”

પ્રાણુલાલ—“મેં પ્રયત્ન કર્યો પણ તે ચીડાઈ. શરૂઆતમાં ખૂબ રંગ ઉપર આવી અને તેનો લાલ લેવા જતાં બાજુ બગડી.”

જયંતીલાલ—“એમ કે? ચિંતા નહીં, શું બગડી ગયું? હું પણ તેને પાણી છાંટતો રહીશ. આવતી કાલે પાછા આવો.”

પ્રાણુલાલ—“જરૂર કાલે આવીશ, કાલે તો એડોપાર કરી દઈશ. બંનેતીલાલના બુલબુલને બૂલાવે તેવું તારું બુલબુલ છે. હું તેના લપ-

કાથી ખૂબ જોશમાં આવી ગયો હતો પણ ગમ ખાધી. બળાત્કાર કરવાથી આપણને નુકસાન લાગે. ”

જયંતીલાલ—“ હવે તો એકવાર બળાત્કાર પણ કરવો પડશે. કુટણખાનામાં શું બધું ઇચ્છાથી ચાલતું હશે ? પ્રથમ તો ઘણે ભાગે બળાત્કારથીજ કામ લેવાય. ” એમ સૂચના આપી પોતાના સુવાના ઓરડામાં જઈ વીરબાળાને જગાડી કહેવા લાગ્યો “આજે તો ઘણું ઉઘ-આવી જણાય છે. મિત્રને ત્યાં મને બહુ વાર લાગી. લગભગ બે વાગ્યા હશે. પ્રાણલાલ બાણુ સાહેબ છે કે ગયા ? ”

વીરબાળા—“ શાના જય ? મેનકા જેવી મળી છે તેને છોડીને ક્યાંથી જવાનું મન થાય ? આજે તો પ્રાણલાલે મને દસલાખની કીમતનો હીરાનો નેકલેસ બતાવ્યો. તેમનો ઘણો આગ્રહ હોવાથી મેં પહેર્યો પણ તેમણે બત્તીઓ ગુલ કરી મારા અંગ ઉપર હાથ નાખ્યો. હું તો મારા સ્વભાવ પ્રમાણે ચમકી અને બોલી “આ શું કરો છો ? ”

જયંતીલાલ—“ પછી શું થયું ? ”

વીરબાળા—“ પછી તેમણે માશી માગી લાચારી બતાવી કહ્યું ‘મેનકાને બદલે અંધારામાં ભૂલથી તમને અડપલું થઈ ગયું.’ પછી હું કાંઈ બોલી નહીં અને અંદર આવીને સુઈ ગઈ. ”

જયંતીલાલ—“ એમ કે ? આજે એવો કીરસો બન્યો ? પ્રાણલાલ બાણુ એવા ખરાબ નથી. અંધારામાં મેનકાને બદલે તું આવી ગઈ. ભૂલની ચિંતા નહીં, પણ વીરબાળા ! હવે આવી શરમાળ ક્યાં સુધી રહીશ ? ભૂલનો લાલ લઈ લેવો હતો અને તેમની ઇચ્છા પૂરી થવા દેવી હતી. ખરેખર તેં આવેલી સોનેરી તક હાથમાંથી ગુમાવી. ભૂલ ભેગી ભૂલ થવા દેવી હતી. તે તારી ભૂલ નિષ્ફળ ન બત. મેનકા ખુલાસો કરી બદલો મેળવી લેત. ખાનદાન, ખુબસુરત, શોખીન, અને સામી માગણી કરતો એવો બીજો કોણ મળી આવે ? આજે તો ખરેખર તેં પાંચસોની નોટ ગુમાવી. હશે ચિંતા નહીં પણ તેવું કાલે કરીશ નહીં. ” એમ સૂચના કરી જવાબની રાહ જોઈ પણ

તે કાંઈ બોલીજ નહીં. તેથી જ્યંતીલાલે પુછ્યું “ વીરબાળા ! ઉંડા વિચારમાં પડી કેમ કાંઈ બોલતી નથી ? ”

વીરબાળાએ રીસમાં જવાબ આપ્યો “ શું બોલું ? મને તો કાંઈ સમજણ પડતી નથી. મેનકાથી બધું કામ લેવાય છે. તે પણ જેવી જેઠતી હતી તેવી તમને મળી આવી છે. પછી મારો ભવ બગાડવાથી શું ફાયદો છે ? તમને બોલું ન લાગે એટલા માટે તમારા કહેવા પ્રમાણે છુટ પણ લઉં છું, તે પણ મને મારા મનથી આકર્ષે લાગે છે છતાં તમને ખુશ કરવાની ખાતર અને તમે રાજ રહો તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરું છું. હવે તમારો છેવટનો વિચાર મને પણ ધંધામાં ઉતારવાનો છે તો લલ્લે તેમ કરો, પણ તેમાં સાર નહીં નીકળે. પછી જે પ્રભુએ ધાર્યું હશે તે થશે ? ” એમ કહી વીરબાળા રડી પડી.

“ વીરબાળા ! આમ ન કર ! તારી મરજી વિરુદ્ધ કાંઈ પણ કરવામાં નહીં આવે. તારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ વર્તીશ. આ તો તારી સલાહ લઉં છું. માટે રડીશ નહીં. રડે તો તને મારા સમ, પ્રાણલાલને સૂચના આપીશ કે જેથી તે તારી મરજી વિરુદ્ધ નહીં જાય. લે તને વચન આપું છું. નિશ્ચિત જીવે રહે. ” એમ વચન આપી આંસુ લ્હોઈ જ્યંતીલાલ તેના મનનું સમાધાન કરવા લાગ્યો.

વીરબાળા બોલી “ મેં તમારો એકે એક શબ્દ ઉઠાવી લીધો એનું પરિણામ આવું આવે ત્યારે બોલું ન લાગે અને રડવું ન આવે ? વિચાર કરો. માટે પ્રાણલાલને સાફ સંભળાવી દેજો કે લલ્લે મેનકાની પાસે આવે પણ આમ મારી પાસે આવી તોફાન ન કરે. તે આવશે એટલે હું તો મારા ઓરડાનાં બારણાં બંધ કરી અંદર સુધ્ધ જઈશ. મારા ઉપર તમે બોલું લગાડશો નહીં. ” એમ વીરબાળા પોતાના ખરા સ્વભાવ ઉપર આવી ગઈ. અને જાણ શાંત રહ્યાં અને થોડીવાર પછી નિદ્રાવશ થયાં.

[મારા પ્રિય વાચકો ! આ પ્રકરણમાં શૃંગારરસને છેડવામાં આવ્યો છે. જે કે કૃત્રિમતાનો કે અતિશયોક્તિનો લેશ માત્ર પ્રવેશ નહીં

થવા દેતાં કુદરત અને પ્રકૃતિઅનુસાર મર્યાદાપૂર્વક સત્ય વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિત્ર બતાવવામાં આવ્યું છે તેમ છતાં કદાચ આવા શૃંગારરસના કારણથી આ પ્રકરણ સ્ત્રીઓ આગળ પુરૂષોથી ન વંચાય એવી કોઈ વાચકોને શંકા ઉપસ્થિત થાય તો તે માટે આ સ્થળે એટલું ધ્યાન ઉપર લાવવા માગું છું કે જ્યાં સુધારણા કરવાનોજ સ્તુત્ય હેતુ સમાયેલો છે ત્યાં સત્ય વસ્તુને પ્રકાશમાં લાવવીજ પડે છે. વીરઆગાના સ્વભાવ જેવી ઘણી ભોળી સદ્ગુણી સ્ત્રીઓ જેવામાં આવે છે. એવી નિર્દોષ બાળાઓને ફસાવવા ઘણા ધૂર્ત અને દામ્ભિક પુરૂષો આવી રીતે યુક્તિઓ રચે છે. તે બાળાઓ કપટી પુરૂષોનું મલીન હૃદય પારખી શકતી નથી. સુશોભિત અલંકાર કે સુંદર વસ્ત્રો પહેરવાની સામાન્ય બાબતમાં ભોળપણનો લાભ લઈ કપટી પુરૂષો “બેન, બેન” કહી કેવી રીતે પોતાનો નીચ હેતુ ખર લાવે છે તેનો ખ્યાલ આવી ભોળી સ્ત્રીઓના પવિત્ર હૃદયમાં હોતો નથી. તેમનું ભોળપણ તો એટલે સુધી આગળ વધેલું હોય છે કે દરજી પોતાને ત્યાં કપડાં શીવવા બેઠેલો હોય અને તે કદાચ પોતાના માટે શીવેલું કપડું-કબજો, ચોળી કે પોલકું-પહેરી જેવાનું કહે તો ભોળી સ્ત્રીઓ તે પહેરે છે અને જરા પણ શરમ રાખ્યા શીવાય પોતાના હાથ વડે શીવણની ખામીઓ બતાવી સુધારો કરવાની સૂચના કરે છે, દરજી સારો હોય તો ઠીક, નહીં તો તે પણ એવી છુટનો દુરુપયોગ કરે છે. આવા બનાવો શું વાચકોની દષ્ટિ આગળ નથી આવતા? શું તેમાંથી અનર્થને માર્ગ ન મળી શકે? શું તે ભોળી સ્ત્રીઓના ધ્યાન ઉપર લાવવા જેવી હકીકત નથી? દુનિયામાં એવા બગઠગો પડ્યા છે કે જે ઉપરથી “બેન બેન” કહી ખોટો બ્રાતૃભાવ બતાવે છે. ભોળી સ્ત્રીઓ “મોટા ભાઈ, મોટા ભાઈ” કહી નિર્મળ ભગિનીભાવને લીધે ભાઈ આગળ જરા વધારે છુટથી વાતચીત કરે છે અને વર્તન રાખે છે. પણ અફસોસ! તેજ કહેવાતો ભાઈ પ્રસંગ આવે ભાઈના રૂપ-માંથી પલટાઈ ભયંકર દુશ્મન બની તે ભોળી બાળા ઉપર અત્યા-

ચાર કરી તેને ફસાવે છે. આવા અનેક દાખલા ભોળી સ્ત્રીઓને ખરાબ કરનાર દાંભિક અને કપટી વ્યભિચારી પુરૂષોના જોવામાં આવે છે. આજ કારણથી આ સ્થળે શૃંગારરસને છેડી બિચારી વીરબાળા જેવી ભોળી સદ્ગુણી સ્ત્રીઓ પ્રપંચી પુરૂષોની વિષયવાસનાના ભોગ કેવી કેવી ભેદ ભરેલી યુક્તિઓથી થાય છે તેનો આખે-હુખ ચિતાર આપવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે તેથી આ પ્રકરણ ભલે પુરૂષો જાહેરમાં સ્ત્રીઓ આગળ ન વાંચે પરંતુ સ્ત્રીઓએ તો ખાસ વાંચવાની જરૂર છે, જેથી તેઓ એવા દાંભિક પુરૂષોના મલીન હૃદયની યુક્તિઓ વાંચીને સમજી શકે, “બેન બેન” બોલનાર પુરૂષ બેન ઉપર ખરો બ્રાતૃભાવ રાખે છે કે વ્યભિચારી ભાવ રાખે છે તે જાણી શકે અને તેવા બગડેલોની વાફજનમાં અને ખોટા દંભના ફંદામાં નહીં ફસાતાં તેમનાથી સાવધ રહી શકે.]

પ્રકરણ ૩૨ મું.

બાળુ પ્રાણુલાલના પંજમાંથી છટકી વીરબાળાએ
કરેલો આપઘાત.

તેની મરતી વખતની જીખાની.

(હરિજીત).

ભોળા બિચારી ભામિનીની કેવી સ્થિતિ થાય છે ?

ભેદી પ્રપંચો આદરીને કેવી ભરમાવાય છે ?

ભરથાર જ્યાં વ્યભિચારના રસ્તા તરફ દોરાય છે,

ત્યાં ભામિનીના ભોગ સમજે પ્રાણુ અંતે જાય છે. —લેખક.

બીજા દિવસે બરાબર રાત્રે આઠ વાગે પ્રાણુલાલ બાળુ રજવાડી

પોશાકમાં જ્યંતીલાલના મુકામે આવ્યો. જ્યંતીલાલે આ ઠાઠમાં

જોઈ આવકાર આપતાં હસતા મુખે કહ્યું “આજે તો તમને બાળુ

સાહેબ નહીં કહેતાં પ્રાણકુમારસિંહ કહીને બોલાવીશ. બરાબર રજવાડી ઠાઠ કર્યો છે, કેમ મેનકા ! રાજકુંવર જેવા દેખાય છેને ? તારાં શેઠાણી ક્યાં ગયાં ? તેમને કહીએ કે શેઠ બોલાવે છે.” મેનકા અંદર જઈ વીરબાળાને બોલાવી લાવી. વીરબાળા આવીને ખુરશી ઉપર બેઠો. તેમને ઉદાસ મુખે જોઈ પ્રાણલાલે પુછ્યું “કેમ આજે આમ રીસાયેલાં જણાવ્યો છો ? કાંઈ ઘરમાં કંઈએ તો થયો નથીને ?”

વીરબાળા—“ના તેવું કાંઈ નથી. કાલનો ઉજગરો હતો તેથી વહેલી સુધ ગઈ હતી, ઉંઘને લીધે એમ લાગે છે.”

જયંતીલાલ—“વીરબાળા ! કેમ આટલી બધી દૂર બેઠો ? અહીં જોડે બેસ. આજે હું બહાર જવાનો નથી. નિર્ભય રહે.”

“હું તો નિર્ભય છું” એમ ધીમે રહી બોલી વીરબાળા જોડેની ખુરશી ઉપર આવીને બેઠો.

જયંતીલાલ—“કેમ બાબુસાહેબ ! કાંઈ બઝારના જાણવાજોગ સમાચાર છે ? હું આજે શેરબઝારમાં ગયો નહોતો.”

પ્રાણલાલ—“જયંતીલાલ ! આજે ખાસ કાંઈ જાણવા જેવા સમાચાર નથી પરંતુ તમારા લાગમાં શેરનો વેપાર કર્યો હતો તેના નફાના રૂપીઆ પંદરસો ગણી લો.” એમ ઉદારતા બતાવી ખીસામાંથી નોટો કાઢી ટેબલ ઉપર મુકી.

જયંતીલાલ—“મોટી મહેરબાની કરી. પણ આ રૂપીઆમાંથી આ વીરબાળાના કાનના હીરાના કાપની કીંમત જે હોય તે કાપી લો.”

પ્રાણલાલ—“તેની કીંમત લેવા માગતો નથી. વીરબાળા બેનના કાને અડયા એટલે તે તેમના થઈ ચુક્યા. લલે તે મારા ઉપર ગુસ્સે થાય પણ મારો સ્નેહ તેમના ઉપરથી કદી પણ કમી થાય તેમ નથી. મને તો તેમનું મુખારવિંદ જોઈ આનંદ થાય છે. એ કાપની જોડી વીરબાળા બેનને ભેટ છે. તેવી એક જોડીની ભેટ, પણ તેનાથી જરા ઉતરતી, આ તમારા આનંદી રમકડાને-મેનકાને આપી છે.”

“મેં પણ આજે તેજ ભેટની જોડી પહેરી છે” એમ કહી માથું

ઉઘાડું કરી મેનકા કાને કાપ બતાવવા લાગી. “પણ આ કાપ કરતાં કાલના હાર જેવો એક હાર ભેટ તરીકે આપો તો ખરાબર મળ આવે.”

પ્રાણલાલ—“સાંભળ્યું જ્યંતીલાલ ? છે લોભનો થોભ ? તમારી મેનકાને દસલાખનો હાર ભેટ લેવો છે. મેનકા ! એમ હાર ભેટ ન મળે. તે તો તમારી શેઠાણીના ગળામાં શોભે તેવો છે. કેમ કાલે સર-આમણી કરતી વખતે ભૂલી ગઇ ? ”

મેનકા—“શેઠાણીને ભેટ આપો ખરાને ? ”

પ્રાણલાલ—“તેમને માટે તો આ પ્રાણલાલ પ્રાણ આપવાને તૈયાર છે. પણ તેમની મહેરબાની નોંધએ. મોટા લોકોની મહેરબાની મેળવતાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. ન કરવાનાં કામ કરવાં પડે છે. હું કોઇની માફી માગું તેવો નથી, પણ કેમ મેનકા ! કાલે મારી ભૂલ માટે વીરબાળાએનની કેવી માફી માગી ? જ્યંતીલાલ ! મેનકા સાક્ષી છે.”

મેનકા—“તે વાત તો ખરી છે. શેઠાણી ઉપર તેમનો ઘણોજ ભાવ છે. શેઠાણી તેમનું હૃદય ઓળખી શકતાં નથી એટલેજ વાંધો છે.”

વીરબાળા—“પણ એ વાંધો ઓછો કહેવાય ? બહારથી તો ઓળખી શકીએ પણ અંદરથી શી રીતે ઓળખીએ. તે વિદ્યા તો ધીમે ધીમે તું સારી પેઠે શીખી ગઇ.”

પ્રાણલાલ—“ખરેખર મેનકા તમારા ઘરમાં એક આનંદી રમ-કડું છે. મને પણ તેના વિના ગમતું નથી. હું થોડા ફિવસ પછી મદ્રાસ તરફ ઝવેરાતનો માલ વેચવા તથા ત્યાંના પાણીના ઘોષ જોવા માટે જવાનો છું, ઇચ્છા છે કે મેનકાને સાથે લેતો જાઉં. તે આવે તો મને ઘણીજ રમુજ પડે. કેમ મેનકા આવીશને ? ”

મેનકા—“હું તો તમારી સાથે જ્યાં કહેશે ત્યાં આવીશ. પણ શેઠ અને શેઠાણીની રજા નોંધએ.”

જ્યંતીલાલ—“સુખેથી મેનકાને લઇ જાઓ. મારી ના નથી.”

પ્રાણલાલ—“આજે વીરબાળાએન આપણી વાતમાં ખરાબર રસ લેતાં નથી. જરા પણ ખુશ મીઠાનમાં નથી. માટે આપણે ચાલો

સીનેમામાં જઈ આનંદ કરી આવીએ. ”

મેનકા—“ હા હા, ચાલો સીનેમા જોવા જઈએ. ”

જયંતીલાલ—“ ચાલો, વીરબાળા ! તમે કપડાં પહેરી લો. ”

વીરબાળા—“ પાછા ફરતાં બહુ મોડું થશે. ”

પ્રાણુલાલ—“ દસ વાગે શરૂ થઈ બાર વાગે ખલાસ થશે. બે કલાક આનંદ કરી આવીશું. આપણે બધાં સાથે છીએ એટલે સારી રમુજ આવશે. જયંતીલાલ ! તમે કપડાં પહેરી લો, હું બેઠો છું. ”

જયંતીલાલ પોતાના ઓરડામાં ચાલ્યો ગયો. મેનકા વીરબાળાની પાસે આવી કહેવા લાગી “ આજે પેલો સુંદર ઝીણો સાલ્લો શેઠને પસંદ પડે છે તે પહેરો. અને પોલકું પણ સરસ કાઢો ” એમ કહી બીજા ઓરડામાં કપાટ આગળ લઈ ગઈ. કપાટ ઉઘાડ્યું અને બધી સામગ્રી આપી મેનકા બીજા ઓરડામાં ચાલી ગઈ. પ્રાણુલાલ ધીમે રહી ઉભો થઈ વીરબાળા શું કરે છે તે છુપી રીતે જોવા લાગ્યો.

વીરબાળા કપાટ તરફ મોં રાખી ચોળા કાઢી નાખી પોલકું પહેરવા લાગી. પાસે કોઈ નથી એમ જાણી છુટા છેડે પહેરતી હતી, તે બરાબર પહેરી ઝીણો સાલ્લો પહેરવા લાગી. અને તકતામાં જોઈ પીન બરાબર ભરાવતી હતી કે પ્રાણુલાલે પાસે જઈ “ લાલો પીન હું ભરાવું ” એમ કહી ધીમે રહી અડપલું કર્યું કે વીરબાળાનો મીનજ ગયો, તે છણકો કરી કહેવા લાગી “ અરે બાલુસાહેબ ! આ શું કરો છો ? ક્યાં ગઈ પેલી મેનકા ? ”

મેનકા શાની બોલે ! આગળથી પ્રપંચ ગોઠવેલો જ હતો. મેનકાને બદલે પ્રાણુલાલે જવાબ આપ્યો “ મેનકા હમણાં આવે છે, શું કરવા ગભરાઓ છો ? હું તમને નહીં સતાવું. બે દિવસથી તમે મને તરસ્યો અને ભુખ્યો કાઢો છો તે તમને પાપ નહીં લાગે ? આજે તો પાછો નહીં જાઉં. ” એમ આગ્રહભર્યા માર્મિક શબ્દો બોલી આલિંગન કરી ચુંબન કરવા જાય છે કે વીરબાળા કોપાયમાન થઈ બોલી “ પ્રાણુલાલ ! મુકી દો, આ મને પસંદ નથી. શું કરો છો ! આવી મશ્કરી

અને તોફાન થતું હશે ? ”

પ્રાણલાલ મીઝળ ઢેકાણે રાખી “ ના, તોફાન નથી કરતો. પણ તમારી જરા મધુરી મસ્કરી કરું છું. ” એમ કહી સાહસ કરી ચુંબન કરી છોડી દીધી. આથી વીરબાળાએ ક્રોધે ભરાય ગર્જના કરી “ તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. ”

પ્રાણલાલ—“ મારી માગણી સ્વીકારો તો ચાલ્યો જાઉં. ”

આ સાંભળી વીરબાળા વિચારમાં પડી ગય, “હવે જો આના-કાની કરીશ તો જરૂર મને ખરાબ કરશે માટે મારે હવે તેને જરા ધીરજ આપી છટકવું અને ધારેલો હેતુ ખર લાવવો ” એમ સમય-સૂચકતા વાપરી ક્રોધને પરાણે દબાવી રાખી ધીમે રહી વીરબાળા બોલી “ શી માગણી છે ? ”

પ્રાણલાલ—“ ક્યાં તમે જાણતાં નથી ? ”

વીરબાળા—“ તેવી માગણીનો સ્વીકાર થાય ? તમારા ભાઈ જાણે તો મને મારી નાખે, સમજ્યા ? ”

પ્રાણલાલ—“ જયંતીલાલ તમને રાજપુત્રીથી રજા આપે તો પછી કાંઈ વાંધો છે ? ”

સાહસિક બની આ પ્રસંગમાંથી છટકવા યુક્તિ શોધી વીરબાળાએ હશીને જવાબ આપ્યો “ પછી મને જરાપણ વાંધો નથી. ”

પ્રાણલાલ—“ પછી આ સુંદર બદનનો રસ ચાખવા દેશોને ? ”

વીરબાળા—“ જેટલો રસ ચાખવો હોય તેટલો ચાખજો. ” પણ મારે તો માત્ર તેમની રજની ખાસ જરૂર છે. ઉપરથી તમને છુટ લેવાની હા કહે અને અંદરથી મને ના કહે તેથી મારે ગુરસે થવું પડે છે માટે માફ કરજો. હવે મારી શરમનો ભેદ સમજ્યા ? પણ જુઓ, એટલું તમારે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. તે છટકી જાય તેવા છે. માટે લેખી કરાર કરી લેજો, પાછળથી વાંધો આવે નહીં. એક દિવસનો નહીં પણ આખી જીંદગીનો સોદો છે. આપણો સંબંધ થયા પછી તેમને ઇર્ષ્યા આવશે અને મને લડશે. તે વખતે મારે તમારી પાસે દાદ મેળવવા

આવવું પડશે. એટલે તમારી કફેાડી સ્થિતિ થશે. મેનકા પણ રીસે ભરાશે. માટે તમે તેમની લેખી સંમતિ લઇ આવો. તમે ખુશ થાઓ તેવી તૈયારી હું કરી રાખું છું. રત્ન મેળવ્યા પછી તમે તમારી જેટલી મનકામના હોય તેટલી પૂરી કરો. મને તૈયારી કરતાં અરધો કલાક લાગશે માટે અરધા કલાક પછી કમાડ ખખડાવજો. ”

વીરખાળાના આવા મધુર અને નહીંધારેલા શબ્દો સાંભળી પ્રાણુલાલ ઘણો ખુશી થયો અને દીવાનખાનામાં ગયો એટલે વીરખાળાએ ખારણાં બંધ કરી સાંકળ વાસી દીધી. જાણતી હતી કે ધણી રત્ન આપવાનો છે એટલે તે પાછો આવી હુમલો કરી જરૂર બળાત્કાર કરશે અને જીંદગી બ્રષ્ટ કરશે. ગઇ રાતથી મનમાં ઘોળાતા વિચારનો અમલ કરવા જોડેના રસોડામાં ગઇ. શરીરમાં વ્યાપેલા ઝનુનમાં સ્પીરીટનો ખાટલો હાથમાં લઈ વિચારમાં પડી “ સાહસ કંઈ કે ન કંઈ ? નહીં કંઈ તો મને અપવિત્ર બનાવશે, મને કોઇપણ આ ફાંસામાંથી છોડાવે તેમ નથી. ધણીજ દલાલી ખાવાને તૈયાર થયો પછી જીવવું કેના આધારે ? કાલે વચન આપી આજે મને બ્રષ્ટ કરવા આ પ્રપંચ રચ્યો. જે મારો રક્ષક તેજ મારો લક્ષક થઈ બેઠો છે. રોજ તે ને તેજ માગણી કરે, શી રીતે સહન થાય ? આવા દિવસ કેટલા કાઢવા ? પહેલાં સદ્ગુણ પાપ વળગ્યું હતું, હવે આ બદમાસ બસંતીલાલની સોબતથી બ્યભિચારનું પાપ વળગ્યું, બંને દુઃખમાંથી ઉચી ન આવી. હવે તો મરીનેજ આ દુઃખ-માંથી મુક્ત થયા શીવાય બીજો ઉપાય નથી. બસ સુખી થવાનું આજ સાધન છે” એવા દઢ નિશ્ચયની સાથેજ સ્પીરીટનો શીસો સાલ્લા ઉપર ઢોળા દીધો, જોડે પડેલો ગાસલેટનો શીસો પણ ઢોળા દીધો. દીવા-સળાની પેટી હાથમાં લીધી, એક દિવાસળી સળગાવી, તે ગુલ થઇ ગઇ, બીજી સળગાવી તે પણ ગુલ થઇ. “ અરે આમ કેમ થાય છે ? મારું કામ સાધવામાં આ દિવાસળીઓ ગુલ થઇ કેમ વિઘ્નરૂપ થાય છે ? હે વીતરાગ ! હે પ્રભુ ! હા ! યાદ આવ્યું. મારી છેલ્લી મુસાફરીના પ્રયાણ વખતે ત્રણ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું જોઇએ તે હું

ભૂલી ગઈ હતી તેથી બંને દીવાસળીઓ ગુલ થઈ મને સૂચના કરી રહી છે” એમ ચિંતવન કરી ત્રણ નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી દીવાસળી સળગાવી પોતાની સાડીને લગાડી દીધી.

સ્પીરીટ અને ગાસલેટથી ભીંજાયેલાં કપડાંને સળગતાં વાર શી ? એકદમ ભડકો થયો. અગ્નિની અસહ્ય વેદના સહન ન થવાથી વીરબાળાએ કારમી ચીસ પાડી. ચીસ પાડવાની સાથે જોડેના ઓરડામાં બેઠેલી મેનકા દોડી આવી અને પાસેના ઓરડામાંથી જ્યંતીલાલ અને પ્રાણુલાલ બારણું ઠોકવા લાગ્યા.

મેનકાએ ગભરાઈ તરતજ બારણું ઉઘાડ્યું, પાણીની માટલી લાવી ખૂબ પાણી છાંટ્યું. વીરબાળા એકદમ જમીનપર પછડાઈ. જ્યંતીલાલ તથા પ્રાણુલાલે પાણી લાવી છાંટી અગ્નિ ઓલવી નાખી. વીરબાળાની અર્ધદેહ દયાજનક બેભાન સ્થિતિ થઈ પડી. આ બનાવથી ત્રણે જણ ધણાંજ ગભરાયાં. પ્રાણુલાલ કહેવા લાગ્યો “ હવે હીંમત હારે પટશે નહીં, આપણે એમ વાત બહાર પાડવી કે “ આ બનાવવા સ્ટવ સળગાવતાં સાડી સળગી અને બળી.”

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી વીરબાળાને એક ગોદડા ઉપર સુવાડી. ઘડીઘડી બળત્રાથી કારમી ચીસ પાડતી. બાળુમાંથી બસંતીલાલ, બકુલ તથા બીજા પાડોશી આવ્યાં અને જીવ બાળવા લાગ્યાં. બસંતીલાલે તેને હોસ્પિટલમાં લઈ જવા સલાહ આપી. તેમની સલાહ પ્રમાણે તે હોસ્પિટલમાં ગયો અને ત્યાંથી સ્ટ્રેચર અને હોસ્પિટલનાં માણસો લઈ આવી વીરબાળાને હરકત ન આવે તે પ્રમાણે તેને સંભાળપૂર્વક સ્ટ્રેચરમાં નીચે ઉતારી હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા અને ઝવેરી પ્રાણુલાલ બાળુસાહેબ પોતાને ઘેર ચાલતા થયા. ડોક્ટરોએ દવાના ઉપચારો શરૂ કર્યા. સવાર થતાં તે જીવો પાડતી મટી. આઠ વાગ્યા એટલે આંખ જરા ઉઘડી. થોડી વારે શુદ્ધિમાં આવી અને જરા જરા બોલવા લાગી. નર્સ સારવાર કરતી હતી, જ્યંતીલાલ અને મેનકાને વીરજ આત્રી અને જોઈતો સામાન લેવા ઘેર ગયાં. ક્યાં તે વીરબાળાની

પ્રુઅસુરત આકૃતિ અને ક્યાં આ અર્ધદંડ આકૃતિ ? દૈવ ! તારી ગતિ ગહન છે ! !

થોડી વાર પછી ડૉક્ટર આવ્યા. ડૉક્ટરે બાંધને બરાબર તપાસી. ડૉક્ટરને લાગ્યું કે જો કે તે બોલવા લાગી છે પણ સખ્ત બજેલી હોવાથી કંઈ ઘડીએ તેનું હૃદય ચાલતું અંધ થશે તે કહેવાય નહીં, તેથી ડૉક્ટરે, તરતજ પોલીસને સૂચના આપી દીધી કે તેની છેવટની જીભાની લેવી હોય તો તાકીદે લઈ લો. સ્થિતિ ગંભીર માનવામાં આવે છે ?

ડૉક્ટરના લખાણની સાથેજ પોલીસ આવી. જ્યુરી ભરાઈ. આવો ત્રાસદાયક બનાવ બનેલો હોવાથી કેટલાક ત્યાં રહેતા દરદીઓ પૈકી રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી પણ જોવાની ખાતર ત્યાં આવ્યો. પંચમાં તેનું નામ નોંધાયું. સ્ટવના કેસો રોજ બને છે તેવો આ પણ બનેલો છે એટલે પોલીસ કે જ્યુરીના મનને એમ હતું કે ટુંકામાં પડી જશે. ખાટલાની પાસે આવી ધીમે રહી કારોનર તે બાંધને પુછવા લાગ્યો. “બાંધ તમે શી રીતે બળ્યાં તે ધીમે રહી લખાવો.” વીરબાળા ધીમા અવાજે સવાલના જવાબમાં બોલવા લાગી—

“મારું નામ વીરબાળા છે, મારું પીયર ભદ્રાપુરીમાં છે. માઆપ મરી ગયાં છે. હું અહીંયાં મારા ધણી જયંતીલાલ છોટાલાલની સાથે રહું છું. હું સ્ટવ સળગાવતાં બળી નથી પણ હું જાણી જોઈને મરવા માટે બળી છું. મારા સાલ્લા ઉપર સ્પીરીટ તથા ગાસલેટ છાંટી મારા હાથે દીવાસળી મુકી બળી છું. ભડકો થવાથી મેં ચીસ પાડી એટલું જાણું છું. પછી શું બન્યું તેની મને ખબર નથી. અત્યારે મને ખબર પડી કે મને હોસ્પિટલમાં લાવ્યા છે.”

કારોનર—“વીરબાળાબેન ! આવી રીતે બળવાનું કારણ શું તે કહેશો ? અહીંયાં બીજી કોઈ નથી. તમારે કોઈનાથી ડરવાનું કારણ નથી.”

જરા બાળુ બાળુ નજર ફેરવી ધીમા સાહે વીરબાળા કહેવા લાગી “ઝવેરી પ્રાણુલાલ બાળુ કરીને કોઈ મારા ધણીનો મિત્ર થાય છે તે મારી આબરૂ લેવા પ્રયત્ન કરતો હતો, પરમ દિવસે મારા ઉપર

અઘટતો હુમલો કરવાની તેની તૈયારી હતી પણ હું બચી ગઈ, કાલે તેવો હુમલો મારા ઉપર કર્યો અને બળાતકાર કરવાની તૈયારી હતી પણ સારા નસીબે વચ્ચે અવકાશ મળવાથી તેમાંથી બચવા આ કામ મેં મારા હાથે કર્યું છે. ” એમ બોલી તે રડવા લાગી.

કારોનર દિલાસો આપી પુછવા લાગ્યો “ આ વખતે તમારો ધણી જોડે હતો ? ”

વીરબાળા—તે તો બાળુના ઓરડામાં હતા. તેજ પાસે રહી આવાં કામો કરાવતા. મારા ઘેર બીજી એક મેનકા નામની બૈરી છે. એ અવળા રસ્તે ચડેલી છે. મારો ધણી ગ્રાહક લાવી આપે છે. ”

કારોનર—“ ત્યારે તમારા ઘરમાં કુટુંબીનાં જેવું કામ ચાલે છે? ”

વીરબાળા—“ જે કહેા તે. મારી જાતને બગડવાનો સંભવ ઉભો થયો એટલે મેં આ કામ કર્યું છે. ”

કારોનર—“ તમારે બીજું કાંઈ કહેવું છે ? ”

વીરબાળા—“ હા. મારા ધણી ભદ્રાપુરીમાં પહેલાં સદો કરતા હતા. નુકસાન આવતું એટલે મને મારતા, મારા દાગીના પડાવી લેતા, અને દુઃખ દેતા. એક વખતે મેં મારા દાગીના માગ્યા ત્યારે તેમણે મારા દાગીનાને બદલે બીજા દાગીના આપ્યા. તે મેં ભદ્રાપુરીવાળા રસિકલાલ સુંદરલાલને ઘેર મુકેલા છે માટે જો હું મરી જાઉં તો તે દાગીના ત્યાંથી લઈ આ દવાખાનામાં ધર્મોદા ખાતે ખરચજો. તેની યાદી મેં તેમને આપેલી છે. ”

કારોનર—“ પેલી મેનકા તમારે ત્યાં રહે છે તેની હકીકત તમે જાણો છો ? ”

વીરબાળા—“ તે અમારા આવ્યા પછી આવી છે. તેની સાથે એક શ્રાવકની છોડી સરિતા નામે આવી હતી. બક્ષીપુરથી નસાડી કોઈ અત્રે બંનેને લાવીને મુકી ગયેલા. મેનકાને મારા ધણીએ નોકરડી તરીકે રાખી અને સરિતાને કોઈ સોજત સાથે મારા ધણીએ તેજ રાત્રે બક્ષીપુર મોકલી દીધી એમ મારા ધણી કહેતા હતા. મેનકા

જાતની માલણ છે અને વિધવા છે.”

કારૈનર—“ તમારા ધણી તેમની સાથે સંબંધ ધરાવે છે ? ”

ધણજ ધીમા અવાજે વીરબાળાએ જવાબ આપ્યો. તે તેજાની મહારાજ જાણે. ”

કારૈનર—“ તમારો ધણી હાલમાં શો ધંધો કરે છે ?

“ મારો ધણી.....”એમ બોલતાં બોલતાં વીરબાળાનો જીવ લથડવા લાગ્યો, હૃદય નબળું પડી ગયું, આંખો ફેરવી અને છેલ્લા શ્વાસ નાખવા લાગી.

જોડે બેઠેલા રમણિકલાલે તેને નવંકાર મંત્ર સંભળાવ્યા. જરા જરા શુદ્ધિમાં હતી તેથી હુંકારો બણતી. પાંચ મીનીટ થઈ કે તેનો આત્મા અર્ધદગ્ધ થયેલા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો.

જોડે બેસનારની આંખમાંથી આંસુ ખરવા લાગ્યાં, રમણિકલાલને બહુજ લાગી આવ્યું અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ આવા પણ પતિ દુનિયામાં પડ્યા છે. ધન્ય છે આ બાધને ! પોતાના શીલવતનો બચાવ કરવા છેવટે તેણે પહેરેલી સાડી સળગાવી પોતાનો પ્રાણ તજ્યો. હે દૈવ ! તારી અકળ ગતિ છે. પત્ની આવી શીલવતી ત્યારે પતિ પૂરો દુરાચારી ! પોતાના ઘરમાંજ કુટુંબીઓને ઉઘાડી બાધ નોકર રાખી લોહીના ધંધા કરાવે, અને પોતાની આવી પવિત્ર સ્ત્રીને તે ધંધામાં ઉતારવા બીજાઓ પાસે બળાત્કાર કરાવે એ થોડો જીલમ ? આ તે કેમ સહન થાય ? બ્યભિચારને લાત મારનાર સદાચારી આવી અબળા આપઘાત શીવાય બીજું શું કરી શકે ? અરે ! તે વખતે તેને કેટલું બધું દુઃખ થયું હશે ? પોતાનું પાલન કરનાર પતિજ પાસે રહી ભ્રષ્ટ કરાવે ત્યારે બચવાનો ક્યાંથી સંભવ ? અરે પ્રભુ ! આવી નિર્દોષ સદ્ગુણી કામળ બાળાપર તેના પતિનું હૃદય શાથી નિર્દય બનતું હશે ? દયા ક્યાં ઉડી જતી હશે ? ધન્ય છે શીલની ખાતર મરનાર વીરબાળાને. તેની ક્ષમ્યે તેના ગુણને લાયકજ તેનું નામ પાડેલું છે. ધિક્કાર છે તેના ધણીને. ”

એટલામાં જ્યંતીલાલ અને મેનકા આવ્યાં. વીરબાળાને મરેલી જોઈ જ્યંતીલાલ પોક મુકી રડવા લાગ્યો. પણ હવે રડે કે પસ્તાવો કરે શું વળે ? ! વીરબાળા ગઈ તે ગઈ, હમેશના માટે આ ફાની દુનિયા છોડી ચાલી ગઈ. કહું છે કે—

સહસા કામ કર્યા થકી હોય હર્ષનો નાશ,
દેખો આ દષ્ટાંતથી કહે કવિ શામળદાસ.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

કનકનગરની હોસ્પીટલ.
દરદી પતિપત્નીનો મેળાપ.

* Fair moon ! Why dost thou wane ?

That I may wax again. —James Montgomery.

† Joys as winged dreams fly fast

Why should sadness longer last ? —Samuel Fletcher.

“ભાઈ રમણિકલાલ ! હવે આપણે હોસ્પીટલમાંથી ઘેર જઈએ તો ? એ ઉપરથી એમ વિચાર લાવશે નહીં કે મને કંટાળો આવ્યો છે તેથી હું તમને કહું છું.”

“ભાઈ દશરથલાલ ! મને તે વિચાર આવેજ નહીં. પણ ડોક્ટર કહે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ, કારણ કે સદ્ભાવે ગંભીર દરદ-માંથી હું ખેડો થયો છું, ફરી ઉથલો મારે તે વખતે આકર્ષ પડે અને પસ્તાવો થાય.”

● પ્રશ્ન—અરે ચંદ્ર ! તું શા માટે ક્ષીણ થતો જાય છે ? જવાબ—
હું ફરી પાછો વૃદ્ધિ પામું તે માટે.

† જ્યારે સ્વપ્નની માર્ક આનંદો એકદમ હીની જાય છે ત્યારે શોક પણ શા માટે લાગે વખત ટકવો જોઈએ ?

“ગઈ કાલે પેલી વીરબાળા મરી ગયા પછી હું સ્ત્રી વૉર્ડમાં ગયો હતો, ત્યાં એક ઓરડામાં એક સાધ્વીના મસાનું ઑપરેશન ચાલતું હતું. તેથી ત્યાં અરઘો કલાક ઉભો રહ્યો હતો. ડોક્ટરને પછી મળ્યો. સ્વાભાવિક રીતે તેમણે મને કહ્યું કે ‘તમારા મિત્રને હવે ઘેર લઇ જશો તો હરકત નથી.’ તે ઉપરથી ઘેર જવાનું કહું છું.”

“તે સાધ્વી કોણ હતી તેનો તપાસ કર્યો હતો ?”

“હા, અરઘો કલાક તેજ કામ કર્યું હતું. સાધ્વીનું નામ ચતુરશ્રી હતું, તેમની ઉંમર આશરે વીસ વરસની હશે. તેમની સારવાર માટે બે ત્રણ વિધવાઓ તથા એક બે યુવકો જણાતા હતા. હું તેમને મળ્યો હતો. તેમણે તો તે સાધ્વીના દુઃખની ધણી વાતો કરી. મંદવાડને લઈને તેમનાં ગુરુસાધ્વીએ તેમને ગાંધારીમાં છોડી દઈને ચાલ્યાં ગયાં. જ્યારથી તેમણે દીક્ષા લીધી છે ત્યારથીજ મંદવાડનો ભોગ થઇ પડ્યાં છે અને ધણાંજ દુઃખી થાય છે. બે ત્રણ માસ સુધી ધણીએ દવાઓ કરી, દરદ મટે ને ઉથલા મારે, એમ કરતાં તેમને છેવટે મસાનું દરદ થયું, અસહ્ય વેદના થવા લાગી તેથી શ્રાવકોને દયા આવવાથી ચોમાસું હોવા છતાં પણ ખાસ મોટરની સવડ કરી તેમને હરકત ન થાય તેવી રીતે હોસ્પિટલમાં લાવેલા છે.”

“દશરથલાલના આ શબ્દો સાંભળી વધુ હકીકત જાણવાની ઇન્ટેન્સિટીથી રમણિકલાલે પુછ્યું, “પછી તમે તે સાધ્વીને મળ્યા હતા ?”

“ના હું તેમને મળ્યો નથી. કારણકે તે વખતે તો તેમનું ઑપરેશન ચાલતું હતું.”

“જો આજે તેમને દીક હોય અને બોલી શકે તેવી સ્થિતિમાં હોય તો તેમના મોંદેથી બધી હકીકત પુછી આવો. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે કોઈ પુછે તો માઈ નામ કહેશો નહીં.”

દશરથલાલ ત્યાં ગયો, ચતુરશ્રી ખાટલામાં સુઇ ગયેલાં હતાં, બે ખાંડો તથા એક યુવક સારવાર કરતાં હતાં. દશરથલાલે યુવકને પુછ્યું “સાધ્વીજીને શાતા છે ને ?”

યુવકે જવાબ આપ્યો “હા સાહેબ છે, ડૉક્ટરે કહ્યું છે કે દરદ મટતાં સુધી અહીં દવાખાનામાં રહેવું પડશે. તમે શ્રાવક છો ?”

દશરથલાલ—“હા, શ્રાવક છું, મોટે જાણવાની ઇચ્છા થઈ છે.”

યુવક—“તમે ક્યાં રહો છો ?”

દશરથલાલ—“અહીં કનકનગરમાં જ રહું છું, ગઈ કાલે તમને આ દવાખાનામાં જ મળ્યો હતો.”

યુવક—“હા, ખરાબ છે, હવે યાદ આવ્યું. સાધ્વીજીના ઑપરેશન વખતે તમે અત્રે આવ્યા હતા.”

દશરથલાલ—“તમને અમારી મદદની જરૂર છે ?”

યુવક—“જરૂર તો થઈ છે, અમે બધાં ગાંધારીનાં રહીશ છીએ. આ ચતુરશ્રીનાં ગુરુ કંચનશ્રી એવાં વિચિત્ર અને નિર્દય છે કે આ સાધ્વી માંદાં પડ્યાં એટલે તેમને ગાળો દઈ તેમને દુઃખી સ્થિતિમાં મુકી ચાલતાં થયાં. દયા આવવાથી તેમની મદદમાં એક ઉત્તમશ્રી સાધ્વી તથા તેમનાં ચેલી ચંદનશ્રી ત્યાં રહ્યાં, દરદ મટ્યું નહીં અને મસા દુઝવા લાગ્યા. વૈદની દવાઓ કરી. બિચારાં ખૂબ મુશ્કેલી પાડતાં. અમને દયા આવી તેથી ચોમાસું હોવા છતાં પણ મોટરમાં અહીંયાં લાવ્યા. આવી સ્થિતિમાં મુકીને શી રીતે જવાય ? જોડેની વીંશીમાં રહેવાનો તથા ખાવાપીવાનો બંદોબસ્ત કયો છે. પણ અમે આમ ક્યાં સુધી ખોટી થઈએ ? અત્રેના ગૃહસ્થો જે હવે સારવારનું કામ ઉપાડી લે તો અમે અમારા ગામ જઈએ.”

દશરથલાલ—“તેમનાં માળાપ છે ?”

યુવક—“હા છે, પણ તે તો ઉલટાં ગાળો બોલે છે. એક દિવસ તેની મા આવી હતી પણ તે તો તેને સારવારી ચાલી ગઈ અને કંચનશ્રીનો પક્ષ કરી અમારા જેવા સારવાર કરનારને પણ ગાળો દેવા લાગી. કંચનશ્રી પેલા સૂર્યવિજયના સંધાડાનાં છે એટલે મગજમાં રાષ્ટ્ર વધારે ભરાયેલી છે. માટે જે બને તો અમને મદદ કરો તો અમે છુટા થઈએ. તમારું નામ શું ?”

દશરથલાલ—“ માઈ નામ દશરથલાલ. આ સાધ્વીનું સંસારી-પણાનું નામ શું હતું ? ”

યુવક—“ ચતુરાબાઈ હતું. ”

દશરથલાલ—“ તે ક્યાં પરણ્યાં હતાં ? ”

યુવક—“ તે તો તે જાણે. તે બાબતની અમને ખબર નથી. ગયા શીયાળામાં બદ્રાપુરીમાં તેમણે દીક્ષા લીધી હતી. જાણુવા પ્રમાણે દીક્ષા લીધી ત્યારથીજ માંદાં પડેલાં છે. ”

આ બધી વાતચીત સાધ્વી ખાટલામાં પડ્યાં પડ્યાં સાંભળતાં હતાં તેમણે કહ્યું “ ભાઈ દશરથલાલ ! મારો હેવાલ સાંભળવો હોય તો અંદર આવો, તે સાંભળી ખેદ થશે. હવે તો મરણ આવે અને મારા જીવને આ ખોળાઆમાંથી લઈ જાય તો સુખ થાય. મારે માટે કેટલાં બધાંને તરફી ઉઠાવવી પડે છે ? પેલાં બે સાધ્વીઓએ મારીઁ એવી ચાકરી કરી છે કે તે જો ન હોત તો મારા શરીરમાં કીડા પડ્યા હોત. હમણાં આ બધાં ચાકરી કરી રહ્યાં છે. સૌની હું દેવાદાર થઈ ચુકી છું. ” એમ લાચારી બતાવી હૃદય ભરાઈ જવાથી રડવા લાગ્યાં. તે જોઈ દશરથલાલે દિલાસો આપ્યો “ એમ કયવાશો નહીં. જેવો પાપનો ઉદય ! ધીરજ રાખો, સૌ સાઈ થશે. પણ મહારાજ ! સંસારીપણાનું તમારું સાસરું ક્યાં ? ”

ચતુરશ્રી—“ માઈ સાસરું આ કનકનગરમાંજ છે. મેં ગયા. માહ વદ ૭ ના રોજ દીક્ષા લીધી છે. મને પાછળની વાત સંભારતાં. ધણુંજ દુઃખ થાય છે. વાત કરવા જેવો પ્રસંગ આવશે તો કરીશ. કરેલા કામનો પરતાવો કરે હવે શું વળવાનું છે ? ”

દશરથલાલ—“ તમારે સંસારીપણાનાં સાસુ સસરા છે ? ”

ચતુરશ્રી—“ ના. ”

દશરથલાલ—“ સધવા અવસ્થામાં દીક્ષા લીધી હતી કે વિધવા અવસ્થામાં ? ”

ચતુરશ્રી—“ સધવા અવસ્થામાં દીક્ષા લીધી છે. ”

દશરથલાલ—“ત્યારે તો તમારા સંસારીપણના પતિ અહીં કનકનગરમાં જ રહેતા હશે ?”

ચતુરશ્રી—“પ્રભુ જાણે : તે ક્યાં હશે ?” એમ કહી છાતી ભરાઈ આવવાથી આગળ બોલી શક્યાં નહીં અને રડવા લાગ્યાં.

“મહારાજ ! રડશો નહીં, હવે તમને તરદી નહીં આપું.” એમ દિલાસો આપી ત્યાંથી દશરથલાલ ચાલતો થયો અને રમણિકલાલને મળ્યો. તેણે તેને સવિસ્તર હકીકત કહી. તે સાંભળી રમણિકલાલે કહ્યું “ભાઈ દશરથલાલ ! હવે આપણે તે સાધ્વીની ચાકરી કરવી જોઈએ. હું હવે ઠીક થયો છું, વળી ડૉક્ટરે પણ તમારા કહેવા પ્રમાણે ઘેર જવાનું કહ્યું છે માટે ચાકરી કરવામાં હરકત આવશે નહીં.”

દશરથલાલ—“સારવાર કરવા આવેલાં પેલાં માણસો જો અત્રે ડોકીની મદદ મળે તો પોતાના ગામ જવા માગે છે, કંટાળેલાં જણાય છે.”

રમણિકલાલ—“ભાઈ દશરથલાલ ! તમે મારી ઘણી ચાકરી ઉઠાવી તેના બદલો વાળવો તો ઘેર ગયો પણ ઉલટ હું તમને બીજી સારવારની ઉપાધિમાં નાખું છું તે હું વાજબી કરતો નથી એમ મને લાગે છે, પણ તેમ કર્યા વિના છુટકોજ નથી. મારી વિધવા ઇંછ માલિકા ગામમાં છે તેને કાગળ લખી તેડાવું. તે આવે એટલે આપણે ઘેર જઈએ.” એમ કહી કાગળ લખવા બેઠો. તે કાગળ લખી રહ્યા પછી બીજો પત્ર રસિકલાલના ઉપર લખી તે સાથે પેલી બળી ગયેલી વીરબાળાની છેવટની જીબાનીની નકલ ઉતારી બીડી. તે શીવાય બીજા પત્રો લખી ટપાલમાં રવાના કરાવી દીધા. પેલી સાધ્વીની સારવાર માટે ડૉક્ટરને મળી એક અઠવાડીયા માટે બે સારી બાઈ-ઓની ગોઠવણ કરી દીધી અને તેમની મદદમાં સાધ્વીને ખાવાપીવાની સવડ કરી આપવા માટે ગાંધારીથી આવેલી એક વિધવાને રોકી રાખી બાકી બીજાં માણસોને ગાંધારી જવાની રજા આપી.

ત્રણ ચાર દિવસ થયા કે રમણિકલાલનાં ઇંછ આવ્યાં. રમણિકલાલ ડૉક્ટરની રજા લઈ ઘેર ગયો પણ તેનું મન પેલી સાધ્વી

તરફ વધારે આકર્ષાયેલું રહ્યું. દશરથલાલ દિવસમાં બે વખત સાધ્વીની ખબર પુછવા જતો અને પાસે બેસી તેમને ધીરજ આપતો.

આપરેશનથી સાધ્વીને એકદમ સાંઝ થવા લાગ્યું. દશરથલાલની સાથે જીવ મળવાથી એક સાંજે સાધ્વીએ દશરથલાલને પુછ્યું “ભાઈ દશરથલાલ ! ન્યારથી હું અત્રે આવી છું ત્યારથી તમને રોજ અહીંયાં જોઉં છું. વળી હાલમાં તો મારી સારવારનું કામ પણ તમે ઉપાડી લીધું છે. શું તમે અત્રે દવાખાનામાં રહો છો ?”

દશરથલાલે જવાબ આપ્યો “ ના, હું દવાખાનામાં રહેતો નથી, પણ મારા એક મિત્ર અહીં ઘણા લાંબા વખતથી દરદી તરીકે હતા, મરી નય તેવી અસાધ્ય સ્થિતિ થઈ હતી પણ ડૉક્ટરની દવા અને સારવારથી ધર્મપસાયે સાંઝ થયું. તેની ચાકરી કરવા હું અહીંયાં રહેતો હતો, તે હમણાં થોડા દિવસથીજ ઘેરે ગયા છે અને તેમની બલામણુથી હું તમારી સારવારમાં રોકાયો છું, તેથી અત્રે વારંવાર આવવું થાય છે.”

ચતુરશ્રીએ પુછ્યું “ તે તમારા મિત્રનું નામ શું ? ”

દશરથલાલે જવાબ આપ્યો “ તેમણે નામ કહેવાની ના પાડી છે. એટલે લાચારીથી નામ આપી શકતો નથી.”

ચતુરશ્રી—“ તે હાલ ક્યાં છે ? ”

દશરથલાલ—“ તે અહિંયાંજ તેમને ઘેર છે.”

ચતુરશ્રી—“ તેમનું ઘર ક્યાં આવ્યું ? ”

દશરથલાલ—“ તે પણ કહેવાની મને ના પાડી છે.”

ચતુરશ્રી—“ તે શું કરે છે ? ”

દશરથલાલ—તે તો મેં તમને કહ્યું તેમ માંદા હતા અને હૉસ્પિટલમાંજ હતા. તેમની જોડેજ હું રહેતો હતો, તે હવે તેમની ફક્ત આવવાથી અને ડૉક્ટરે ઘેર જવાની રજા આપવાથી પોતાને ઘેર ગયા છે અને હવે તમારી ચાકરી કરવા તેમણે મને કહેલું છે.”

ચતુરશ્રી—“ હવે તો તમારા મિત્રની તબીબત સારી છે ને ? ”

દશરથલાલ—“હા, હવે તો ઘણીજ સારી છે.”

આ શબ્દો સાંભળી ચતુરશ્રીના મુખ ઉપર તેજ આવી, આનંદ છવાઇ રહ્યો, “ખરેખર એજ હશે. પ્રભુએ દયા કરી બચાવ્યા,” એમ મનમાં હરખાતી ચતુરશ્રી બોલી “પણ બાઈ દશરથલાલ ! તે મને અત્રે મળવા આવી શકે ?”

દશરથલાલ—“હા, શા માટે નહીં ? તમારા માટે તો એટલી બધી ડોક્ટરને બલામણુ કરી છે કે તમને જરા પણ તકલીફ પડે નહીં. ખાસ બે બાઇઓ તમારી સારવાર માટે ડોક્ટરે રાખી છે. પણ હવે તમારી તબીબત કેવી છે ?”

ચતુરશ્રી—“મને હવે પહેલાં કરતાં ઘણું સારું છે, દરદ તદ્દન મટવા આવ્યું છે અને તબીબત પણ સારી રહે છે.”

દશરથલાલ—“પૂરો આરામ થયા પછી ક્યાં જશો ?”

ચતુરશ્રી—“પછી તો જ્યાં નસીબ લઈ જાય ત્યાં.”

દશરથલાલ—“આમ કેમ બોલો છો ?”

ચતુરશ્રી—“તેવું બોલવા જેવું મેં આ કમનસીબ સ્ત્રીએ કામ કરેલું છે માટે બોલું છું” એ શબ્દોની સાથેજ આંખો અશ્રુમય બની.

દશરથલાલ—“આમ ન કચવાઓ, મારા મિત્રનો સ્વભાવ એવો છે કે તે કોઇની પણ ચાકરી કરી છુટે છે, હોસ્પીટલમાંથી છુટ્યા પછી પણ તમને દુઃખી અવસ્થામાં નહીં રહેવા દે. માટે કચવાશો નહીં. પણ સંસારીપણામાં તમે ક્યાં પરણ્યાં હતાં ?”

ચતુરશ્રી—“નામ દઇ ઓળખાણુ કરાવ્યાથી શો ફાયદો છે !”

દશરથલાલ—“કેમ ? ઓળખાણુ પણ એક રત્નની ખાણ છે.”

ચતુરશ્રી—“ઓળખાણુ નીકળે તો તમારા મિત્ર મારી માગણીનો સ્વીકાર કરી શકશે ?”

દશરથલાલ—“વાહ ! શા માટે નહીં કરે. ઓળખાણુ વગર અત્યારે મદદ કરે છે તો પછી ઓળખાણુ નીકળે તો વધારે મદદ કરે એમાં શું આશ્ચર્ય ? પણ તમે મારા એક પ્રશ્નનો જવાબ ખાઈ ગયાં.”

ચતુરશ્રી—“ક્યા પ્રશ્નનો?”

દશરથલાલ—“આરામ થયા પછી ક્યાં જશો તે પ્રશ્નનો.”

ચતુરશ્રી—“વાહ! મેં સાફ જણાવી દીધું છે કે ત્યાં નસીબ લઈ જાય ત્યાં. શું તે જવાબ ન કહેવાય?”

દશરથલાલ—“તે તો બોલવાની એક સામાન્ય રીત છે.”

ચતુરશ્રી—“હું ખરું કહું છું, મેં ઉદ્ધતાઈ કરી દીક્ષા લીધી, હવે પસ્તાઈ છું, અત્યાર સુધી મને વિચાર કરવાનું સુઝતું નહોતું પણ તમે તમારા મિત્રની સુખશાતાના સારા સમાચાર કહ્યા ત્યારથી અમુક દિશામાં જવું એટલું તો નક્કી કર્યું છે. પણ હવે તે દિશામાં શી રીતે જવું તે માટે મુંઝાઈ છું. તે તોડ તમારા મિત્ર ધારે તો કાઢી આપે એમ માઈ મન સાક્ષી પૂરી રહ્યું છે. બાઈ દશરથલાલ! તમારા મિત્ર પરણેલા છે કે કુંવારા છે?”

દશરથલાલ—“પરણેલા તો હતા પણ.....”

ચતુરશ્રી—“પણ કહી કેમ અટકી ગયા?”

દશરથલાલ—“પણ બૈરાં દેખાતાં નથી. હોય તો આટલા બધા મંદવાડમાં ચાકરી કરવા કેમ ન આવે?”

ચતુરશ્રી—“તે ક્યાં ગયાં છે તેની ખબર છે?”

દશરથલાલ—“એક દિવસ કોઈની આગળ મારા મિત્ર કહેતા હતા કે પત્નીએ તો દીક્ષા લીધી છે.”

દશરથલાલના આ શબ્દોથી ચતુરશ્રીને સોએ સો ટકા ખાત્રી થઈ કે જરૂર તે તેમના સંસારીપણાના પતિ રમણિકલાલ. તેમને મળવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ આવી. જો રમણિકલાલ પત્ની તરીકે પાછી સ્વીકારવા તૈયાર થાય તો સાધ્વી વેશ છોડી તેમની સાથે રહેવું અને કરેલી ભૂલની માફી માગવી એવો વિચાર કરવા લાગી. આવા વિચારથી ઉદ્ભવતી આનંદદાયક આશાનાં કિરણો તેના મુખ ઉપર પ્રકાશ મારવા લાગ્યાં. આ જોઈ દશરથલાલે પ્રશ્ન કર્યો “કેમ મહારાજ! મનથી જરા જરા હસવા લાગ્યાં?”

ચતુરશ્રી—“ભાઈ દશરથલાલ ! હર્ષ થવાનાં ત્રણ કારણો ભેગાં થયાં છે. એક કારણ તો એ કે જે વસ્તુ નષ્ટ થયાની ધાસ્તી હતી તે કાયમ છે, બીજું કારણ એ કે જે વસ્તુ મેળવવી મુશ્કેલ હતી તે સહેલી થઈ પડી છે, અને ત્રીજું કારણ એ કે મારો રોગ હવે મટતો જાય છે, દિવસે દિવસે સારો આરામ થતો જાય છે. માટે મનથી આનંદ થાય છે. હવે આ આનંદમાં જરા ન્યૂનતા રહેલી છે, તે ન્યૂનતા તમારા મિત્ર મને મળવા આવે કે નિકળી જાય. તે જો મારી માગણીનો સ્વીકાર કરે તો હું આ માંદગીના બીજાનેથી ઉઠી સીધી તેમને ઘેર જાઉં અને આ સાધ્વીનાં કપડાં ઉતારી તેમની પત્નીનાં કપડાં ધારણ કરું. કેમ દશરથલાલ ! તારા પ્રશ્નના મારા જવાબનો ખુલાસો સમજાયો ? જ્યાં સુધી તે મને નથી મળ્યા ત્યાં સુધી ક્યાં જવાનું છે તે શી રીતે નક્કી થાય ? તમે તમારા મિત્રનું નામ દઈ ઓળખાણ આપતા નથી પરંતુ હવે બીજી દરેક તમારી વાત ઉપરથી મને ચોક્કસ ખાતરી થાય છે કે તમારા મિત્રનું નામ રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી છે. તે મને ઓળખી ગયા છે તેથીજ નામ જણાવવાની તમને ના પાડી છે. તેમને સંદેશો કહેજો કે ‘હું આ સાધ્વી વેશ છોડી ફરી તમારી આસાંકિત પત્ની તરીકે જોડાવા માગું છું. તમને સુખ શાતામાં જાણી મને ધણોજ આનંદ થયો છે અને છુપી રીતે મારી સારવાર કરી રહ્યા છો તેનો બદલો હું જીવીશ ત્યાં સુધી વાળીશ. પ્રથમના જેવી મૂર્ખાઈ નહીં કરું’ આટલો મારો સંદેશો તમારા મિત્ર રમણિકલાલને કહેજો. બૂલશો નહીં, અને તેનો જરૂર જવાબ લાવશો.”

દશરથલાલ—“મહારાજ ! તમે કહો છો તેમજ છે, તમારો સંદેશો જરૂર તેમને કહીશ, જવાબ આપશે તે લેતો આવીશ.”

ચતુરશ્રી—“તે સંદેશાની સાથે એટલું પણ કહેજો કે શા માટે મળવા આવતા નથી તેનો ખુલાસો જરૂર પુછીને લાવજો.”

આ પ્રમાણે વાત કરી સંદેશો લઈ દશરથલાલ ત્યાંથી ઉઠીને પરભારો રાત્રે રમણિકલાલને ઘેર ગયો અને બનેલી વાત જાહેર કરી,

સંદેશો અક્ષરે અક્ષર કહી સંભળાવ્યો. આ પ્રમાણે સાધ્વી થયેલી પત્નીના દુઃખનો અને પસ્તાવાનો હેવાલ સાંભળી રમણિકલાલની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. વેશ છોડી પાછી પત્ની તરીકે જોડાવવાની ઇચ્છા જણાવ્યાથી રમણિકલાલનું મન તે તરફ ખેંચાયું. તેને હવે શારીરિક દુઃખની સાથે માનસિક દુઃખ કરાવી પીડા આપવી ઠીક લાગી નહીં, તેથી તેણે દશરથલાલને કહ્યું “તમે સવારે હૉસ્પીટલમાં તેમની પાસે જાઓ ત્યારે તેમને કહેજો કે ‘તમારી માગણીનો સ્વીકાર કરવામાં આવશે, અને હું તમને જરૂર મળીશ.’ હવે મારી ઝોળખાણ કરાવવા હરકત નથી. તે બધું જાણી ગયાં છે.”

દશરથલાલ—“મેં તો તમારી સૂચના પ્રમાણે કેટલીક વાત અદ્દર ઉડાવી હતી પણ તેમણે તો બીજા રસ્તે બીજા પ્રશ્નો કરી હકીકત જાણી લીધી. એટલે હવે ઝોળખાણ કરાવવી બાકી રહી નથી.”

રમણિકલાલ—“તે સાધુના ભરમાવ્યાથી ઉપાશ્રયમાં જવા લાગી, સાધ્વીઓએ દીક્ષા લેવા માટે ભોળવી, માબાપે ટેકા આપ્યો અને વળી માબાપને પૈસાની લાલચ મળી તેથી તે સાધ્વી થઈ. બાપ મારી સંમતિનો કાગળ પણ લખ ગયો હતો. સાધ્વી થયા પછી દુઃખ પડ્યું હશે, સાધ્વીઓની ચાકરી ઉઠાવી થાકી ગઈ હશે, ટુંકારા અને ગાળો ખમવી પડી હશે, ગુરૂએ કાઠી મુકી હશે, પરિણામે પસ્તાવો થયો હશે, આ કારણથી સંસારમાં પાછા આવવાની ઇચ્છા થવી જોઈએ. ઘેર આવશે એટલે બધી હકીકત જાણવામાં આવશે.”

દશરથલાલ—“ભાઈ રમણિકલાલ ! હાલ તો તેમને એવો પસ્તાવો થાય છે કે વાત કરતાં કરતાં તે રડી પડે છે.”

રમણિકલાલ—“મેં વિચાર એવો કર્યો છે કે તમે કાલે સવારે ત્યાં જાઓ અને હું નવ વાગ્યાના શુમારે ત્યાં આવીશ અને ડોક્ટરને મળીશ. હવે તેમને આરામ થવા આવ્યો હશે, માટે જો ડોક્ટર ઘેર લાવવાની સલાહ આપશે તો સાંજે ઘેર લેતા આવીશું. ઘેર લાવવાની વાત તેમના આગળ જણાવશે નહીં. તે વાત હું આવીને કરીશ.”

દશરથલાલ—“હું તમારી રાહ જોતો તેમની પાસે બેસીશ. તેમને કહીશ કે તે હમણાં મળવા આવશે. હું હવે જાઉં છું” એમ કહી દશરથલાલ પોતાને ત્યાં વિદાય થયો.

ચતુરશ્રીનું મન તેના પતિ રમણિકલાલમાં લીન થઈ ગયું. જરૂર સ્વીકાર કરશે એમ તેનું મન કબુલ કરતું હતું. દશરથલાલની વાતથી તેનામાં અજબ નૂર આવવા લાગ્યું, દવા વિના લોહી ચડવા માંડ્યું, ચિતાથી ધ્રુમ થયેલું માથું ઉતરી ગયું, હવે દશરથલાલ શો સંદેશો લાવે છે તેટલાજ ઉપર તેનું લાવી અવલંબીને રહેલું હતું. આવા વિચારમાં ને વિચારમાં તે નિદ્રાવશ થઈ.

બીજે દિવસે સવારે દશરથલાલ સાંધવી પાસે ગયો. તેને જોઈને તે સાંધવી આતૂરતાથી પુછવા લાગી “લાઈ થુલ સમાચાર લાવ્યા છોને?”

દશરથલાલ—“હા મહારાજ! તેમણે કહ્યું છે કે તમારી માગ-ણીનો સ્વીકાર જરૂર કરીશ. હમણાં થોડા વખત પછી તે તમને મળવા તમારી પાસે અહીં આવશે.”

ચતુરશ્રી—“જરૂર આવશે?”

દશરથલાલ—“હા મહારાજ! જરૂર આવશે.”

ચતુરશ્રી—“હવે તમે મને મહારાજ શબ્દ વાપરવો છોડી દો.”

દશરથલાલ—“ન્યાં સુધી તમારા શરીર ઉપર આ પીળો કપડો છે ત્યાં સુધી મહારાજ શબ્દ વાપરવો જોઈએ, ન્યારે સંસારી વેશમાં મારા મિત્ર રમણિકલાલને ઘેર આવશે ત્યારે તમે કહેશો તે નામથી તમને બોલાવીશ.”

ચતુરશ્રી—“મારું દરદ આજે પૂરેપૂરું મટી ગયું છે. તમારા જવાબથી મને અનહદ આનંદ થયો છે.”

રમણિકલાલ ઘેરથી નીકળ્યો. જે ડૉક્ટરની સારવાર નીચે સાંધવી હતી તે ડૉક્ટરને મળ્યો. તે બંને સહાધ્યાયી હતા, રમણિકલાલે સાંધવીની બધી વાત જણાવી અને કહ્યું કે “હવે તેને ઘેર લઈ જાઉં છું અને આ પીળાં કપડાં ઉતારી નાખું છું.” ડૉક્ટર આ સાંભળી હસી કહેવા

લાગ્યો “ચાલો હું પણ તમારી સાથે આવું છું, હવે તેને ઘેર લઇ જવી હોય તો સુખેથી ઘેર લઇ જાઓ. ડ્રેસીંગ કરવાની જરૂર નથી.” એમ સલાહ આપી તે બંને સાધ્વીના ઓરડામાં ગયા.

રમણિકલાલ મોં ઠાવકું રાખી સાધ્વીની સામું જોઇ હાથ જોડી મીડી મસ્કરીમાં બોલ્યો “કેમ છે મહારાજ સાહેબ! શાતા છે ને?”

રમણિકલાલને જોતાંજ સાધ્વીની આંખમાં હર્ષનાં આંસુ ભરાઇ આવ્યાં. તે જોઇ ડૉક્ટર કહેવા લાગ્યો “રમણિકલાલ તમને વંદના કરવા આવે અને તમે આમ કરો તે સાઈ કહેવાય? તમારે હવે ઘેર જવું હોય તો રજા છે. રમણિકલાલ તેડવા માટે આવ્યા છે, તે મારા બાળમિત્ર છે, હવે ઉપાશ્રયમાં જવું છે કે રમણિકલાલના ઘરમાં?”

ચતુરશ્રી આંખો સાફ કરી સ્વસ્થ થઇ જરા હસતા મુખે બોલી “ઉપાશ્રયમાં જઈ ધરાઈ આવી, હવે તો તમારા મિત્ર ઘેર લઇ જાય તો જુનો સંબંધ તાજો કરવાને ધાઈ છું અને તેનુંજ ચિન્તવન કરી રહી છું. આખી રાત તેજ ચિન્તવનમાંજ ગાળી છે.”

ડૉક્ટર—“મારા મિત્ર તો ક્યારના લઇ જવાને તૈયાર છે, પણ તમારી ઇચ્છા જાણવા માગે છે.”

ચતુરશ્રી—“મેં તો મારી ઇચ્છા તેમના મિત્ર દશરથલાલને ક્યારની જણાવી છે.”

ડૉક્ટર—“ત્યારે હવે આ પીજો કપડો ક્યારે કેરો મુકશો?”

ચતુરશ્રી—“તમારા મિત્ર મુકાવે ત્યારે, પણ તેને બદલે બીજાં કપડાં જોઇએ તે હું ક્યાંથી લાવું?”

ડૉક્ટર—“તેની ચિંતા તમે શું કરવા કરો છો? તે ચિંતા તો કપડાં બદલાવનારને હોય.”

રમણિકલાલ—“હમણાં ઘેર જઇ કપડાં મોકલાવું છું. સાંજે હું મોટર લઇ તેડવા આવીશ. આપણે સાથે ઘેર જઇશું.” આમ નક્કી કરી ત્યાંથી બંને જણ વિદાય થયા. રમણિકલાલ ઘેર જઇ માણસ સાથે બહેરવા જેટલાં કપડાં હૉસ્પીટલમાં મોકલી આપ્યાં.

ચતુરશ્રીએ સાધ્વીનાં કપડાં ઉતારી સંસારીપણાનાં કપડાં પહેરી લીધાં અને પાછાં ચતુરાબાઇ બની ગયાં. અને દીક્ષા વખતે

“ હે ચતુર સદ્ગુણી સુંદરી ! આ ભક્તિ ક્યાંથી આદરી ?
વૈરાગ્ય માર્ગે સંચરી સંસાર શું ગઇ વિસરી ?
સ્વામીનો ભક્તિ સ્વાર્મોસેવા સ્વાર્મો નિજ સુખ માનવું,
સ્ત્રીને પતિ સાક્ષાત દેવા શાસ્ત્ર વાણી આ ખરી. ”

એવી તેમના માટે જે પત્રિકા છપાઇને બહાર પડી હતી તેમાં પ્રકટ કરેલી શીખામણનો સ્વીકાર કર્યો.

સાંજે રમણિકલાલ સારી મોટર લઇ હોસ્પીટલમાં ગયો, ચતુરાબાઇ વરસાદની માફક રાહ જોઇ રહી હતી, રમણિકલાલને દેખી શર-માઇને હશી પડી, જુનો સંબંધ તાજે કર્યો, પત્ની તરીકે રમણિકલાલની જોડે મોટરમાં બિરાજમાન થઇ ગઇ અને પેલી સારવાર માટે રહેલી ગાંધારીવાળી બાઇને સાથે લઇ તેઓ ઘેર ગયાં.

નીચે ઘરના એક હવાવાળા ઓરડામાં ચતુરા માટે પાટીવાળા ખાટલા ઉપર બિછાવું પાથરી દરદીને જોઇતી સઘળી સામગ્રીઓ તૈયાર રાખવામાં આવી હતી. ચતુરાને બારણામાં આવતી દેખી ફઇબા ધણું ખુશી થયાં. ચતુરા ઘરમાં આવીને તૈયાર રાખેલા ખાટલા ઉપર બેઠી. ફઇબાએ ખુશીના સમાચાર પુછ્યા. સાથે આવેલાં ગાંધારી ગામવાળાં બાઇ તો ફઇબાને ઓળખીતાં નીકળ્યાં. થોડી વાર પછી ફઇબા પેલી બાઇને લઈ દેરે દર્શન કરાવવા ગયાં કે ચતુરાએ ઘરનું બારણું આંધું કરવા રમણિકલાલને સૂચના આપી. રમણિકલાલ વાતનો ભેદ સમજ્યો. પણ જાણી જોઈ તેણે અજાણતા બતાવી. આ વખતે ચતુરા ટકીઆના ટેકણે ખાટલા ઉપર બેઠી હતી. રમણિકલાલ બારણું બંધ કરી તેની પાસે બેઠો અને ચતુરાનો હાથ લઇ પોતાના હૃદય સાથે દબાવ્યો. ચતુરાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું અને રમણિકલાલના ખોળામાં માથું મુકી ચતુરા ખૂબ રડવા લાગી.

રમણિકલાલે કહ્યું “હમણાં ફઇબા ને પેલાં દીવાળીબાઇ આવશે.”

ચતુરા—“મને હવે રડીને માફ હૃદય ખાલી કરવા દો, મારી જૂલો માફ કરો, હું હવે તમારો એક બોલ પણ ઉથાપીશ નહીં. તમારા મંદવાડ વખતે દીક્ષા લઇ તમારી દરકાર ન કરી અને મારા મંદવાડ વખતે તમે મારી ચાકરી કરવા લાગ્યા. આ મારાં પાપ શી રીતે ધોવાશે અને તમારા ઉપકારનો બદલો વળશે ? ”

રમણિકલાલ—“ચતુરા ! આમ ન કર ! આથી વધારે દુઃખ થાય.”

ચતુરા—“ મને રડી લેવા દો, આથી માફ દુઃખ ઓછું થાય છે. જ્યારથી તમારું નામ સાંભળ્યું છે ત્યારથી માફ દુઃખ મટી ગયું છે. મને રડવા દો, રોકશો નહીં. ” એમ આગ્રહ કરી નીચું માથું રાખી રમણિકલાલના ગળામાં બે હાથ ભરાવ્યા. રમણિકલાલની આંખમાં પણ આંસુ ભરાયાં. થોડી વાર થઇ કે ધીમે રહી ચતુરા પોતાનું કોમળ મુખ ઉંચું કરી વક્ર નજરે રમણિકલાલની સામું જોવાની તૈયારી કરતી હતી એટલામાં તો રમણિકલાલના અધરની અધીરાઈ ખુટી ગઈ. આવા અધીરા બનેલા અધરથી આવેલી તકનો લાભ લેવાઈ ગયો. ચતુરા રોમાંચ બની અધરસનું પાન કરી મંદહાસ્યયુક્ત દષ્ટિ મેળવી શરમાઇ ગઇ અને બંનેના કપોલ સાથે જોડાઈ ગયા કે રમણિકલાલે તેના વાંસા ઉપર મંદમંદ હાથ ફેરવી ધીમે રહી કહ્યું “ આતું ગાઢ આલિંગન તે ક્યાં સુધી ? ”

ચતુરા—“ જ્યાં સુધી મન કહેશે ત્યાં સુધી. ”

આમ આનંદ કરે છે એટલામાં બહારનાં કમાડ ખખડયાં કે ચતુરા છુટી પડી. રમણિકલાલે ઉઠીને કમાડ ઉઘાડીને જોયું તો કોમળ નહોતું, પાછાં બંધ કરી રમણિકલાલ ખાટલા ઉપર આવીને બેઠો ને પુછ્યું “ અત્યારે તારે માટે દુધ કે કાંજ બનાવવાની છે ? ”

ચતુરા—“ ફર્યા આવીને દુધ બનાવી આપશે, મારે માટે તમે ઘણીજ કાળજી કરો છો. પણ તમે બહુજ જખરા લાગો છો. તમારા જેટલી મને ધીરજ ન રહે. છાની રીતે મિત્રદ્વારાએ ખૂબ મદદ કરી સારવાર કરી, પણ મળવાની ઇતેન્નરી બતાવી નહીં. મને ખબર

પડી એટલે મેં તો તરતજ સંદેશો મોકલ્યો. મારા સંદેશાનો જવાબ મને મળતાંજ મારા શરીરમાં પાંચશેર લોહી ચડી ગયું હશે.”

રમણિકલાલ—“તારાં માબાપને સમાચાર આપવાની મરજી છે?”

ચતુરા—“મારે તો તેમનું મેં જોવું નથી. એક દિવસ મા આવી હતી તે ઉલટી સૌને લડી મને રોવરાવી ગઇ.”

રમણિકલાલ—“પણ તે તો કર્મનો દોષ ! કોઇ ધારતું હતું કે હું મંદવાડમાંથી બેઠો થઇશ અને આપણે બે આમ ભેગાં થઇશું ? હું તો જાણે બીજા અવતારે આવ્યો અને ફરી વાર પરણ્યો એવું લાગે છે ” એમ કહી ચતુરાનો હાથ જરા હાથમાં લઇ ખેંચ્યો કે ચતુરા આવેલી તકનો લાભ લઇ ખોળામાં માથું મુકી નિરાંતે છુટથી સુઇ ગઇ. આ જોઇ રમણિકલાલ બોલ્યો “ફક્ત આવશે તો મારાથી કે તારાથી એકદમ ઉદાશે નહીં અને શરમાવા જેવું થશે.”

ચતુરા—“એ તો ઉદાશે, તમારો હાથ ફરવાથી વીજળીની માફક મારામાં શક્તિ આવે છે તે સમજો છો ? જુઓ ! પહેલાં મારા હૃદયના ધમકારા ધણા મંદ ચાલતા હતા તે હવે ખરાખર ચાલે છે” એમ હકીકત કહી રમણિકલાલનો હાથ લઈ હૃદય ખતાવવા લાગી. રમણિકલાલ હૃદય ઉપર હાથ મુકી હાથે ખાંધેલી રીસ્ટવૉચ તરફ નજર રાખી જરા વાર રાહ જોઈ દર્શાવે બોલ્યો “મને તો હજી તારું હૃદય જડતું નથી, પાંચ મીનીટથી ઘડીઆળમાં જોઇ રહ્યો છું પણ હૃદય જડવા વિના શી રીતે ધમકારા ગણું ?”

ચતુરા—“હૃદય તે એકદમ જણાતું હશે કે ? તે તો બહુ ખારીક તપાસ કરવાથી જડી આવે.”

રમણિકલાલ—“ચતુરા ! દીક્ષા લીધા પછી તારી ચતુરાઇમાં અજબ વધારો થયેલો જણાય છે.”

ચતુરા—“મેં તડકા છાંયડા જોયા, દુઃખ પડ્યું એટલે મારા સુખની કીંમત મને સમજાઈ અને તે સુખ અત્યારે ભોગવી રહી છું તેથી તમને કદાચ અમર્યાદા ભરેલું લાગેલું હશે; પતિપત્નીના સંબંધમાં

અમર્યાદા તે મર્યાદા ગણાય છે “પ્રેમ નહીં ત્યાં નેમ છે, નેમ નહીં ત્યાં પ્રેમ” એ વાક્ય યાદ કરો. આ તમારો હાથ મારા હૃદયનો સંદેશો તમારા હૃદયને પહોંચાડી રહ્યો છે કે મને મારી ભૂલોનો કેટલો બધો પશ્ચાતાપ થાય છે. આખી જીંદગીભર તમારા સુખે સુખી અને તમારા દુઃખે દુઃખી રહેવાને બંધાઉં છું. તમારા આત્માને પ્રસન્ન રાખવા અને તમારી આત્મા પાળવા મેં મારા જીવ સાથે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. આ મારા હૃદયનો સંદેશો તમારા હૃદયને પહોંચાડવા જે મને અત્યારે તક મળી છે તેથી મારી જાતને ભાગ્યશાળી માનું છું અને તેનો લાભ લઇ રહી છું.”

આ પ્રમાણે ચતુરા રમણિકલાલ આગળ પોતાનું હૃદય ખાલી કરી રહી છે એટલામાં ક્ષમ્યા બોલતાં બોલતાં બહારથી આવતાં સંભળાયાં કે તરતજ ચતુરાએ માથું ડેંચું કર્યું કે રમણિકલાલે પોતાનો પગ ઉઠાવી લઇ ઓસીકું મુકી દીધું અને જોડે બેસી રહ્યો. ક્ષમ્યા પારણું ઉઘાડી અંદર આવ્યાં અને બોલ્યાં “લાઇ રમણિકલાલ ! મને જરા વાર થઇ, દીવાળીબાઇને મોટા દેરે દર્શન કરાવ્યાં. ચતુરા માટે દુધ કરવું છે કે સાબુચોખ્ખાની કાંજ ?”

રમણિકલાલ—“અત્યારે દુધ આપવામાં આવે છે માટે શેર દુધ તૈયાર કરો. હવે મરચું અને તેલ શીવાય બધું ખાવાની છુટ આપી છે.”

ચતુરા—“ક્ષમ્યા ! હવે તો મારામાં શક્તિ આવી છે” એમ કહી ચતુરા ખાટલામાંથી ઉભી થઇ રસોડામાં ગઇ અને કહેવા લાગી “તમે રહેવા દો, હું મારા હાથે દુધ બનાવીશ.”

ક્ષમ્યા—“ચતુરા ! તું તો બધું ભૂલી ગઇ હઇશ. તમે સાધ્વીઓ તો તૈયાર રસોઇ ઉપર ધર્મલાભ દઇ હાજર થવાવાળાં રહ્યાં.”

ચતુરા—“હું તો સાધ્વી થઇને પસ્તાઈ. પુછો આ દીવાળીકાકીને બંધો વાંક મારી માનો અને કંચનશ્રી સાધ્વીનો છે. તેમણે મને ખરાબ કરી. સાધ્વીઓ પોતાની ચેલીઓને શું દુઃખ આપે છે !! હું તો જોઇને ત્રાસ પામી ગઇ. મેં જે છ માસ કાઢ્યા છે તેવા દુશ્મનને પણ ન આવજો. માંડે નસીબ એટલું સાંડે કે હોસ્પીટલમાં મેળાપ થયો.”

કૃષ્ણા—“હશે જે બન્યું તે ખરું પણ હવે મારા રમણિકલાલની સારી ચાકરી કરજો અને તેના શરીરની સંભાળ રાખજો. બાપનો સ્વ-ભાવ તો એવો સારો છે કે મરતાને મેર કહે નહીં. બાપ નોકરી ઉપર ચડે એટલે તમે સાથે જાઓ. સુખી રહો અને એકના અનેક થાઓ.”

કૃષ્ણાએ દુધ તૈયાર કરી ચતુરાને તથા રમણિકલાલને આપ્યું. રસોડું મોટું હોવાથી બધાં અંદર બેઠાં અને સાધુ સાધ્વીની વાતો કરતાં કરતાં ગાંધારીવાળા શશીકાંતની વાત નીકળી.

દીવાળીબાપ કહેવા લાગી “શશીકાંતની દીક્ષામાં તો મોટો ગળ્ળ થયો છે. તેની બૈરી પ્રભાવતીને તો ફાંસો ખાધને મરવાનો વખત આવ્યો છે. શું વાત કરીએ? શશીકાંતને દીક્ષા આપે ચાર માસ થયા, તે પહેલાં શશીકાંતને ૬ માસથી ચોથા વ્રતની બાધા હતી. હાલમાં તેની સ્ત્રી પ્રભાવતીને સારો દિવસ છે, પાંચ માસ થયા છે. લોકો તો ભાત ભાતની વાતો કરે છે, રાંડ છીનાળ હતી, વંદી ગયેલી હતી, શી ખબર તે બાપડીની શી દશા થશે?”

કૃષ્ણા—“વાત મળી, તમારા ગાંધારી ગામના શશીકાંતને અમારા માલીકા ગામમાં છુપી દીક્ષા આપવામાં આવી હતી, પણ ત્યાં તો એવી વાતો ચતી હતી કે તે છોકરો ખરાબ છે. બાધાઓ લઇને ભાગે છે અને મહારાજ પાસે આવવણ લે છે. બાપ તો બહુ સારી છે.”

દીવાળીબાપ—“તમે કહો છો તેમજ હશે. બાપમાં જરા પણ એવું અપવક્ષણ નથી. બાપએ બાધાઓ લઇ તોડી હોય અને બાપને માથે આવું કલંક લગાડતો હોય તો કોને ખબર? સાધુઓ અને સાધ્વીઓનો દહાડો ઉઠ્યો છે. લોકોનાં ધર ભાગે છે, કંચનશ્રી પોતાની ચેલીઓને ધણું દુઃખ આપે છે. જોયું જતું નથી. આ ચતુરાના નસીબે તો ઉત્તમશ્રી અને ચંદનશ્રી ચાકરી કરનાર મળી ગયાં એટલે ગાંધારીમાં રહી શક્યાં. વળી તેમનું નસીબ ખીલવાનું હશે તેથી તેમને મસા થયા અને દવાખાનામાં લાવ્યા અને અચાનક મેળાપ થયો. નસીબની ગતિ કોઈ કળી શકતું નથી.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

રસિકલાલ ઉપર ચોરીનો આરોપ.

સરિતા ગુમ થયાનો ભેદ.

(હરિગીત)

આકાશ નિર્મળ સ્વચ્છ જ્યાં નવ અબ્જ એક જણાય છે,
ધડો એકમાં વાદળ છવાઇ વૃષ્ટિ મોટી થાય છે,
દુનિયા તણા આ રંગ એવા પણ પળે પલટાય છે,
કુદરત તણી કૃતિ એવી છે કે કોઈથી ન કળાય છે—લેખક.

“ માલતી ! જરા ઉપર આવ ને ! ”

“ કેમ શું કામ છે ? ”

“ લે આજે એક પત્ર અપરિચિત મિત્રનો આવ્યો છે તે સાથે
એક દિલ ચોંકાવનારી જીભાનીની નકલ આવી છે, વાંચ ” એમ કહી
રસિકલાલે આવેલો પત્ર માલતીના હાથમાં મુક્યો.

કાગળ હાથમાં લઇ માલતી વાંચવા લાગી—

શાકમારકેટ પાસે—કનકનગર.

અષાઢ વદ ૧૧

ભાઈશ્રી રસિકલાલ સુંદરલાલ,

પરિચય વગર પત્ર લખવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે. હું આપને નામથી
ઓળખું છું અને કદાચ આપ પણ મને નામથી ઓળખતા હશે એમ હાલ
ચાલતા દીક્ષાના પ્રકરણ ઉપરથી કહી શકું છું. હોસ્પીટલમાં એક વીરબાળા
નામની બાઈ અર્ધદૃઢ જેવી સ્થિતિમાં આવેલી તે ગઈ કાલે હોસ્પીટલમાં
મરી ગયેલી. મરતી વખતની તેની જીભાની આપની સાથે સંબંધ ધરાવતી
હોવાથી તેમજ સરિતાનો ઉલ્લેખ પણ તેમાં કરેલો હોવાથી તેની નકલ આ
સાથે બીડું છું તે હું ધારું છું કે આપને ધણી ઉપયોગી થઈ પડશે. પત્ર
લખો તો ઉપરના સરનામે લખશો.

લી. આપનો,

રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવટી.

ઉપર પ્રમાણે પત્ર વાંચી વીરબાળાની મરણ વખતની જીબાની વાંચવા લાગી. વાંચતાં વાંચતાં આંખ અને કપાળ ઉપર ક્રોધ અને દિલગીરીની છાયા પડવા લાગી. “હવે તો આપણે કમર કસવી પડશે.” એમ કહી માલતીએ કાગળ ટેબલ ઉપર મુક્યો.

રસિકલાલ—“આ પત્ર લખનાર રમણિકલાલને ઓળખ્યા ?”

માલતી—“ના.”

રસિકલાલ—“પેલી ચતુરશ્રી સાધ્વીના પતિ, જેમણે તેમના સસરા ઉપર કટાક્ષમાં સંમતિપત્ર લખીને મોકલ્યો હતો તે.”

માલતી—“હા હા! હવે યાદ આવ્યા. પેલી પત્રિકાવાળી ચતુરના ધણી એમ કહેાને. પણ આ પત્ર માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. આપણને વખતસર અમુક સૂચના આપી છે. વીરબાળા અપાડ વદ ૧૦ ના રોજ દેવગત થઇ અને વદ ૧૧ ના રોજ પત્ર લખ્યો તે આજે વદ ૧૪ ના રોજ મળ્યો. વદ ૧૨ ના રોજ મળવો જોઇતો હતો. ટપાલમાં બે દિવસ લેટ થયો હોય એમ લાગે છે.”

રસિકલાલે ક્વર ઉપર પડેલી છાપો જોઇ કહ્યું “હા એમ લાગે છે, તારી શંકા ખરી છે. મોડો પણ મળ્યો તે ફીક થયું. ખરેખર આ પત્ર લખી તેમણે આપણા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. વીરબાળાની જીબાનીમાં ત્રણ મુદ્દા છે, એક તો વીરબાળાનો આપઘાત, બીજો મુદ્દો આપણે ત્યાં વીરબાળાએ મુકેલા દાગીના અને ત્રીજો મુદ્દો સરિતા ગુમ થયાની ચોંકાવનારી હકીકત.”

માલતી—“વીરબાળાના દાગીના તો કોરટમાં છે તેનું કેમ ?”

રસિકલાલ—“તેની હરકત નથી. જો ચાકર અને દાગીના પકડાયા ન હોત તો હરકત આવત. દાગીનાની ચોરી જેવી ચાકરે કરી તેવી આપણે પોલીસમાં ફરીઆદ આપી છે. ચોર અને મુદ્દા પકડાયા, મુદ્દા કોરટમાં છે, આપણી પાસે વીરબાળાના હાથની યાદી તથા તેની સહી છે એટલે તેની જરાપણ ચિંતા નથી. પણ મને તો મોટી ચિંતા સરિતા ગુમ થયાની થઇ પડી છે, તેની શી દશા હશે ?

પાછી ઘેર આવી છે કે શી રીતે તેનો તપાસ થવો જોઈએ. ચંદ્રકુમારને પુછવાથી સમજશે. આજે અપોરે હું ચંદ્રકુમારની ઑરીસમાં જઈ તેમની સલાહ મેળવી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને બોલાવી તેમની સલાહ લઈ તે જેમ કહેશે તે પ્રમાણે તજવીજ કરીશું.”

એ પ્રમાણે વાતચીત થયા પછી અપોરે કાગળો લઈ રસિકલાલ ચંદ્રકુમારની ઑરીસમાં ગયો, વીરબાળાના હાથની લખેલી યાદી પણ માથે રાખી. ચંદ્રકુમારને કાગળો વંચાવ્યા. તે વાંચી આશ્ચર્યચકિત થયો. સરિતાની હકીકત જાણી તેને રોષ વ્યાપી ગયો.

ચંદ્રકુમાર—“ ચાલો રસિકલાલ ! મેનેજર પાસે જઈએ અને તેમને તમામ હકીકત જણાવી તેમની સલાહ લઈએ. ” એમ કહી બંને મેનેજર પાસે ગયા. વાતની શરૂઆત કરી વીરબાળાની જુબાની વાંચી સાંભળાવી. તે સાંભળી મેનેજર ઘણો ગુસ્સે થયો અને તરતજ ટેલીફોન હાથમાં લીધો.

“ હેલો. મીસ્ટર મેક્કરસન છે કે ? ”

“ હા. શું કામ છે ? ”

“ ખાનગી કામ છે, ફોન ઉપર મોકલો. ”

“ કોણ ? ”

“ હું મેનેજર. તમે કોણ ? ”

“ મેક્કરસન, શું કામ છે ? ”

“ જલ્દી આવો. તમારા માટે તાજ સમાચાર, કાલે તમે મને જે ગુપ્ત વાત કરી હતી તેનો ભેદ આજે પ્રકટ થાય છે. ”

“ આવું છું. ”

“ બહુ સારું, તમારી રાહ જોઈ બેઠો છું. સાહેબજી. ” એમ ટેલીફોન કરી મેનેજરે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને મળવા બોલાવ્યો.

ચંદ્રકુમાર—“ અમારી પણ ઝેજ ઈચ્છા હતી. ”

મેનેજર—“ આવાં પરોપકારના કામમાં હમેશાં આત્મબળ કામ કરે છે તે તમે નથી જાણતા ? આમાંથી તો મેટો કેસ થશે. ત્યાંની

પોલીસે કાગળો બનાવવા માંડ્યા છે, મામલો ગંભીર થશે. પણ રસિકલાલ ! પેલા દાગીના તમારી પાસે છે ને ? ”

રસિકલાલ—“ તે દાગીના તે વીરબાળા મારી પાસે મુકી ગયેલી, મેં તીજેરીમાં મુકેલા પણ એક દિવસે મેં તીજેરી ઉઘાડેલી તે વખતે તે ડબ્બી હું બહાર બૂલી ગયો. નોકરના જોવામાં આવી અને છાની રીતે ઉપાડી નાસી ગયો. એ ત્રણ દિવસે તીજેરી ઉઘાડતાં અમને ખબર પડી. પોલીસમાં મેં ફરીઆદ અરજી આપી. તપાસ કરતાં તે દાગીના એક ચોકસીને ત્યાં વેચાયેલા તે પોલીસે પકડ્યા, નોકર હજી જેલમાં છે અને દાગીના યાદીમાં લખ્યા પ્રમાણે પોલીસના તાબે છે. કેસની મુદત પડેલી છે. ”

મેનેજર—“ તે દાગીનાની યાદી તે વીરબાળાના હાથની તમારી પાસે છેને ? ”

રસિકલાલ—“ હા, તે મારી પાસે છે. તેની નકલ ઉતારીને મેં અરજી સાથે આપેલી છે. ”

મેનેજર—“ ત્યારે તો કાંઈ હરકત જેવું નથી. ”

આમ વાત કરતા હતા એટલામાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો “ કેમ શા તાજ સમાચાર છે ? ”

રસિકલાલે મોઢેથી કેટલીક વાત કહી સંભાળાવી પેલો જુઆનીનો કાગળ તેમના હાથમાં મુક્યો. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર થોડીક લીટીઓ વાંચી કહેવા લાગ્યો “ મને ટેલીફોનમાં આ વાત જાણાવી હોત તો કાગળો બધા લેતો આવત. આજેજ મારા ઉપર આ સંબંધી કનકનગરની પોલીસનું લખાણ છે તેમાં વીરબાળાની જુઆનીની નકલ આવી છે. વળી પેલા ઉદયચંદ શેઠે એક ફરીઆદ આ રસિકલાલ ઉપર કરી છે જેના સંબંધી તમને ગઈ કાલે વાત કરી છે તે પણ સાથે લેતો આવત. ”

રસિકલાલ—“ મારા ઉપર ફરીઆદ શાની ? ”

ઈન્સ્પેક્ટર—“ મારી ઓફીસમાં તમે બંને આવો, ફરીઆદ અરજી વાંચી જુઓ, વીરબાળાની જુઆની તમારા ઉપયોગની છે. ”

મેનેજર—“તે વાત મને પસંદ પડી. માટે તમે બંને ત્યાં જાઓ. વધુ પોકળ બહાર લાવી પોલીસને મદદ કરી બદમાસોને શિક્ષા કરાવો.”

તેઓ તરતજ ત્યાંથી ઉઠીને પોલીસ કચેરીમાં ગયા. ઇન્સ્પેક્ટરે પોલીસ ઉપર આવેલા મુદ્દાના કાગળો રસિકલાલને વાંચવા આપ્યા. તેમાં તો મેનકા, પ્રાણલાલબાબુ, જયંતીલાલ, સરિતા અને બસંતી લાલના તાંત્રિક તપાસ કરવા તથા રસિકલાલ પાસે દાગીના છે તેનો કબજો મેળવવા ખાસ સૂચના કરેલી હતી. તે પછી રસિકલાલ પોતાના ઉપર થયેલી ફરીઆદ અરજી વાંચવા લાગ્યો.

મે. રા. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ !

મારે ત્યાં ચોરી થયાની ફરીઆદ આપને પ્રથમ આપેલી છે, તે સંબંધી તપાસ કરતાં મને ખાતરી થઈ છે કે તે ચોરી રસિકલાલ સુંદરલાલે કરેલી જણાય છે કારણકે તેમને ત્યાં તેમના નોકરે દાગીનાની ડબ્બીની ચોરી કરેલી તે બાબત તેમણે ફરીઆદ કરેલી અને દાગીના એક ચોકશીને ઘેરથી પકડા-યેલા તે આપના તાબામાં લીધેલા છે અને તેનો કેસ થયેલો છે એમ મારા બાલુવામાં આવ્યું છે. ચોકશીને ત્યાં દાગીનાની હકીકત, વજન, તથા મુદ્દા વીગેરે મેળવી જોતાં મારી યાદીમાં લખ્યા પ્રમાણે મળી રહે છે. માટે મારા દાગીના રસિકલાલને ત્યાં ક્યાંથી આવે તેનો આપ વિચાર કરશો. તેથી મને લાગે છે કે તેમણે ચોરી કરેલી હોવી જોઈએ માટે તેમને પકડી તપાસ કરવો જોઈએ. ભદ્રાપુરી અષાઢ વદ ૧૨

લી. ઉદયચંદ કરમચંદની સહી દા. પોતે.

ઉપર પ્રમાણે અરજી રસિકલાલ વાંચી રહ્યો કે ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું “આ વાત મેં મેનેજરને કરી હતી પણ આજે ત્યાંની પોલીસના આવેલા કાગળો અને વીરબાળાની જીબાની તેના ઉપર ઘણુંજ અજવાળું પાડે છે. તમારી પાસે ખુદ બાધના હાથનીજ યાદી છે?”

રસિકલાલ—“ખુદ બાધના હાથનીજ છે, તેની નકલ મેં મારી ફરીઆદ અરજી સાથેજ આપેલી છે. તેનો ધણી તેના ઉપર ત્રાસ વર્તાવતો, સદ્દારીઓ હતો, પૈસા ગુમાવી બેઠો હતો, તેથી બંરીન

દાગીના પણ પડાવી લીધેલા, દાગીના પાછા મળવાથી તે બિચારી મારી પાસે આવીને સાચવવા મુકી ગઇ અને તે દાગીનાની ડબ્બી અમારી મફલતથી તીજેરી બહાર રહી ગઇ અને ચાકર ચોરી ગયો. મેં ફરી-આદ કરી, દાગીના ચોકશીને ત્યાંથી પકડાયેલા છે તે તમારી આંશીસમાં છે અને કેસની મુદત પડી છે.”

આ પ્રમાણે સવિસ્તર હકીકત સાંભળી ઈન્સ્પેક્ટરે રસિકલાલની ચોરીના કેસના કાગળો કાઢી વીરબાળાની યાદીની નકલ વાંચી કહ્યું “ઉદયચંદે તમારા ઉપર ચોરીનો આરોપ મુક્યો છે તો તેને ખોટા પાડવા વીરબાળાના હાથની યાદી અને તેની પુષ્ટિમાં વીરબાળાની જુબાની ખસ છે.” એમ અભિપ્રાય જણાવી શંકા પડવાથી વિચારમાં પડ્યો.

ચંદ્રકુમાર—“કેમ હંડા વિચારમાં પડ્યા ?”

“વિચારમાં પડવા જેવું છે” એમ કહી બેલ વગાડી કારકુનને બોલાવ્યો અને ઉદયચંદની ચોરીની મૂળ ફરીઆદ, તથા રસિકલાલને ત્યાં દાગીનાની ડબ્બીની થયેલી ચોરીની ફરીઆદ તથા ચોકશીને ત્યાંથી મળી આવેલા દાગીના તથા કાગળો મંગાવ્યા. કારકુન તે કાગળો અને દાગીના લઇને આવ્યો. ઉદયચંદે લખાવેલું દાગીનાનું લીસ્ટ કાઢ્યું તેમાં પણ આઠ બંગદીઓ, એક ગળાનો નેકલેસ, બે નક્કર કડાં, ચાર દોરા, અને એક લોકેટ વાંચવામાં આવ્યાં. વીરબાળાની યાદીમાં પણ તેજ દાગીના બતાવ્યા હતા અને તે સાથે વજન પણ મેળવતાં મળી રહ્યું.

આ ઉપરથી ઈન્સ્પેક્ટરને શંકા થઈ કે જરૂર આ ચોરી કરનાર વીરબાળાનો ધણી હોવો જોઈએ એમ આ કાગળો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. વીરબાળાના ધણીનો વધુ તપાસ કરવા માટે હું કનકનગર સવિસ્તર હકીકત લખું છું. ત્યાંથી વધુ પૂરાવો આવેથી તમારા ઉપર મુકાયેલા આરોપના ખોટાપણા ઉપર વધુ અજવાળું પડશે. મારી ઇચ્છા એવી છે કે તમે વકીલની સલાહ લઇ તેના ઉપર બદનક્ષીની ફરીઆદ માંડો અને આબરૂની નુકસાનીનો દાવો પણ દાખલ કરો. સાધુઓના ઝગડાની ધર્માંથી ખોટા આરોપ મુક્યા છે વીગેરે બનેલી હકીકત જણાવો.

તમારા બચાવ માટે પૂરતા પૂરાવા છે. તેવા બદમાસોને જેલમાં મોકલવા જોઈએ. તમારા જેવા કેળવાયેલા અને શ્રીમંત સંભાવિત ગૃહસ્થ ઉપર ચોરીનો આરોપ મુકે તેનો અર્થ શા? તેવા લોકોને તો શિક્ષા થવીજ જોઈએ.”

આ પછી સરિતાની વાત નીકળી. ઈન્સ્પેક્ટરને ઉપરની હકીકતથી તો ગુસ્સો થયો હતો તેમાં સરિતાની હકીકત સાંભળી કે તે વધારે ગુસ્સે થયો અને જણાવ્યું, “હું છુપી પોલીસ દ્વારા કામ લઉં છું. હું તમને મદદમાં એક પોલીસનો માણસ આપું છું. જ્યાં જ્યાં તપાસ કરવો હોય ત્યાં કરો. પોલીસનો માણસ જોડે હોવાથી તમને બીજા સ્થળોએ પોલીસ મદદ કરશે. પેલી મેનકા, જ્યંતીલાલ, પ્રાણુલાલ વીગેરે માટે ત્યાંની પોલીસનો તપાસ ચાલુ છે. તેમની સૂચના પ્રમાણે અમે પણ અમારા જીલ્લામાં ખબર આપી દીધી છે. તમે લોકોને અમને આ પ્રમાણે મદદ કરો તો હમણાં એવા ગુન્હેગારોને જેલમાં પધરાવી દઈએ. પેપરમાં તમારા લોકોની હકીકત વંચાવી સાંભળું છું. કનકનગરની દીક્ષાના લવાડા સાંભળ્યા. તમે પણ સલા ભરી ઠીક ઠીક કર્યાં. જ્યારે એ પ્રમાણે સામા પડશે ત્યારે એવા સાધુઓ અને તેમના ઠગ ભક્તો સીધા થશે.”

આ પ્રમાણે વાત કરી ત્યાંથી બંને મિત્રો નીકળ્યા. ચંદ્રકુમાર પોતાની ઑફીસમાં ગયો અને રસિકલાલ પોતાને ઘેર ગયો. ઘેર જઈ સઘળી હકીકત માલતીને કહી.

માલતી—“આજે આપણે વાળુ કરી સાંજે ચંદ્રકુમારને લઈ અશ્વિનીકુમારને ત્યાં જઈએ, અને તેમની સલાહ બેસે તો પેલા બદમાસ ઉદ્ધવચંદ ઉપર બદનક્ષીની ફરીઆદ માંડીએ, અને સરિતા માટે શું ચગલાં ભરવાં તેની ગોઠવણુ કરીએ. મારો તો મીનજ ખશી ગયો છે.”

રસિકલાલ—“મારો પણ એજ વિચાર છે.”

આમ સલાહ મેળવી બંને વાળુ કરી સાંજે મોટરમાં ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં. અરઘો કલાક વાતચીત કરી ત્યાંથી ચંદ્રકુમાર અને સરલાને

સાથે લઈ અશ્વિનીકુમારને ત્યાં ગયાં. વરસાદ ઉઘડી ગયેલો હોવાથી અશ્વિનીકુમાર અને મહાશ્વેતા અગાશીમાં બેઠાં બેઠાં છાપાં વાંચતાં હતાં. તેમને દેખી બંને જાણે હર્ષ ભેર આવકાર આપી પુછ્યું “ ક્યાંથી અત્યારે બંને મિત્રો સળેડે પધાર્યા છો ?”

“આજે તો અમે ઘણાજ અગત્યના કામે અહીં આવ્યાં છીએ” એમ કહી માલતીએ વાત છેડી. રસિકલાલે અથથી ઇતિ સુધી બધી વાત કરી કાગળો વંચાવ્યા. મહાશ્વેતાનો પણ મિત્તજ ગયો અને અશ્વિનીકુમાર અભિપ્રાય આપે તે પહેલાં મહાશ્વેતા બોલી ઉઠી “ચોરીનો આરોપ મુકનાર ઉદયચંદ ઉપર ફેજદારી અને દીવાની બે ફરીઆદો કાલેજ દાખલ કરો અને લડો. ઉલટો ચોર કોટવાળને દંડે તે કેમ ખમાય ?”

“હું પણ એજ નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું.” એમ અભિપ્રાય આપી અશ્વિનીકુમાર દીવાનખાનામાં જઈ વકીલાતપત્રનાં બે ફોર્મ લાવી કહ્યું “ બાઈ રસિકલાલ ! તમે બંનેમાં સહી કરો. હું મારે કેસ લડીશ. આપણી પાસે સખળ પૂરાવા છે, એ ટોળીને સપડાવ્યા વિના છુટકો નથી. ધરમચંદ તો નરમ પડ્યા. હવે આવવા દો આ ઉદયચંદને.”

મહાશ્વેતા—“ચાલો એ કામ પટયું, હવે સરિતા સંબંધી શું કરવું ?”

માલતી—“મારી ઇચ્છા એવી છે કે આપણે ભગિનીસમાજ ભરવો અને આપણે કનકનગરમાં જૈનપરિષદ વખતે લોકમત કેળવવા જેવી હીલચાલ કરી હતી, તેવી આપણે અત્રે કરીએ.”

અશ્વિનીકુમાર—“એમ ઉતાવળ કરશો નહીં, પ્રથમ સરિતાનો તપાસ કરવા દો. ચંદ્રકુમાર અને સરલા બેનને સરિતાના મામાને ત્યાં બક્ષીપુર ગામે મોકલો. તે વિના ક્યા રસ્તે જવું તેની સમજણ પડશે નહીં. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરે પોલીસની પણ મદદ આપી છે એટલે તપાસ કરવો ફાવી શકશે. પણ ચંદ્રકુમાર ! તમારા પિતાશ્રીનો આ સંબંધી કાંઈ પત્રજ નથી ?”

ચંદ્રકુમાર—“ મારા ઉપર પત્ર તો હતો પણ તેમાં સરિતા સંબંધી કાંઈ ઉલ્લેખજ કરેલો નથી.”

અશ્વિનીકુમાર—“તમે બંને જરૂર તમારા પિતાશ્રીને મળી બક્ષીપુર જઈ બરાબર તપાસ કરી આવો. મારી ઇચ્છા એવી છે કે ચાર પાંચ દિવસની રજા લઈ ત્યાં ઉપડો.”

એ રીતે સલાહ મેળવી નિશ્ચય ઉપર આવી ટેબલ ઉપર આવેલી ચાને ધનસાફ આપી ત્યાંથી નીકળી તેઓ ચંદ્રકુમારને ત્યાં ગયાં અને ત્યાંથી કલ્યાણને સાથે લઈ રસિકલાલ અને માલતી પોતાને ઘેર આવ્યાં. મેનેજરની રજા મેળવી બીજા દિવસે સવારે ચંદ્રકુમાર અને સરલા પોલીસનો માણસ સાથે રાખી ટ્રેનમાં અમરાપુર ગયાં. ત્યાં જઈ ચંદ્રકુમારે તમામ હકીકત તેમના પિતા અવંતીલાલને કહી સંભળાવી.

અવંતીલાલ—“મેં અત્રેથી તેના મામાને ત્રણ ચાર કાગળો લખ્યા પણ જવાબ જ નથી.”

ચંદ્રકુમાર—“ત્યારે અમે કાલે બક્ષીપુર જઈ આવીએ?”

અવંતીલાલ—“જવાની જરૂર જેવું છે, મને શીકર થાય છે. કાલે જઈ આવો.”

એમ નિશ્ચય કરી બીજા દિવસે સવારે ૧૦ વાગે જમીને ચંદ્રકુમાર અને સરલા, પોલીસનો માણસ અને નોકર સાથે રાખી મોટરમાં બક્ષીપુર ગયાં. બપોરે ત્યાં પહોંચ્યાં. પુછતાં પુછતાં સરિતાના મામા કેસરીમલના ઘર આગળ જઈ ચંદ્રકુમારે પુછ્યું “કેસરીમલનું ઘર આને?”

તે સાંભળી અંદર બેઠેલી તેની વિધવા બેન નવલકુંવરે તરતજ જવાબ આપ્યો, “હા તેમનું ઘર આ, પણ તે તો બહારગામ ગયા છે. આવો અંદર, હું તેમની બેન છું. શું કામ છે?” એમ બોળ્યાં આપી શેત્રંગ પાથરી. તે બધાં અંદર જઈ બેઠાં. નવલકુંવરે પાણી લાવી આપી પુછ્યું “કેમ તમારે ક્યાં રહેવું?” ચંદ્રકુમારે જવાબ આપ્યો “અમારે અમરાપુર રહેવું, અમે તો તમારી ભાણી સરિતાનો તપાસ કરવા આવ્યા છીએ. તેની મા મરી ગયા પછી તે:

અમારે ત્યાં અમરાપુરમાં રહેતી હતી તે તમે જાણો છો. માના મરણ વખતે કાણે બેસવા પણ તમે તથા તમારા ભાઈ કેસરીમલ આવ્યા હતા. તે પછી સરિતા તમારે ત્યાં છોકરા છોકરીનાં લગ્ન વખતે આવેલી. તે પાછી અમરાપુર આવીજ નથી. માટે અમે જાતે ખબર કરવાં આવ્યાં છીએ. ”

આ સાંભળી નવલકુંવર આંસુ લાવી કહેવા લાગી “ ભાઈ તમને શું કહું ? સરિતાને એક બાઈ તથા ત્રણ ચાર ઓળખીતાની સોખત સાથે કુંદન ગામે જત્રાનો મેળો જેવા મોકલી હતી ત્યાંથી કોઈ ઉપાડી ગયું છે. હજુ સુધી પત્તો લાગતો નથી. તેના મામા ગામે ગામ રખડે છે. ”

ચંદ્રકુમાર—“શું કહો છો ? અમને કાગળ તો લખવો હતો ?”

નવલકુંવર—“ અમારા મનથી હમણાં જડશે, હમણાં જડશે, એમ કરતાં કરતાં બે ત્રણ મહીના થઈ ગયા. આવા માઠા સમાચાર તમને શું જણાવીએ ? ” એમ કહી નવલકુંવર ખૂબ રોવા લાગી. સરલાની આંખમાં પણ ઝળઝળાયાં ભરાયાં.

ચંદ્રકુમાર—“ તમે અમને આગળથી ખબર આપી હોત તો પોલીસને ખબર આપત અને તપાસ થાત. ”

નવલકુંવર—“ અમને ગરીબ માણસને સરકારી કામની શી ખબર પડે ? મારા ભાઈ કયા ગામ ગયા છે તેની પણ અમને માલમ નથી. ઘેરે હું એકલી છું. છોકરાં પણ મોસાળમાં છે. અમરાપુરથી કાગળ આવેલા પણ કોની પાસે જવાબ લખાવું ? ”

ચંદ્રકુમાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે અહીંયાં બેસવાથી વધુ માહિતી મળે તેમ નથી અને કાંઈ ભેદ જેવું જણાય છે, તેથી ત્યાંથી તેઓ રજા લઇને ઉઠ્યાં.

પ્રથમ તો તેમણે વીશી શોધી કાઢી જમી લીધું. પછી એક ઓરડામાં ચંદ્રકુમાર અને સરલા ખાટલા પર બેઠાં. બાજુની બારીમાંથી લીંબડાની ઘટામાં ગળાઈને ઠંડો પવન આવતો હતો. વરસાદ ઉઘડી ગયો હતો.

વીશીવાળો અને તેની સ્ત્રી કામમાંથી પરવારી રહ્યાં એટલે તેમની પાસે આવી બેઠાં. ઠંકુ પાણી લાવીને પાચું. થોડી વાત ચીત ચાલ્યા પછી ચંદ્રકુમારે વીશીવાળાને પુછ્યું “ભાઈ! તમે પેલા કેસરીમલને ઓળખો છો?”

વીશીવાળો—“પેલો આવક વાણીઓ છે તે ને? ઘરમાં એક નવલકુંવર નામની વિધવા બેન છે.”

ચંદ્રકુમાર—“હા તેજ. તે અહીંયાં શું ધંધો કરે છે? તેની આખર કેવી છે?”

વીશીવાળાએ આગળ પાછળ નજર કરી જવાબ આપ્યો “છોડીઓના પૈસા ખાય છે, પેલી નવલકુંવરને પાંચ હજાર રૂપીઆ લઘ એક ધરડાને પરણાવી હતી, બીજા વર્ષે રાંડી. એ તો એવું કામ કરતો આવ્યો છે, કસાઈથી ભુંડો પણ છે.”

ચંદ્રકુમાર—“તેને છોકરાં છે કે?”

વીશીવાળો—“એક છોકરો છે, ગયા વૈશાખ માસમાં સાટામાં છોડી આપી છોડી અને છોકરાને પરણાવ્યાં. બૈરી મરી ગઈ છે.”

ચંદ્રકુમાર—“એ લગ્ન વખતે કાંઈ બનાવ બન્યો હતો?”

વીશીવાળો—“લગ્ન વખતે કાંઈ બનાવ બન્યો નહોતો પણ તે પછી તેમને ત્યાં ભાણી આવી હતી તેનો પત્તો લાગતો નથી. એ તો એમ કહે છે કે ‘કાઈ ઉપાડી ગયું.’ પણ એ વાત અમારા માનવામાં આવતી નથી.”

ચંદ્રકુમાર—“તમારું શું માનવું છે?”

વીશીવાળો—“જુઓ કોઈને કહેશો નહીં. પેલા તમારા પીળાં લુગડાં પહેરી સાધુ અને સાધવણો આવે છે તેમને ચેલા અને ચેલીઓ જોઈએ છે. તેમને બીજું કાણુ આપે? કસાઈ જેવો હોય તે આપે. માટે અમને બેઠમ પડે છે કે તે છોડીને એવી રીતે પૈસા લઈને ચેલી કરવા આપેલી હશે. તમારે જો મૂળ શોધવું હોય તો એક આવક છે તે બધું જાણે છે તેને બોલાવું, તમે ચારે અહીં વીશીની અંદર

બેસજો, અમે બાળુના ઓરડામાં બેશી વાતો કરીશું તે તમને આ જાણીમાંથી સંભળાશે. તમારા જેવા આગળ તે વાત નહીં કરે.”

ચંદ્રકુમાર — “ ત્યારે તમે તેને બોલાવી લાવો તો ઠીક પડે.”

વીશીવાળો તેને તેડવા ગયો, ચારે જણુ ઓરડો બંધ કરીને બેઠાં. થોડી વારે તે તેને તેડીને આવ્યો. વીશીવાળાએ ચા મુકી અને તે બંને બેંચ ઉપર બેશી વાતો કરવા લાગ્યા. આડી અવળી વાતો કરી “ કેસરીમલ તો હમણું ઠીક પૈસાવાળો થયો છે. ધીરધારમાં ધણી સારી કમાણી જણાય છે.” એમ કહી વીશીવાળે કેસરીમલના પરાક્રમેની અને ધંધાની વાત છેડી.

પેલા શ્રાવકે જવાબ આપ્યો “ રહેવા દોને તેની વાત ? તે તો ઘાતકી છે ઘાતકી, માથું કાપી હાથ ન ધુવે તેવો છે, તેની બેન તથા બેનેવી મરી ગયાં એટલે તેની ભાણીને ઉપાડી લાવ્યો. તેનો વિચાર તો એવો કે તેની બેન નવલકુંવરની માફક ભાણીને પણ કોઈ ધરડા વરને પરણાવી પાંચ હજાર ગણી લઉં. પાકો ખટપટી છે એટલે ચોકડું પણ બેશી જાત અને પરણાવી દેત, પણ તેવામાં કોઈ સાધુ અને ચાર પાંચ પૈસાવાળા મળ્યા. તેમને ખબર પડી કે છોડી આમ વેચાય છે એટલે તે વચમાં પડ્યા અને કહ્યું કે ‘છોડીને આમ કુવામાં નાખી રંડાપો આપ્યા કરતાં આપને સાધુને, તેનો ભવ સુધરશે અને અમે તમારું મન મનવીશું.’ આ બાબત ખૂબ ભાંજગડ ચાલી, અને રૂપીઆ પાંચ હજાર લઈ છોડીને પેલા ભાંજગડ લાવનાર શેઠીઆનો સોંપી. આ છોડીને મુકવા માટે સાથે પેલી આપણા ગામનો ઉતાર મેનડો માલજીને મોકલી છે. પણ રસ્તામાં કાણ જાણે શું બન્યું કે તે શ્રાવક વાણીઆ વા ખાતા રહ્યા અને કોઈ તેમને ઉપાડી ગયું. આ તો ચોરની મા કોઠીમાં મોં ઘાલીને રૂએ એવું બન્યું છે. કોઈ એમ પણ વાત કરે છે કે તે છોડી કોઈ સાખીઓને ત્યાં રહે છે. માટે કેસરીમલ તો કાંઈ કમાતા નથી પણ આવો છોકરીઓ વેચવાનો ધંધો કરે છે. એવા વાણીઆથી તો ડરતા રહેવું. તેવો પાડોશી પણ

ખોટો. લાગ આવે તો આપણું છોકરું પણ વેચી ખાય. ચેલા કરવામાં વાણીઆ મોં માગ્યા પૈસા આપે છે. આવા વખતમાં પૈસા દેખી લલ-લલા લલચાય છે. તો પછી ગરીબ માણસો હજારો રૂપીઆની રકમ દેખી લલચાય તેમાં શી નવાઇ ? ”

આમ વાતમાં ને વાતમાં ચા પીવા લાગ્યા. થોડીવારે તે શ્રાવક ત્યાંથી વિદાય થયો. વીશીવાળો પછી ચંદ્રકુમારના ઓરડામાં ગયો અને તેમને ચા આપી કહેવા લાગ્યો “ કેમ હેવાલ સાંભળ્યોને ? નંદકા કંદ ગોવિંદ જાણે, કોઇ કોઇનો વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી. ”

ચંદ્રકુમાર—“હું તો તેની હકીકત જાણી દિગ્મૂઠ થઇ ગયો છું મારે હવે કોઇને પુછવાની જરૂર નથી. અત્યારે વળતી મોટર કેટલા વાગે જતી હશે ? ”

વીશીવાળો—“અમરાપુર જવાની મોટર સાંજના ૪ વાગે અહીંથી ઉપડશે. કાંઈ ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. આપણા મકાન આગળજ ઉભી રહેશે. હજુ તો ઘણી વાર છે.”

બે કલાકની વાર હોવાથી ચંદ્રકુમાર વીગેરે ગામમાં ફરવા નીકળ્યાં. ગામ તદ્દન નાનું હતું. સાધુનો ઉપાશ્રય હતો. તેની પાસે એક દેડ હતું, તે ઉઘાડું હોવાથી અને દર્શન કરી આવ્યાં. વખત થવા આવ્યો કે તેઓ વીશી આગળ આવી નીચે એટલા ઉપર બેઠાં. તેમણે વીશી-વાળાને તેની મહેનતનો ખદલો આપ્યો. મોટર આવી કે તેમાં બેસી તેઓ અમરાપુર તરફ ઉપડ્યાં.

અમરાપુર આવી અનેલી હકીકત ચંદ્રકુમારે અવંતીલાલને કહી સંભળાવી. તે જાણી ઘરમાં દરેકને ઘણીજ દિલગીરી થઈ “માણસની પરીક્ષા કર્યા શીવાય આપણે સરિતાને મોકલી તે આપણે મોટામાં મોટી ભૂલ કરી” એમ પસ્તાવો કરી ખૂબ જીવ બાળી અવંતીલાલે કહ્યું “ ભાઈ ચંદ્રકુમાર ! હવે તમે એકત્ર મળી પોલીસ પાસે શોધ કરાવશો તોજ પત્તો લાગશે, પેલા પાપી ખાટકી મામાને પકડાવો એટલે બધી વાત નીકળશે, સાધુનું નામ પણ નીકળશે અને પૈસા આપનાર પણ પકડાશે.”

ચંદ્રકુમાર—“પોલીસને આ સર્વ હકીકત કહીશ અને તપાસ કરાવીશું, કલ્યાણને અમે સરિતા સંબંધી બીજકુલ વાત કરી નથી. અમે અહીં આવવાનાં હતાં એટલે રસિકલાલ તેને તેમને ત્યાં લઇ ગયા છે. છોકરો ઘણો ચાલાક દેખાય છે.”

બીજે દિવસે સવારની ગાડીમાં નીકળી ચંદ્રકુમાર સરલા વીગેરે ભદ્રાપુરી આવ્યાં. અને તરતજ રસિકલાલને ત્યાં જઈ બનેલી બીના જાહેર કરી. રસિકલાલ અને માલતી સાંભળીને ઘણાજ ખેદ કરવા લાગ્યાં. બપોરે ચંદ્રકુમારની ઑફીસમાં જઈ સલાહ મેળવી અશ્વિની-કુમારની પાસે જઈ તેમનો અભિપ્રાય મેળવી જે કરવું ઘટે તે કરવું એવો નિર્ણય કરી ચંદ્રકુમાર પોતાને ત્યાં ગયો.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

મુંબઈમાં રમણિકલાલ અને ચતુરા.
જર્મનીથી લાટરીવાળા જગજીવનદાસનું આવવું.
તેમને થયેલું સાધ્વીમાતાનું સ્મરણ.

* What better bed than conscience good,
To pass the night with sleep,
What better work than daily care
From sin thyself to keep ? —Tusser.

પોસ્ટમૅન ઘર આગળ કાગળ ફેંકી ગયો કે ચતુરાએ તે તરતજ લઇ ઘરમાં જઈ રમણિકલાલના હાથમાં આપ્યો અને ખભે બે હાથ ભરાવી ઉભી રહી. રમણિકલાલ કાગળ ફેંકી વાંચવા લાગ્યો. ચતુરાએ જરા આડું જોયું કે રમણિકલાલ બોલ્યો “તારાથી કાંઈ જાનું નથી. આડું

● શાંત નિદ્રામાં રાત્રિ પસાર થાય તેવા નિર્મળ હૃદય કરતાં કયું વધારે સુંદર બિહાનું છે? પોતાની ભતને પાપમાંથી બચાવવી એવી કાળજી રાખવાના કામ કરતાં બીજું કયું કામ વધારે સારું છે?

જોવાની જરૂર નથી. તું પણ સાથે વાંચ એટલે તને સમાચાર કહેવાની મને તસ્દી પડે નહીં.” આટલા હાસ્યવિનોદ પછી બંને વાંચતા લાગ્યા—

મુંબઈ—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ. શ્રાવણ સુદ ૧૦.

સ્નેહી ભાઈ રમણિકલાલ કરસનલાલ.

તમારો પત્ર મળ્યો. તમારી તબીબત સુધરવાથી તમે હૉસ્પીટલમાંથી ઘેર આવ્યા તે જાણી અમને બંનેને ઘણોજ આનંદ થયો છે. માંદગી વધારે લાંબાયાથી તમારા શેડે રજા આપી છે તે જાણી દિલગીર થયો છું, પણ તમારે ચિંતા કરવી નહીં. કરજ કે તેના કરતાં સારી નોકરી અત્રે મારી આશીસ-માંજ તૈયાર છે. તમારા શેડનો વેપાર એક્સપોર્ટ ઈમ્પોર્ટ કમીશનનો છે તેવા જ અમારા શેડનો છે. તેમણે મને માણસ સંબંધી ખાસ કહેલું છે, માટે જો તમારી ઈચ્છા અહીં મુંબઈ આવવાની હોય તો સુખેથી આવો. શરૂઆતમાં તમને માસિક રૂ ૧૫૦) નો પગાર આપવામાં આવશે. મારી સલાહ છે કે જરૂર આવો. તમારી પત્ની ચતુરાબાઈ સાંધવી થયેલી છે તેથી તમને અત્રે જમવાની હરકત પડશે એમ કદાચ તમને લાગે પણ તેવી ચિંતા કરશો નહીં. મારી જોડેજ બે ઓરડીઓ હમણાં ખાલી થઈ છે. તમારો જવાબ આવેથી રાખી લઈશ. મારે ત્યાં તમારું જમવાનું રહેશે. જોડે રહેવાથી આપણને આનંદ રહેશે માટે આ કાળજ વાંચી વળતી ટપાલે જવાબ લખજો જેથી ઓરડી તથા નોકરીનું નક્કી કરવામાં આવે.

તમારાં ભાભીશ્રીએ આગ્રહ કરી લખાવ્યું છે કે તમારે લાયક સારી ભણેલી કન્યા વરસ અઢારની શોધી કાઢી છે. માટે જો હા કહો તો તેમનાં માબાપ સગપણ કરવા તૈયાર છે. આસો માસમાં લગ્ન પણ થાય. કન્યા સંબંધી તમારાં ભાભીનો અભિપ્રાય છે કે તે સારી, સદગુણી, ધરકામ સારી રીતે હપાડી લે તેવી, બુદ્ધિશાળી અને વિવેકવાળી છે. આશા છે કે આ બાબત પણ તરતજ ખુલાસો લખી જણાવશો.

લી. સદાનો સ્નેહાધીન,

રતિલાલ કાંતિલાલ શાહ.

પત્ર પૂરો થયો કે બંને સામું જોઈ હશી મયાં.

“કેમ ચતુરા ! શો જવાબ લખું ?”

“તમને યોગ્ય લાગે તે લખો. આપણા મિત્ર છે એટલે તે ખરીજ સલાહ આપતા હશે.”

“પણ ઉમિલા લાભીએ આગ્રહ કરી લખાવ્યું છે તેનો શા જવાબ લખવો?”

“તેનો જવાબ તમને થોડા લાગે તે લખો. મેં તો માફ હૃદય પસ્તાવો કરી રહી રહીને તમારા આગળ ખાલી કર્યું છે તે ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો તેમનો આગ્રહ સ્વીકારો, તેથી વધારે બીજું શું કહું?” એમ લાચારીથી બોલી ચતુરા ગમળા બની ગઈ.

રમણિકલાલ તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવી કહેવા લાગ્યો “આમ કરે તે સાફ કહેવાય? કેમ તારી સલાહ ન પુછવી જોઈએ? તેઓ કાંઈ જાણે છે કે તે તારો પત્નીનો ચાર્જ પાછો સંભાળી લીધો છે?” એમ જરા મીઠી મશ્કરી કરી રમણિકલાલે તેને હસાવી કહ્યું “ચતુરા! ઉમિલા લાભીએ આગ્રહ કરી જેવું લખાવ્યું છે તેવું તું લખાવ.”

“તમે કાગળમાં સાફ જણાવી દો કે મારી પત્ની પસ્તાઈને પાછી ઘેરે આવી મારી પત્ની તરીકે જોડાઈ છે અને આખી જીંદગીભર સંતોષકારક રીતે તમામ ફરજો બજાવવા તૈયાર થઈ છે.”

“શાબાશ છે ચતુરા! આવા તારા શબ્દોથી મને બમણો આનંદ થયો છે. તારાં પગલાં થતાંની સાથેજ સ્નેહી મિત્રનો આવો લાભદાયક કાગળ આવ્યો છે.”

“રતિલાલભાઈ વળતી ટપાલે જવાબ માગે છે તો પત્રનો જવાબ આજેજ ટપાલમાં રવાના કરો. શા માટે રાહ જોવી જોઈએ?”

રમણિકલાલ નોટપેપર લઈ પત્ર લખવા બેઠો—

કનકનગર—શાકમારકેટ પાસે. શ્રાવણ સુદ ૧૧.

પરમ સ્નેહી ભાઈ રતિલાલ.

તમારો પત્ર વાંચી સંતોષ અને આનંદ થયો છે. નોકરી માટે નક્કી કરી લેશો અને આરટીએ પણ જરૂર રાખી લેશો. ભૂલશો નહીં. કન્યા માટે સૌ. ઉમિલા લાભી સાહેબે આગ્રહપૂર્વક લખાવ્યું છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું પણ હું ત્યાં આવવાનો છું એટલે તે સંબંધી રૂબરૂમાં નક્કી કરીશું. કારણ કે તેનો જવાબ એકદમ આપી શકાય તેમ નથી.”

આ વાક્ય પૂરું થયું કે ચતુરા રમણિકલાલના હાથમાંથી હોદ્દર પડાવી લઇ પુછવા લાગી “ આમ કેમ લખ્યું ? તે તો મને ન ગમ્યું, મેં કહ્યું હતું તેમ લખો. ”

રમણિકલાલે જવાબ આપ્યો “ આમ મોંઘમ લખવાથી ઘણીજ રમુજ આવશે. આપણે બંને અત્રેથી સાથેજ જવાનાં છીએ. તને મારી સાથે જોશે એટલે સમજી જશે. કહેવાની જરૂર નહીં પડે. તેમને પણ સંતોષ થશે. તારા હૃદયની પરીક્ષા મેં કરી છે. બીજાને લખવાથી વિશેષ નથી. માટે જે લખ્યું છે તે બરાબર છે. ”

એ શબ્દોથી સંતોષ પામી ચતુરા બોલી “ જે દિવસે આપણે જવાનું હોય તે પણ આમાં લખ્યું હોય તો શું બોલું ? ઓરડી પણ ઉઘાડી સાફ કરાવે. ”

“ ચતુરા ! તારી સલાહ બરાબર છે ” એમ સંમત થઈ રમણિકલાલ ફર્યાદને સોર પાડી તેમને અંદરના ઓરડામાં બોલાવ્યાં અને મિત્રના આવેલા કાગળનો મુદ્દાનો ભાગ વાંચી સંભળાવ્યો.

ફર્યાદ ખુશી થઈને બોલ્યાં “ ભાઈ ! તેં સારી વધામણી ખાધી. નોકરી તરત મળી. પ્રભુએ મોટો ઉપકાર કર્યો, હવે તમે બંને સુખેથી મુંબઈ જાઓ અને સુખી થાઓ. ”

રમણિકલાલ—“ તેટલા માટેજ તમને બોલાવ્યાં છે. ક્યારે મુંબઈ જવું, ક્યો દિવસ સારો છે તે અમને કહો એટલે કાગળમાં મારા મિત્રને લખી જણાવું. તમે અમારી સાથે મુંબઈ આવો તો અમને ઠીક પડે. ”

ફર્યાદ—“ ના ભાઈ ! મારાથી કેઠ મુંબઈ સુધી ન અવાય, આ તો તને અડચણ હતી તેથી તારો કાગળ વાંચીને તરતજ આવી. ચતુરા હોંશીઆર છે, બહુ સારી રીતે રાંધતાં આવડે છે, કેવું મજાનું ઘરકામ કરે છે ! માટે સુખેથી તમે બંને જાઓ. દક્ષિણમાં જતાં ગુરુવાર સામો કાળ થાય. આજે થયો બુધવાર માટે તમે અહીંથી શુક્રવારે રાત્રે મેલમાં નીકળો. પરમ દિવસે સુદ ૧૩ છે. તિથિ પણ સારી

છે. તેરશ ને ત્રીજ એ વગર પુછ્યું મુહૂર્ત છે. કાગળમાં તે પ્રમાણે લખી જણાવ એટલે તે સામા રેલ ઉપર લેવા આવે. તમને હરકત પડે નહીં.” એમ સલાહ આપી ક્ષમ્યા ત્યાંથી ઉડી બહાર આવ્યાં.

તેમની સલાહ મુજબ રમણિકલાલ અધુરો રહેલો કાગળ નીચે પ્રમાણે લખી પૂરો કરવા લાગ્યો—

હું પરમ દિવસે અષાઠ સુદ ૧૩ ને શુક્રવારે રાત્રે મેલમાં નીકળી તમારી તરફ આવીશ. મારી સાથે એક મારો પરમ સ્નેહી મિત્ર આવનાર છે તે મારે માટે કન્યાની સારી પસંદી કરી શકે તેમ છે તેથી જોડે લેતો આવું છું. આપણે ચારે ભેગાં થઈ બાલીશ્રીના આગ્રહનો નિર્ણય કરીશું. મારી વતી ઘણા માનથી બાલીશ્રીને પ્રણામ કહેશે. તસ્દી માફ કરશે.

લી. તમારો સ્નેહાધીન,

રમણિકલાલ કરસનદાસ નાણાવટી.

આ પ્રમાણે જોઈ ચતુરા બોલી “ વળી આ શું ઉમેર્યું ? વચ્ચે સ્ત્રી શબ્દ ઉમેરી ‘પરમ સ્નેહી સ્ત્રી મિત્ર આવનાર છે’ એમ લખ્યું હોત તો ઝટ સમજી શકત.”

“ ઝટ ન સમજે તેમાંજ સારી રમુજ આવે.” એમ હસતા મુખે જવાબ આપી, કાગળ બીડી સરનામું કરી રમણિકલાલ જાતે ટપાલમાં કાગળ નાખી આવ્યો.

બીજા દિવસે ગાંધારીવાળાં દીવાળીબાઈ પોતાને ગામ ગયાં અને ક્ષમ્યા પણ બંનેને હૃદયપૂર્વક આશીષ આપી પોતાને ગામ માલિકા મયાં. રમણિકલાલ અને ચતુરા મુંબઈ લઈ જવાનો સરસામાન તૈયાર કરવા લાગ્યાં અને શુક્રવારે રાત્રે ઘર બંધ કરી સારા શકન જોઈ સ્ટેશન ઉપર ગયાં અને મેલમાં મુંબઈ રવાના થયાં.

શનિવારે સવારે લેવા માટે રતિલાલ ઍટરોડ સ્ટેશન ઉપર ગયો. ડાખામાંથી ઉતરતાં રતિલાલને દેખી રમણિકલાલ ઘણો ખુશી થયો. રતિલાલે પુછ્યું “ પણ પેલા તમારા પરમ સ્નેહી મિત્ર ક્યાં છે ? બીજા ડાખામાં બેઠા છે ?”

રમણિકલાલે સ્પષ્ટ ખુલાસો નહીં આપતાં હશીને જવાબ આપ્યો
 “ કેમ ન જોયા ? આ સામાન ઉતારે છે તે. ”

“ તે વાત મારાથી કેમ મનાય ? તે તો સ્ત્રી છે. ”

“ ત્યારે તેજ મારા પરમ સ્નેહી મિત્ર છે. ”

“ ભાઈ ! તમારા ભેદની મને સમજ પડતી નથી. તે પુરૂષ હોત તો તેમની સાથે વાત કરત પરંતુ સ્ત્રી છે એટલે તે કામ તમારી ભાભીશ્રીને લખાવીશું. તે બધો ભેદ ખુલ્લો કરશે. ” એમ મોંઘમ વાત રાખી પોર્ટર પાસે પેટીઓ ઉપડાવી સ્ટેશન બહાર નીકળી વીક્ટોરીયા કરી લીધી. રમણિકલાલ અને ચતુરા જોડે બેઠાં, સામે રતિલાલ બેઠો અને ગાડી ઘર તરફ ચાલી.

ચતુરા તે. સ્ટેજ લાજ કાઢી શાંત બેસી રહી. રતિલાલના મનમાં જુદા જુદા વિચાર થવા લાગ્યા. ખુલાસો કંઈ કે ન કંઈ, સાંઈ લાગશે કે ખોટું, એમ વિચારમાં ને વિચારમાં માળા આગળ આવી પહોંચ્યાં પણ ખુલાસો થયો નહીં. હેલકરી પાસે સામાન ઉપડાવી ઉપર ગયાં.

પહેલાજ દાદરે આગળનું દીવાનખાનું હતું. તેમાં પ્રવેશ કરતાં જ ઉર્મિલાએ હર્ષભેર રમણિકલાલને આવકાર આપ્યો. તેની પાછળ આવતી ચતુરાની સામે ધારીને જોઇ બરાબર ઓળખી સાનંદાશ્ચર્ય થઈ ઉર્મિલા બોલી. “ પધારો ચતુરશ્રી સાધ્વીજી મહારાજ ! લાલ દો ” એમ કટાક્ષભરી વાણીથી મસ્કરી કરી હાથ ખેંચી ચતુરાને અંદર લઈ ગઈ અને બે હાથ વડે બાથમાં લઈ અતિશય વહાલ કર્યું. આવા વહાલથી ચતુરાની આંખમાં હર્ષનાં આંસુ ભરાઈ ગયાં. સ્વસ્થ થયા પછી ઉર્મિલાએ પુછ્યું “ અરે ચતુરાભાભી ! તમે ક્યારે સાધ્વી વેશ છોડી દઈ આ વેશ ધારણ કર્યો ? ” ચતુરા બોલી “ તે હકીકત પુછો તમારા ભાઈને. મેં તો સ્પષ્ટ કાગળમાં લખવા તેમને કહેલું પણ તેમણે મોંઘમ રાખ્યું તેથી તે ખુલાસો તેમની પાસેથી લો. ”

રતિલાલ—“ ભાઈ રમણિકલાલ ! ચતુરાભાભી પાછાં પત્ની તરીકે જોડાયું તેથી પેલી કન્યા બાબતનો જવાબ અદ્ધર ઉડાવ્યો

જણાય છે. પણ આ ફરી લગ્ન ક્યારે કર્યા તે તો કહો ! કંકુત્રી તો ઘેર ગઈ, પણ સાધારણ કાગળ તો લખવો હતો ! ”

રમણિકલાલ — “ લગ્ન કરે આશરે પંદર દિવસ થવા આવ્યા. અને તે પણ કનકનગરની મોટી હોસ્પિટલમાં. હું પણ દરદી અને તે દરદી. દરદીની પીડા દરદી થયા શીવાય સમજાય નહીં. આ અમારો મેળાપ અને આ અમારાં લગ્ન. બાકીનો હેવાલ તેમને પુછવાથી મળશે. ”

રતિલાલ — “ કેમ રમણિકલાલ ! મારી વાત ખરી પડીને ? સ્ત્રીઓએ કેવો ભેદી પડ્યો ખુલ્લો કર્યો ! માથે વાળ નહીં એટલે ભાત ભાતની શંકા થાય. પરણ્યા છો એમ કહેવામાં પણ અપમાન ભરેલું લાગે એટલે હું તો શંકામાં ને શંકામાં કાંઈ પુછીજ શક્યો નહીં. વળી જરા લાજ કાઢી ઠાવકાં બેઠેલાં એટલે બોલવાની મને હીંમત પણ આવી નહીં. ”

પછી રમણિકલાલે ચતુરાનો સઘળો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. તેઓ બંને ઘણાંજ ખુશ થયાં, ચતુરાને ધન્યવાદ આપી ઉર્મિલા કહેવા લાગી “ચતુરાલાભી ! તમને તમારા પતિની સાથે ફરી જોડાયેલાં જોઈ મને આનંદ અને સંતોષ થયો છે. બીજા કોઈ તમને ગમે તે કહેશે પરંતુ સારો સમજી વર્ગ અને અમારા જેવી સ્ત્રીઓ તો તમને ધન્યવાદજ આપશે. માટે હવે રમણિકલાલની સાથે આનંદમાં જીંદગી ગુજારો, તેજ તમારા પરમ પૂજ્ય દેવ અને ગુરૂ તરીકે માની સેવા કરો, તેમની સેવાદારાએ શું ધર્મ નથી સાધી શકતો ? પ્રભુકૃપાથી સદ્ભાગ્યથી મળેલા સદ્ગુણી પતિ છતાં હાથે કરી વૈધવ્ય જેવી સ્થિતિ ઉભી કરી દુઃખ વહોરી લેવું તે શું ચાંસ્યો કરવા આવેલી સ્ત્રીની તો હાથ પાછો કેલવા જેવું નથી ? અને મળેલા સૌભાગ્યને જ્ઞાત મારવા જેવું નથી ? ”

આ શબ્દોની સાથે ચતુરાની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં. ઉર્મિલા ઉભી થઈ તેનું માથું બે હાથ વતી પોતાની છાતી સાથે દબાવી બોલી “આમ ન કરીએ, આ તમારાં આંસુજ તમારું શુદ્ધ હૃદય પ્રકટ કરે છે, તમારી જાહેર હીંમત જોઈ તમારા માટે મને ઘણાંજ ઉંચો

અભિપ્રાય થાય છે. મુંઝાઈને દુઃખમાં જીવન ગાળવું, મનથી પાપના પોટલા બાંધવા, તેના કરતાં પોતાના પતિને પાછો મેળવી તેમની સાથે ગૃહસંસાર બાંધવો એ હજાર દરજ્જે સારું છે. જે કાંઈ તમે કર્યું છે તે બરાબર કર્યું છે માટે આખો સાફ કરી શાંત થાઓ. તમારા માટે આ બે ઓરડીઓ રાખી છે. હમણાં આપણે ભેગાં રહીએ, તમારી ઓરડી બરાબર ગોઠવાઈ જાય એટલે સુખેથી તમે જીવ્યાં જાઓ અને સુખી જીવંતી ગુજરો. પ્રભુ ઇચ્છાએ નોકરી પણ તૈયાર છે. ઉલટ શેઠ તેમને ઉધરાણી કરે છે કે તમારા મિત્ર ક્યારે આવશે.” આ પ્રમાણે ઉર્મિલા પોતાના આનંદનો ઉભરો કાઢી તેઓ કામે વળગી ગયાં.

બીજા દિવસથી રમણિકલાલ નોકરી ઉપર ચડી ગયો. તે કામથી વાકેફગાર હતો, તેમજ બુદ્ધિશાળી અને ગ્રેજ્યુએટ હોવાથી અઠવાડી-આમાંજ શેઠની મહેરબાની સંપાદન કરી શક્યો. ચતુરાએ અઠવાડી-આમાં એવી સુંદર ઓરડી માંડી દીધી કે જોનારને ઘડીભર ઇર્ષ્યા થાય. ખુટતો સામાન ઉર્મિલાએ પૂરો પાડ્યો, ઉર્મિલાનો સ્વભાવ એવો મજા-તીઓ અને ઉદાર હતો કે સૌ તેના ઉપર ભાવની લાગણીથી જોતાં હતાં. કોઈ પણ વખતે તે મેં જરા પણ મેલું કરતી નહોતી, આવનારને આવકાર આપતી તેથી તેની પાસે દરેકને જવું ગમતું હતું. તે સાથે કરકસરથી ઘરસંસાર કેમ ચલાવવો તે સારી રીતે જાણતી હતી.

આ બંને જોડાં પોતાની નોકરીથી સંતોષ માની આનંદમાં દિવસ ગુજારવા લાગ્યાં. કામકાજમાં એક બીજાની સલાહ લેતાં. માળામાં રહેતા કેટલાક શ્રીમંતોની સ્ત્રીઓને આ બંને સાદા પોશાકમાં રહેતી સુગઝ સ્ત્રીઓના સંસારસુખની અદેખાઈ કરતી, “આ ઘણી ઘણીઆણી કેવાં એક બીજા સાથે હશેને બોલે છે ! કોઈ દિવસ તેમના મુખ ઉપર ઉદાસી કે રીસતું રેવાડું પણ જણાતું નથી. શ્રીમંત થયા એટલે મોટર લઈ ફરવા જાય તે રાતના બાર વાગે આવે, બોલાવીએ તો પૂરો જવાબ પણ ન આપે, હશેને વાત કરવા જઈએ તો ધૂતકારી કાઢે, તેમનું હેત પૈસાથી બતાવે, સોના બદલે પાંચસોની સાડી લાવે. પણ

પરસ્પર હશીને બોલવાથી જે આનંદ થાય છે તે પાંચસોની કે હજારની સાડી પહેરાવ્યાથી નથી મળતો. જીઓને તેઓ પાંચજ રૂપીઆનો સાદો સાદો પહેરે છે, ઝીણો ગળામાં દોરો નાખે છે, સાદો કબજો પહેરે છે, બધું કામ હાથે કરે છે છતાં તે કેવાં હસતાં દેખાય છે ?” આવા ઉદ્ગારો કાઢી શ્રીમંતોની સ્ત્રીઓ પોતાના ધણી તરફનો અસંતોષ પ્રદર્શન કરતી હતી.

થોડા દિવસ પછી રતિલાલ ઑફીસના કામ પ્રસંગે તેમના શેઠ રાજબિહારીલાલની પાસે ગયો. રતિલાલને જોતાંજ શેઠે કહ્યું “તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ ધાર્યા કરતાં વધારે ચાલાક અને હોંશીઆર છે. તે માટે તમારો ઉપકાર માનવો જોઈએ.”

રતિલાલે જવાબ આપ્યો “મારે આપનો ઉપકાર માનવો જોઈએ કે આપે મારા મિત્રના ગુણની કદર કરી છે. મારી તો ફરજ છે કે ઑફીસમાં સારા અને પ્રમાણિક માણસો લાવવા જોઈએ.”

શેઠ—“તમારા મિત્ર પેલા લૉટરીવાળા શેઠ જગજીવનદાસ હેંબર્ગથી આવે છે, ત્યાંથી નીકળ્યાને અઠવાડીક થઈ ગયું. ઇટેલીઅન કંપનીની સ્ટીમર “રોમીઓ ઍંડ ન્યુલીએટ”માં આવે છે, આવતા શુક્રવારે સવારે આવવાની વકી છે. કુદરતની કેવી ખુબી છે ! !”

રતિલાલ—“તદ્દન ગરીબ છોકરો, જેને જગલો કહી બોલાવતા, તેને આપે ઠેકાણે પાડ્યો તો તે અત્યારે આ સ્થિતિ ભોગવી રહ્યો છે.”

શેઠ—“હું શું ઠેકાણે પાડું ? તેના નસીબે જોર કર્યું. લૉટરીમાં અણધાર્યા બે લાખ રૂપીઆ મળ્યા, તે તેણે અમારા ભેગા વેપારમાં રોક્યા. પ્રભુધ્વિષ્ટાએ વેપારમાં સારો લાભ મળ્યો. બેના પાંચ લાખ થયા, હવે તો તે રાજકુમાર જેવો દેખાય છે, તેના ફેટો હમણાં આવ્યો હતો, ત્યાં તો તે મીસ્ટર લૉટરીવાળા તરીકેજ ઓળખાય છે.”

રતિલાલ—“તે ક્યાં ઉતરનાર છે ?”

શેઠ—“વળી બીજે ક્યાં ? મારા બંગલેજ. તેનું ઘરજ ક્યાં છે ? બરાબર પાંચ વરસે આવે છે, અહીં આવ્યા પછી જોઈતી તળવીજ

થશે. હવે તો તે નવાખ બની ગયો હશે એટલે તમારી નાની એર-ડીઓ નહીં ગમે. દુઃખના દિવસો ભૂલી ગયો હશે.”

રતિલાલ—“જોઈએ છીએ તે કેવા બદલાઈ ગયા છે ? આવ્યા પછી સમજાશે. આપે ઠીક સમાચાર કહ્યા.” એમ કહી ત્યાંથી ઉડી રમણિકલાલ પાસે ગયો, અને પોતાના મિત્ર શેડ જગજીવનદાસના શુક્રવારે સવારે જર્મનીથી આવવાના સમાચાર કહ્યા. નસીબ ખિલે છે ત્યારે માણસ રંકમાંથી કેવો રાય થાય છે તેનું આ આગેદુખ દર્શાવે છે.

ભાઈ રમણિકલાલ ! આજે શેડે તમારા સંબંધી ઘણોજ સારો અભિપ્રાય મારા આગળ જાહેર કર્યો. તેમણે કહ્યું કે “તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ ધાર્યા કરતાં વધારે ચાલાક અને હોંશીઆર છે.” એમ ખુશ બન્યા આપી રતિલાલ ત્યાંથી પોતાની ઓફીસરૂમમાં ગયો.

શુક્રવારે સવારે રતિલાલ પોતાના શેડની સાથે જગજીવનદાસને લેવા માટે બેલાર્ડ પીઅર ઉપર ગયો. સ્ટીમર “રોમીઓ ઍન્ડ જ્યુલીએટ” રાતની આવેલી હોવાથી સવારે બરાબર વખતસર મુસાફરો ઉતર્યા. જગજીવનદાસે શેડને ઘણા ભાવપૂર્વક પ્રણામ કર્યા, અને જાણે બધુંજ તેમને આભારી હોય તેવી નમ્ર લાગણી બતાવવા લાગ્યો. રતિલાલને અચાનક દેખી જુની ગરીબાઈની મિત્રતાનું સ્મરણ થતાં તેને એટીકેટ-વિવેકમર્યાદા-કેરે મુકી ખૂબ બેઠયો. રતિલાલે મસ્કરીમાં કહ્યું “હું તમને મારે ત્યાં લઈ જવાનો અને ઉતારવાનો આગ્રહ કરું તે નકામો છે, કારણ કે આપણા બંનેની સ્થિતિ વચ્ચે હવે મોટો ફેર પડી ગયો. તેથી મારો સાદો સત્કાર તમને અપમાન રૂપ લાગશે.”

જગજીવનદાસ—“એમ તમે સ્વપ્ને ધારશોજ નહીં. મોટાઈનો ખ્યાલ મને આવ્યોજ નથી. અલબત્ત લાગ લાગટ પાંચ વર્ષ હેમ્બર્ગમાં રહેવાથી બાહ્ય સ્વરૂપમાં બદલાઈ ગયેલો તમને હું લાગીશ પણ અંતરમાં તો તે ને તે જગલોજ છું.” એમ કહી હસી ગયો. મારો નિવૃત્તિનો વખત તમારે ત્યાંજ ગાળીશ. જુની દોસ્તી નથી ભૂલી જવાનો.”

સામાનની વ્યવસ્થા કરી તેઓ શેઠને અંગલે ગયા. અંગલે થોડી વાર ટકી રતિલાલ ઘેર આવ્યો. ઉર્મિલાને વાત કરી. ઉર્મિલા પણ જગજીવનદાસને સારી રીતે ઓળખતી હતી, તેમને ઘેર લાવવા રતિલાલને ઉર્મિલાએ સૂચના કરી.

ઑશીસમાં રતિલાલ જગજીવનદાસને મળ્યો, ખીજ દિવસે સાંજે જમવાનું રતિલાલને ત્યાં નક્કી કરવામાં આવ્યું. રતિલાલે તે પ્રમાણે ઘરમાં ઉર્મિલાને સૂચના આપી તથા રમણિકલાલ અને ચતુરાને પણ પોતાને ત્યાં જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું.

શનિવારે ઑશીસમાંથી સાંજે પાંચ વાગે પરભારા જગજીવનદાસ, રતિલાલ અને રમણિકલાલ રતિલાલને ત્યાં આવ્યા. નાના પણ મુંદર અને સ્વચ્છ દીવાનખાનામાં ત્રણે મિત્રો બેઠા.

પછી ઉર્મિલા કચ્છાટમાંથી કાંઈક વસ્તુ લેવાના ખંદાને દીવાનખાનામાં આવી કચ્છાટ ઉઘાડવા લાગી, તેને જોઈ રતિલાલે કહ્યું “કેમ આ જગજીવનદાસને ઓળખ્યા? ઉર્મિલા હશીને બોલી “કેમ ન ઓળખું? કદાચ તે ભૂલી ગયા હોય.” જગજીવનદાસે જીની ઓળખાણ તાજ કરાવતાં કહ્યું “જરા પણ ભૂલી ગયો નથી. તમારા હાથનાં ખમણ ઢાકળાં ધણી વખત રતિલાલના બેગા બેશીને ખાધેલાં છે. કોઈ કોઈ વખતે વીશીમાંથી ભુખ્યો આવતો ત્યારે તમારા હાથના ખાખરા અને પાપડ રાત્રે ખાધા છે. મારી મા મને સંતોષ આપતી તેવો સંતોષ તમે મને આપેલો છે. કહો ઉર્મિલા બેન ! હું તમને ભૂલી ગયો છું કે ઓળખું છું? મેં સ્ટીમરમાંથી ઉતરતાં જ રતિલાલને કહ્યું છે કે “જીના સ્નેહ સંબંધમાં હું જગજીવનદાસ નથી પણ જગલો છું.” આ શબ્દો સાંભળી સર્વ ખડખડ હસી પડ્યાં.

“તમને ખરાબર સ્મરણ છે. શ્રીમંતાઈમાં જીનો સ્નેહ સંબંધ રાખનાર તમારા જેવા ધણાજ ઓછા જોવામાં આવે છે. જમવાનો વખત થયો છે. લાણ્યાં મુક્યાં છે માટે કપડાં ઉતારી ચાલો” એમ આમંત્રણ આપી ઉર્મિલા રસોડામાં ચાલી ગઈ.

થોડીવાર પછી ત્રણે સાથે જન્મવા બેઠા. ઉર્મિલા અને ચતુરા પીરસવા લાગ્યાં, બે ત્રણ વખત ચતુરા તરફ નજર કરી જગજીવનદાસ જન્મતાં જન્મતાં પુછવા લાગ્યો “ ઉર્મિલા બેન ! આ કોણ છે ? ”

ઉર્મિલાએ હશીને જવાબ આપ્યો “ તમારી જોડે બેઠેલા રમણિકલાલનાં ધર્મપત્ની ચતુરા છે. બીજી રીતે ઓળખાણ જાણવી હોય તો તે માજી સાધ્વી ચતુરશ્રી છે. ”

જગજીવનદાસ—“ તમારો મસ્કરી કરવાનો સ્વભાવ તો હજી જેવો ને તેવો કાયમ છે. ”

ઉર્મિલા—“ હું સાચું કહું છું. તેમના માથાના વાળ તરફ નજર કરો, પૂરા ચાર આંગળ પણ જણાતા નથી. ”

જગજીવનદાસ—“ મને તે ઉપરથીજ પૂછવાનો વિચાર થયો, પણ માજી સાધ્વી શી રીતે તે સમજાવો. ”

ઉર્મિલા—“ ગયા માહમાસમાં દીક્ષા લીધી, દીક્ષા લીધા પછી તેમનાં ગુરુસાધ્વી કંચનશ્રી જે કજીઆ અને કલેશ કરવામાં શિરોમણી છે તેમણે તેમને એવો ત્રાસ આપ્યો કે માંદાં પડ્યાં, મસાતું દરદ થયું, અત્રેની હૉસ્પિટલમાં શ્રાવકોએ લાવીને ખાટલો નાખ્યો. ડોક્ટરે ઓપરેશન કર્યું. ધીમે ધીમે દરદ મટવા લાગ્યું. તે વખતે આ તેમના પતિશ્રી પણ એજ દવાખાનામાં દરદી હતા. તેમને ખબર પડી એટલે તે શુભ રીતે તેમની સારવાર કરવા લાગ્યા. ત્યાં તેમનો મેળાપ થયો તેથી સાધ્વીપણાનાં કપડાં ફેંકી દઈ આ સંસારીપણાનાં કપડાં પહેરી રમણિકલાલની સાથે ફરી પત્ની તરીકે જોડાયાં. ત્યાંથી તેઓ અત્રે આવ્યાં. અમારી જોડેજ રહે છે. રમણિકલાલ આપણા ઓપ્રીસમાં રહ્યા. અમારે અને તેમને ભાઈ જેવો સંબંધ છે. કહો હું મસ્કરી કંઈ છું કે સાચે સાચું કહું છું ? પુછી જુઓ માજી ચતુરશ્રી સાધ્વીને અને તેમના પતિ રમણિકલાલને. ”

રમણિકલાલ—“ જે હેવાલ કહ્યો તે ખરાબર છે. કંચનશ્રી સાધ્વી એવાં જખરાં છે કે તે તેમની ચેલીઓ પાસે ગુલામગીરી કરાવે છે.

દીક્ષા લીધા પહેલાં દીક્ષામાં એવો મોહ બતાવે છે કે આના જેવી ઘણી બોળી બાળાઓ સપડાય છે, પછી પસ્તાવો થાય છે. અમારા સારા નસીબે હૉસ્પિટલમાં મેળાપ થયો, નહીં તો દવાખાનામાંથી છુટીને ઉપાશ્રયમાં પાછી ગુલામગીરી કરતી હોત.”

આ સાંભળી જગજીવનદાસને સાધ્વી થયેલી પોતાની માતાનું સ્મરણ થયું અને ઉંડા વિચારમાં પડી ગયો. એક પળુ સામે પ્રશ્ન નહીં પુછતાં સ્તબ્ધ મુખે શાંત રહ્યો. આ દેખી રતિલાલે પુછ્યું “ ચતુરાને હેવાલ સાંભળી કેમ તમે વિચારમાં પડી ઉદાસ થયેલા લાગે છે ? ”

જગજીવનદાસે ધીમે રહી જવાબ આપ્યો “ મારી મા પળુ સાધ્વી થયેલી છે. તે વાતને સાત આઠ વરસ થઈ ગયાં, હું તે વખતે તોફાની હતો, મને માતાના સ્નેહની દરકાર નહોતી. તે મારી માતા મને અત્યારે સાંભરી આવી. જર્મની ગયા પછી મને તે કોઈ કોઈ વખત ત્યાં સાંભરી આવતી પળુ આપણા હીંદુસંસાર પ્રમાણે તેમની મને અહીં ઘણીજ ખોટ લાગે છે. જો હું તે વખતે તોફાની ન હોત તો સંસારથી કંટાળી તે દીક્ષા ન લેત. ધંટી દળીને મને મોટો કરેલો તે હું જાણું છું. અત્યારે જો તે હોત તો તેને કેટલો બધો આનંદ થાત અને મને કેટલી બધી રાહત મળત ? અહીં જુદું મકાન લેવું છે તે માટે વિચાર કરું છું. તે હોય તો ઘર માંડતાં કેટલી વાર ? ઉર્મિલા એન કહે છે તે પ્રમાણે જો તે કોઈ કલેશી સાધ્વીના કંદામાં ફસાઈ ગઈ હશે તો દુઃખી થતી હશે. સંસારમાં આવવાની ઇચ્છા થતી હોય પળુ સંસારમાં આવીને શું કરે ? ભાઈ રતિલાલ ! આ પ્રમાણે સ્મરણ થવાથી તેના વિચારમાં પડી ગયો છું. તેમને મળવાનું મન થઈ આવ્યું છે. પળુ હિન્દુસ્થાનમાં ક્યાં તેમનો પત્તા લાગે ? મને તો સાધુ સાધ્વીઓનું કે સંસારવ્યવહારનું કાંઈજ ભાન નથી. સારા નસીબે શેઠ રાજબિહારીલાલે હાથ પકડ્યો અને તેમની કૃપાથી સુખી થયો. મારા ચંદ્રાવતી દેશમાં તો મને કોઈ ઓળખતુંજ નહીં હોય એટલે મારી માને કેવી રીતે મળી શકું તેના વિચારમાં પડ્યો છું.”

ઉર્મિલાએ પુછ્યું “તમારી માતૃશ્રીનું નામ શું ?”

જગજીવનદાસ—“તેનું નામ ઉત્તમઆર્ધ હતું.”

ઉર્મિલા—“તેમણે ક્યાં દીક્ષા લીધી હતી ?”

જગજીવનદાસ—“અમારા ચંદ્રાવતી ગામમાં લીધી હતી. ત્યાં અમારે રહેવાનું એક નાનું ઘર પણ છે. હવે તો કોણ જાણે સંભાળ વગર પડી પણ ગયું હશે.”

ઉર્મિલા લાચાર બની વિવેક દર્શાવવા લાગી “જમતાં જમતાં મેં સાધ્વીની વાત કાઢી તે મેં મોટી ભૂલ કરી. વિના કારણ તમને દિલગીરી કરાવી.”

જગજીવનદાસ—“ના બેન ! એમ માનશો નહીં. મને તો તેથી ફાયદો છે. વાત મેં મનમાં રાખી હોત તો તમે શી રીતે જાણી શકત ? પુછતાં પુછતાં તેમને મળવાનો યોગ બની જાય. હવે તો હું થોડા માસ સુધી અત્રે રહેવા માગું છું. બનશે તો દેશમાં પણ જવાનો ધરિદો રાખું છું.”

તે પછી ઉર્મિલાએ જર્મનીની પ્રજાની રીતસાત, ત્યાંના રીવાજ, રહેણી કરણી વીગેરેની વાતો ઉપર ઉતારી સાધ્વીમાતાનું સ્મરણ દૂર કરાવ્યું અને હાસ્યવિનોદની વાતો ચાલી રહી. આ પ્રમાણે આનંદથી જમવામાં દોઢ કલાક ગાળી હાથ ધોઈ તેઓ દીવાનખાનામાં આવ્યા.

ઑશીસની વાત નીકળતાં જગજીવનદાસ રતિલાલને કહેવા લાગ્યો, “આ તમારા મિત્ર મીસ્ટર રમણિકલાલ પણ તમારા જેવાજ છે. તેમને આપણી ઑશીસમાં રાખી લીધા તે બહુજ સાઈ કર્યું છે. શેઠ તેમનાથી ઘણાજ ખુશ છે. તમારા લીધે મને પણ તેમની સાથે સંબંધ બંધાયો.” એમ સંતોષ જાહેર કરી ત્યાંથી રતિલાલ અને જગજીવનદાસ શેઠ રાજગિહારીલાલને બંગલે ગયા.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

સાધ્વીમાતાનું તીવ્ર સ્મરણ, તપાસ અને મેળાપ.

*Let a conscience enlightened teach what should be done,
And caution us what not to do—
Instruct us what habits and customs to shun,
What course we may safely pursue.

—Ellen Roberts.

ન્યારથી જગજીવનદાસે રતિલાલને ઘેર જન્મતી વખતે રમણિકલાલની પત્ની ચતુરાની દીક્ષિત અવસ્થાનો હૃદયભેદક હેવાલ સાંભળ્યો ત્યારથી પોતાની સાધ્વીમાતાનું સ્મરણ પૂર જોશથી થવા લાગ્યું. કોઈ પણ ઉપાયે તેમને મળવાની ઇચ્છા થઈ. પણ પાંચ વરસથી દૂર દેશાવરમાં રહેતો હોવાથી તેમને કશીજ માહિતી નહોતી. કોઈ સાથે સંબંધ બંધાયેલો નહીં એટલે પુછવાનું સ્થાન નહોતું; સંબંધ, સ્નેહ કે વાતનો વિસામો જે કાંઈ ગણો તે તેના શેઠ રાજગિહારીલાલ અને મિત્ર રતિલાલ હતા. શેઠ હતા વૈષ્ણવ, એટલે તેમને સાધુ સાધ્વી સંબંધી માહિતી પણ ન હોય. વિચાર કરતાં કરતાં કેટલાક દિવસે તેણે તે વાતનો ઉભરો પોતાની પાસે રતિલાલને બોલાવીને બહાર કાઢ્યો.

રતિલાલે જણાવ્યું “આ બાબત રમણિકલાલને પુછવાથી સારો ખુલાસો મળશે” એમ કહી રમણિકલાલને બોલાવી તેની આગળ વાત કરી. રમણિકલાલે તે સાંભળી સલાહ આપી “ભદ્રાપુરીમાં રસિકલાલ નામનો ગૃહસ્થ રહે છે તેમણે અને તેમના મિત્રોએ, સાધુઓ જે

* આ કૃત્યો કરવા જેવાં છે અને આ કૃત્યો કરવા જેવાં નથી એવું સતેજ થયેલું તમારું અંતઃકરણ તમને શિક્ષણ આપે, કેવી દેવો અને કેવા રીવાજોથી દૂર રહેવું અને નિર્ભયપણે ક્યા માર્ગે ચાલવું તેની સૂચના તેને કરવા દો.

અયોગ્ય દીક્ષાએ. આપી ત્રાસ વર્તાવી રહ્યા છે તે અટકાવવા “અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજ” રચાપેસો છે. તે એ સભાના સેક્રેટરી છે, વર્તમાનપત્રોમાં પણ તેમના ઘણા લેખો આવે છે. માટે ઈચ્છા હોય તો તેમને પત્ર લખી ખુલાસો મંગાવું.”

“આજેજ કાગળ લખો.” એમ હૃદયપૂર્વક અધીરાઈ ખતાવી જગજીવનદાસે નોટ પેપર તેમના આગળ મુક્યો. રમણિકલાલ હોદ્દર લઈ તરતજ પત્ર લખવા લાગ્યો—

મુંબઈ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ ભાદરવા સુદ ૭

રા. રા. રસિકલાલ.

તમારો પત્ર કનકનગર મળ્યો હતો. હું હાલમાં અત્રે નોકરીમાં નોકરોએ છું. આ પત્ર લખવાનો ખાસ મુદ્દો એ છે કે અમારા શેઠ હમણાં પાંચ વરસે જર્મનીથી અત્રે આયા છે. તેમનું નામ શેઠ જગજીવનદાસ દોંટરીવાળા છે તે હાલમાં વાલકેશ્વર રહે છે. તેમની મા ઉત્તમબાઈ હતાં તેમણે સાત આઠ વરસ ઉપક દીક્ષા લીધેલી છે. આ શેઠને તેમને મળવાની ઈચ્છા થઈ છે માટે તમારા જાણવામાં તે ઉત્તમબાઈ હોય તો તે ક્યાં ચોમાસું રહેલાં છે તે જણાવવા કૃપા કરશો.

ઉત્તમબાઈનો તપાસ કરાવવામાં જે કાંઈ ખરચ થશે તે શેઠ આપવા તૈયાર છે. તેમના સંસારીપણાના પતિનું નામ કેશવલાલ છે. ચંદ્રાવતીનાં રહીશ છે; ઉપરના સરનામે જરૂર પત્ર લખશો.

તમને પેલી જીખાનીની નકલ મોકલી હતી તેનો કાંઈ ઉપયોગ થયો હોય તો જણાવશો. તમે અને તમારાં પત્નીએ ઉપાડેલી પ્રવૃત્તિ માટે તમને બંનેને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધક સમાજમાં માફ નામ દાખલ કરશો. વળી તે સાથે “લગિનીસમાજ”માં મારી પત્ની અ. સૌ. ચતુરાનું નામ દાખલ કરવા આપનાં પત્નીને રૂચવશે. તરફી માફ કરશો. આ પત્રનો જવાબ વળતી ટપાલે લખશો.

લી. આપનો,

રમણિકલાલ કરસનલાલ નાણાવહી.

ઉપર પ્રમાણે કાગળ લખી જગજીવનદાસને વાંચી સંભળાવ્યો. જગજીવનદાસે કહ્યું “ખરાખર છે. બીડીને ટપાલમાં નાખી દો.”

રમણિકલાલે ક્વર ઉપર સરનામું કરી કાગળ ખીડી પટાવાળા સાથે ટપાલમાં રવાના કર્યો અને બંને પોતાની રમમાં ચાલ્યા ગયા.

ત્રીજ દિવસે સવારે રમણિકલાલ અને ચતુરા બારી આગળ ઉભાં ઉભાં વાતો કરતાં હતાં તેવામાં પોસ્ટમેન કાગળ લેટર બોક્સમાં નાખી ચાલતો થયો. ચતુરાએ લેટર બોક્સ ઉઘાડી કાગળ રમણિકલાલના હાથમાં મુક્યો.

“હું આજ કાગળની આજે ક્યારનો રાહ જોઈ રહ્યો હતો” એમ ઇન્ટેન્જરી બતાવી તરતજ કાગળ ફેડી રમણિકલાલ વાંચવા લાગ્યો. ચતુરા પણ પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે રમણિકલાલના ખભે હાથ મુકી જોડે ઉભી રહી વાંચવા લાગી—

ભદ્રાપુરી. બાદરવા સુદ ૮

રા. રા. રમણિકલાલ.

તમારો પત્ર આજે મળ્યો, જવાબમાં જણાવવાનું કે એક ઉત્તમશ્રી નામનાં આશરે ચાળીસ પીસ્તાળીસ વરસની ઉમરનાં સાધ્વી ગયા માહ માસમાં અત્રે સૂર્યવિન્ય આચાર્યની સાથે આવેલાં, તે તમારા શેઠનાં માતૃશ્રી કે કેમ તે અમારાથી ન કહી શકાય. તેઓ અત્રેથી વિહાર કરી માલિકા, મધુરી વીગેરે ગામો તરફ ઉપડી ગયેલાં છે. હાલ તે ક્યાં ચોમાસું છે તે જણવામાં નથી. તેમ છતાં અમે પુણવીશું અને જણવામાં આવેથી તમને જણાવીશું.

પેલી જીબાનીમાં જણાવેલી સરિતાને તેના મામાએજ કોઈ શ્રીમંતને વેચી ચેલી બતાવવા આપી દીધેલી હોય એમ તપાસ ઉપરથી જણાય છે. સાધ્વીઓએ તેને ક્યાં સંતાડી છે તેનો પત્તો નથી. સાધુ સાધ્વી તેમને એવાં ગુપ્ત સ્થળોએ સંતાડે છે અને અંધ શ્રદ્ધાળુ ભકતો તેમને એવી કુપી રીતે મદદ કરે છે કે ગુમ થયેલાં છાકરા છાકરીનો પત્તો લાગતો નથી. અમે તે કામમાંજ ગુથાયેલા છીએ.

અમારા જણવામાં આવ્યું હતું કે તમારાં પત્ની ચતુરાબાઈએ સાધ્વીના ત્રાસથી અને શારીરિક દુઃખથી દીક્ષાવેશ છોડી પાછા તમારી સાથે ગૃહ-સંસારમાં જોડાયાં છે. તમે તેમનું નામ ભગિનીસમાજમાં દાખલ કરવા સૂચના કરી તે હકીકત ઉપરની સાંભળેલી વાતને પૂરો ટેકો આપે છે. તમારું નામ પણ સમાજમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે આ માટે અમે

બંને તમારા બંનેનો બંને સમાજ તરફથી ઉપકાર માનીએ છીએ. તમારા શેઠ પણ અમારા સમાજમાં જોડાય એવી આશા રાખીએ છીએ. અમારી વતી તેમને અભિનંદન કહેશો. જણવા જોગ સમાચાર હોય તો જરૂર જણાવશો.

લી. સ્નેહાધીન

રમણિકલાલ સુંદરલાલ શાહ.

તા. ૬. અ. સૌ. માલતીએ ખાસ લખાવ્યું છે કે તમારાં ધર્મ પત્ની અ. સૌ. ચતુરાની જાહેર હીંમત માટે ભગિનીસમાજ તરફથી અભિનંદન આપવામાં આવે છે.

ઉપર પ્રમાણે પત્ર વાંચી રહી રમણિકલાલ હશીને બોલ્યો, “સ્ત્રીનાં સૌએ વખાણ કરે. માલતીએ પણ ધન્યવાદ આપ્યો. પુરૂષનો તો ભાવજ પુછાય નહીં. મને લાગે છે કે તને બોલાવી જાહેર માનપત્ર આપશે.”

ચતુરા બોલી—“મારે તેવું માનપત્ર જોઈતું નથી. તે આપે ય નહીં ને મારાથી લેવાય નહીં. તે તો ઠીક પરંતુ આ ઉત્તમશ્રીને તો ઝોળખું છું. કંચનશ્રી પાસે બીજાં કોઈ ઉત્તમશ્રી નથી. ઉત્તમશ્રીના દુઃખનો હેવાલ મને માલમ છે. ઉપાશ્રયમાં દુઃખમાં મારી ચાકરી કરનાર ઉત્તમશ્રી હતાં. મારે લીધે કંચનશ્રીથી છુટાં પડ્યાં. ઉત્તમશ્રી, ચંદનશ્રી અને હું એમ અમે ત્રણે ગાંધારીમાં રહ્યાં. આપરેશન કરાવવા મને દવાખાનામાં શ્રાવકો લઈ ગયા. ચોમાસું હોવાથી તે ગાંધારીમાંજ હશે. મને પુછ્યું હોત તો હું તમને કહેત. સાંઝ થયું કે જવાબ આપણા ઘરના સરનામે આવ્યો એટલે મને જાણવાનું મળ્યું.”

રમણિકલાલ—“તે વાત તો ખરાખર. આ કાગળ તેમને વંચાવું છું તે ઉપરથી વાત નીકળશે એટલે તેમને હકીકત કહીશ, તે પછી જ તે કહેશે તેમ કરીશું.” એમ કહી રમણિકલાલ તે કાગળ લઈ રતિલાલને વંચાવવા ગયો, અને સવિસ્તર સમાચાર કહ્યા.

ઉર્મિલા—“ન્યારે ચતુરા તે હકીકત જાણે છે તો આપણે તેમને એક દિવસ જમવા બોલાવો એટલે તેમની આગળ ચતુરા તે વાત કરશે.”

રતિલાલ—“તે કહેવું ખરાખર છે, આજે આપણે ઔશીસમાં વહેલા જઈએ, જગજીવનદાસ પણ પત્રની રાહ જોઈને બેઠાજ હશે.”

આમ પત્ર વંચાવી રમણિકલાલ પોતાની ઓરડીમાં આવ્યો. બરાબર અગીઆર થયા કે રમણિકલાલ અને રતિલાલ ઑશીસમાં ગયા. થોડી વાર થઈ કે જગજીવનદાસની મોટર આવી. પોતાની ઑશીસમાં રમણિકલાલ અને રતિલાલને બોલાવ્યા. તે તો ધારતા હતાજ કે હમણાં સીપાઈ બોલાવવા આવશે. તે બંને શેઠની પાસે ગયા.

રમણિકલાલે ખીસામાંથી કાગળ કાઢી વંચાવ્યો, તે સાંભળી જગજીવનદાસ ઉદાસ થઈ બોલ્યો “આમાં તો કાંઈ ખુલાસો આવ્યો નહીં.”

પછી ધીમે રહીને રતિલાલે કહ્યું “રમણિકલાલનાં પત્ની ચતુરા તમામ હકીકત ઉત્તમશ્રી સંબંધી જાણે છે. ત્રણ ચાર માસ સુધી તેમની પત્નીની ચાકરી કરનાર તે ઉત્તમશ્રીજ હતાં. તેમની વાત ઉપરથી જણાય છે કે તેજ તમારાં માતૃશ્રી હશે.”

જગજીવનદાસ—“ત્યારે તે દિવસે તેમણે મને કેમ વાત ન કરી? તે વખતેજ તે બાબતનો ખુલાસો થાત.”

રતિલાલ—“તમે નવા નવી આવેલા, મળવાનો પરિચય નહીં એટલે શરમને લીધે તમારા આગળ બોલી શકી નહીં, માટે ફરી મારે ત્યાં જમવા આવો એટલે વાતનો ખુલાસો થશે.”

જગજીવનદાસ—“હું તમારે ત્યાં જમવા આવું તેના કરતાં તમે મારા બંગલે સાંજે જમવાનું રાખો તો શું બોલું? વાતો કરીશું.”

આ સાંભળી રતિલાલ રમણિકલાલની સામુ બેઠા હસી ગયો “આ તો નોંતરૂં આપવા જતાં નોંતરૂં સ્વીકારવાનો વખત આવ્યો.”

જગજીવનદાસે તરતજ બેઠા વગાડી પટાવાળાને બોલાવ્યો અને રતિલાલને સૂચના કરી, “રતિલાલ ! આ પટાવાળાને ચીડી લખી આપો, તે લખ તમારા ઘેર આપી આવે. આપણે પાંચ વાગે તેમને મોટર તેડવા માટે મોકલીશું.”

રતિલાલે ચીડી લખી આપી. શેઠે પોતાના બંગલે ટેલીફોનથી ભટને ખબર આપી દીધી. રતિલાલ ને રમણિકલાલ પોતાના રૂમમાં ગયા. આ સંબંધી ચતુરા પાસેથી ક્યારે ખુલાસો મેળવું એવી જગજીવનદાસના

મનમાં અધીરાઇ પ્રકટ થઈ. વિચાર આવવાથી પટાવાળાને બોલાવી ફરી રમણિકલાલને બોલાવ્યો. રમણિકલાલ હાજર થઈ શેઠને પુછવા લાગ્યો “કેમ શું કામ છે ?”

જગજીવનદાસ—“ઔશીસમાં એક અંગ્રેજી લણેલો માણસ રાખવાનો છે અને તે માંડ ખાનગી કામ કરે તેવો જોઈએ. નમ્ર સ્વભાવનો, મહેનતુ અને પ્રમાણિક જોઈએ. પગાર રૂ. ૧૦૦) આપવામાં આવશે. જો તે બહુ ચાલાક નીકળે તો મારી સાથે હેમ્બર્ગ પહોંચી જઈશું. જૈન હોય તો ઠીક.”

રમણિકલાલ—“બહુ સાંઝે, તપાસ કરી તમને જણાવીશ.” એમ કહી રમણિકલાલે રતિલાલની પાસે જઈ માણસ સંબંધી વાત કરી.

રતિલાલ—“તારો મિત્ર કોઈ લાયક હોય તો લલામણુ કર.”

રમણિકલાલે યાદ કરી જણાવ્યું “મારી ગંભીર માંદગી વખતે સારવાર કરનાર મી. દશરથલાલ છે, તે પ્રમાણિક, ધણોજ મહેનતુ અને લાયક છે. ચતુરા પણ તેને ઓળખે છે. પ્રીવીઅસ પાસ છે. હાલમાં તે રૂ. ૬૦) ના પગારે એક ઠેકાણે નોકરી છે માટે જો સલાહ હોય તો તેને બોલાવું. અઠવાડીડે રજા લઈને આવશે. પરણ્યો નથી.

રતિલાલ—“આજે પત્ર લખી તેનો વિચાર મંગાવી જો. તે ત્યાં પાડે તો પછી શેઠને વાત કરી પત્ર લખી તેને અત્રે બોલાવ.”

રમણિકલાલને આ સલાહ વ્યાજખી લાગવાથી દશરથલાલને પત્ર લખી રવાના કર્યો.

ઘડીઆળમાં પાંચ થયા કે શેઠને વાલકેશ્વર મુકી આવી સોફરે ઔશીસ આગળ મોટર ખડી કરી. તેમાં રતિલાલ અને રમણિકલાલ બેસી પોતાને મુકામે જઈ ઉર્મિલા અને ચતુરાને લઈ વાલકેશ્વર ગયા. તેઓ દિવાનખાનામાં સ્વસ્થ થઈ બેઠાં. ઉર્મિલાએ ધીમે ધીમે ચતુરાને વાર્તાવિનોદમાં ઉતારી. ચતુરા પણ વાત કરવાની અને પ્રશ્નનો જવાબ આપવાની પ્રસંગે પ્રસંગે છુટ લેવા લાગી. પછી તે મંડળી સાથે જમવા બેઠી. જમતાં જમતાં ઉત્તમબાઈની વાત જગજીવનદાસે કાઢી,

પરંતુ ઉર્મિલાએ બીજી વાતોના એવા પ્રસંગો લાવો મુક્યા કે તે વાતનો ખુલાસો કરવાની ચતુરાને તક આપી નહીં, કારણકે ઉત્તમશ્રીના દુઃખનો હેવાલ કહેવાથી જગજીવનદાસના હૃદયને દ્વિગીરી થાય તેમ હતું. તેવી દ્વિગીરી જમતાં જમતાં કરાવવી ઉર્મિલાને ઠીક લાગી નહીં.

જમ્યા પછી તેઓ ઉપર દીવાનખાનામાં બેઠાં. ત્રણે બાબુથી મંદ મંદ પવન આવતો હતો. આગળ દરીઆને! સુંદર દેખાવ દષ્ટિ-ગોચર થતો હતો. આમ સમય અને સંયોગ ધ્યાનમાં લઈ ઉર્મિલાએ ચતુરાને પુછ્યું “ચતુરાલાલી ! તમે ઉત્તમશ્રીને બોલખો છો ?”

ચતુરાએ જવાબ આપ્યો “ઘણી સારી રીતે.”

જગજીવનદાસે પુછ્યું “તમારે અને તેમને ક્યારે સાંબંધ થયો અને ક્યારે અને ક્યાં છુટાં પ્રડ્યાં તે હકીકત જાણવા માણું છું.”

ચતુરા બોલી “મેં માલ વદ ૭ ના રોજ સુર્યવિજય પાસે દીક્ષા લીધી અને કંચનશ્રીની ચેલી બની. સાધ્વીઓ સાથે જોડાઈ. તે વખતે ઉત્તમશ્રી અને અમે સૌ સાથે હતાં, અમે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. રસ્તામાં મને કાંટા વાગ્યા, ફેલ્લા પડ્યા, છતાં વિહાર કરાવે, મારી પાસેથી એવું કામ લે કે હું થાકી જઈ તો પણ દયા ન આવે. એવટે હું માંદી પડી, તાવ આવ્યો, પગ સુઝી ગયા, છતાં મને ચલાવી. તેમાં મરડાનું દરદ થયું એટલે મને ગાંધારીમાં એકલી મુકી. તેમની જોડે ઉત્તમશ્રી હતાં તેમને દયા આવી તેથી તે તથા તેમની ચેલી ચંદનશ્રી મારી ચાકરી કરવા રોકાયાં. તેમને આવીને આચાર્ય લઈ ગયા, પણ ઉત્તમશ્રીએ તેમના માથામાં વાગે તેવા જવાબ આપ્યો. ૨-૩ માસ દવા ચાલી તે દરમિયાન અમે એક બીજનાં દુઃખની વાતો કરી હૃદય ખાલી કરી આશ્વાસન મેળવતાં. ઉત્તમશ્રી કહેતાં કે એક ૧૪-૧૫ વરસનો છોકરો મુકીને તેમણે ગરીબાઈના કારણને લઈને દીક્ષા લીધી છે. કંચનશ્રીનો ત્રાસ ૪-૫ વરસ તો તે સહન ન કરી શક્યાં, તેથી તે એક વાર કોષે બરાઈ તેમની સામું બોલ્યાં. ત્યારથી કંચનશ્રી તેમના પ્રત્યે કરડી નજરથી જોવા લાગ્યાં. દીક્ષા લીધા પછી ઉત્તમશ્રી કળ કરીને બેઠાં નથી.

દુઃખમાં દિવસ કાઢે છે. જો તે મારી મદદમાં ઉભાં ન રહ્યાં હોત તે મારી જુરી દશા થાત. તેમનો સ્વભાવ ધણોજ માયાળુ છે. કંચનશ્રીની તમામ ચેલીઓને ધણુંજ દુઃખ છે, કેટલીક તો તેમની પાસેથી ચાલી ગઈ છે, ગાંધારીથી મને મોટરમાં બેસાડી મસાનું ઑપરેશન કરાવવા કનકનગરના દવાખાનામાં શ્રાવકો લાવ્યા, ત્યાં તેમનો (રમણિકલાલનો) મેળાપ થવાથી દીક્ષા મુકી ઘેર આવી. હાલ તે ઉત્તમશ્રી ગાંધારીમાં હોવાં જોઈએ, કારણકે ચોમાસું હોવાથી તે બીજે જઈ શકે નહીં. ત્યાં તપાસ કરવાથી તેમને મળી શકાશે. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કે સાધુની કેટલીક ટોળી એવી છે કે સાધુ કે સાધ્વીને કોઈ કહેવા બળ છે તો તેના ઉપર ગાજોનો વરસાદ વરસાવે છે પણ હવે એટલું સાઈ થયું છે કે અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા આવા સાધુ સાધ્વી વિરૂદ્ધ સમાજ ઉભો થયો છે એટલે તે હવે પહેલા કરતાં નરમ પડ્યા છે. મારા અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે મારા જેવી ધણી સાધ્વીઓ દુઃખ ભોગવતી હશે! પણ તે શું કરે? સંસારમાં કોણ તેમનો સ્વીકાર કરે? કુંવારી હોય તો પણ કોઈ પરણનાર ન મળે, વિધવાને તો ઉભા રહેવાનું સ્થાનજ નહીં. સધરા પાછી આવે તો ધણી સ્વીકારે નહીં, આ તો માફ નસીબ કે તેમણે મારા ઉપર દયા લાવી મારો સ્વીકાર કર્યો, નહીં તો દુઃખમાં રીખાઈ રીખાઈ દિવસ કાઢત. કંચનશ્રીનો તો ધણોજ ત્રાસ છે. આ પ્રમાણે મારી આત્મકથા છે.”

• આ સાંભળી જગજીવનદાસે કહ્યું “ત્યારે તમે ઉત્તમશ્રીથી ગાંધારીથી છુટાં પડ્યાં. તમારું માનવું છે કે ઉત્તમશ્રી ગાંધારી હશે?”

ચતુરા—“હા, ચોક્કસ માનવું છે, જો તે તમારાં માતૃશ્રી હોય તો.”

જગજીવનદાસ—“ગાંધારી ક્યાં આવ્યું?”

ચતુરા—“કનકનગરથી મોટરમાં જવાય છે,” ત્યાં રેલ્વે નથી. પણ રસ્તા સારો છે, મને જરા પણ અડચણ પડી નહોતી.”

જગજીવનદાસ—“રતિલાલ! ત્યારે આપણે સૌ સાથે ત્યાં જઈ આવીએ તો?”

રતિલાલ—“ પ્રથમ એક માણસ મોકલી તપાસ કરાવીએ કે તે ત્યાં છે કે કેમ. જો તે ત્યાં હોય તો પછી આપણે જઈએ.”

ચતુરા—“ તે ઉત્તમશ્રી તો ગાંધારીમાંજ હશે તેમાં શક નથી. માટે જો મળવું હોય તો બધા સાથેજ ચાલો. વળી જો તેમને સંસારી-પણામાં આવવાની મરજી હોય અને જગજીવનદાસ શેઠને રાખવાની ઇચ્છા હોય તો કપડાં પહેરાવી અહીંયાં લાવવાં.”

જગજીવનદાસ—“ મને ચતુરામેનની સલાહ વ્યાજબી લાગે છે. આપણે પાંચે સાથે નોકર રસોઈઓ લઈ કાલેજ તે તરફ ઉપડીએ. તમારા બંને માટે હું રાજબિહારીલાલને વાત કરીશ.”

ઉર્મિલા—“ મને પણ તે વિચાર ઠીક પસંદ પડે છે. જો ઉત્તમશ્રીને આવવાની ઇચ્છા હશે તો સાથે લાવી શકાશે.”

આ પ્રમાણે સલાહ મેળવી ત્યાંથી ઉડી રસ્તામાં ચોપાડીની હવા લઈ બંને આનંદી દંપતી પોતાને ઘેર ગયાં.

બીજે દિવસે જગજીવનદાસે રાજબિહારીલાલને વાત કરી. તેમણે પણ તેજ સલાહ આપી. કનકનગરમાં આ પેઢીની શાખા હોવાથી ત્યાં તાર મુકી ખર્ચર આપી, અને સેકન્ડ ક્લાસ કોમ્પાર્ટમેન્ટ રીઝર્વડ કરાવ્યું. રાત્રે તેઓ કોલાબા સ્ટેશને ભેગાં થયાં અને મેલ પછીની ફાસ્ટ ટ્રેનમાં કનકનગર તરફ ગયાં.

કનકનગર સવારે સાત વાગે પહોંચ્યાં. સ્ટેશન ઉપર પેઢીનો મેનેજર લેવા માટે આવ્યો હતો. પેઢીમાં જઈ જમી તરતજ બે મોટર ભાડાની કરી ગાંધારી તરફ ઉપડ્યાં. ગામ બહાર નાની ધર્મ-શાળા હતી ત્યાં મુકામ કર્યો.

રતિલાલ વીગેરે એક માણસને સાથે રાખી તેને એક પોટકા આપી. જ્યાં ઉત્તમશ્રી રહેતાં હતાં તે ઉપાશ્રયમાં ગયાં, પણ ત્યાં તો કોઈ જણાયું નહીં. પછી પુછતાં કોઈએ કહ્યું કે “ તેમને તો અહીંથી કોઈ સાધુએ લીધેને કઢાવ્યાં છે તેથી આ જોડેની ગલીમાં એક મકાન છે તેમાં રહે છે. તેમને લીધે તો અહીંયાં કજીઆ થયા છે. ચાલો

હું તેમને બતાવું.” એમ કહી તે આગળ થયો.

બે ત્રણ ગલીએ વટાવી કે તે મકાન આવ્યું. પુરુષોને બહાર રાખી ચતુરશ્રી અને ઉર્મિલા અંદર ગયાં તો ઉત્તમશ્રી તથા ચંદનશ્રી આહાર પાણી લઈ પરવારી આવતા લાગમાં આવતાં હતાં. તેમને જોઈ ચતુરશ્રી અને ઉર્મિલા ખમાસણ લઈ વંદન કરવા લાગ્યાં. વંદન કરી ચતુરા બોલી “ મહારાજ ! મને ઓળખી ? ”

ઉત્તમશ્રી—“ચતુરા ! તને કેમ ન ઓળખું ? છુટા પડે હતું બે માસ થયા નથી એટલામાં ભૂલી જઈ ? તને આ પ્રમાણે સાચું થયેલી જોઈ હું ઘણીજ ખુશ થઈ છું. તારા ગયા પછી તો અત્રે ખૂબ તકરાર થઈ. આચાર્યશ્રીના લકતો આવ્યા અને અમને ઉપાશ્રયમાંથી કાઢ્યાં. પણ તેમની સામે બીજી જુવાનીઆ ટોળા ઉભી થઈ છે, તેમણે અમને અત્રે મકાન આપ્યું. અત્રે પણ એક શશીકાંતની દીક્ષાનેા જગડો ઉભો થયો છે, મારા મારી અને લડાઈઓ ચાલે છે. ચતુરા ! તું તો દુઃખમાંથી છુટી પણ અમે બે તો દુઃખમાં સડીએ છીએ. “ તારી સાથે આ કેણું છે ? ”

ચતુરા—“ એ અમારાં ખાસ મેળાપી છે. ”

ઉત્તમશ્રી—“ બહાર કેણું છે ? ”

ચતુરા—“ તે સૌ આપને મળવાને ચહાય છે.” એમ કહી તેમને અંદર બોલાવ્યા. મહારાજને વંદન કરી તેઓ તેમની આગળ બેઠા. પછી ચતુરા તેમની ઓળખાણ કરાવતાં કહેવા લાગી “આ રતિલાલ અને આ તેમનાં પત્ની ઉર્મિલા.” પછી ઉર્મિલા જરા હશીને બોલી “ આ રમણિકલાલ અને આ તેમનાં પત્ની ચતુરા.” આ સાંભળી ઉત્તમશ્રી હશી ધીમે રહી બોલ્યાં “ હું તેમને સજોડે જોઈ ખુશ થઈ છું, પણ આ લાઈ કેણું છે ? ”

રતિલાલ—“ તે મારા મિત્ર થાય છે. ”

ઉત્તમશ્રી—“ તેમનું નામ શું ? ”

રતિલાલ—“ શ્રેષ્ઠ જગજીવનદાસ લૌટરીવાળા. ”

ઉત્તમશ્રી—“ તેમને ક્યાં રહેવું ? ”

રતિલાલ—“ મુંબઈ રહે છે. તેમની માએ તેમને નાનો મુકી દીક્ષા લીધેલી. તે ચાલાક હોવાથી શેડે તેમને જર્મની મોકલ્યા, ત્યાં પાંચ વરસ રહ્યા. નસીબયોગે જે લાખ રૂપીઆ લૉટરીમાં મળ્યા. શેડે તે રૂપીઆ વેપારમાં રોક્યા, સારો નફો મળ્યો. મુંબઈમાં આવ્યા પછી આ ચતુરા બેનની સાથે મળવાનો પ્રસંગ આવ્યો. ચતુરાએ પોતાનો હેવાલ કહ્યો તે ઉપરથી તેમને પોતાની માને વાંદવા આવવાનું મન થયું. તેમની માનું નામ ઉત્તમબાઈ હતું. તેથી હાલમાં કદાચ ઉત્તમશ્રી નામ રાખ્યું હોય. ચતુરા બેને તમારી અને ચંદનશ્રીની વાત કરેલી તે ઉપરથી તમને મળવા આવ્યા. કદાચ તમને તેમની ખબર હોય તો અમે તપાસ કરીએ. અને જો તે મળી આવે તો અને તેમને દુઃખ હોય તો તેમને ઘેર લાવી તે ચાકરી કરે, માની ભક્તિ કરે એમ ધારી તે અમારી સાથે આવ્યા છે. ”

આ સાંભળી ઉત્તમશ્રી બોલ્યાં. “ બાઈ ! હું શું કહું ? તમે કહો છો તેવી રીતે મેં મારા ચઉદ વરસના છોકરાને રખડતો મુકી દીક્ષા લીધી છે. તે વાતને આઠ વરસ થઈ ગયાં. હાલમાં મને પારા-વાર દુઃખ છે. આવી એકાંત જગોમાં પડી રહેવું પડે છે. બીજી સાધ્વીઓની ગાળો ખાવી પડે છે, છુપી રીતે છોકરીઓને સંતાડવી પડે છે. અમે અમારું દુઃખ કહી શકતાં નથી. આ ચતુરાની માફક હું આ પીળો બેખ છોડી સંસારમાં આવું તો ઉલટું બમણું દુઃખ થાય. ક્યાં ઉભી રહું ? આ બિચારી મારી એલીની પણ એવીજ દશા છે, તેને એવી જગોએ સંતાડી નસાડી દીક્ષા આપી છે કે વાત કરવા જેવી નથી. તેનાં માઆપ વીગેરે મરી પરવાર્યા છે. દીક્ષા છોડી દે તો કેાણુ પરણનાર મળે ? આવી અમારી દુઃખની કથા છે. હવે મને મારો છોકરો ક્યાં મળે ? વચ્ચે આઠ વરસ પણ થઈ ગયાં. ” આમ સખેદ સ્વરે જણાવી જમજવનદાસની સામું ધારીને જોઈ ઉડો વિચાર કરી કહેવા લાગ્યાં “ બાઈ જમજવનદાસ ! તમારા પિતાશ્રીનું નામ શું ? ”

જગજીવનદાસ—“કેશવલાલ.”

એ સાંભળી ઉત્તમશ્રી ખારીકાઈથી સજળ આંખે જોવા લાગ્યાં અને ફરી પ્રશ્ન કર્યો “તમારું મૂળ વતન કયા ગામમાં તે યાદ છે?”

જગજીવનદાસ—“હા. ચંદ્રાવતીમાં, અને મારી માએ પણ ચંદ્રાવતીમાં જ દીક્ષા લીધી હતી એટલું યાદ છે. મારી મા તમારા જેવાં જ હતાં.”

આ સાંભળી ઉત્તમશ્રીના મનમાં થવા લાગ્યું કે “શું આ મારો જગલો તો નહીં હોય? અધું મળતું આવે છે. એજ હોય તો કેવું સારું? મારું નસીબ અદલાઈ જાય. હવે તો શંકાનું નિરાકરણ કરવા દે.” આમ તેમની ઉત્કંઠા વધવાથી ઉત્તમશ્રી ખોલ્યાં “ભાઈ ખોટું લાગે તો માફ કરજો, તમને જોવાથી અને હકીકત જાણવાથી મને એમ લાગે છે કે તમે મારા છોકરા જગલા જેવા જણાઓ છો.”

જગજીવનદાસ—“હા, બા, હું તારો જગલોજ, એજ તારો તોફાની જગલો. જર્મની ગયા પછી પૈસો મળવાથી જગલો અદલાઈ શેઠ જગજીવનદાસ લોટરીવાળા લોકો મને કહે છે પણ બા! હું તારો જગલોજ છું. હવે તને આમ દુઃખી મુકી ખસવા માગતો નથી. તું મારી સાથે ચાલ અને સુખથી રહે. અગર હું તારી જોડે રહું અને તારી ચાકરી કરું.”

બંનેની આંખમાંથી આંસુની ધારાઓ વહેવા લાગી. થોડી વાર સુધી તો બંને બોલી શક્યાં નહીં. આ દેખાવથી રમણિકલાલ ચતુરા વીગેરેની આંખો પણ સાશ્રુ બની ગઈ.

ચતુરા—“ઉત્તમશ્રી! તમે મને જે કહેતાં હતાં તે સર્વ વાતનું સમાધાન થાય છે. દીક્ષા છોડી ક્યાં જઈને ખેસું એવી તમારી જે મુશ્કેલી હતી તે નીકળી જાય છે. સારા નસીબે આ સંયોગ ઉભા કરેલા જણાય છે માટે લાભ લઈ લો. સંસારમાં રહી ધર્મકરણી ક્યાં કરી શકાતી નથી? આમ દુઃખ ભોગવવું અને આર્તધ્યાન કરી જીવન ખરાબ કરવું તેના કરતાં આવા પુત્રને ત્યાં રહેવાથી શું તુકસાન?”

ઉત્તમશ્રી—“ ચતુરા ! હું તેજ વિચાર કરું છું. પણ.....”

ચતુરા—“ પણ બોલી કેમ અટકી ગયાં ? તમારે જે અનુક્ર-
ણતા જોઈતી હોય તે તમામ હું પૂરી પાડું. હું તો હવે સંસારી છું.
માટે જરા પણ મુંઝાશો નહીં. ”

ઉત્તમશ્રી—“ હું મારી જાત માટે મુંઝાતી નથી પરંતુ આ
બિચારી ચંદનશ્રી ચેલીની રી વસ્ત્રે થાય તેનો મને વિચાર આવે છે. તેને
હું જરા પણ છોડી શકું તેમ નથી. જ્યાં હું ત્યાં તે, મારા સુખે સુખી
અને દુઃખે દુઃખી જેવો સંબંધ અમારા બંનેનો છે. ચંદનશ્રી ! રડીશ
નહીં. હું તને મુકીને સંસારમાં જવાતી નથી. પહેલી તું અને પછી
હું. માટે ધીરજ રાખ. તું જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. ”

ચતુરા—“ ત્યારે હવે શો વિચાર કરો છો ? જે કરવું ધાર્યું
હોય તેનો હવે અમલ કરો. ”

ઉત્તમશ્રી—“ ચતુરા ! પણ અત્યારે કપડાં ક્યાંથી મળી શકે ?
આ વેશમાં તમારી સાથે અમે બહાર નીકળીએ તો અમારી મોટી
ફજોળી થાય અને કદાચ શ્રાવકો મારવા પણ નીકળે. ”

ચતુરા—“ જે માણસો તમને શોધી શોધીને ઘેર લાવવાને ઠેઠ
મુંબઈથી અત્રે આવી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમણે શું આવી તૈયા-
રીઓ નહીં કરી રાખી હોય ? ”

ઉત્તમશ્રી—“ ક્યાં છે કપડાં ? ”

ચતુરા—“ બે જોડી નહીં પણ ચાર જોડી કપડાં લાવી છું. ”
એમ કહી બહાર બેઠેલા માણસ પાસેથી પોટકી મંગાવી.

ચતુરાએ બાજુની એક ઓરડી હતી તેમાં તે બંને સાધ્વી-
ઓને લઈ જઈ સંસારી કપડાં પહેરાવી દીધાં. બંનેનું સ્વરૂપ બદલાઈ
ગયું. પેલી ચંદનશ્રીનો યુવાનીનો મોહ જરા જરા આ વસ્ત્રો ગુપ્ત-
પણે પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યાં. આ વખતે અંધાઈ થઈ ગયું હતું. ત્યાંથી
તેઓ નીકળી ગામ બહાર ધર્મશાળામાં ગયાં અને વિલંબ નહીં
કરતાં મોટરમાં બેસી રાતો રાત કનકનગર ગયાં.

બીજા દિવસે શેઠને પુછી રમણિકલાલ પોતાના મિત્ર દયારથલાલને ત્યાં જઈ તેને તેડી લાવી શેઠની રૂબરૂ મેળવ્યો. શેઠને પસંદ પડ્યો અને તેને દરમાસે સો રૂપિયાના પગારે નોકરીમાં રાખી લઈ સાથે મુંબઈ આવવા સૂચના કરી. ત્યાં બે ત્રણ દિવસ રહી જગજીવનદાસ વીગેરે સુખરૂપ મુંબઈ આવી પહોંચ્યાં. અને ઉત્તમશ્રી મટી ઉત્તમલક્ષ્મી નામ ધારણ કરી જગજીવનદાસની સાથે મા દીકરા તરીકે રહેવા લાગ્યાં. ચંદનશ્રીનું નામ બદલી ચંદનબાળા રાખવામાં આવ્યું.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

મેનકાની દુર્દશા.

પ્રીત થતી તો સ્થેલ છે નિભાવવી નહિ સ્થેલ
પીતાં કેફ પડે મળ જરેવતાં મુશ્કેલ.
ઠ્ઠો દિલ નહીં, ઠ્ઠો ચશ્મ નહીં, ઠ્ઠો નજર નહીં,
સચ હય કે કીસીકે દિલકી કીસીકો ખખર નહીં.

વીરબાળાના અવસાન પછી મેનકાની સ્થિતિ ખગડવા લાગી. પોલીસે પ્રાણુલાલ બાણુને તથા જયંતીલાલને પકડી અટકમાં રાખ્યા. ચોવીસ કલાક કાચી જેલમાં રાખી બંનેને જામીન ઉપર છોડવામાં આવ્યા. મેનકાની પાસે આવતા ગ્રાહકો બંધ થઈ ગયા. તેને ખેસવાનું અને વાત કરવાનું ઠેકાણું અસંતીલાલ અને જીલજીલ હતું. તેમણે આ તકનો લાભ લઈ મેનકાને ફસાવવાની પ્રપંચગળ પાથરવા માંડી. જયંતીલાલ બહાર ગયો કે મેનકા અસંતીલાલ પાસે આવીને જયંતીલાલ સંબંધી બડબડાટ કરવા લાગી.

અસંતીલાલે કહ્યું “હવે જયંતીલાલ જરૂર જેલમાં જશે. વીરબાળાની જીબાનીમાં તારું નામ પણ બોલાય છે એટલે કદાચ પોલીસ તને પણ પકડે એમાં નવાઈ નથી. ખેલા બાણુ સાહેબ પણ મરવાના.

તે તો પાંચ સાત વરસની જેલજાત્રા કરવા જવાના. માટે હવે તારે સંભાળીને ચાલવાનું છે.”

આથી મેનકાના શરીરમાંથી પાણી છુટવા લાગ્યું. ગભરાઈ અને બકુલને દયામણા ચહેરે કરગરવા લાગી “તમે મને આશ્રય આપો. કહો તો તમારે ત્યાં રહું, પણ મને બચાવો.”

બકુલ—“વાહ ! તું પણ ડાહી, તારે લીધે અમારે મરવાનો વખત આવે. મારા ઘરમાં તારું કામ નથી.”

મેનકાને આ શબ્દો ઘણાજ આકરા લાગ્યા. આવી કોધયુક્ત કંઠેર ભાષા બકુલના મોંમાંથી કદી પણ સાંભળી નહોતી. તે તો કાંઈ ખોલીજ શકી નહીં. આંખમાંથી ખરખર આંસુ ખરવા લાગ્યાં.

અસંતીલાલ—“જો મેનકા સાંભળ ! આવા વખતે તું રડે તે શા કામનું ? આ તો તું મારા ઘરમાં બેઠી છે એટલે ફીક છે, પોલીસ પકડી જેલમાં પૂરી દેશે તો કેણુ તારો જામીન થઈ છોડાવવા આવનાર છે ? પ્રાણલાલને તો તેના ભાઈએ અને જયંતીલાલને તેના શેઠ લાલભાઈએ જામીન ઉપર છોડાવ્યા, પણ તારો ક્યો ભાઈ કે સગો છે કે તે તારી સંભાળ લેશે ? માટે હવે આ માળામાં રહેવું તારે માટે બહુ જોખમ ભરેલું છે. પોલીસ પકડી જશે તો જેલમાં તારી ચામડી ચુંથાશે.”

મેનકા—“ત્યારે મને મારા દેશમાં મોકલી દો. અમરાપુર સુધીની કોઈ સોજત કરી આપો એટલે ત્યાં ઉતરી ત્યાંથી મોટરમાં એકલી બક્ષીપુર જઈશ.”

અસંતીલાલ—“તે વાત ખરાબર છે. સારી સોજત તને મેળવી આપું, તે માટે જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. કાલે રાત્રે મેલમાં તને જરૂર રવાના કરીશ.”

બકુલ—“તારી આ વાત ગમી. તેમાં અમને પણ વાંધો નહીં, અને તને પણ વાંધો નહીં. પોલીસ આવીને પુછશે તો કહીશું કે તે તો ઝોરડી ખાલી કરીને ચાલ્યાં ગયાં. ક્યાં ગયાં તેની અમને શી ખબર

પડે! એવો પોલીસના માથામાં વાગે તેવો જવાબ આપી દઇશું!”

આ શબ્દોથી મેનકાના મનમાં જરા ધીરજ આવી. અને ધીમે રહી બોલી “જયંતીલાલ સાથે મારો હીસાબ સમજવાનો છે તથા દાગીના પણ તેમની તીજેરીમાં છે તે પણ લેવાના છે માટે તે સંબંધી શું કરવું તેની મને સલાહ આપો. હું તો હવે તમારી સલાહ ઉપરજી જીવું છું એમ સમજજો.”

ખસંતીલાલ—“હીસાબ સમજતાં કેટલી વાર? હું પાસે રહી તારું ઠેકાણું પાડી આપું છું. જયંતીલાલ આવે એટલે તેની સાથે વાત કર અને મને બોલાવ. તારી પાસે પેટીઓ હોય તો તેમાં તમામ તારાં કપડાં અને જે દર દાગીના હોય તે ભરી દે.”

મેનકા—“એટલું હીસાબનું કામ કરી આપો તો તમારી મોટી મહેરબાની. પેટીઓ તો બે મારી પાસે સારી છે. તેમાં મારો બધો સામાન સમાઈ જશે.”

એટલામાં તો જયંતીલાલે ઓરડીનાં બારણાં ખખડાવ્યાં કે મેનકા ઉડીને પોતાની ઓરડીમાં ગઇ અને એકદમ જયંતીલાલને કહેવા લાગી “અત્યાર સુધી ક્યાં ગયા હતા? મને તો પોલીસની એવી બીક લાગે છે કે મને પકડી જશે તો મારી શી વસ્તે થશે? માટે મને હવે તમે દેશમાં મોકલી દો. જેવી તમારી વસ્તે થઇ તેવી મારી વસ્તે થાય તો મારે વીરબાળાની પેઠે આપઘાત કરવાનો પ્રસંગ આવે. મારે તો હવે અહીં રહેવું નથી, કાલે દેશમાં મોકલી આપો. મારા ભાગમાં જે પૈસા નીકળે તે તથા મારા જે દાગીના તથા કપડાં હોય તે મને આપો.”

જયંતીલાલ—“આમ આવી આશ્વ વખતે તું આમ ઉતાવળ કરે તે શી રીતે બને? મારો જીવ હજી સ્થિર ઠરતો નથી. હમણાં વકીલને ત્યાં જઇ આવ્યો. બસો રૂપીઆ આપી આવ્યો, હજી કેસ તો લડવાનો બાકી. બૈરી મરી ગઇ અને મને મારતી ગઇ.” એમ ગદગદ સ્વરે બોલી જયંતીલાલ રડવા બેઠો.

મેનકા—“ તમે રડો કે ન રડો, પણ મારી શી દશા ? મેં તો ઉલટો તમારા ઉપર ઉપકાર ક્યોં છે. તમારી પાછ મેં ખાધી નથી. મારી કમાણી ઉપર તમે આટલો વૈભવ રાખેલો છે, છતાં કદાચ પોલીસ પકડી મને જેલમાં નાખે તો તમે પૈસો ખરચી છોડાવવા આવો એવી મને આશા નથી. જે ઘણી પોતાની બૈરીનો સગો ન થયો તે મારો શું સગો થવાનો છે ? માટે હીસાબે જે પૈસા થાય તે મને આપી દો અને મારો દાગીનો સોંપી દો. કાલે તમે મને સોંપત કરી નહીં મોકલો તો હું જાતે એકલી ચાલી જમશ.”

જયંતીલાલ—“ તું આટલીજ મારી સગી ને ? ”

મેનકા—“ પણ તમે મારા કેટલા સગા છો તેનો વિચાર કરી મને શીખામણુ દો ? મારે હવે તમારી સાથે સંબંધ રાખવો નથી.”

આ પ્રમાણે બોલા ચાલી સાંભળી અસંતીલાલ તેમની ઓરડીમાં આવ્યો અને શીખામણુ રૂપે કહેવા લાગ્યો “ કદી નહીં ને આજે આ શી ધમાલ ? સાંઝે કહેવાય નહીં, કોઇ પાડોશી સાંભળે તો આપણી ફજેતી થાય. શું વાંધો પડ્યો છે ? ”

મેનકા—“ મને પોલીસ પકડશે એવી મને ધારતી છે માટે મારે દેશમાં જવું છે, તેથી હું મારો હીસાબ કરી રૂપીઆ માગું છું અને તેમની તીજેરીમાં મારો દાગીનો છે તે માગું છું. કહો એમાં મેં શું ખોટું કહ્યું ? ”

જયંતીલાલ—“ મેં ના નથી પાડી, પણ આમ ઉતાવળ કરે શી રીતે પટે ? કેસ લડવામાંજ બે ત્રણ હજાર રૂપીઆ થશે તે હું ક્યાંથી લાવીશ ? કમાણી તો બંધ થઇ ગઇ. એટલું વળી સાંઝે છે કે લાલભાઇ શેઠની મહેરબાની છે એટલે ઉભા રહેવાની જગો છે. જમીન ઉપર પણ તેમણે મને છોડાવ્યો તે તમે જાણો છો. આવા સંકટ વખતે તે ઉતાવળ કરે તે મને શી રીતે પાલવે ? મારા મનમાં તો એમ હતું કે આ વ્હાત જરા શાંત પડશે એટલે પાછા ગ્રાહકો વળશે અને કમાણી થશે, તે બધી આશાઓનો આથી લંગ થાય છે.”

અસંતીલાલ—“ જયંતીલાલ ! તે આશાઓ હવે રાખવી ફેકટ છે. પોલીસ મેનકાને પકડી જેલમાં નાખશે એટલે તમે મેનકાને છોડાવવા જેલમાં જશો ? શું ગાંડી ગાંડી વાતો કરો છો ? મેનકાની પાછળ પોલીસ હોવીજ નેહએ. માટે તેને તેના ગામ મોકલી આપો અને તેના સામાન તેને સોંપી દો. કાલે હું તેને સોજત કરી આપીશ. જાઓ તે કામ હું માથે લઉં છું. તેમાં તમને અને તેને બંનેને ફાયદો છે. તે બિચારી તમારા વિશ્વાસે અને આશ્રય નીચે રહી એટલે અટકળ હીસાએ જે નીકળે તે આપી દો; હવે શો વિચાર કરો છો ? ઉઘાડો તીજેરી. મેનકા ! તારી પેટીઓ ભરવા માંડ. ”

જયંતીલાલે તીજેરી ઉઘાડી તેના દાગીનાની ડમ્મી તેને આપી તેના હીસાએ નીકળતા પાંચસો રૂપીઆની મોટો ગણી આપી. અને તેનાં કપડાં પણ પેટીમાંથી કાઢી આપ્યાં. મેનકાએ તો તરત બે પેટીઓ તૈયાર કરી દીધી. અસંતીલાલ ઉઠીને પોતાની ઓરડીમાં ગયો.

બીજા દિવસે સવારે અસંતીલાલ દુટણુખાનાની ખાનગી મંડ-ળીમાં ગયો. આ મંડળના સભાસદોનો મુખ્ય ભાગ સ્ત્રીઓજ હતી. તેમનાં નાનાં મોટાં દુટણુખાનાં ચાલતાં હતાં, ફેઈની છોકરી અદ્ધર ઉપાડી લેવી, સંતાડવી, અને તેમને બળાતકારે અતીતિના ધંધામાં ઉતારી કમાણી કરવી એ તેમનો ધંધો હતો. અસંતીલાલે પોતાની ચાલાકી પ્રમાણે મેનકાનાં ગ્રાહકો શોધી કાઢ્યા. કીંમતનો અંદાજ જણાવી મેનકા પસંદ પડે તે પછી કીંમતનો ચોક્કસ આંકડો નક્કી કરવાનું રાખ્યું. એક દુટણુખાનું ચલાવનાર દુર્ગા નામની સ્ત્રી અને બીજો તેનો સંબંધી એક માર્તીપ્રસાદ નામનો પુરૂષ એમ બે જણને જણે તેઓ ધણી ધણીઆણી હોય તેવો ખાલ્લ આડંબર કરી અસંતીલાલ પોતાના મકાને સાથે લઈ આવ્યો, અને શી રીતે વાતચીત કરવી તેની પ્રપંચ-જનળ ગુંથીને તૈયાર કરી. અસંતીલાલની ઓરડીમાં બકુલ અને મેનકા બેઠાં હતાં. અસંતીલાલ પેલાં બંનેને ઓરડીમાં લાવી કહેવા લાગ્યો “જો મેનકા ! તારા માટે આ સારો સંધાય શોધી લાવ્યો છું. મને

તે રસ્તામાં મળ્યાં, મારાં જીના વખતનાં ઓળખીતાં છે, તેઓ ખંતે તને દીકરીની માફક રાખી અમરાપુર લઈ જશે. પછી ત્યાંથી તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જશે.”

મેનકા આ સાંભળી ઘણી ખુશી થઈ અને પ્રસન્ન મુખે બોલી “ઘણું સાઈં કર્યું, મારે એટલીજ જરૂર છે. અમરાપુર ઉતરીને મોટરમાં મારે મામ જઈશ. પણ જવાનું ક્યારે છે ? ”

દુર્ગા—“ બેન ! આજેજ રાત્રે નવ વાગે મેલમાં જવાનું છે. અમે તમને અત્રે રાત્રે પોણાનવ વાગે મોટર લઈ તેડવા આવીશું, તમે તમારો સામાન તૈયાર રાખજો, તમે જરાપણ ગભરાશો નહીં.”

મેનકા—“ બહુ સાઈં, હું સાંજે તૈયાર થઈને બેસીશ. ”

અસંતીલાલ—“ જા મેનકા ! એકદમ તેમને માટે આ બનાવ. તેમને ઉતાવળ છે. ખાસ તારા માટેજ તેમને પરાણે ખેંચી લાવ્યો છું.”

“હાલ તૈયાર કરી લાવું” એમ કહી મેનકા ઉમંગભેર રસોડામાં આ બનાવવા ચાલી ગઈ.

તેના ગયા પછી અસંતીલાલે પેલાં બનાવટી ધણીધણીઆણીને ધીમે રહી પુછ્યું. “ કેમ પસંદ છે ને ? ”

દુર્ગા—“ પસંદ છે. ”

અસંતીલાલ—“ ત્યારે આંકડો નક્કો કરો અને મરજી હોય તો અરધી રકમ આગળથી આપો. ”

બકુલ હશીને અસંતીલાલને સૂચના કરવા લાગી “જુઓ છેતરાશો નહીં. આના જેવી કામણગારી યુવાન છોકરી સહેલાઈથી મળતી નથી, આ તો બરાબર કેળવાયેલી છે, આજથીજ ધંધામાં જોડાઈ ગય તેવી સર્વ પ્રકારે તૈયાર છે. ”

દુર્ગા—“ તમે પણ તેમને ઠીક સૂચના આપો છો ! ”

બકુલ—“ તે તો બોળા પુરૂષ છે. સ્ત્રીઓની કીંમત સ્ત્રીઓજ કરી શકે, બોળપણમાં ગમે તેવો આંક મુટી દે એટલા માટે જરા ચેતવણી આપું છું ” એમ સૂચન કરી બકુલ હશી પડી.

દુર્ગા—“ તમે જોડેજ છો ને. આપણે ત્રણે મળી નક્કી કરીએ” એમ પરસ્પર વાતો કરી એ હજાર રૂપીઆમાં મેનકાનું વેચાણ નક્કી કર્યું તે એવી રીતે કે એક હજાર રૂપીઆ અત્યારે આગળથી લેવાના અને એક હજાર નીચેથી ગાડીમાં બેસાડીને લઈ જાય તે વખતે ગણી લેવા.

માફતી ઉડીને એક હજાર રૂપીઆ લેવા માટે ગયો. થોડીવાર પછી મેનકાએ ચાના પ્યાલા થાળમાં મુકી ટેબલ પર લાવીને મુક્યા. માફતી નજરે નહીં પડવાથી તે બોલી “ પેલા ભાઈ ક્યાં ગયા ? ”

અસંતીલાલ—“ જરા બહાર ગયા છે, હમણાં આવશે, તેમના પ્યાલા ઉપર રકાબી ઢાંકી રાખ.”

દુર્ગા મેનકાની સામે ધારી ધારીને જોવા લાગી અને પોતાના સોદામાં સારો લાભ થયો હોય એમ માની મનમાં હરખાતી હતી. મેનકા પણ ચોટલો વાળી પોતાનો હમેશનો ઠાક રચીને તૈયાર બનેલી હતી. મેનકાની ચાલાકી, સુંદર આકર્ષક આકૃતિ અને હાવભાવનાં નેત્રદ્વારાએ બહુ જ નાણું વખાણ કરતી હોય તેમ દુર્ગાની સામું જોઈ કટાક્ષથી સમજાવતી હતી.

અસંતીલાલ—“ આ મેનકા બહુજ ભોળા છે. એક ગૃહસ્થને ત્યાં કામ કરવા રહેતી હતી, તે ગૃહસ્થે રજા આપી એટલે હવે તેનું મન દેશમાં જવાનું થયું છે. તે બિચારી અહીંની રીતભાત અને રહેણી કરણીથી ટેવાયેલી નહીં તેથી તેનું મન અદ્ધર થયું છે. આ બહુજ પાસે આવતી તેથી તેની ઓળખાણ થઈ અને દેશમાં મોકલવાની મને વાત કરી, હું બજારમાં શાક લેવા જતો હતો તેવામાં અચાનક તમે મળી આવ્યાં. તમે તે તરફ જવાના સમાચાર કહ્યા. એમ પ્રભુ ઇચ્છાએ અચાનક તાકડો બની આવ્યો. જુઓ મેનકાનું નસીબ કેવું જોર કરે છે ? આખું શહેર ફરીએ તો પણ સારી સોબત મળી આવતી નથી. અને તેમાં તમારા જેવી સોબત તો ભાગ્યેજ મળી આવે. સંભાળીને લઈ જાજો. કેમ મેનકા ! હવે તો તારું મન ખુશી થયું ને ? ધાર્યા કરતાં પણ ઘણી સારી સોબત મળી આવી છે.

મેનકા—“ તે માટેજ મેં તમને લલામણુ કરી હતી. તમારા શીવાય બીજું કોણુ માઈ ઓળખીતું છે ? ”

એટલામાં માઈતીપ્રસાદ આવ્યો. તેને જોઈ અસંતીલાલ બોલ્યો “ મેનકા, જા આ પ્યાલો ઠંડો થઈ ગયો હશે માટે ગરમ કરીને લાવ. ” મેનકા આ ગરમ કરવા અંદર રસોડામાં ગઈ એટલે અસંતીલાલે માઈતીપ્રસાદ પાસેથી એક હજારની નોટો ગણી લીધી. અને બાકીના એક હજાર રાત્રે આઠ વાગે લાવવાની સૂચના કરી.

મેનકા ચાનો પ્યાલો લઈ આવીને માઈતીપ્રસાદના હાથમાં આપ્યો. તે પીવા લાગ્યો. પછી બીજી થોડી હાસ્યવિનોદની વાત કરી પાન સોપારી લઈ દુર્ગા અને માઈતીપ્રસાદ વિદાય થયાં. જતી વખતે અસંતીલાલે ખાસ આગ્રહ કરી કહ્યું “ પોણા નવ વાગે જરૂર તમે બંને જાતે તેડવા આવજો. કોઈ માણસને મોકલશો નહીં. ”

જયંતીલાલ, લાલભાઈશહેને બંગલે જઈ જમી બપોરે અગીઆર વાગે ઓરડીએ આવ્યો. અસંતીલાલ તેની ઓરડીમાં જઈ તેને કહેવા લાગ્યો “ જયંતીલાલ ! તમે સવારના ઉઠીને ગયા તે ગયાજ. આ માટે તમારી ધણી રાહ જોઈ, પણ તમે તો આવ્યાજ નહીં. ”

જયંતીલાલ—“ શું કંઈ ? પેલા કેસની મ્હોકાણમાં વાર લાગી. શહેનો કોઈ સગો જે મારો જામીન થયો છે, તે તેડવા આવ્યો અને વકીલને ત્યાં લઈ ગયો તેથી આવી શકાયું નહીં. મારો તો જીવજ હમણાં ઠર બેસતો નથી. ”

અસંતીલાલ—“ તમારું એક કામ મેં આજે કરી નાખ્યું છે. મેનકાને ઘર જેવી સોબત કરી આપી છે. ધણી ધણીઆણી અમરાપુર જવાનાં છે, તેમની સાથે રાતની ટ્રેનમાં જશે, તેઓ આઠ વાગે તેડવા આવશે. મેનકા ! તારી પેટીઓ તૈયાર રાખજો, વાળુ કરી જયંતીલાલ કદાચ મોડા આવે તો તને હરકત પડશે માટે તારી પેટીઓ મારી ઓરડીમાં મુકી દેજો અને ઓરડીની કુંચીઓ જયંતીલાલને આપી દેજો. જયંતીલાલ ! તમે પણ તમારી ઓરડી

અને સરસામાન સંભાળી લેા. કારણ કે મેનકા ગયા પછી તમને કાણુ ખતાવશે?" એમ પરવારવાની સૂચના કરી અસંતીલાલ પોતાની ઝોરડીમાં આવ્યો.

પોણાનવ થયા કે માણીપ્રસાદ અને દુર્ગા, મેનકાને તેડવા માટે ઉપર આવ્યાં. સાથે હેલકરી પણ લેતાં આવ્યાં હતાં. મેનકા તો તૈયાર થઇને જ બેઠી હતી, હેલકરી પાસે બંને પેટીઓ ઉપડાવી તેઓ નીચે ઉતર્યા. મેનકા અને દુર્ગા તરત ટેકસીમાં બેસી ગયાં અને માણીપ્રસાદ જરા બાજુમાં જઈ અસંતીલાલને બાકીના રૂપીઆ એક હજારની નોટો ગણી આપી વેચાણની વિધિ પૂરી કરી ટેકસીમાં બેઠો. બહુલે મેનકાને ખૂબ જલાલ કરી બોલાવી, “અમને તો તારા વિના બહુ સુનું લાગશે. અત્યારે તો નાટકમાં જઈ પરાણે આનંદમાં વખત કાઢી આવીશું. તારા મામ પહોંચે એટલે કાગળ લખજો.” એમ દંભપૂર્વક વિવેક કર્યો. પછી પરસ્પર નમસ્કાર કરવા લાગ્યાં અને ટેકસી ઉપડી.

બહુલ અને અસંતીલાલ હસતાં હસતાં ઉપર ચડ્યાં, અને ઝોરડીમાં જઈ એક બીજાને તાળીઓ આપી પોતાના પરાક્રમમાં મેળવેલી ફતેહની ખુશાલી જાહેર કરવા લાગ્યાં.

અસંતીલાલ—“કેમ બહુલ! એકદિવસમાં બેહજારની નોટ પકવી.”

બહુલ—“આવું આંટકાંટનું કામ તો તમને પુરૂષોનેજ આવડે, અમને સ્ત્રીઓને તો ન આવડે.”

અસંતીલાલ—“અરે! તમે સ્ત્રીઓ તો અમારા કરતાં વધારે પરાક્રમનાં કામો કરો છો. રાત્રે આવનારને કેવા ફંદામાં ફસાવી રૂપીઆ કઢાવો છો? તે વખતે કાંઈ વિચાર થાય છે? આ સોદો કરનાર જોને કાણુ હતું? સ્ત્રી કે પુરૂષ? વળી મને સલાહ આપનાર આ બહુલ શું પુરૂષ હતો? પુરૂષો તો ભોળા, તે તો બિચારા છેતરાય. કપટ-જાળમાં તો તમે અમારાથી વધારે ચડીઆતાં છો.” આમ એક બીજાની તારીફ કરી મસ્કરીમાં વખત ગુજરવા લાગ્યાં. નાટકમાં જવાનું તો મેનકાને છેતરવા માટે એક જલાનું હતું.

રસ્તામાં મેનકા દુર્ગને કહેવા લાગી “ કેમ તમારો સામાન નથી ?”

દુર્ગ—અમારો સામાન માણસ સાથે સ્ટેશન ઉપર મોકલી આપ્યો છે. અમારી તથા તમારી ટિકટો પણ લેવા કહેલું છે. તમે જરા પણ કાળજી કરશો નહીં. અમારી છોડીઓ જેવી તમને સમજાવે છીએ. ”

મારૂંતી—“ પ્રભુની અમારા ઉપર કૃપાદષ્ટિ છે, અમારે મોટી ચાર છોડીઓ છે અને બે છોકરા છે. અમારી એક સાળા મરી ગઈ છે, તેમની ચાર છોડીઓ પણ અમારે ત્યાં રહે છે. સૌને પરણાવેલી છે. મોટા ભાગે તેઓ અમારે ત્યાં રહે છે. સાસરામાં નરમગરમ એટલે તે અમારે ત્યાં આવે, ખાય પીએ અને આનંદ કરે. પ્રભુની કૃપાથી સાઈ છે. મોટું ઘર છે. જમીન જગીર છે. ચાકર દાસીઓ વીગેરે કામ કરનાર માણસો છે. એક પંચતે ઘરનાં વીસ પચીસ માણસો સાથે જમવા બેસે છે. બે તો રસોઈચી રાખેલા છે. ”

મેનકા—“ એમ કે ?”

દુર્ગ—“ જે વહેલાં નીકળ્યાં હોત તો તમને ઘર દેખાડવા લઈ જાત. હશે હવે તમે જ્યારે ફરી અત્રે આવશો ત્યારે બતાવીશું. મારી તથા મારી બેનની છોડીઓ તમારા જેવીજ મળતીઆ સ્વભાવની અને હસમુખી છે. મને તો હસમુખુંજ માણસજ પસંદ પડે છે.”

એમ વાતો કરતાં કરતાં સ્ટેશન આગળ આવી પહોંચ્યાં અને નીચે ઉતર્યા તો સ્ટેશન ઉપર કોઈ માણસ કે મુસાફર દેખાયું નહીં. આથી મારૂંતી આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યો “ આ શું ? કાંઈ સમજાતું નથી ! ગાડી ઉપડી ગઈ કે શું ? હજી તો નવમાં સાત મીનીટ કમ છે.”

દુર્ગ—“ આપણા માણસો પણ જણાતાં નથી. સ્ટેશન માસ્તરને પુછી આવી ખબર તો કરો.”

મારૂંતી ઓશીસમાં ખબર કરી આવી કહેવા લાગ્યો “ સ્ટેશન માસ્તરે તો મને બતાવ્યો. બે દિવસથી ટ્રેનનો ટાઈમ બદલાઈ ટાા વાગ્યાનો થયો છે, “ સહેરમાં રહો છો કે સહેર બહાર ?” આ પ્રમાણે રોકડો જવાબ સ્ટેશન માસ્તરે મને પરખાવી દીધો. ”

દુર્ગા—“આપણે તપાસ કરાવ્યો નહીં એ મોટી ભૂલ થઈ.”

મારૂં—“જે દિવસથી જ વખત બદલાયો એટલે ગફલત થઈ. ત્રીજા દિવસ ઉપર તો એક માણસને વળાવવા આવ્યો હતો ત્યારે તો નવ વાગે ટ્રેન ઉપડી હતી. હું તે આધારે રહ્યો. આપણા માણસો તેજ કારણથી પાછા ગયા હશે. આ પછી બીજી એક ટ્રેન અનુકૂળ નથી.”

એટલામાં તેમનો માણસ શોધતો શોધતો ત્યાં આગળ આવ્યો અને વિસ્મયપૂર્વક કહેવા લાગ્યો “હું તો પેલા ઝાંપે ક્યારનો જોઈ રહ્યો છું. ટ્રેનનો ટાઈમ બદલાયો છે. અરધો કલાક વહેલી થઈ છે. અમે આવ્યા ત્યારે ગાડી ઉપડી ગઈ હતી. સામાન પાછો ઘેર મોકલાયો છે, હું તમારા માટે જ ઉભો રહ્યો છું.”

દુર્ગા—“ચાલો ત્યારે ઘેરે પાછાં, નીકળતાં બરાબર શકન નહીં થયા હોય, કાલે જમ્યું. મેનકા ! તમે શીકર રાખશો નહીં. આપણે ત્યાં તમને હરેક પ્રકારે સંતોષ થાય તેમ છે. વળી પેલાં બકુલ નાટક જેવા જવાનું કહેતાં હતાં એટલે બસંતીલાલ અને બકુલ ઓરડીએ તાળું વાળી નાટક જેવા ઉપડી ગયાં હશે. માટે ચાલો આપણા ઘેરે.” એમ સમજાવી તેઓ પાછાં તેજ ટેકસીમાં બેઠાં.

રસ્તામાં દુર્ગા મેનકાને કહેવા લાગી “જુઓ પ્રભુ કેવા સંયોગો મેળવી આપે છે ? માફ ધર તમારે જવાનું લખેલું તે કેાણ મિથ્યા કરે ? મારે ત્યાં જરાપણ મુંઝાવવાનું કારણ નથી.”

મેનકા—“જે બનવાનું હોય તેજ બને. તમારા ઘેર આવવામાં મને જરાપણ મુંઝવણ ન હોય. સૌ બેનોને પણ મળાશે.”

ટેકસી એક ગલીમાંથી બીજી ગલીમાં, અને બીજી ગલીમાંથી ત્રીજી ગલીમાં એમ ફરતી ફરતી એક મોટા મકાન આગળ આવી પહોંચી. દુર્ગા નીચે ઉતરી નોકરને બોલાવી પેટીઓ લેવરાવી મેનકાને લઈ અંદર ગઈ અને ટેકસી ચાલતી થઈ.

નવા શિકારને દેખી રાતના પોશાકમાં સજ થયેલી ચાર પાંચ છોકરીઓ તેની પાસે આવી કે દુર્ગાએ મોં મલકાવી જણાવ્યું “આ

સૌ મારી અને મારી બેનની છોકરીઓ છે, રમે છે, આનંદ કરે છે, કોઇ કોઇ તો ગાયન પણ કરે છે.” એમ મોહનજીમાં નાખી એક સુંદર ઓરડામાં તેને મુકામ આપ્યો. ઓરડામાં એક મોટો સુંદર પલંગ ટેબલ ખુરશીઓ કોચ હીચોજો વીગેરે સામગ્રીઓ તૈયાર હતી.

દુર્ગા—“ મેનકા ! તમે કપડાં કાઢી નિરાંતે બેસો. આ ઓરડો તમારા સુવાને માટે છે. આમાં પાણી, મેરી વીગેરે તમામ સવડ છે. અરધા કલાક પછી તમને જમવા માટે બોલાવું છું. આ ઘર તમારું પોતાનું સમજવાનું છે. નિરાંતે બેસો. તમારે જો કોઈ નોકરને બોલાવવો હોય તો આ બટન દબાવજો એટલે તે તરતજ હાજર થશે. મારી છોડીઓ હમણાં તમારી પાસે પાછી આવશે ” એમ મોટો વિશ્વાસ આપી દુર્ગા અંદર ચાલી ગઇ.

અરધા કલાક પછી એક બાઈ મેનકાને જમવા બોલાવવા આવી. દુર્ગાની સાથે મેનકાએ જમી લીધું, પણ તેના સમજવામાં આવ્યું કે કાંઇ કપટજન પાથરવામાં આવી છે. ઘરમાં ચારે બાજુ અમર્યાદા લરેલી રીતે ઠૂઠા મસ્કરી ચાલતી હતી. એક બાજુ ગાનતાન પણ ચાલી રહ્યાં હતાં, કોઈ ખંડમાં શરાબના પ્યાલાના આગ્રહ થઈ રહ્યા હતા. સ્વચ્છંદી અને દુરાચારી પુરુષો આવ જ કરી રહ્યા હતા. જેમ જેમ રાત્રિનો વખત જતો ગયો અને જુદા જુદા પ્રકારનાં દશ્યો દષ્ટિગોચર થતાં ગયાં તેમ તેમ મેનકાને ખાત્રી થવા લાગી કે પોતે જ્યંતીલાલના ખાનગી કુટુંબના કરતાં મોટા જાહેર કુટુંબનામાં સપડાઈ છે.

આમ પોતાના ઓરડામાં બેસી મેનકા વિચાર કરે છે એટલામાં દુર્ગાએ આવી જણાવી દીધું “ મેનકાબાઈ ! તારે તો અમારે ત્યાં કાયમનું રહેવાનું છે. જેમ આ જુવાન છોકરીઓ પાસેથી કામ લેવામાં આવે છે તેમ તારી પાસેથી અમારે કામ લેવાનું છે, સમજી ? બસંતીલાલને બે હજાર રૂપિયાની નોટો આપી અમે તને વેચાતી રાખેલી છે. આજ તો તને કાંઈ કહેતી નથી પણ કાલથી તારે

તૈયાર થવાનું છે. તારી લાયકાત અને કામના પ્રમાણમાં પગાર તને આપવામાં આવશે તે માટે તારે ચિંતા કરવાની નથી. તને કોઈ પણ પ્રકારે દુઃખ પડવા દષ્ટ નહીં. પણ તારી પાસેથી બીજી છોકરીઓ પ્રમાણે કામ લેવામાં આવશે તે મુદ્દાની વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે. કાલથી તૈયાર રહેજે.” આ પ્રમાણે દુર્ગા પોતાના ખર. સ્વરૂપમાં આવી મેનકા આગળ કપટનો ભેદ ખુલ્લો કરી હુકમ ફરમાવી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

દુર્ગાના શબ્દો સાંભળી મેનકાએ ઉંડો નિશાસો નાખ્યો, પણ શું કરે? લાચાર! હૃદય ભરાઈ જવાથી કપાળે હાથ મુકી નસીબનો દોષ કાઢી મેનકા અશ્રુપાત કરવા લાગી. પોતાના વતનમાં જવાની વાત ઉડી ગઈ અને દુર્ગાના કુટુંબજાનની જેલમાં સપડાઈ ગઈ. આવા બનાવો બને છે ત્યારેજ અનુભવ ઉપરથી દુનિયા કહે છે કે

“ જગા નહીં કીસીકા સગા. ”

(હરિગીત)

શાને રહે છે મેનકા ? દુઃખથી રહે કંઈ નહિ વળે,
સંજાર તારાં પાપ જે કરતી હતી તું પણ પળે
મેના મટી બની મેનકા, બની અપ્સરા સમ સુંદરી,
પણ સ્થામ અંતર નહિ મટયું, તેનીજ આ શિક્ષા ખરી. ૧

સપડાવોં સરિતા બાળકી, આવી દયા નહિ અંતરે,
તારા પ્રપંચે વીરબાળા બળોં મરી ગઈ આખરે.
આ પાપ છોડે નવ તને, જંપી નહીં દે બેસવા,
બુદ્ધિ તને તેવી સુઝી, એ પાપનાં ફળ આખવા. ૨

સોજત કરી બુલબુલ તણી, બુલબુલ નહીં તારું થયું,
વેચી તને યુક્તિ રચી બુલબુલ પછી ઉડી ગયું.
જેવું કર્યું તેં અન્યનું, તેવું બન્યું તુજ જાતનું,
ફળ ઉદય આપ્યું આ ધડી તત્કાળ તારા પાપનું. ૩

જે ચ્હાય તું સુખી થવા તો બોધ લે તુજ દુઃખથી,
ડરતી રહે મન વચન ને કાયા થકી તું પાપથી.
પરિપૂર્ણ પશ્ચાતાપથી તુજ પાપ બાળી શુદ્ધ થા,
દુઃખથી છુટી સુખી થવા ઉપાય એ છે સર્વથા. ૪

નિર્દોષને સપડાવતાં સપડાય પોતે પાશમાં,
નહિ પાપ છોડે આ અગર નિશ્ચે બીજા અવતારમાં.
ઘડો બે ઘડીના રંગથી ચિત્તે નહીં જરૂં રાચવું,
ન દગો સગો છે કોઇનો નિશ્ચે મહાસુખ માનવું. ૫

પ્રિય વાચકો ! વસ્તુસંકલનાનો અરથો ભાગ હજી બાકી છે. અસ્ખલિતપણે વહેતા, અમૃત—સરિતાના પ્રવાહને વચ્ચેથી એકદમ અટકાવતાં વાંચનરસનો ભંગ થાય એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ એકજ તરંગમાં આખી નવલકથાની વસ્તુસંકલનાનો સમાવેશ કરવાથી પુસ્તકનું કદ ધણું મોટું થાય તેથી આટલેથી એક તરંગ અટકાવી ઉપસ્થિત કરેલી કલ્પનાને પરિણામરૂપે ફલિભૂત કરી તાત્પર્ય ગ્રહણ કરાવનાર આગળની હકીકત બીજા તરંગમાં સંપૂર્ણ કરી મારા હૃદયમાંથી વહેતો અમૃત—સરિતાનો પ્રવાહ ખાલી કર્યો છે તેમાં નિમગ્નજન કરવા ન અ વિનંતી છે. વળી તે સાથે મારું એટલું નામ સૂચન છે કે આ નવલકથા સંબંધી અભિપ્રાય બાંધતા પહેલાં અમૃત—સરિતાના બંને તરંગો વાંચવા કૃપા કરશે જેથી પરિસ્થિતિની તુલનાનો, વસ્તુકલ્પનાની ગું-થણીનો, સુધારણાચે ધારેલી યોજનાનો, પરિણામનો અને પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે મારા હૃદયના વિચારોનો સંપૂર્ણ રીતે ખ્યાલ આવી શકે અને ન્યાય આપી શકાય. હવે બાકીનો પરિચય બીજા તરંગના અંતે કરવામાં આવશે.

(અપૂર્ણ)

આ પુસ્તકમાં આવેલા કેટલાક જૈન પારિભાષિક શબ્દોના અર્થ.

અચ્છેદ્ = આશ્ચર્ય. આશ્ચર્યજનક બનાવ.

અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ = (અષ્ટાદિક) આઠ દિવસનો ઉત્સવ.

અન્ય દર્શની = જૈન શીવાય ખીજી ધર્મના લોકો. જૈનેતર.

અભિગ્રહ = સંકેત, નિશ્ચય, સંકલ્પ.

અવધિજ્ઞાન = ત્રણે કાળનું મર્યાદિત જ્ઞાન (તેનો ઉપયોગ કર્યોથી થાય).

આગમ = જૈનધર્મનાં શાસ્ત્ર-સૂત્ર (તેવાં આગમ પીસ્તાળીસ છે.)

આલવણ = (પ્રાકૃત-આલોચણ, સંસ્કૃત-આલોચન) કરેલાં પાપના નિવારણ માટે જે શિક્ષાવિધિ કરવામાં આવે છે તે.

ઈન્દ્રિયજન = જૈનધર્મની નિશાની તરીકે વરદોડા આગળ ધમ્મના સમૂહનો ઉંચો દંડ રાખવામાં આવે છે તે.

ઉજમણું = એક પ્રકારનો આઠ દિવસનો મહોત્સવ.

ઉપકરણ = ઉપગરણ, સાધુસાધ્વી માટે ખપ પૂરતાં રાખવાનાં કપડાં, પાત્રાં, દંડ, ઓઘો, આસન, સૂત્રનો કંદોરો વીગેરે.

ઉપધાન = ખે માસની ધાર્મિક ક્રિયા.

ઉપસર્ગ = ત્રાસ, જીલમ, અત્યાચાર.

ઉપાશ્રય = જૈન સાધુસાધ્વી માટે રહેવાનું સ્થાન.

ઓઘો = સાધુસાધ્વી બગલમાં ઉત્તના વાળનો ગુંથેલો સમૂહ (ઓઘ) રાખે છે તે. રજેહરણ.

કાઉસગ્ગ = (કાચોત્સર્ગ) કાયાને સ્થિર રાખી ધ્યાન ધરવાની એક વિધિ.

કાપ કાઢવા = કપડાં ધોવાં. (સાધુસાધ્વી સંબંધી આ શબ્દ વપરાય છે).

કાળ કરવો = દેવગત થવું. મરણ પામવું.

કેવળજ્ઞાન = જે જ્ઞાનથી ત્રણે કાળ નિરંતર જાણી શકાય.

કેવળી = ત્રણેકાળનું જ્ઞાન ધરાવનાર. ત્રિકાળજ્ઞાની.

ખમાસણુ = ઢીંચણુ જમીન પર મુકી માથું નીચું નમાવી હાથ જોડી વંદના કરવી તે.

ગોચરી = ભીક્ષા, આહારપાણી.

ગોશાળો = મહાવીર ભગવાન વિરૂદ્ધ પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર સાધુ.

ચોથુંત્રત = બ્રહ્મચર્ય. સાધુ અને શ્રાવકોને પાળવાનાં વ્રતોમાં ચોથું ત્રત બ્રહ્મચર્યનું છે તે પરથી.

ચોથો આરો = સુખી સમય. જૈનદષ્ટિએ સમયના મુખ્ય છ આરા-ભાગ બનાવ્યા છે. તેમાં પહેલો આરો તદન સુખી, પછી ઉત્તરોત્તર છટ્ટો તદન દુઃખી. હાલ પાંચમો આરો ચાલે છે તેની અપેક્ષાએ ચોથો આરો વધારે સુખી ગણવામાં આવે છે. (મહાવીર ભગવાનનો સમય).

ચોવીશી = ચોવીશ તીર્થંકરો.

છ કાયનો કુટો = પૃથ્વી, વનસ્પતી, વાયુ, અપ, તેજ અને ત્રસ એ છ જાતિના જીવોને કુટવા તે, અર્થાત્ ખાંડવું, દળવું, રાંધવું, લીંપવું, ખોદવું, વીગેરે હિંસાના કામોનો સમૂહ.

છ વિગય = દુધ, તેલ, ગોળ, ઘી, દહી, તથા કઢાઈમાં તળેલો પદાર્થ.

જનશાસન = જૈન હુકુમત. જૈન સંપ્રદાય.

ઠક્લાની જગો = (પ્રાકૃત-ચંડિલ. સંસ્કૃત-સ્થંડિલ) દિશા જંગલ જવાની જગો.

ઠસ્તે જવું = દિશા જંગલ જવું. (સાધુસાધ્વી માટે આ શબ્દ વપરાય છે).

તર્પણી = સાધુસાધ્વી પાસે પ્રવાહી પદાર્થ વહોરવાનું પાત્ર હોય છે તે.

તીર્થંકર = જૈનોના ચોવીસ દેવો.

ધર્મલાભ = સાધુસાધ્વીને વંદન કરતાં, તેમજ તેઓ ધરમાં આવતાં તેમને આહારપાણી ઉપકરણ વીગેરેની ચીજ આપતાં “ ધર્મ-લાભ ” એવો શબ્દ ખોલે છે. અર્થાત્ તેનો બદલો ધર્મનો લાભ થાયો. પત્ર લખવામાં જૈનો જેમ જયજીનેન્દ્ર, પ્રણામ, જુદાર વીગેરે શબ્દ લખે છે તેમ સાધુસાધ્વી “ધર્મલાભ” લખે છે.

નવકાર = જૈનોનો મુખ્ય પવિત્ર મંત્ર.

નવકારશ્રી = (અપભ્રંશ નોકારશી) નવકારમંત્ર માનનારા સમગ્ર જૈનોનું જન્મણુ. સ્વામીવત્સલ.

નવદીક્ષિત = નવો કરેલો ચેલો.

નાણુ = દીક્ષા, વ્રત, પદવી વીગેરે આપતી વખતે પ્રતિમા પધરાવવા માટે એક પ્રકારની ચોકઠાની રચના કરવામાં આવે છે તે.

નિગોદ = નરક કરતાં પણ વધારે દુઃખદાયક સ્થાન.

નિયમ ધારવા = હમેશાં રાત્રિ દિવસે કરવાના કામોનું મન સાથે નિયમન કરવું તે.

પચ્ચખાણુ = (પ્રાકૃત-પચ્ચકખાણુ. સંસ્કૃત-પ્રત્યાખ્યાન) નિયમ.

પડિચ્છમણું = (સંસ્કૃત-પ્રતિક્રમણુ.) સવાર અને સાંજે પાપોનું નિવારણ કરવા માટે યોજેલી એક પ્રકારની ધર્મક્રિયા.

પંચમહાવ્રત = સાધુસાધ્વીને પાળવાનાં પાંચ વ્રતો. પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચેનો ત્યાગ.

પંચેન્દ્રિય = જે જીવોને પાંચ ઇન્દ્રિયો છે તે.

પન્યાસ = (સંસ્કૃત-પદન્યાસ, પદનું આરોપણ) આચાર્યથી ઉતરતા પ્રકારની પદવી.

પર્યૂષણુ = (પ્રાકૃત-પજ્જુષણુ. સંસ્કૃત-પરિપૂષણુ = પર્યૂષણુ-સર્વથા દેહદમન કરવું) શ્રાવણ વદ ૧૨ થી ભાદરવા સુદ ૪ સુધી શ્વેતાંબર જૈનોના આઠ ધાર્મિક દિવસ.

પરઠવું = (સંસ્કૃત-પ્રસ્થાપન) જમીનની માટી સાથે મેળવી દેવું.

પરિગ્રહ = વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવો તે.

પસાય = પ્રભાવ, પ્રસાદ, કૃપા.

પાત્રાં = સાધુસાધ્વીને ભિક્ષા લેવાનાં લાકડાનાં પાત્ર.

પૂજા ભણાવવી = વિધિપૂર્વક પ્રતિમા આગળ પૂજા ગાવી તે.

પોસહ = (પૌષધ) એક દિવસ ઉપાશ્રયમાં વિધિપૂર્વક રહેવું તે. એક દિવસનું સાધુચારિત્ર.

પ્રતિક્રમણ = પડિક્રમણું. (ઉપર જુઓ.)

પ્રભાવના = સ્થાણી. પતાસાં, બદામ, શ્રીફળ, પેંડા, પુસ્તક વીગેરેની વહેંચણી.

પ્રારવ્રતધારી = જે જૈન પ્રારવ્રત પાળતો હોય તે.

ભવીતવ્યતા = પ્રારબ્ધયોગ. ભાગ્યનો ઉદય.

ભાવના = ભક્તિ.

મંગળદીવો = આરતી ઉતાર્યા પછી એક દીવો આરતી પ્રમાણે પ્રતિમા આગળ ઉતારવામાં આવે છે તે.

મહાવીર = ચોવીસમા તીર્થંકર.

માત્રુ = પેશાબ.

મિચ્છામિદુક્કઠં = (સંસ્કૃત-મિથ્યા મે દુષ્કૃતમ્) મારાં જે દુષ્કર્મ હોય તે મિથ્યા થાઓ. જૈનો પરસ્પર માણી માગવામાં આ વાક્ય વધારે વાપરે છે.

મુમતી = (પ્રાકૃત-મૂહપત્તિ. સંસ્કૃત-મુખપટ્ટિકા) સાધુસાધ્વી મેં આગળ રમાલ જેવું કપડું ધરે છે તે.

લીલોતરી = શાકભાજી વીગેરે લીલી વનસ્પતી.

લોગસ્સ = પ્રતિક્રમણ કરતાં વચ્ચે ધ્યાન કરવાનો ચોવીસ તીર્થંકરના નામોનો પાઠ આવે છે તે.

લોચ = (લુંચન) માથાના વાળ હાથે કરી ચુંટવા તે.

વડી દીક્ષા = પહેલી દીક્ષા આપ્યા પછી બીજી મોટી દીક્ષા પૂરેપૂરી વિધિ સાથે આપવામાં આવે છે તે.

વર્ધમાન = મહાવીર ભંગવાનનું બીજું નામ.

વહોરવું = ભિક્ષા લેવી.

વાંદવું = સાધુસાધ્વીને નમસ્કાર કરવા તે. વંદન કરવું.

વાયુકાય = હવામાં રહેલા જીવોની જાત.

વાસક્ષેપ = સુખડ અને કેસરને વાટી સુકવી પીળા રંગનો ખારીક ખનાવેલો ભૂકો (અપભ્રંશ-વાસખેપ.)

વિહાર = જવું તે.

વૈયાવચ્ચ = ખરદાસ, સરભરા, સેવા.

વ્યાખ્યાન = શાસ્ત્રકથા.

શત્રુંજય = પાલીતાણાનું તીર્થ. સિદ્ધગિરિ.

શાસનપ્રેમી = જૈનહુકુમત પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનાર. ધર્મચુસ્ત જૈન.

સંઘ = સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા એમ ચારેનો સમુદાય.

મંઘાડો = (મંઘાટક) વાડો, જથ્થો, સમુદાય.

મંથારો = સુધ રહેવું. સાદા મંથારા પર સાધુસાધ્વીને સુધ રહેવું તે.

સાતક્ષેત્ર = સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જ્ઞાન, પ્રતિમા અને દેરા-
સર એ રીતે સાત ક્ષેત્ર.

સામાયિક = એ ઘડી (૪૮ મીનીટ) સુધી સમભાવે એક સ્થાને બેસી
ધર્મક્રિયા કરવી તે.

સ્વામીવત્સલ = નવકારશ્રી. સમગ્ર જૈન બંધુઓનું જમણ.

હેલના = પાપ, હાની. (અવહેલના પણ કહેવાય છે.)

અમૃત-સરિતા પ્રથમ તરંગ સમાપ્ત.

(૩૬૭)

તૈયાર છે !

મોટા સુધારા વધારા સાથેની સુંદર આઠ ચિત્રોવાળી

છઠ્ઠી આવૃત્તિ

અનવર કાવ્ય

અર્થ અને વિવેચન સાથે પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ ૦-૪-૦

આ પુસ્તકમાં સમાધિ અને યોગનાં અસરકારક લક્ષણો, આત્મ-જ્ઞાન, અભેદ અને બ્રહ્મસ્વરૂપનાં બોધદાયક પદો, લક્ષ્મીશૃંગારરસની સુંદર ગરબીઓ, પરમેશ્વર પ્રત્યેના પ્રેમમાં મસ્ત બનાવનાર ગઝલો, અને જુદા જુદા પ્રકારની નીતિની નસીહતોનો સમાવેશ કરેલો છે. આત્મકથ્યાણુ અને આત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ માટે આ પુસ્તક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. કાવ્યોનું રહસ્ય વાચકો બરાબર સમજી શકે તે માટે નીચે ટીકા આપવામાં આવી છે. શરૂઆતમાં રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ સવિસ્તર ઉપોદ્ધાત લખ્યો છે જે વાંચવાથી આખા પુસ્તકનું રહસ્ય સમજાય છે. આત્મજ્ઞાની આનંદધનજી ને ચિદાનંદજી નાં કાવ્યોની છાયા આ કાવ્યોમાં ઘણા ઘણા સ્થળે જોવામાં આવે છે. એકંદર ૪૭૪ પૃષ્ઠનું પાકા પુંઠાનું પુસ્તક છે. આ પુસ્તક પ્રત્યે વાચકોની કેટલી બધી અભિરૂચિ છે તે તેની બહાર પડતી આવૃત્તિઓ ઉપરથી સમજાય તેમ છે. આ પુસ્તક નીચેને ઠેકાણેથી મળશે:—

વિસનગર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

અમદાવાદ—બુકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર, ત્રણ દરવાજા.

મુંબઈ—બુકસેલર એન. એમ. ત્રીપાઠી, કાલ્યાદેવીરોડ.

ખંભાત ભાવનગર વીગેરે સ્થળે બુકસેલરને ત્યાંથી મળશે.

(૩૯૮)

તૈયાર છે !

વાંચવાલાયક સામાજિક નવલકથા.

સુંદર ચાર ચિત્રો સાથે.

કમનસીબ કુમારિકા.

લેખક

મહાસુખલાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત. ૦-૧૨-૦ ટપાલ ખર્ચ ૦-૨-૦.

આ નવલકથામાં ન્યાતના આગેવાનોના અસત્ય, અન્યાય, અધર્મ, પક્ષપાત, સ્વાર્થ અને પ્રપંચની જાળમાં ફસાયેલી એક નિર્દોષ કોમળ કુમારિકાનો અને તેના કુટુંબનો કરુણાજનક અસરકારક હેવાલ છે. તેવા ન્યાતના આગેવાનો કેવી ખટપટો અને કેવા પ્રપંચો કરે છે, લોકલાગણી કેવી ઉશ્કેરાય છે, વાતાવરણમાં કેવા પડઘા પડે છે, કોરટની મદદ કેવી રીતે મળે છે, લોકટીકાથી હૃદય ઉપર કેવું દબાણ થાય છે અને તેનું કેવું પરિણામ આવે છે, ખિન્ન થયેલું હૃદય કેવા પ્રકારનો માર્ગ લે છે વીગેરે વીગેરે દેખાવો તથા હાસ્યરસમય બોધદાયક ઘોળ અને ગઝલો તથા હૃદયભેદક કાવ્યો આ નવલકથામાં દષ્ટિગોચર થાય છે. વાચકવર્ગના હૃદય ઉપર છાપ પાડે તેવાં કેટલાંક આકર્ષક સુંદર ચિત્રો મુકેલાં છે. પાકા પુંઠાનું સુંદર પુસ્તક છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે:—

મહાસુખલાઈ ચુનીલાલ.

કુકામ-વિજ્ઞાનગર. અંબો-ગુજરાત.

(૩૯૯)

તૈયાર છે !

સુધારા વધારા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

કાવ્યસરિતા.

રચનાર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીર્તિત ૩. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ૩. ૦-૪-૦.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યોને સૃષ્ટિસૌંદર્યતરંગ, નીતિતરંગ, વૈરાગ્યતરંગ, અને કાવ્યવિનોદતરંગ એ રીતે ચાર વિભાગમાં ગોઠવ્યાં છે. સૃષ્ટિ-સૌંદર્યતરંગમાં કુદરતના દેખાવનાં કાવ્યોને અલંકારોથી અલંકૃત કરી છેવટના ભાગમાં કુદરત દુનિયાને કેવો બોધ આપે છે તેનો સારાંશ બતાવ્યો છે. નીતિતરંગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને તેમજ નાના અને મોટાને બોધદાયક થઈ પડે તેવાં તમામ નીતિના વિષયનાં કાવ્યો છે. વૈરાગ્યતરંગમાં ભક્તિ, વિરક્તભાવ અને ખિન્ન થયેલા હૃદયના ઉદ્ધારનાં પદ, ભજન, ગઝલ વીગેરે કાવ્યો દાખલ કરેલાં છે. કાવ્ય-વિનોદતરંગમાં પિંગળ, પ્રશંધચિત્ર, સમસ્યા, અલંકાર, નાયિકા વક્ષણ, રસ વીગેરે એવાં કાવ્યજ્ઞાન મંથંધી કાવ્યોનો સમાવેશ છે. વાંચનારની સરળતાની ખાતર પુટનોટમાં અર્થ સાથે ટીકા આપી છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓ અને ઘનામ માટે મંજુર કર્યું છે. એકંદર પૃષ્ઠ ૪૦૦ નું દળદાર સુસોબિત પાકા પુંઠાનું પુસ્તક છે. નિશાળમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પુસ્તકશાળાઓને અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્ત્રી પુરૂષને દરેક રીતે આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર દ્રપાલ મારફત વેચુપેએબલથી મળશે.

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. મુ. વીસનગર—સુવરાત.

તૈયાર છે !

વડોદરા રાજ્યની પ્રજા માટે

ઉપયોગી અને વાંચવાલાયક

એકંદર ચારસો પૃષ્ઠનું પાકા પુંઠાનું દળદાર પુસ્તક

વિસનગર

અને

વડોદરા રાજ્યની ટૂંક હકીકત.

લેખક

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત ફક્ત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૪-૦.

પ્રજા પોતાના રાજ્યની, રાજ્યઅંધારણની, વ્યવસ્થાની સામાન્ય પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી શકે તેવા હેતુથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં વિસનગરની માહિતી ઉપરાંત શર્યાતમાં વડોદરા રાજ્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, રાજ્યની વસ્તી અને આર્થિક સ્થિતિના આંકડા, રાજ્યતંત્ર, તમામ ખાતાના ટૂંક હેવાલ, દારૂની બંદી, ફરજિયાત કેળવણીનું સરવૈડું, ધારાસભા, તથા કડી પ્રાંતની અને તેના સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની હકીકત આપવામાં આવી છે. તેથી આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થામાં જોડાઈ કામ કરનારને અને સામાન્ય રીતે વડોદરા રાજ્યની પ્રજાને ઘણુંજ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે:—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

મુકામ—વિસનગર, જિલ્લો—ગુજરાત.

